

KRÚDY GYULA MŰVEI

KRÚDY GYULA

TELIHOLD

ELBESZÉLÉSEK 1916-1925

**VÁLOGATTA ÉS A SZÖVEGET GONDOZTA
BARTA ANDRÁS**

TARTALOM

Uff király	Szilveszter fiam
Nemes szívű Artúr	Boldog élet titka
„Arany Alma”	A madárijesztő szeretője
A királyné költője	Az útitárs halk hangja
Hazugság az őszi	„Szerecsenfő”
Három ezüstlakat	Az akasztott ember
Krisztina ismeretsége	A betyár álma
A fájó szív, 66-ban	A bolondok kvartélyja
Bánat	Farsangi Pál különös kalandja
Gázláng	Egy árnyék
A nápolyi királyné	Ismerősömet megseprűzték
Múló évek Bécsben	Az óbudai szívhalász
A sajátságos nő	Egy titok
A nemzet bárója	Egy régi adoma
Setét út Zöldvárról	Öregemberek utcája
Négyszáz korona	Józsefváros
Lenke lenge emléke	Sándor tér
Az udvarhölgy sajátságos kalandja	József utca
A nagyszony ballépése	Hogy vész el a hitel?
Bánati útja	Régi pesti svindler
Lesben, Estellára	Harras Rudolf közkatona egyik története
Estve Fáni vendégei	Ferencvárosi emlék
„Reszt in Peszth”	Útszéli feszület
Tótágas	Újhold
Verbénai, vagy egy pesti polgár megtérése	Telihold
A gyertya egy tiszta házban	Ősz utca
Cecil csínyje	Bánat utca
A ház, ahol a lámpás ég	Átjáróház
Az utazó története	Regényesi
Vajon gondol rám?	Don Miguel
Elaltatott kastély	Találka
Az óratorony	Pest gerlicéje
A nő, akiért szenvedünk	Halotti torról való történet
Őszi utazás	Egy regényes úr felsülése
Amadé, egy szerencsétlen játékos	Kisvárosi kézimunka
Józsefvárosi emlék	Bartolomini
Litánia	Mese Petőfiről
December, öregember...	Vidéki kisasszony szeszélyei

Álom Béla
Cigányálom
Rozina álmai
Költözködik a papucs
Az életmentő udvarias
A gazdag haldokló
Haldokló körüli szerelem
Özvegyasszony virága
Párviadal előtt kerüld a nőt
Lágy hónapban kemény a rák
Nyári éj a szigeten
Ószerelem
Fehérvári
VI. Ferdinánd
Papucs penzió
Úriember a fatetőn
A színész levele
A bankóhamisító
Cigánykacsa szerencséje
Angyalka tollpihéi
Mi történt az éjjel?
A földön ülő nő
Ne olvassunk idegen leveleket
Z. A. udvarhölgy szeszélye
„Még ma megölöm magam”
Az esztendő kétszázhetvenedik napja
„Becsali” csárda
A táncosnő és a Luca széke
Nemesi kaszinó

Szindbád megtérése
A szentimentális férfiak
Addig ér az ember valamit, amíg a szüleje él
Az életmentő kékfestő
Útnak, szónak, házasságról való
tanácskozásnak nincs vége
Útközben
Pénzzel járják a búcsút
Tollfosztásban nem szakad meg az ember
Sok bába között elvész a gyerek
A tetszhalott
Hogyan lehet megszabadulni a kísértetektől?
Nem veszik a lovat csupán a szőriért
A beteg nő
A paradicsomfolt
A ködmönös nő
Iszkiri
A balatoni sellő
A szerelem lexikona
A legjobb olyan asszonyt elvenni,
akinek első urát felakasztották
Vadkörtefa
A dobogó szív simogatása
Valamely szívhez szóló történet
A szakácskönyv és a játékosbolt
A vendéglátás
Az eljegyzés
Jobb lábbal megbotlani, mint nyelvvel
Az üveglopó

Uff király

Zólyomi, egy külön felvidéki uraság, aki francia képeslapokat hozatott a falusi postán, évek óta, reggeltől délig az íróasztalánál üldögélt, és világmegjavító regényt írt, amelyet sohasem fog kinyomtatni, divatos színésznők és előkelő hölgyek fotográfiáit akasztotta a falra, a telet mindig Párizsban vagy legalábbis Pesten óhajtotta eltölteni, de erre sohasem volt pénze, esténként a tanítót vagy a papot látta vendégül asztalánál, vagy egyedül merengett a borospohár felett, a csillogó szerednyeibe nézett, sóhajtott, s egy nőre gondolt, majd a nyéki nehéz bort töltötte karcsú pohárba, és álarcosbálnak képzelte a világot, valahol a szoba háttérében mélyedés van, ahol a nagyopera zenekara Mozarttól játszik csengő-bongó zenedarabokat, legvégül francia bort ízlelt, és az jutott eszébe, hogy mily kár: más korban él, Bessenyeit, a nyugalomba vonult gárdistát nem keresheti fel holnap a szomszéd faluban. És hogy tökéletesen lássuk Zólyomit, nyissuk szét keblén a magas mellényt, fölötte egy régi divat szerint nyakra csavart selymekendővel, ahol az amulett függ vékony ezüstláncon, s piros bőrdarabka jelzi a helyét a vívóköntösön: a szívben egy évtized óta változatlan hűséggel és reménytelenséggel ült trónszékén egy királynő, akit Lányvári Izabellának hívtak. Bizonyos, hogy eleinte - a régi pesti utazáskor, midőn Zólyomi utoljára volt a fővárosban, három egyforma kalapot vett, egy tucat sétatálcát elefántcsont gombbal, és egy bizonyos ételnek a receptjét felíratta az „Arany Bárány” szakácsnéjával. - Lányvári Izabellát azért hozta el a szívében Pestről, hogy legyen valaki, akibe reménytelenül szerelmes lehessen, mint rajongva szeretett testőrei a régmúltban. A hölgy engedelmet adott, hogy Zólyomi olykor levelet ír hasson neki, poste restante, és Zólyominak becsületére válik, hogy nem élt vissza mohón a szabadsággal. Legalábbis addig várt, míg a kis pecsétnyomó elkészült a vésnőknél, amelyet az ezüstös színű viaszban a levél hátán elhelyezett. Illedelmes terjedelmű levél volt az. A szavak, a pontosvesszők és a gondolatjelek nem voltak céltalanul elrejtve. Lányvári Izabella - egy budai dáma, aki esős időben nem hagyta el a lakását, és a könyvregény már kevésbé mulattatta, mint az a román, amelyet maga is csinálhat - válaszolt a falusi gavallérnak. Zólyomi külön palackot hozatott fel e napon, orgonavirágot tűzött a tükör mellé, hátrafont kézzel éjfélig sétálgatott szobájában. Majd egy kedves ötlete támadt: szép, fekete hollótollakat válogatott ki az asszony számára, hogy ezentúl ezzel írja leveleit. S évenként valóban váltottak néhány levelet, az évfordulón, midőn egy házi hangversenyen, a gordonka hangjai mellett egymással megismerkedtek - bús kisasszonyok és sápadt fiatalemberek, mintegy hangjeggyé aszott öreg dámák üldögéltek a budai rokonoknál -, az asszony születésnapján és Zólyomi neve napján. Karácsonykor nyulat küldött a falusi gavallér, és a helybeli szüccsel karmantyút csináltatott egy ritka, szürke róka préméből, amelyet az asszonyhoz juttatott. „Csak azt sajnálom, hogy nem küldhettem el önnek azt a hajnali órát, amely már az erdők barna sövénye felett piroslik hegyeinken, a szép arcú levente elől már menekül Bártfa irányába a sápadt hold, aki a tengereken s a tengereknél is csodálatosabb asszonyokon uralkodik...” írta Zólyomi, mert a levelezés szerint éjjel mindég ébren van, mint az érdekes emberek többnyire.

Tíz év múltán egyszer betegségről panaszkodott Lányvári Izabella. Zólyomi expresszlevélben válaszolt. Engedelmet kért, hogy nyomban Pestre utazhasson, és a hölgy betegágyánál megjelenhessen. „Ön nem jöhet hozzám - válaszolt az asszony -, gyermekeim vannak... X.-ben, a főváros közelében, ellenben olyan rokonaim laknak, akiknél találkozhatnánk.”

Így történt az, hogy Zólyomi hosszú évek után elhagyta faluját, miután hosszú ideig nézte magát a tükörben. Ezerféle aggodalom szorongatta a szívét. Vajon nem parlagiasodott el a hosszú évek alatt? És kalapja, amelyet egyéni tetszése szerint idomított, mint egy, csavargó

színésztől tanulta, nem ijesztő-e? És a francia idézetek, amelyeket régi szindarabokból kiírogatott a levelezés élénkítése céljából, majd eszébe jutnak-e, ha rákerül a sor? És hogyan utazzon? Tengelyen vagy vaspályán? Hisz az asszony leveleiben mindig drága, szomorú, vidéki földesuraságnak szokta nevezni. Ülhet-e vasútra igazi úriember, ahol a kereskedők pipáznak? Hajnalban kelt föl, s megborotválkozott. Délre X.-be ért a vonat, és a „Vadkanfő”-höz címezett fogadóban álnév alatt megszállott Zólyomi, mintha csak egyetlen ismerőse is lett volna X.-ben. Vasárnap volt, és a virágosüzletben, ahol Zólyomi bokrétát kötöttet, olyan illat volt, mint zordon téli estve, amikor süvölt a szél a háztetőn és a szívben a lélekharang kongása hallatszik, az ember a kalendáriumot levelezi. Hetyke, kis fekete leány kötötte aranyszállal a csokrot. Zólyomi egy papirosforintot csúsztatott a kezébe. A bérszolga a „Vadkanfő” kapujában mélyen megemelte aranyos sapkáját a visszatérő vendég előtt:

- A grófnő már megérkezett, és a numeró 7-ben kegyeskedett szállást parancsolni.

Zólyomi bizonyosan elpirult, mint tizenhét évvel ezelőtt, midőn egy lajtorja alatt falusi kis-asszony harisnyáját megpillantotta. „A grófnő” - gondolta magában lelkesen. - Hisz akkor sem lehetne alázatosabb a szolga, ha 1800-at írnának a papok a matrikulákba, és saját utazóhintóján gördült volna a „Vadkanfő” udvarába az idegen dáma. Reszkető térddel állott a numeró hét előtt, míg a gyakorlott, öreg szobaasszony jelt adott a belépésre, s frissen fésülten, mosakodás után, kölnivíz illatával kezén Lányvári Izabella Zólyomit elfogadta.

Változott-e az asszony tíz év alatt - ama házi hangverseny óta? Zólyomi ezt nemigen ítéltette meg, hisz először se nézte meg valami alapossággal az úrihölgyet, akibe mindenáron reménytelenül szerelmes akart lenni. Most pedig pláne tartózkodott az alaposabb vizsgálattól. Hátha találna egy ráncocskát vagy pedig egy gödröcskét valahol a drága arcon, amely az álmatlan éjszakán támadt, midőn a falusi levél megérkezett, s az asszony - bevallása szerint - napokig nem tudott aludni utána. Inkább a kezét, cipőjét, divatos szép ruháját vette szemügyre Zólyomi. És titkon bámulta a félcipő csokrát, amely egy táncrendhez vagy kotillonjelvényhez volt hasonlatos. Az ablaknál egy vidéki, elnyűtt öregasszonyság háta látszott, s a kísérőnőnek olyan ócska szalagokból volt a kalapja, amely szalagok a forradalomban Görgey zászlóin lengettek. Néha köhintés hallatszott, Lányvári Izabella hallgatagon nézett a gavallérra.

- Miért néz? - kérdezte Zólyomi. - Bizonyosan nagyon megöregedtem azóta. Faluhelyen ügyetlen a borbély, hisz mindössze a papot borotválja vasárnap, a mise előtt.

- Ön egészségesnek látszik, míg én már betegeskedem - felelt halk sóhajrással az asszony.

- A levegő és víz jó ott, ahol lakom. Egyebük sincs a tótoknak.

- Ön hosszú életű lesz, Zólyomi, látom a tenyerén, a halántékán, és meglehetősen izmos a nyaka. Míg én nemsokára meghalok. Hitte volna azt, hogy ily megtört, halni vágyó öregasszonyság lesz valamikor abból a nőből, akit a budai rokonoktól hazáig kísért egy tavaszi estve, és szándékosan kerültük a rövid utat, hogy minél tovább egymás társaságában legyünk? Ifjú és szép voltam, s nem csodálkoztam, hogy királynőjének nevezett. Hittem rajongásában, szerelmében, és minden különös szándék nélkül, valóban csak jószívűségből válaszolgattam eleinte a leveleire, hogy ne szenvedjen értem. Később megszoktam, hogy él valahol messze egy előkelő úriember, aki azon töri a fejét, hogy engem mulattasson. Mondja, hogy látott maga előtt, midőn éjszaka a szobáiban sétált? És milyennek fog látni ezután, miután e vakmerő lépést megtettem, hogy megjelentem maga előtt a valóságban, az öregségben?

Zólyomi sok kérdésre elkészült előre a felelettel, csupán azt nem tudta kiszámítani, hogy királynője éppen oly hiú, mint a többi királynők.

- Asszonyom, maga oly szeretetre méltó most is, mint először volt.

Lányvári Izabella fél oldalt fordította a fejét, és hirtelen megragadta Zólyomi kezét:

- Tanácsot akarok magától kérni, mert maga az egyetlen barátom. Mondja meg nekem őszintén, hogy olyan állapotban lévő nő vagyok én még, akit egy férfi rajongva, szinte más-világiasan szerethet? Olyan nő vagyok-e még, akit féltének vad féltékenységgel, és szeretnek az angyalok türelmével? Kéröm van, Zólyomi, aki bús özvegyi életembe társnak akar szegődni. Ez a fiatalember a korkülönbséget ma még nem látja kettőnk között, de ő, jön idő nemsokára, midőn végleg elmúlik arcomról a nyár. S mily boldogtalanok leszünk akkor mind a ketten.

Zólyomi az asszony fehér, ápolt kezére szegezte a tekintetét.

- Szereti? - kérdezte vontatott hangon. - Ön szereti a fiatalembert?

- Azt hiszem... De hisz tanácstalan vagyok... Nem tudok már gondolkozni sem. Összezavarodnak az érzelmeim, terveim, álmaim. Ön, hűséges barátom, ne hagyjon eltévedni.

Zólyomi lehajolt, fölemelte az asszony kezét, és az ütőér felett megcsókolta:

- Ha szereti, menjen férjhez a fiatalemberhez.

Fagyos, ünnepélyes csend következett. Az asszony védekezve beszélt:

- Azzal költötte fel a figyelmemet, hogy majdnem ugyanazokat a szavakat mondta, amelyeket ön intézett hozzám, mikor megismert. És ugyanazokon az utcákon mentünk a Tabánban és a Fő utcai templomnál, a fészületnél mondta ő is, hogy szeret... Mintha ismét maga járna mellettem gyöngéden, hódolattal. Hazamentem, és sírva olvastam el egy utolsó levelét.

Zólyomi bólintott:

- Én a szívem felett szoktam hordani a levelét.

- És aztán majd újra írunk egymásnak, Zólyomi? - szólt Lányvári Izabella. - Kérem, ne felejtse el soha, amíg élek, rövid ideig... S ne haragudjon, hogy ide fárasztottam.

Zólyomi ezután nemsokára búcsúzott, miután egy szál virágot kapott a bokrétából a kabátjára.

A bérszolga köszönését nem fogadta, és a piactéren az esti vonat indulásáig mereven bámulta a falra ragasztott színházi cédulát. A betűk még évek múlva is a szeme előtt libegtek. Az *Uff király* előadását hirdették.

(1916)

Nemes szívű Artúr

Artúr a szenvedélyes emberek azon fajtájából való volt, aki utazás közben, ha az útszéli csárdában vagy városi fogadóban éjnek éjszakáján ropogni hallotta az ágyacskákat, felkelt, az utazóbőröndből előkereste szerszámjait, és reggelig reparálta az ágyat. Szeretett segédkezni a kovácsnak, midőn útközben eltört a kerék, a lópatkolás és a vasalás szenvedélye volt. Hidaknál, hol valamely hibát vett észre, megállította kocsiját, és szorgalmasan pörgette a kalapácsot. De a vakmerő cselekedetek is kedvére voltak, tornyokra felmászott, és zászlókat tűzött ki a reggelre ébredő polgárok ámulására; ha a farkasok elszaporodtak valamely felvidéki vármegyében, Artúr nyomban útra kelt, és fegyvereket akasztott a nyakába; gyakran birkózott fekete álarcban kérkedő cirkusz bajnokokkal; és nagyon szerette, ha égő falu mellett vitt el útja, ahol a zsarátnokká válott házakból öregasszonyokat és gyermekeket cipelhetett ki. Nevezetes párbajhősöket az ország túlsó felében is felkeresett, hogy a szemük közé nézzen, és felelősségre vonta a vőlegényeket, akik ok nélkül elhagyták menyasszonyukat. Egyszer három hónapig hajszolt egy felvidéki gavallért, aki egy régi füredi bálon inzultált egy úrnőt, akit Artúr nem is ösmert. Majd, miután a gavallérral elvégezte dolgát, Budára sietett, hogy lóháton menjen fel a Jezsuita lépcsőn, mint akkoriban a népszerű Nákó gróf.

Mindezek előrebocsátása után nem csodálkozhatik a nyájas olvasó, ha bevalljuk, hogy Artúr nem tartozott az igézetes, szép férfiak közé. Jelentéktelen, kis termetű férfiú volt, az ellenségei „púpos lovagnak” csúfolták, a nők valóban csak akkor vették észre, ha felmászott a torony tetejére vagy agyonlőtte hűtlen vőlegényüket. A régi Magyarországon, mikor Elek Gusztáv volt a falusi nemesek ideálja, Artúrnak sok vérveszteségébe került, míg némi pozíciót tudott elfoglalni a híres párbajhősök mellett. És a foglalkozása - ő, ezt gyakran szégyellte bevallani! -, oly szelíd és békés volt, hogy Artúr csak elkeseredéssel gondolt az élet fonáságára: tanár volt egy érseki leányiskolában, természetrajzra és történelemre tanított pünkösdi rózsa illatú növendék leányokat, és a vakáció oly ritka és rövid volt! És a kisvárosban, amelynek girbegurba utcáin Artúr tankönyveivel hóna alatt ballagott, mintha senki sem olvasott volna újságot vagy legalábbis nem jutott eszébe senkinek, hogy a nyári hírharangban a bajvívó, a kalandos, a lovagias Artúr ugyanazon személy, aki a füstöltsódarszagú kisvárosi télben lehajtott fővel bandukol az érseki leányiskola felé.

Artúr nyaranta egy felvidéki búcsújáró helyre utazott, ahol vallásos férfiú módjára felajánlotta életét és pengéjét Máriának, kivette zsebéből a rózsafüzért, és az amulett felett kigombolta ingét, midőn a szent barát megáldotta a búcsújáró híveket, és a „Vadgalamb”-hoz címezett fogadó toronyszobájában fényesre törölte messzelátója üvegjét, amelyen át a hegynek-völgynek kanyargó országutat figyelte, amely oly sárgán futott e zöld halmokon, mint a régi térképeken ez látható. A folyók, amelyek a tájat átmetszették, valóban ezüstösen csillogtak, és a távoli hegyek kék ködben aludtak, amint a múlt időkben egy regés elaltatta őket. A hidakon még ugyanazon koldusok üldögéltek a védőszent körül, akik a középkorban is itt tanyáztak, és a föld népe bizonyára nem csodálkozik, ha a várúr közéjük nyargal csatlósaitól kísérve. A tornyok, kövek, templomküszöbök és bolthajtásos ivók régi embereknek szabva. A torony erkélyén dudált az ör, mint Zsigmond király idejében, és az öles falak mögött a lábukkal bölcsőt ringató asszonyok ugyanazon altatódalt dúdolgatták, amelyet a nagyménak daloltak.

A nyári búcsú idején e városkában szokott találkozni Artúr azzal a nővel, akinek a kedvéért bármikor beugrott volna a tarpataki vízesésbe. Akinek tiszteletére utazásai közben gyertyát gyújtott elhagyott kápolnáknak, és akire gondolt, midőn a bécsi István-toronyra felmászott a villámhárítón. Mintha láthatatlanul a vállára hajolna Mária - mert hisz nem is hívhatták

másképpen -, midőn szegény parasztnak a hídját reparálta az árvíz után, vagy magasra emelt pengével rohant meg kihívó magatartású lovagokat. Mária imádkozott valahol érte - vélte Artúr -, midőn szomorúságok jóra fordultak, és bánatos kedve váratlanul felderült. És sohasem gondolt arra, hogy Máriának szája is van, amelyet egyszer meg lehetne csókolni.

Mária a nyári búcsúra ekhós szekeren ereszkedett le a falujából, férjével, egy nyugalmazott uradalmi tiszttel, aki piros volt, mint a bor az érsek pincéjében, és a kalendáriumot gazdasági munkák szerint ismerte csupán, falusi gavallérokkal, akik pepita nadrágban és az angol katonaság gyarmati süvegében üldögéltek az ekhós szekér két oldalán, furcsa, mulatságos figurák, akiknek több volt a kedvük, mint a pénzük, dalolni szerettek, mert ingyenbe ment, és a színicédula előtt legyintettek kezükkel: „unalmas darab” - mondván. A zsebükben sarkantyút hordtak, amelyet a hölgyközönség rémületére tánc közben felcsatoltak. Városbeli tartózkodásuk alatt reggeltől délig felkötött bajusszal üldögéltek a borbélynál, régi élclapokat forgattak, délután nagyot nyújtózkodtak: „ó, mily unalmas a városi élet!” - ásították. Mária sohasem hagyta el faluját három-négy gavallér nélkül. Megszokta, hogy lovaglóostorral vívjanak lovagai a vaskereskedés előtt, amíg ő odabent szegekre alkuszik.

A „Vadgalamb”-nál csókra nyújtotta a kezét Artúrnak:

- Köszönöm, hogy ismét eljött, Artúr. Hogy múlt el az esztendő?

- Tanítottam, mindig tanítottam.

- Gondolt reánk?

- Néha, ámbátor mindig sok dolgom volt. Az én pályámon elfelejt gondolkozni az ember.

Mária férje nagy parolázást vitt végbe Artúrral. És ezalatt Artúr azt gondolta magában, hogy várúrnő ispánjával csapdossa össze a tenyerét.

- A leányom megnőtt - mondta Mária egy nyáron. - Segítsen neki, Artúr, mikor leszáll a kocsiról.

Szöghajú Szép Ilonka volt a Mária leánya, a könyveket otthon arany és vörös kötésben lapozta, bizonyosan megállott már a folyóparton, midőn alkonyodott, és a hullámok színüket változtatják.

- Hős Artúr - figyelmeztette az anya leányát -, akiről télen beszéltünk.

A megöregedett falusi gavallérok most is oly hangon beszéltek, mint bármikor, egymást megelőzve siettek a borbélyhoz, hogy hajukat rövidre nyírassák, mialatt néhány használható viccet tanultak a *Zöld ördög* kalendáriumából.

Szép Ilonka lopva, tetőtől talpig végignézte Artúrt a „Vadgalamb”-ban. Valamit súgott az anyja fülébe, nevetett, mire az anyja elkomolyodva nézett rá:

- A legnemesebb jellem, akit ismertem.

Artúr nagy, dióbarna szemével meghatottan nézett Máriára:

- Mondja inkább azt, asszonyom, hogy egy furcsa ember, aki elkésett korából. Négy-ötszáz esztendővel előbb kellett volna születnem, akkor tán vittem volna valamire. Amint vannak emberek, akik korukat megelőzik, úgy itt vagyok én, süket nemzedék közé cseppenve, egyedül hallom a keresztes lovagok kürtjelét.

Délután, mintegy évtizedes szokás szerint, együtt mentek gyónni Artúr és Mária. Az asszonyok a csodatévő templom bal oldalán lépdeltek be („hogy az a küszöb le nem roskad a teher alatt!” - kiáltozták a piacon a gavallérok), a férfiak jobbról közelítették meg a gyóntatóatyát,

aki a szűk székben bizonyára sokat szenvedett a nyári melegtől és a hallottaktól. Artúr áhítatosan borult a kövekre, ahol előtte már püspökök és királyok térdepeltek, de fél szemmel figyelte Máriát a kórus túlsó oldalán, hogy lehetőleg egyszerre járuljon vele a gyóntatószékhöz.

„Szeretek egy férjes asszonyt, de sohasem gondoltam rá bűnös érzélemmel. Sem rossz kívánsággal, sem gonosz vágygal. Mondd, szent atyám, bűn az én szerelmem?” - vallotta Artúr a gyóntató fülébe.

És magában azt gondolta, hogy a csodatévő templom túlsó felében ugyancsak az ég felé száll egy drága sóhajtas:

„Férjes asszony létemre szeretek egy férfiút. De üdén, tisztán folyik érzelmem, mint a forrás szűz vize...”

Mondta ezt Mária?

Artúr boldog volt, hogy áhítatos imáik találkoznak a magasban, hol az örök lámpa ég, és összeölelkezve szállnak messzi útjukra. Bizonyos, hogy az imádságok felismerik egymást a mindenségben, ha rokon szívekből fakadnak.

Mária a leányát is magával hozta a gyónáshoz. Egymás mellett térdepelt anya és leánya. Artúr glóriát látott a fejük körül, a csodatévő templom szentjei megmozdultak, és áldólag emelték fel kezüket. „Mily boldog vagyok, hogy Jézus vallásában születtem” - gondolta Artúr, a skót királyok unokája.

És délután, mint mindig, elhagyták a lármás lovagok a piactéren, akik egymás között játszottak cirkuszi jeleneteket, és sétára mentek a városkát környékező bástyákra. A nép még tudta a királyok nevét, amelyekről az őrtornyokat elnevezték, a falból minden kanyarultnál ki akart lépni egy-egy márványba faragott vitéz, a harangok szava angyalok uszályát emelte, és a városi házak szűk udvaraiba be lehetett látni a bástyáról, amint a kerekés kútnál arcát mosta egy álöltözetű vándorló herceg.

- E helyen húszölnyi a mélység - magyarázta a bástyát Szép Ilonkának Artúr.

Találkozott a tekintete Mária szelíd, megbocsátó szemsugarával: virtuskodásból hányszor akart innen leugrani Artúr.

A mohos tornyon most is, mint minden esztendőben, kövirózsa nyílt.

Artúr szokás szerint nekigyürkőzött, hogy felmászik a torony falán a virágért.

Mária azonban megfogta most a kezét:

- Veszélyes lehet, Artúr, kár volna megkockáztatni az utat.

Artúr csodálkozva nézett Máriára. Eddig még sohasem mondta, hogy ne másszon fel a meredek falra.

A délután folyamán még egy szokatlan eseményt tapasztalt Artúr. A falusi gavallérok bortól, dicsekvéstől felhevülten birokversenyt szoktak rendezni a „Vadgalamb”-ban. Artúr a győztes pálmáját sohasem mulasztotta elnyerni.

Most, midőn kabátját ledobta, Mária szelíd kezét érezte a vállán:

- Ne birkózzon, Artúr. Nem szeretem a virtuskodást.

Meghatottan emelte fel szemét Artúr. Ó, hogy változnak az évek. Mária azelőtt mindig büszke mosollyal nézte az erkélyről a lovagi tornát!

Estefelé szokás szerint búcsúra nyújtotta kezét az asszony.

- Hajnalban mi elutazunk - mondta.

- Ébren leszek - felelt Artúr a régi törvény szerint.

- Nem kívánom, sőt nem akarom - felelt váratlanul Mária. - Pihenjen, aludjon, a hajnali álom fontos az egészségre. Mi már öregek vagyunk. Ki tudja, meddig élünk, s egyszerre árván marad a leányunk. Szeretném, ha ön soká élne, még akkor is, midőn én már nem leszek, s a leányomnak hű lovagja, pártfogója, védelmezője lenne. Ha tudnám életem utolsó órájában, hogy ön, nemes szívű Artúr, él valahol, és a leányomat éppoly szívesen szolgálja, mint egykor engem... Ezért aludjon, pihenjen, s ígérje meg, hogy többé nem mászik fel a toronyra.

Artúr ezután gondolatokba merülve bolyongott a városban. Régen nézett tükörbe. Belépett egy cukrászdába, és bánatos meglepetéssel állott meg a tüllbokrétás tükör előtt. Egy deres fejű ember nézett rá.

És midőn nemsokára hazafelé utazott, útközben csak habozás után reparált meg egy hidat, amelynek egy nagy szöge hiányzott. Hátha csóválja fejét Mária, és valahol a háta mögött áll új patrónája: Szép Ilonka!

(1916)

„Arany Alma”

Fáradti, egy vidéki uraság, éjjelenként lámpást vett a kezébe, bő köpenyeget öltött vállára, a vidrabőr süveget a homlokába húzta, és csendes, vasárnapi lépésekkel elkocogott a Jeruzsálem utcába, régi barátjához, Frigyeshez, akinek az „Arany Almá”-ról elnevezett mulatóhelye volt a városkában.

A mulatóhelyes jó családból származott, ifjúságát Párizsban töltötte, és a Maupassant barátai közé tartozott; kokottoknak és pincérnőknek udvarolt, és hetenkint egy öreg hercegnő szalonjában nevezetes férfiúkkal találkozott. Ellenben ezalatt Magyarországon a családja nagy változásokon ment keresztül. Apját börtönbe zárták, anyja vénségére megszökött egy borbéllal, szent kishúga mérget ivott, a családi vagyon elveszett. Frigyes Párizsban reménytelenül várta a hazai pénzküldeményeket... egy darabig a cigányok között lézengett... Krupié volt egy játékházban... a rendőrséggel is meggyűlt a baja... Még harmincesztendő sem volt, amikor tökéletesen elfáradva, megkopva és ráncos homlokkal hazatért szülővárosába. Már mindennel leszámolt. Hogy az emberek nem fognak vele kezét, hogy görbén néznek rá gyermekkori barátai, hogy apja felakasztotta magát a börtönben, és hetyke vidéki gavallérok megvetéssel mérik végig a restaurációban. (Vidéken tudnak igazán hencegni az emberek.) Frigyes abbahagyta a bajusza festését, lemondott a gondolatról, hogy néhány véres vagy halálos bajvívás által némi tekintélyre tegyen szert. Végképpen kilépni óhajtott az úgynevezett társadalmi életből, el, el, a pokolba, el, mindenkitől messzire, el, az éjszakába, a csendbe, a halálba... Az özvegy mulatóhely-tulajdonosnét feleségül vette, és éjszakánként csibukozott egy perzsaszőnyeges szobában, csak francia újságokat olvasott, és a hálószekrényen Guy de Maupassant fotográfiája állott, saját kezű aláírással. A vastag függönyökön át nem jutott el idáig a zeneszó és az ének; önagysága egymaga vezette az üzletet, és reggel felé egy kis zsámolyra telepedett, fejével lábához, aki Párizsról beszélt neki.

Fáradti volt az egyetlen barátja Frigyesnek.

Fáradti nő miatt tönkrement, szép fehér ökrei és lombos, árnyas falusi birtoka elvándoroltak. Egy piros, arannyal hímzett papucs maradt emlékül és a város végén egy kis viskó, ahol régi viaszpapirossal volt beragasztva az ablak, hogy senki ne láthasson a szoba belsejébe. A régi időkből megmaradt néhány öltönye - vörös mellények és rézpitykés frakkok, a nők kedvéért néha rókavadásznak öltözött -; amint ruhái elkoptak, gyakran került rá a használat sora a vörös frakkra, különösen éjszaka, midőn a köpenye alatt ezt senki sem látja... Csak a Holló utcában veszekednek hazatérő muzsikások, mámoros kontrások ballagnak a kerítések mellett, a bögők és hegedűk minden éjszakán csodálkozhatnak, hogy ép bőrrel kerültek haza. Olykor boglyas, égő szemű cigányleányok léptek ki a kerítés mellől, hogy a vén cimbalmost hazáig segítsék; máskor reggelig tartott a veszekedés a Holló utcában, és senki se hunyta le a szemét. Éj volt erre, a lámpás - egy görbe őr - fej nélkül állott az utcasarkon, a kis házakban lopva bujkált némi világosság, a kerek kútnál egy bolond leányt vert az apja, mert ismét a kútba akart ugrani, és sánta kiskutyák, tépett szőrű macskák tartoznak még a lakossághoz.

Fáradti köpenyegébe húzódva, sietve ment az utcán... Ha egyszer itt megölnék, és reggelre vörös frakkban megtalálnák az utca saráiban: milyen nevetés volna a városban.

De már helyben volt, a hosszú földszintes ház kapuján, az elfüggönyözött ablakok mögül, mint a föld alól, hangzott az ének, éjfél kacagás, kísérteties zene... Talán a közeli temető lakosai járnak ide mulatni éjszakánként? Fáradti egyszer a sötétben találkozott pirosbor arcú, hitvány bajuszú, gömbölyű termetű városi vaskereskedővel, akiről pedig bizonyosan tudta,

hogy már két esztendő előtt meghalt... A vaskereskedő meztelenül osont be a házba. Fáradi, midőn különös tapasztalatát elmondta Frigyes úrnak, a pergamenarcú férfiú összeráncolta a homlokát, hosszadalmasat szívott a borostyánon, és meglepetés nélkül mondta:

- Életében sokszor volt e ház vendége. A feleségem külön csészét tartott a számára, szilvesztereste a mi asztalunknál vacsorázott, régi ember volt... Lehet, hogy most is ellátogat néha.

Fáradi nem tudott ily könnyen megnyugodni rejtélyes dolgokban. (Már fiatal korában is sok baja volt a nyugtalan vérmérséklete miatt.) Öregségére, miután már csak éjszaka barangolt, mindig megállt a kisvárosi házak ablakai alatt, ahonnan világosság szüremlett ki. Haldoklók és szerelmesek figurái látszottak a függönyök mögött. Évekig nyugodtan nézte a helybeli fényképész bankóhamisítását egy kis résen át... Az imént meghalt öregasszonyságot kiborították unokái az ágyból, hogy a szalmazsákban keresgéljenek. Fáradi elgondolkozva ment tova lámpásával, és legfeljebb ennyit mondott Frigyes barátjának:

- Élek.

Fáradi tehát mindig utánaszaladt a ház ki- és beosonó vendégeinek. A halott vaskereskedőt kereste, és a furcsa, meggörbült öreguracskát bántalmazták, ha idegenek köpenyegébe kapaszkodott. (A vaskereskedő volt részben oka anyagi romlásának.) Egyszer már majdnem utolérte, de megbotlott egy kerítésben, elvágódott, és az éjjeli vendég ezalatt elmenekült. Frigyes a fejét csóválta, amíg Fáradi nedves köpenyegét lehúzogatta a vörös frakk felől.

- Sohasem nő be a fejéd lágya, barátom?

Egy időse, fekete bajuszú gazdaasszony csillogó kristályüvegben francia bort készített az asztalra, vattába takart málnák, ritka ananászok, cukros ibolyák és komoly pálinkásüvegek lettek láthatóvá egy barokk pohárszék felnyitása után. Aranyozott lábú dohányzóasztalka teteje pattant, és a zöld bőrös mélyről Havanna és Ázsia dohánytermékei lehelték fel különös illatukat, mint a zordon férfiak rózsái.

Frigyes a szekrényből egy selyemruházatot vett elő. Sáfrányokkal és virágokkal telehímzett kabátba burkolózott, kis kulccsal lezárta a falba rejtett ajtót, megtöltötte a poharát, és bizonyos ünnepélyességgel megszólalt:

- Nemes barátom, Maupassant úr emlékére! - mondotta.

Aztán szótlánul ült szemben a két barát... Lehajtották a fejüket, a füstöt nézték, a borokat és pálinkákat csendesén kóstolgatták, míg egy kis aranykakas kukorékolni kezdett a szekrény tetején. A házban mindenféle különös mozgolódás hallatszott, rejtélyes lépések, elfojtott kiáltások, kulcsok zörögtek, a kapu dongott. Fáradi elővette a sarokból köpenyegét, a szivart az agyarába vágta, mint fiatal korában, és olykor magában dúdolgatott.

- Holnap éjfélkor - mondá Frigyes komolyan, midőn kinyitotta a rejtekajtót barátja előtt.

...Egyszer Frigyes lehajtotta a fejét egy téli éjjelen a karosszékekben. Fáradi elmerengve szívta vastag szivarját, és órák hosszáig gondolkozott valamin... talán semmin.

A kis kakas megszólalt, Fáradi összerázkódott, talpra állott, ám Frigyes nem mozdult meg helyén.

Elaludt - gondolta Fáradi, és csendesén kiiszogatta a maradék borokat.

Ám a lehajtott deres, kopott fej nem emelkedett fel szemben véle.

- Mélyen elaludt - vélekedett Fáradi, és a pálinkákat is megkóstolgatta.

Midőn szivarja kiégett, felemelkedett, és Frigyes vállát megérintette.

Frigyes mozdulatlan maradt.

- Meghalt a barátom - mormogta Fáradi.

Új szivarra gyújtott, leült szemben a halottal, és csendesen várta a fejleményeket.

(1916)

A királyné költője

Irmafy olyan nemes embernek érezte magát, mint Szent Lajos. Gyönyörködött a saját lépteiben a városerdő sétányán, a szakállát is szerette, órákig elnézegette a kezét, midőn a tollat ujjai közé vette... egy régebbi kor költője volt, és hitt a bűbájokban, csodákban, végzetes asztalkákban és boldog vagy tragikus véletlenekben. Verseit a halálról és halhatatlanságról fogalmazta, valamint a nőkről, akikkel itt-ott megismerkedett.

- Majd olvashatja - mondta jelentősegteljesen, midőn a Váci utcában néhány szót váltott egy asszonykával vagy kisasszonnyal.

Néha ebédelés közben is verset írt, és délutánonként mezei virágokat gyűjtött a budai oldalon, a hegyen, miközben egy képzeletbeli nővel társalgott.

- Asszonyom, a kegyed szemének színéhez igazodnak e tájon az ibolyák! - mormogta, és csak a tavaszi levegő reszketett körülötte. - Vajon a szívének virágai merre nyíltanak?

Majd egy kisasszonnyal ismerkedett meg, aki a Bömer házban zongorázott, és Irmafy kvartélyát e házba helyezte. Egyszer néhány szót váltottak a lépcsőházban, Irmafy értelmesen megmondta a nevét, és a kisasszony nefelejcsvirágos kalapkája eltűnt a grádics kanyarulatánál.

- Őt Isten küldte nekem! - írta Irmafy egy versére alkonyattal.

Estefelé természetesen fokozottabban működött fantáziája. A belvárosi kiskocsmában, sör- és pipaszagú szobácskákban, ahová az írók és költők úgy vetődnek be, mint messzi útról jött vándorok, az óra a forradalom óta nem mutatja az időt, az asztalfőn olyan öreg elnökök üldögélnek, akiknek már a nevét sem tudja az új nemzedék, mint az egykor dalos feketeregőét elfelejtették a sötét kalitkában, midőn az zordonságában végleg elhallgatott... pedig egykor mindenki tudta az „Uhr”-nál... e füstös bolthajtások alatt Irmafy társának sokat beszélt a hercegnőkről, grófnőkről, előkelő belvárosi dámákról, akikkel napközben találkozott.

A hercegnő a budai várkertben fogadta tavasz első reggelén, és ő maga is jázmin volt ez idő tájt. Ibolyaszemén a pillák, mint az áprilisi felhőkkel bújósdít játszó napsugár; minden hajszálát külön fésülték meg a frájjok, keskeny kezében az *Örökzöldek* című könyvecskét tartotta, és a félcipőjén fénylő csat volt.

- Hallottam önről, és ismerni akartam.

Irmafy a pohárba dugta az orrát, és elhallgatott.

Éjfél felé „X. grófnéről” beszélt a szomszédjának - amint ez idő tájt a grófnékat nevezték. Mennyit tudott e hölgyről Irmafy! Ismerte gyermekkorának szenvedéseit, midőn a versírók könyveiben keresett vigasztalódást! Tudta, hogy férje meg nem érti őt, és ő csak azért sóhajt, hogy végre jönné valaki, akinek átnyújthatná legnemesebb ajándékát, óaranyból vert szívét.

- Azt szeretném, ha valaki megfogná a kezem, és oly gyengéden beszélne hozzám, mint egy gyermekhez - szólt a grófné. - Ah, unalmas, hideg, fénylő társaság! Kunyhóban vagy hónapos szobában szép az élet!

Irmafy ezután egy nyelésre nagy pohárral felhajtott.

- Nők: gyermekek... A szavak színes kavicsait szeretik a kezükbe venni...

Az irodalmi asztaloknál sajnálták és gúnyolták a jobb sorsra érdemes Irmafyt. Minden éjszaka azt várták, hogy a Dunába ugrik, mire a bakterek hajnaltájban elhagyják a nyugodalmas kapumélyedéseket.

Irmafy azonban a véletlen és babonaság folytán más végzetre volt kiszemelve.

Egy délután, midőn keskeny íróasztala fölé hajolt, hol oly gondosan szokta volt írni a betűket, mint a szerzetesek a szent könyveket, királyi eredetre valló kezében megmozdult a toll, és különböző ákombákomokat vetett a papírosra.

Irmafy úgy érezte, hogy félálom ereszkedik szempilláira. Meleg hullámok nyalдостák, másvilági zene hangzott, hipnotikus álom kerülgette, mintha egy gonosz ellensége a távolból szuggerálná az akaratát. ...A láthatatlan szellemkéz vezette kezét, és amikor végre magához tért, már sötét volt kis szobájában, és az emeletről többé nem hangzott a zongoraszó. Mintha az öles falban (ahogy a régi pesti házakat építették) egy asszony zokogott volna, akinek a zokogása nagyon hasonlított egy nőéhez, aki Irmafyt egyedül szerette az életben.

Gyertyát gyújtott, és még mindig kábultan nézett körül. A falióra nyolcat mutatott, a kezében különös zsibbadást érzett, és a keskeny íróasztalon egy ötvenforintos feküdt, amelyet félálomban rajzolt. Szakasztott olyan volt, mint azok a régi ötvenforintosok, amelyekkel Aigner Lajos egykor verseskönyvét honorálta. A bankót a mellénye zsebébe csúsztatta, és gondtalanul kötötte meg a nyakkendőjét, megdörögölte a cipőjét, és hullámos haját hátrafésűlte. Néhány perc múlva rugalmasan, életkedvvel haladt végig a Belvároson, és kandi pillantást vetett az ablakokra, ahol a polgárok már nyugodalmasan vacsoráztak. A gőzölgő tálak körül megelégedett arcok, rózsaszínű az asszonyok nyaka, a gyermekek már a küszöbön látják állongani a homokemberkét, és ifjú nők várják az ábrándos éj változatos gondolatvilágát.

A „Csigá”-ban már olyan sűrű volt a füst, mint egy rablótanyán, a különszobában, a költők asztalánál a kispörköltök és savanyú tüdők elmentek a mellények alá, harmatozó üvegben állott a hideg bor az asztal közepén, és az arcok kipirultak a vacsora élvezetétől. Éppen Irmafy szidták.

- A fényes cipők bolondja! - kiáltotta egy púpos író. - A nők szerelménél csak pénzüket óhajtja jobban.

Irmafy az asztalkendő a nyakába kötötte, és bizonyos benső megelégedéssel költötte el vacsoráját. Beszélhetnek ezek a szegények, amit akarnak, egyik se rajzolt ötvenforintosat délután.

A bor azonban nem ízlett úgy, mint máskor, és a hercegnő felől hiába tett fel kérdést egyébként hallgató szomszédja, egy rejtvénytípuskészítő.

Még éjfél előtt fizetésre hívta meg a kocsmárosleányt Irmafy, és gögösen vonta elő mellényzsebéből az ötvenforintosat.

A púpos író elhallgatott, mások is némi tisztelettel néztek Irmafyra. A színházi sűgő ajánlkozott, hogy a „Török Császár”-ig elkíséri Irmafyt.

Másnap, midőn Irmafy felébredt, egy rendőrtiszt vörös bajusza szúrta meg arcát, amint a párna alatt kotorászott.

- Hol vannak a többi hamis ötvenesek? - kérdezte.

Ezután Irmafy két esztendeig nem volt látható a Váci utcában.

Irmafy ismét verseket ír, és egy vidéki nyomdász kiszedi a könyvecskét.

A fogház ősz hajakat, bánatos hajlottságot és megalázkodást rakott Irmafy egykori gögös fejére. A szeme körül ráncok keletkeztek, amelyeknek eredetét hiába kereste tükreben, az ajka úgy mosolygott, mint a sárga levél reszket a fán. A keze átlátszó volt, és a kockák elválasztó vonalai lekoptak kabátján.

A bánat könyve: ez volt a kis füzetnek a címe, és Irmafy csak késő este hagyta el szobácskáját, hogy könyvében gyönyörködjön egyik-másik könyvkereskedő kirakatában. Félve suhant el a könyvesbolt előtt, és még az utca túlsó oldaláról szemlélte egy darabig a zöld füzetet a kirakat ablaküvege mögött.

Egy áprilisi estén, midőn Irmafy felgyűrt kabátban ismét elsietett a bolt előtt, az öreg könyvkereskedő hirtelen kinyitotta az üvegajtót.

- Irmafy úr! - kiáltotta.

A költő megrettenve állott.

- Fontos közlendőm van, tessék irodámba fáradni - szólott az öreg, és ezüst fejét bólongatta.

A szűk irodácskában ezután így beszélt a kereskedő:

- Nemrégiben boltomban megfordult Ferenczy Ida, és a királyné számára magyar könyveket vásárolt. Többek között az ön könyvecskéjét is feltettük az udvari hintóra. Néhány nap múlva ismét boltomba lépett a nemes hölgy, és *A bánat könyvé*-t még egy példányban megrendelte a felséges asszony könyvtára számára. Részvétellel értesült az ön sorsáról, amelyet néhány szóval lefestettem.

Ezen az estén váratlanul megjelent az elveszettnek hitt Irmafy a „Csigá”-ban. Igaz, hogy egy magányos asztalnál foglalt helyet, mint bukott ember, de nyugodtan falatozott, hideg bort ivott, és a jóindulatú rejtvénytyszerkesztőt éjjel után asztalához hívta, midőn titokzatos szavakkal ecsetelte előtte a magas helyről jött érdeklődést.

A púpos legyintett a szomszédban:

- Irmafy nem javult meg az áristomban. Éppen úgy hazudik, mint azelőtt.

Ámde napról napra többen hallották az ezüst fejű könyvkereskedőtől a tényállást, és Irmafy is naphosszant a budai vár körül csavargott. Elgondolkozva, lehajtott fejjel, szinte áhítatosan ballagott estefelé Pestre, és a jóindulatú rejtvénytyszerkesztő kérdésére imádságos hangon válaszolt:

- Budán jártam... a Várban...

A „Csigá”-ból a különös hírek elterjedtek a városban.

Irmafy most már a templomokat is sűrűn látogatta.

- A jóságos királynéért imádkoztam - mondta ismerőseinek, akik apránként visszaszállingóztak.

Magányos asztalánál a kiskocsmában gyakran leültek a költők. Egyszer a púpos is engedelmet kért a letelepedésre... Éjjélkor áhítatosan az ég felé emelte poharát Irmafy.

- A legszentebb és legszebb asszonyért Magyarhonban! - mondta végtelen imádással.

És egyszer valóban a királyi udvarból pecsétetes levél érkezett Irmafy nevére és benne némi ajándék a szerencsétlen költő számára.

Irmafy ekkor fényes délből megállott a Váci utcában, többé nem fogadta régi ismerősei üdvözlését, ajándékozva ejtett el egy-két szót a rejtvényt szerkesztő előtt. Estére egy előkelő polgárcsaládnál vacsorázott, meghívások kerültek asztalára, a púpos író keresztapának kérte fel... Rajongó nők leveleket írtak... Ábrándos kisasszonyok álmukban feleségül mentek hozzá.
- Történt ez Pesten, 70-ben.

(1916)

Hazugság az őszi

Jöjj, szép emlékezet, és idézd fel a novemberi ködben - a bánkódó kerti fák alatt, a kerítés mögött öreg zsellérember módjára ballag az őszi - drága haját, szemét, alakját, a fürtöket kis fülén és a fehér tüzeket homlokán Máriának, aki ősziidőben felújította régi szerelmét - csak ősziidőben, midőn bánatos lett, fázékonyan, Liberty selyemben üldögélt az ámbituson, csak szomorú könyveket olvasott, és fiókokat húzogatótt ki, amelyeket más évszakban sohasem bántott. A hosszú, falusi délutánok, mikor céltalanul csereg a szarka a kert alatt; az olló hegyével megáll a pádimentumban, de már nem jelent vendéget; a bal szem viszketősége és lehulló szempilla mit sem jövendől: Mária lóra ült, és órák hosszáig ügetett, amíg egy sárga, természetesen régen festett házban, könyvei között megtalálta azt, aki minden ősziidőbe eszébe jutott.

Hajdan lovag, pártütő és szerencsejátékos volt, félvilági nőket szeretett, és tisztességes nők bolondultak utána. Az asszonyok vallomását lehunyta szemmel hallgatta, mint a gyónásokat, sok megzavart, drága főt tartogatótt a kezében, és olvasott szemekből szenvedélyt, önfeláldozást, hűséget és jóságot. Kezek simogatótták, amelyeket briliánsgyűrűvel díszítettek; kezek, amelyek oly finomak voltak, hogy az ékkő már felesleges volt a kéz finomításához. A nyakát, az arcát, a haját, a homlokát sok nő megcsókolta oly áhítatosan, mint utolsó szerelemben. És sohasem tévesztette el a nők keresztnevét, szeszélyét, szokását, furcsaságát. A hadseregnél szolgált, később költő lett Pesten, és feszes gérokkban, keménykalapban, fodros ingben ment végig a Hatvani utcán, majd zenével próbálkozott, és az ingére csipkét varrt, zongorázó asszonyok mögött forgatta a kottát, kellemes baritonján kísért a házikisasszony énekét, kicsit gordonkázott, és Schumann érzelmes dalait ismerte. Legvégül jó barát lett, hűséges, kitartó, mindenre használható cimbor, a házigazdának segédkezőtt vendégei fogadásánál, az asszonynak konyharecepteket hozott előkelő háziaktól, és legelsőnek kiáltott fel a pecsenyénél: „a legjobb falat, amelyet életemben elfogyasztottam”; párbajsegéd és reggelig ivó pajtás, a kártyázó öregasszonyok pártijában kísért, a trikket felírta a dámák helyett, a gyermekeket a vállára ültette, és évekig ígerte a meséskönyvet, amíg végre egyszer elhozta... Öregségére falura vonult, filozófus lett, s német nyelven tudományos munkát kezdett írni a női divatról. Hívták Pankotainak, és a ledér nőkkel utcai afférje volt az erkölcs nevében, ha télen a múzeumi könyvtárba Pestre utazott.

A múltat eltakarták a falevelek, de ősziidőben véreznek a lehullott levelek, és Mária, bár egy kissé szégyellte a dolgot, a lovaglóstör gombjával megkopogtatta a sárga ház erkélyablakát. Pankotai csakhamar kidugta taplósapkás fejét, és a tollat és az okulárét kezében tartotta.

- Hányadik oldalán tart, barátom? - kérdezte az asszony.

Pankotai vadászszekét, félcipőt és magas harisnyát viselt otthon, mint a könyvtáros egy régi csehországi várban.

- A 347-ik oldalt írom - felelt -, a vállfűzőről s az ezzel kapcsolatos szalagokról.

- Volna kedve egyet sétálni a parkban?

Pankotai bő köpenyabátot borított vállára, elefántcsont fejű fekete pálcát vett a kezébe - egy doktor botja volt a régi Velencében -, a burnótosszelencét himzett mellényébe dugta, bár sohasem tubákkolt, csak társaságban.

- Mindig stílszerűen éltél... Mikor lovag voltam, a sarkantyúimat pengettem a hölgyek oldalán; most bölcsész vagyok, csupán burnóttal kínálhatom meg a szépvilág személyesítőjét - mondta odavetőleg.

A paripát ügyetlenül egy fához kötötte, mintha sohasem lett volna a kezében kantár. A pálcát fontoskodva vitte kezében, mint valamely szimbólumot.

- Néha határozottan érzem ama régi velencei doktor kézszorítását az elefántcsontban...

Mária szerette a sárgásbarna kelmét, a bőrkalapot és a férfias kabátzsebet ruháján, ahová kezét feszesen bedugta.

- És mi lesz a nősüléssel, tisztelt barátom? - kérdezte, mintha tegnap beszélgettek volna utoljára. - Csaknem húsz esztendeje annak, hogy házasságot ígért nekem. Türelmes voltam, vártam, és sohasem vétettem a hűség ellen.

Pankotai szórakozottan játszadozott a szelencével:

- Nem parancsol? - kérdezte.

Az asszony nevetve csóválta a fejét:

- Már ismerem ezen fogását; öregségére akarja terelni a szót. Mielőtt hosszadalmas és már gyakran hallott védekező beszédét elmondaná, kijelentem, hogy én önt nem tartom magamhoz mérten öregnek; sőt tökéletesen összeillénék.

Pankotai lehajtotta a fejét, mintha az őszi avarhoz beszélne:

- Nagyon szerettem a nőket, és sok könnyelmű ígéretet hagytam náluk. Ha egy napon mind előjönne, és az ígéretek beváltását követelnék, valóban nem tehetnék egyebet, mint a más-világra szökni, drága, felejthetetlen szerelmeim elől.

Máriának kissé elpirosodott az arca, mielőtt a következő furcsaságot kimondta volna:

- Azt állította, hogy csak engem szeretett igazán... Hazudott volna?

Pankotai összekulcsolta a kezét, mély töprengésbe merült, és percekig szótlantul lépkedett az asszony oldalán. Nagyot sóhajtott:

- Igen, mindig magát szerettem, Mária... Ha magához hasonlatos nőt láttam valahol bolyongásaimban, nagyot dobbant a szívem. A cipősarkának a mása, hajfodrának párja, kedves orrának a hasonlója: mindig zavarba hozott. Idegen, messzi városokban sohasem látott nőknek bemutatkoztam; mintha ők önnék a legközelebbi rokonai lennének, kegyedre hivatkoztam... Hangokat hallottam valahol éjszaka egy ablakban, és erre reggelig sétáltam a ház előtt, mint egy örült. Piros toll lengett egy vasúti kocsi ablakában, amilyen toll az ön kalapja mellett volt egyszer, Mária. A vonat után futottam, mintha elérhetném azt... Magát, első igaz szerelmemet.

- Nos? - kérdezte meghiúsult az asszony, és egy vén fának vetette a hátát.

- Azt most mind el nem mondhatom, hogy mily hóboros voltam, amíg évekig nem láttam. Bécsben hónapokig néztem egy asszonyt a cukrászdában, mert úgy ült le a székre, mint maga. Füreden a hajnalokon mindig arra ébredtem, hogy cigányok muzsikálnak valahol, és maga halkan énekel a nagybögő mellett... A színházban vállá fehérlett a páholyokban, és a pálcám-mal a falakat csapdostam, midőn hazafelé mentem.

- Szegény első férjem még élt, s nem válhattam el tőle, mert betegeskedett - igazolta magát Mária.

- Pedig úgy lett volna igaz, ha egyszer megszökünk... Amint terveztük, hittük, álmodtuk: Svájcba, egy rejtett faluba menekülünk, senki sem tudja, hová lettünk, nyomunk elveszett, amíg idehaza elfelejtenek... Én magát mindig úgy láttam az ideáljaim között, hogy az ölemben viszem át megdagadt hegyi folyam árjában... Éjszaka az ölébe hajtom a fejem a vasúti kocsiban, szívdobogva figyeljük, hogy közeledünk az országhatárhoz, hol útlevelünket kéri,

és hideg eső verdesi az ablakot... Elhagyott parkban órák hosszáig várom, amíg könnyű léptei felcsendülnek, egy csók s egy kézfogás, és már ön tovább is ment... Ideál volt, asszonyom, hogyan vehessem feleségül az ideálomat?

Mária félig tréfásan, félig komolyan néhány könnyet törölt ki szeméből:

- Pedig nem fog addig meghalni, amíg ígéretét be nem váltja. A felesége akarok lenni. Az egész világ tudja, hogy az öné voltam; mindenki látta, hogy a páholyban a hátam mögött állt, és asztalomnál jobb kéz felől ült. A leveleim, a hajam, az arcképem, imádságoskönyvem, a zsebkendőm és a harisnyakötőm magánál vannak. Követelem, hogy boldoggá tegyen, mert nekem ahhoz jogom van.

Pankotai szelíden legyintett, az asszony karjába kapaszkodott.

- Nézze, milyen szép nálunk az ősz. Sehol sincsenek ilyen fellegek... Hallja messziről a kovács kalapálását?

- Én boldogtalan vagyok, Pankotai.

- Az élet még hosszú, hisz édesanyja még most is él... Nem szabad erőszakos, finomtan mozdulattal, szóval elrontani eddigi harmonikus, tiszta, szép életét. Még lesz október, s ön újra lóra ülhet, Mária, hogy öreg barátját meglátogassa. Elhozza az emlékezet, a gyönyörű óráknak, napoknak, boldog esztendőknak az emléke hozzám, hogy újra elmondjuk egymásnak, végtelenül szeretünk, amint a kiválasztottak tudnak szeretni, és nagyon meg vagyunk elégedve, hogy találkoztunk, és megértettük egymást... Ha elvenném, többé nem lovagolhatna hozzám ősziidőben, kétségeskedő szívvel, fájó reménnyel, nőies szemérmességgel... Hová lovagolna akkor? És mit csinálna tavasszal, amikor kegyed napfényt és ibolyát keresi, hazug fiatalemberekkel sétálgat a korzón, Buda felé... És a nyár, midőn az éji zene szokott felcsendülni az ablaka alatt a fürdőhelyen, a platánok között a kismadarak bujkálnak a levelek alatt, mint a szívben a szerelmes vágyak... Itt a tél hosszú, ájtatos, mint egy zsoltár. Későn jön fel a nap, és rövid ideig énekel a cinke a kertben. Az este, mint egy öregember, biceg, holott még alig múlt három óra. Az újságok mind hazudnak, a könyvek fárasztók, a versek unalmasak... Künn a határban köd van, és a vadászok bajuszán zúzmara. Mit csinálnánk téli estéken?

Mária biccentett fejével:

- Majd gondolkozom a dolgon... Most pedig mondja el nekem, hogyan szeret, mit szeret rajtam a legjobban?

Egy kis padot találtak a bágyadtan ásító park végében, ahol öngyilkosok szoktak lenni a bűnbe esett lányok, csalódott férfiak. Piros bogyók a bokrokon, mint elvérzett vadgalambok nyomai.

Pankotai megigazította taplósapkáját, megfogta az asszony kezét, és hazudni kezdett.

(1916)

Három ezütlakat

Lordok és baronettek, grófok és költők, versenyparipák és macskaképű, kék szemű ladyk arcképei között, Alvinczi Eduárd budapesti kvártélyán, egy félig kopasz, zexeres hajviseletű, vastag, deres bajuszú, fehér nyakkendő, Kisfaludy-dolmányos, idős magyar úriember olajfestményű képe is helyet foglalt.

(Vándorpiktorok járták a felvidéket, és a ház urát kipirosított arccal a vászonra mázolták. Temérdek holdkóros képű, feszes magatartású, régi úriember maradt fenn a családi festményeken a múlt századbeli magyar világból; naplementeszínű arcuk tétován fordul az unokák felé.)

Alvinczi régi magyarját Jeromosnak hívták, takarékosan gazdálkodott, a konyhával, cselédekkel, parasztokkal bajlódott, megtöbbszörözte a vagyonát, vaskereskedővel, gyapjússal alku-dott, és egy álmos télen a festő elé ült. S halála napjáig nem vetette le a Kisfaludy-dolmányt, amelyben megörököttette magát.

Sok ilyen régi magyar élt ez idő tájt szenvedély, fájdalom és öröm nélkül, talán mindenki ilyen volt Magyarországon. Jeromosnak azonban egy tanyája volt, „Rózsás”-nak hívták, halastó, nyírfás liget és nedves rétek közepén, itt három ifjú asszonyszemélyt tartott, elrejtve a világ elől, fegyveres emberrel őriztetve, a nagy kutyáknak pattantott ujjával, midőn néha, estenden, leszállott a kocsiról a tanyán.

(Ez is szokásuk volt nagyapáinknak, akik vizes kefével simították a hajukat, és a megyei gyűlésen szenvedélyesen agitáltak a közügyért. Hófehér ingük volt, nagy imádságoskönyvük, a templomban az első padsorban üldögéltek, és olykor világfájdalmat éreztek az emberek rosszasaáért.)

A három asszonyszemély neve fennmaradott.

Rózsi, Ilon és Erzsi: ez a három név volt az ezütlakatokra vésve, amely Jeromos hagyatékából Alvinczire szállott. A három ezütlakat egy sarokban feküdt, régi buzogányok és török kardok társaságában, csiklandós faragványú nagy pipák, dohányoszták és pipaszurkáló tük között, amely holmikat szokásban volt örökölni.

Míg egy esztendőben Alvinczi Eduárd hátulról előre kezdte fésülni a haját, mint a legtöbb Alvinczi ötvenesztendős korában, és még ebben az évben felhasznált két lakatot Jeromos új hagyatékából, miután ékszerészével megjavíttatta szerkezetét, új nevet vésetett a régi helyére.

A harmadik ezütlakat évekig gazdátlan volt. Finom művű lakatosremek volt. A szíjazata puha, mint a bársony, és a Bibliából való mondatok voltak aranyfonállal reáhímezve.

(A két ezütlakat tulajdonosnője ekkor már kis kertben lakott, a főváros határában. A lakat kulcsát ajándéku-l visszakapták a nobilis Alvinczitól, aki hópénzt is rendelt a számukra. Olykor meglátogatták egymást, hosszú utazással a villamoson és társaskocsin, jó barátnők lettek, és lassan kávéztak, vagy a múlt időkről, férfiak bolondságairól beszélgettek. Egyforma rossz véleményük volt egymás erkölceiről, s így sohasem perlekedtek. Csak a polgári nők között szokásos csókolózást mellőzték, midőn elváltak egymástól, Rákoslige-re vagy a Zugligetbe utazván, ahol házikójuk körül tavasszal öntudatlanul virítottak a fák.

„Eduárd vajon kinek ajándékozza a harmadik lakatot?” - tűnődtek téli estéken, midőn vendégül látták Alvinczi öreg titoknokát, Szilveszter urat, aki hében-hóban, gazdája megbízásából, déligyümölccsel, ananással, aszúborral kereste fel az egykori barátnőket. Szilveszter titok-

zatosan csóválta a fejét, a hallgatás jeléül a szájára helyezte a tenyerét, míg a régi barátnők jobbról-balról megsimogatták, és hízelegve mondogatták, hogy Szilveszter orra már nem is olyan piros, mint tavaly ilyenkor volt. A járása délcegebb. A versei furfangosabbak. Nem ártana egy jó házasságot kötni. Mire Szilveszter ezüstfejjével vígan bólintott:

- A Kapás utcában. A „Három Kastély”-ban.)

*

Az idő, amely a virágot elhervasztja, a fájdalmat csillapítja, és a legszebb tavaszokat felejteti, a harmadik ezüstkakatkának sokáig nem szerzett tulajdonosnőt. Irma jegyben járt egy nyugalmazott nótáriussal, Ráchel szülőföldjére, egy kis, bakonyi faluba készült elköltözni: amint Alvinczi behunyja a szemét. Csupán a hópénz miatt maradtak még helyükön, mint a párkák, akik Alvinczi élete és halála felett öröködnék a város végeiről. A penzionált jegyző esténként hódolattal kezet csókolt Irmának, és elvonult az utca túlsó sorára. Ráchel minden héten becsomagolta az ezüstjét, szalma közé dugta a porcelánját, új ruhát nem varratott, hisz falura úgysem kell. Szilveszter úr felleghajtó köpenyegében, hosszú léptekkel jött, mintha mindig a gyászhiért és a végrendelet másolatát hozná, holott egy májusi estén töredezett kis pálcájával megkopogtatta Ráchel ablakát, és midőn a hölgy kidugta fejét, hetykén, félrecsapott kalappal fején, így szólott:

- Van már úrnők. Van már ideálunk, boldogságunk, rajongásunk. Verseimnek királynője. Szegény poéta pártfogónője. A lakat gazdát talált.

Ezután fűtyörészve továbbment a vörös arcú Szilveszter, akinek szemében végtelen jóság, rajongás és pincényi hegyvidéki borok emlékezete lakott.

Ráchel nyomban barátnője felkeresésére sietett, amint csak nők tudnak sietni, ha a belső indulat lámpása felgyullad elsötétedett szívükben, és a régen nem ismert szenvedély, mint egy gonosz tekintetű vándorlólegény, éjjel csóvát tart az eresz alá. Féltékenység, harag, elkeseredés ébredt fel elaludott szívében. Alvinczi a családi sírboltban való megpihenés helyett új foglalkozást talált magának. - Irma mindenben osztotta Ráchel aggodalmát:

- Kijátszanak, megcsalnak. Sohasem hittem a vén Szilveszternek az őszinteségében. Irigyelt tőlünk minden krajcárt, minden szál virágot, urának mosolyát, szép szavát és jóságát.

Először arra gondoltak, hogy meglátogatják Alvinczit kvártélyán, hol egykor szabad bejárásuk volt. Elájulások, könnyek, a múlt idők emlékeinek felidézgetése bizonyosan megtenné hatását e rideg, dölyfös úrra.

Majd jobbnak vélték, hogy a harmadik lakat új tulajdonosnőjét veszik megfigyelés alá.

Csakhamar megtudták, hogy Beatrixnak hívják, évekig társalkodónő volt egy grófi kastélyban, ő írta a leveleket a grófnő mindennapi állapotáról Szilveszter úrnak. (A grófnő iránt húsz esztendő előtt komolyan érdeklődött Alvinczi, és élete végéig maradt valamely illat a szívében, a magányos órájában, B. M. grófnő tenyeréből, szavából, mosolyából.) Szilveszter - e ravasz kópé - mindennap jelentette urának a vidéki városból érkezett levél tartalmát, és a csendes délutánokon nem kevésbé hosszadalmas válaszokban számolt be - Beatrixhoz, a társalkodónőhöz intézve a leveleket - Alvinczi állapotáról, cselekedeteiről, egészségéről, esetleges betegségről. Míg a hűséges két cseléd így levelezett egymással, az esztendők repültek, Alvinczi csodadoktorral kezeltette muladozó étvágját, javasasszony teájával mosta a haját, de legszomorúbb napjain is érdeklődve emelte fel a fejét, midőn Szilveszter jelentette, hogy a dunántúli városból megérkezett a mindennapi posta... Míg egy napon B. M. grófnő eltávozott az élők sorából - egy hónapig tartó levelezésnek anyaga volt a grófnő betegsége, utolsó órája, temetése -, és Beatrix bizonyos idő múltán megjelent Pesten.

Alvinczi Eduárd Szilveszter társaságában fogadta a hölgyet, miután legényember létére nem óhajtotta kompromittálni Beatrixet. Sugár, finoman hervatag, tiszta homlokú, nyílt szemű, igen finom hajzatú és barnás külsejű hölgy volt Beatrix. Elzárt házakban, a világ mindennapi zajgásától távol eső szobákban, antik bútorok, régi mesterek képei között, beszélő porcelánok, üvegházi virágok, halkan kongató faliórák és puha szőnyegek társaságában lesznek ilyenek a művelődéssel, zenével és imádkozással foglalkozó nők. Akik igen komolyan gondolkoznak az életről és saját cselekedeteikről; összeráncolt homlokkal írják leveleiket, és a bőrbe kötött olvasmányos könyvekből kijegyzik a szép gondolatokat; a rokokó pásztor oly ismerősük a finom porcelánokon, mint a régi fejedelmek az arcképcsarnokokban; mindig halkán járnak, csendes inasokkal érintkeznek, jó szagú ruhát viselnek, és a kezük oly fehér, mint az elefántcsont.

- Természetesen, nyugodt lehet, kisasszony, jövőjéről gondoskodom, miután annyi esztendő túségesen töltött a boldogult grófnő mellett.

Beatrix egy bágyadt fejmozdulattal emelte fel zöld szemét:

- A grófnő, aki az utóbbi időben barátnőjének nevezett, végrendeletében nem felejtkezett el szívére hallgatni. Életem gondtalan. Csupán annyit óhajtok önnek közölni, uram, hogy a mennyekbe költözött úrnő utolsó órájában is önre gondolt... E kis feszületet küldte.

Alvinczi, aki ekkor már hatvanesztendő volt, mély meghatottsággal vette át a feszületet. Hosszadalmasan felejtette a szemét Beatrix kisasszonyon. S midőn eltávozott, Szilveszter vállára tette a kezét:

- Sajátságos, hogy hasonlít e nő a boldogult grófnőhöz.

Szilveszter okoskodva csóválta a fejét.

- Tíz esztendeig éltek egymás mellett, éjjel és nappal. Ezenkívül, amint látom, a grófnő ruhája, kalapja és cipője igen ráillik Beatrixre.

- Gondolod? - mormogta Alvinczi, és hosszú, elgondolkozó léptekkel mérte a szállását. Fürkészve nézett Szilveszter arcába.

- Nem lehetséges az, hogy Beatrixot az isten küldte nekem, kárpótlásul ama régi, hűséges, soha el nem múlt szerelmemért, az elérhetetlen grófnőért?

Szilveszter ájtatosan bólintott:

- Valóban: őt az isten küldte nekünk.

- Vedd tehát az utolsó lakatot, régi barátom, és mondd el Beatrixnak, hogy mely célból tartogattam az utolsó nagyapai örökségemet... A nőnek, aki életem alkonyát megaranyozza... Kérd meg nevemben, hogy ne sértődjön ő ezért. Bizonyosan tiszteli a hagyományokat, hogy régi házában él.

Szilveszter fűgén forgatta az ezüstkulcsban a kulcsot.

- A másvilágról, a grófnő küldte őt. Bizonyosan kapott rendelkezést is. A hűséges cselédek a gazdájuk holtá után is teljesítik a parancsokat.

*

Estére Szilveszter jelentette, hogy Beatrix vállalta a szerelem lakatját. Hűséges, tiszta, nemes életmódot fogadott. - És a ház előtt a két öreg nő, Ráchel és Irma álldogálnak esőverte kalapban, lompos szoknyában, kijárt cipőben, esernyő alatt, mert az eső megeredt...

Alvinczi rövidet káromkodott.

- Mondd nekik, hogy kutyákat uszítok rájuk.

...Ez estére Budán fogadás volt a Várban. Őfelsége meghívta magyar urait. Alvinczi Eduárd zöld zrinyiben és sastollas süvegben helyezkedett el a vörös postakocsiban. Lobogó, pengő huszár ugrott a bakra, mint a történelemből visszapergő dobszó.

A sírdogáló régi barátnők karja alá öltötte kezét Szilveszter, és a kocsi után intett az utcán:

- Ugye, mily nemes férfiú! - kiáltott zajongva, és szeméből négyputtonyos hegyaljai bor különös vidámsága csillogott.

Ráchel és barátnője, mint a temetésekről jövő öreg asszonyságok, Szilveszter úrral a „Vörös béká”-hoz címzett budai kiskorcsmába vonultak, és lenn, a Vár alatt, a tündöklő ablaksor közelében régi bort ittak a megboldogult emlékezetére.

(1918)

Krisztina ismeretsége

A határszéli kastély olyan régi volt, mint a földbe ásott tallérok valamely elmúlt király fejével díszítve, és a lámpások benne úgy világítottak, mint bizonyos imádságok vagy régi esküvőről maradt angyalszárnyú eskük a bezárt várkapolna csendjében, hol égve maradt az örökmécses enyhe, rubinszerű lángja, és az orgona halkán végiglélegzik, és mint egykori sóhajtások visszhangja, fölreszket egy fohászból itt maradt dallam. A kastélyban egykor vadászó királyok tartózkodtak pihenő, hű ebeikkel, majd a királyfi ütött tanyát vidám és egészséges étvágyú főúri barátai társaságában, a cigányok hajnalig muzsikáltak, és messze nagy városokból jöttek a táncosnők, hogy a multság hevében az asztal tetejére ugorjanak. A velencei tükör rózsaszínű látóhatárában - tán a tükröknek is van emlékezetük - mind-mind elvándoroltak a dombok mögé a kastélybeli szalon régi vendégei, s láthatatlan távolságban eltűnt a királyfi tollas vadászkalapja, és ha hébe-korba egy régi főúr a vadászterületre vetődött, a velencei tükörben hiába kereste arcának fiataalkori mását, de még a táncosnők parfümjét is kiszellőztették már a házból.

A kastélyban egy Krisztina nevű hölgy lakott, oly finoman hervatag, mint az alapítványi hölgyek, a társalkodónője a legjobb angol regényből kivágva (a társalkodónő oly precízen játszotta a Haydnt az orgonán, mintha szívében a harmóniát csak a zene tartaná együtt, nem pedig az ószilvórium, melyet napjában többször kóstolgatni szokott), néhány hosszú szőrű agár tunyán nyújtózkodott, és az ebédlőben, a régi lovas sportképek szomszédságában, enyhe csendéletfestmények foglaltak helyet, a kastély úrnőjének keze munkája. A szilvák a képeken oly nemesen hamvasak, mint jó magaviseletű nő haja, az almák piros egészséggel nevettek, mint meztelen lábú parasztmenyecskék az almafa gallyain, a szőlők enyhén kékültek, mint az erdészház fedele a messziségben, és a kökénygallyacska hegyvidéki reggelek könnyű, fel szálló ködje borongott. Krisztina is művésznő volt tehát a festészetben, mintha sohasem merült volna el jóságos, barna tekintete a távoli fasor tetőzetén, hol az ősz furcsa ködsapkákkal ruházza föl a vadgesztenyék bozontos fejét.

A medvebőrök és szarvasagancsok, amelyek az elmúlt időkben szinte korlátlan tiszteletben részesültek a házban, a zsírral kent vadásztarisznyák, amelyek leginkább a rózsaszínű markízekkel berakott, aranyozott lábú asztalkán szerettek heverészni, téljáró bagariák és vadvértől foltos subák a szellős folyosóra száműzettek, ahol hosszadalmasan elgondolkozhattak a régmúlt idők, midőn deres bajuszú, dércsípte, egész napi vadászattól átfázott gavallérok teli tüdőből kurjantottak a kastély környékén, sikongó, domború falusi szobaleányok mezítláb futkostak, és széles vállú, szélmart arcú vadászlegények üldögéltek a konyha előtt, a fahasábkrokról leröppenő lángnyelvek vitézi fényében.

A vadászkastélyban szívesen látott vendég volt Priknyei, a falusi plébános, aki háromórányit gyalogolt a hegyek között, amíg célhoz ért, borostás, viharvert arcán fiataalkori áhítat lebegett, amint néha hegedült a hölgyeknek.

*

Egy őszi napon csukaszürke ruhás kapitányok érkeztek a hegyek közül, és a vezetőjük, egy ősz hajú óriás, sapkáját levéve komplementírozott a ház úrnője előtt:

- Asszonyom, háború van, és nekünk szükségünk van az ön kastélyára. Bizonytalan időre elfoglaljuk. Természetesen nem ingyen kérjük.

Krisztina fázósan burkolódzott hárászkendőjébe:

- Én tudom a kötelességemet, ezredes úr. A kastéllyal ezennel rendelkezhetnek. Én majd meghúzom magam egy zugban.

- Köszönjük a harcoló sereg nevében - felelt az öreg katona.

A kastély egyik tornyát lakható állapotba hozták, s Krisztina ide vonult társalkodónőjével - a falba épített szekrény fiókjából egy női fűző került elő takarítás közben. Krisztina messzire tartva testétől a fűzőt, megvizsgálta. Bécsi firma volt a fűzőben, és selyemmel gazdagon ki varrva. Talán a régiek közül valaki, talán egy színésznő itt felejtette. Krisztina elgondolkozott azon, hogy miféle lehet az, aki a fűzőjét elfelejti, aztán tűzbe dobálta a találmányt.

A határszéli kastély hamarosan megnépesedett. Vezérkari tisztek mutatkoztak az udvaron, telefon- és távíróvezetékét építettek, tömérdek kocsi és automobil jött a hegyi utakon, és oly sürgős-forgás keletkezett, mintegy városban. Hatalmas bádoghengerekben térképeket szállítottak, s harmadik napon a toronyból látható lett egy csomó polgári öltözetű fiatalember, akik azzal mulattatták magukat, hogy Krisztina fehér agarait ugrani tanították. Krisztina nem merészelt kimozdulni a toronyból, látta, hogy a legkedvesebb kutyája, egy Evelin nevű nőstény agár, naphosszat egy macskanadrágos, zöld kalapos fiatalember társaságában csavarog a környéken. A tót szobaleányok énekelve sulykolták a ruhát a hegyi patak vizében, és az automobiloc éjjel-nappal bögték a hegyi úton. A kastély szinte sarkaiból kifordult, ordonánctisztek ugráltak le párolgó lovak nyergéből, az ablakok mögött reggelig égett tömérdek lámpás, és hajnalhasadtával füstölni kezdett a kastély mögött a tábori konyha, mint egy lokomotív.

Krisztina a nyakig sáros katonákon csupán sajnálkozott, és nem féltette tőlük szőnyegeit. De a hűtelen agarat sajnálta. Ha még legalább egy valódi katonával barátkozott volna a komisz. Egy civil bagaria bakancsa körül szaglászódott, és híven hevert keresztbe vetett lábánál, mialatt az íromappáján írogatott a folyosón. Olykor próbált jelt adni, fütytteni az agárnak a toronyból, de az ügyet sem vetett rá. Áhítatosan bámulta a civil uraságot, mintha sohasem simogatta volna Krisztina tündöklő fehérségű keze.

A határszéli hegyek, mint megannyi versenyre készülődő, óriási vasúti mozdonyok, oly bőséggel füstöltek, hogy elborították a szemhatárt, az égtől a földig húzódott a köd, és a sötét fenyves alján, mint régen megholt játékos gyerekek szemei, apró gyümölcsök piroslottak. A zöldkalapos néha mély alázatossággal felköszönt a toronyba Krisztinának, ha az úrnő boldog mosollyal körülnézett a tájon. Az agár ellenben tetten ért tolvajként a földre sütötte a fejét, és nem merészelt a toronyba nézni.

*

Krisztina egy napon lebátorkodott a toronyból, a zöldkalapos, a mesterségesen elvadult kertben - mint a skót regényekben - bemutatkozott:

- Nyirfai Oszkár haditudósító vagyok.

- Kíváncsi vagyok, mivel babonázta meg Evelint, amely ezelőtt sohasem mozdult el mellőlem? - kérdezte a kastély úrnője, és hangjában szeretett volna közvetlen és egyszerű lenni, sajnos, nem sikerült neki a barátságos leereszkedést eltitkolni.

Nyirfai könnyű szívvel felelt:

- A legtöbb kutya titokban szereti a csavargókat. Minden kutya a csavargó kutyája óhajtana lenni. Mintha annak volna a legvidámabb élete a világon.

- Ön csavargó?

- Körülbelül. Mindig arra csavargok, amerre háború van. Már több háborúban vettem részt.

Krisztina, mintha egy gazdátlan medveházát nézne (amely még a gavallér urak idejéből maradt itt), titokban szemügyre vette a csavargót. Nyúlánk, harmincesztendős férfi lehetett. Szürke szemében gyermekes naivság csillogott, és talán, ha az ellenség elfogná, és puskacső elé állítaná, akkor is derülten, kissé szégyenkezve és ábrándosan nézne a szürke szem? Vajon mivel lehet elszomorítani?

- Van önnek felesége, édesanyja vagy nővére?

A hírlapíró nevetett:

- Tudtam, ezt fogja kérdezni. Az önhöz hasonló hölgyek mindig ezt szokták kérdezni. Megnyugtatom, mind a három van.

- És nem búsul utánuk?

A hírlapíró egy sárga virágot látott meg a kertben, mintha a kárpáti ősz gereblyéje itt felejtette volna a növényt. Keresztültört a vadmalna bokrokon, és a sárga virágot elhozta Krisztinának.

- Ez a virág azt hitte, amit a bűnös úton meggazdagodott emberek hisznek, miután sikerült többször a börtönbüntetést elkerülniök, hogy örökké fognak élni. Ugyanezt gondolják az elkényeztetett, kedves, ifjú nők is, hogy mindvégig hódítók és nagyszerűek maradnak, soha ráncot nem kap az arcuk, és a férfiak csak térdén állva beszélhetnek velük.

Krisztina finom arcán könnyű pirosság szaladt át, mint a szélhajtotta dudaszó.

- Én nem vagyok elkényeztetve. Örökké sem akarok élni.

A sárga virágot meglóbálta, a málnabokrok közé vetette, és elbúcsúzott Nyirfaitól.

A szürkeszemű egy másodpercig a dáma után nézett. Olyan finom és törekeny volt a hölgy, mintha valamely régi imakönyvben lakott volna tegnapig, szentképecske alakjában. A kankalinszínű haja és arcának finom bánata, mint az üveg alá zárt virágoké, a nemes orra, amely mintha hervadt gesztenyefák illatát szívna magába, és ajka, amely mintha sohasem csókolt volna, csak szép és drága és jóságos szavakat mondott ki, esetleg imádságot vagy egy halk parancsot, egy lehetet a rózsafüzér keresztjére, és kedves gyümölcse az őszi som... De a cipője hegyes, franciás sarka, a bokája különös metszete és a szalag a lábán, amelynek csokra olyan kacéran volt megkötve, mint a táncosnők lábán, Nyirfai Oszkárt újabb gondolatokra terelték. Pontosan látta, hogy az úrnő a kastély melléklépcsőjén eltűnik, de az eltűnés után még egy perc múlva is látható volt egy szegély puha, teaszínű nagykendőjéből. És mintha gyöngén rizsporozott hajának fodra sem ment volna fel egyenesen a lépcsőkön.

*

A kastélyban nagy sürgés-forgás keletkezett. A bádoghengerek bibliai bőséggel foglalták el helyeiket a kocsikon, automobilmek zihálva sorakoztak a hegyi úton - parancs érkezett a továbbvonulásra.

Krisztina sokáig álldogált a torony ablakánál, amint a gyors készülődést nézegette. Már elbúcsúzott az ezredes, a tót szobalányok vörösre sírt arccal kefélték a legények csizmáját, a kifogástalan angol társalkodónő egy rézvörös arcú sofőrrel halkan, angolul beszélgetett, szinte elállva az automobil útját. Az a neveletlen ember még tán el sem búcsúzik? Pedig az eldobott virág azóta a kertből valamely úton a Krisztina mellére került.

A vezéautomobil, köpenyeges tisztekkel megrakottan, bűgva indult el a hegyi úton.

Krisztina előkereste a teaszínű kendőjét - ez volt rajta, midőn a virágot kapta. Kétszer-háromszor kinyitotta az ajtót, mindjárt elindul, hogy ő keresi meg a hírlapírót... De az már jött, rövid, zöld suba volt rajta, és báránybőr sapka a fején.

- Asszonyom, elbúcsúzom. Szép volt, és jó volt minden, nagyon sokat szerettem volna még önnek mondani. Azt hiszem, megértettük volna egymást, mert lelkileg rokonok vagyunk.

- Lelki rokonok? - felelt Krisztina, és sóhajtott.

- Azt akarom mondani, hogy vigyázzon az agarára. A kutyának az a rossz tulajdonsága van, hogy nagyon szeret csavarogni. Szeret gazos helyeken hemperegni, és bebújni minden róka-lyukon, ami csak útjába akad.

- Vajon látjuk-e egymást valaha? - kérdezte Krisztina, és a sárga virágra nézett, a keblére.

- Itt nagyszerű lehet a tél. Talán olyan, amit a költők fenségesnek szoktak nevezni. Gyönyörűen hangzik a szélvihar. És most isten önnel, asszonyom.

*

Krisztina sokáig őrizte az őszi virágot. Gyakran, midőn hátrafont kézzel sétálgatott a vadász-kastély termeiben, elgondolta, hogy és miképp lehetett volna... Mily ostobaság volt várni, míg az őszi virág elhervad. A hosszú, téli estéken, midőn csakugyan gyönyörűen zúgott a szél, ollót vett elő, és sárga virágokat vágott papirosból.

(1916)

A fájó szív, 66-ban

A fiatalasszonyok között Pesten még azon keresztnevek voltak divatosak, amelyeket Vörösmarty és Petőfi verseiből választottak a szülők és komák, de már olyan gomba vagy kis virágkosár alakú, nefelejccsel szegélyezett kalapkákat viseltek, amelyek illatos ifjúsággal, illúzióval díszeltek a hamvasodó fürtökön is. Így hősnőnk, a szívfájós aranymívesnét Ilonkának hívták ez idő tájt (napfényes, akvarell arcképe alatt, amely a tojásdad rájában függött a szalonban, térdén állva beszélgettem leányával, Erzsébettel, aki akkorában született, mikor a királyné fiatalasszony volt, és a pesti polgárok báljaira járt, és a sima szót hol az eleven aranymívesnéhez, hol a festményhez intéztem). Általában a régi nők, Júliák, Ilonkák, Adolphinek, Fruzsínák, Lilák(!), Dorottyak lengő szoknyájukban, hervadt illatukkal, messze fehérleő vállukkal érdekesebbeknek látszanak, mint a maiak. A korszak szobabútorzata olyan volt, hogy elöztük a férfinak térdre kellett ereszkedni, midőn a hölgy bő, uszályos szoknyáját begyömöszölte egy kis biedermeier székek bordái közé. A díványon egymásra vetett lábbal ült a Delnő, fehér harisnyáján szalagok, és a kis cipőt már selyemből is varrják. Hol volt helye a férfinak e házban, ahol három asszony szoknya betölti a szalont? A zsámolyon vagy a szőnyegen... Ilonka, hősnőm, legalább húsz álló esztendeig nem is tudta másképpen elképzelni a férfiakat, mint báli zene mellett, tánc közben, vagy halk suttogással, szenvedve térdeplő helyzetben. „Korunk hősei”, ha az illető hölgy keresztnevét kimondták szájukon, sohasem mulasztottak egy szívből fakadó gondolatot fűzni a hanghoz. „Ilonka” - rebegték évekig a Belvárosban a hatvanas évek elején, mikor a legelőkelőbb dámák is a konyhában nagy titokban laktak jól, a kecses vállfűzőben mozdulatlanul ültek a lakomán, és szarvaslábuk csupán röpke táncra volt berendezve, s valóban elpirulnak, ha a keringő fordulójánál bokájuk felett meglendül a tüllszoknya.

Ilonkának hatvanhatban azért fáj a szíve, mert nem Erzsébetnek hívják. Vagy még inkább Elisabethnek, ahogyan a legdivatosabb lionok az amulettbe a régi név helyére az új nevet gravíroztatják. A császárné gyakran látható Budán és Pesten, és öreg, tiszaujlaki bajuszpedrős, ködmönszagú követek megenyhülve ejtik ki nevét a „Griff”-ben vagy az „Arany Sas”-ban, midőn a levest várván, kenyérdarabokat sóznak és paprikáznak, és egymással a napi politikát megbeszélnek. Hallatlan gyöngédséggel tudták Elisabeth nevét mondani Pesten. Benne volt a hangban Elisabeth lebontott barna haja, amely tüneményes bőséggel omlott le a fejedelmi termeten; szív alakú arca és figyelmező, körültekintő barna szeme, legendás jószívűsége és kissé férfias kezének jósága. (Ah, Ilonkának hervadt kankalin színéhez hasonlatos haja volt, mert a Zugligetben ez idő tájt ilyen színű hajkoszorúcskákat találnak az öngyilkos gavalérok zsebében; csupán a válláig ért a haja, mint egykor Szendrey Júliának, és a fehér csontfésűk, türkizzel kirakott teknőccsontok már csak az öregasszonyok vagy a nemsokára nővé válott gyermekek hajában láthatók. Pesten mindenki lebontott hajjal jár, a Duna-parti poros szél nemegyszer tépázza meg a delnők fürtjeit. Csak Ilonka búsul egymagában.)

Szalonján a függönyt nem vonja félre mostanában divatos hazafi, fürtös fejű V. Garibaldi. Szegény, ő is érzi, hogy ideje mihamar lejár, már a mátrai vadászkastélyban is abbahagyták a hazafiak a reggelig való búsulást a boroskancsók mellett, Cormons felől többé nem lépnek át a határon titokzatos ügynökök, Pesten a budoárbrándok között gyakran fölmerül a kérdés a delnő szívében: vajon tetszene-e ő Andrássy Gyulának? A cigányos szemű, himlőhelyes és költőiesen rendetlen hajú Andrássy egy régi lovag nemes fejtartásával és egy előtáncos rugékonyságával siet át a belvárosi utcákon, ha néhanapján az „Angol királyné”-ban van dolga. A komótos, csendes és népszerűséget ellegyintő hazafiakat nemsokára Ferenceknek, Józsefek-

nek hívják, míg a stuccer, báltrevező aranyifjúság szerelmes a Gyula névbe. Nem egy mihaszna dandy köszönheti előkelő hölgy mosolyát, esetleg kegyességét a következő korban azon körülményeknek, hogy keresztelésében szerencsés volt Gyula pápa nevét nyerni.

De még egyelőre csak Elisabethről álmodoznak Pesten a szívek. Fiatalasszonyt még nem kísért annyi gondolat Magyarországon, mint a bajor királyleány lépteit. Magyaros szabású ruhái (amelyek között a nemzetiszínű volt a legendák tárgya, a fehér selyemből való, smaragd- és rubinttal ékesítve), kis, virágos kalapja, télen macskasapkája, hosszú szárú kesztyűje, gomba alakú, kis napernyője és játékos kedvű legyezője az esti ábrándok között divatos Pesten. (A császárnak akkor is olyan feje volt, mint az ezüstforinton. A császárok nemigen változtathatják a borbély útján frizurájukat, pláne Ferenc József, akit három generáció is megtanult egyformának ismerni. Néha az idő is belekontárkodik a fodrász dolgába, és önkényes hajnyírást rendez. A császárnak még ekkor oldalt választott, szőkésbarna haja van, de a bajusza, szakálla már a mai alakú.)

Ilonka, aki esztendőközön át hozzászólt a gondolathoz, hogy csupán az ő parazolját irigyeljük a pesti nők, a versírók neveinek kezdőbetűit beleillesszék a sorokba, a vigadói bálkon minden farsangon elveszíti a fél cipőjét, hogy Pesten egész télen azt találgtatják, vajon ki a szerencsés megtaláló? Ilonka egy napon kiadta a divatját múlt, bús hazafi, V. Garibaldi útját.

- Barátom, elhanyagolt, midőn szükségem lett volna enyhe, vigasztaló szavaira. Mostanában megöregedtem. Magam sem tudom, miért, nagyon szomorú vagyok állandóan. Kérem, hagyjon magamra.

V. Garibaldi szenvedélyes válasza készült, már fél térdel csaknem érintette a szőnyeget, és ajkán voltak a szavak, amelyeket e korban színésztépőben kellett alkalmilag a nő fülébe zúdítani. De csak haját simította hátra homlokából, mert Ilonka szürke, ravaszdi szeméből, e tengerszínükből, e rajongott, álmokban elúszó szemből biztatót többé nem olvashatott. Mielőtt elrohant volna, mint az aktor a kulisszák mögé, felkiáltott:

- Remélem, a pesti polgárság bálján találkozunk.

Ilonka búsan süppedt a karosszékekbe, mintha valaki leste volna a kulcslyukon át. Néhány percnyi színészkedés után eszébe jutott, hogy bús hazafi, V. Garibaldi ő sohasem szerette, és mindig csak aranyműves urat szerette, akinek hüvös keze nyugodtan megsimogatta homlokát, midőn szerelmi gyötrődések kis szarkalábakat vontak az alabástromra. Szerette az aranyműves úr józan, kényelmeskedő hangját, amelyben az aranypénz hidegen csillámlott, mintha a szenvedélyek, fájdalmak ismeretlen dolgok volnának az előtt, aki az arannyal foglalkozik. Elhatározta, hogy férjével elmegy a pesti polgárság báljára, holott az aranyműves úr unta az efféle gyermekes, hiábavaló kirándulásokat, sokadalmakat. Ő tavaszi hétköznapon a budai hegyek közé szeretett kísértelni, és zsebében vinni az uzsonnáját. A fűbe feküdt, és szótlánul hallgatta a madarak beszélgetését. - De most nem tudott ellenállni Ilonka praktikájának. Különös kegyekben részesíté őt az asszony, mintha az eddig drága vázában illatozó rózsaszín elhagyná helyét, és álmában az arcára lehelné jó szagát. Az aranyműves úr másnap nem ment a budai hegyek közé, hanem egy híres szabót keresett fel, akinél fekete díszmagyar ruhát rendelt.

A Vigadóban tartaték a pesti polgárság bálja, egy februáriusi napon.

Ah, mily szépek voltak az asszonyok. Kívágott ruháik, magyaros főkötőik, fátylaik, mentéik, koszorús fejük: nem egy régi gavallért ejtettek ámulatba. Kiderült a bálon, hogy a pesti asszonyok nagyon formásak, inkább kövérek, mint soványak. A zenekar páholyában a bécsi zenekar elandalító dallamokat játszott, midőn csodálatos jó szaga volt a virágoknak.

És most e terembe lépett fehér, magyaros ruhában Erzsébet császárné, oldalán huszáros egyenruhában, a Szent István-rend szalagjával mellén a császár.

Elisabeth akkor volt a legszebb életében. Nőket kellett itt meghódítani, örök hűséget fogadtatni minden tekintettel, minden mohón figyelmező szívvel.

Lebontott hajsátora okozta e bálon, hogy Magyarországon a költők a női ideálokat évtizedekig kibontott hajjal ábrándozták. Nyakán egy sor igazgyöngy, jobb kezén láncszemekből karperec, baljában fehér csipkelegyező. Bő szoknyáján rózsahímzések... A repkedő hajú, karcsú Andrássy Gyula hirtelen a császári pár előtt terem, ragyogva, mosolyogva vezeti a koronás vendégeket a sorfalat álló nők között.

Ah, Ilonka sohasem felejtí el, hogy az Elisabeth szeme rajta hosszasan megpihent, mint máskor. Hátn az aranymíves úr mesteremberes báméskodással állott, és nem értette felesége sóhajtását:

- Tehát észrevett...

Észrevette őt, a legszebb, legrajongottabb asszonyt Pesten a másik, aki ezután egyedül lesz királynője a szíveknek. A barna szempár megbocsátással, asszonyos jószággal, a női szenvedésben eggyé váló anyák megértésével nyugodott meg az aranymívesné alakján. Hiába viseltek bő, mindent eltakaró szoknyát e korban a nők, azért megismerik egymást...

Éjfél felé, mikor a császári pár visszavonult, Ilonka szédülve kapaszkodott az aranymíves úr karjába. A családi hintóban fáradt fejét az ura vállára hajtotta, amíg a kerekék a havas Belvároson dőcögtek.

- Ugye, megengeded, hogy Erzsébetnek kereszteljük őt? ...Ha leányunk lesz.

Az aranymíves úr mindenbe beleegyezett, mert tagadhatatlanul jólesett szívének, hogy a bukott politikus V. Garibaldi egyedül vont a meg magát egy oszlop mellett a bái teremben, és többé senki sem állott vele szóba. Az aranymíves úr dinasztikus érzelmű hazafi volt.

(1916)

Bánat

A régi recept szerint, midőn még a költők voltak az orvosi tanácsadók Magyarországon, J. J. (egykori világfi és kalandor) vidékre költözött, midőn végre lenge, repkedő és szélhámós életében olyan sebet kapott a szívére, hogy éjszaka nyögött a fájdalomtól, mint egy hideglelés muzsikusz cigány. Egy faluvégi ház lett otthona, amelyben rövidlátó, megszürcült és régi báli ruhává lett idős hölgy lutriszámokkal írta tele a falakat - egykor J. J. rajongói közé tartozott, később csak unokatestvér, majd jószágos atyafi, aki magányos otthonát szívesen megosztotta a világrendben csalatkozott kalandossal. Kötöttek, régi képes újságokat lapozgattak, J. J. lombfűrészszel madárkalitkát tervezett, a ház végében Adolphine aludt, miután az írót keze ügyébe kerítette, hogy az éjféltájban feltűnedező számjegyeket (a brünni lottó részére) feljegyezhesse, míg a ház első szobájában J. J. régi sportlapokat, lóversenykalendáriumokat forgatott: hogyan kellett volna játszani bizonyos időben, midőn jó kocsin a gyepes versenytérre nyargalt, és kancák és ménék játszi futkározásán meggazdagodni óhajtott. Éjféltájban talpra állott, és részint feldúlt idegei csillapítására, részben leskelődő cigányok elriasztására az ablakból kilőtt pisztollyal. Egyszer, amint a mordály ijedt tüzét már a sötétségbe vetette, siketen durrant a löpor, valaki megragadta J. J. kezét az ablakon át. Csuklóban, erősen, szívósan... egy rubintgyűrű fénylett a középső ujjon, és a kéz oly gyöngéd és habfehér volt, mintha sohasem tett volna egyebet, mint imára kulcsolódott.

J. J. oroszlánszívűnek hirdette magát, amíg a nagyvilágban kóborolt, és a bátorságnak olykor némi hasznát látta, ám nyúlászívű, aggodalmas, örülten félő, árnytól, lehulló falevéltől megijedő férfiú volt. Tehát csaknem elájult, midőn az idegen kéz megfogta kezét. Egy másodpercig nem tudott számot adni, hogy mi történik vele. Egyszerre a szabadban találta magát, az őszi kertben fájdalmasan csörögtek a láthatatlan falevelek, mint kis halottak csontjai a madarak és gyermekek temetőjében, a kéz előre vezette... a hold hosszú betegség után sápadtan, tartózkodva, félve úszott el a szemhatáron. A baráti házból, mint egy hörgő falióra hangja, hallatszott Adolphine szava.

- Hetvenhárom... Boldog hetvenhárom!

- Elviselhetetlenül szenvedtem - szólalt meg J. J., mert az éji árnyban, a vámpírkezüben egyikét sejtette ama hölgyeknek, akiknek életet, halált, szerelmet fogadott. - A létet már nem bírtam tovább, elmenekültem a pesti nap elől.

Az éjjeli látogató nem felelt. Hosszú, táncos léptekkel vitte a férfiút a nedves galagonyaösvényen, mintha a setétségben is látott volna. A háta, kis válla, amilyen a Vénusz-szobrocskáké, rövid, fehér nyaka és sűrűn göndörödő haja valakire emlékeztette J. J.-t, akit egykor nagyon szeretett. Akiért úgy nyöszörgött, mint egy szopornyikás kiskutya, akit évekig keresett a szemével, utcán, színházban, bálteremben, elhagyott budai temetőben, Jezsuita lépcsőn és rác templomban. Eltűnt, elment... Csak néha hallotta mesterkél, kacér, dudorászó hangját éjszaka, álmában, midőn a tó elcsendesedik, és a hattyúk a szárnyuk alá dugják fejüket, mintha többé nem térne vissza a nap.

A vámpír az országútra vezette J. J.-t. Különös hintó állott néma, zajtalan lovak mögött. Egy láthatatlan erő a kocsiba emelte J. J.-t, pedig borzongva gondolt arra, hogy odabenn talán véres emberi hullákkal találkozik, amelyeket a vámpír az éj folyamán összegyűjtött. Ám a kocsiban rezeda- és gyöngyvirágillat volt, mintha az imént szállott volna ki belőle egy ifjú falusi menyasszony, aki a nász előtt két napig fürdött, öltözködött, fésülködött, végül fehér cipője sarkát is beillatozta.

- Sokat szenvedtem - ismételte panaszosan J. J., mert titokban azt remélte, hogy kegyelmet nyer az éjjeli látogatótól, ha ügyesen forgatja a szavakat.

- Mindennap összeírtam a bűneimet, az elmúlt életemet. Késsel fába véstem, ceruzával elhagyott torony falára írtam, papírszeletre bíztam, amelyet a rohanó hegyi folyóba vetettem. Így hangzott életem: Féltékenység. Bánat. Kevés öröm. Alkohol. Szégyenkezés. Kártya. Gög. Szélhámosság. Kevés szerelem. Szerelmi vér. Ah, hogy hányszor írtam le, hányszor mondtam ki hamiskodva e szent szót: Szerelem!

A lovak zajtalanul vitték a hintót. Az idegen kéz vasbilincsként fogta J. J.- csuklóját. Most már mind bizonyosabbnak látszott, hogy az imént, amikor az ablakon kihajolt, valaki orozva szíven lötte, meghalt, és megkezdődött a másvilági élet, amelyben sohasem hitt. Ki tudja, mily szenvedések, fájdalmak, bajok várják a mérőföldmutatónál. Legalább egy vak koldus, lábatlan nyomorék jönne az elhagyott országúton, részeg muzsikuskok verekednének a határcsárdánál, akiktől segítséget lehetne kérni! Jönne rőzsével hátán a mesebeli, holdvilágarcú szegény asszony. Jönne a rimázkodó árva gyermek édesanyja sírjától. Jönne egy bús nő, akit boldogságában megcsalt, meglopott, elhagyott... egy kicsi vagy egy nagy e szegénykéek közül, akik meggondolás nélkül áldozták fel magukat egykor hazugságainak... Közelegne egy gyermek, akit megbántott, egy asszony, akit megvert, egy kutya, amelyet megrúgott... Csak jönne valaki a kétségbeesett éjszakán, aki megállítaná a borzalmas kocsit, aki segítségére volna, hogy a láthatatlan vámpírtól megszabaduljon.

Senki sem jött.

J. J. ekkor a siralomházi kétségbeesésben mély, szívből jövő hangon felkiáltott:

- Hiába vonszolsz magaddal, már nem szeretlek többé!

A kéz megremegett a csuklóján. Egy másodpercre engedett a bilincs, de nyomban összeszorult. Ámde J. J. szívéhez levegő jutott, teli hangon, folyamatosan kezdett beszélni, mintha ismét ifjú hazug volna.

- Ide hallgass, te szörnyeteg. Mindjárt megtudod, hogy kiábrándultam belőled.

Midőn életem céltalan lett, semmit és senkit nem szerettem többé, falevelet vettem a szájam-ba, és azon magamnak mindenféle nótákat füttyölgettem, így mulattam. Már az sem fájt, hogy mindig életben vagyok annyi keserűség után. De a holnapi reggelben sem reménykedtem, hogy ismét megtalálom régi kedvem zongorakulcsát. Már csak lutriszámokat álmodtam, zsibbadt létet, üres hordót, bút, varjúkárogást, folyónak hideg mélyét és kárörvendő mosolyt. És elveszítettem eddigi útipoggyászomat, a jól megtöltött pisztolyt. Már nem leszek öngyilkos sem. Mert nem szeretek senkit, akinek kedvéért érdemes volna meghalni.

A kocsiban most egy fájdalmas jajkiáltás hallatszott. Hirtelen, szívből, igazán zokogni kezdett egy nő, majd színészkedve, a jelenet hatásáért folytatta a sírást, mint a nők szokták.

J. J. erre magához tért.

Gyönyörködött, és dühös volt. Jólesett és mérgecsitette az asszonysírás.

- Mit akar? - kérdezte mogorván.

- Téged, mert szeretlek, érted, utánad jöttem.

J. J. megkopogtatta a kocsis vállát.

- Leszállok, öregem.

Majd a nőhöz fordult:

- Dolgom van a polgári olvasóköriben. Csodálom, hogy mindenféle ringy-rongy női dologgal háborgatni mert elfoglaltságomban.

A zokogás még sokáig hallatszott, J. J. úgy érezte, hogy daliásan lépked álmában.

(1916)

Gázláng

Egy búskomoly, életét a gyógyíthatatlan szomorúak házában végezni félő, magányosságában mulatozó, rejtett parkokban ábrándozó férfiú lakott a kerti házban, amely a kis, nyári színház mellett állott, és a zsalugáteres ablakból látni lehetett a színház hátulsó bejáratát, a régi és az új színlapokat, az ingben szaladgáló vidéki színésznőket és a lengő bajuszú aktorokat, mikor a csizmaszárat felkötötték. Életunt férfiunk - egy régi regényben a „bolond gróf”-nak is nevezhetnénk - napközben vízi hullákat látott képzeletében; ha lehunyta a szemét, egy sápadt kéz nyúlt ki feléje egy falusi temető sírdombjából, és a kézben a saját kezére ismert: a szekrényben az ingek alatt egy zömök, súlyosra töltött kis pisztoly várta a jelenetét, amíg Edmund egyszer hazarohan a tópartról, hol reá ijesztettek a hullámok, a sápadt hold tiltakozott, a fagallyak összeborultak, mint rágalmazó emberek - Edmund behunyt szemmel siet fel a lépcsőn, gyorsan ráfordítja a kulcsot, és a pisztolyt meggondolás nélkül a szívéhez szorítja; míg jött az est a park bús fáin alatt, a gyermekek tarka éneke mind messzibbről hangzott, kerek, fehér szakállú vénember kezdett köhécselni egy padon, és a színkör környékére papagájhangú, sárgarigó-kíváncsiságú, színes szoknyájú nők érkeznek tegnapi fehér harisnyában, durva férfihang hallatszik az öltözők felől, a lámpások vásári komédiások szagát terjesztik, rongyos trikókat visznek karon, mint halott színésznőket, rongyos szerepkönyvek hevernek a földön, amelyeket úgy lenget az esti szellő, mint egykori másolójukat, a borszagú sügöt valahol egy erdőszéli faágon... Edmund az ablakba könyökölt, és azt várta, hogy az esőcsatornán felmászik hozzá egy romlatlan, pályája kezdetén lévő színésznő, megsimogatja a homlokát, és megkérdezi, mi a baja. A nagydobos mulattatására kijön a zenekarból, és a gyepen dobolni kezd, a nagy hasú komikus a kezén táncol. Néha, minden ok nélkül kidobott egy csomó aprópénzt az ablakon, és hamar leguggolt a szobájában. Egyszer egy hatost felvett a szubrett, és babonás tárgyai közé rejtette, a kezításkájába, a púderos vatta mellé.

Edmund szerelem miatt szenvedett. Karjai között meghalt egy nő, akit sohasem tudott elfelejteni. Egy másik élt valahol, de Edmundot már nem szerette. Egy harmadik néha tán gondolt rá, de sohasem mászott fel az esőcsatornán, s Edmund ezért nagyon boldogtalan volt.

Ők voltak élete regényei; ők voltak a tavaszok, nyarak, rugalmasságok, a gyors lábon eliramló percek, a jó szagú rügyek a szürke napok faderekán, és ők játszanak most a tó tükreén déli napsütésben, midőn a gőzhajó fehérre kavarja a zöld vizet.

Ám mégis, midőn Edmund világos perceiben elhatározta, hogy bíróságot tart önmaga felett, vajon megérett-e már a kivégzésre: a falu bolondját elcsalja az erdőbe, és ott magát agyonlöveti a hülye legénnyel; vagy felkeressen egy elmebajos nőt (egy vidéki koldusházban), aki majd kötőtűvel szíven szűrja álmában - e magányos tárgyalások idején Edmund legtöbbször arra a nőre gondolt, aki hűtlenül elhagyta. Annak másoktól is ösmert bájai, térdei, keblei, hangja kísértették beborozott állapotban vagy hajnali szenderegésben. Azt a nőt ölelte meg álmában, és érte borult el a kedve, mint felhő ereszti csüggedt szárnyát a halálfélelmes nyárfákra, zord estéken. Milyen volt? Ezt mindig tudta. A jó asszony illata lengte körül e nőnek emlékét, amely illat tiszta szobákban, enyhe álmú ágyakban, kalácskönnnyű fehéreneműek között jött létre a nők testén, holott a hölgy, mint kiderült, szerette a főhadnagyokat is. (Míg egy másik, valóban jóra való asszonyra gondolván, aki őt nagy betegségében ápolta, gyógyította, a párnáját megigazította, levesét megkavarta, és méltóvá lett Isten angyalának, mindig csirizszagot érzett Edmund, mert a nő törvényes férje suszter volt Fehérvárott.)

A kerti házból a világot lesván, egy estén ám látja közelegni a színház közelében a hűtlen Emiliát, aki őt már nem szerette. Bizonyosan nagyon elfehéredett Edmund, habár a következő

percben azzal vigasztalta magát, hogy szeme káprázott, mint a fájdalom első éveiben, midőn idegen nők után összeszorított foggal, lüktető gégevel rohant a mellékutcákon, mert hátulról ama bizonyos nőhöz hasonlítanak. A hölgy a társulathoz tartozik, és a színház hátulsó bejárata felé tart, ahonnan a szegény némberek nevetgelése oly sokszor ingerelte Edmundot.

Ámde, a varázslat tovább tart, mintha nyári fák esti függőyei mögött egy kárörvendő színész üldögélne, és villogó zöld szemmel ismételné:

- Emília, Emília...

Valóban oly merészen emeli szoknyáját a nő, mint Emíliáról hallotta, hogy gömbölyded térdét szívesen mutogatta. Gyermekkori pikáns újságok rajzolták így teltnek a nők lábát, és Edmund Emíliában vélte felfedezni ifjúkori szerelmét, midőn a kamasz először kezd nőről álmodni.

- Emília - mondá az árnyék a nyárfa lombjai között. - Nézd házias, imakönyv-fehérségű alsószoknyafodrait, valamint kislányosan egyszerű harisnyakötőjét. Nézd meg a derekát, hátát, rövidkés nyakát, hátul felfelé fésült haját, gömbölyded karját, kis tokját állán és szorgalmas, kötelességtudó sietését... Hisz emlékszel, mindig oly buzgalommal járt a kalandokra, mint a szegény hivatalnoknő az irodába! A merev mosoly ajkán gyönyörű szerelmi percekben, reád tapadó, ajkad, szájad kereső tekintete, mennyországos ifjúság, boldog szegénység: nem a te életed?...

Edmund gögöt erőszakolt magára a mardosó fájdalom fejszecsapásai ellen, amint életében megszokta, rideg arccal, letiport, vonagló szívvel, remegő rekeszizommal végigmenni a legkegyetlenebb órákon, borzalmas parkok setét sétaútján, ahonnan vámpírok, vadmacskák, párducok módjára ugranak nyakára a bizonytalan kimenetelű szenvedések... Amíg fiatal volt, bírta az acélsavar erejű gögöt szempilláira, arcizmaira felrakni, csak a setét szobában harapott bele az öklébe, hogy ne ordítson az alvó szomszédok miatt. Ámde már öreg volt, és a nő kínzó látványa elől bezárta az ablakot, a kanapéra vetette magát, és száraz, égő szemmel, szívére szorított kézzel várta ez órának is elmúlását, mint már oly sokét.

Az emlékezet azonban nem hagyta nyugodni. Jajgató féltékenység áradt a szívében, mint az égboltozat aljáról hajszolt, lomha viharfelhő, amelyet a szél láthatatlan kiskutyái marnak. E percben bizonyosnak látszott, hogy ezt a nőt vagy ehhez hasonlatosat szeretett életében egyetlen, igaz gyönyörűséggel, halálos fájdalommal, sírig elfelejthetetlen ízű csókokkal.

- Emília - szólalt meg valaki az ágy alatt.

Talpra ugrott, és ismét kitárta az ablakot. Ó, bár volna a szekrényében fájdalomcsillapító, mérges pálinka, amely égő zsarátnokként ömlene le a torkán. (Ámde Edmund, fogadalmához híven, nem ivott néhány hónap óta.)

Most az öltöző ablakán pillantotta meg Emíliát.

A vidéki színikör hölgyei nemigen féltek attól, hogy valaki meglesi tennivalóikat öltözködés közben, ezért a fehérre meszelt ablakok többnyire tárva-nyitva állottak; drótkalitkában repdesett a gázláng, és falitükrök pontosan mutatta a nők mozdulatait.

Emília, letelepedvén, egy újság apróhirdetéseit böngészte, mint a falusi asszonyok a tojásokat rakosgatják a kötényükben. (Mennyit haragudott e tolakodó, apró betűkre a szemérmes Edmund!) Elmosolyodott, mert megtalálta azt, amit keresett. Összehajtotta a lapot, vetközni kezdett. Oly gondossággal rakosgatta le ruháit, mint egykor otthonában, hol Edmund türelmetlenül szívta cigarettáját. Egyetlen mozdulata nem változott azóta a nőnek. Kinyújtott karjában meglóbált alsószoknyáját mintha ismerné Edmund. Gond szötte, elmélkedés szülte volt minden ruhadarabja a szegény sorban élő Emíliának. A harisnyáit gondosan kiteregette, a

cipőjét levetette, és a sarokba állította, oly figyelemmel, mintha mindig a Mikulást várná. A fűzőjét évekig hordta, és maga varrogatta, ha elszakadt. Keblét feszes kis mellénykébe szorította, melyre két fehér gomb volt varrva. És barna volt, és barna volt, és barna volt. Valahol, a derekán anyajegye volt, de Edmund most ezt nem láthatta.

Mielőtt öltözködni kezdett volna e gondos, családanyás, tiszteletre méltó hölgy a gázlámpa szomszédságában, ismét elővette a hírlapot, és az apróhirdetést még egyszer elolvasta. Ki tudhatná, mit gondolt magában ezalatt. Edmundra bizonyosan nem szállott egy felhőfoslány sem a gondolataiból.

Majd az arcfestés kezdődött. Különféle színű festékek rakódtak a drága arcra, amely Edmund életében csillagként világított. Nyúllábak és fürgé ecsetek dolgoztak az arcon.

Edmund, mint szemérmes ember, lehunyta a szemét, és szívében fájdalmat érzett. Amíg az övé volt, bezzeg a hideg víz és háziszappan járta, de rejtett fiókokban már akkor is talált Edmund üvegeket, amelyeknek tartalmát nem ismerte. Midőn féltékenységében levelek után kutatott.

Most egy hangos kiáltás hangzott és egy csattanás. Edmund felriadó szemgolyói az öltözőben különös jeleneteket pillantottak meg. Tirol madarásznak öltözött férfiú fenyegetőleg állott a drága Emília előtt, és egy második pofont készült a színésznő arcára mérni.

Edmund felszökött fájdalmában...

- Gazember! - kiáltotta a nő.

Edmund leeresztette a karját, lehajtotta a fejét. Ez a hang nem az ő Emíliájáé volt. Bezárta az ablakot, boldogtalanul átkulcsolta a fejét a karjával. Azon vette magát észre, hogy némileg sajnálja, hogy a falusi színikör öltözőjében nem az ő Emíliája kapott verést. Megmentette volna a durva madarásztól, és ki tudja? Talán új élet kezdődött volna e reménytelen, céltalan, boldogtalan emberi életben.

Ezután még sokáig, midőn éjfélkor a tóparton sétált, néha megsimogatott egy faderékot:

- Meg tudsz nekem bocsátani? - kérdezte hangtalanul.

A kis színikört megkerülte kétszer is, mielőtt aludni tért volna, a hátulsó bejáratától nemegyszer vezetett karonfogva egy láthatatlan árnyat, álomból, fájdalomból szőtt női alakot, akinek ruhája beharmatozta a füvet, és a kis lábak nem hagytak nyomot a fűvényen.

- Madame - mondá nagyon udvariasan, mintha a madarász durvaságát kívánná elfelejtetni.

(1916)

A nápolyi királyné

Napsütéses nyári délből, a bécsi belvárosi utcákon lassú tempóban gördült egy zárt udvari hintó, amelyben egy nagy orrú, élénk szemű, melankolikus hajviseletű (oldalvást fésülve), keskeny vállú, fekete ruhás, tintaszagú és szeplős kezű ifjú bankhivatalnok foglalt helyet, akit Max Falknak neveztek ez idő tájt.

A belváros kanyargós, magas és dohos utcáin megszokott látvány az udvari kocsis, a kövér almásszürkék spanyol iskolás ügetése, a kocsisok szertartásos arca, lakájok egykedvű tekintete és a kocsis ablakai mögött egy főhercegasszony unott vagy fáradt arca, amint a fűzővarrónét vagy a szabónét meglátogatja. Enyhe, hervadt dohánylevélillata szálladozott a bőséges hintó ablakából, mert ez idő tájt ez volt udvari parfüm. Olykor a fiatal főhercegnek ibolyaszínű szeme is feltűnedezett a hintóban, fátyolos kalapkájuk, habszerű gallérjuk, fehér arcuk és finom, szőkésbarna hajuk még ama Long nevű diákot is elábrándoztatják, aki éppen ez idő tájt írja tilos könyvét arról, hogy a Habsburgoknak nincs semmi keresnivalójuk Ausztriában. Ámde már július havát jelezte a kalendárium, a sörházakban az udvaron terítették meg a gömbölyű asztalt, miközben a zöldre festett, félig nyitott kapun át ingujjas, izzadt tarkójú és megeresztett nadrágos bécsi polgárokat lehetett látni, amint a söröskorsóba dugják petyhüdt arcukat, forró dél van, a féllábú katona és négyoszlopes hátú hivatalnok az „Őz” felé baktat, és míg a szűk mellű pincér a bőséges főzeléket hozza a karajjal (miközben ugyanazon élcet mondja el a jól ismert vendégeknek), az alig elmúlt porosz háborúból jött gyalogostisztek kardcsörtetve foglalják el helyüket a hosszú asztalnál, az elnéptelenedett belvárosban csupán egyetlen zárt kocsis baktat, benne Max Falk, aki állítólag a magyarok kémje az udvarnál. Szinte érthetetlen Elise császárné szeretete. Bár Falk a takarékpénztári munkakabátot mindig e célra varratott fekete, szárnyas kabáttal cserélte fel, fehér nyakkendőt kötött, és tüskés haját vizes kefével lesimította, cipőjét zsebkendőjével leporolta, a kezeltőjéről a rojtokat eltüntette, bajuszát még rövidebbre vágatta, és mindig készen volt arra, hogy holnapra becsukátja valamelyik kaszárnýába a hódító, eperillatú Königsberg grófné, a császárné udvarmesternője, bár minden körülmény alkalmasnak látszott arra, hogy a szürke takarékpénztári titkár regényes külsőben, romantikus köpenyegben jelenjen meg az emberek ábrándjaiban, Falk az udvari zsidó nem szimpatikus figurája volt azon kevesek előtt is, akik az osztrák nyaralóházban tudomásul vették mindennapi látogatását. Mintha uzsorások pénzét közvetítené a Habsburgoknak, nem pedig magyar költők verseit fordítaná a legjobb tanítványnak. Ámde a kis és nem éppen szabályos termetű férfiúban elszánt energia lakozott. Komornyikok, zsandárok, festményarcú, előkelő hölgyek, akikkel útjában találkozott, míg a császárné szobájába jutott, belsejében tán megremegették. Fürge és nesztelen járása volt. Hamar el tudott tűnni az udvarmesterné megfagyott, képtári tekintete elől. („Mit akar itt ez a kis zsidó?” - hangzott egyszer a magyar nevelő háta mögött az üvegfolysón. Ugyanazon dresszírozott, szőnyegsuhogású hang felelt: „Elise éppen olyan szeszélyes, mint testvére, a nápolyi királyné, akiről ugyebár hallott?”)

Végre mégis eljutott Falk úr abba a kertre nyíló szobába, ahol rendszeren a Habsburg asszonyok szoktak tartózkodni. Sok régi császárné, aki imára kulcsolt kézzel fekszik a kapucinusok sírboltjában, üldögélt e kétablakos teremben, ahonnan a park szabályosra nyírott fáit, alvó virággyakat, mozdulatlan füveket, néma kerti utakat, olykor lehajtott fejű, öreg kertészt lehetett látni, aki látszólag csak azért jött a világra, hogy a rezedákat meggyomlálja a császárné ablaka alatt. Mária Terézia, akinek kedvéért magasabbak lettek az ajtók, kényelmesebbek a székek, és tágasabbak az ágyak, itt írogatta a verébfej nagyságú betűkkel leveleit királyoknak,

tábornokoknak, férjhez ment leányainak. A hollótollak katonás sorban állottak, bár olykor jól megmártotta őket a férfias kéz a pásztorjelenetes porcelán kalamárisban. Itt, a régi császárnék illatával, hangjával, lépésével hallgató kerti szobában egy karcsú, nyúlánk, fiús tekintetű, hátrafésült hajú, diákosan tintás ujjú fiatalasszony várta a görbe lábú kis tanítót, mintha az egyenesen valamely magyar kisvárosi zsidó iskolából jött volna. Vonalozott irkát vett a kezébe, amint a váróra egyet kondult, és Falk felé nyújtotta az elkészített feladványt. (Egyik elhalt rokona, okoskodó József a kor divatja szerint sok idejét töltötte életének e rózsaszínű gyertyák mellett, filozófiáról, enciklopédiáról, uralkodói reformokról írogatván leveleket, amelyeket külön futár vitt Moszkvába, Katalinhoz. A francia nyelven írott levelek az udvari nyomdában kinyomattak, és most Elise feladata volt e régi episztolák magyar nyelvre való lefordítása.) Falk átvette az irkát, és még nem kellett üveget használnia, hogy Elise hímzéses, virágszár alakú, selyemfonálos betűit láthassa, amint ez idő tájt az összes osztrák zárdákban kezdték írni tanítani az előkelő családok leányait.

- Csupán a Z betű ellen volna kifogásom - mondta hódolattal.

A szőnyegen két orosz agár hevert, mintha a spanyol királyi képtár valamelyik régi udvari festménye nyomán rendezték volna be e helyet; a sarokban, az ablaknál a felügyelő donna varrogatta örök kézimunkáját, mintha valamennyi oltárterítőt a spanyol udvarhölgyek hímezték volna a világon.

Ámde a donna külsejéből hiányzott a régi udvarhölgyek sírboltos, misemondóruhás, lélekharang-kongásos, feszült idegzetű, szertartásos komorsága. A hátulsó ablaknál egy napsütéses arcú, frufus, ábrándos szemű, barna fej emelkedett fel, és rövid, barátságos tekintetet vetett a mindig izgatottan érkező kis emberre, aki ettől a pillantástól megnyugodott. Aztán eltűnt a jóságos, régi magyar családi albumokból való, „Ida néni” fő a kézimunka felett, holott még alig lépte át a gyermekkor határait e búskomoly homlokú, sokat gondolkozó és óvatosan tervezgető kecskeméti leány. Mintha meggondolt, halk mozdulataiban, figyelmező fejtartásában, a varrótű nesztelen mozgatásában benne volna a történelem homokszemeinek zizegése. Figyelmező, magyar bánatú szeme előtt az éj csendjében bizonyára elvonulnak a hazai képek, kútágasok, bús udvarházak, és börtönökben virrasztó magyarok kérdő tekintetével találkozik az álma. Pitymallik kelet felé, a vihar és a bú által földre sújtott vetések emelgetik a fejüket a bizonytalan szélben. A kecskeméti leány pamutgombolyagján, ott, az Elise háta mögött, ereszkedik egy nemzet sorsa.

- Mikor kapott ön levelet hazulról? Mi újság Magyarországon? A nápolyi királyné, testvérem, mindig érdeklődik a magyarok iránt.

- Eötvös írt, akinek már néhány levelét bemutattam. Készülődnek a koronázásra, és a zenészek már tanulják Liszt Ferenc koronázási miséjét.

Elise elborongva nézett a kertbe, a kecskeméti lány kezében gyorsabban mozgott a tű.

- Mikor még otthon tanulgattunk, húgommal, a nápolyi királynéval, nevelőnk egyszer azt mondta, hogy a legcélszerűbb kormányforma mégis a köztársaság. A nápolyi királynénak is ez a véleménye mai napig - mondta Elise csendesen, elmerengő hangon.

Falk nevelő úr fogai hallhatólag vacogtak. A két válla közé húzta a fejét, mintha mennykőcsapást várna valahonnan. Königsberg grófné most már bizonyosan beviteti a kaszárnnyába. Vagy a falból kilép egy alabárdos testőr, és az utat mutatja a börtön felé.

Ámde nem dőltek össze a császári lak falai. Elise nyugodtan, tenyerébe támasztott állal nézett a kis nevelőre, aki végre körüljártatta szemeit a régi császárnék szobájában. Az ablaknál „Ida” nyugodt, csendes tekintetével találkozott.

- És ki volt az a nevelő? - kérdezte Falk, levegőhöz jutva.

- Majláth József gróf, tehát magyar. A nápolyi királynéval együtt azt hisszük, hogy a magyarok legjobban szeretnék a köztársaságot, és nem a koronázást - felelt a császárné. - Nemde ön is?

A takarékpénztári titkár ezután már nem tudta többé felemelni a szemét. Szinte megsemmisülve ült helyén. Végzete beteljesedett. Ellenségei győztek. Most már senki sem veheti le róla a gyanút, hogy a császárnét forradalmi eszmékre tanítja titokban.

Elise megsajnálta a kétségbeesett nevelőt.

- Úgy tudom, ön költő is, Falk úr. Fordítsa le ezt a költeményt.

A tanulóasztalon át egy piros kötések könyvet tolt a titkár elé. Eötvös Józsefnek egy verse volt a lapon. A címe: *Végrendelet*. Remegő kézzel mártotta meg a tollat, amint írni kezdett.

Elise áthajolt a vállán, amint az aranyporos betűk a papirosra rajzolódtak.

- Majd elküldöm a nápolyi királynénak - mondta. - Ő nagyon szereti a verseket.

Elise összehajtotta a papirost.

- És most, Falk úr, egy nagy szívességre kérem fel önt. Tudomásom van róla, hogy egy tiltott könyv jelent meg Londonban, amely azonban a magyarok között el van terjedve. Széchenyi írta és *Blick* a címe. Nagyon szeretem a rebellis könyveket. Szerezze meg ezt a könyvet. Elküldjük hűgomnak, a nápolyi királynénak.

- Felség - felelt Falk halászápadtan -, az a könyv ki van tiltva Ausztriából.

- Hisz éppen azért kíváncsi rá a nápolyi királyné - szólt jókedvű, felvilágosító hangon a császárné.

A szoba háttérében fehér, aranyozott lépcső emelkedett, amely az emeletre vezetett.

Az emeletről erős, katonás hang hallatszott:

- Elise!

A növendék felállott helyéről.

- Megjött a császár! - szólt egyszerűen, és kezét nyújtotta. - Ne felejtse a nápolyi királynét. Ő rajong a forradalmi olvasmányokért.

*

A takarékpénztári titkár ezután évekig felébredt álmából, ha az őrjárat ütemes lépései hangzottak fel a néma éjféli utcán. Ámde késő öregségében megnyugodva gondolt e dologra is, mint általában az elmúlt, messzire ment ifjúságra, reményre, szerelemre, hangulatra emlékeznek az emberek. Vajon a nápolyi királyné volt az, aki a magyar forradalmárok iránt érdeklődött, tűnődött néha magában.

(1916)

Múló évek Bécsben

A kék dominó a bécsi hercegné emléke volt, és Máriaaffi vidéki rokonai: a regényeskedő nagyanya egy bakonyi falucskában; ábrándos anyja egy vidéki, őszi ködben szinte csak az emlékezésben élő úriházban, a csepegő eresz alatt; faluban lakó testvérei karácsonykor és egyéb családi ünnepeken beszélgettek a kék dominóról, mint valamely csodálatos köntösről, amely egykor a Máriaaffiak szerencsáját jelentette...

- Ha Gábor el nem rontja a dolgot! - mondták, sóhajtották a pipafüstben, elmerengtek. - Talán mindnyájan hercegek vagyunk azóta - dörögte jogos szemrehányással Máriaaffi-Gaál az x.-i dohánybevéltő hivatalban.

Egykor Gábor volt a család esze és büszkesége. Már gyermekkorában félvállról beszélt a rokonaival, magára zárta az ajtót, amikor tanult, unottan hagyta ott a névnapi ebédet, hogy egy könyvet olvasson a kertben. Setét, befelé néző szemétől félt az édesapja. Karcsú, nyúlánk, szöghajú dalia lett, de a falusi kisasszonyokhoz sohasem volt szava.

Egyedül sétálgatott a folyóparton, senkivel sem közölte gondolatait, gögös, hideg, megvető arccal hallgatta falusi atyafijai kedveskedéseit. Egy leány szerelem miatt a kútba ugrott, Gábor kézlegyintéssel intézte el a dolgot. Később - oxfordi tanuló korában - az alispánékhoz hívták a falusi kurtanemes fiát.

- Nem akarok szolgabíró lenni a vármegyében - mondta gögösen, és egy kecske társaságában töltötte a nyári vakációt.

Mindenkit megvetett messzi környéken, egy fejjel magasabbnak érezte magát a főispánnál. A gyermekkori pajtásait már régen nem ismerte meg. Csak regényeskedő nagyanyjával állott szóba, mert az éjjel-nappal vállfűzöt viselt, Párizsból hozatta késő öregségében is a ruhaszövetet, és a régi házban, hol az öreg hölgy egyedül lakott, mint egy száműzött fejedelemsasszony, Gábor komoly, hosszú léptekkel sétált föl és alá, narancsot hámozott a nagyanyjának, és grandezzával megkínálta:

- Nagymama, én érzem, hogy sokra viszem... Hercegnők és híres színésznők fognak szeretni, a monarchia első gavallérjai lesznek a barátaim. Csak egyszer elhagyjam e szomorú falut, megalázóan mindennapias környezetet. Talán követ leszek egy királyi udvarnál...

Az öregasszony kezet csókolt az unokájának, és arra hivatkozott, hogy már volt a családban egy kék szemű és setét hajú kalandor, akit nagyon szerettek az asszonyok. Kázmérnak hívták, és útközben agyonlőtték, midőn a püspök unokahúgát elszöktette.

- Dicsérd a kezüket és lábukat, és mindent megnyerhetsz az asszonyoknál. Álorcában jársz, légy hiszékeny, szentimentális, rajongó, fenyegetőzzél, hogy meghalsz értük: ezt nagyon szeretik a nők. Elhatározó pillanatokban gyorsan, erőszakosan cselekedjél. És ne higgyél könnynek, sóhajnak, sirámnak! Csak hiúságból sírnak... Mindig arra gondold, hogy ha te nem csalod meg őket, előbb-utóbb ők csálnak meg és kinevetnek. Adjál nekik szentképeket, amulettokat, ringy-rongyokat, édességet és mézes szót. Cserébe az életükkel is szívesen fizetnek.

A merev, öreg asszonyság jéghidegen, nyugodtan, mint a szenvedélytelen, kihűlt vénség nézett vissza életére s élettapasztalataira. A nőt megvetette és a férfiakba szerelmes volt.

*

Néhány év múltán Máriaffi őrnyi álláshoz jutott a kancelláriánál, és a bécsi színházakban erősen látszóvonta a dámákat, mint abban az időben mondták. Anyagi helyzete oly sivár volt, hogy nem jutott mindennap ebédhez, de a vacsorát rendesen víg cimborák társaságában töltötte, akik Magyarországból jöttek, és tulkokat adtak el. Máriaffi meghallgatta a nótákat, de maga sohasem dalolt. Elkísérte őket a víg leányokhoz, de ő a mulatóterem mögött az öreg asszonysággal beszélgetett a kis szobában, aki a régi Bécsről és régi urakról mesélgetett. A képeskönyv, amelyet Máriaffi ilyenformán lapozott, a bécsi kongresszus hőseit díszöltöny nélkül mutatta. Az öreg asszonyság, aki mindenkit ismert Bécsben, jókedvvel oktatta a szelíd és szomorú magyart. A hercegek és grófok az asszony előadásán át oly közel lépkedtek Máriaffihoz, hogy szinte csak a kezét kellett kinyújtania, hogy elérje őket. A hangjukat, a szokásaikat, furcsa mulatozásait az Erdei Pintynél, szerelmeiket elmesélte a mindentudó hölgy. Máriaffi, midőn a téli ködben hajnal felé hazafelé ballagott szegényes, külvárosi lakására, nemegyszer azt hitte, hogy Ausperg herceg biceg mellette, és Andrássy Gyulához megy holnap ebédre. Míg dohos kancelláriában érdektelen ügyiratokat másolt az ölnyi vastag falak között, és mellbeteg, koravén, pápaszemes őrnyokok mutatták körülötte jövőendő sorsát.

Farsang volt, midőn megismerkedett végre a hercegnővel, akire egész életében gondolt. A hercegnő Magyarországon lakott, és télen egy-két hetet szokott tölteni a császárvárosban. Valami dolga akadt a kancelláriánál, és Máriaffi udvariasan kalauzolta a dohos folyosókon. Meglehetősen élénk, vörösszőke, kis termetű asszonyka volt a hercegnő; sokat lakott falun, mert az ura így kívánta, és minden műveltsége mellett valamely vidékies természetesség volt a szavában. Prémek és selymek, fátyol és finom cipő a Máriaffi képzetéből jöttek, és a fehér dupla kesztyű, amelyről annyit álmodott, valóság lett a kezében, midőn a hercegnő megköszönte fáradozását.

- A nagybátyám lovakat vásárol a külvárosban, ma egyedül ebédelek - monda a hercegnő. - Nem áldozná föl magát, barátom, hogy csevegjen velem az étkezés alatt...?

Máriaffi elhalványodott, míg a kalapjáért és felöltőjéért sietett, egy pohos iratszekrényből vállfűzős, nagy orrú öreganyja lépett ki, és így szólott hozzá:

- Tetszel a hercegnőnek.

- Kiskorcsmába menjünk, ahol senki sem ismer, és hangosan nevethetünk - indítványozta a hercegnő.

És miután Bécs a kis sörházak és harmonikás korcsmák városa, csakhamar elhelyezkedtek az „Egér”-ben, ahol diákok, hivatalnokok evés közben a *Chikk* meg a *Floh* című képeslapokat olvasták, a korcsmáros maga szolgált vendégeinek, és ötpercenként megszólalt a zenélőóra. A hercegnő bécsi szeletet evett, sert ivott, és örült a ropogós peregnek. Kis, fehér kezén az ujjai mint külön élőlények mozogtak. A gyűrűsujja, amelyet egy rubint vére díszített, oly karcsú volt, mintha leheletből lett volna. Simára fésült haja úgy feküdt fején, mintha a hercegnők hajának más növése volna, mint a közönséges halandóknak. Vajon milyen lehet a lába, amely a kis cipőkbe volt bújtatva? Milyen lehet a harisnyája? És hímzett zsebkendőjét midőn elővette, illat szállt föl, mintha gyöngyvirágok nyílnának, itt, valahol a környéken.

A hercegnő néha könnyedén sóhajtott, és szórakozottan nézett ki a keskeny utcára, amelyet hórihorgas, vén házak álltak körül.

- Valamely bánata van, asszonyom? - kérdezte mély részvéttel Máriaffi.

- Magam sem tudom, miért, néha elszomorodom, és megunom életemet - felelt vidor nevetéssel a hercegnő.

Máriaaffi a nagyanyjára gondolt. Mit kell most csinálni, mit lehet és tanácsos felelni? A nagymama messze volt. Gábor tehát beleegyezően bólintott.

Ezután vásárolni mentek a Belváros tündöklő boltjaiba. Itt egy szörme, amott egy selyem, máshol harisnya és cipő keltette föl a hercegnő figyelmét. Meglehetősen szakértelemmel vizsgálta a portékát, nem alkudott, gyorsan fizetett, és fölsóhajtott, mintha a vásárlás valamely súlyos kellemetlenség volna, amelyen túl kell esni.

Egy sarki boltban kék selyemdominót vett észre a hercegnő. Száz forint volt az ára, és a hercegnő, míg a kebléből elővette a pénzt, gyönyörködve simogatta a dominó kellemét.

- Ezt ruha nélkül lehet viselni - súgta bizalmas titokzatossággal Máriaaffi fülébe. - Vegye magához, barátom.

Máriaaffi a felöltőjébe csúsztatta a kis csomagot.

- Egyszer, valamikor eljövök magához - mondta a hercegnő, és nedves volt fátyola a szája előtt. - Lehet, hogy holnap, lehet, hogy évek múltán. Fölveszem a kék dominót, és maga elmondja nekem, hogy szeret - mert hisz, ugye, ezt akarta elmondani?

- Asszonyom, mindig várni fogom...

- Eljövök, bizonyosan eljövök, vigyázzon a dominóra...

A hercegnő előintett egy bérkocsit, és eltűnt. A farsangi estén Máriaaffi fölhevülve és megzavarodva járt-kelt kis szobájában.

- Az ördög játszik velem - dörögte, és sokszor kibontotta a kis csomagot.

A kék dominó szelíden, mint a mennyboltozat, terült el. Fehér szalagok voltak belefűzve, és kis rózsák ráhímezve. A legjobb selyem volt. Könnyű, mint a mosoly.

- Nos, nagymama? - kérdezgette az asztali lámpást, a zúzmarás ablakot, az állóórát és a vasfeszületet, amelyhez imádkozni szokott. A nagymama álmában megjelent, és kinyújtotta csontos kezét. Valamit mondott is, valamely öregasszonyos bölcsességet, de Máriaaffi reggelre elfelejtette.

Másnap és harmadnap nem mozdult el a lakásáról Máriaaffi Gábor, a kancellária írnoka. A tűz előtt üldögélt, álmokat szőtt, minden száncsöngésre összerázkódott, és felszökött helyéről, ha a szomszédba, a „Piros Almá”-ba betért egy bérkocsi, és az ajtón megszólalt a csengő. Szinte belebetegedett a várakozásba. Sápadtan, megviselten ment el hivatalába, de büszkeségében nem köszönt öreg írnoktársainak.

A legközelebbi vasárnap délutánt levélírással töltötte. Mindent pontosan megírt a nagyanyjának. Egyetlen szót sem felejtett el. A nagymama bizakodva válaszolt:

„Egyszer ismét unatkozni fog a nő, és akkor majd fölkeres” - válaszolt az öreg asszonyság.

Elmúlt a farsang, tavasz lett a hegyeken. A Duna virágzó bokorágakat sodort. Magyarországból néha levél érkezett. Az anyja vagy más rokona kérdezte: „Eljött a kék dominó?” Árverés van kitűzve, gyerek születik, Feri bácsinak új mulát kellene venni... Egy nagyralátó Gaál atyafi birtokra alkudozott, amelyet most olcsón meg lehetne venni.

És az évek múltak, muladoztak. Máriaaffi mind ritkábban vette elő a kék dominót a szekrény mélyéből. Ha Magyarországból levél jött... A rokonság hosszú, téli estéken még reménykedett. De Máriaaffi már csak úgy nézett a dominóra, mint ifjúsága érthetetlen, elmúlt emlékére. De mindvégig rátartós volt, bár kalandjairól hallgatott, megvetette a mindennapi, szürke embereket.

(1916)

A sajátságos nő

„A császárné, »a sajátságos nő« ismét elhagyta Bécsset, hogy hosszabb tartózkodásra Magyarországra, a gödöllői kastélyba utazzon.”

Zeidl kávéházában, ahol a magyar kancellária egynémely öreg hivatalnok szokott tekejátékot űzni, Romollai leejtette a képes bécsi újságot a kezéből. Hiába utazott volt két hétig, hogy a császárnét Bécsben felkeresse. Egy darabig szótlanul, pókhálós tekintettel figyelve Szépvári öreg titkár és egykori donjuan dákóját és harmonikás nadrágját, amely mindig felhúzódott a titkár szalagos félcipője felett, amint az a biliárdasztalra feküdt. Majd fejcsóválva, elégedetlenül vette kalapját, és sokáig lehorgasztott vállal ödöngött a Dunacsatorna körül.

Romollai, egykor szabadságharcos, bujdokoló és alföldi vadász néhány év előtt vendégül látta házában a Magyarországon utazgató császári párt. A ház szobáit az előkelő utasok foglalták el, ő maga a padláson aludt, és egy zsendár figyelte a padláslyukon át az éjszaka csillagait. Ámde Romollai nem mozdult meg az ócska juhászbundán, egy általa ismert résen át (ahonnan egykori felesége hűtlenségét is láthatta) megfigyelte a vacsorázó párt a rózsaszínű gyertyák fényében. Fáradtan, szótlanul ettek a bőrtokból elővett arany evőeszközzel, egy piros kabátos kuruc ősapa olajfestményű képét szemügyre vették a falon, a császárné leeresztette összefonott haját, és a holdba nézett, amely egy távoli nádas felett, piros orcával, lopakodva ballagott végig a táj felett. A császárné két kezét összefonva ejtette ölébe, fehér, zárdanövendékes nyaka előrehajolt, a hajából olyan illat áramlott, mint a tavaszi tóparton, setét, rejtélyes szempillái csak néha rezzentek - míg a szőke hajú császár leveleket olvasgatott.

- Mindig Magyarországon szeretnék élni - mondá hallhatólag a császárné. - Itt, e félvad, búskomoly, holdjárta, hangtalan országban lelkem megőrizné harmóniáját. Hisz én imádom a természetet.

A császár összehajtotta a címeres levelet.

- Elise, későre jár, hajnalban indulunk tovább.

- Hajnalban - rebegte a császárné -, midőn oly szép a holdjárta éjjel ezen a vidéken.

Ezután nemsokára elaludtak a gyertyák. Romollai dobogó szívvel, elszínesedett lélekkel virrasztott az ifjú császárné felett, és szentül megfogadta, hogy a konspiráló, részeges barátoknak ajtót mutat.

Midőn, néhány esztendő elmúltával, Romollai György, alföldi vadász és korhelynótáknak legjobb ismerője gazdasági bajokkal kezdett küzdeni - igen sokba került a koronázási mente és paripa is, mikor a vármegye zászlóját vitte a menetben -, elhatározta, hogy szeszgyárat, dohánytermelést és egyéb hasznos mezőgazdasági dolgokat létesít, eszébe jutott régi éjjeli vendége, a magyar királyné, és pártfogásért Bécsbe utazott. Pestig szekéren tette meg az utat, itt az „Arany Sas”-ban régi barátokkal találkozott, egy füstös arcú táncosnővel megismerkedett a Flóra-teremben, nasi-vasi banknál játszott a Ferenczi kávéházban, végül beleszeretett egy belvárosi kisasszonyba, ahol esténként a család tagjai zene és ének mellett szórakoztak, az apa tönkrement, a mama asztmatikus volt, a kisasszonyok főhadnagyhoz szerettek volna feleségül menni, míg Romollai Pestre érkezett, s mind a hárman beleszerettek a deresedő, de mokány úriemberbe. Margit, Júlia, Rozália... A boldog Romollai titkon mind a hárommal csókolózott. Most már igazán óhajtotta a gazdagságot, hogy a lányokról gondoskodhasson, hisz mind a hármat mégsem vehette feleségül. A kisasszonyok egyértelműleg ajánlkoztak, hogy Romollait elkísérik Bécsbe a gözhajón, ámde a sors úgy akarta, hogy a füstös arcú

táncosnő pesti tartózkodásának hirtelen véget vetett egy éjszakai verekedés, midőn fiákeresek és grófok hajigálták egymáshoz a pezsgősüveget, a nobilis Romollai a bajba jutott táncosnőt vette pártfogásba, és véle a gőzhajón Bécsbe utazott. Itt a táncosnő nyomtalanul eltűnt. „Köszönöm, hogy nem hagyott el, uram, de a szívem megszakad valakiért...” írta egy papiros-szeletre a „Zerge” szállodában Terpsichore leánya. Az alföldi vadász néhány órai kétségbeesés után, most már teljes, tökéletes szerelemmel gondolt a hűségesen várakozó pesti kisasszonyokra, Margitra, Júliára, Rózára.

Meg sem szállott Pesten, midőn hiábavaló bécsi utazásából visszatért, Budán vett kvartélyt, hisz üres kézzel nem mutatkozhatik a reménykedő családnál. A régebbi magyarok korántsem voltak oly mozgékonyak, mint a maiak. Romollai a kis budai kocsmában százszor és százszor átgondolta, hogy mit fog mondani a királynénak. Egy jókedvű, nagyokat hazudozó öreg ügyvéd szegődött melléje a „Vörös Biká”-nál, aki a *Hon*-ból azt olvasta egy napon, hogy a gödöllői tájakon rókavadászattal mulat Erzsébet királyné.

- Ez nagyon jó jel - mondta, és megölelte Romollait. Másnap még alig virradt, átmentek a pesti oldalra, levetett kalappal, lábujjhegyen siettek tova a belvárosi ház alatt, hol olyan fehér függönyök mögött, mint a nyári alsószoknya csipkéje a fehér harisnya felett a napsütésben, Margit, Júlia, Rozália aludtak, és Romollairól álmodtak. Tán csak az álomtalan Stefi bácsi, az apjuk volt ébren, és falusi szokás szerint hajnalban pipázott ágyában. Talán ő is arra gondolt, hogy Romollai milyen nagy fába vágta fejszéjét. Az öreg ügyvéd elmaradt egy városvégi csárdánál, Romollai gyalog elindult Gödöllőre. Ment, mendegélt a madárszavas, ékes, kora őszi hajnalban, mogyoróbokor piros levelén Margit arcát, a keréknyom rózsaszínű vizében Júlia nyakát, az erdők alján elbujdosó hajnali köd fehérségében Rozália szoknyafodrát látta. Egy útszéli házon egyenesen, ritkásan szállott fel a kémény füstje. Ez volt a gondolata, amely a táncosnőre tévedt.

És a gyalogjáró vándorlegény királyi ábrándozásai fáradhatatlanná tévék lépteit, fűben, falevélben, első napsugárban közeli vonatkozást vélte feltalálni sorsára. Egy vöröslő hátú öreg nyúl baktatott át az úton, csárdáslány fészülködött valahol egy ablak mögött, kondor cigány-leány aludt egy fa alatt, vadgalambok üzték egymást a nyárfákon, öreg asszony bottal ballagott egy falusi templom felé: mindezt kitűnő jelnek vélte kirándulásához. Majd erdei útra ért, és nagy fák ráleheltek, mint a szerencséje után futó vándorlegény verejtékes homlokára. Csermely szaladt, és reggeli hangja mintha távoli falusi harang visszhangja volna. Alvó őszirózsák az út mentén megkérdezték tőle: igazán szereti Margitot, Júliát, Rózát? Talán még a mamát is, nehezen lélegző, de egykor szép szemű Mária Magdalénát? Egy korán ért makk a kalapjára pottyant: hát Stefi papával hogy vagyunk? Így utazott Romollai régi, bolondos-boldog szerelmes emberek példájára. Egy útkanyarulatnál leült egy fatönkre, és minden ok nélkül háromszor az erdőbe kiáltott:

- Szívem, segíts!

Nemsokára azután az úton lovas nő alakja tűnt fel. Egyedül jött. Kis cilinderkalap volt a fején, romantikus, hosszú lovaglólőtny fekete szövetből, kis pálca a kezében... Nagy, fiús, érdeklődő szeme oly figyelemmel fordult az őszi erdőség felé, mintha sohasem látta volna ez utat, elalvó fákat, szundikálásban mozgolódó harasztot. A sárga lónak csillag volt a homlokán, büszkén lépkedett, mintha örvendezett volna a fejedelmi hölgynek. A barna haj alatt egy csodálatos, szinte átszellemült asszonyarc volt látható. Erdők lánya, a láthatatlan sűrűségek megfigyelhetetlen álma, falevelek magános képzelődése az erdő közepén. Így álmodják az erdők a nőket. Akinek szeme, lelke, szája, szíve, keze és keble reá tapad a reggeli erdőre, a róka meglassítja futását, a láthatatlan fészkekből a madarak kidugják fejüket, a harkály sietősen

kopogja mondanivalóját a faderéknak, öreges ember lecsúszik aombok közül, ahol eddig az elérhetetlen boldogságról fuvolázott, és kalaplevéve a megzavart lovarnő felé közeleg...

- Emlékszik, felséges asszony, az éjre az alföldi nádasok között? A hold vérpiros volt, és a császárral az én szerény házamban töltötték a boldog éjjelt, midőn is én vigyáztam álmára. Egy piros kabátú kuruc lógott a falon, és felséged nagyon szerette a nedves, holdjárta tájat... A császár leveleket olvasott, felséged a holdba nézett, ahol Magyarország arcását látta. Nevem: Romollai, alföldi vadász.

A „sajátságos nő” megállította lovát, figyelő tekintetet vetett az őszes, mokány képű úriemberre.

- Rebellis hazafi volt - mormogta elgondolkozva. - De mi nem féltünk a magyaroktól. És most mi a kívánsága?

- Szeszgyárat szeretnék a birtokomra. Szegény ember lettem.

A nótás ügyvéd már napok előtt megírta a kérvényt, amelyet Romollai elővett a zsebéből. Megnyálazta a ceruzát, amint átnyújtotta. A királyné egy nagy, selyemfonál finomsága E betűt vetett a papirosra.

- Emlékszem önre - mondta „a sajátságos nő”. - Ámbátor fiatalabb volt. A papirossal menjen Andrásyhoz.

- Most öreg vagyok és szerelmes, felség - felelte Romollai.

A királyné elmosolyodott, mint a fák felett az őszi nap. Megérintette lovát, és toványargalt az erdei úton. Néhány pillantás múlva csendőrkéz nehezedett Romollai vállára, de ő már boldog volt. Vajon elhiszi majd az öregúr, a lányok pipázgató apja, hogy valóban így történt minden a gödöllői erdőben? Csak a hűséges, piros arcú Margit bólint áhítatos figyelemmel, mert ő már megtanulta, hogy a férfiaknak illik mindent elhinni.

(1916)

A nemzet bárója

A múlt században éledgett egy furcsa ember Pesten, aki éjszakáit a kártyaasztalok körül töltötte, a „Zrínyi” kávéházban biliárdozott, és lehetőleg közelében állott a nasivasi banknak, midőn a jurátusok adott jelre eloltották a kávéházban a gázlámpákat. Többnyire csak estefelé hagyta el kvártélyát, mert a napfény nem kedvezett festett hajának és bajuszának. Struflis fehér nadrágban, rövid spencerben, vagy ha a kor divatja így rendelkezett, magyarkában mutatkozott. A színházba mindig a legelső sorba váltott jegyet, és feltűnő, hangos magaviseletével magára vonta a közfigyelmet. Bizai volt az igazi neve, ámde az élclapokban „a nemzet bárója” néven emlegették; híresség volt, mint e korban mindenki, aki kecesegeorrú cipőkben sétált végig a Váci utcán.

(Mily könnyű dolog volt a régebbi Magyarországon hírneves emberré válni! A magyarok egyszerű emberek voltak, és a különködés, a bolondság, a lármás viselkedés, a piros frakk és az Abelino-frizura elegendő volt ahhoz, hogy a témaszegény hírhajhászok az újságba kiírják az illető nevét. Magyarország egyforma volt; a régi országgyűléseken a koponyákat és a ruházatokat alig lehetett megkülönböztetni, mind egyforma volt. Egykor Vörösmarty Mihályt is jobban ismerték Pesten éjszaka döngő lépéseiről, mint verseiről.)

Bizai ez idő tájt a „Hét Bagoly” nevű házban lakott, falusi templomba való harang lógott az ajtaja felett, amelyet a látogatók meglóbaltak. Estefelé, midőn a nemzet bárója bajuszát feketére fente, szarvasbőrrel fényesre dörzsölte körmét és cipőjét, papiros gallért erőszakolt vastag nyakára, és a tekintélyes rézláncot derekára illesztette, megszólalt a „Hét Bagoly”-ban a harang.

Fiatall hölgy lépett be a gavallér szobájába.

- Színésznő szeretnék lenni, és pártfogását kérem, báró úr - szólalt meg a küszöbön állva. S ezzel már el is hagyta minden bátorsága, elszántsága, kimondván a szavakat, amelyeket bizonyosan hosszabb idő óta fontolgatott magában.

Bizai a fagygyertya vöröslő kanócát ujjával lekapta, és a gyertyatartóval a látogató elé világított.

Nagy kalap és világos kendő volt a hölgy öltözéke a bő szoknyán kívül. Kis imádságoskönyv volt a kezében. A fülében türkizkő, amelyet a nagymamák viseltek török lószerszámról. A nyakában amulett.

Bizai a gyertyával kezében tetőtől talpig végignézte látogatóját. Az ujjával az amulettre mutatott.

- Kinek az arcképét őrzi itt? - kérdezte fontoskodva.

A látogató némi szégyenérzettel felpattantotta a medaillont, és Bizai meglepetten látta a saját képét az üveg alatt, amit a *Dongó* című élclapban a múlt hónapban lerajzolt tollal egy éhenkórász.

A gyertyatartó megremegett a kezében, bár a francia tekejátéknál sohasem tévedett keze.

Szürke szeme volt a hölgynek, mintha a homokember jelentkezne a tekintetében, aki a gyermekeket elaltatja faluhelyen. Az orra kíváncsi és ábrándos volt, mintha ő gondolkozna, intézkedne és cselekedne a hölgy nevében, ő menne előre végig az egész életén át, s a hölgy gondolkodás nélkül követi. Ez az orr megunt a falusi temetők loncvirágainak illatát, a méhesek pipafüstjét és benne a régi képes újságok ódon szagát; a jázmin sem érdekli többé a

kis kertben, és az ibolya fanyar mosolyt von ajkára. Ez az orr Pestre vágyott, ahol a régi házakból dohos szagot von a léghuzam a nyári délutánban a nyitott kapukon át; a Belvárosnak sóspercec-, virsli- és serillata van, mert sok a kiskocsmá; a keskeny utcáknak kalaposboltszaga, a templomoknak francia parfümillata, a „Hét Bagoly”-nak csizmaszaga és a színháznak arc-festék- és gázzsaga van... Ez a női orr finnyáskodva elhúzódik a tehén réti szagától, a leány-szoba levendulás, fehérneműs illatától és a régi virágoktól, amelyek a könyvek lapjai közé vannak préselve a vidéki úriházakban.

- Foglaljon helyet, kisasszony - mondta meglehetősen izgalommal Bizai, mert kalandja csupán a színházi komikánékkal szokott lenni.

A hölgy bő szoknyájában elhelyezkedett a keskeny széken, s ekkor láthatóvá váltak energikus és mégis formás lábai, amelyek fáradhatatlanul hozták el őt a „Hét Bagoly”-ba. Míg a cipő szalaggal volt megkötve a karcsú bokán, amely mindig izgett és mozgott; bizonyosan szaladni szeretett volna most e láb, végig a sötét Duna-parton, el Pestről, egy révész ház világos ablaka előtt összeroskadni, és öreg halászberek kérdeznék a test felett, vajon meghalt?

Bizai, miután tükrébe egy pillantást vetett, ujját mellénye zsebébe dugta.

- Honnan jön kegyed?

- Messziről... Az Isten háta mögül. Szökve, rejtőzködve, menekülve szüleim házából. Mert színésznő óhajtok lenni. Kérem pártfogását.

- De hát... hogyan történt ez? Éppen én? Hisz én nem vagyok komédiás.

- Báró úr, önnek szép és nemes híre eljutott a mi kis falunkba. Szüleim esténként az újságból nevetve olvasták fel viselt dolgaikat, míg én a sarokban ábrándoztam. A nagy lámpás alatt sokszor láttam önt fehér nadrágban, kék frakkban, hódító mosollyal ajkán, amint a színházban a tapsot vezényli a kezdő színésznőknek... Igaz?

Bizai dupla állat a gallérba tolta:

- Bevallom, hogy nagy tisztelője vagyok a műzsáknak.

A fiatal hölgy összetette a kezét. (Bizony gyomlálás, házimunka nyomai látszának a kézen.)

- Kérem, fogadjon el engem... Kegyednek egyetlen szavába kerül. Én szívesen játszom mindent. Még öreg és csúf boszorkány szerepét is.

Bizai néhányszor végigsétált bolthajtásos szobájában. Még eddig sohasem vette őt komolyan senki, érzelmesen nem szólott hozzá, a kis sűgő a minap is arcába öntötte a maradék bort poharából, miután új itcék felől nem intézkedett; egy „Zrínyi”-beli verekezésben megütötték, s azóta a jobb fülére nem hall... Az ágya alatt temérdek üres boros- és pálinkásflaskó hever. Egyszer még felakasztja magát az ablakra... Mit csináljon most ezzel a hölgygel?

- Van kegyednek kvartély a fővárosban?

- A „Fehér Farkas”-nál szállottam meg, Budán.

- És neve?... Nem fontos, de talán a jövőben szükségem lehet adresszére. Neve?

- Melléki Lili.

Bizai felsőhajtott:

- Lillák és trillák!... Én most hivatalos teendőim miatt kénytelen vagyok eltávozni otthonomból. Ellenben majd értesítem kegyedet.

Melléki Lili felállott, kis bókot vágott, és gyorsan kisietett a „Hét Bagoly”-ból. Az orra ábrándosan vitte útjában.

Bizai ismét megdörzsölte a szarvasbőrrel cipőjét, körmét és arcát. A kalapot mélyen a szemébe húzta. Szokása szerint a „Zrínyi”-be ballagott, hogy a nasivasi banknál megkeresse vacsorára való pénzét.

*

Csupán napok elmúltával jutott eszébe különös esti látogatója. Egy kis újsághír volt az esti lapban. Melléki Lili, aki a budai „Fehér Farkas”-nál tartott szállást, ismeretlen okból a Dunába ugrott, és mikor a halászok kivonták, már halott volt.

Bizai sokáig szótlanul ült ez estén a nasivasi bank környékén a kávéházban. Csak akkor tért magához, midőn a jurátusok a gázt eloltották, és a bankot szétkapkodták.

Bizai egy rongyos ötforintost kapott el a dulakodásban. Mellényzsebébe dugta, és az „Órá”-hoz ballagott vacsorára.

Pajtásai vérvörösen az italtól, és az elmondott hazugságoktól felhevülten üldögéltek a sarokasztalnál. A nemzet bárója letelepedett, székelygulyást rendelt, és az esti lapot kibontotta.

- Ismét a Dunába ugrott egyik szeretőm - kezdte.

- Öntetek egy pohár bort a nyakába, mert ittas - rendelkezett az asztaltársaság elnöke.

- Inkább a torkomba a borral - felelt Bizai, és eldugta frakkja zsebébe az újságot.

(1916)

Setét út Zöldvárról

Agnéta, egy elszegényedett felvidéki család sarjadéka, amely családban sok kis falusi ház volt fölthalálható, gyötrő adósságok, elzüllött életek, dús szívek, forró vágyak új ruhák iránt, macskanadrágért és pikáns tajtékszipkáért, s az öregek már csak azon törik a fejüket, hogy minél előkelőbb keresztnévet adjanak a megszületett gyermekeknek, miután egyéb jussok fölött nem rendelkeznek: Agnéta elhatározta, hogy szakít a családi hagyományokkal, egyetlen környékbeli tanítót vagy kisbirtokos nemesurat sem óhajt meghódítani, a nagyvilágba kívánczik, elrepül a befőttesüvegek és céltalan álmodozások, egymásnak mondott színes hazugságok és a nyári holdvilágos estvék környékéről. Némi kis olvasottsága volt, amelyet a zárdában szerzett, hol két esztendő telt el anyja és nőrokonai példájára, hogy legyen miről beszélgetni később öregségéig; így olvasta a Belmonti szüzet és Szent Erzsébet történetét, Rózsa Sándor betyárfejedeleme hódoltságait és az Árvízi képeket Csermelyitől, amely olvasmányokat a szülői házában az Esther szerzőjének néhány, véletlenül Zöldvárra került könyvével egészítette ki.

Mindamellet Agnéta születésénél fogva fantáziával jött a világra. Anyja, egy nagyralátó papleány, korán meghalt, mert minden esztendőben Füredre kíváncszott, messze, a Dunántúlra, és a sóvárgás elvitte a másvilágra. A családban még senki nem kíváncszott ily állhatatosan Füredre, meg is fizetett érte szegény asszony, korai halálával. Apja régebben a vármegyét szolgálta, majd a forradalom után kuglizással töltötte az időt, messze földön híresek voltak dobásai, amelyekkel a királyt ütötte a fababák közül, és azon törte a fejét, hogyan lehetne bankóhamisítás révén meggazdagodni, holott erről fogalma sem volt. Esténként, míg az őszi szél és eső csapkodta a kis házat, Zöldvári Maximilian családja körében elábrándozott arról, hogy titokzatos, karbonáriba, bő köpenyegbe öltözött, félénk idegen áll meg az udvar sarkában, s hamis, valóditól meg nem különböztethető ezreket átad, köteg-, sőt tarisznyaszámra. „Vegyél jószágot, a hasznod majd megosztozunk.” Maximilian megvenné a jószágot, birtokot, házat, négy lovat, tigrist a bakra, téli hintót, melegvizes csövekkel, az agarat, amely az őszi versenyt nyerte, és... A fantázia itt már lassabban működött. Csak az volt bizonyos, hogy ha egyszer a titokzatos idegen visszatérne a fele vagyonáért, fejszecsapással végezne vele...

Agnéta lehunyta szemmel hallgatta a sarokból az apja ábrándozását. Tulajdonképpen nem gondolt soha egyébre, mint arra, hogyan lehetne e rettenetes börtönből szabadulni, lovagokkal, urakkal, finom mosolyú delnőkkel találkozni, üvegházi virágokat szagolgatni, és egy tavaszi, harmatos, jó szagú sétaúton reggel tovasétálni, finom ruhában, frissen, gondtalanul; messze tájon nem láthatók tyúkok, amelyeknek tojását megkeresnie kellene.

Nyúlánk, szűzies karcsúságú, barnapiros és cseresznyearcú leány volt. Befont haja a térdéig ért, a szeme olyan szelíd volt, mint az őzé estefelé, napközben szikrázott, mint a vadmacskáé, kis keblére a fehér lepke rászállott, mert virágnak nézte. Ha nagyon mérges volt, rövidet káromkodott; ha a nénje csúfolta tunyaságáért, a haját tépte, toporzékolt, két-három dühös könnyet sírt, és ökölbe szorította a kezét. A falusi gavallérokkal sohasem állott meg a kerítés mellett, emiatt egyszer egy szolymai vizes üveget hajítottak az ablakba a kuglizóból jött aranyifjak. A folyóban sohasem fürdött, szemérmes volt, mint egy királyleány.

- Fejszével várnám az ajtó mögött... - dűnyögte Zöldvári Maximilian végleg elálmosodván és homokember módjára tőntörgött fekhelyéhez.

Elszököm - gondolta minden este Agnéta.

Debreceni rokon írta, hogy a császárné a városba jön látogatóba, császári urával, ha kíváncsiak, látogassanak el, de hozzanak magukkal elemózsiát.

- Elmegyünk Debrecenbe - mondta Zöldvári, végigolvassván a levelet.

Agnéta kinyújtózkodott a sarokban:

- Majd - majd én, egyedül, semmi szükség nincs ott reátok - mondta az önzés végtelen nyugal-mával.

Olyan volt, mint egy körmeit próbálgató, fiatal párduc. Fénylő, sárga szemmel nézett az apjára, aki segítségül hívta Agnéta nénjét. Első este jól megráncigálták Agnéta haját, egy-két pofont is kapott, de másnap újra kezdte, hogy egyedül akar Debrecenbe menni, mert annyi finom udvari nép között hozzátartozói csupán szégyent hoznának fejére. Egy hétig törtek-zúztak a házban, az ajtók mint dühöngő örültek, a pipaszarak ropogtak, öreg borostyán szívék elharaptattak, tányérok repkedtek, hajak kiszakadtak. Végül Agnéta egyedül indult el egy fuvaros kocsiján, és búcsút sem intett a szülői háznak.

- Kitagadlak - kiáltott Zöldvári Maximilian. - Hamar hívjátok a jegyzőt.

Estére egy betyáros, széljárta nyírségi csárdában tértek nyugovóra. A fuvaros az ajtó elé feküdt, és himlőhelyes, összeszáradt arcát a szép leány küszöbére fektette. Majd később az ajtót próbálgatta feltörni. Az elvénhedt csárdás a padlás deszkáit feszegette a hálószo-ba fölött. Agnéta összefont karokkal ült a setétben, és várta, hogy melyik oldalról éri hamarabb veszedem. Végül gyertyát gyújtott, mire vasrácsos ablakról leugrott valamely pusztai szörnyeteg, aki onnan leste a szép leány álmát. A gyertyaláng akasztófák árnyképeit vetette a falra, míg az ajtó és a padlás titkon egyet roppant. Hajnaltájban hangos beszélgetés hangzott a pusztai útról, vásárosok mentek valamerre, akik megzörgették a korcsma ajtaját.

Mint a szent Genovéa történetében - gondolta magában Agnéta, és csendesen elaludt.

Másnap továbbutaztak. A ragyás kis fuvaros égre-földre esküdözött, hogy a lovai mellett töltötte az éjszakát, de a szemét nem vette le a lovai füléről. Nádasok, zöld mezők, aluvó vizek, a láthatáron sietve haladó, hosszú farkú, sovány lovon üldögélő ember, kergetőző rókák mutatkoztak. Fönn reménytelen, borús ég, valahol a messzeségben vándorcigány üstöt kalapál, a nádasból egy szürke gatyás, fedetlen fejű ember hosszan nézett a kocsi után. Agnéta csaknem reggeltől estig énekelt. Szent dalokat, amelyeket a zárdában tanult, majd falubeli nótákat, magától költött dallamokat. Ha elhallgatott, a himlőhelyes paraszt nyomban hátranézett, és úgy villogott beesett szeme, mint a rókaé. Agnéta tehát újra kezdte.

A keleti égen már egy-két csillag bukkant ki, mint bújósdit játszó gyermekek feje, akiket nem találtak meg rejtekhelyükön a játszótársaik, a nap nyugat felé fölgyújtott egy alvó ősvilágot, nyírségi nádas. A kis paraszt leugrott a bakról, kifogni kezdte a lovait.

- Itt éjszakázunk - dörögte fenyegető hangon.

Elhagyott, setétes táj volt ez, műveletlen földek, vadjárta mezők, nedves rétek, egy most életre kelő halott nyírfa, amint az esti szél egyet sóhajtott, és bizonyos lidércek táncolnak éjfélkor a fa körül.

Agnéta elővette himzett bársonyból való útításkáját, és a megmaradt elemózsiát mind a gonosz fuvarosnak nyújtotta át.

- Mikor hazajövünk, lopok a kamarából oldalast - szólt Agnéta hamiskodó hangon.

A ragyás paraszt csak a nyitott bicskával legyintett. Majd a kolbászt enni kezdte, és magához való fahangon, teli szájjal dúdolgatott:

Szép sír van az erdőszélen...

Agnéta úgy érezte, hogy ezt az éjszakát nem éli át...

Ámde jó szerencséje nem hagyta cserben. A fáradt, bólongató lovak körül egyszerre a nádasbeli szürke gatyás, fedetlen fejű emberke megjelent. Fölült az egyik lóra, mint a kutya, és döfködni kezdte az öklével a ló fejét. A fáradt ló elindult, a fuvaros káromkodva utána... Agnéta a setétben hallotta az eltávolodó hangokat, mintha álmában hallgatna az ember csetepatét.

Mire a fuvaros visszakullogott a lóval, Agnéta már mozdulatlanul, csendben ült a nyírfa tetején, amelyet éjjeli búvóhelyül választott.

A fuvaros mindenfelé kereste a mezőn, a leereszkedő végtelen setéségben sokáig hallotta a fa körül Agnéta a kis paraszt tapogatózó lépéseit. Elkullogott meg visszatért, nyögött, káromkodott, majd imádkozott, végül a földre dobta magát, mintha megunt volna életét, és horkolni kezdett. Agnéta ravaszságnak vélte a hangos horkolást, ezért sokáig nem mozdult. Míg a paraszt valóban elhallgatott, s egyenletes, mély szuszogásba kezdett.

Agnéta oly halkan, mint a hulló levél, lekúszott a fáról, és egy földkupacra hajtván fejét, szunnyadozott.

Meddig aludt?... Hajnal volt, harmat a fűvön, harmat a levegőben. Talpra ugrott, és mintha álmvilágba került volna, idegen embereket látott maga körül. Fehér kabátos, előkelő lovasok, távolabb zsandárok és dragonyosok, néhány tágas úri hintó, zöld tollas generálisok és piros kabátos lovászok.

Agnéta megdörzsölte a szemét. Hisz nem álom ez, hallja a lovak szerszámának csörgését, halk, finomkodó beszédet, a paripák lábának dobogását, a mesebeli úti társaság pihenőt tartott a szabadban. Egy fejedelmi termetű hölgy állott az egyik hintóban, és figyelmesen, gondolkozva nézett szét az ébredő pusztaságon. Kelet felől fehér madarak repültek, a sápadt hold, mint egy kimustrált katonagomb, eldobva hevert az égboltozat országútján, a felhők fehérek és fekete strucc tollasok voltak. A hintóban álló hölgy merengve nézte a tájat, míg a császár bő köpenyegébe burkolózott.

- Ez Magyarország - mondá egy előkelő lovas úr, a kezét kelet felé emelve.

Agnétának nagyot dobbant a szíve.

Itt van a perc, amelyre hosszú, álmatlan éjjeleken gondolt. A ruháját leányos mozdulattal leszorította, a hintóhoz lépett, és letérdepelt a fűre.

A császárné meglepetten nézett az úrias öltözetű, de fésületlen és sápadt arcú fiatal leányra.

Egy zsandár utánanyúlt fehér kesztyűs kezével, mire Agnéta gyorsan beszélni kezdett. Elmondta, hogy ez úton várta a császárnét, folyamodványa van hozzá, és kebléből gyorsan elővette az írást, amelyet a belmonti szűz módjára a francia király kocsijába akart dobni Debrecenben.

A császárné szívesen előrehajolt, és kutató pillantást vetett a leány arcába, szemébe. Valami furcsa mosoly röppent el arcán, majd elvette az összehajtogatott írást. Kegyesen intett, és helyére ült. A hintó nyomban elindult.

- Hasonlít hozzám, nemde? - fordult a császárné a császárhoz, mire a zöld kalapos, szőke fiatalember visszanézett a kocsiból az összefont kézzel, lecsüggesztett fejjel álló leányra. Elmosolyodott ő is, és az összehajtott papirost elvette asszonyától, és a zsebébe dugta.

*

A fuvaros, aki ezalatt ijedtében a nyírfára kúszott föl, míg hazáig, Zöldvárra vitte vissza Agnétát, többé egyetlenegyszer sem vette le szemét a lovai füléről. Otthon sem beszélt sokáig úti kalandjáról. Míg egy napon pecsétetes levél jött Budáról Zöldvárra, benne hivatalos írás, amely szerint Zöldvári Agnéta kérelme meghallgatásra lelt, elmehet szobaleánynak a császárné mellé.

- Nekem köszönheti - mondá a himlőhelyes fuvaros.

(1916)

Négyszáz korona

Maár Mátyás harminchat éves koráig egyszerű és becsületes házasember volt. Harminchat éves korában az állapota jelentékenyen megváltozott: ekkor történt, hogy a nagynénjétől négyszáz koronát örökölt.

Az egyszerű és becsületes Maár Mátyás, aki mint afféle kishivatalnok ráadásul még szegény is volt, a négyszáz koronának mód nélkül megörült. Mindenekelőtt átadta a pénzt a feleségének, asszony kezében jobb helyen van az ilyesmi. A felesége bezárta a pénzt a fehérmű közé a szekrénybe, és azontúl csak a szekrényajtón keresztül gyönyörködtek a négy bankóban. És ott, a szekrény előtt hosszasan s lelkesen tanácskoztak arról, hogy mi is történjék ezzel az égből aláhullott összeggel? Maár Mátyás a takarékbba akarta tenni, hogy majdan öreg napjaikra legyen egy kis tőkéjük, az asszonyt azonban, aki rendes körülmények között takarékos, sőt fukar volt, a könnyelműség kezdte furdalni.

- Erre a pénzre úgysem számítottunk - mondta az urának -, ezen bútort veszünk. A lakásunk úgysis elég szánalmas, csinosítsuk valamelyest!

Hát jó. Maár Mátyás ebbe is beleegyezett. Mármost, ha elmentek hazulról, minden asztalos és bútorosbolt előtt megálltak, és bekacsingattak a szecessziós ipar remekei közé. Egy szép napon be is merészkedtek az egyik boltba, megnéztek egy kisebbrendű ebédlőt, és nagy nehezen lealkudták négyszáz koronára. Mikor a boltból kijöttek, szédültek a boldogságtól, és úgy néztek egymásra, mint házasságuk első napján.

- Olcsó - mondta Maár Mátyás.

- Holnap elhozzuk a pénzt - mondta a felesége.

Ezen a nevezetes holnapon Maár Mátyás gyanútlanul, sőt izgatottan és boldogan jött haza. Azonban a felesége kisírt szemmel nyitott ajtót, és ahogy meglátta, hangosan zokogni kezdett.

- Mi történt? - kérdezte Mátyás ijedten.

- A pénz... a négyszáz korona...

- No?

- Ellopták!

Itt az asszony egy székbe roskadt, Maár Mátyás pedig elszédült, és a falhoz tántorgott.

- Ellopták... - morogta gépiesen.

- El! - sírt az asszony.

- Kicsoda?

- Nem tudom... eltűnt a szekrényből... csak a cseléd vihette el...

Maár Mátyás megnézte a szekrényt. Ott bizony nem volt pénz. De még a fehérműből is hiányzott zsebkendő, harisnya, miegymás.

- A cseléd - mondta Mátyás -, persze hogy a cseléd... Ezért akart mindenképpen elmenni, a tizennégy napját sem várta meg...

Az asszony csak bólintott. Beszélni is alig tudott már, annyira kétségbe volt esve. Csak nagy nehezen, töredeztve, szaggatottan mondta el, hogy négy nap előtt a pénz még ott volt... nem tudja, hogy mikor és hogyan tűnt el... talán kint felejtette a szekrény kulcsát... a cseléd megláthatta...

Szóval nagyon közönséges és megszokott história volt, a Maár házaspárnak azonban nagyon keserves. A férj elment a rendőrségre, ott aláírt valami jegyzőkönyvfélét, amelynek alapján megígérték neki, hogy az eljárást meg fogják indítani. Az eljárás azután meg is indult, amennyiben másnap két tekintélyes és előkelő detektív jelentkezett Mátyásnál. A két tekintélyes úr nagyon figyelmesen megnézte a lakást, följegyezte a cseléd nevét, és elment.

- Nyomozni mennek - vigasztalta Maár Mátyás a feleségét.

A cselédet nemsokára el is csípték. Hanem az nem tudott és nem akart tudni a pénzről semmit, tagadott, mint egy ügyvéd, és lázongott, amiért a becsületében gázolnak, és lopással gyanúsítják. A tizedik öregapja sem lopott, ő meg olyan becsületes, hogy az egyetemen előadásokat tarthatna a becsületeségről. A lopást nem tudták rábizonyítani, hát hagyták, menjen a pokolba.

A rendőri sajtóiroda azonban hűségesen kiadta az újságíróknak a nevezetes hírt, hogy Maár Mátyás hivatalnoktól négyszáz koronát elloptak. Másnap minden újságban megjelent ez a rendőri hír, és Maár Mátyás arra ébredt, hogy estétől hajnalra híres ember lett. A barátai és az ismerősei részvételt elegyes gúnyolódással, kárörömmel, sőt irigységgel tárgyalták az esetet, és többen fejcsóválva mondogatták:

- Lám, lám... ez a Maár Mátyás! Az ember azt hitte róluk, hogy semmijük sincs, és íme a négyszáz koronákat csak úgy lopják tőlük.

Maár Mátyás nem is igen vette észre, de egyszeriben gazdag ember hírébe keveredett. Ennek első bizonyosságát akkor látta, amikor az adóját hirtelen fölemelték százötven koronával.

- Megörültek ezek? - kérdezte Mátyás csodálkozva. - Mit akarnak tőlem?

Elment az adókvető bizottsághoz, és haragosan tiltakozott, de az elnök finom mosollyal rendre utasította:

- No, no, Maár úr, ne adja a szegény embert!

- De adom, mert az vagyok!

- No, akitől négyszáz koronát lehet lopni...

Maár Mátyás elkéült, de ez nem segített rajta. A százötven korona adóemelése rajta maradt, azt most már az Isten sem veszi le róla. Ebben a szomorúságban csak az vigasztalta, hogy hónapok óta fizetésjavítás előtt áll, főnökének régi ígérete most vált esedékessé. És elsején nagy reménykedések között hajlongott a félelmetes nagyságos úr előtt, aki is minden ünnepélyesség vagy meghatottság nélkül írta meg az utalványát. Maár Mátyás hálálkodva vette át az utalványt, de ahogy fél szemmel belepillantott, abbahagyta a megkezdett mosolyt, és elkomorult.

- Bocsánat, nagyságos uram - kezdte félénken.

- No, mi az?

- A fizetésjavítás, amit meg tetszett ígérni...

A főnöke jóízűen elnevette magát:

- Ugyan ne izéljen, öregem...

- Ne izéljek? - kérdezte Mátyás megdöbbenve.

- Hát persze! Csak nem képzeli, hogy javítani fogok magának... magának, akinek megtakarított pénze van?

- Megtakarított...?

- Az hát. Hiszen magától még lopnak is! Nem, öregem, ne mókázzék... Van itt elég sok szegény ember, akire jobban ráfér az a kis fizetésjavítás, mint magára... Van itt sok olyan ember, akitől nem lehet lopni.

Ezt csaknem szigorúan, sőt szemrehányóan mondta. Mátyás érezte, hogy az ellen nincs föllebezés, hát lehajtotta a fejét, és ment, szó nélkül. De a lelke mélyén elátkozta a nagynénjét, aki négyszáz koronát hagyott neki, a cselédet, aki a pénzt ellopta, és elsősorban is mindenekfölött a rendőrséget, amely ezt a lopási ügyet a nagy nyilvánosságnak, hogy ne mondjuk, az örökkévalóságnak átadta. Most már érezte, megbélyegzett ember; az az ember, akit ki lehet rabolni. Rövidesen úgy látta, hogy a barátai elfordulnak, idegenkedni kezdenek tőle. Mindenki azzal gyanúsította, hogy pénze van, de azt eddig ügyesen eltitkolta. Most kisült róla a gazdagság. Eddig nem járt sehová, mert bizony nem telt. Most azzal magyarázták az egyszerű és szerény életmódját, hogy zsugori, gyűjti a pénzt, sajnál magától mindent. De van isten, igazságos isten, akinek a büntetése íme utolérte...

Maár Mátyás, aki a négyszáz korona előtt szegényen, de jókedvűen élt, most utálni kezdte az életét. Egyszer az utcán hallotta, hogy valaki a háta mögött hírhedt uzsorásnak nevezi. Becsületes lelkének ez nagyon fájt. Szomorú és embergyűlölő lett. Voltak valami régi adósságai is, fiatalkori bűnei, amelyeket lassan, kis részletekben törlesztett. Ezek a hitelezői most a pénzsagra, együtt és egyszerre megrohanták, egyszerre akarták a pénzüket. Mátyás kapálózott, lármázott, tiltakozott, hiába volt minden. Az ügyvédek kinevették, és árveréseket tűztek ki ellene, abban a reményben, hogy az árverés előtt majd csak kinyitja a nagy bugyellárist, és kifizet mindent. Lefoglalták a fizetését is, egyszerre vagy nyolcan, úgyhogy a főnöke egy szép napon fölmondott neki. Tizenöt esztendei hű szolgálat után egy jó szava sem volt Mátyáshoz, sőt bizonyos undorral nézte a piszkos zsugorit, aki még a fizetését is lefoglaltatja, csak hogy a szegénység látszatát megőrizhesse.

Maár Mátyás mint megtört, végleg elcsüggedt ember hagyta ott a hivatalát. Mit adhatott neki még ezek után az élet? Új hivatal, új becsület? A csúnya hírének többé semmi le nem mossa róla, ő most már akkor is mint gazdag ember fog meghalni, ha a nyomorúságtól pusztul el. És mindezeket belátván, mint filozófus elme nem sokat küszködött tovább az élettel, hanem egyszerűen és simán fölakasztotta magát. Hat hónappal a lopás után. Az újságokban ebből az alkalomból még egyszer megjelent a neve, és az előzmények után könnyen érthető, hogy általános részvétlenség, sőt valamelyes szelíd utálat kísérte a sírjába.

- Fukar disznó volt - mondták a legjobb barátai. - De milyen fukar! Nem tudta túlélni, hogy rongyos négyszáz koronát loptak tőle.

(1916)

Lenke lenge emléke

Széplinkai, egy számtalanszor elveszettnek hitt és a sors pandúrjai elől nagy ügyességgel bujkáló gavallér egy téli estén, egy kis vasúti állomáson, midőn a hóesés irgalmatlanul és végérvényesen elfödni látszott az egész világot, reggelre az állomási épület jelzőharangjáig emelkedik a hó, míg a hegyekből farkasok szánkáznak le, és Széplinkai antilop kamáslija körül szaglászódnak: a téli estén úgy érezte, hogy elérkezett élete utolsó stációjához; megfontolatlanul, de vígan leélt gyötrelmes évei lezárulnak, mint egy regény, amelyet író és olvasó egyformán megunt.

Széplinkai, szokásához híven, ismét nők elcsábítása miatt tartózkodott az állomáson, a közeli városkából szökésre csalt egy hiszékeny asszonykát, ígért örök boldogságot, csendes, meghitt estéket, közös, kedves örömöket, piros reggeleket és zenélőórát, amelynek muzsikáját késő öregségükig kézen fogva hallgatják. „Ne féljen, az élet még nékem adósom a családi boldogsággal, amelyet minden fűszeres vagy bakter élvezhet - szólt többek között Széplinkai -, miért ne élveznénk kettesben e biztos főnyeremény örömét? Maga sem boldog a mai napig!...” Az asszonyka ráeszmélt, hogy eddigi élete csupán azzal telt el, hogy a toronyból a déli harangszót, valamint a leereszkedő estét várta. Soha semmi nem történik. Reménytelenül egyenes a keréknyom, amelyen a kocsis halad. Délután leszáll a köd, és a háztetők füstölögnek. A cinke mindig ugyanazon kis valcert fújja reggelenként az eperfán. Savanyított káposzta szaga van a délelőtnak, dohányt és papramorgót lehelnek a férfiak a kisvárosban, és csak azon jár az eszük, hogy estefelé Júrásnál, a ligeti vendéglősnél találkozni, politizálni, kuglizni, pirítóst esznek, bort isznak - az asszony ezalatt varrhatja a gyermekek ruháit. „El innen” - gondolta magában Lenke (mert ugye, nem is hívhatták másképpen), kis utazókalapot tett a fejére, kockás felöltőt vett föl, és egy almát dugott a zsebébe. A fuvaros behajtott a téli ködbe, amely sűrűn, biztosan örködött a kisváros körül, hogy az idevaló emberek ne érezzék a távoli országok fájalmát, baját, csupán akkor sírjanak, ha tavasszal utoljára köhécselt a nagyapó, s csak akkor viduljanak, ha disznótor vagy keresztelő van a háznál; és a ködös éjszakában pirosuló ablak mögött nem tragédiát játszanak egy kis házban, hanem regényt olvas az álomtalan, vagy férj és feleség a disznóhizlalásról meghitten beszélgetnek. Késő öregségükig szeretnek a férfiak, és a nők engedelmeskednek a szeszélyeknek. - Innen kíváncozott el Lenke a bizonytalan nagyvilágba, ahonnan Széplinkai jött, mint egy bőbeszédű hírnök a távoli gazdag szigetről... Többek között azt is mondta, hogy Pesten sohasem vénülnek meg az emberek.

- Milyen pirosak a tornyok - mondta Széplinkai, midőn a városka elmaradozott a szán mögött.

- Nem is tudtam, hogy annyi varjú van X.-ben - felelt Lenke, amint búcsúzva visszanézett.

Ezután hallgattak, a néma ligetből kis barna róka dugta ki szimatolva a fejét, a vén kis kocsis, mintha tudná, hogy hamis úton jár, morogva csóváltgatta a fejét, ők lassan szórakozottak lettek, és összekulcsolt kezük közé hideg hópehely furakodott, amely nem tudott elolvadni. Lenkének az jutott eszébe, hogy Gábiel (a férje) most megy át a kis hídon, a patak felett, és szentképszerű arca bizakodva fordul a ház felé, de íme setét van az ablakokban. A patak jegén át még korcsolyáznak a gyermekek és nők, a hóvá dermedt vén fatörzsek, mint a mesék alakjai, egymástól kérdezik, hol van Gábielné, aki tegnap kis bundájában itt siklott tova, és Széplinkai úr a sétatálcáját himbálta a hídon? A szökés hírére Ida, a jó barátné bolyhos, piros kendőben fut át a kocsisúton, kerek kezével megzörgeti az ablakot, és kék szegélyű ruhájában, pisze, kíváncsi orrával, oldalvást fésült frizurájában belép az asszony nélkül maradt házba, és

Gábrrielnek megfőzi a szokásos teát, madár módjára lehippen a duruzsoló tűz mellé, és vigasztaló szavakat mond a szentképnek...

- Miért is jött maga a városba! - sóhajtott fel hirtelen az asszony, mert egyszerre fájni kezdett a szíve a lángpiros, nagy bajuszú kutyák után, amelyek a fehér kályha vasrostélyán esténként mutatkoztak. Az üvegajtón zöld firhang volt, és hóember állott az udvaron, amelyet játékos gyermekek építettek. A függőlámpa alatt Gábrriel régi újságok sakkrejtvényeit fejtegeti, fehér bál cipőben megy el az ablakok alatt a halál, a szomszédban lakó mellbeteg színész... Milyen meleg a dunna éjszakánként, és mily bizonyossággal álldogál a helyén a kis vaskereszt az éjjeli asztalkán! Igaz, hogy Gábrriel évek óta a *Notre-Dame-i toronyőr*-t olvassa lefekvés után, korán kel, és elmenőben morog a lustálkodó asszonyokról, de aztán béke és nyugalom ereszkedett a házra, midőn a kis manók kibújnak a fal repedéseiből, az ágy alól és a szekrényből, és hosszú szakállukat simogatva letelepednek a reggeli álmát újra kezdő Lenke takarójára. Déltájban frissen és vígan gördül a piros bajuszú főerdész kocsija, és hosszadalmas pillantásokat vet a nyitott ablakokra, ahol a kisvárosi asszonyok ócska kesztyűben takarítanak. Ah, élet, hogyan is lehetnél te kedves, mikor senki sem nyitja ki az ajtót, aki egy bókot és egy virágot hozzon zúzmarás kabátjában; a szalonasztalkán idegen szem lapozza a családi fotográfiákat... Míg végre jött Széplinkai, aki egy krinolinos öreg dáma arcképét áhítatosan megsókolta, mert azt hitte, hogy a Lenke édesanyja.

- Miért mondta, hogy regényhősnőnek születtem, és nem Gábrriel Szent Ferencnének? - kérdezte erőszakosan Lenke, mikor már besötétedett a téli táj, és a lovak, mintha nagyon messziről jönnének, fáradt csilingeléssel vergődtek a piros szemű vasúti állomás felé.

- Ön jégszívú - sírdogált Lenke, miután erre a kérdésre sem kapott feleletet.

Széplinkai a hidegben megdermedve, szinte kövé válott arccal nézett maga elé. Nem szeretett hiábavaló dolgokról beszélgetni, midőn már célhoz ért. Megvetette a fecsegő nőt, miután megtanította őket a képzelődésre és bolondságokra.

A vonat egy órát késett.

A váróteremben vásárosok ültek. Hallatlan jó étvággal falatoztak kupeczek piros szalonnát, és hosszú késekkel jó szagú kenyeret szeltek. Az életkedvű csizmák és tapasztalt bárányszőr sapkák az élet valódiságát jelképezték. A harcsabajuszosok alatt meglehetősen morzsolódtak az esztendők. A vásárosasszonyok meglehetősen gondoltak messzi kis házakra, ahol lehajthatják a fejüket... Lenke sírva fakadt az emberek nyugalmatól, közömbös, egészséges beszélgetéstől, egy kereskedő házaspár meghitt egymás mellett való üldögélésétől.

„Ezt vette el tőlem” - mondta először magában.

Majd mikor bóbiskolni kezdett egy derék menyecske a váróterem padján, Lenke felszökött ültéből.

- Az otthoni álmomat sohasem találom meg - suttogta kétségbeesve. - A vonat elé vetem magam.

Kisietett a váróteremből; Széplinkai nyugtalankodva fogta meg az asszony vadmacska bundáskáját.

- Drága úrnőm - mormogta unottan.

A drága úrnő azonban másodpercenként haragosabb lett. Mélázó szeme elvörösödött, és a haja felbomlott a füle mellett.

- Jól van, én meghalok - mormogta, mintha a hóésésben valaki csendesen olvasná rá az ítéletet. - Csak harmincéves vagyok, holott az anyám hetvenéves koráig élt, és egészséges volt. Az én fejfámra, ha ugyan állít valaki fejfát, azt írják: élt harminc évet, az élők bocsánata: a holtak nyugalma... Mint a vesztőhely halottait szokták megjelölni.

Széplinkai hóka fejét rázogatta.

- És kijön velem Pestre? - kérdezte évődve.

Lenke futott a hóésésben, mintha a közeledő vonatot akarná megelőzni megállásában. A síneken megbotlott, majd ismét feltűnt kis, finom alakja, a váltó zöld lámpása még megvilágította, amint tovatűnt a hófűvésben. Széplinkai gyorsan futott a sínek mentén, teli tüdőből ordította Lenke nevét, az éjszakai sötétségben hirtelen feltűnt a vonat két piros szeme, és lihegve, ködöt, füstöt fújva jött a mozdony, mint a végzet.

Széplinkai a hóba vetette magát. Behunyta a szemét, megállott a szíve verése, meghalt talán... A vonat elrobogott, mint egy szörnyű kísértet.

- Lenke! - kiáltotta Széplinkai.

Senki sem felelt, és ekkor érezte a férfiú, hogy élete befejezést nyert.

*

Évek múltán, mikor Széplinkai már csak a sétatér padjain szeretett üldögélni, és ismeretlen kisgyermekeket megszólongatott, hogy megtudja: mi újság a világban, levelet hozott a posta X.-ből. Lenke írta:

„Én akkor gyalog hazáig futottam; mily éjszaka volt, halálomig nem felejttem. Jó uram megbocsátott. Életben vagyok. Mikor havazik, az útra bámulok, amelyen éjfélkor futottam. Azon veszem észre magam, hogy minden ok nélkül sírni kezdek. Miért is nem vetettem magam a vonat elé?

Legyen víg, Széplinkai.”

(1916)

Az udvarhölgy sajátságos kalandja

Z. Boriska - aki egy időben udvarhölgye volt a megboldogult Erzsébet királynénak, és csak akkor maradt el a bánatos királyasszony mellől, midőn az 188*-ik esztendő őszén végleg elhagyta a gödöllői kastélyt és a piros frakkos rókavadászokat - az udvari életet a falusi magánnyal cserélte föl, és hosszú, merengő sétákat tett a ház körül, amely őseiről maradt reá az Ipoly mentén; téli időben is kis, fekete legyezőt tartott a kezében, és messzi vidéken ő viselte a legjobb cipőt. Később egy szegény rokont fedezett föl az atyafiságban, egy Trencsén vármegyei, kék szemű és pufók kisasszonyt, akit magához vett, és a régi ruháját neki ajándékozta. Annának az volt a kötelessége, hogy kétlépésnyi távolságból kísérje Z. Boriskát sétáiban, ezenkívül sohasem volt szabad nevetnie, holott Anna sohasem tett volna egy lépést sem, természeténél fogva a sült almát szerette a kályha mellett eszegetni, ezenkívül még azon is hangos hahotára fakadt, ha cinke ugrált az ágon az ablak előtt.

- Ha nem volnál olyan buta - mondta néha Z. Boriska, ha ajándék gyanánt ejtett néhány szót -, előléptetnélek a társalkodónőmnek. Sajnos, annyi eszed sincs, mint egy papagájnak.

A felsővidéki Anna meglehetősen szégyellte magát ilyenkor, mert jóra való, igyekvő teremtés volt, ámde mit tehetett róla, hogy szülei nem tanították francia nyelvre és zenére, tízesztendőskoráig mezítláb szaladgált, és a vendégek előtt a kamrába zárták. Most két hétig sem álmodott egyébről a hosszú, falusi éjszakákon, mint Z. Boriska magas szárú, gombos cipőjéről, amelyet egykor majd ő viselend.

Januáriusban, a királyfi halálának évfordulóján, Z. Boriska mély gyászba öltözött, és lengő, fekete fátyol alatt ment misét hallgatni a falusi templomba. Olyan nagy hó feküdt a földön, hogy Anna csak botorkázva tudott előrejutni, és messzire elmaradván úrnőjétől, tótul szidta a kutyákat, amelyek az ablakokból ugattak.

Ez idő tájt száncsörgés hangzott föl az országúton, és hármass fogat száguldott át a falun, mint a muszka regényekben. Ezt a fogatot még sohasem látta az udvarhölgy, pedig a vaskosaras ablakok mögül mindent szemügyre vett, ami a faluban történni szokott. Hosszú szőrű gubában hajtott a zúzmarás kocsis, a szánból érdeklődve hajolt ki egy vidrabőr sapkás, acélszerű, tajtékpiros arcú úriember, a gyászruhás hölgyek láttára. Z. Boriska természetesen a levegőt nézte a szán fölött, míg Annának szokás szerint tátva maradt a szája.

- Nem ismered?... - kérdezte mély leereszkedéssel Z. Boriska a templom kertjében Annát, ahol a bandukoló leányt bevárta.

- Olyan volt, mint egy vőlegény - felelt a szegény rokon sóhajtván.

Ezek után nem szólt többé Z. Boriska. Elfoglalta helyét az első padsorban, nagyanyja imádságoskönyvét kivonta a fiókból, és mindaddig nézte az ódon betűket, amíg könnyek homályosították el szemét. Vajon merre jár a jóságos királyné e napon? A német újság a múltkor azt írta, hogy Korfuban tölti a telet. Egyszer Bécsben voltak e januárban, és friss ibolyakoszorút vittek a kapucinusok sírboltjába. A Grábenen a tisztek sorfalat állottak az udvari kocsik tiszteletére. A tiszteknek szokott olyan arcszínük lenni, mikor hadgyakorlatokról hazajönnek, mint az ismeretlen férfinak, aki az imént a falun szánkázott.

Az imádságoskönyvet visszatette a helyére. Anna a háta mögött ült, és a szája mozgott, amint nyomatékosan imádkozott a királyfi lelki üdvéért.

- Menjünk, szegény gyermekem, őt már nem adja vissza az ég - szólt Z. Boriska megindultan.

Az ajtónál, ahol a harangozó szokott fölbotorkálni harangjaihoz, váratlanul föltűnt az ismeretlen férfi. Rövid, magyaros szabású bundácska volt rajta, amelyet Turgenyev regényeiben vengerkának neveznek, acélszínű szeme frissen és tisztán tapadt a nőkre, mint a vízmerítő lék csillog az Ipoly jegén, a sapkáját kezében tartotta, hosszú fürtű, álmodozóbarna haja a füle mellett dudorosan volt fésülve, mint az öreg hercegeké Bécsben.

- Bocsánat - kezdte az ismeretlen mélyen meghajolva Z. Boriska előtt -, idegen vagyok e tájon, így nem tudhatom, kit gyászolnak a faluban. Vallásos ember lévén, elmondanék én is egy imádságot.

Z. Boriska semmi körülmények között nem adott volna választ ismeretlen férfinak, ámde a vallásosság gyengéje volt.

- A megboldogult Krónprinc lelki üdvösségére mondtak itt ma szentmisét - felelt lehetőleg hűvösen, és kis legyezőjét már föl is emelte jobbjaival arcához, amely mozdulat örök és átléphetetlen válaszfalat jelentett az idegen úr részére. Észre sem látszott venni az acélszemű hálás köszönetét, amelyet majd Anna honorált egy hosszú, elfelejtett pillantással, amely nem volt visszautasító, ellenben annál több kíváncsiságot és tetszést árult el. Derékban jól kihúzta magát, hátha az idegen úr utánaküldi a tekintetét.

Z. Boriska már az út közepén bevárta Annát.

- Azt hiszem, valami mérnök, aki az erdőket akarja kivágni - mondta mély megvetéssel.

- Vadászpuska is volt a szánon. Lehet, hogy egy eltévedt főúri vadász... Én láttam, hogy letérdepelt a templomban - felelt igen gyorsan Anna, mintha ezentúl többé nem beszélhetne többet az érdekes férfiúról.

Valóban így is volt. Z. Boriska gondolataiba mélyedve folytatta útját a mély hóban lévő csapáson. A kapunál még ennyit mondott:

- Ha tudtam volna, hogy ennyi hó esett az éjszaka, befogattam volna, bár közel van a templom.

Ezután visszavonult, és régi szokás szerint lámpagyújtásig levelet írt egy öreg grófnénak, aki hajdanában szintén a királyné mellé volt beosztva, és miután az udvar sohase ment Linzbe, ahol egy őrnagy szolgált a württembergi herceg gyalogezredében, a grófné elhagyta állomáshelyét.

Míg Anna ezalatt egy utcai ablaknál tartózkodott, abban a szobában, amelyet télire a befőttek és gyümölcsök közelsége kedvéért kamrának rendeztek be. Az idegen úr egy órákor délben valóban körülsétálta a házat, mikor is Anna szellőztetés végett kinyitotta az ablakot. Az ismeretlen acélszürke szeme talpraesett ember módjára nyomban bemutatkozott egy hókupacról (Richárdnak mondta magát), és hosszadalmasan tudakozódott a felvidéki Annától, hogy mivel tölti e kis faluban napjait. Végül megígérte, hogy este vagy éjjel, mikor a telihold a torony fölött áll, elsétál „a drága magány nemes hölgyeinek” ablaka alatt.

Az idegen úr valóban mérnök volt, amint Z. Boriska, egykori udvarhölgy ezt „a cipője állásáról” kitalálta, a mindentudó kulcsárné, amikor a teaőző alatt fölgújtotta a spirituszlámpát, a lángba nézve halkan, duruzsolva mesélte, hogy a „Rákóczi”-hoz címzett nagykoksmában szállott meg, a postán a karrioljárat után tudakozódott, valamint „a kastélyban” tartózkodó előkelő hölgyek személyéről. (Anna vérpiros arccal nézett az oltárterítőre, amelyet hímeznie kellett.)

- Nos, és mit mondott rólunk a hamis szemű postásné, aki a leveleinket biztosan föl szokta bontani? - kérdezte váratlanul Z. Boriska, aki sohasem szokott a falusi pletykákba avatkozni, csupán meghallgatta őket.

A kulcsárné elgondolkozva fújta a lángot.

- Az idegen úr azt szeretne volna tudni, vajon nem boldogtalan szerelem miatt választották lakóhelyül a hölgyek e kis falut?

Annának csaknem hallhatólag dobogott a szíve, míg az egykori udvarhölgy hátrahanyatlott karosszékeben, és összehúzott szempillákkal, hosszan a tűzbe nézett.

- Úgy hallom, ismét megeredt a hóesés - mondta a mély csöndben. Aztán a délután írott levelet a kulcsárnéra bízta, azon utasítással, hogy lovas legénnyel küldje a szomszédos postaállomásra. Föl és alá ment a bolthajtásos ebédlőben, majd mintegy véletlenül félrevonta a függönyt az ablakról, és egy percig a világos éjbe nézett. A kert szalmabundás fácskái túl a folyóparti vén fák árnyai húzódtak el, mint a hosszú élet nyugalmas kísértetei. A kőgombás kerítésen vastag, fehér prém feküdt, mintha kívülről ő is melegíteni akarná a történetlen lakot. A messziségből a nagybögő mormogása hallatszott, mintha egyedüli nagybögő volna a világon és a földkerekségen, mert mindenütt hallják őt a téli csendességben. Lassan helyére engedte a függönyt. Összekulcsolt kézzel ült vissza a karosszékebe, és néha a lábára vetett egy pillantást, amelyről egykor nagyon sok bókot mondtak a férfiak. Már ekkor elmúlt harmincéves, és éjjelenként néha arra gondolt, hogy mivel is tölti majd az életét... Hirtelen fölnevetett, megsimogatta Anna fejét.

- Valóban olyan volnék, mint a boldogtalan szerelmes? - szólt, és választ sem várva, hálószobájába ment.

Mire Anna az asztal alá dobta a hímzőrámát, elfújta a lámpást, és gyorsan a gyümölcstillatú kamrába zárkozott. A hold éppen a torony fölött állott.

*

Az egykori udvarhölgy, nyugtalan éjszaka után, korán ébredt, és örvendezve látta, hogy a kertben a cinkék tovább folytatják az életüket, ők jól aludtak. A következő pillanatban elhalványodott. A ház körül a hóban lábnyomok látszottak. Valaki átkelt éjszaka a kerítésen.

Mély, erős férfinyomok voltak, és amint látszott, kétszer is elment az illető az ablakok alatt.

- A csendőröknek kell üzenni - vélte megriadva Z. Boriska, amint a kulcsárné fésülte a haját.

- Valami bitang...

- A fegyvert meg kell tölteni éjszakára.

Élénkség és mozgalom volt a csendes házban. A csősz fejcsóválva állott a nyomok fölött.

- Nem farkas volt - mondta hosszas gondolkodás után. Estére betemették a nyomokat, és éjjel alig hunyta le a szemét bárki a házban.

Reggel érintetlen, sima volt a kerti hó. Z. Boriska addig nézte a fehér mezőt, amíg a szeme elfáradt, könnyezni kezdett, és szinte megzavarodottan kereste, hová lettek a lábnyomok az ablakok alól?

(1917)

A nagyasszony ballépése

A kukoricacsutkába egy száraz mákfejet tűzött, amelyben csörögtek a magok: ez volt babája, játéka, kedvese és mulatsága Lengetiné született Vilchicky Emília grófnőnek, aki halott nyírségi nádasok, másvilági ködös tájak és koporsó alakú felhők alatt, egy régi úriházban töltötte életét, amilyen csak a múltakért rajongó költők fantáziájában van. Lengeti Frigyes a forradalom utáni éveket börtönben töltötte, Emília régi barátnői Debrecenbe jártak bálozni, és a vasas tisztek bókjait hallgatták, madrigálcipellőt viseltek, és egyik-másik rövidre nyíratta a haját. Nagy szemekben lobogott az elfojtott élet, a keblek olyan égő sóhajtásokat rejtegettek, hogy a régi arcképek a falon (még a legvénebb ősapáké is) nyugtalankodva mozogtak éjszaka, tíz esztendő előtti emlékezetes órák és szerelmes helyzetek bújtak ki az ágy alól, amikor az özvegy honleányok elfűjták a gyertyát. A vasas tiszt tompa dübörgéssel nyargalt át a falun. Rejtélyes csend volt Magyarország felett, kóklerek mezítláb járták az országutat, akik hazugságokat hordtak hegyes süvegük bélésében: özvegy Majlandiné férjhez ment egy fehér nadrágos osztrák írnokhoz, aki semmi egyebet nem tudott a világon, mint egyetlen német verset énekelni. - Ez idő tájt Lengetiné a mákfejű babával játszadozott, naponta leült az ura arcképe elé, és a karosszékekben azt képzelte, hogy Lengeti Frigyes előtte térdepel, mint leány korában, amikor még tilos volt a valódi, boldog szerelem. Hogyan csörögtek néha a mákszemek a száraz mákfejben! Mintha Frigyes beszélt volna szenvedélyes, szerelmes hangon, amelyet nála jobban senki sem értett; zöld vadászkabát volt rajta, struflis csizma, a vad üzéséből jött, és a szép, ifjú, nyúlánk, fehér derekú fákat megölelgette (mint mondá), és Emíliára gondolt...

Ah, milyen köd volt délután a nyírségi tájon! A néma novembervég köde ez, midőn már minden végleg elcsendesedett a világon; a kovácsműhelyben is elhallgatnak a szorgalmas kalapácsok; a háztetőkre a hideg magány nehezedik; a kertben, az ablak alatt ismeretlen szellemalakok mennek az orgonabokortól a szalmába burkolt rózsafaig; a kerítés végében nagyot hallgat egy messziről jött, rongyos köpenyeges vándor, akit megszólítani sem lehet, mert nyomban párává foszlik; a Jósika-regény figuráit alkonyattal megvilágítja a kályha lobogó lángja, midőn a hosszadalmas olvasástól elfárad a szem, pihenni akar a könyvet tartogató kéz, a lélekben lecsukódnak a zsalugáterek, és a figyelem fürge kis szolgálja legfeljebb akkor pislogna ki az ablakon, ha csengős szán nyargalna végig a falun, és muzsikaszó hallatszana messziről.

Egy napon ismét beállított a régi lakba Kázmér, aki ezen a vidéken lengyeleskedett, és részeg fejjel mindig Emília rokonának mondogta magát. Szokás szerint a cigánybandával jött - piros nadrágos, zúsmarás, szalmás fejű emberekkel; a nagybögös szalmába burkolta a lábát, mert az urak forró szurkot öntöttek a csizmájába. Dél felé járt az idő, a cigányok valamerre a környéken muzsikáltak, és ismételten elhitték Kázmérnak, hogy majd gazdag ajándékban részesítendik őket, ha nyomon követik. Foglalóul adott is egy sein-forintot a banda öregapjának.

Emília a konyhán foglalatostkodott, amikor a cigányok rázendítettek az udvaron.

Kázmér egy őrzött kürtőkalapban állott az ámbituson, és sokkal részegebbnek tette magát, mint amilyen volt.

- Ismét eljöttem megkérni a kezét, felejtethetlen asszonyom - szólt teli tüdőből.

Lengeti Frigyesné öreg asszonycselédeit küldte a csendháborítók ellen. Ám a vén pórnök előbb néhányszor táncoltak a deres udvaron a zenészek játékára, amíg a méltatlankodó nagybögöst is kitaszigálták a kapun. Kázmér a kerteken át menekült a lesben álló cigánybanda elől, csupán egy vágott képű kontrás futott utána, mint a kopó a nyúl mögött, miután már előre

tudta, hogy a lengyel a patak hídján át fog megszökni. A falusiak nagy érdeklődéssel figyelték a versenyt, végül a kontrás cigány káromkodásokat ejtve visszatért, a banda a nyakába húzta a fejét, a százesztendő sűvegek és a legrongyosabb kabátok libasorban indultak el a gyalog-ösvényen, a hófúvás eltakarta alakjukat.

Emília szégyenkezve ült almaszagú szobájában, fűrtös fejét kis tükrében nézegette, és arra gondolt, hogy a szürke bajuszú, régi csap dohosságú és a kocsikról minduntalan a sáros árokba taszigált lengyelen kívül már senki sem érdeklődik iránta ezen a vidéken. Hiszen ha a lengyel nem volna reggeltől estig részeg, még beljebb is lehetne eresztetni a házba. Sajnos, Kázmér már javíthatatlan volt. A markos béresek a tenyerüket dörzsölték, ha a vidéken zöld mellénye megjelent, a kapuban, az úriházaknál. Apránként mindenünnen kikopott, és csak verekedés árán tudott bejutni az ebédlőbe, ahol keresztelő vagy lakodalom napján táncra perdült a vendégsereg. Lopva evett és ivott. A sarokba lökdösték, ha nótát rendelt, a cigányok gyilkos szemmel nézegettek rá, a felszolgáló hajdúk a nyakába öntötték a jeges bort, a ház gyermekei sikoltozva menekültek előle, a fiatal nőcselédek megütlegelték, ha legyeskedett körülöttük: míg egy vendég úr jószívú lett a borítaltól, és maga mellé ültette Kázmért, hogy ha lehetséges, felgyújtsa szakállát.

Emília nagyot sóhajtott, mikor mindezt elgondolta, és *A zöld vadász*-t kezdte olvasni Jósika Miklóstól, hogy feledje a szomorú jelent.

Másnap azt jelentették a cselédei, hogy Kázmér véres fejjel a szalmakazalban töltötte az éjszakát, a szérűskertben. Reggel kereket oldott. A csósz látta, amint a vízmerítőléknél véres arcát mosogatta. Úgy látszik, a ragyás kontrás nem tréfált, alaposan helybenhagyta a rossz hírű vendéget.

- Szegény bolond! - mondta Emília. - Én értem verték meg!

A dermedt vállú, dugóhúzó bajuszú csósz ígérte, hogy majd elugratja Kázmért a környékről. Emília jó szíve ellenben tiltakozott.

- Úgy látszik, nincs hol lehajtania a fejét - vélekedett. - Odakünn már tél van éjszakánként. A kerti házat tán nyitva lehetne hagyni éjszakára, ahol meghúzza magát.

- Mindig így kezdi a lengyel, ha valahol meg akar telepedni - felelt a csósz, aki már más uraságnál is szolgált.

- Tegyetek egy darab szalonnát meg kenyeret a kerti házba.

- Tán még bort is?

Emília erre már nem felelt. Valóban nem volna kártékony hatással egy ital bor Kázmér kiszáradt torkába. És ezután szégyenletében napokig nem hagyta el a belső szobáit. Nappal is ágyban feküdt, mint özvegy Majlandiné, mielőtt férjhez ment volna, egy ferslágnyi regénykönyvet készített keze ügyébe, de néha lehanyatlott a francia regény, és hosszadalmasan nézett az úrnő a nyugodalmas bolthajtásra. A hófúvás, mint viharfelhőbe jutott vándorfecske csapat, verődött az ablakhoz, titokzatosan kopogott valaki a föld alatt tizenkét óra felé, éjszaka, a keresztútról segélykiáltás hangzott viharos éjfélnél - amint az éj faluhelyen játszani szokott a képzelemmel. Emília felült ágyában, és arra gondolt, hogy mily szerencsétlen lehet az, akinek nincsen biztos fedele ily üvöltöző éjszakán. Akasztott emberek sírnak a szélben, és boldogtalan halottak könnyei módjára hull a hideg hó a vándorló gallérjába. Vajon mit csinál az istentől, embertől elhagyott Kázmér, aki miatta bujdosik a vidéken? (Hiszen elmehetne más vármegyékbe, ahol még nem követték el vele a tekintélyrontó, kegyetlen tréfákat, ahol az asztalhoz ültetnék, és megdicséznék, ha ügyesen hazudik! Miért vonzódik mégis e tájhoz, ahol

a sármunkás muzsikás is megütlegeli? Lehetséges az életben ez a kitartó, reménytelen szerelmeskedés, amelyről könyvek annyi bolondot írnak?)

Egy napon ismét bebocsátást kért a harcsacsizmás, égettházzagú csősz a tekintetes asszonyhoz. Valamely betegség kínozza a lengyelt, mert éjjel-nappal fűj és köhög a kerti házban, mint egy ló, amely végét járja. A csősz befogta beteg száját, orrát a nagy tenyerével, de még erre sem állott talpra. Még inkább a földre szorította a fejét.

- Tán haldoklik? - kérdezte megborzongva Emília.

- Ebben a cudar időben... - legyintett a csősz, és vállat vont. (Ki törődne egy csavargó halálával?)

- Becsületes, jó hírem odavan! - kiáltott fel Emília. - Énértem ne haljon meg senki.

Tízszer is elhatározta, hogy meglátogatja a haldokló lengyelt a kerti házban, de a hírnevéért való aggodalom mindig visszatartotta az úttól. Sápadtan nézett a tükrébe: „Te szent asszony! Te vértanú felesége!” - mondogatta hangosan. A regények nem érdekelték. A bolthajtásról egy pók ereszkedett alá, és annak munkáját nézte egész nap.

Reggel jelentette a csősz, hogy a nyavalyás lengyel meghalt éjszaka.

Emília olyan jóízút és hosszút sírt, hogy a szíve megkönnyebbült. Koporsót és fejfát rendelt. A fagyos földbe, a kert végébe sírt ástak a cselédek.

A következő éjszakán az történt, hogy eltűnt a halott. Nyoma veszett a koporsóból. Talán kóbor ebek vonszolták el? Vagy az ördögök?

Most már mindegy volt. Emília kegyeletos érzésének eleget akart tenni. Elhantoltatta az üres koporsót, felállította a fejfát, amelyet tavasszal lonc futott be. Jó szagú tavaszi délutánokon elüldögélt a gyepek sírhanton, és arra gondolt, hogy a lengyel becsületes ember volt. Meghalt szerelmében. Sőhajtott, lehajtotta a fejét, és míg a mákfejes kukoricacsutkával, babájával játszott, azt öltöztette: a vértanú Lengetin kívül a korhely lengyel is eszébe jutott. Így jutott titkos kedveshez a legszentebb asszony Magyarországon.

*

Egy év múlva a vértanú hazatért börtönéből.

Fülébe jutott Kázmér története, és fegyverrel kényszerítette Emíliát a valóság elbeszélésére.

Lengeti Frigyes felásatta a sírt, az üres koporsó láttára megnyugodott. Emília a mákfejes babát helyezte a koporsóba, amikor újra elhantolták a gödröt a kert végében. Álmai többé nem voltak, csupán ballépésének furcsa emléke maradt meg a múltból.

(1917)

Bánati útja

A szívem? - kérdezte magában Bánati, midőn elhagyta a várost, utazókocsin, holott már kávédaráló pöfögött és füstölgött, felfuvalkodott parvenü módjára, a kertek alatt.

A szívem, hol van a szívem? - gondolta, és tenyerével az ingét tapogatta. A bal oldalán egy kézzel is megtapintható nagy lyuk volt. Széles csövű pisztolyból ide lőtt Bánati néhány hó leforgása előtt, de különös véletlen folytán életben maradt. A spanyol pisztoly, amelyet e célra már évek előtt megszerzett, háromszáz esztendő volt, és hosszadalmas időt vett igénybe kezelése.

Bánati az utazókocsi ernyője alá húzódott, amíg a jármű a városkapunál döcögött, a boltozat felett. A bástyatornyon csókák tollázkodtak. Négyet vert valahol egy rekedt óra. Egy alattomosan elkanyarodó szűk utcácskából serházszag áramlott. Nyár volt, és kék karikák szállongtak a levegőben.

Erre járt a szívem - gondolta Bánati, a vadszőlős bástyasétányra pillantva, ahol az őr, mint egy esőverte, rozsdavörösre kopott fakatona álldogált.

Még kettőt-hármat fordultak a kerekek, a városkapu kőszarkánya már az utazókocsi mögé került. Bánati akkorát sóhajtott, mintha a vesztőhelyre vinnék. Miért is hagyta el a várost, hol élete legboldogabb idejét töltötte?

*

Bánati természetesen katonai egyenruhában utazott, miután ifjúkorában tiszt volt, részt vett a hadjáratban, golyót kapott a lábába, érdempénzt a mellére - egy nagy, múlt századbeli köpeny burkolta alakját, de a kellő állomásokon szétvetette a köpenyeg szárnyait a fehér tisztikabát felett, és így akadály nélkül folytatta útját.

Egy hegyoldalban fekvő városkán körülbelül éjfél tájon zörgött át a kocsi. A lovak istálló után szimatoltak a csendes, néma éjben, a kocsislegény a sapkája alól aggodalmasan figyelt a fogadó lámpavilágosságára. Egy nagy torony éjszakában megnövekedett árnyéka emelkedett előttük, mint egy másvilági szellem. Szél zörgetett láthatatlan gallyakat. A toronyőr nagy magosságban túlkölt, mintha a bánatos katona városba való megérkezését akarná tudtul adni a nagybetegeknek, ágyukon pipázgató öregembereknek és más álmatlanoknak. A köveken nagyokat döccentek a kerekek.

A sikoltás a torony fala mellől hallatszott, Bánati kardját kivonva arrafelé vette útját. Régen meghalt polgárok sírkövein bukdácsolt, akik bűneiket úgy vélték jóvátenni, hogy a koldusok és búcsúsok tanyájára, a templomkertbe temetkeztek. Egy kétlábú éji szörny, nyomorék koldus vagy éjjeli fantom üldözött egy lengő ruhás női alakot. A fehér fodor a női ruhán mint vizek habja csillogott. A szoknya oly bőségesen lengett, mint a napraforgó virága. És a sötétségben kis, szív alakú arcocská fehérlett, virágszirom alakú kéz világított. A katona kardjával néhányszor a szörnyetegre sújtott, mire az állati fájdalmat üvöltve elrohant.

- Signora - szólalt meg Bánati, és valamely különös, megvesztegető zsibbadást érzett a nyelvén és a szívében -, hogyan kerül kegyed ez idegen városba?

A nő hangtalanul zokogott.

Bánati közelebb lépett, és most már megérezte a hölgy hajának illatát. Mint a szeptemberi mezőknek, vadfüllata volt a hajnak, amelynek színe a napfényben bizonyosan úgy tündöklök, mint a szent szív ragyog az olasz templomokban.

A katonának úgy dobogott elveszett szíve, hogy csaknem megtántorodott lábán. A kardot visszacsúsztatta hüvelyébe, és a vas zörgése megállította vadul nyargaló gondolatait.

- Pálma, hogyan kerülsz ide? - sóhajtotta Bánati, és a szemére szorította a kezét, mintha örvény nyílt volna meg lábai előtt. Kétség, féltés, szerelmi düh lobogott a vérében. Egy kard-szúrással végezni kellene az éji fantommal.

- Utánad jöttem, utánad megyek, bármily messze futsz előlem - hallatszott Pálma hangja, mintha a régi templom körül elfutna a katona elől.

Bánati megdöbbenve nézett szét a csendes éjben... Most hirtelen az jutott eszébe, hogy az est folyamán többször hallotta egy láthatatlan utazókocsi zörgését, amely hol előtte, hol mögötte hangzott fel a néptelen országúton. Mintha valaki követné, kísérné, megelőzné. A régi tisztársai meséltek néha nőkről, akik elszöktek férfiak után.

Most ismét felhangzott az előbbi sikoltás, csakhogy a torony túlsó oldaláról. Bánati örült módjára rohant a hang által jelzett irányba, kétszer-háromszor körüljárta a templomot, lábujj-hegyen figyelt a néma éjben, hölgyét többé nem találhatta. A halál hidegségével ereszkedett szívére a gondolat, hogy az éji szörnyeteg tán elragadta a legdrágább nőt. Már fehéredett a torony csúcsa, még mindig kivont karddal botorkált a temetőkertben, míg egy homokkőből való sírangyal útját állta, és visszairányította az elhagyott fogathoz.

A postakocsis mélyen aludt. Bánati hiába kérdezte az éj eseményeiről. Mit sem hallott az éjféli történetből.

*

Másnap estvére - útszéli kocsmák vadszőlős lugasaiból merengett napközben az alatt csillámló völgyi folyóra, a kék hegyekre, havas keblű messzi bércekre, a bornak vér színe volt a pohárban, és a kocsmáros egyik kezével pénzt hamisított, a másikkal utazó kereskedőt tett el láb alól -, estvére egy urasági kastélyban vetettek neki ágyat. A megszürkült hajú özvegy úrnő bécsi bálakból ismerte, karos gyertyatartóban nyolc szál gyertya világított, és a háziasszony éldelgő sóhajtással beszélt hercegnőkről, grófnőkről, akik egykor barátnői voltak. Bánati félig behunyt szemmel feküdt a mennyezetes ágyban, az öreg hölgy olykor jeges borogatást rakott lázas homlokára, aztán leülve a piros fotelba, visszatért kedvenc témájára, a félszemű gárdistára.

- A hadjárat óta nem láttam őfelsége egyetlen tisztjét sem, mert sohasem mozdulok ki hazulról.

A mesemondásnak régi álmoskönyvszaga volt, mintha az egyiptomi nagy könyvben folyton magyarázatokat keresne valaki arra, miért őszült meg a haja, miért hervadt el a szíve, miért nem dalol a szája napfelkeltekor?... Egy nagy fejű bagoly bólongat az óra tetején, és csendesen hull a por a szürke szárnyakról.

Most nagy robajjal felnyílt az ajtó, mintha szél vágta volna ki sarkaiban. A küszöbön szív alakú arcocska kezdett világítani, hosszú pillájú, fekete szemek kancsalítottak, és csókra csucsorodott egy halovány, cigányos női száj, amint Pálmát mindig látni vélte a lázas katona.

- Nem adlak oda senkinek! - kiáltotta gyermekes haraggal, mintha játékszerétől akarnák megfosztani.

A szürke úrnő rémülten menekült a szobából, a bagoly egyetlen lendülettel az óra tetejéről kisuhant az ablakon, a kutyák veszettül ugattak lenn az udvaron, mintha álmodtak volna.

Gyönyörűséges és soha el nem felejthető pillanat volt. A régi parkett megmozdult az ő léptein alatt, szőnyegek szinte felsóhajtottak, amint cipősarkával érintkeztek. A lengő szoknya rétek illatát lengetve hozta a szabadból. Rubintszem ragyogott a fehér kézen. Dudorászva, dédelgetve, mint az öngyilkosok lelkeit ringatják át a túlvilágra az angyalok, simogatta a hang a katonát:

- Értem szenvedsz? Mily boldog vagyok, hogy érettem szenvedsz. Mindig szenvedni fogsz, mert te engem örökké szeretsz. Te szegény, ősz hajú katona.

Bánati tehetetlenül feküdt. Fénylő szemű rókák futottak ki az ágy alól, és kimenekültek a nyitott ajtón. A fehérlő foguk között egy-egy véres húsdarabot vittek, zsákmányolt szívet. A régi szekrényekben kíváncsiskodva megmozdultak a Mária Terézia-korabeli selyemruhák, mintha a Pálma alakjára kíváncznának. Alvó családi képeken festett bajszú urak megdörzsölték a szemüket, egy pásztorgyűrűs kéz lenyúlt a magasból, hosszú szárú füvek nyíltak fel a sarokban, és mint női hajszálok lebegtek.

- Gyere vissza, Bánati, máshol úgysem lehetsz boldog - hangzott egy eltávozó hang, mint egy elhangzó ének az erdőn.

(1917)

Lesben, Estellára

Pongrác, a hidegek barátja (amely hidegek alatt értendők a húsok, italok, telek és emlékezések), egy januáriusi hónapot a felvidéken töltött, nem éppen vadászat, de szórakozás céljából. Pongrác, egy pesti fiatalember, kisebb örökséghez jutott, és teljesen bizonyos volt, hogy rövid idő alatt nyakára hág az összegnek; ha másképp nem, elveszíti az Andrássy úton. Miután barátjaitól sokat hallott Magyarországról, megható vidékekről és álmos városokról, ahol olyan különös nők és férfiak élnek, akiket sohasem láthat a fővárosban, elhatározta, hogy míg pénze tart, vidéken tartózkodik, ráér azután is öltre menni pesti hitelezőivel, akik a várható kis örökséget sólyomszemmel számon tartották. (A vonaton különösebben mulattatta a vörös Greicinger emléke, aki dül-fül mérgében, miközben a lakás ajtaját rázza.)

A felvidéki város, ahol Pongrác a menetrend szerint megtelepedett, semmiben sem különbözött azon vidéki városoktól, amelyek képzeletében éltek. A polgárok két-három kabátot és kötött ujjasokat viseltek, tétlenül üldögéltek a borbélynál, ténferegtek a vasúti állomáson, és a patikában pálinkát ittak. Alkonyattal hazatakarodott mindenki, csak a vigécek maradtak ébren és a fiatal könyvkereskedő, aki tíz óra előtt sohasem feküdt le, megvárta a pesti vonattal érkező újságokat, és kétségbeesetten olvasta a különböző hangversenyek híreit.

Pongrác egy holdas éjszakán nem tudott aludni, a „Két oroszlán”-ból (régebben volt egy „Oroszlán”-hoz címzett fogadó is itt, mikor még nagyobb városok voltak) kilépett egy holdkóros bérszolga közbenjárásával. Olyan hideg éjszaka volt, amilyenről Pongrácnak azelőtt fogalma sem volt. A városka megfagyottan terült el a holdfényben, a kémények bizonyosan befagynak reggelre, és az ablakokat vaksi zúzmara borította. A hó úgy ropogott, mint a száraz lóbőr, és az olajlámpák megfagyottan látszottak égni a magas polcaikon. A patikus előadása szerint a környékbeli erdőből farkasok szoktak ilyenkor belátogatni a városba, de miután mindent zárva találnak, csupán a mészáros boltja előtt kaparják fel a havat, aztán elügetnek.

Pongrác maga sem tudta, mit keres éjnek éjszakáján a halottá dermedt utcákon, ám gyermek-kora óta szerette a céltalan kalandokat, fantasztikus sétákat, rejtett dolgokat. S így örvendezett a hófehér ruhába bújt folyócskának, amely a város közepén húzódott, vén híd alatt, amelyet véleménye szerint emberi szem nem lát most. Mindig nagyon szerette volna tudni, hogy a bútorok az elhagyott szobákban, a néptelen erdők és alvó házak nem élnek-e valamilyes különös életet, midőn az emberek nem látják őket? Nem lepte volna meg, ha a Nepomuki szobra a híd karfájáról beszédet tartana a halaknak, amelyek a vízmerítő léken kidugják orrukat.

Ámde semmi sem történt, csak a hideg növekedett, és a csend oly átható volt, hogy szinte lehetett hallani a fagyás zizegő hangját a hó felületén. Már éppen csalódottan indult hazafelé Pongrác, a kalandszomjas pesti fiatalember, hogy a „Két oroszlán” bolthajtása alatt megkívánja a családi életet, midőn valahol a városkában nyikorogva nyílt egy ajtó.

Egy ajtónyikorgás prózai hangja napközben legfeljebb arról biztosít, hogy a szakácsnének dolga van a kamrában, vagy a családfő elballag hazulról megtekinteni, vajon a jégvermet rendesen megtöltötték-e, esetleg a szatócshoz küldenek az asszonyok cérnáért vagy szalagért. Éjszakának idején azonban nagyobb jelentősége van egy ajtó nyílásának. Pongrác hirtelen többfélét gondolt, mint az illendőség megengedi. Egyszerűen azt hitte, hogy a városka egy álmatlan hölgye észrevette őt ablakából, és most megkérdezi az erkélyről, hogy miért tölti ébren az éjszakát.

Az ajtónyikorgás egy középkorias, széles lábú és felfelé keskenyedő házból hallatszott, amely a híd mellett terpeszkedett, mint egy erőteljes boroskancsókat emelgető vámszedő. Lehetséges, hogy a város őrkatonái gubbasztottak itt valamikor a tágas földszinten, és felelősségre vonták az utazó kereskedőt, míg a kapitány az emeleten, a cserépkályha mellett melengette fájós derekát, és az ablakpárkányt borító hópárnából néha átkozódva kiemelte a borospalackot.

Oroszlánfejekkel és kígyókkal ékesített erkély is volt a ház magasságában, amelyen most fehér éji köntösben megjelent egy nő alakja. A telihold oly megbízhatósággal világított, hogy Pongrác világosan látta, hogy a nő fiatal, mint a fenyőfa illata karácsonykor, fehér arcú, mint a hóba rajzolt asszonyfej, és barna hajú, mint a város végén a tölgyfaerdő mélysége. A nő a holdba nézett, és csendesen felkapaszkodott az erkély szélére. Mezítláb és ingben állott a magasban. Pongrácnak majd kiugrott a szeme, és megállott a szívverése; egy zsebében lévő gyufaszállal megsebezte a körmét, de a fájdalmat észre sem vette. A nő a hold felé fordítva arcát, lassú léptekkel ment végig az erkély párkányán.

- Estella! - mormogta magában Pongrác, mert fiatal korában szerelmes volt egy halott nőbe, akit különösségből mindig megtartott a szíve mélyében mint bálványképet, és akiről a táncosnőknek és kíváncsi nőknek hosszú, kísérteties történeteket szokott előadni. (Minden férfinak van valakije, aki olyan tiszta, mint a kócsagmadár hajnalban, és olyan nemes, mint az amulett az öregasszonyok nyakában; akiről beszélhetni: szívgyönyörűség. Pongrác Estellának nevezte, és szinte örvendezett néha, hogy már nincs az élők sorában, mert megmaradhat ideálnak.)

Estella a villámhárító felé közelgett, amelyet mereven kinyújtott karjaival görcsösen megfogott, aztán egy trapézművésznő könnyedségével kúszott felfelé a dróton. A magasból fekete csöppek hullottak aóra. Pongrác kinyújtotta a tenyerét, és egy vércsöpp hullott bele, amely ott lassan megfagyott. A mászó nő megsértette a lábát.

A kiugró tető hódunyháin egy pillanatig kékes árnyéknak látszott a holdkóros nő alakja, aztán ismét felegyenesedett, és felfelé ment a tetőn, a gerincre. Meg-megállott egy kémény mellett, és hosszasan szétnézett, mintha a helyet kereste volna, ahol magasabbra férközhetne a holdhoz. Felállott az egyik zömök kéményre, és karjait kitérte. Ingadozás, meglepetés, félelem nélkül állott inges alakja, mintegy a hályogos égboltozatra rajzolva. A telihold mintha közelebb jött volna és körülsugározta, mint a szerelmesek szeme az imádott nő figuráját, csodálatosnak hitt kezét, sohasem látott lábát és meglepő vállát.

Pongrác megbűvölve állott az út közepén. Nem értette ugyan az összefüggést Estella és az idegen nő között, de magában szentül meg volt győződve, hogy nem történik ok nélkül a különös, rejtelmes, holdvilágos éjszaka.

A nő leszállott a kéményről, és kötél-táncosnő módjára ment végig a tetőn, mint aki nagyon jól tudja a helyét, ahova lábát helyezi.

Meg kell vele ismerkednem, gondolta gyors elhatározással Pongrác. Ha rákiáltanék, lezuhanna a magasból álmában, majd ölembe veszem, és megmondom neki, hogy szeretem.

A folyó túlsó oldalán a tűzoltószertár állott, hol Pongrác már korábban észrevett egy fal mellé támasztott hosszú létrát, amelyen az önkéntes tűzoltók gyakorlataikat szokták végezni, miután emberemlékezet óta nem volt tűz a városkában.

A merész kaland szokatlan erőt kölcsönzött karjainak. A hosszú létrát óvatosan a tetőhöz támasztotta, és némi körütekintés után, felhágott a lajtorja fokára.

„Legfeljebb meghalok - gondolta magában -, de látnom kell őt.”

Lassan, meggondoltan haladt felfelé a széles lábú ház tetejére.

Mikor a hódunyhát elérte, még egy pillanatig látni vélte a kísértetet. Egy kémény mellett állott, és onnan rászögezte fekete, homályos szemét. Éji öltönyén át hófehéren tűntek föl testének idomai. Gömbölyű térde és válla, mint a kisfiúk álmában az első nő, akivel álmodni szoktak.

Pongrác a térdig érő hóban a tető gerincére igyekezett, és óvatosan a kémény mögé pillantott. Csupán a kémény kékes árnyéka terült el a havon. Megnézte, megszagolta a havat. Senki sem járt ott, legfeljebb tollászkodó csókák.

Most a másik kéményre került a sor, amely mögött foszforeszkáló árnyat vélte észrevenni. Gyorsabban közelítette meg a helyet, de a keze csak üres levegőt fogott.

S így bejárta, térden kúszva, majd felemelkedve, a ház tetőzetét. Az esőcsatornába nézett, padláslyukakhoz mászott, és a kémények felett hosszasan hallgatózott. Némáság és elhagyottság mindenütt. Végül egy verébfészket talált a párkány alatt, ahol megfojtotta kezével a lármás madarat.

Lekúszott a lajtorján. Másnap bágyadtan, minden tagjában összetörve ébredt. Estig a „Két oroszlán” bolthajtásos szobájából hallgatta a kisváros időközi hangjait, és nem tudta magában eldönteni, hogy álmodott vagy ébren volt az elmúlt éjszaka.

Estelláról többé sohasem beszélt a pesti táncosnőknek.

(1917)

Estve Fáni vendégei

A titkosrendőrség Pesten két nevezetes legényt számított tagjai közé a régebbi esztendőben: Kilojzer és Bau volt a két férfiú neve, akiket bátran lehetett volna Castor és Polluxnak is hívni, mert mindig egy kézre dolgoztak. Kilojzer és Bau a rendőrség politikai osztályához tartoztak, olykor tétlenkedve folytak napjaik, legfeljebb Vidlicskay József függetlenségi követet vagy Mohácsi bácsit, a mamelukot figyelték meg, s róluk jelentést tettek. Kilojzer sovány, kétségbeesett külsejű, lécekből összerakott férfiú volt, lehetett harmincesztendő, de hatvan is. Míg Bau megelégedett, pocakos, pofaszakállas, ezürtláncos és igen rövid kabátos gavallér volt, nehezen lélegzett, de kurta lábszáraival úgy tudott futni, mint egy kutya. Vastag, szegelt botokat hordtak, kürtőkalapot, és többnyire a „Makk disznó”-hoz címzett belvárosi kiskorcsmában üldögéltek, ahol nappal is olyan sötét volt, hogy gyertyával nézték meg a falórát.

Kilojzer katolikus volt, Bau bécsi református, és többnyire vallási kérdésekben vitatkoztak. A mesterségükről sohasem beszélgettek, mert nemigen érdekelte őket a magyar politikai élet. Kilojzer fiatal korában üzletvezető volt egy táncteremben, de hajnalban mindig misére járt a Szent Teréziáról elnevezett templomba, mialatt a Király utcai mulatóhelyen a bérkocsisok és grófok verekedtek. Bau artista volt. Stallmeister és bohóc volt egy ausztriai cirkusznál. Beleszeretett a trapézművésznőbe, aki a műlovarat szerette. Bau elkeseredésében búcsút mondott pályájának.

Kilojzer és Bau szegény ördögök voltak, kis fizetésüket nem javíthatták a hamiskártyások, mulatóház-tulajdonosok és setétkező, álorcás hurkos emberek adományaiból: a rendőrség politikai osztályán kopogtatták szegelt botjaikat, és jóra való összeesküvés egy emberöltő óta nem fordult elő Budapesten. Elkeseredve vitatták a vallási kérdéseket, és Estve Fáni kiskorcsmájában főzeléket ettek oldalassal vagy savanyú tüdőt. A spriccelt, amely négy krajcárba került, takarékosan fogyasztották. Estve Fáni, aki régebben a Flóra-teremben volt táncosnő, amíg a hólyagos himlő meglátogatta, és végleg a tisztesség útjára terelte, régi rongyait varrogatta a hátulsó szobácskában, amíg a két rendőrügynök elbúsulva hajolt pohara fölé.

- A régi világban - sóhajtott Estve Fáni -, ha a policájnak nem volt aprópénze, betört a legelső éjszakán valamely boltba.

Kilojzer és Bau becsületes és félénk emberek voltak. Kilojzer Estve Fáni szavaira mindig megsimogatta kiálló ádámcsutkáját.

- Aztán jött a zsineg, asszonyosság! - felelt elmosolyodva. Bau gömbölyű fejével bólintott.

- Nem mindig - folytatta Estve Fáni elmerengve. - Ismertem egy fekete bajuszos, Csárli nevű titkosrendőrt, aki házat és telket vett öregségére. Hamis bankót csinált. Mindenki számár, aki szegény marad a rendőrségnél.

A két becsületes ember megbotránkozva hallgatta a korcsmárosné beszédét. Régen elmaradtak volna a „Makk disznó”-ból, de már nagyon megszokták ezt a kiskorcsmát. Azon emberek közé tartoztak, akik egész életükben ugyanazon korcsmába járnak, külön poharuk van, és a feketerígó setét kalitkájában név szerint ismeri őket: nem hagyhatják el ócska kalapjukat boros fejükről a környék bármely utcájában, hogy valaki vissza ne hozza a kalapot a korcsmába.

Egy délután, midőn a nyári napsugár álomba ringatta a régi belvárosi házakat, hálóingben gunnyasztott a lakó, és a házmester hortyogása a második emeletre hallatszott: némi riadalom támadt a Kalap utcában. Valaki belökte a „Makk disznó” üvegajtáját, és egy öreg cseléd kétségbeesetten rimánkodott. Gulliver Lujzát meggyilkolták a tizenkettős szám alatt.

- Policáj! - üvöltött egy öreg házmester alsóruhában az utca közepén.

Estve Fáni letette a varrást:

- Megérdemelte - mondta röviden.

A rendőrügynökök tanácstalanul néztek egymásra.

- Mit báméskodnak? Menjenek az urak a tett helyére. Ennek a nőnek sok pénze és ékszere volt, végigtáncolt egész Pesten, a legszebb lány volt, és a szíve olyan hideg, mint a kés. A szalmazsákot okvetlenül nézzék meg.

A titkosrendőrök felcihelődtek. Kilojzer elővette dupla csövű pisztolyát. Bau az acélpereceket. Az utcán felhevült emberek várakoztak. Kilojzer nyomban végigvert egy suszterinason, hogy az eljárás meginduljon.

Gulliver Lujza egy kis, egyemeletes házban lakott, amilyen sok volt a régi belvárosban. Sötét, nyirkos és életunt hely volt. Az udvaron örökké csepegett a kút vize. A grádics körbefutott, és egy jóra való koporsót nehezen lehetett volna lehozni.

A függönyökkel és szőnyegekkel megrakott szobában a szép, kövér asszony megfojtva feküdt egy sarokban. Kilojzer, aki a házkutatáshoz értett, nyomban hozzálátott tudományához. A szekrényeket és titkos fiókokat kereste. Míg Bau megrendülve törölgette a verejtéket homlokáról, és kituszkolta a csöcseléket a szobából. Az ajtónak vetette hátát és a kívülről ismétlődő kopogtatásokra haragosan felelt.

Kilojzer ügyet sem vetett a pénzeserszényre, ékszeresdobozra, amely egy falba vájt fiókban volt elrejtve. Egy kis kézzel írott könyv kötötte le a figyelmét, amelyben nyomban lapozgatni kezdett, miután jelentősen hunyorított Bau barátjára. A könyvecske azon férfiak névsorát tartalmazta, akik Lujzát szerették. Némely megjegyzések is voltak a nevek mellé írva, amelyeket széles mosollyal olvasott a detektív.

Ezenközben újult dörömbölés hallatszott az ajtón. A kapitány érkezett meg. A vörös ember mindenkit kiharancsolt a szobából. Így szokott nyomozni. Kilojzer csendesen a kabátja zsebébe eresztette a könyvecskét.

- Mit hoztak? - kérdezte Estve Fáni, midőn a titkosrendőrök esti harangszó után megjelentek.

Kilojzer hunyorított, Bau megigazította izzadt gallérját, és tiltakozólag intett:

- Semmi különös nem hoztunk. Volt ott bankjegy, smuk és rongy. Az ördög kíváncsi a semiségekre.

- A szalmazsákot megnézték?

Kilojzer felkötötte az asztalkendőt, és kanállal látott a savanyú tüdőnek.

- Fánika, bízza maga csak rám a dolgot. Egy perc alatt kikopogtattam a falban a fiókot.

- Hát semmit sem hoztak, maguk élhetetlenek? - kérdezte Estve Fáni, és a haragtól kivörösödött. - Többé egyiket sem engedem be a szobámba.

Bau csillapítótag integetett, míg Kilojzer egy kenyérdarabbal törölgette a bajuszát, amelyet aztán megevett.

- A tettest hoztuk el, Fánika - szólt ünnepélyesen, és a kis könyvet az asztalra csapta.

Estve Fáni az első percben megtagadta a spriccert a rendőrügynököktől.

- Volt egy igazgyöngye is! - siránkozott. - A pénzről nem beszélek.

- Láttuk a gyöngyöt! - felelt Bau.

- És a rubintgyűrűket?

Kilojzer vállat vont.

- Legalább egy régi ruháját csapták volna a köpenyeg alá. Amelyikben megfojtották.

Kilojzer és Bau ügyet sem vetettek az asszony szavaira. A könyvecske tanulmányozásához fogtak, és csaknem éjfélig olvasták a neveket és dátumokat, megjegyzéseket és reményeket. A fővárosnak csaknem valamennyi ismert férfiúja szerepelt a könyvben. Grófok és zsidók, papok és kereskedők, költők és katonák... Kilojzer az utolsó névnél megállott. Csupán ennyi volt felírva, meglehetősen szép írással:

„18** nyár. Megismerkedésem vőlegényemmel, Piros Pistával.”

- Ez a tettes - szólalt meg Bau.

Kilojzer bólintott.

Estve Fáni az ajkára tette a kezét, és gonoszul nézett maga elé.

A titkosrendőrök keveset aludtak ezen az éjszakán. Bejárták a város kávéházait és mulatóhelyeit. Piros Pista híres verekedő volt Pesten; abból élt, hogy mindenkit megvert. A „Kék Macská”-nál már majdnem nyakon csípték. Az udvaron elmenekült, miután egy bérkocsis legénynek a karját eltörte.

Kilojzer és Bau hajnalfelé egy terézvárosi pincébe kukucskáltak be az ablakon. Verklisek, pincérek és éjjeli népek között ott ült Piros Pista. Sápadt, gyűrött volt a hatalmas ember. Egy leány a sarokban énekelt, és reá függesztette a szemét. A korcsmáros olyan volt, mint egy rőt vadkan. A titkosrendőrök lesben álltak az utcán.

Piros Pistára nem sokáig kellett várakozni.

Felbotorkált a lépcsőn, és a menekülő Baunak elkapta a kabátja szárnyát.

- Hallom, engem keresnek a biztos urak.

- Szeretnénk veled egy pohár bort üríteni - szólt közbe Kilojzer.

- Lehet - felelt a legény.

Hármasban megindultak, és Estve Fáni vendéglőjébe tartottak. A himlőhelyes arcú asszony még ébren volt, ajtót nyitott, és a legjobbk borából szolgált.

- Mondd el, Pista, ezeknek az uraknak, miért ölted meg Lujzát? - szólt a korcsmárosné, és az asztalhoz telepedett.

A legény vállat vont.

- Nem érdekes az! - felelt odavetőleg, és egy hintásnótát füttyörészett.

Bau megveregette a legény vállát:

- Halljuk, no. Mi titkos emberek vagyunk. Lakat van a szánkon.

Piros Estve Fáni poharához ütötte a poharát.

- Ez az asszony legyen a bírám.

A rendőrök bólintottak.

- Hát az történt, hogy Lujzát feleségül akartam venni. Magános nő volt, pénze volt, kell egy erős ember a háznál. Megegyeztünk. Egy hét múlva hirdetnek, három hét múlva megesküszünk. Minden este ott vacsoráztam. Egy este azt mondom, hogy adjuk el a házat, menjünk Téténybe lakni, mert énnekem kisül a szemem Pesten. Lujza azt felelte, ebből semmi sem lesz. Ő karonfogva akar sétálni velem a Hatvani utcában. Szó szót követett. Megmondtam neki, amit én gondolok; megmondta ő, amit gondolt. Olaj volt a tűzre, hogy eldugta előlem a pénzét. Azt mondta, hogy ne járjak én lányok után, üljek otthon, eleget verekedtem már, törje be más a fejét a kék macskásnak. Azt feleltem, jól van. Nem iszom, nem kártyázom, csak Téténybe menjünk. Kinevetett. Én türtem, vártam. Tán megjön a jobbik esze az asszonynak. Téténybe megyünk, kezdtem mindennap. Sétálni megyünk Pesten, felelt ő. Most vasárnap kellett volna esküdni. Az esküvő után Téténybe megyünk, szóltam. A Hatvani utcába, felelt Lujza. Kinevetnek az emberek, megbuktam, kisül a szemem, feleltem én. Bánom is én, mondta ő. Ő meg akarja mutatni a világnak, hogy a híres Piros Pista milyen jámbor ember lett a kedvéért. Tétényben ezt nem mutathatja meg, legfeljebb a vincelléreknek. Akarsz-e tisztességes asszony lenni mellettem? Azt felelte: nem. Erre megcsavartam a hurkot. Semmit sem vittem el.

- Igazad volt - felelt Estve Fáni. - Ezt érdemelte a cudar.

Kilojzer és Bau tanácstalanul néztek egymásra.

A morál Piros Pista pártján volt.

Ők is megdicsérték tehát a legényt, és szélnek bocsátották.

Piros Pista nemsokára ezután talált egy nőt a Flóra-teremben, aki a kedvéért tisztességes asszonyt akart lenni. Téténybe költöztek, és hosszú életet éltek.

(1917)

„Reszt in Peszth”

- Az élet minden korszakának megvannak a maga örömei; nem kell szomorkodni, hogy egykor megöregszünk - így szólt Levrey, pesti lakos a Lövész utcában, aki fiatal korában csak a zöld posztós asztalokat szerette látogatni, ahol a kocka pergett, és a nők szerelmét is azért kunyorálta, hogy később legyen oka búsulni és elzúllott életét ürügyül fölhozni; francia márkinak vagy lovagnak adta magát, holott a nagyapja kesztyűs volt az Úri utcában. Történetünk korában azonban Levrey erkölcsbíró volt, kapukulcs és lámpás nélkül sohasem hagyta el házát, gyűlölte az éjszaka kurjongató jurátusokat, és mélységesen megvetette a divatos városi szépeket. „Mintha csupán nekik volna hajuk! - dörmögte. - Pedig az anyáik szebb hajas babák voltak.” És tojássárgára festette a divatlap képeit, amely mellékletül jött vasárnaponként.

Levrey egy tavaszi napon a szokásos életörömet tűzte ki célul, amely az ő korában (még nem volt negyvenesztendő), mindennapi szórakozása lehet a megkomolyodott, elcsendesült férfiúnak.

Korán reggel kelt, és hátrafont kézzel, fölemelt fejjel, percenkint negyvenet lépve és teljes lélegzetvétel mellett átsétált a hajóhídon, miközben csupán kellemetes dolgok elgondolásával foglalkoztatta agyát. Ezen a reggelen arra gondolt, hogy mégiscsak megveszi a régiségkereskedőtől azt a muzsikáló órát, amelyre már esztendeje vásik a foga. Abban a szobában helyezi el, ahol a nappalokat szokta tölteni. Körülbelül tíz centiméternyire a falon a nagyapa arcképétől és ugyanannyira az üveg alá préselt ruhafoszlánytól, amely Martinovics apát utolsó öltözetéből való volt. Ily szívderítő képzeletet között ért a Városmajor harmatos fái alá, ahol Seprősi táblabíró úr már hangos „Servus”-szal üdvözölte. Egymástól az éjszakai nyugalom felől tudakozódtak, majd a kiválasztott rejtkehelyen letették lábbelijüket, ruháikat, és pőrere vetkőzve, ki-ki fölmászott a maga fájára, ahol a nedves lombok és drága, tavaszi illatok között csendesen üldögéltek, okulva a sváb tejeskocsisok ellenszenvén, akik tavaly löcsökkal kergették meg a fák gallyain hintázó meztelen urakat. Ezután Seprősi táblabíró visszament a kerti lakba, ahol télen-nyáron lakott, és memoárokat írt, míg Levrey a testgyakorlattól felüdülve, könnyed léptekkel tartott a város felé, és szemügyre vette a budai nőket, akik évről évre vénebbek lettek, közelebb hajoltak a földhöz, és már nem vetettek keresztet, amikor Levrey világoskék köcsögalapjában, fodorított barkóival feltűnt a néptelen utcán.

Ezután Levrey bevárta a lóvasutat, amely már vígan túlkölt, és mindig oly örömmel gurult Budán, mintha gazdag vidéki nagybácsikat vagy ifjú szerelmeseket cipelne; s a lóvasútra, atléta módjára, egyetlen ugrással fölvetette magát. A titokzatos hercegnő már a kocsiban ült, és szokás szerint, kis legyezőt tartott arca előtt. Már évek óta ült a lóvasúton a hölgy, aki hosszú szempilláit még egyetlenegyszer sem nyitotta föl senki emberfiára, szórakozottan nézett ki az ablakon, mindig fekete ruhában volt, és aranylánc volt a nyakán. Levrey reménytelenül emelte meg köcsögalapját, és botjára támaszkodott, amely ébenfából volt, és egy darab elefántcsontban végződött, amely iratkeercset tartó kezét ábrázolt. A kocsis tiszteletteljesen köszöntötte, mert mindig egy krajcár borraalót adott.

A Császár fürdőnél ugyancsak ugrással termett lent a lóvasútról Levrey. A hercegnő tovább nézte a török hódoltságbeli házikókat, ő megvárta a kocsi belsejében, amíg friss lovakat ragasztanak a rúd mellé, hogy a lóvonat folytassa reménytelen útját.

Levrey szabályosan fölsóhajtott, mint egy emlékkönyvben, félhosszút, amely nem jelenti a teljes lemondást; majd néhány megvető pillantást vetett a napsütéses platánok alatt halkan

beszélgető vidékiekre, cvikkeres asszonyságokra, és esernyős plébánosokra és napszámban pipáló ispánokra. Közöttük nincs hercegnő, akiért érdemes volna a lornyettet ünnepélyesen kinyitni és a szem elé illeszteni. Levrey a terített asztalok felé tartott, ahol gyűrűjével megkopogtatta a talpas poharat.

- Anton.

A nagy bajszú pincér elhozta a reggelit, vaját és sűrű tejet, illatos tojást, mézet, valamint egy pohárával ama régi szilvóriumból, amely néhány esztendővel vénebb a legöregebb Császár fürdői papnál - majd lutriszámokat ajánlott Levreynek, amelyeknek kétségtelenségét mindig komoly pillantással erősítette. Levrey szórakozottan intett, majd egy piculát vett elő a mellényzsebéből, amelyet átnyújtott Antonnak, hogy a legközelebbi budai húzásra tegye föl. Majd kivette kabátja zsebéből a *Hölgyfutár* legfrissebb példányát, és szokás szerint a hymen és a gyász rovatát futotta át, nemegyszer csóválta a fejét a meglepő eseményeknél. Majd egy költővel érzett, érzelt és elkomolyodott, aki régi várak nemes repkényéhez hasonlítaná az eltávolodott érzéseket. A regényt Erdélyi Gyula írta, és sok mulatságot szerzett Csötöri Csörsz nevű regényhőisével. A tavaszi nap oly édesdeden süttött, mint egy gyermekkori dal. Fehér bárányok és szelíd szemű tehenek vándoroltak az ég végtelenségében. Női kacaj szálldosott valahol, mint egy kék szitakötő. Meg lehetett állapítani, hogy ezen a gyönyörű délelőttön senki sem halt meg Pesten és Budán, mert nem lehet itt hagyni lenyugvás előtt a napot. A szálloda harangja negyvenes évekbeli messzeséggel szólalt meg, falusi hintó gördült az udvarába éberlasztó cipős, jól táplált nőekkel, kesefejű gyermekekkel és keselyűszakállú, sovány férfiakkal, akik név szerint szólítják elő a bérszolgát.

Levrey csendes, álmodozó léptekkel indult el a fürdő bejárata felé, ahol a fehér kötényes fürdős már nyújtotta kezét - a szokásos kabánosz szivar után, míg a medence körül gyürkőzni kezdett Rápoti, a híres budai masször, aki mindenféle betegséget kidögönyözött az emberek testéből, azért éltek olyan hosszú életet a régi öregek.

Körülbelül két óra hosszáig tartott a fürdés, tyúkszemvágás és masszírozás. A jobb lábának valamely hibája volt, amelyet Rápoti mindig oly felvillanó tekintettel fogott meg, mint a rendőrkapitány a rohanni kezdő tolvajt. Levrey fájdalmasan nyögött, de közben biztatta Rápotit, aki végül megtette a magáét.

A lóvasúton félig szundikálva tette meg az utat hősünk Pestre, és csupán csak a fodrásznál tartott még pihenőt, ahol meghallgatta a legújabb híreket a borbélymestertől, lassan, kéjelegve kapartatva állát, mert Levrey már azon korszakát élte éveinek, amidőn a borotválás testi gyönyörűséget jelent.

Hazaballagott Lövész utcai lakására, az ajtót bezárta, ágyba feküdt, és alkonyatig csöndesen, meglegedetten aludt a jobb oldalán.

Ám jön az este, és Levrey fodros ingben és lakkecipőben távozik; rövid séta után, a kirakatok és a nők meg szemlélése közben vacsorájára gondol, amelyet a „Kürt”-ben elfogyaszt, kevés savanykás bort és sok gyümölcsöt véve kíséretül. Méltóságteljesen és kifogástalanul köszönti ismerőseit később a Nemzeti Színházban, hol egy felvonást a páholyok alatt végighallgat, tapsol a divatos színésznőnek, tudja a színdarabot, a dámákat unottan nézi, mintha tudná, hogy fűrészpör van vállfűzőjük alatt. Aztán a Harumbasi-féle kártyabarlangba veszi útját. A füstös, izgalmas, gyilkossággal és kapzsisággal teljes levegőben, eltorzult arcok, vérben forgó szemek között nyugodtan próbálgatja szerencséjét; olykor a bankár helyén keveri a kártyát, máskor vakmerő tételt tart. Aranyat dob az inasnak, és fázósan hazamegy éjfélkor a néptelen utcákon, miközben borongva látja a fehér rámás, nesztelen ablakokat, amelyek mögött boldog emberek alusznak. A léghuzamos kapualjban meggyújtja a lámpást, köpenyeges alakja hosszú, miszti-

kus árnyékot vet a sárga falra, a csigalépcső úgy döng lábai alatt, mint a koporsó, és a kitömött bagoly helyére rebbenni látszik, amint lassan kinyitja lakásának ajtaját. Régi bútorai, antik tárgyai, szőnyegek és képei között végiglépdel, mint egy kísértet. Az ablaknál hosszan bámul a néma pesti éjbe, pénzét, értéktárgyait kis ércládába dobja, és kötelet vesz elő egy rejtett fiókból.

Nyugodtan, sietés nélkül írja fel egy papírlapra:

Reszt in Peszth!

Amit gyakran mondott kártyázás közben, midőn a „huszonegyes” játékot üzte.

Reggel a kilincsen találják holtan.

Vajon miért halt meg?

(1917)

Tótágas

A Múzeum-kert környékén, ahol a gyermekkertésznők oly kellemesek, mint a grófnők, s minden rossz német és francia regényt végig szeretnének játszani, amíg a könyvet unatkozva ölükbe ejtik a szív alakú falevelek alatt, és az álöltözetű koronaherceg helyett meg kell elégedniök egy proviánttiszttel: ezen a környéken, egy látszólag aluszékony mellékutcában, hol a fehér csipkefüggönyökön a gólyák és a darvak fél lábon aludtak, az elzárt házak belsejében a nők zene, kézimunka és könnyű olvasmány mellett töltik napjaikat, díjbirkózó külsejű kapusok és vadászkabátos, vizes kefével lesímított hajú „tigrisek” unatkoznak a kapuk környékén; a Wenckheim palota oly majesztétikusan mereng, mintha mindig arra gondolna, hogy mily jó volna Bécsben, a Svarcenberg téren álldogálni, és esténként főhercegasszonyokat fogadni; egy darabka Schönbrunn érezni a kertek karikázó levegőjében tavaszkor, míg ősszel hosszan ásít a tubákszínű sétány a múzeum körül, mint a régi Pesten; a széles hátú batárokban apácaarcú, idős hölgyeket láthatni, mint spanyol infánsnőket, míg a fiatal, rózsaszínű lányok nyurgák, fiúsak, az angol gyermekűjság színes illusztrációi, az orgonaillatú, szürke ruhás, fiatal nevelőnők alacsony cipősarkukon komolyan lépkednek, mint az iskolában; s alkonyattal, midőn a fehér táblákat reáhajtják az ablakokra, többé senki sem tudja odakívülről, hogy mit álmodnak a komtessek és társalkodónők.

Ezen a tájon történt, hogy Levrey Konstantin csaknem nyakát szegte egy régebbi tavaszon, amikor Levrey Konstantin már körülbelül azt hitte magában, hogy meglepetés nem érheti az életben. Bezárják vagy elkergetik a városból: ezt várta mindennap. A rendőrségre idézik nők feljelentésére, akiknek házasságot ígért: nyugodtan a rendőrségre kullogott volna. Egyszer drótot dobnak a nyakába a Józsefvárosban, s meghurcolják egy elcsábított polgárlány miatt: igen rendben lévő dolognak találta volna. Levrey kalandor volt, aki még a régi Pestből maradt itt az új Budapesten. Csaknem a névjegyére nyomatta, hogy foglalkozása a kalandorság. (Mellékfoglalkozásként néhány emlékezetes költeményt írt a *Fővárosi Lapok*-ba, milyen név alatt, azt manapság már nem mondhatom meg.)

Levrey Konstantin pesti lion és hajdani okos ember csaknem részt vett egy gyilkosság végrehajtásában, anélkül hogy erről előzetesen tudomása lett volna. Ámde, halljuk a történetet.

Levreynek akkoriban el kellett hagyni a Belvárost, legfeljebb késő éjszaka mehetett volna végig a Kalap utcán. A Józsefvárosba helyezte kvartélyát, bár itt többen ismerték a háziurak közül, akik vasárnap délutánonként a kapu mellé helyezett kisszékeken üldögéltek. Százgalléros, szürke kabátkájának, világoskék köcsöskalapjának utánamutattak:

- Ez Levrey, veszélyes ember.

Miután mostanában semmi csíny nem követett el a városrészben, azok az asszonyok is el merték hagyni a házat vasárnap délelőttön, akiket Levrey lánykorukból ismert, akik most méltóságteljesen végignézték, mint egy tolakodó idegent. Levrey ökölbe szorította a kezét. „Megálljatok, majd csinálok ismét valamit, hogy a régi respekt visszatérjen!” - dörögte a gallérja mögött. Egyelőre csupán egy öreg polgárt taszított le a gyalogjáróról a sárba a Stáció utcában.

Kalandja tulajdonképpen azon múzeum mögötti hangtalan utcában kezdődött, ahol mindig tisztára van seperve a gyalogjáró, a zsalugátékat minden harmadik esztendőben átfestik, és csöndes, előkelő emberek élnek a polgárságtól elkülönített életüket.

Levrey már maga sem tudná megmondani, hogy mi célja volt a nemes hangulatú utcában. Talán ismét szentimentális napja volt - mind sűrűbben, amint negyvenedik éve felé közeledett -, apátlan, anyátlan gyermekkora jutott eszébe, vagy jövője, amelynek célja a kellő időben elkövetendő öngyilkosság volt. És mostanában éjjel felriadt ettől a végtől, kalkulálni kezdett, vajon nem lehetne-e még mindezt megváltoztatni, előkelő, tiszta, becsületes életet élni egy jó szagú házikóban - miután a gazdag özvegyet eltenné láb alól, akit csak legvégső esetben akart oltár elé vezetni! Levrey még finnyás volt, sok gondot fordított keze és fehérműje tisztaságára, a gazdag özvegy pedig a leglomposabb slafrokot hordta Pesten.

Míg így tűnődött, és elefántcsont végű sétatálcáját látszólag céltalanul forgatta, olykor lábujj-hegyre emelkedett, hogy valamit megláthasson a csendes házak titkaiból, a falon függő, aranyrámás családi képekből, vászonhuzattal ellátott bútorokból és mennyezetes ágyakból; olykor kesztyűs kezű, bekötött hajú, törölgető dákák hideg pillantásával találkozott a szeme, akik maguk láttak utána házuk kínos tisztaságának; máskor a falusi cseléd nyakába rázta a tollseprőt.

Ámde, egyszerre egy földszintes ablakhoz ért, amely mögött mereven, merengő, mosolytalan arccal üldögélt egy előkelő úrhölgy, és üres tekintetét céltalanul a néptelen utcára vetette.

- Engem vár! - dörmögött Levrey magában, mert izgatottságában néha hangosan beszélt.

Tavaszi nap volt, és háttal az ablaknak megállva, oly gyorsan lapozott az emlékezetében, mint a szalonnaszeleten fekvő arcképgyűjteményben. Tudni akarta, hol látta már valamikor ezt az arcot. A Daguer képei, medálionok pasztelljei - megannyi régen látott női arcok, gyorsan suhantak tova, mint egy farsangi bál forgatagában. A cigányzenekar piros dolmányban vonja a talpalávalót a Redout emelvényén, és az úrnők hátradőlve, élvezetesen mosollyal, önfeledten járták a táncot táncosuk karjai között. Repülnek a kis lábak, és déli szélként süvöltenek a szoknya-fodrok. A vállfűzők kapcsai megfeszülnek, és a monogramok, hímzett nevek az ingen és a zsebkendőcskén: egy férfinévvel akarnak társulni. Ugyan ki adna hitelt a temetők borzalmas sírgödreinek? Csak Deák Ferenc halt meg Pesten, de az is öregember volt.

- Valamely bálban láthattam önágységát - állapította meg magában Levrey Konstantin, amíg az utcácska túlsó felére átment, hogy onnan is megfigyelje az ablakánál ülő hölgyet. Vajszerű kesztyűjét ezalatt felvonta a bő köpenyeg alatt, és engedte látni világoszöld mellényét. Véletlenül aznap vasalták a struflis nadrágot. És a füle fésült fűrtök hiányosságát elfödte a kürtőkalap, amelyet a kopaszodó férfiak oly előszeretettel viselnek.

Itt néhányszor megforgatta a sétatálcikát Levrey ujjai között.

A dáma mozdulatlanul ült az ablakban, mint egy fodrász kirakatában a viaszbábu. Levreynek keresztülvillant az agyán, hogy Göndöcs Benedek módjára talán egy élethíven festett olajfestménynek teszi a szépet, itt, az utca során, de nem: a nő élt és lélegzett, oly halkan, mint a panoráma üvegszekrényében fekvő Kleopátra királynő. A kor divatja szerinti frizurában volt fésülve barna haja, és fehér gallér volt nyakán. Mandula alakú szeme, keleties, nemes orra és szfinx módjára lezárt szája: alkalmas lett volna bármely gavallér megzavarására az akkori Pesten. Körülbelül harmincesztendő asszony volt, a halántékán az ősz oly gyengéd lehetéssel, mint a nyári felhő emlékeztető árnyéka az elcsöndesedő erdő lombkoronáin. Ha a szél fúj, bizonyosan zizeg a füle mellett a haja, mint a hosszú szárú füvek futnak nyurga lábaikon az erdővágásból közelgő szeptember néni elöl. És a tavaszi reggelen mohón nyitja fel a lezárt ajkak kapuját, hogy a falevelekről összegyűjtött harmattal, cserepes virágok illatával öblítse ki a száját, hogy annak fiatal íze legyen, mint a sóska levelének. A férfias gallér bizonyosan nem azt jelenti még nyakán, hogy vigyázni kell kandi, szentségtörő szemektől, amelyek a nyak különös hajlásaiban keresik az életkorokat, mint az esztendő számát a fák gyűrűiben. Ő,

nem, ez a nyak még versenyzett a hattyúkével, és a kis hajak helyükön lehettek, mint a nyár álmái a frissen vágott sarjún, midőn egy réti virágocska addig csiklandozza az alvó arcát, amíg az kedvese hajával álmodik. És az egész junói fej, fejedelmi magatartás és a hűvös szempillák komoly játéka bátran illett volna egy hercegi kastély termeibe, mint akár a „Török Császár” kávéház kasszájába. Levrey, mert alapjában véve mégiscsak regényes férfiú volt, az előbbi helyzetet választotta, és magában nyomban hercegnőnek nevezte el az ismeretlen hölgyet.

Ha Levrey kalandra készülődik vala, tudná módját ejteni, hogyan közelítse meg hölgyét. Értett a szolgálak, az öreg és fiatal nőcselédek nyelvén, valamint a titkoslevél-írásban is mester volt, mint minden fiatalember, akinek sok ideje van. Levrey azonban már negyvenedik éve felé közelgett, ideálra volt szüksége, azért messzire elűzte magától a kísértést, hogy néhány szót váltson az öreg házmesterrel, aki e percben lépett ki a kapun, és seperi kezdte a mocsoktalan gyalogjárót. Levrey elkullogott, anélkül hogy kalapját szemtelenkedve emelgette volna vagy kezével szívét érintse, ajkával csókot, lábával bókot jelzett volna, pedig a pesti uraknak ez mindennapi szokásuk volt. Visszanézett, s észrevette, hogy halkán fordul utána a nő tekintete, mint egy gépezet.

- Kempelen sakkjátszója - dörögte magában Levrey, aztán sietve vette útját a város külső részének, hogy ebédrevalóját megszerezze.

Hagyjuk el e napra Levrey Konstantint kalandos útjában a város határán, ahol félkézalkalmárok laktak. Csörsz, a hírneves pesti hamiskártyás, dörögve ugyan, szolgálatára állott régi barátainak, akikkel együtt valamikor játékbárlangját fenntartotta, ahonnan tekintélyes vagyonnal visszavonult. Levrey áldozat volt a szövetségben; bár tudta, hogy barátja hamisan adja a bankot, játékszenvedélyének nem bírt ellenállni.

Nézzük őt másnap, midőn ismét útra kel a nemes utcácskába, hogy szent ázsiai barát módjára meglátogassa bálványképét.

- Reszket a báró - mondta magában az ez idő tájt divatos pesti lionmondást, midőn is szemeit az ablak hölgyére felvetette.

A hercegnő pontosan ült helyén, mint egy arckép. Ruhája, arca, frizurája mit sem változott tegnap óta. Remek formájú, hosszúkás kezei, amelyek olyanok voltak, mint az olasz mesterek által templomi boltívekre festett szent nők kezei, nyugodtan feküdtek az ablakpárkányon. „Vajon mire vannak teremtvé ezek a kezek? - kérde magában Levrey. - Arra, hogy egy férfit, a la Romantique-frizurás férfifejet simogasson, vagy egy Petőfi-gallérosat megfojtsen?” Mert Levrey Konstantin babonás ember volt, mint a legtöbb valamirevaló úriember Pesten, hol Lenormand kártyái, tenyérjósatai és Lavater koponyaelméletei izgatták az úri társadalom életét. Ah, hányszor fordítottak neki hátat művelt hölgyek, mert tenyerét gyanútlanul megmutatta, s abban egy olyan vonalat vettek észre, melytől megrettentek! Levrey idővel visszaadta a kölcsönt, és kártyát emeltetett a hölgygel, mielőtt az udvarláshoz komolyan hozzálátott volna.

A hercegnő most hosszadalmasan és ígézően Levrey Konstantinon felejtette a szemét, midőn az mintegy hivatalos, megszokott magatartással, pálcikáját forgatva megállott az utca túlsó oldalán. Babos Lavalier-nyakkendő volt ekkor Levrey gallérján, frissnek, fiatalnak, vállalkozónak érezte magát, szerelmes dolgok motoszkáltak a fejében, végzetesnek látta találkozását a hercegnővel, érezte, hogy bizonytalan kimenetelű kalandba keveredik, talán boldog lesz, majd boldogtalan, a szívét teszi fel kockára és józanságát, amelyet az utóbbi esztendőkből minden körülmények között megőrzött, bármit hazudtak, ígértek, kilátásba helyeztek részére a nők, akiket már csaknem olyan egykedvűséggel vitt sétálni a budai hegyek közé, mint a vénkisasszony az ölebét. Most azonban úgy érezte, hogy fordulóponthoz jutott az élete, kártyajárása, kedve, egészsége, szerencséje, délutáni szívzöreje, szendergése, éjjeli nyögésekben és jajgatá-

sokban, fegyenc módra töltött álma megváltozik az idegen hölgy révén. Csak még azt nem tudta, hogy elég gazdag-e a hölgy ahhoz, hogy visszaválthassa zálogba tett, hosszú, nyakba való óraláncát, amelyen ametiszt volt, valamint antik gyűrűt, amelyet a nők mindig oly kíváncsian nézegettek, és csaknem sírva fakadtak, mikor Ince pápa pecsétgyűrűjét megpillantották; és ingbe való karneolgombjai vajon visszatérnek-e valaha?

A hercegnő ekkor különös dolgot művelt, amely még a gyakorlott és meglepetésekre elszánt Levrey Konstantint is zavarba hozta.

A hercegnő leszállott a székről, és tótágast állt.

Az utcáról csak annyit lehetett látni, hogy azon a helyen, ahol előbb körülbelül a hercegnő feje volt látható, most fehér harisnyába bújtatott lábai jelentek meg. Levrey annyira zavarba jött, hogy komolyan elővette a szalagra kötött lorgnette-et, amely egyedül maradt meg régi gazdagságából, szeméhez illesztette, csak ekkor vette észre, hogy semmit sem lát e régiségkereskedőnél vásárolt üvegen. Szabad szemmel merült el tehát a látványosságba, amely bármely pesti gavallért kihozott volna sodrából.

A hercegnő lábai az ég felé emelkedtek, mint a szitakötő szárnyai. A fehér harisnyás lábon látszott a térd felett megkötött, lila színű szalagsokor, amely olyan volt, hogy Levreyt a sohasem próbált nászéjszaka sejtelmébe vonta. Még a térd alatt oly szabályosan, kecsesen hajlott a láb, mint a fiatalemberek fülledt álmában. Falevél nagyságú, fekete, alacsony sarkú, ezüstcsatos félcipő volt a lábon, amely ugyancsak lila színű szalagokkal volt felkötve. És a szalagok útja a boka körül Ariadne fonalához hasonlatosan vezethették volna a tekintetet, ha Levrey mohó szeme nyomban a lábszár folytatását nem keresgélte volna. A sóvár pillantásnak azonban ellenállottak a virágoscserépek. Levrey megdöbbenve és gégében lüktető érveréssel állott helyén, míg egy láthatatlan kéz csendesen összevonta az ablakon a fehér csipkefüggönyöket.

Levrey ezután nyomban elővette névjegyt, amely francia nyelven volt megfogalmazva, és az öreg házmesterrel a sarkon hosszabb megbeszélést folytatott, és néhány húszast csúsztatott a ráncos kézbe.

Mikor Levrey a szobába lépett, a hercegnő már helyén ült. Nyugodt természetességgel fordult Levrey felé, anélkül hogy felállott volna, hellyel kínálta meg. Levrey ellenben nem foglalhatta el a helyet addig, amíg térdhajlással és sóhajtással kezét csókolt a hercegnőnek.

- Uram?

- Úrnőm, imádom önt - felelt Levrey a legnyugodtabban, mert érezte, hogy sokkal jobb, ha túlesnek a szertartásokon.

- A Petőfi idejében volt szokás így szerelmet vallani - mondta csendes mosollyal a hercegnő.

- Én még régi ember vagyok. Nekem ötödik Ferdinánd a királyom, bár régen meghalt. A mai léha divatokkal nem törődöm, illemszabálynak pedig mindig azt fogom tartani, amit a legfinomabb spanyol etikett előír.

- Tehát szeretni akar, mielőtt nevemet tudná?

- Néhány perc előtt mindent megtudtam. Kegyedet Emíliának hívják, és vőlegényét siratja, aki a porosz hadjáratban elesett.

- Ügyes ember - felelt elismeréssel a hölgy, kezébe vette a névjegyet, és onnan leolvasta: - Levrey úr! - Tetőtől talpig végignézett a férfión, aztán még egyszer csókra nyújtotta kezét.

Levrey elkábultan távozott. Órákig sétált a városerdőben, és hangosan beszélt magában, mint a régi regényekben az írók ezt előírták. Megállott, homlokára tette a kezét, méltatlankodva kitért egy régebbi nőismerőse elől, aki bánatára ugyancsak az erdő lombjai alatt keresett enyhülést. Mire szállására ért, Schneider, a városi rendőrség biztosa fogadta, és minden teke-tória nélkül megkötözte, és a rendőrség épületébe hurcolta. Itt Levreyt egy tömlőbe lökték, amely tele volt gyilkosokkal és tolvajokkal. Levrey azt hitte, álmodik. Kérdéseit feleletre sem méltatták.

Néhány nap múlva kihallgatták, s ekkor megtudta a következőket: Emília, a bús menyasszony a múltkoriban lakására csalt egy gazdag sertéskereskedőt, akit megmérgezett, aztán befalazott a ház falába, már meg is találták a kupecet, amint mereven, katonásan állott a téglák mögött. Levreyt azzal gyanúsították, hogy részes volt a gyilkosságban.

Hosszabb időbe tartott, amíg Levrey tisztázta magát a vádak alól. Ám, a börtön megviselte, és örökre csendes emberré tette. Majd ha egyszer meghal - mondták a régi Pesten -, kiderül, hová dugta a sertéskereskedő pénzét.

...Emília azután a Belvárosba költözött. Meglehetősen nagy összegű pénze bánta azt a fatális véletlent, hogy befalazott lókereskedőt találtak a lakásában; a rendőrbiztosok nem egykönnyen nyugodtak bele a dologba, és Emíliának rejtett pénzeket is elő kellett venni, pedig megesküdött, hogy öregségéig nem nyúl még a kamatokhoz sem. Hiába hozatta be a börtönbe saját ágát és fürdőkádját, hasztalan főzetett külön ebédet a „Tigris” fogadó Párizsban járt szakácsával (amelyhez nemegyszer vendégül látta Thaisz főkapitányt), a börtön mégiscsak börtön, a ravaszkodó rabok hátborzongatóan üvöltöttek a pincékben, hogy a főkapitányné megunja lármájukat, míg az orgazdák csak hosszadalmas kínzás után adták elő elrejtett kincseiket, ami ugyancsak nem történt minden csendháborítás nélkül. Emíliának néha eszébe jutott a különös Levrey Konstantin - „ilyen furcsa emberrel még nem találkoztam életemben” - gondolta magában -, s már sajnálta, hogy vallomásával, amellyel Levrey ártatlanságát igazolta, felnyitotta a börtönajtót nem mindennapi barátja előtt. Mily gyorsan múlna az idő a börtönfalak között, ha Levrey Konstantin olykor szerelmet vallana! A borbély helyreállítaná a gavallér fürtös frizuráját, barkóját kigöndörítené, bajuszát, amelyen az első hó gyengéden csillogott, kisütné: és Levrey a rendőrbiztos kíséretében udvarlásra jönne! Vajon látja-e még valaha különös ismerőst?

A nőknek kezei hosszúak, Emília alighogy elfoglalta új lakását a Belvárosban, már birtokába jutott Levrey adresszének. Schneider rendőrügynök, akivel a rendőrségen jó ismeretséget kötött Emília, nyakába akasztotta denevérszárnyakhoz hasonló köpenyegét, zsebébe dugta a dupla csövű pisztolyt, ólommal bélelt füttykőst vett a kezébe, és csakhamar előállította Levrey Konstantint az Emília lakására.

- Engem is be akar falazni, mint a kupecet? - kérdezte Levrey, midőn a rendőrügynök mögött összezárultak a bordó bársonyfűggönyök.

Emília összekulcsolta a két kezét, mint a falusi templomban a szent nők. Hosszadalmasan, megindultan, hallgatagon nézett Levreyre, mint az emlékkönyvből egy halotti arc.

- Én azt hittem, hogy maga jó ember... Jobb ember, mint a többi. Ezért kívántam még egyszer látni. Én nem gyilkoltam meg a kupecet.

Levrey elővette szalagos szemüvegét (az utolsó emléket a víg napokból), és tetőtől talpig végignézte Emíliát. A hölgy tengerzöld selyemszoknyában állott előtte, amelyet a benne elhelyezett drótok úgy szétfeszítettek, mint egy parazolt. Szép divat volt ez ebben a korban. Különösen, ha a Duna-parti poros szél belekapaszkodott a szoknyába, és a levegőbe emelte, mint egy léghajót. Ugyanezért az úrihölgyek térden alul érő nadrágokkal védekeztek a meg-

lepetések ellen. Mint egy régi versben olvasható, a szemérem vára volt ez a nadrág, és az erőd cikcakkos falai a kék vagy piros háromszegű kivágásokban végződtek. Nemigen juthatott a báli névsorba többé azon nőnek a neve, aki nadrágját otthon felejtette. Vajon hordott-e nadrágot Emília? - gondolta magában Levrey a szemle után, mert abban az időben a férfiak még ráérték hasonló bolondságokra gondolni.

- Tehát hogyan történt ez a rettenetes dolog? - kérde Levrey, miután Emília elefántcsontszínű kezének intésére elfoglalta helyét a gomba alakú széken, miközben lábszárait keresztbe vetette, s jobbjáról levonta a vajszerű kesztyűt.

Emília egy darab ideig lehajtott fejjel ült a magas hátú dívány közepén, mintha gondolatait rendezgetné. L. Konstantinnak ideje volt körülnézni az Aranykéz utcai szalonban. Csupa férfiarcképek voltak a falon. Daguer találmánya szerint készült arcképeken málázott az emlékezés. Kürtőkalapos, fehér mellényes, pofaszakállas, kerek szemű, lovaglőfrakkos és csizmás urak, mintha valamennyien rókavadászatról jöttek volna, vagy egy cirkuszi manézból. Álltak vagy támaszkodtak a falon, némelyiknek a ráájára kis fekete flórcsokor volt kötve, mint a hátsólovak homlokára úrnőjük színeiből való szalag, ezek másvilági borzongással néztek alá, mint a sírkövekbe vésett fotográfiák, midőn halottak napján az özvegyasszony és kedvese meglátogatják őket. Vajon valamennyit Emília tette el láb alól? - kérdezte magában Levrey.

- A képeimet nézegeti? - vetette fel fejét Emília. - Ugye, szép gyűjtemény! Ez volt Sina báró, amaz ott egy Esterházy, akit Niki grófnak hívott az egész világ, emez Andrássy Gyula... A gödöllői vadászatok alkalmával állottak Goszlet csöve elé. S miután engem kedveltek, arcképükkel megajándékoztak.

Levrey köteles tisztelettel nézett a gödöllői vadászokra. S mert fantasztikus ember volt, elképzelte őket díszruhákban, a rendjelek piros vagy fehér, vagy világoszöld, vállra vetett szalagjaival mellükön. A maga részéről inkább szerette a főurakat a Lipót-renddel dekorálva, mint mindennapi polgári ruhában. Egy fehér köpönyeges máltai lovagnak vajon ellen tudna állni bármely nő?

De megfeszült a struflí galamszínű nadrágján, s ez a körülmény visszazökkentette a jelenbe. A szívében bódult kíváncsiság, mondhatni: szerelem kezdődött az előtte ülő hölgy iránt, aki főurak barátnője volt. (Vajon mit mondtak a hercegek szerelmeskedés közben? Elhatározta, hogy ezt majd idővel megkérdi Emíliától, egyelőre azonban a kupec szerencsétlen balesetén kell túlesni. Levrey már unta a dolgot. Inkább szeretett volna a sárga csizmaszáras, barkós Niki grófról beszélgetni.)

- A kupeccel a dunai hajón, Pest és Wien között ismerkedtem meg, midőn az Erzherzog Stephanon még hajózenekar működött, és csak a szerelmes emberek válthatták meg a bilétát. Én is szerelmes voltam. Egy grófba, akit szülei Angliába küldtek, hogy megtanulja a nemeslőtenyésztést, és elfelejtsen engem. A hajó ponyvája alatt, a hintaszékben felőle ábrándoztam, amíg a hajóskapitány azzal akarta magára vonni a közfigyelmet, hogy rettenetesen káromkodott a rézcsőbe, s a masiniszta alulról visszakáromkodott.

Azt hiszem, Ruszabányainak hívták, és lovakkal kereskedett. Sok angyalfejú bankót vettem észre a bugyellárisában, amelyet az inge alatt hordott. Egy hátsólovat állított az udvaromba, amikor Pestre értünk, és engedelmet kért, hogy estére meglátogasson.

Már nem is nagyon emlékszem mindenre. A nők életében vannak olyan jelentéktelen események, amelyeknek azért nem tulajdonítanak különösebb fontosságot, mert nincsenek érdekelve a szívükkel. Az én gondolatom messze Angliában volt, ahol Edmund a tengerzöld mezőkön bizonyára rám gondolt, és hosszan elfelejti a tekintetét az amulett, amelyet én akasztottam a

nyakába, midőn búcsút vettünk. Megígértem neki, hogy vallásosságban, tisztaságban, istenfélelemben töltöm az időt, amíg egymástól távol vagyunk. Naponként elsétálok a Normafához, ahol megtaláltuk szívünket, fürdőzni a Császár fürdőbe megyek, mert itt laktam Császár Fruzsinka álnév alatt, miközben Edmund szülei mindenfelé kerestettek a városban. Áldást éreztem szívem alatt, és kis fejkötőket horgoltam a platánok alatt. A kupec talán többet ivott a kelleténél, rosszul lett, a díványra feküdt, s néhány szempillantás alatt meghalt.

Leültem, és gondolkozni kezdtem a holttest mellett. Eleinte nem féltem tőle; mintha aludt volna, s csak tőlem függ, hogy felébresszem. De már akkor is tudtam, hogy nem fogom felébreszteni, mert kellemetlen lett volna az ébredése. Ismét, mint mindig, Edmundomra gondoltam. Ha megtudná, hogy idegen férfi halt meg a lakásomon, akivel talán megosztottam szerelmemet: érzékeny, finom lelke összetörne. Szerencsétlen volna egész életére, megvetné a női nemet, és tártalanul, remeteségben töltené éveit. Szent édesanyja jogosan megátkozná fia megrontóját, és én szégyennel, gyanúval, megvetéssel terhelten bujdosnék el a világba. S Edmundomat örökre elveszíteném... Ez a gondolat visszaadta minden bátorságomat. Estefelé elhívtam a távoli rokonomat - igen távoli atyámfiát, nehogy elképzelje, hogy a bátyámat vagy az atyámat, ők előkelő emberek, s nevüket nem mondhatom meg -, kőművesmester volt az illető, s reggelig elkészültünk a kupec befalazásával. Ezután többé sohasem gondoltam reá. Csak olyankor jutott eszembe, mikor öltözködni kezdtem, s legelőször a kalapot helyeztem el megfésült fürteimen: vajon nem lép ki a falból az ember, amíg távol leszek lakásomtól?

Levrey Konstantin az elbeszélés alatt térdre ereszkedett.

Csókjaival halmozta el a szent cselekedetekre hivatott, áldott lelkű asszonyok kezéhez hasonlatos kezeket, amelyek bizonyosan gyöngéden osztják az alamizsnát a szegényeknek, könnyű szívvel meglobogtatják a bankót, mint a hercegnők kezei, de tudják összezsavarni fésülködés után a kézben maradt hajszálakat, hogy annak figurájából babonás dolgokra következtessenek. Csókolta a kezeket, a gyűrűket (a rubint vérét, a gyémánt észvesztő tavát és az opál jeges mezejét), csupán az volt előtte gyanús, hogy miért teszi fel legelőször a kalapját Emília, amidőn öltözködni kezd. Kérdemesült lionok szerint ez a szokás a könnyűvérű nők között honos.

- És most arra kérem, szívem királynője, hogy álljon tótágast, mint mikor először szeretett - rebegte Levrey.

Emília orra elpirosodott. Könnyes lett a szeme, a hangja elfátyolozódott.

- Edmund is mindig erre kért - szólt csendesen.

- Meghajtotta a derekát, két tenyerével a szőnyegre támaszkodott és egyetlen mozdulattal, mint a hal szökken a tó tükrén, a levegőbe emelte lábszárait. Levrey szívgyönyörűséggel látta, hogy olyan tiszteletreméltó barchentnadrágot visel, mint a józsefvárosi polgárasszonyok.

(1917)

Verbénai, vagy egy pesti polgár megtérése

Verbénai, egy puskaporos arcú agglegény, Pesten, a háború alatt is csak az esti órákban hagyta el Koronaherceg utcai lakását, ahol műtárgyai, képei és választékos könyvei között oly magánosan élt, mint a remeterák a tenger fenekén.

Pontban hét órakor gumitalpú cipőjében, télen szénszagú bundában, nyáron heliotroppal fecskendezett, selyembélésű fekete felöltőben, vékonyra csavart esernyővel kezében, hódsapkában vagy panama kalapban (az időjárás szerint), mindennap más nyakkendőben és más nyakkenődőbe való tűvel, frissen mosott szarvasbőr kesztyűben elhagyta lakását, miután sohasem mulasztotta el a házmesterné tudomására hozni eltávozását. (Húsz év előtt kiraboltak egy lakást a szomszédban, Verbénai azóta óvatos volt.) A Szervita téren belépett a virágosboltba, és az ősz hajú és rózsapiros arcú boltosné mindennap ugyanazon mosollyal tűzte fel a fehér szegfűt, amelyért évenként egyszer, újesztendőkor szokott fizetni Verbénai. Egy selyemkereskedés kirakatában tetőtől talpig megnézte magát, aztán egyforma léptekkel indult el mindennapi sétájára.

Ő szerette Pestet, mint egy unatkozó utazó, aki néhány nap könnyű eltöltésére érkezik meg a városba, s kedves élménynél, esetleg egy tavaszi kalandnál egyebet nem akar emlékebe elvinni. Évtizedek óta nem ismerkedett meg új emberekkel, tehát nem is ismerte őket. Legfeljebb annyit tudott az új világról, hogy mostanában lármásabban, kihívóbban és tolakodóbban viselkednek az utcán az emberek, mint az azelőttiben. Nagyon megrettent volna, ha véletlenül ismeretségre kényszerítik azok az elszánt arcú, amerikaiak vagy angolnak öltözött fiatal emberek, akik látszólag minden cél nélkül kóvályogtak a belvárosban, nőket kísérgettek, ruhásboltok előtt ácsorogtak, s egymást öklelő tekintettel nézegették. Verbénai úgy vélte, hogy többnyire a Krisztus vallásában születtek, de bár inkább lettek volna zsidók, hogy Verbénai régi pesti patrícius módjára szidhatná őket. „Vajon hol nevelték ezeket az urakat, hogy semmi udvariasság, szerénység és finomság nem észlelhető a magaviseletükön? Vajon már bezárták Kalocsán a Jézus-társaságbeli atyák nevelőintézetét vagy Pesten a kegyesrendiek gimnáziumát?” - morfondírozott magában Verbénai, midőn a keskeny belvárosi utcákon meglökdösték az atléták.

Nagy megkönnyebbülése volt, midőn a háború kitörésével az erőszakos fiatalemberek száma megfogyatkozott, bár véglegesen sohasem tűntek el a Váci utcából.

Ámde itt maradtak a nők, akiket Verbénai éppen úgy nem értett már, mint a férfiakat.

Valamikor ő volt az a rendes, előkelő fiatalember Pesten, akihez szívesen feleségül adtak volna bármely kisasszonyt. Verbénai ellenben már akkor is unatkozott a bálokon, a házi estélyeken azokat az asszonyokat tisztelte, akik az édesanyjának voltak barátnői. Nem merte elhinni, hogy valcerozó, jégre járó, huszártiszt után bolonduló, raccsoló és előkelődsdi Tricsikből, Pancsikból, Ferrykből (amint fiatal korában többnyire a pesti hajadonokat nevezték) valamikor éppen olyan erkölcsös öregasszonyok lesznek, mint anyáinkból. Ő a nőkben az elmúltakat rajongta körül álmaival - a régi, diadalmas nőket, akik miniatűrökről, pasztellképecskékről, medálionokból nézegettek reá otthonában, bizonyosan valamennyien Szent Lajos leányai vagy Mária Terézia unokái - egy mai nő arcképéről el sem képzelhette, hogy azt férfiú a szíve felett viselje.

És még egy különös dolgot tapasztalt utcai sétáiban. Midőn májusi est volt, és a budai orgonák illata átszállott Pestre a rác templom angyali üdvözlétének haranghangjain, és a pesti tornyokban is oly szorgalmasan szólaltak meg a harangok, mintha csupa vallásos ember lakna

a városban - vagy a téli alkony Váci utcai, ibolyaszagos ködében, amely ködön úgy piroslottak át a gázlámpák és a boltok villanyos fényei, mint élni vágyó asszonyszemek, úgy suhogtak a selymek a pesti nőkön, mint moszkvai nagyhercegnőkön, a fejüket olyan előkelően tartották, mintha nem is ők lettek volna azok, akik délután a tyúkszemüket metélték a konyhaszéken, és olyan megvetéssel nézték végig a bódorgó öreg gavallért, hogy az keresztet vetett utánuk, majd csúfságot eszelt ki felőlük, amely csúfság tulajdonképpen a természet rendje -, Verbénai sétái közben azt tapasztalta, hogy az utolsó évtizedben a zsidó nők szebbek lettek a városban, mint a keresztények. Azok a húsvéti, barkatestű, gellérthegyi búcsúk mézeskalács szívéhez hasonló arcú, vadfü hajú hölgyek, akik vasalt fehér alsószoknyáikban (amely a lábat elfödte), otthon varrt fehéreneműben és ruhában, valamint kék, fehér szegélyű gyűrűvel az ujjukon itt valamikor a pesti férfiakat bolondították, az első áldozásnál nyakukba akasztott keresztet holtuk napjáig viselték, és a legtisztább nőnek is némi házikenyér illata volt, és az ujjak között morzsákat, hajszálakat szerettek gyúrni - ezek a nők nem tartottak lépést a divattal, nem széplültek elég gyorsan, s így hervadtabbaknak látszottak, mint a friss, éppen most élni vágyó és ruganyos, városi zsidó nők, akik faluról vagy kisvárosból kerültek Pestre, és a patrícus nőket lepipálták öltözködésükkel, szépségükkel, mohó szemükkel, meglepő intelligenciájukkal. Ezek az új nők tudták azt is, amit azelőtt csak a Flóra-terem hölgyei tartottak birtokukban - hogyan lehet mesterséges fogásokkal izgatni a férfiakat. Ruházatban, hajviseletben, a cipő alakjában, a lépéseikben s a fejtartásukban: egyetlen cél a férfiak örökös nyugtalanítása. Ők már nem a Gyapjú utcai német színházban vagy a Beleznay kertben tanulták a dalokat, amelyeket a férfiak fülébe lehet döngicsélni. Nagy Ignác helyett francia könyvet forgatnak, igaz, hogy keveset értenek belőle; az utcán angolul beszélnek a társalkodónővel; de szívből csak a Wertheimer kávéház lengyel szintársulatánál mulatnak. Telve vannak névtelen, kimondhatatlan vágyódással a kultúra, a kiválóság, a feltűnő műveltség iránt, egy-két sort elolvasnak minden divatos regényből, élni, élni, élni - és hamar elfelejteni a keserű kalandot. A legboldogabb még az közöttük, aki vágyai kielégülését megtalálja abban a tényben, hogy a József utcai vörös torony alatt szenteltvizet hint a hittérítő páter a fejére. De a legtöbb még Debussy zenéjében sem talál megfelelő kielégítést névtelen vágyakozásában.

Verbénai esti sétáin, mint a régi nők lovagja és hátrahagyott megbízottja, szemügyre vette az új toaletteket és kalapokat: a háború alatt mind nyugtalanabbul ért vissza szállására. Nyugtalanokdva sétálgatott műtárgyai, festményei között, amelyekre kétszeres gonddal vigyázott azóta, mióta a hadimilliomosok vásárolni kezdték a hamis és valódi antik tárgyakat, az elmúlt korok divatjait, ócska szekrényeit, oltárterítőit és krinolinrongyait. Mindaddig nem tudott lecsillapodni, amíg néhány Chopin-művet el nem játszott zongoráján, amely oly halkan szólt, hogy szinte csak egyedül hallotta a fojtott hangokat. Gömbölyű szeme eleinte vadul kereste a hangjegyeket, fehér kezei indulatosan nyomultak a billentyűkre, amíg lassan-lassan megnyugodott, fáradtan lehajtotta a fejét, és megérezte az élet hiábavalóságát. Egy régi könyvet vett elő a polcra - hol egy eredeti Thackeray-kiadást, amelyet bohó angol rajzoló tollai varázslatossá tettek, vagy Petőfi első kiadását, mert mindenből csak a primórt szerette, a szilvából is - kanapéjára dőlt és apránként elfelejtette az alatt fojtogatott várost, amelynek torkán mind keményebbeket markolt a háború. Már csak egy óráig volt szabad muzsikálni a városban, a táncosnők rikoltozva, sorsukat átkozva, lumpok és cigányok káromkodva vonultak ki a mulatóhelyekről.

Verbénai lefekvés előtt, midőn az elképzelt világokból, regényírók, költők szigetjeiről ismét visszaérkezett, elgondolkodva vetett pillantást az alatt elsötétülő városra. Ilyenkor mintha megbocsájtott volna Pestnek, amint a lámpások éjfél tájban elaludtak. „A legnagyobb kócsagtollat sem lehet tovább mutogatni a hotel ebédlőjében; a legorvátlanabb tangótáncos gavallérokat is kilöki a spelunkából” - gondolta megelégedetten. Bizonyos elmerengéssel hajtotta fejét

a párnára. Ilyen volt Pest, mielőtt elnépesítették az új emberek, a lármás, kocsikerékbe kapaszkodó ügynökök, lihegve élő nők. Amikor még a régi belvárosi patríciusok voltak urak a városon, és kilenc órákor aludni ment a lakosság. Még az első kenyérjegynek és hústalan napnak is örült. Nem bánta a dolgot, legalább nem eszik annyi húst a nép. Beköszöntött a tél, és az öreg gazdasszony nemegyszer tehetetlenül, üres kosárral tért vissza a piacról. Mindent megvettek az orra előtt a gazdag emberek. A szén elfogyott, és a lakás hideg volt. Verbénai befőttes vacsorázott, és gúnyosan pillantott ki az elsötétülő városra. „Megérdemelték!” - dörögte.

Amint a nyomor és nélkülözés erősebb hangokat hallatott a városban, hogy jól elzárt lakásán is meg lehetett hallani, Verbénai elhatározta, hogy többet forgolódik az utcákon, hadd lássa saját szemeivel Isten büntetését Pest-Ninive felett.

Vendéglőbe járt vacsorázni.

Eleinte azokat a kiskorcsmákat kereste, amelyeknek létezéséről ifjúkorában tudott. Végigjárta a Belvárost, hogy felfedezze azokat a paradicsomi helyeket, ahol jól és ízletesen s olcsón lehetett étkezni. Ahol kitűnő sört, pompás bort mértek. Törzsasztalok voltak és muzsikáló órák. A vendéglőssel kezett fogott az ember, és összeráncolt homlokkal tudakozódott a vacsoráról; Anton, a csaposlegény már hozta a trafikból a megválogatott virzsínia szivart és az esti lapot.

Verbénai csalódása napról napra növekedett. Részben nem találta helyükön a drágalátos kiskorcsmákat, részint idegen arcok, hideg konyhák, ehetetlen eledelek, rossz sörök és borok fogadták. Fizetésnél majdnem öltre ment a pincérrel.

- Mindenki rabló lett Pesten? - kiáltozott, és felindulva ért szállására.

A régi kereskedői, hol évtizedeken át vásárolt inget, ruhát, kalapot, sétapálcát, cipőt, egymás után megbolondultak, s felkérték, hogy ne látogassa többé őket, mert nem szeretik a botrányt boltjaikban. Nincs többé angol posztó, párizsi illatszer, londoni kalap, lyoni selyem. A kis termető belvárosi suszter, aki huszonöt éve varrta cipőit, bezárta előtte a boltját.

- Úgysem fizeti meg az árát a tekintetes úr - kiáltott az üvegajtó mögül.

- Kutya! - felelt Verbénai, és amit soha életében nem tett, felemelte velencei faragású sétapálcáját, és bezúzta a suszter ablakát.

S otthon megállapította magában, hogy a kereskedők kapzsisága oka a háborúnak. S ezt néhányszor meg is mondogatta azoknak az ezüstfejú belvárosi kereskedőknek, ahol már az apja is vette az ingét és a szárnyas kabátját.

Verbénai külsejében apránként némi változások történtek, amely változásokat szégyenkezve vallott be a tükör előtt, de még azt hitte, hogy az emberek nem veszik észre a dolgok állapotát. Például kezdett két napig viselni fehérneműt, mert nem volt szappan. Eleinte undorodva vette föl a gyűrött inget, de később megszokta. Nem borotválkozott már mindennap, mert a borbély drágább lett. S dühében lemondott a kabátja virágjáról, mert felemelték az árát. Elhatározta, hogy megküzd a kereskedők kapzsiságával. Nem varratott tehát sem cipőt, sem új ruhát. Szép szárnyas kabátjai kifényesedtek, elkopadoztak, fehér mellényei többé nem voltak kifogástalan tisztaságúak, lábbelijét otthon maga javíttatta, és foltot foltra hányt.

Ha már azelőtt embergyűlölettel járt-kelt esti sétáin a háború előtti Pesten, elkeseredettsége most napról napra növekedett. A fal mellett óvatosan suhant tova a félig megvilágított utcákon, mintha a saját maga nagyapja, volna, Pestet löveti Hentzi generális, és az ablakokat nem szabad kivilágítani. A nőket csupán fél szemmel nézte madárijesztő kalapja alól. Keserű

kortyokat nyelt, midőn észlelte, hogy a szoknyák mind rövidebbek és mind költségesebbek lesznek Pesten. (A régi világban olykor vásárolt egy-egy blúzocskát, kalapocskát szegényebb nőismerőseinek, akik lelkesen hallgatták műtárgyai eredetét vasárnapi délutánokon. Ez apró ajándékokat már az első háborús áremelkedésnél beszüntette. Némi büszkeséggel vallotta be önmagának, hogy nem ismer olyan nőt Pesten, aki a háborús, drága kalapot megérdemelje. „Mért nem járnak a régi ruháikban és ódon kalapjaikban! Vagy hajadonfővel?” - kérdezgette, midőn az újságban azt olvasta, hogy egy női ruha ötszáz pengőbe kerül, egy kalap száz forintba.) Néha, hogy kínzó éhségét csillapítsa, be-belépett egy előkelő szállodába, és ha nem öntötte el az epe az étlapon található áraktól, későbbben bizonyosan rosszul lett a gazdagok, a háború milliomosainak látványától, akik gondtalanul dobálták itt a könnyen szerzett pénzt. Milyen hangosak, cigánymuzsikások, szinte büntől fülledtek voltak ezek az éttermek. A nők csaknem az asztalra rakták kétszáz koronás lábbelijüket, az urak selyembélésű frakkban ültek. Egy öreg pincér, aki fiatal korában a város egyik első gavallérjának ismerte Verbénait, most „kenyeresfiú” lett vénségére a Belváros nevezetes hoteljében, Verbénai háta mögé sompolyogva, halkán és elkeseredetten adott felvilágosítást a jókedvű vendégekről, akik már leülték büntetésüket, vagy ezután kerülnek börtönbe mint a háború csalói.

Verbénai az ékszerektől ragyogó, festett hajú és alig felöltözött nőket elfelejtette otthonában, de nem ment ki a fejéből, hogy miért nem katonák a hadimilliomosok?

Napról napra érezte, hogy ez a háború, melynek kezdetben kárörvendezve örült, halálát fogja okozni, ha még tovább tart. Véget kell vetni a háborúnak, hogy visszatérjen a régi boldog világ, amelyben ő tiszteletre méltó, előkelő úriember volt, nyugodtan és finoman élt, páholyból nézte a műveletlen, finomtalan embereket... Nyugtalanzkodva, sóhajtozva vette kezébe reggel az újságot: még mindig háború van. Estefelé, ha rossz napja volt, undorodva kiment a lármás, tolakodó Nagykörútra, és Az Újság kirakatában megnézte a vezérkar napi jelentését: még mindig háború van.

Egy napon néhány régebbi képét akarta felakasztani a falra. A képek eddig a padláson hevertek, és most kitisztította őket. Gyönyörködve nézte a halottivá lett, szélmalmos tájképeket és régen elment emberek arcvonásait. Névtelen festő művei, de a világ, amelyet rajzolt, még a boldogok világa volt.

És ezen a napon történt vele egy megfejthetetlen, furcsa esemény.

Kora délután elindult, hogy a festmények felfüggesztéséhez szükséges szeget megvegye a városban. A régi kereskedőjét természetesen elkerülte, hisz azzal már régen összeveszett. A Józsefvárosba, majd az Erzsébetvárosba járt vaskereskedésekbe, hogy szeget vásároljon. És mindenütt azt felelték, hogy a háború alatt elfogyott a szeg.

Verbénai először némán, gondolat nélkül folytatta hiábavaló vándorlását, csak a szívében érzett különös szorongást.

Mikor a tizedik vaskereskedésben a szemébe nevettek, csendesen azt kérdezte a hátát mutató kereskedőtől:

- És ha valaki felkötni akarná önmagát, akkor sem volna szeg?

- A háború alatt nemigen - felelt a boltos.

Verbénai ebben a percben érezte, hogy céltalanná, reménytelenné váltott eddigi élete. Mindent elvett tőle a háború, még a szegeket is, amelyekre képeit akasztaná.

Legyen vége hát mindennek, ami volt. Új életet kell kezdeni, a háború ellen - gondolta magában.

És midőn ez elhatározása kialakult lelkében, ismét oly kárörömet érzett, mint a háború kitörésekor. Frissen, boldogan sietett hazafelé, és már arra eszmélt, hogy milyen más lesz megint a világ képe körülötte, ha vége lesz a háborúnak. A hadimilliomosokat viasszaszorítják műveltségüknél fogva érdemelt helyükre, az asszonyokról letépik a selymet, a cifra rongyokat. A piszkos suszter megint alázatosan köszön. A boltos az ajtóban várja. A vendéglős elébe siet. A virágáros asszony finomkodva mosolyog. A kofa nem szemtelenkedik a piacon. A kardcsörtető főhadnagyok csendes bankhivatalnokok lesznek. A lerongyosodott középosztály ismét összeszedi magát. Az intelligencia, a műveltség lesz az úr a világon. Ha elmúlik a háború.

Érezte, hogy itt van az idő, amikor szemlélődő, boldogtalan, tunya életének véget kell vetni. Tenni kell valamit.

Egy terv motozott már régen a fejében, amelytől a mai napig idegenkedett. Tudta, hogy a műtárgyak, képek ára hallatlan mértékben emelkedett a háború alatt. Eladja a képeit borsos áron a hadimilliomosoknak. És a befolyó pénzen - békét vesz. Hadikölcsönt jegyez, a háborúnak adja vagyonát - a háború ellen.

Verbénai ez éjszakán sorban elbúcsúzott a képeitől. Megcsókolta őket, mint az anya a háborúba induló fiát.

- Menj, gyermekem, légy a haza szolgálatában - mondotta megilletődve.

A képkatonák sorakoztak a földön, ahová egymás mellé álltak. Volt közöttük hadnagy, kapitány. Egy valódi Munkácsy-vázlat volt a király.

- Holnap útra keltek, édeseim - mondta az agglegény remegő fájdalommal, de érezte, hogy belehalna, ha másképpen cselekedne.

Reggel megjelent az újságokban a hirdetés, hogy Verbénai István (IV., Koronaherceg utca **) eladja műtárgyait és képeit. Található egész nap.

(1917)

A gyertya egy tiszta házban

Egy kis olajfából faragott feszület állott évek óta az éjjeliasztalkán, a mécses és a homokóra között (ezenkívül egy ócska Biblia, amelyből bajos napok estéjén elaluvás előtt ész nélkül olvasott), s egy szerdai reggelen, láthatóan minden ok nélkül, megmozdult a feszület, ingadozni kezdett kis ezüsttalpán, majd lezuhant a szőnyegre.

- Különös ómen - dünnyögte egy deres fejű, az élettől régi tajtékszínűre füstölt arcú, ősapák farkasbozontú szemöldökével rendelkező, asszonyszáj alakjára nevelt bajuszú, mogorva kedvű úriember, amíg derekát meghajtotta a feszület után. Felvette, megsimogatta, és a következő dolgok jutottak eszébe:

Legelőször egy toronyfolyosót látott, csiga alakban kanyarodó grádicsot, amelyen a porban, salétromhulladékban, nyikorgó fában régi emberek lábnyomai látszottak. Mintha csupa olyan métermázsás emberek jártak volna erre azelőtt, akiknek súlyos talpától nyomban kikopott a fa. S olyan nagy fejük volt, ha kidugják vala a keskenyre szabott ablakon, többé visszavonni nem tudják. A harangláb falából mindaddig ordít a kékre vált arcú lovag, amíg a kőművesek jönnek, s a falat kibontják. Ugyanezért Orgonás, e történet hőse már akkor, húsz év előtt is óvakodott fejét kidugni az ablakon, pedig odalent a városban nagy ünnep volt, egy rongyos kabátú, vörös szakállú védőszent neve napját tartották, a szomszéd falukból eljöttek segíteni a papok, a kitünőbb polgárok kapuiból oltárokat emeltek gyeptől és virágból, füstölő zsolozsma zengett a város felett, a városháza előtt minden percben belesütötte a mordályt a hajdú a hangcsináló pléhkúpba, és a zömök, puskaortorony külsejű harangláb lengeni látszott együtt a haranggal.

Orgonás egy nő után szaladt a torony lépcsőjén, az ünnepet nézni az ablakból. És most már nem is emlékezett egyébre, mint a nő harisnyájára. A félcipőcske felett piros karikás harisnya volt az, amely előmozdította a láb kövérségét. E korban nem mindennap voltak láthatók az úrinők lábszárai, csupán kivételes alkalmakkor, midőn almát szüreteltek a fán, vagy a padlásra mentek tojás után. A félhomályos harangláb csigalépcsőjén még sohasem látott női lábat Orgonás. S ugyanezért úgy megnézte, hogy húsz év múlva sem felejtette el.

Jövendő élete volt e meglehetősen telt, de nyúlánk piros karikákon példázva. Háziasság, a gyermekek után való szaladgálás, karácsonyi éjszakákon való templombamenetel, fáradhatatlan járás-kelés a ház belsejében, a fürge felkelés a hajnali nagymosáshoz, végül a megholt férje sírhalmához való gyakori zárandokolás látszott e fiatal lánylábakon; bizonyosan kenyérillata van a térdének. - És Orgonás valóban egész életében kereste a hasonló piros karikás harisnyákat, és soha többé nem tudta megtalálni. Csupán az olajfeszület maradt emléken a nőtől. Agglegény volt, és a Bibliát azért tartogatta a közelében, hogy ne haljon meg társtanul, mint egy lomha árnyék elenyészik a tanyaház falán, midőn a távoli mezőkön lépteket hallanak a vándorlegények, s gyorsan elfojtják a tüzet.

Néhány nap múlva útban volt ama felvidéki város felé, ahol a toronylábát helyén találta, a fedett fahíd alatt úgy zúgott a víz, mint az emlékezet, vászonszaga volt egy csodálatos görbülő utcának, és a boltban megtalálta Fánnit, az egykori piros harisnyás lányt. Arca olyan fehér volt, mint a fejkendője.

- Nem nagyon volt érdemes élni - szólt Fanni, miután túlestek a kölcsönös meglepetésen. - Sok üveget törtem életemben, mert sok bánatom volt. Az uram is meghalt időnek előtte, mint egy gyümölcsfa, amelyet nem tudunk felnevelni. De van egy lányom, majd megismeri. Ő római katolikus, és Fannynak írja a nevét.

Este, miután a boltot bezárták, vacsorához terítettek a régi házban. Csengett a régen használt óvezüst, ritka porcelánok sápadtan jöttek elő a szekrény mélységéből, a damasztabrosz földig ért, és a karos gyertyatartókban olyan gyertyák égtek, amelyekre szentek mennybemenetelei és megdicsőülései voltak aranyba mártott tűvel rajzolva, királynék és klostrom-főnöksasszonyok gyertyái. Régi ház volt ez, a bútorokat csak akkor tolták el helyükről, ha valaki meghalt a háznál, és a temetésre távoli atyafiak is eljöttek. Már a nagyapák gazdag emberek voltak, s ugyanazon kereskedést folytatták. Magyar ruhában vagy lengyel dolmányban festették le magukat a vándorpiktórral, többnyire legelső emberek voltak egyházukban, és nagy körültekintéssel haltak meg. Csupán a Fanni férje követett el némi rendetlenséget idő előtti halálával. Ámde, a ház és levegője olyan nyugodt volt, mintha a falon függő bölcs pátriárkák uralkodnának most is az asszony helyett. Egy Deák-kabátos, poros szakállú vén összeráncolta homlokát az olajfestményen, amikor Orgonás gácsérbajusza szaglászódni kezdett a házban.

A vacsorázóasztalnál Orgonással szemben egy nyúlánk, fiatal hölgy foglalt helyet. Barna volt, s kis, piros csokor a nyakába kötve. Olyan hosszú szempillája volt, amilyent az utazó még sohasem látott. A szemöldöke íj alakú volt, mint az egyiptomi falfestményeken a nyilasok íja. Az orra egyenes, de mégis kíváncsi. Míg ajka oly mozdulatlan, mint a titok az aranszelemben. A gyertyafény megvilágította a fülét és nyakát. Olyan gyengéd színek látszottak akkor, mint a frissen hullott hó színe a kivilágított ablakpárkányon.

- Nemde Rebeka kisasszony az *Ivanhoe* című regényből? - kérdezte Orgonás könnyedén.

- A leányom - felelt egyszerűen Fanni.

A vacsora vége felé kiderült, hogy ebben a házban sokat beszélgettek Orgonásról.

Mikor odakünn havazott, és a keresztútnál bizonyosan megfagyott a vándorlegény, Szent Anna tornyában az óramű hosszadalmas láncsörgetés és a nehezekek fáradt vonszolása után (mintha mindegyik fogaskeréken egy macskabundás, kárörvendő kísértet gubbasztana) ütötte el a nyolc órát, s az ércnek kondulása volt már csak egyetlen jele a földi életnek a hóföregtebe borult városka felett: Fanni házában a megbízható kályha körül vagy ágy dunyhái alatt az anya sokszor beszélt növekedő leányának ifjúságáról - természetesen sohasem gondolt arra, hogy Orgonás még él valahol a világon, s egyszer beállít, mint az újvilágból egy meggazdagodott farmer.

Az elbeszélések szerint Orgonásnak ugyancsak magyar ruhában - de színesben, a búzavirágében vagy a bíbornokokében - kellett volna megjelenni, lehetőleg lóháton.

Máskor, midőn az ősz hosszant ásított a városka felett, mint Rocambole regénye: a kéményekből mélázva szállt el a füst, mint a lakók kedve és ifjúsága; a sárga levelek beköltöztek a mezőkről a városka udvaraira és girbegurba utcáira: mintha odakint nem éreznék magukat biztonságban éjszakára; az almáriomban hirtelen nagyot reccsent valami, mintha egy halott keze nyúlkalna a borosüveg után: anya és leánya bolyhos kendőkbe burkolva üldögéltek a ház körül futó folyosón, és a platánlevelek úgy sodródtak el visszahúzott lábaik mellett, mint a kisgyermek lelkei.

Ilyenkor Orgonás furmányosszekéren, kék frakkban, galamszínű nadrágban és köcsögkalapban érkezik a városkába. Költeményes kis könyvet olvas útjában, amelybe száraz virágok vannak préselve. A szemén csendes mélázás, mintha nem akarna semmit, csak a gondolatainak élni. Olvasmányok és másvilági fények fűrtös homlokán. Csendesen elsétálni a ház előtt.

Majd a védőszent májusi ünnepnapján anya és leánya felmentek a haranglábbra, hogy a piacon lezajló ünnepséget megszemléljék. A tömjénnek ugyanazon szaga volt a háztetők felett, a hegyoldalból vágott virágos bokrok úgy fehérlettek, mint térdeplő fehér menyecskék az

oltárok körül, míg egy bolond akác az ifjúság mézes, szirupízú emlékeit lehelte magából, mint egy nagy kémény, ahol a múlttal tüzelnek.

Orgonásnak ilyenkor a toronykötélbe kellett volna kapaszkodnia, és fecske módjára repdesni a nagy harang körül.

Az utazó piros bort ivott kristályedényből, és néha úgy látta magát és a társaságot a gyertyák fényében, mintha valamennyien kerek szemű, élettelen viaszfigurák volnának egy panoptikumban. A panorámát zálogba csapták, és ők ülnek egy kamarában, s mindig csak egymást nézik.

Az idősebb Fanni visszavonult, hogy kisírja magát a szomszéd szobában.

Orgonás hosszadalmasan a leány arcába nézett, és a merengő szembe mélyedt. Előrehajolt, és vén színészrutinjával megfogta Fanny kezét.

- Hány esztendő vagy?

- Tizenhat.

Orgonásnak könnyes lett a szeme.

- Annyi volt az anyám is - mondta csendes megadással Fanny, mintha csak magának mondaná.

- Szerelmes vagy? - kérdezte darab idő múlva Orgonás.

- Igen. Önbe - felelt a leány, és minden vér eltűnt az arcából.

Az utazó összerázkódott.

- Az nem helyes - mormogta, bár éppen az ellenkezőt akarta mondani.

Lesütötte a szemét, és többé nem is mert a leányra nézni az est folyamán, bár érezte, hogy az nem veszi le tekintetét róla. Nézte, mint egy megelevenedett álmod, egy másvilágból visszatért csodát, drága epedést, földre szállott boldogságot.

A fehér arcú asszony, a sírás után megnyugodva, üzleti ügyeit mondta el. A boltot, a háztartást, a kisvárosi embereket. Orgonás, mielőtt búcsúzott, egypercenyi kihallgatást kért az asszonytól.

- Fanni - mondta érzelmesen a szomszéd szobában -, megvan még az a harisnyája?

A fehér arcú nő szótlanul a szekrényhez lépett.

Levendulák közül kivette a piros karikás harisnyát.

Orgonás lehajolt, és csókot lehelt az asszony homlokára.

- Miért titkolóztok előttem? - kérdezte a leány a szobába lépve. Furcsa, érthetetlen tekintetet vetett az anyjára, mire Orgonás nagyon jókedvű lett, mint egy kalandor, akinek alkalma nyílik hamisan kártyázni tapasztalatlan, gazdag emberrel egy útszéli fogadóban.

- A „Bárány”-ban lakom, és holnap délben már elutazom - mondta csendesen, és az anyáról a leányra vonta a tekintetét.

Ezután elment. Érezte, hogy nagy csend marad mögötte a házban, ahol eddig minden olyan nagyon rendben volt. A gyertyák égnek, de a lakók hallgatnak. Majd jön az éj. Az egyik nő a párnáját harapja, míg a másik csendesen sírdogál ágyában, hogy észre ne vegyék.

- Mama, te sírsz?

- Dehogy, gyermekem... De miért jött vissza ez az ember?

Orgonás a régi utcákon andalgott. Megkopogtatta botjával az esőcsatornákat, a bolti címereket, benézett egy-egy ablakon, amelyik mögött világosságot vett észre. Tán haldoklik valaki?... Majd a zúgóhoz ért, és gondolat nélkül, fáradtan hallgatta a folyó hangjait, mintha azóta folytonosan vándorolt volna, mióta utoljára ezen a helyen üldögélt. Ment, mendegélt, míg visszaérkezett ifjúkori városába, ahol már hiába keresi azt a nemes, romlatlan, gyermeteg arcot, amelyet itt valamikor a tükör mutatott. Csak az árnyéka lehet a réginek, amely a házfalakon követi lépteit a holdfényes júniusi éjben.

Déltájban, midőn csomagolt, felpattant az ajtó, lopva, szökve, szívdobogva egy halovány arcú, párdüctermű leány szökkent a „Bárány” szobájába.

Orgonás kitárta a karjait.

- Vártalak.

Az ajka megtalálta a leány ajkát, és oly forró csókot váltottak, amilyenre az utazó még nem emlékezett.

- Azért jöttem - rebegte a leány Orgonás karjai között -, hogy megkérjem az itt maradásra. Az anyám nevében is.

Orgonás mámorosan csókolta a gyermek ajkát. Ifjúsága most érthetővé vált ott előtte e percben. S elmúlt életét jajgatva sajnálta, hogy szinte üvöltött a szíve a fájdalomtól. Elégtételt érzett üres, elkótyavetyélt életéért. Nem töltötte az éveket hiába semmittevéssel. A sors tartozott neki a nagy lutrisszámmal. A sírban nyugodtan heverészhet, mert többet próbált, mint a szomszédos halottak.

A leány olyan engedékeny volt, mint egy fekete galamb. Ajkán érződött a szilva hamva, az érintetlen hó hűvössége és a naptól fakasztott, tiszta tűz forrósága.

Mi lesz ebből?

Ekkor az asztalon megpillantotta az olajfa feszületet, amelyet azért hozott magával, hogy esetleg erről felismertesse magát a piros harisnyás hölgygel.

Erre nyomban elérzékenyedett, mint egy öregember.

- Azt akarom, hogy tovább is szeress - mondta Fannynak, kézen fogta, és az utca sarkáig vezette, amelynek vászonillata volt.

Még visszanézett, és látta a leányt csendesen, lehajtott fővel hazafelé menni.

Milyen ostoba voltam - gondolta magában a vasúti kerekek egyhangú zörgésében, de túlságosan nem haragudott önmagára.

(1917)

Cecil csínyje

- A Sváb-hegyen lakott egy kísértet, aki sok nyugtalan éjszakát szerzett a nyári hő elől a hegyi villákba menekült pesti nőknek, amíg a kísértet fiatal volt. A nők bizonyosan nem változtak meg azóta.

Kezdte elbeszélését Somoskői Géza.

(Természetesen nem az igazi S. G. üldögélt karbonárijában a budai kocsmá asztalánál, hanem egy barkós, romantikus hajviseletű, fátermörderes tőzsdeügynök, aki szívesen abbahagyta az üzletet, ha egy múlt századbéli asztalkát hoztak bemutatásra. Rajongott a régi bútorokért; a könyvet is megvette stílszerű kötésben, és közönséges gyertyával világította a lakását. Mind-egy volt neki, hogy Barabás vagy Zichy Mihály készítette a rajzot, amelyhez hozzájutott. Csak régi legyen, mert éppen foglalkozása miatt undorodott a mával közvetlen összeköttetésben levő tárgyaktól. Barátai Somoskői Gézának nevezték, mert csupa valószínűtlen történeteket mondott vidám körben; lehetséges, hogy régi füzetekből puskázott.)

- Már esztendőök óta nem lakik olyan ismerősöm a Sváb-hegyen, akinek kedvéért felmáshoznék a magasba, ámde történetem idejében minden estémet a hegyen töltöttem, nyári alkonyatnál vagy az őszi ködben, amíg világosság volt a hegyen, szakadó záporban vagy bús, halállal tétovázgató októberben felballagtam, elátkozott ember módjára csavarogtam csuklyás gumiköpenyemben a mély utakon, vagy megzavarodott költő módjára számlálgattam a lehulló faleveleket a Jókai utca körül. Jó volt az. Éppen foglalkozás nélkül voltam, és ebédelni Betti nénémhez jártam Újpestre.

Fején találja a szeget, aki közületek azt gondolja, hogy női ügyben lődörögtem a Sváb-hegyen. Valóban... Akkor még nagyon szent volt ez a történet, csak az erdő mélyén vagy elhagyott éji utcában merészelttem hangosan kiejteni Cecil nevét - de akkor különös boldogság fogott el, ha éjfél után a Bálvány utcában vagy a Mérleg utcában, a leeresztett bolti redőnyök, alvó házak között, az üzletekbe zárt rőföknek és kanavászoknak megsúghattam, hogy Cecil viszonszeret.

Emlékeztek arra az ódon villára, amelyben Kemény Zsigmond lakott?

Ti bizonyára nem ismeritek a setétes, örökzölddel, elvadult bokrokkal benőtt verandát, ahol a *Pesti Napló* egykori szerkesztője álmatlanság és a városi lárma miatt magánosságában töltötte életét, hisz a ház későbbi lakói sem tudják már zordon elődjüket a félhomályos szobákban. De én, mint a múltak rajongója, kiderítettem a helyet, ahol a regényíró hosszadalmas könyveit gyertyavilág mellett papirosra vetette, midőn különcködőnek mondták életmódja miatt, holott a közelgő agylágyulás álldogált már a kert sarkában, mint a holdfényben a kísértet.

Talán már a Kemény Zsigmond panasztalan remeteségében is ódon volt ez a ház, ahol az alkonyat óráiban megjelentek a régi erdélyi fejedelmek árnyai, a zord idők vitézei talpig rongyban és aranyban; valamint a hegyre kutyaagolt hírlapírók kiült nadrágos, kopottas, ócska köpenyeges figurái, akik a lap szerkesztése körül tanácsok és utasítások végett felkeresték a magányba vonult redaktort. A Sváb-hegyi remete éjjelente Erdély aranykorába nyargalt el hófehér paripán, míg estefelé Possevitzen cenzor erőszakos túlkapásairól értesült papír- és tintaszagú, potrohos újságíróktól, akik homlokukat törölgetve értek fel a hegyre.

Lehetséges, hogy a Kemény Zsigmond hült helyének varázsa csalogatott eleinte a régi kerti lak felé... itt tipegett-topogott az elhízott, magyar ruhás férfiú, és értelmetlen szavakat dünnyögett... innen nézett gyűlölködve Pest felé, ahol a Barátok terén nem lehet nappal kinyitni a spalettákat az ablakon, mert hangosan és céltalanul beszélgetnek az ögyelgő polgárok a ház

körül és még éjjel is elrobog egy rozszant bérkocsi bálozó nők krinolinjaival megrakodva... itt szundikált farkasbőrös karosszékében, amíg az álmok rémei fel nem riasztották. Természetesen, csupán kedvemre lehetett, hogy egy álmodozó, Kemény-regénybeli hölgyet találtam a házban, aki szüleivel lakott itt egy tavasztól késő őszig...

Az elbeszélő szünetet tartott, lehunyta a szemét, mint a professzionátus hazugok, a mellénye alatt a szívére tette tenyerét, ámde elég folyamatosan beszélt tovább:

- Az utcák és az utak többnyire szentté váltak, régi magyar királyokról és királynőkről voltak elnevezve, amerre Cecillel éjszakánként sétáltunk. Nem nagyon csodálkoztunk volna, ha a holdfényből kilép egy párdubőrös fejedelem, amint Dolinai Gyula *Hasznos Mulattató*-jában rajzolták első királyainkat. A nagy fák összehajlottak, mintha az volna a hivatásuk, mint a városi csöszöknek, a leskelődés a szerelmesek után. Midőn eljött az ősz, a hegy mind csendesebb lett, mezítelen nők többé nem hemperegtek a kertek fűvében, a zongorák végleg elhallgattak; már korán fényleni kezdett a hold a mély hegyi út felett, amely lassan megtelt falevéllal, mint egy nagy sírgödör. A falevelek messzi vidékről szálltak ide az őszi szél szárnyain, hogy eltemetkezzenek, mint a bogarak a tél közeledésére. Valaki erre jár már kora tavasszal, és gyermekkorra emlékeit keresgéli a lehullott lombokban, ifjúságot, első csókot, érett asszony szerelmét, egyszóval az életet. Köd volt esténként, és én gyakran elgondolkodtam, hogy mostanában indul el a városból a búskomor Kemény Zsigmond egy rossz pesti bérkocsin, vörös maroquinbe kötött történelmi könyvek foglalnak helyet a bakon, a báró lábai között hatalmas tintásüveget tart, sok ívnyi diósgyőrit vásárolt a papírkereskedőnél, és egy penecilus van a zsebében, amellyel majd pennát farag a Sváb-hegyi hollók elhullajtott tollaiból.

Sőt egy éjszaka magam is odaálltam a kert sarkába, mintha Kemény Zsigmond kísértő szelleme volnék. A köpenyeget az arcomra hajtottam a merőlegesen letűző holdsugarakban, csend volt a hegyen, csak messzire vakkantott a kertészek kutyája.

- Ne bolondozzon - mondta Cecil, amint rövid idő múlva megjelent -, amúgy sem tudok aludni az őszi éjjeleken.

Egy meredek hegyi út mellett ültünk le, ahonnan gyermekkorában Cecil leszánkózott, temérdek ruhácskát összetépvén. Itt szeretett leginkább üldögelni, mert körüljárták a gyermekkori babái, boldog, gondtalan évei, tudatlanságai, mint egy körhinta büszke szánkói, fejedelmi paripái és csodálatos hatyúúi.

(Milyen volt Cecil? - kérdeznének?)

Manapság bizony másképpen látom őt, mint egykor láttam. Az élet egy inkvizíció korabeli ítéletmester, mely a legszebb hajfonatokat és lelki bájakat letépi, a fogakat harapófogóval tördeli, és a szemek egyetlen csillagsugarát tüzes vassal kiégeti. Akkor azt hittem, hogy külön nyelven beszél Cecil, amelyet rajta kívül senki sem tud a világon. A szavai, a mondásai, a sóhajtásai egyetlenek; senki sem tudja az ő beszédét, amelyet az égben tanult. Ha férjes asszony lett volna, az én rajongásom férjénél hosszú és állandó szerelmet biztosított volna számára. Az én hódolatom szentté avatta volna őt gyermekei előtt. Az én vakbuzgóságom elhallgattatta volna irigyei kaján száját, ellenségei csúfolódását. Az én belévéssett hitem meggyőzte volna családjá legöregebb asszonyait is arról, hogy Cecilnek más bőre s más húsa van, mint a többi nőknek. De hajdon volt, és így nem sok hasznát láthatta egy titkos lovag fanatizmusának. - Manapság, ha feltűnedezik olykor alakja csendes órákban, úgy látom, hogy kicsiny, jelentéktelen, fekete nőcske volt, szeplők voltak az orrán, és ha hitbuzgalomról beszélt, kancsalított a szemével.)

Azon az őszi éjszakán, amelyet a meredek út felett töltöttünk, Cecil egy öreg hölgyről beszélt, aki nagyon széles hátú lovakon és bőrfedelű hintóban szokott hozzájuk látogatóba járni Pestről, rokonaitól hozta a kenyeret és az orvosságot, a kalapját sohasem tette le, és Cecilnek nagyon rossz véget jósolt egy gyermekkorai csíny miatt.

A csodatévő papot nem hallgatják nagyobb áhítattal a hívők, mint én nyeltem Cecilnek minden szavát. Csak mindig-mindig az ő szavát hallanám, mint a Nirvána szökőkútjainak a csobogását, mint egy lelkemben zongorázó szent Cecília zenélését, mint egy altatódalt a gyermek. (Szegény voltam, és Cecil sohasem beszélt gazdagságukról.)

- Mi volt az a gyermekkorai csíny? - kérdeztem elmerengve, és láttam Cecilt, amint fehér babos kék ruhácskájában, leeresztett copffal, fekete harisnyában, gazellaléptekkel siet az iskola felé. Kondor fekete haján még az álmok ülnek reggelenként, mint kis éji lepkék, ám a mozgékony orrociska már a nappalt szimatolja. Hogy kisegítsem, hogy bizonyosságot tegyek arról, hogy egyetlen szavát sem felejtsem el ismeretségünk alatt - csendesen mondtam:

- Nemde Szerénának hívják a nénit?

- Köszönöm, hogy emlékezik... - felelte ő, és észrevétlenül a vállamra hajtotta a fejét.

A gyengéd arc a nyakamat érintette. Mehettek volna lovagsizmás, tollas kalapos muskatérok a mély útban a Sváb-hegyi villák kirabolására - lopózkodásukkal mit sem törődöm e percben. Eltűntek a házak barna alakjai, a fák árnyékai s az égboltozat messzi tárgyai. A fű alig hallhatólag zizegett, hogy Cecil halk hangjának ne legyen útjában. A szél leült egy útszéli kocsnában, és magányosan bort rendelt. A kakukkos óra észrevétlenül szünetet tartott.

Miről beszélt Cecil?

Csak másnap vagy harmadnap gondoltam utána.

Igen. A szülei kora tavasszal nyaralni mentek, s ő még iskolába járt, tehát Szeréna néninél lakott. Itt egy haragos képű inas gyakran az ölébe vette, midőn az iskolából hazajött, és az ebédre várni kellett. Tízestendős volt, és a komor inas imponált neki.

Aztán az inas többé nem vette az ölébe, nem is szólt hozzá, ablakát ki nem nyitotta reggelenként, amidőn Cecil az iskolába sietett a folyosón, s reménykedve nézett az inasszoba függönyeire. Bizonyosan Szeréna néni figyelmeztette az inast.

Az egész dolgot régen elfelejtette, s csupán a néni baljóslatú szavai hozzák emlékezetébe. Az inas arcára teljességgel nem emlékezett.

Körülbelül ennyi az, amit én nektek röviden el akartam mondani Cecilről, a Sváb-hegyről, félbolond nyárról. Csendes, hosszú őszi. Nemsokára foglalkozásba mentem, és Cecil többé nem jutott az eszembe.

(1917)

A ház, ahol a lámpás ég

Már naponkint hidegedett a vére: a gondolatai és a hangulatai kezdtek hasonlítani a titokteljes patkányirtóéhoz, aki lassú léptekkel ballag ki a pusztaságba az ágaskodó patkányok serege élén. Mindig erősebb, régibb borokat kellett inni, hogy a kedve felderüljön, mint a kalandozásra induló rablólovagoké, akik a déli szélben lengő fagallyak módjára vetik árnyékukat a napsütéses rétre, míg a nyárfasor alatt tovaügetnek.

Napközben egy szürke nyaköves, fekete házinyúlnak érezhette magát, amelyet széles hátú, nagy fejű vadmacskák a lucernáskertben vérszomjasan kergetnek, miután közeli erdei tanyájukról idáig lopóztak.

De estére, midőn a lámpást felgyújtotta a pusztaházban, úgy töntörgött, mint egy kétszáz esztendő kuruc kísértet, akit elhízottsága miatt, beborozott állapotban a pincében felejtének társai, és szárba font hajjal, veres ruhában, álarcos arccal ténfereg a somlai hordók között.

Zegernyesi minden emberi számítás szerint a végét járta, holott még nem múlt el negyvenesztendő - de az élet tökéletesen ellene fordult, míg odakünn, a világban próbálgatott szórakozást, időtöltést feltalálni: a nőket tökéletesen megunta, egyszer csak azon vette magát észre, hogy álmai nőtlenek, egyik női látománya sem tér vissza az éj lengő szárnyain, hogy lábával a homlokára, a szívére taposson, a szoknyafodrárt kirázza, zöld szalagot kössön a nyakára, és veres haját kontyából kibontsa; Zegernyesi úgy aludt, mint a fejsze. Egyébként is meg hasonlott az emberekkel, akiket sohasem kedvelt, mert olyan gögös volt, mint egy kalózvezér. Barátai nem voltak, mert mindenkit megvetett, miután azt hitte, hogy ismeri az embereket. Mindig hajlott a különködésre, holott szeretett magában dúdolgatni, de ijedten elhallgatott, midőn észrevette a hangját. Most csak akkor dörgicsélt magában, ha többet ivott a kelleténél.

Az öreganyjától örökölte azt a félig bedőlt, elhagyatott, zsványkülsejű házat a Bakony szélén, ahol embertől, istentől távol meghúzódott. Bogaras asszony volt az öregasszony, aki negyvenesztendeig itt egyedül lakott, és gyermekfej nagyságú lakatokat helyezett a kapura. Régebbi időben bizonyosan pénzhamisítók laktak a házban, akik láthatatlanul forgathatták is présüket, de az is lehetséges, hogy az utazó kereskedőket megölték és kifosztották e lakban - Zegernyesi nemegyszer kopogtatta a falat éjnek idején, ahol a befalazott kupecceket vélte. Máskor a padláson, pincében keresgélt, érezte, hogy valamely titok lappang a házban, amelynek felderítése őreá van bízva. Mindenütt csak kimustrált bútorokat, ócska hordódongákat talált, francia regényeket, amelyeket az öreg asszonyság olvasott, és érdektelen gazdasági feljegyzéseket. Valamikor hallotta, hogy ilyen házakba szoktak elrejtve lenni a kincsek, amelyeket nem értékesített a gazdájuk. Estefelé zúgni kezdett a Bakony, és igazat adott neki.

Egyszer, midőn a szilvafák úgy virágoztak, mint azok a nők, akiket egykor menyasszonyainak mondott - heten voltak, és a kalendárium legszebb neveire hallgattak -, Zegernyesi ismét a padláson kutatott, mégpedig családi iratok után, mert babonás ember módjára azt álmodta, hogy nagy örökség néz reá. Írások helyett egy hatalmas ládát talált az egyik sarokban, ahova eddig azért nem lépett soha, mert arról volt meggyőződve, hogy ott fekszenek a falban vagy a sárga homokban azok a halottak, akiket a bakonyi betyárok eltettek az útból. Tavasz volt, tehát némi vállalkozási kedv bizsergett a mellénye alatt. Más ember e kedélyállapotban felmászott volna a legnagyobb fára, meghintázta volna magát a virágos gallyakon, és egy gyermekkorai dalt énekel. Z. régi ládát bontogatott.

A ládában egy kis zongora volt, amilyen vidéki vásárok panorámáinak bejáratánál látható. Az arany és piros dísz lekopott róla, megszakadt a bársony, a billentyűk megfeketedtek, a húrok

elrozsdásodtak, a zenés lant kettévált. Zúgott, zengett, csengett a hangszer, midőn Zegernyesi a ládából kiemelte - a régi cirkuszi induló hangjait fel lehetett ismerni a húrok rezgésében, mint a megöregedett kötéláncosnő mozdulataiban a gráciát.

A láda fenekén ülő helyzetben gubbasztott egy férfialak.

Zegernyesinek nagyot dobbant a szíve, itt van a rejtélyes halott, akinek jelenlétét gyakran oly bizonyossággal érezte a házban, hogy szinte várta, mikor nyitja ki az ajtót. Leküzdte felindulását, és egy kályhapiszkáló vassal lökdöste a halottat. Közelebb lépett, némi irtózattal a padláslyukhoz vonta a ládát, odabent egy viaszfejű ember guggolt a láda fenekéhez simulva, mint valami óriási magzat. Zegernyesinek a gyermekkori emlék jutott eszébe vidéki vásárokról, ahol a ponyvasátrakban látott hasonló, kőből, fából, rongyból készült emberi figurákat, amelyek egyik kezükkel a dobot, másik kezükkel a cintányért verték. Nem sok fantázia kellett annak kitalálásához, hogy a guggoló figura bizonyosan a zongora előtt ült, amíg a hangszer közömbösen játszotta a maga nótáit.

Estére összeállította a szerkezetet a szobájában.

Lui - bizonyosan Luinak hívták! - megviselt frakkban, rövid lábszárakkal és köcsögkalapban ült a zongora előtt, amíg a fehér fakezeit a billentyűkön nyugtatta. Így üldögélhetett mindig a különböző vásárokon, amíg gazdái, a vándorkomédiások egyszer zálogban hagyták az erdőszéli házban, amely talán kocsma volt abban az időben.

Ez estén somlai bort ivott Zegernyesi, mert megjutalmazta magát a délutáni munkáért. Szokása szerint tenyerébe hajtotta homlokát, nagyon ritkán mozdult, s akkor fenéig ürítette hirtelen poharát, és hogy ne legyen gondja az új pohárral, nyomban töltött is. Így múltak rendesen az estéi, nem sokat törődve a jelennel, az időjárással, a holnappal, csak akkor figyelt fel, ha a kutya vakkantott az udvaron - míg a múlt, amely a közfelfogás szerint: sűrűn látogatja a magányos embereket, úgy szálldosott el hozzá, mint egy-egy hangfoszlány a nagybögő morgasából, egy faluvégi lakodalomból. Egy-egy orca, amelyet régente látott, úgy tűnt fel előtte, mint a kis fekete kacsza, amely a nádasban úszik, aztán hirtelen elmerül a tóban.

Egyszer felemelte a fejét, szórakozottan szemügyre vette a szobájában guggoló viaszfigurát, és hirtelen azt érezte, hogy már látta valahol ezt az arcot. De vajon hol?

Nem sokáig kellett várnia, hamarosan megtudta.

A falon egy porlepte, vaksi, aranyrámás tükör függött, hegyesszögben, hogy a régi nők ülő helyzetből is láthassák, hogy még nem öregednek. Zegernyesinek pókhálós tekintete tétován tévedt a tükörbe, és két példányban látta önmagát a homályos üveglapon.

Csak Lui valamivel fiatalabb volt.

Ámde egyformán merev, vöröses és viasszerű volt az arcuk - mintha Lui is annyi bort ivott volna életében, mint Z. A szemük merev, fénytelen, halott. Barkójuk fekete, bajuszuk nyírott és felényire leborotvált. Az arcuk sima, a hajuk pomádézottan sima, mint estefelé a muzsikusz cigányoké. Fehér mellényük és kabátjuk van. Mindketten mozdulatlanul, hallgatva ülnek.

Zegernyesi annyira megrendült e váratlan látománnytól, hogy ágyának dőlt, a falnak fordult, és szokása szerint keservesen nyögött, sóhajtozott - mintha a haldoklását próbálgatná -, amíg nehezen álomba szenderült. Halottakkal, haldoklókkal, jégvermekkel, kiskutyákon lovagló, piros kabátos emberekkel és különös mélységű kutakkal álmodott. Midőn másnap ágyán könyökölt, nem emlékezett, hogy Luit látta volna álmában.

Napvilágnál töviről hegyére megnézegette a viaszfigurát. Bizony, az kócos, rongyos, ócska limlom volt. Lehet, hogy fiatal korában egy jobb háznál szolgált, talán egy sakkgép mellett

teljesített funkciót, amilyent Kempelen után mások is fabrikáltak Magyarországon, vagy egy hasbeszélőnél volt, aki tiszta gallért adott rá. Zegernyesi megvetéssel tette helyére a figurát, és ezen a napon nagyobb gonddal tisztálkodott, mint egyébkor, megborotválkozott, és huzamosabb ideig fésülte a haját.

Estefelé, midőn ismét elfoglalta helyét a nagy diófa asztal mellett - ahol nemegyszer iddógált azzal a gondolattal, hogy ugyanígy cselekedtek ősei, akik most már nagy fák lettek a ház körül, és száz esztendőig zúgnak együtt a széllel -, a kutyája ugatni kezdett az udvaron, és nemsokára utazóhintó robogása is hallatszott.

Zegernyesi csendesen félrevonta a függönyt az ablakon.

Valóban hintó közeledett az úton, talán négy, talán csak két ló vonta, széles karimás kalapú kocsis ült a bakon, és az aluszékony, eltűnedező hold világánál sebesen közeledtek a kerekek.

A házból a lámpafény kisugárzott az útra, és a hintó bizonyos idő múlva megállott a kapu előtt.

No - gondolta Zegernyesi, és a töltött fegyverre nézett a falon.

A hintó megállt, és egy női hang hallatszott. Dörmögve válaszolt a kocsis, miután hosszadalmasan szemügyre vette a házat. Aztán újra beszélt a női hang, mintha délutáni álmában szólítaná meg az embert hűtlen szerelmese; egy fehér kéz nyúlt ki a hintó bőrfüggönye alól, és a lámpás felé mutatott az ablakban. Milyen különös kéz volt! Mint egy halott keze, hosszúkás, az éj szürkességében fénylő, bizonyosan rubint vércseppek vannak az egyik ujján. Aztán továbbrobogott a hintó.

- Nem kocsma ez! - dörmögte magának Zegernyesi, bár szívesen vette volna, ha az éjjeli utasok bezörgetnek hozzá.

Vajon ki lehetett a nő?

Talán őt keresi valamelyik régi menyasszonya, aki megbánta hűtlenségét, s az elbujdosott férfi felkeresésére indul? Nyugtalan szívvel utazik, de őt többé fel nem találhatja - akárki volt is azok közül, akikért egykor meghalni is boldogság lett volna.

De később, a borozás folyamán egy másik gondolat fészkelődött az agyába. Az utazó nő senki más nem volt, mint az a nőnek öltözött viaszfigura, amely Lui társaságában ült a panorámában. A komédiások szeretik párosítani viaszfiguráikat. Bizonyosan volt felesége Luinak is, akivel hosszadalmasan nézték egymást. És a nő most eljött az eltűnt Luiért. A hintó valahol az erdőben áll, hallgató, nagy fák alatt, és csak az időpontot várják az utasok, hogy betörjenek a házba Luiért. Nagy késekkel, mordályokkal jönnek az imádott zongoristáért, és egy gyilkoságtól sem riadnak vissza. Bizonyosan szerették a nők ezt a merev szemű gavallért, aki most alattomosan ült hangszere előtt.

Zegernyesit nyugtalanította a helyzet. Idegen emberek járnak háza körül. Honnan jött az a kocsi, és hová ment? A Bakony mindig tele van rejtélyekkel.

Lehetséges, hogy Luit szándékosan dobták le egykor a kocsiról, mint a gonosz asszony ajtót zár férje előtt, midőn mást szeret.

- Menj vándorolni, elzúlleni, elpusztulni, Lui, feleséged a „legkövébb embert” szereti a panorámában - mondták Luinak, és kilökték a házból.

De az asszony időközben megvénült, haja olyan lett, mint a régi sírhalmokon az őszi fű, az arcán barázdákat szántott a kicsapongás, és a legkövébb ember is eltötyögött bő szárú csizmáiban egy bokorugrós szoknyájú táncosnő után. Most már eszébe jutott a céda asszonynak az

elbujdosott Lui, a férj és apa kellene a házhoz. Elindult tehát felkeresni a rossz hírű házakat, ahol véleménye szerint Lui zongoramesteri állást vállalt. Aztán szerte kereste az országutakon, a kocsmákban és a fogadókban, ahol Lui tán tivornyázik, míg ő a gyermekekkel kínlódik.

Most már jó volna a megkopott, öreg Lui.

Zegernyesi felemelte lehajtott fejét. Színültig megtöltötte a poharát, és kiitta.

- Az én életem - rebegte elrévedezve, mert csak most vette észre, hogy a saját életét gondolta át, amelyre pedig sohasem szeretett eszmélni.

Felemelte a viaszbábut, s maga mellé ültette az asztalhoz.

- Nem hagylak - szólt, és megszorította a fából való kezét.

(1917)

Az utazó története

Abban az időben, midőn Magyarországon a fiúgyermekeket többnyire Lajos névre keresztelték, Berkelei is Lajos lett, ámbátor élete folyamán annyi különböző, dédelgető nevet nyert a nők részéről, hogy úgy látszott, egykor majd csak a sírkeresztjére írják fel az igazi nevét. Ámde közbejött valami, Berkeleiből hamarabb lett Lajos, mint ezt bárki hitte volna. Berkelei egyszer elveszítette magát. Elveszett, mint egy zsuzsu az óraláncról, mint egy emlékezetes aranszívecske a karperecről, mint egy hajtű a titkos kalandon, mint egy harisnyakötő a táncteremben...

Berkelei Lajos harmincesztendő volt, és többnyire kalandok után járt, mert az életet úgy rendezte be, hogy mindig a nők önfeledt, gyengéd sugdolózását hallgassa, a való életet elföldték előle a színes függönyök, az utcai zajt eloszlatták a zenélések és éneklések hangjai, az emberek fáradt rosszhiszeműségét a nők fantasztikus elképzelései és történései. Berkelei Lajos úgy élt, mint a bogarász skatulyái vagy a gyűjtő bélyegei, sétapálcái vagy régi szivar-szipkái között. B. L. nőket gyűjtött, szőkét, barnákat, vöröset, és megtanította őket mindenféle fantasztikus dolgokra, szerelmi nyavalygásra, céltalan ábrándozásra és reggeli madárhangú reménykedésre. Segített a nőknek a várakozásban - midőn csodát vártak; a hazugság-bábokat a lelkükben tenyérenyi lepkékké nevelte; jelentéktelen, apró kis fájdalmakat, ideges-ségeket, szívdzavarokat gyógyítgatott olyanformán, hogy nagyobb bajokba sodorta a szenvedőket, féltékenységeket eloszlatott, és vágyakozásokat istápol; temérdek bólintott a nők csacs-kaságain, és komolyan beszélgetett velük divatról, kalapról, gyermeknevelésről, befőttről és cselédről. Körutat tett esztendőnként kétszer-háromszor, mint egy megbízható utazó a vászon-vagy a gyapjúszakmában, midőn is meglátogatta vidéken lakó nőismerőseit, meghallgatta, mi történt azóta, hogy utoljára erre járt, álmaikat, udvarlóikat, terveiket szemügyre vette, és tanáccsal szolgált a gyermekneveléshez. Kirándulásra, kegyhelyi búcsúra, javasasszonyhoz, csudafüldőbe készülődött a nőekkel, de az első éjszaka után megszökött a városból, mert máshol is várták. Egyszer éppen akkor toppant be egy felvidéki városba, midőn Hermin, akinek valamikor eget-földet ígért, egy kisbabának adott életet. B. könnyes szemmel állongott a ház körül, egy percig kikérdezte a szülésznőt a folyosón, utasítást adott Hermin édesanyjának, és a gyermek számára egy farkasfogat hagyott hátra, amelyet majd a nyakába akasztanak, ha a fogzás elkezdődik.

Ilyenformán került váratlanul a „Csap”-hoz címzett útszéli fogadóba, amidőn estére elkullogott a városból, hogy a hegyen túl egy másik városkában próbáljon szerencsét, ahol poste restante levelezett egy nővel, de csak fényképről ismerték még egymást. (A *Képes Családi Lapok* zöld borítékán állandó munkatárs volt B. Csodálatos álneveket talált ki, tíz nővel is levelezett egyszerre, és nemegyszer sikerült feldúlni egy falusi tanítónő vagy vénleány nyugalmát.)

A „Csap” zordon fészek volt. Több száz esztendő előtt építették, midőn még fuvarosok és lovagok vertek itt tanyát. Búcsúk aludtak éppen az udvaron, akik hajnalban a csodatevő Máriához igyekeztek; mint káposztafejek az esti kertben emelkedtek a falusi nők szoknyái; kiszáradt, álmatlan férfiak az eresz alatt megmerevedve ültek, mint a madárijesztők; egy jégszürke, béna koldus gyermekleányokat tanított szent dalokra, amelyek oly monoton dallamúak voltak, mint a vízesés. A belső szobában, ahol Berkeleinek ágyat vetettek, egy kupecféle ember üldögélt finom bor mellett. Néha felállott, és vérvörös arccal körültáncolta az asztalt.

Berkelei az egérszagú ágyból egy darabig figyelte a kupec mulatozását, de csakhamar nehezek lettek a szempillái, és váratlanul leereszkedett a ködfüggöny a bolthajtásról, amely a kupectól

elválasztotta. A ködön túl megnövekedett a kereskedő köpcös, zsíros, közönséges alakja, kifent, fekete bajusza olyan hosszú lett, mint cincéré, és hegyével B. talpát szurkálta. A mellé-nye olyan vörös volt, mint arca, mint az üvegben a bor, mint a vér a szívben, és a két szeme óriásivá dagadt, mint harcban álló tengeri póké. A jobb keze, amellyel a poharat hajtogatta, tízszer akkora lett, mint előbb volt. És a falon egy köpönyeges, nyurga, Napóleon-kalapos árnyék jelent meg, amint a Halált szokták rajzolni. A kasza megmozdult az árnyék vállán, a kupec a székről az ágyra fordult, amelyben Berkelei aludt.

- Még tíz esztendeig élhettem volna, ha nem ittam volna karlócai ürmöst - dörögte a kupec olyan kétségbeesett hangon, hogy Berkeleinek elszállott az álom a szeméből.

- Mindnyájunknak meg kell halnunk - felelt az álmából felriasztott B. - Lehetőleg kényelmesen helyezkedjen el a másik ágyban. Tegye szíve felett imára a kezét, és a lábát teljes hosszában nyújtsa ki, nehogy megcsalja a koporsócsináló asztalos. A zsebórába kár beilleszteni már a kulcsot, és intézkedem, hogy a sáros csizmákkal se sokáig bajlódjon a háziszolga.

A kupec, aki eddig meglehetősen méltóságteljes és férfias magaviseletet tanúsított a bekövetkezett eseménnyel szemben, most olyan nyugtalan volt, mint egy eltévedt falusi kutya a sintér drótján.

- Nem akartam még meghalni - kiáltotta rekedten.

- Mindenki ezt mondja - felelt foghegyről B.

- Történetesen igen jó üzletet kötöttem tegnap. Disznókat vettem a szomszédos uradalomban. A disznókat el kell szállítani. Vasútra tenni, eladni, és a várható hasznot zsebre vágni. Ki csinálja meg ezt helyettem?

- Majd én, barátom - felelte unottan B.

- Két hónappal ezelőtt fiatal feleséget vettem Pesten. Olyan fehér nyaka van, mint a kréta. A nyakán madárpelyhek vannak. Kék bajusza van, mint az árnyék. Anyajegy, egy kis lencse: a csípőjén. Rózsa van a térde felett. A száján méz és harmat. A fehér fogai mögött bugyborékoló szavak. Mi lesz most Rózácskával?

Berkelei legyintett:

- Bízva rám, barátom. Majd gondját viselem.

- Nem szabad verni, de kedveli, ha birkóznak vele, mielőtt megadná magát sorsának. Csak jobb felől szabad simogatni. Balról kedveli a gyengéd ütést. Éva leánya, tehát hibás és gyenge, mint minden asszony. Napvilágon szemérmes a kicsi, míg az éj setétjében villog a fehér foga. Jól vigyázzon reá.

Berkelei másnap magához vette a kupec erszényét, temetést rendelt, eljárta a disznók ügyében, és a hajcsárokkal verekedett. Néhány nap múltával Pesten felkereste az özvegy asszonykát.

- Rendben van - szólt Rózácska, midőn Berkelei beszámolt neki az eddig történetekről. - De ki viszi tovább a kereskedést?

- Én - felelt Berkelei.

S ettől a naptól fogva az ábrándos, szélhámos és tétlen lovag naponta meglátogatta az asszonyt a külvárosi házban, amelyre a kupec olyan lakatokat rakott, mint egy gyermekfej. Átvette a kulcsokat, és távozás után bezárta Rózácskát a házba, mint a kupec cselekedte.

Rózácska csendes, alkalmazkodó teremtmény volt. Bizonyos idő múltán belenyugodott sorsába, és Berkeleit Péternek nevezte, miután így hívták az elhalt urát.

- Péter lettem - dörögte magában a kalandos férfiú, és megelégedettséget érzett a szívében.

Az asztalfőre ült, és a kupec régi bicskájával szelt kenyeret az asszonynak. Elsőnek vett a tálból, és egyszer felpróbálta a kupec régi csizmáját s kalapját. Rózácska a nyakába borult.

- Édes uram - mondta olyan meleg hangon, amilyent még nem hallott Berkelei a régi menyecskéktől.

Az üzlet, amelyet B. az asszonnyal közösen vezetett, meglehetősen jól jövedelmezett. A zsíros bankókat Berkelei hordta magánál a kupec régi erszényében, amely darabokra vált, miután több emberöltőt szolgált. Néha esténként sem távozott el a külvárosi házból. Levetette a zsíros csizmákat, és elnyújtózkodott a kanapén, amíg Rózácska puha, fehér tenyerével a hátát simogatta. Meleg és bűvös volt a ház, benne oly hosszan lehetett aludni, mint a mennyországban. Rózácska esős napokon nem engedte ki az utcára Berkeleit. Néha ágyban ebédelt a férfiú, sok húslevest, marhahúst, friss sert és gyümölcsöt. A maradékot Rózácska a földön ülve fogyasztotta el.

Már körülbelül fél éve tartott a különös házasság. Berkelei Lajos egyetlen levelet sem váltott a régi nőkkel, az utcán elkerülte őket, restellt kalandozni, amint régen szerette, kalandra többé nem vágyakozott. Egészséges volt, és heverészett a díványon.

Ámde egy napon Rózácskát sírdogálva találta a külvárosi házban, miután a lakatot levette a kapuról.

Az asszony sírt, és nem adott választ a hozzá intézett kérdésekre.

Berkelei előbb gyengéden, majd káromkodva faggatta bánata felől. Rózácska mind konokabban sírdogált.

Egyszerre felemelkedett, midőn B. egy igen hosszú káromlásba kezdett, és a hátát odatartotta a férjének.

- Verjen meg - sírta rimánkodva.

- Megcsaltál? - ordított B. L., és vérben forgott a szeme.

- Verjen meg - epekedett Rózácska.

Miután B. ezt megcselekedte, az asszony hálásan, boldogan rogyott a férfi lábaihoz.

- Azt hittem, már nem szeret - dudorászta, és illatos vízzel megmosta Berkelei lábát.

- Istenem, mi lett belőlem! - sóhajtott Berkelei némi undorral, de emlékezetem szerint igen boldog napokat töltött a külvárosi házban. És évekig hiába várták a vidéki és városi nők, hogy szép hazugságait elmondja.

(1917)

Vajon gondol rám?

A hangverseny korán reggel fölébresztette az utazót. A kisvárosi madarak, amelyek az ecetfán helyet foglaltak, nem tudhatták, hogy bős ember szállott meg éjszaka a „Kalap”-nál, aki pisztollyal fogadja a vakmerőt, aki délelőtt be merészel hozzá, lépni; a vidéki madarak elmondták egymásnak élményeiket; tavaszodott, még a verebek is álmodtak.

A bős ember egy darabig a fogát csikorgatta, aztán hirtelen elhatározással kivetette magát az ágyból, talpra ugrott, mint egy diák, holott rendes körülmények között nehezebben kelt föl, mint Oblomov. Az elhatározás sikere, a fölkelés véghezvitele hirtelen meglegedettséggel töltötte el, mint egy ügyes produkció. Néhány perc múlva már kilépett a „Kalap” szalmás kapualjából. (Nemrégén bál lehetett itt, mert kucséberképecskék is heverték a szalmaszálak között.)

A bős ember még sohasem látta a városkát, és a városka sem őt. A történet folyamatossága kedvéért nem sok látnivalót fedezhettek föl egymáson. Hacsak a bős ember fordított barkói nem volnának érdemesek a különös figyelemre, bár ilyen oldalszakáll sok ezer van Magyarországon.

- Gázság - mormogta emberünk, midőn a toronyra nézett. - Még csak nyolc óra van.

Szokása szerint elkeseredett és botjával egy láthatatlan ellenséget fenyegetett.

A kereskedők boltjaikat nyitogatták. Az órás gyönyörködött a svájci órákkal megrakott kirakatban. A fűszeres a négyszögletes sódarabokat a lábával az ajtó mellé rugdosta. Nyolcasokat rajzolt az öntözőkannával a kefefejű inas a divatárusbolt padlójára.

- Ezek most azért keltek föl, hogy illetéktelen hasznót zsaroljanak embertársaikból. A kereskedők mind csalók - dörögte a bős ember, s a piacról egy mellékutcába fordult, hol boltnak híre-hamva sincs.

Bizonyosan ismerik önök is azokat a csendes utcákat, amelyek a piacok mellett földszintes házaikkal meghúzódnak. Tiszta, kövezett, fénylő ablakos, hallgatag utcák ezek, rendesen valamely szent nevéről vannak elkeresztelve, tanárok és hivatalnokok laknak a fehér rózsafa karós udvarokban; a függöny mögött nemegyszer túllból varrt babaruha libeg; a rézkilincsek fénylenek a kapukon.

A bős ember lecsillapodva ment végig a halk utcán. Az ablakokat kinyitogatták, de a függönyvitorlák miatt mit sem láthatott a házak belsejéből. Egyszer pillantott meg egy lyukas selyemkesztyűs női kezét, amely rózsaszínű cukorkapapírokat szedegetett föl... Továbbment, és a kézzől elgondolta, hogy az majd nemsokára főzni kezd a konyhán fehér zománcos, kék edények között, petrezselymet és karalábét fogdosnak a gyengéd ujjak, boldogan piroslik a tűz, déltájban levelet hoz a postás a barátnőtől, amelyet lila színű tentával írtak, és egy elmúlt táncestély és egy táncrend tartalma van benne előadva; délután fölváltva fogja a kéz a piros kötéses regénykönyvet s a zongora billentyűit. Így múlik el az élet.

Be kár, hogy nekem nincs ilyen két kezem, amelynek tennivalóját mindig megfigyelhetném - gondolta most a bős ember, mert aggregény volt, mint szélkakas. - Habár letörném a kezeket, ha másnak írnának levelet, mint nekem - folytatta előzetes féltékenységgel, és a fogát csikorgatta.

Mire viassasétált a világoszöldre festett ház elé, ahol az imént a selyemkesztyűs kezeket látta, már csupán a szél dagasztotta a darumadarakkal hímzett függönyöket. Egy másodpercig várt

valami jelre, amelyet majd a házból ad valaki; nem csodálkozott volna, ha nevéen szólítják, ha meghívják délutánra kottát forgatni a zenéléshez vagy kiránduláshoz ama zöldellő hegyek közé, amelyek mint óriási arcok figyelték a völgyi városkát, benne a kék kabátos liliputiakat. A ház ellenben csendes maradt, mint egy lezárt könyv, amelynek lapjain most tétlenül meglapulnak a figurák: észvesztő, lengő szoknyás regényhősnők és kürtőkalapos, kalandos fiatal emberek.

A bős ember, mint rendesen, saját szerencsétlenségét vonta felelősségre, hogy nem láthatta a kezekhez tartozó arcot, de nem mondott le a reményről, hogy még megismerkedhetik közelebbről a női kézzel, amely oly szokatlan hatással volt rá.

Déltájban a kisvárosi emberek ismeretlen beszélgetését hallgatta a serházban, megnézett egy régi templomot, vadászkutyás, zöld kalapos embert, könyvkereskedést és cukrászboltot. Szerette volna elfoglalni a figyelmét és érdeklődését a köznapi dolgokkal, amelyek az idegen kisvárosban körülvették; arcokat nézett, és hangokra fülelt, lépésekre ügyelt, és céltalan női mosolyokat jegyzett meg; ámde mindez úgy untatta, mint a hétköznapi!

Vajon miért élnek itt az emberek? - kérdezte többször önmagától, amint az órák múltak, és semmi sem történt a poros piacon, a vigasztalan épületek között, a sivár kávéházban, ahol ok nélkül ültek az emberek. Talán még Bovaryné sem lakik a városban, akin nevetni lehetne?

Bár negyvenedik éve felé közelgett a bős ember - azért volt bős, mert mindig mást várt az élettől, mint amit kapott -, bizonyos gyermekes szentimentalizmussal gondolt arra, hogy estére elutazik a városból, és többé egyetlenegy sem lát viszont ez arcok közül, amelyek itt ismerősei lettek. Talán csak álmában vagy a másvilágon egy mezőn jönnek ismét szemközt? „Mit csinál a két kéz a csendes utcában?” - kérdezi majd ő, s választ nem kaphat.

Még magasan állott a nap, midőn útját ismét a hűvös házak felé vette, ahol reggel fontolgatta a lépéseket. Már ügyet sem vetett a többi szerény házakra, a világoszöld házat nézte messziről, és amint közeledett, érezte, hogy most valami rendkívüli történik.

Olyan lassan lépett, mintha súlyzók volnának a lábán. A fejét sem fordította egyenesen a ház felé. Csak az ablaknál állott meg hirtelen.

A függöny félre volt vonva, a nyitott ablaknál egy sötétszőke, molett nő ült, akinek olyan arca volt, mintha mindig vanília cukrászsüteményt enne. Gyengéd, rózsaszínű volt az arc, a nagy szemek körül és a nyakán a haj oly finom volt, mint a madárpíhe.

Izabella - gondolta a bős ember.

Az ismerős, sőt félig-meddig tulajdonnak vélt kezek kézimunka fölött szorgalmaskodtak, amely pipacsvirágokat alkotott a szürke kelmén.

- Izabella - ismételte a bős ember.

(Izabella egy elérhetetlen nő volt, akinek sarka nyomát, lengő szoknyáját, feszes harisnyáját gyermekkorában eleget követte a bős ember. S húszesztendőskoráig álmódzott az orvosné világoskék kendőjéről.)

Az ablak hölgye fölvetette a szemét. Nyugodt, igénytelen, de puha párnákhoz szokott, barna szemei voltak, ahol nem táncolnak trapézban az álmok, valamint bakkecskék sem nyugtalanítják az álmvilágot. Halkan füttyűrész az álm madara e ház párnáin, mint az erdőn egyedül önmagának énekelgető madár.

- Mit óhajt? - kérdezte nyugodt nyugtalansággal a közelgő bős embert.

- A kezét - mondta a férfiú olyan hangon, amelyet nem ismert magáénak.

Az asszony fehér, hosszú, leányos kezét a két kezébe fogta. A csuklót megsimogatta, az ujjakat végigtapintotta, a tenyérbe szélhámos módjára nézett.

- Tenyérből jósolok - mondta. - S meg nem állhatom, hogy önnek, asszonyom, a legboldogabb jövőt s a leghosszabb életet ne jósoljam. Ezek a vonalak, ezek a völgyek... Gyermek lesz, hat gyermeke.

Az asszony riadtan és kelletlenül állott az ablakban. Tetőtől talpig méregette a férfit. Szinte megbűvölve hallgatott.

Csak akkor tért magához, midőn a bős ember hosszan, felejthetetlenül megcsókolta a kezét, ahogyan még senki sem csókolta meg.

A bős ember másnap és harmadnap, idegen városokban, míg az esetet végleg el nem felejtette, megállott, és mosolyogva kérdezte magában:

- Vajon?...

(1917)

Elaltatott kastély

...Abban a városkában, ahol megtelepedtem, hogy jóságban, szívnemességben, erényességben és gőgös tisztaságban töltsen hátralévő éveimet, csakhamar megismerkedtem Plátó úrral, a helybeli nőnevelde tulajdonos-igazgatójával. Bizalmát sikerült megnyerni, mert a déli sernél inspektor úrnak, délutáni kuglizásnál, a „Mályvá”-nál, főigazgató úrnak szólítottam. Külséjére nézve csak annyit mondhatok az emlékiratok olvasójának, hogy mindenben megfelelt azon figuráknak, amelyeket rossz német élclapokból ismerünk. Szemüvege volt, s igen komolyan vette az életet. Kopasz, hatalmas termetű és potrohos volt, és sohasem gondolt arra, hogy egyszer meghal, s vége lesz az egész dicsőségnek. A homlokán izzadságcseppek, lehajtott gallérja mindig szűk, néhány Lafontaine-mesét tudott franciául, s bevallotta, hogy ebéd után karosszékben alszik, miközben fájós lábait szappanos vízben áztatja. Jó ember volt, neve valamikor elzászi franciasággal hangzott, midőn harminc év előtt a városkában megtelepedett, és intézetét kinyitotta. Egy helybeli bölcs vagy bolond: egyszer Plátó úrnak szólította. Legfeljebb annyit törődött a helybeli és környékbeli emberekkel, kinek van serdülő leánykája, akit a Házikincs nevű nőneveldebe beírhat. Mindig volt egy német újság bő kabátja külső zsebében, amelyből megerősítette mondanivalóját.

Egyszer a feleségével megismerkedtem a bástyasétányon, nyári alkonyaton, midőn is lehetőleg gálánsnak mutatkoztam, bár Plátóné csupán annyiban különbözött férjétől, hogy nem viselt bajuszt. Mindig szerettem az elhagyott, csúnya és mellőzött öreg nőekkel foglalkozni, mert a hálát isten adományának tartottam. S ez idő tájt, midőn jó és tiszteletre méltó erkölcsök között óhajtottam bevárni életem végét, talán inkább ügyeskedtem, mint egyébkor. A „Vadászkürt”-nél, a bástyán vacsorát és rajnai bort rendeltem, a bányászzenekarral néhány érzelmes dalt játszottam, virágot vettem, és a kucséber kosarát elnyertem. A hölgyet jobb karomra, a férfiút bal oldalra vettem, amint a temérdek lépcsőfokon hazafelé ballagtunk éjfél tájban, dalokat énekeltem a bástya kiszögelléseinél, mint egy diák, és hogy a hölgynek kedvében járjak, arról bölcselkedtem, hogy akkor volt szép az élet, midőn a nők krinolinba öltöztek. A nőnevelde kapuja előtt mindhárman összecsókolóztunk. S már ekkor szemet szúrtak a fehér rámás ablakok, amelyek mögött bizonyosan epedő, hiába álmodozó, unatkozó fiatal leányok kénytelenek unalmas egyhangúságban eltölteni kies éveiket.

Harmadnap Plátó úr revánsot kért a déli sernél, tisztelném meg házát másnap vacsoraidőben.

- Szívesen - feleltem -, de engedje meg, hogy a növendékek is asztalnál lehessenek, mert nagyon szeretem a gyermekeket.

- Az intézeti rend... A gyermekek már korán estve hálótermükbe vonulnak - felelt kelletlenül Plátó, és begombolta a kabátját, mint a színpadon.

Némi szünetet tartottam, aztán szomorúan szóltam:

- Uram, ön ismeri már világfelfogásomat. Bővebben talán nem is kellene magyaráznom önnek, hogy életem célja a vezeklés, elherdált, elpazarolt ifjúságomért. Ó, én nem becsültem meg az életet. Könnyelmű, gondtalan éveket halmoztam egymásra, amíg végül itt maradtam kifosztva, egyedül, mint a számarkóró. Pedig tele vagyok emberszeretettel, bölcsességgel, megértéssel, talán jósággal. Nagyon kérem, ne zárja el a gyermekeket.

- Azok már nem gyermekek - felelt argumentálva Plátó -, azok már leányok. Álmatlan, lármás, nyugtalan teremtesek, akik körülbelül éjfélig viháncolnak, táncolnak, lármáznak. Ajtókat csapdosnak, és lámpákat borítanak fel. A párnáikkal úgy dobálóznak, mint a bakák a kaszár-

nyában. Szegény feleségemmel tehetetlenül állunk a zsivajban. Mit nem adnánk, ha egyszer elaltatnák őket! Ugyanezért nem szabad önnek estve az intézeti szobákba lépni. Mit mondanának a szülők?

- Semmit. Egy jóságos öreg uracska kíváncsi volt a növelde lakóira. Vajon, ha nappali órában húznám meg a csengettyűt a kapu mellett, nem láthatnám-e a hírneves intézet berendezését?

- Este lesz, uram.

- Ezenkívül engedje meg, hogy némi vadpástétommal szolgáljak a vacsorához. Gróf Murány, aki a szomszéd vármegyében vadászik, éppen ma lepott meg egy kisebb küldeménynel.

Plátó, szegény, elpirult, gyorsan pislogott kisvárosi szemüvege mögött.

- És néhány üveggel a Rajna-vidék terméséből is mellékelek a vadászszákmányhoz, amelyeket majd a gyermekek elvonulása után az ifjúkor szép emlékeire elfogyasztunk - szóltam bátorítólag.

Plátó úr oly nyugtalan lett, hogy megkereste esernyőjét, és feleségéhez sietett, megbeszélendő a váratlan eseményeket. Ő jó ember volt. Kicsit hiú, kicsit ostoba, de jó, aki már csak azért sem követett volna el rosszat, mert az ördög elviszi.

De én jobb ember voltam...

Az alkony a bástyasétányon talált.

Szerettem ezt a helyet, mert lelkiismeret-furdalásaim itt elmaradoztak, mint a fekete kutya Faust történetében.

Völgyek, hegyek, régi, piros kis városok látszottak innen, ahol emberek laktak, éltek és meghaltak, anélkül hogy sokat gondolkoztak volna a dolog felett; egy-két kalendáriumi verset mondtak, miközben szeretkeztek, és sietve ügetett haza a harisnyás polgár a holdfényben a szerelmi találkozóóról. A cinterem körül megszólalt a lélekharang, sírba kellett szállni, mielőtt észrevették volna, hogy éltek, jót cselekedtek volna, hogy örömet, boldog órákat okoztak volna maguknak és másoknak. Mily undorítóan sokat kellett foglalkozni szennyes pénzzel, lealázó gondokkal, kereskedéssel, csalással... Ahelyett hogy azon törték volna a fejüket, hogy az életből el kell venni azokat az órákat, amikor a mutató szinte észrevétlenül megáll, a csendzavaró kakukk elbóbiskol, no, rajta, emberek, éljétek a jóság, a haszonnélküliség perceit. Igyekeztek magatokat megnyugtatni, valamint másoknak némi boldogságot szerezni.

Sokáig álltam ekkor is a bástya fokán, kiterjesztettem, majd összefontam karomat, a szívem megtelt csodálatos csenddel, bölcsőbbnek éreztem magam, mint egy rabbinus, és mélyen sajnáltam a fuvarost, aki céltalanul utazik az alatt kanyargó országúton.

Megérkezett Hermann, aki patikussegéd volt a városkában, mindig tisztelője volt eszemnek és bátorságomnak. Megbeszéltem vele, hogy hány gramm tiszta ópium szükséges nyolc vagy kilenc személy elaltatásához. Fejenkint harminc centigrammban állapodtunk meg, beleértve a szolgálót is.

Hermann összeráncolt homlokkal, kihegyesedett orral számolt egy csonka fatörzsön. Néha eszébe jutott egy érzelmes dal, mikor elővette oldalzsebéből flótáját, és néhány futamot játszott ábrándos fővel. Majd megnyálazta az írót, újra számolt, végre megígérte, hogy másnapra megszerzi a szükséges ópiumot.

- Mákony! - kiáltotta a bástyafokon fehér mellényben és vadkacsatollas kalapban. - Én mákony nélkül is oly részeg vagyok néha, hogy szeretnék a mélységbe ugrani a boldogságtól.

*

A nőnevelésében az ópiummal kevert francia pezsgő megtette a magáét. A mindennapias külsejű borospalackokban becsempészett ital a vacsora vége felé oly csodálatos regéket, mesetörténeteket kezdett mondani, mint egy lerongyolódott, öreg vándorló, aki éjjeli szállást kapott a háznál, s ezért a nőcseledeknek hazudik, miután jól tartották.

Szomorúan ültem helyemen, mert hisz mindig szomorú voltam az emberek ostobasága miatt, míg a társaság apránként mámoros lett, aztán elálmosodott, tunyán, halkan, észrevétlenül, kacagásból fakadt ásítással, mintha az ördög prédikálna az éjféli misén, és a hallgatóság lassankint beleegyezik a gonosz tanításokba.

Plátó mind halkabban énekelt egy Rajna-vidéki dalt, amelynek az volt a szövege, hogy a völgy és a menyasszony árnyékai a fehér falon csókolózó nyulacskákhoz hasonlítanak. Plátóné egy fehér kendőt terített a homlokára, hogy leplezze ólomsúlyos mámorát. Míg a növendék lányok a díványon összebújtak, egymás ölébe hajtották a fejüket, átölelkeztek, a székről a szőnyegre csúsztak, a fejüket az asztal lapjára hajtották, és csak néha pittyentettek, mint este a madarak fészükben.

Körülnéztem a házban.

A jósnak, magábaszállottságnak, áhítatnak a nyomát kerestem a fiatal lányok otthonában, többnyire csak száradó fehérneműeket találtam zsinagra függesztve. A fehér nadrágocskák lengtek, integettek, megszólítottak és arcomba nevettek a sötét szobákban. Kézmárki vászonból voltak varrva, és finom pamuttal nevek voltak rájuk hímezve az előrészen. Ilona, Juci, Teréz... Míg az ingecskék, mint egy fantasztikus álom vitorlái, tovaragadtak a képzeletet, amint a léghuzamban felrepültek nyugalmaikból a lányok hálósobájában. A konyhában a szőke és kövér szakácsnő a tűzhely előtt guggolt, bóbiskolt, egy hosszú nyakú, gyöngyszemű, veres, nagy kakast tartott a térdje között, amelyet néhány nap óta (mióta a városkában csavarogni kezdtem) Krúdynak neveztek el a növendékek.

Most aludtak ők mindnyájan, akik máskor aludni nem tudtak, ábrándozva az olvasmányoktól, nyugtalankodva a fiatalságtól, az évszakváltozástól, holdtöltétől, nyitott szemmel feküdtek párnáikon, s az álom már oly messzire nyargalt, mint egy postáslegény... De most aludtak. Jótékony delnő módjára lépett ki a falból az álom nemtője, és karcsú ujjával leszorította a szemhéjakat. Még a kakas is aludt szolgálója térdén. Lehajtotta kopaszodó, vörös szakállas fejét, és elcsendesedett, mintha többé nem kellene őrt állani az éjjel és napkelte felett. Az ámbituson és a konyha polcain fehér cipők heverték, várakoztak, füleltek, mint egy kutyafogat kis ebei, holnap vasárnap van, és a gyerekek játszani a ligetbe mennek. Míg egy éjjeliszekrény fiókjában nagy, sárga csontfésűt találtam, amelynek fogai között bizonyosan álmokat fészülnek; majd a megunt álmokat, a szőke, hosszú hajsálakat gombolyaggá gyúrva a sarokba dobja egy fehér kéz.

Az alvó házban megelevenedtek a falon függő képek, amint nesztelenül jártam-keltem a szobákban, s mindent apróra megvizsgáltam. Egy delejes szemű, tornyos hajviseletű és apácanyakú nő a falon kitartha gyűrűsujjú, sovány karjait. Máshol egy szalonkabátos, holdvilágarcú német, fodorított fürtökkel és bodros ingben, hamiskásan hunyorított az alvó lányok csoportja felé. Egy állóóra a kredencen hangosan, kiabálva tiktakkolt, mint egy házörző eb, amely minden pillanatban kész felkölteni a házbelieket. Egy faragott karosszék igyekezett gáncsot vetni. A függőlámpás baljóslatú vörös kanóca világított, mint a szeptet jelentő félarcú hold a nádas felett. Ostorát némán, cserdítés nélkül lengette az álomkocsis az álomhintó bakján, amellyel átgurult a szobán.

Megigazítottam a leánykákat fekvő helyzetükben. Letakartam őket, lábukat kiegyenesítettem, derekuk alá csúszott kezüket szabaddá tettem, a fejüket megsimogattam, miközben olyan jószágos kifejezést öltött arcom, hogy bizonyosan nem ijednek meg tőle, ha véletlenül felébrednek.

Aztán lábujjhegyen eltávoztam az alvó házból, ahol az álmok vándormuzsikusai maradtak hátra. A sarokban a hárfás, citerás, hegedűs álombanda, amely most rágyújtott koncertjére.

A függőlámpa tüzes kanócat lecsavartam, és mélyen lélegzettem az éjszakai levegőből a kisvárosi utcán. Odakünn egy kis alattomos szél lefelé fordult cselekedeteimre.

A szél elfújta Plátó úr kastélyának különös színét, illatát, végül emlékét. Az égboltozaton barna felhők voltak, amelyek oroszlanokat és harcosokat ábrázoltak. Vihar lesz. Ideje, hogy elkullogjak a városból.

(1917)

Az óratorony

...Abban az időben álmatlanságban szenvedtem, és reggelfelé hunytam le a szemem - kezdte útítársam a postakocsiban, amely az osztrák határhoz közeledett, késő őszi délután, estére K.-ban vagyunk az „Arany Oroszlán”-nál, és az élet tovább tart megszokottan, unottan, mint egy régi kabát; vagy közbeesik valamely váratlanság, piros szerelem vagy meglepő halál, mintha a híd melletti kőszent a nyakunkba dőlné; most még álmosan gurultak a kerekek, mint az óra ketyegése egy elhagyott házban, a gondolataink életuntan szálltak, mint a látóhatáron a varjak éjjeli szállásuk után... Nem tudnám megmondani, hogy mi jutott eszébe útítársamnak, hogy beszéddel, mondanivalóval, érdeklődéskeltéssel zavarja a reménytelen utazást az ósdi fogadó felé, hol peracet tart szájában az arany oroszlán.

- Kis házi patikám volt, mint egy vénkisasszonynak, orvosi könyveket nézegettem, a sárga papucsaimat bámultam, kenyérbélből szobrokat gyúrtam, többször felhúztam az órát az éjjeli-szekrényen, kártyát vetettem, és nagyot sóhajtvá vettem elő egy regényt, mely nem érdekelt. Pedig semmi különösebb bajom nem volt, gyönyörűséget okozott, hogy hangosan nyögtem, jajjal az ajkamon fordultam meg a párnán, közelgő temetésemet elgondoltam, s kis jegyzéket készítettem azoknak a névsoráról, akiknek a megjelenésére biztosan számíthatok; még mosolyogtam is két-három nőn, akik majd egymást várják a távoli sírhalmok mögött, hogy fekvőhelyemhez zavartalanul zárandokolhassanak. Harminchárom esztendő voltam, és egy kisvárosban laktam, ahol bágyadt férfiak nézegették a keleti felhőket a várrom felett, a közelgő időjárás felett töprengve, míg a nők már gyermekkorukban hervadni kezdtek, mintha elvitte volna ifjúságukat a muzsikáló kút, amelynek némasága, szárazsága és érdektelen köépülete körül a piacon bevásárlásaikat végezték; még a boltosok is lassan írtak a krétával; a kutyák lehajtott fejjel szaladtak a házak falai mellett; a harangozó oly életuntan ballagott a torony felé, mint egy mellőzött, öreg hivatalnok; az öregasszonyok csak suttogva beszéltek; a templom mellett a koldus megunt a kéregetést, csak a kalapját tartotta; a legszebb asszony nemrégén kaszírőnek szökött el a városból. *Spleen*, mondtam magamban, mikor itt meglepedtem romlott idegeimmel, és egy jó borbélyt kerestem, aki délelőttönként hosszadalmasan, aprólékosan, szótlanul beretvál, elszundítok, egy szőke vagy egy barna nőt látok, a borbély fáradhatatlanul beretvál. És ha időm elkövetkezett, kis, kétkerekű kocsiba ülök, amelyet öreg, cilinderes inas szertartásosan tologat a városi park őszi sétányain, megnézem papirosaim kurzusát a német újság esti lapjában, a polgármesterrel ünnepélyesen kezecskézok a piacon, és jótékony adományt ígérek halálom után; ha egy leányka megtetszik valahol, kiházásítom, és keresztapaságot vállallok; francia, angol és amerikai képes újságokat járatok; a vándorszínészekről páholyt bérelek. Ez volt az életprogramom, amikor közbejött makacs álmatlanságom, s többé nem tudtam örülni annak, hogy beteg úriember vagyok.

Körülbelül október volt, az időjárás (amely a magányos embernek az öröme) hasonlított a mostanihoz, a pókfonalok a levegőben oly hosszan úsztak, mint a zongorázni tanuló kisleányok skálázása, a felhők a kéményekre ültek, mint szegény rokonok kísértetlelkei, és szagolgatták, hogy mit főznek a konyhán, és a fuvaroskocsisok, amint a dombról leereszkedtek, gyönyörködtek kenetlen szekerük hangjában. Akkor ismerkedtem az órával.

A dombon állott a zömök óratorony, és négy felé néztek az óralapok, a hosszú lábú mutatók, mint egy familiának felnőtt férfitagjai keresték meg munkájukkal a mindennapit; bizonyosan lakik a torony belsejében egy öreg anyóka, akinek mindnyájan kedveskednek; míg fenn, a tetőn egy álmatlan, macskabőr bundás öregember családfő módjára helyet foglal, és a kalapácsával jelt ad, hogy még életben van, és a hatalmat gyakorolja. Tétlen, kiaszott életemben szép

felfedezés volt az óratorony, a mutatók csendes mozgását elnézegettem, mint fehér vitorlák közeledését a tengerparton. Vajon mi lesz, ha IV-hez ér az óramutató? A felhők, fák, tájak, háztetők és női ruha módjára száradó, fehér országutak tudomást vesznek-e arról, hogy négy óra van? Meghal-e most valaki a városban? Elmúlik-e ifjúság, ártatlanság, gyermekség ebben a percben valahol a világon? Négy óra. A torony belsejében meghúzódik a lánc, amely a kis öregember lábához van kötve, zörögnek a kerekek, az öreg már ütésre emeli a kalapácsot. Behunytam a szemem, hogy ne lássam, milyen változáson megy át a világ négy órakor. A kis, fekete pontok, mint a Halál füstje, úszkáltak lezárt szemem előtt. Majd körülnéztem az óraütés után. A felhőbeli levente, aki medvével birkózott a nyugati égboltozaton, eltűnt, mint egy színész, aki szerepét bevégezte. A báránnyfelhőkben lakó pufók angyalok keskeny öregasszonyok lettek. És a tájon őszi hervadás ereszkedett le, mint lyukas esernyőn a víz. A napfényes mezőkre egy óriási őrkatoná árnyéka telepedett, aki most foglalja el helyét állomásán, és silbakolása mindaddig tart, míg a hold leányai majd elcsalják az őrház elől. Ekkor, négy órakor keresett fel a vidéki kisvárosban Leontin, elhagyott menyasszonyom és szelídítőm, akít balgatag módjára nemegyszer vádoltam azzal, hogy sorsomnak, remeteségemnek és betegségemnek okozója volt, pedig Leontin nélkül is meglátogatott volna álmatlanságom.

Még manapság sem tudom, hogyan talált meg az óratoronynál... Eljött, kilépett a fal mellől, és összehunyorított szempillái alól kancsi érdeklődéssel nézett. Olyan volt, mint mindig, midőn éjszaka nyitott szemmel álmodtam róla. Karcsú, kicsi, galambmellű, mintha a légtornászok és szent életű grófnők ruhadarabjaiból volna összeállítva a toalettje. A cipője lehetne egy kokott vagy egy iskolás leány cipője, míg fekete fátylán át lélegzete úgy szállott, mint az imádság.

El vagyok veszve - gondoltam magamban, és a meredek útnak fordultam, amelyen elrohanok a látomány elől.

- Hallottam, hogy beteg - mondta ő csendesen, és hangja éppen úgy fulladozott, mint akkor, midőn nagyon szeretett. Mikor az ablakban állott, és én a néma kerti útról rajongva s önfeledten bámultam, sokszor töltöttünk így boldog perceket.

Gyermek módjára hozzám futott. Átölelt, hogy elaléltam, felejthetetlen ajkát az arcomhoz szorította, s úgy beszélt, mint egy gügyögő anya gyermekéhez.

- Mindig szerettem szép magas termetét. A férfiak, szegények, többnyire kicsinyek, jelentéktelenek. Ha magára, vállaira, pálmaderekára, bikanyakszirtjére gondolok, eszembe jutnak a lovagok, akik bizonyosan meghaltak volna értem. Testőrzőm volt, házőrző ebem volt, ha akartam volna, a kapum előtt strázsál éjszaka. Nem akarom elveszteni akkor sem, ha meghal. Írjon végrendeletet, amelyben nekem hagyományozza a csontvázát.

- Az öné - feleltem megadással.

- A szobám sarkában fog állni, fehéren, büntől, hústól, vétekidegzettől megtisztultan, mint egy múzeumban. Sétapálcát adok a kezébe, kerek kis betyárkalapot a fejére, s azt gondolom, hogy andalogni megyünk a folyópartra. Maga megfogja a kezem, hazudik és igazat mond, a legboldogabb nővé tesz, szerencsétlenné és szerencsésé tesz, sírni és nevetni fogok, mindig látom és megőlelem. Mert az életben mi már olyan messzire kerültünk egymástól, hogy csak a halálban találkozhatunk. Ott megint azok leszünk, akik voltunk, napfényes mezőn sétálgató, lila ruhás szerelmesek, majálisozó lepkék, boldog gyermekek.

A kezemet fogta, és meggyőzően beszélt. Bugyborékolta a hangja.

- Ugye, jó?... - kérdezte, midőn megcsókolt.

Elővettem a jegyzőkönyvecskémet. Egy kiszakított papírlapra felírtam végrendelkezésemet. Hosszan rám nézett, s elment, mintha egy gyümölcsfáról ugrott volna, úgy libbent a szoknya.

Azóta többnyire utazgatással töltöm az időmet. Azt hiszem, gyógyíthatatlan beteg vagyok, de vigyázok a csontjaimra. Majd őt leszek nála, Leontinomnál. Mégsem lesz így unalmas az ősz.

(1917)

A nő, akiért szenvedünk

Egy árnyék ment végig az udvaron.

Tizenkét óra felé járt az idő, az óramutatók nemsokára egymáshoz érnek, mint a jegyesek, a hold az égről elkalandozott, mint a juhász a tilosba, a városvégi fogadóban mindenki aludt.

Az árnyék nesztelenül és alig sóhajtva, vigyázatosan, mintha a háztető gerincén járna, félig láthatatlanul haladt végig a tágas, szalmás udvaron, ahol napközben úgy rikolt az élet, mint a fuvarosok szilaj, téli kedve. Csupán annyi látszott az árnyékból, hogy nőnemű. Ez is inkább a lépéséről látszott, amint térdig szorosan összeérő, térden alul pedig szétágazó lábszárai az utat mérték. Az árnyék - talán kísértet volt, talán valódi személy - beosont abba a folyosóba, amelynek a végén Magános lakott. Ha valamelyik cseléd észrevette volna is, szabadon folytathatja útját, mert a fogadóban megszokták, hogy Magánost éjnek idején mindenféle furcsa emberek keresik fel, akik a kéményen át szoktak elrepülni. Ez a nő sem törte rosszban a fejét, csak jött, mert megigézte őt a Magános. Holnapra vagy holnaputánra egy másik nő van soron, aki továbbutazik a kéményben.

Ez Flóra volt, a kedves, kellemes ifjú: voltaképpen az volt a hivatása, hogy egy felvidéki városkában a híd alatt korcsolyázzon, az őszi jégen, monogramokat írjon a befagyott folyóra, és a szélkakas vigyázzon reá állandóan a közeli templomról; amíg vagy tíz év előtt a hídon megállt Magános, aki éppen arra utazott, mint egy kósza lélek, és Flórát felejthetetlenül a szívébe zárta. Mikor a december süvöltött fel a kalendáriomban, mint egy vadul szánkázó öregember, Magános megidézte Flórát csendes estéken. És Flóra eljött kedvesen, kellemesen, ifjan; milyen szerencse, hogy a felvidéki házak bolthajtásai alatt csak a szentkép alatt pislog a mécsvilág, a férj horkantva aludt, mint egy rőt vad, senki sem vette észre a meggömbölyödött, hamvasodó fürtű asszonyka eltűnését éjszakára.

- Emlékszel-e rám, Flóra? - kérdezte Magános a szobájába sikló hölgyet. Ámde ezen nem kell csodálkozni, mert valamennyitől ezt kérdezte, midőn a kályha mellett üldögélt, és csak akkor kelt fel helyéről, ha a befagyott ablak párkányáról bort vett elő, és a poharat szertartásosan szájához emelte, mint egy borkereskedő vagy egy jobb sorsra érdemes szerelmes.

A papírmáséból, tüllből, hajszálból és álomból való nők mosolyogtak, igent intettek, és ki-ki a maga módja szerint helyet foglalt, hogy a mérföldes téli éjt beszélgetéssel töltsse.

Magános oly búskomoran lapozott az emlékei között, mint egy naplóban, amely egy vándor-madár természetű szerelem történetét tárgyalja.

Ezen éjszakán, éjfél utánra a mindenható Királynét várta, élete egyetlen komoly szerelmét, akinek drágalátos lényét, bundáját, orra hegyét, nyakfürtjét egyenkint megtalálhatta más nőknél is, de halálosan csak a Királyné tudott szeretni... Ő egy pesti delnő volt, most még tán az operai páholyban ragyog, mint egy nyakék, de éjfélre otthon lesz, s ágyba fekszik. Gyöngéden félrefordítja a fejét a párnán, és engedelmesen várja az álom lepkéit, amint hosszú szempilláira telepednek. Magános ekkor elküldi érte a szánt, hogy a város végére repítse, ahol úgy várta őt a férfiú, mint a pardont a siralomház betyárja.

Ezért gyorsan végzett Flórával. Türelmetlenül hallgatta meg, hogy négy gyermeke van, a legkisebb oly okos, mint a római pápa, aztán gyorsan bedugta az ideált a kályhaajtón, égő gyufát dobott utána, hogy lángra lobbanjon, és a kis füstök szálljanak el oda, ahol most üres és hideg az ágy, mintha délután temetés lett volna a háznál. Lépések hallatszottak a folyosón. Magános felhajtott egy pohár bort, és kíváncsian figyelte a tapogatózó lépteket, amelyek úgy tévelyeg-

tek a folyosón, mint a nők szívében az állhatatosság. Aztán egyenes irányt vettek a léptek, mint a sírig tartó szerelem.

Az ajtó valóban felnyílt, és a küszöbön megjelent egy húsból, csontból és állatbőrből való nő.

Magános úgy megijedt, hogy nyomban elállott a szívverése, mint a gyermek álmában a mesebeli boszorkány megállítja a lélegzetet.

- A kocsim eltörött útközben, gyalog jöttem, és sehol sem láttam világosságot a házban, mint itt - mondotta a küszöbön a nő, és a hangja oly barátságos volt, mint a vidéki vendéglátás.

- Kérem, foglaljon helyet - felelt Magános megzavarodva, mint egy Paprikajancsi.

A hálóköntösét összekapta, szégyenkezve pillantott a pintes üvegre, és magában azt gondolta, hogy bizonyosan rossz illat lehet a szobában, amelyet ritkán szokott elhagyni.

- Mindjárt felköltöm a cselédséget - szólt Magános, és kirohant a szobából.

Mire visszatért, az asszony a kályha mellett üldögélt, és a vasrostélyon pirosan nézett ki a tűz, mint az itt eltemetett ideálok gyűlölködő szeme. A karos gyertyatartó jól megvilágította a vendéget. Megnyerő külsejű nő volt. Kicsit napbarnított, kicsit falusi, de egészséges és bátor. Havas bőrkalapját a kezében tartotta, rókatorkos bundáját kigombolta, és a derekán vastag aranylánc volt. Férfias pecsétgyűrű volt a kezén. Olyan lába volt, mint a csikónak. Csak frufruja és huncutkája mutatta, hogy elég időt tölt a tükör előtt.

- Én Berzenczei özvegye vagyok H.-ból. És maga?

Magános megmondta a nevét.

- Látom, hogy az úri osztályhoz tartozik - folytatta a vendég. - A fotográfiák ott az asztalon azt mutatják, hogy szereti a nőket. Elmúlt már negyvenesztendő?

A vendég tetőtől talpig végigmustrálta Magánost, mint egy tulkot.

- Vajon mi lehet a foglalkozása?

- Ismeretlen nőkhöz írok verseket, és kerülöm az embereket - mondta elég folyamatosan Magános, mert a különösen egészséges nő jelenléte először a beszélőképességét adta vissza.

A nő csendesen nevetett. Nem rikítóan, nem is beleegyezőleg, csak halkán, jóságosan.

- Vajon mit ír majd rólam, ha nem lát? Télen sok könyvet olvasunk falun. Ősszel verseket, Tompa virágregéit szeretem. Nem vagyok egészen műveletlen, kedvelem az ábrándos zenét, keresem a csendes, zajtalan életet, vallásos vagyok, és a ruháimat jó szabónál varratom. És mégis azért jövök Pestre, hogy innen egy férfit vigyek magammal falusi házamba, aki a férjem, szeretőm, társam és kiszolgálóm, uram és rabszolgám legyen. De nemigen járok szerencsével, mert eltört a tengely. Pedig, ha Isten akarná, nem is kellene továbbmenni a városba.

Oly természetesen mondta el mindezt özvegy Berzenczeiné, mint az imádságot. Ennek az asszonynak nemigen lehetnek titkai. Ez kibeszelné a rejtett gondolatot. És az élet őt szereti, mert nyugodttá és jóvá teremtette.

Magános összekulcsolt kézzel nézett a vendégre. Az ő ideáljai másképpen szoktak beszélni. Töprengenek, szenvednek, fájdalmasan meg-megállnak. Egy finom, előkelő lelkű nő nem is nevet hangosan. És ez az asszony oly megközelíthetetlenül ült mégis a legényszobában, mint Mária Terézia.

- Igyon bort. Látom, szereti - szólalt meg ismét a vendég.

Hirtelen felállott, és maga öntött Magánosnak.

- Az uram is szerette a bort. Különös, hogy más részeg embertől undorodom, őt még akkor is szerettem és kívántam. Akit én megszoktam, annak minden hibáját megbocsátom. Jó cselédje voltam én az uramnak. Mikor öregedni kezdett, fiatal szobalányokat tartottam.

Magános felhajtotta a bort, és csendesen köszörülte a torkát.

Az asszony ismét nevetett, és beleegyezőleg bólintott Magánosnak.

- Ez a valódi férfihang. Az uram is mindig köhögött felkeléskor, reggel. Aki iszik és dohányzik, annak szabad köhögni ébredéskor. Egy oszlopos, szolidan megépített és jól fűtött falusi kúriában úgy hangzik a reggeli férfiköhögés, mint a megnyugtató élet. Csak hadd köhögjön a korhely, megkönnyebbül utána. A tekintélyes köhögést meghallja a cselédség, fülüket hegyezik a lovak az istállóban, felemelik bozontos fejüket a komondorok, vígabban sül a kenyér a kemencében, a kamrában összenéznek a sonkák, a bor felvidul a pincében: felébredt a gazda, kezdődik a férfiélet. Erős kis paprikákat savanyítottam az uramnak; szerette, mert marta a torkát. Ezért vagyok én szomorú néha, mert senki se köhög a házamban.

Magános bátortalanul kérdezte:

- És a pipa, amely a fehér függönyök ellensége?

- Hát hová menne pipázni az én uram? Talán a kocsmába? Csak szívja a hosszúsárút, amelyre én teszem a fidibuszt. Csak illegetse, lógázza, szeleltesse a pipáját. A szűz dohányt magam veszem a csempésztől, és a derekajamban őrzöm a finánc elől. Azt mondta az uram, hogy a dohány ettől olyan illatú, mint a hajam. A házban, ahol nagy füstmacskák laknak, nincs szomorú gond, sem perlekedés. Csendes, hosszú élet van, amely úgy hajlik lefelé, mint a körtefa, amely túlélte korát.

Egy álmos cseléd lépett be, aki jelentette, hogy a numeró négy már fűtve van, a vendég elfoglalhatja szobáját.

- Hadd tudjam legalább keresztnévét - kérte Magános, midőn az asszony kezét nyújtott, és megrázta a kezét, mint egy kupec.

- Irma vagyok. És én állok a szavam. Az ajtóm nyitva van, ha tovább akar beszélni.

Elment, és friss téli illat maradt utána, amilyent hosszú útról jövő fenyőfák szoktak terjeszteni.

Magános leült a helyére, és szokott ábrándjai ezúttal lassabban tértek vissza a sarokból, mennyezetről, fiókokból, ahová szétmenekültek, mint az egerek a valóságos asszony jöttére. Talán negyedóra is elmúlt, amíg meg tudta idézni a Királynét, aki duzzogva és bosszúsomjason jelentkezett.

- Vajon mit akar e falusi pomeránclival? - kérdezte. - A szobalányom érdekesebb perszóna, mint ez a hölgy.

Magános védekezett, és szokás szerint térdre borult a gyönyörű, fekete nő előtt, akinek úgy ragyogott a szeme, mint odakünn a csillag a csikorgó éjszakában. Kámforillata volt a lábának, és narancs a térdének íze. A szája ópiumfüst édességű, és a kis füle ideges, mint egy telivéré. Csipke és selyem az öltözete, mámorítóan lefojtott a hangja, minden mozdulata bűbájos balett, és hetairák tánca van a derekában.

- Megölnéd magad értem? - kérdezte a térdeplő férfit.

- Nyomban, ha kívánnád. Nem tudom egyébbel meghálálni hozzám való jószágodat, mint ha életemet áldozom neked.

- Nem leszel egyedül a másvilágon. Már többen elmentek előre. Nézd, mily bambák és engedelmesek.

A Királyné megsimogatta a falat, és az érintése helyén egypár bánatos férfiarc mutatkozott, mint fotográfiák sírkövekbe illesztve, amelyekhez kis árvák imádkozni járnak, míg ez arckép másra gondolt, egy démoni nőre.

- Lásd, ezeknek már jó dolguk van, átmentek a hídon, és én két kezemmel takartam el a szemüket, hogy ne lássák mélynek a folyót, baljóslatúnak az égboltozatot, reménytelennek a megsemmisülést. Ugye, puha hótenyerem már sokszor elaltatott, és ugyanannyiszor felserkentett, midőn elcsüggedtél?

Magános álmodozva válaszolt:

- Csak az az igazi nő, akiért szenvedni és kínlódni lehet. Akiért sírunk éjszaka, egyedül, és akiért felsebesedik a lábunk. Aki eltaszít, és magához ölel. Aki nem engedi, hogy egy pillanatig elfelejtjük őt, aki beül a szívünk kellős közepébe, és ott sző, mint a pók. Olyan szívérványszínű a kedvünk, amilyen a pók szövése.

- És most elmegyek - szólt a Királyné, s lehajolt Magánoshoz, hogy jól a szeme közé nézzen. - A férjemmel töltöm az éjszakát, és majd elmondom neked, hogyan szeretett, hogyan csókolt, és én hogyan boldogítottam.

- Jaj - felelt Magános.

- De vannak más férfiak is, akik szeretnek, akik belém nevetik és belém sírják a lelküket, akik csak akkor egészségesek, ha az én csókomat kóstolják. Azokhoz is elmegyek, sorban meglátogatom a szeretőimet, és mindegyikkel boldog leszek. Majd elmondom neked, hogy üdvözöltek, simogattak, dédelgettek. Hányadik szeretőm is vagy te már nékem? A harmincharmadik.

- Jaj - felelt Magános.

- Itt hagyom a cipőm emlékül. Ölelgetheted, csókolgathatod, ő még mindig többet ér más nők testénél. Itt hagyom, hogy legyen valaki, aki rád vigyázzon, ha meg akarsz csalni. Ez a bakter nekem mindent elmond. Vigyázz, mert egy csalásért százzal fizetek.

- Ne menj még, álomkép.

- A szobád hideg, az arcod beretvátatlan, a kedved magaunt, a szíved poros, mint egy régi mézeskalács, amit a hajadon először kapott ajándékba. Miért maradnék nálad? Szerezz sok pénzt, hogy megvehessél engem. Eddig csak én adtam neked minden jót, te nem viszonzod, csak szerelmeddel kegyességemet. Isten veled, ne nyafogj!

A Királyné fekete selyemruhájában kisuhan a szobából, és az egyik félcipőjét a küszöbön felejtette.

Magános a cipőt a párnája alá tette, és úgy aludt, mint a gyermek Mikulás éjszakáján.

- Ha meghalhatnák érte - rebegte, midőn felébredt.

(1917)

Őszi utazás

Néma útitársam, aki szárnyas köpenyegében háttal ült felém, néha szórakozottan dobolt az utazókocsi ablakán, és én csak hosszas gondolkozás után jöttem rá, hol láttam ezt a fáradt, nemtörődöm hátat, unott vállakat és egykedvű, fakó fejet hátulról - a Párisi utcában, ahol a kalaposboltok tükreiben a tollas női kalapok, valamint a járókelők előlről és hátulról láthatók, talán én voltam, talán más - ősziiesen csöndes útitársam halkán, magába szállottan kezdett beszélni, mintha a zöld mellényét akarná elaltatni a dajkamesével:

- Észak felé vidámak a fogadók, tarts mindig felfelé az országúton - szokta volt mondani nagybátyám, aki nevelt, célba löni, különböző táncfigurákra és találós kérdésekre s feleletekre tanított. (Midőn meghalt, egy sétatálcát hagyományozott nekem, amely fuvola, tör és evő-eszköz volt egyszerre. Hiábavalóságokkal töltötte az életét. Egy párnacihában különböző színű női hajszálakat gyűjtött.)

Az ember nem felejt el némely mondást. Én még akkor is szerettem északot, midőn kiépült a vaspálya, és a gőzösön mindenféle szedett-vedett emberek utaztak, krákoztak, pipáztak, nagy, sáros bagariákat állítottak a folyosókra, és hajnalban keltették magokat a bérszolgával. „Csak ne sajnálja a csizmasarkot, Anton.” A zöld udvarú „Oroszlán”, az erkélyes és oszlopos „Fácán”, a „Medve”, ahol az udvaron a régi bálók és színházi előadások folytak, uszályok se-perték a serszagú folyosót, és az esőcsatornaszagú lépcsőn szemérmesen összefogott szoknya-fodrok alól néztek szét a világban a fehér cipők: - a régi szép fogadók eltűnedeztek, meszes-gödrök keletkeztek, és unalmas ajtók nyíltak a régi numerusok alatt. A bolthajtásos vendég-szobák, amelyek női neveket visszhangoznak, mint a merengő visszaemlékezés kagylói, a csizmahúzó, amelyek ifjú korunkban nevető pófájú kiskutyákhoz hasonlítottak, a zsalugá-terek, amelyek arra látszottak teremtvé lenni, hogy mögülök mindig fehér ruhás, szarvas lábú, délceg, lengő tollas delnöket lessünk, akik véletlenül az „Arany Medvé”-ben töltenek egy éjszakát... és az őszi darázs halk duruzsolásához hasonlatos hangú kíváncsi utcák a fogadó körül, a szőlőszagú piac felejthetetlen színei, az utcai ablak mellett elfogyasztott déli sernél felfogott női pillantások, amelyek elkísérték egy darabig az emlékezetet, mint kék erdei lepke a napfényes vágáson át a vadőr virágos kalapját, kérdő és soha választ nem kapott szemek; rejtegetett vágyak, gúnyos és megvető fintorok, buta kíváncsiság és riadtan várt kalandok szemei a nők arcából, vajon hová lettetek? Mint egy bibliai király a maga nemzetének leányait, így én Észak-Magyarország minden csinosabb hölgyét ismertem, és képzeletben, néha a valóságban is oly vakmerőségeket követtem el velük, hogy nagymama korukban is vacog a foguk, ha véletlenül eszükbe jut a história. Esténként kis virágcsokrokkal raktam meg a zsebeimet, amelyeket a korzón ügyesen a nők kezébe csempésztam, továbbmentem, legfeljebb a patika sarkánál, az „Arany Kígyó”-nál álltam meg, hogy visszanézzek. Barack-illatú női füleket a leheletemmel érintettem, és előre készített szerelmes leveleket címeztem meg, amelyeket ablakokon át bedobtam éjszaka. Elnyújtott, hosszú lábbal ültem a dohány-füstös ebédlőben, a piros bor és a sárga ablaküveg fényeit nézegettem a napsugárban, mindig arra gondoltam, hogy feleségül kérem a legelső nőt, akit a kedves fogadó környékén meg-találok. Rajzott a vágyó gondolat, midőn ismeretlen nőt vettem észre; frissen perdült a vér, mint farsang első napján a tánc kezdete, midőn eső verte, mohos háztető házakból ifjú nőt láttam kilépni; gyilkosság, tolvajlás, betörés villant fel lehuny szemem előtt, mint a késpenge, midőn egy-egy nő elcsábítását tervbe vettem. A rudas ló nyakán ártatlanul himbálózik a csengő a keskeny hegyi úton, míg az elszöktetett hölgyet szándékom igazságosságáról meg-

győzőm; a körtefejú, fehér kötényes fogadós sonkával és régi borral rakta meg az iszákot, mielőtt elindultunk a nászútra.

Ezután tizenöt esztendő telt el egy unalmas, üzletszerű házasságban, mint életunt öreg könyvelő a magas széken. Gondoltam, száz évig élek, ha a feleségem nem szó viszonyt a házi orvossal, midőn is eltesznek az útból, a névnapomon tifuszbacilust öntenek poharamba. De ez nem következett be, Rozamundát hamarabb meguntam, mint ő engemet. Búcsút vettem a kapufélfától, miután elveszítettem izgatott szaglásomat, amely hasonló volt a fekete ménkéhez; vakmerő villámlását a szememnek, amely megjuhászította a vonakodó nőt; ajkamnak mámoros ízét, amely képessé tette arra, hogy a csóknak változatait lassú gyönyörrel élvezze; és kezemnek tapintását, amelynek birtokában egyetlen simogatással egész élettörténetemet, fájdalmas múltamat és reménykedő jövőmet el tudtam mondani a nőknek. És elveszítettem a szívemet, mint egy árvalányhaj-bokrétát a kalap mellől. Szédültem néha, mint éjjel egy gözmalom, a torkom elszorult ismeretlen félelemtől, ahelyett hogy teli torokból kacagtam volna az éjféle szélviharban, és a lábaim hamar elfáradtak, mintha már megelégtették volna a hosszadalmas gyaloglást szoknyák, tervek és úti célok felé. Visszatértem északra, ahol vidámak a fogadók, mint nagybátyám mondotta.

...Emlékszem, a „Fácán”-nál töltöttem azt az éjszakát, amikor új életem elkezdődött.

Korán lefeküdtem, mert másnap a halastóhoz akartam kirándulni, ahol tudomásom szerint rezgő, lombos, madárfüttös májusban a kiránduló nők gyönyörűen szoktak énekelni, mint a csalékony visszhang, zenél a dal... Estére majd felhevülten térek vissza a városba, s megkeresem azt a bizonyos nőt, akit fiatal koromban feleségül akartam venni. Aki majd mindent visszaad, amit elvett tőlem az élet. És csak nagyon sokára, akkorára, midőn olyan öreg leszek, mint Kepler, csal meg egy fiatal katonával.

Már előre láttam a lombokat, a nőnevű piros csónakokat, az elbújtatott fehér nyári lakokat a tó körül, ahol lengő ruhában ifjú nők unatkoztak, s kíváncsian a kerítéshez mennek, ha a kosaras tót kezdi billegetni tilinkóját, valamint akkor is, ha egy vándorló legény hazudozni kezd a távoli országokról, amelyeket bejárt.

Bolthajtásos szobában laktam, a gyertya fénye hosszan, mozdulatlanul nyúlt fel, egy messzi toronyban olyan lassan kondul az óra, mint Corneville-ben.

A fehérre meszelt falon egyszerre különös árnyékok jelentkeztek. Mint a szél lengeti napfényben a faleveleket, és azoknak árnyéka összeborul, majd szétnyílik, ölelkezik és eltávolodik a déli mezőn. Harsog a szél messziről, mint kürt, amelyet egy távoli erdőszélen fúj a vadász. Az árnyékmajmocsok fáradhatatlanul ugrálnak a gallyak között.

Aztán mind közelebb jöttek az árnyak. A fejem felett elúszott a magasban egy mezítelen női láb, mint a pipafüst. Ezután egy női kéz vált el a falról árnyéktestvéreitől, és körültengett, lengett a bolthajtás alatt, mint egy eltévedt éjjeli lepke. A kezét és a lábát követte a törzs, mint egy fehér luftballon. Ott úszkáltak, lebegtek a fejem felett, mint a búcsúzó fecskék a torony körül. Keresték egymást, egyesülni akartak, kéz a kézhez, láb a törzshöz igyekezett. És mindig jöttek új társak a hallhatatlan szél harsogásából, új női kezek, lábak, vállak, háta... Csak a fejeket vártam hiába.

Felkeltem az ágyból, és a cipőmet kezdtem befűzni. Baljós látúak voltak ezek a fő nélküli látományok, amelyek mindinkább megközelítettek, mintha valami olyast kívántak volna tőlem, amit én elfelejtettem Rozamunda mellett, a szerelmet.

Meggyújtottam még egy gyertyát, s elhatároztam, mielőtt távoznék a „Fácán”-ból, végére járok ennek a dolognak. Kik ezek a nők, s mit akarnak tőlem? Lássuk csak, vajon felismerem-e őket a fejük, az arcuk, a frizurájuk, felejthetetlen kalapjuk és büszke cipőjük nélkül?

Azt a kezet már láttam valahol. Hosszú, nagyon fehér fészektenyerű, és arra látszik teremtni, hogy érintésével zavarba és szégyenérzetbe ejtse a férfiakat. Talán Rózáé volt e kéz, amelyet egykor magaménak akartam venni a hosszú életre?

A rövid, lapos körmű, ráncos kezecske, a munka, gyermeknevelés és gondosan megszámlolt aprópénz keze, amely a nélkülözés homlokráncait viseli magán, a „mi lesz holnap”-ot mondják a fáradhatatlan ujjak: egykor tán Máriának nevezték, és könnyesen, meghatottan gondoltam reá...

A harmadik kéz nagy volt, fehér, erős, erőszakos és mégis gyáva... Ah, ez Rozamundáé volt.

Ugyanígy megismerkedtem a táncos, férfiak tetszésére nevelt járású lábakkal, a fáradt, vonszoló, kacsázó bokákkal és férfias, kétfelé hajló lábszárával Rozamundának.

A törzsek, a törzsek oly ismerősek voltak már, mint a frufruk útitársnőm homlokán, akivel két napig utaztam együtt az olasz határon.

Végre megtalálták egymást a keringő testrészek, egyesültek, lekuporodtak az ágy mellé, felrepültek, eltűntek a falban, és visszajöttek.

Egyszerre csak érzem, hogy hálóingem megfeszül, szétnyílik, kiemelkedik belülről a szívem, mint a kör ász a kártyalapról. A piros selyemből varrt szív felszállott a nőkhöz, a kezek kapkodtak utána, megragadták, és diadalmasan elvitték a fehér fal árnyékai közé. Reggelig kopogtattam a falat, de a helyet, amerre a szívem eltűnt, megtalálni nem tudtam. Úgy gondoltam, hogy bosszút álltak a nők, miután megöregedtem.

Ah, mily unalmas ez az örökös utazás!

A szívtelen őszi nap és az érzéstelen alkonyat.

*

Útitársam ásított, és egyhangúan dobolt az ablakon, mintha sohasem érne el az állomásra.

(1917)

Amadé, egy szerencsétlen játékos

Amadé szerencsétlen flótás volt, egyetlen tallérnak nem volt jogos tulajdonosa, és nem tudta bizonyosan, hogy a pénzvág, balszerencse vagy kínzó, boldogtalan szerelem miatt rága éjjelenként a párnát.

Amadé egyike volt azon pesti fiatalembereknek, akik látszólag céltalanul töltik itt életüket, pedig a mindenható sors bizonyosan tudta jól, hogy mit csinál, amidőn a nagyvárosi flaszterre helyezte őket. Csak a rövidlátó ember hiszi, hogy a teremtésnek vannak bizonytalan produktumai. Mindennek van célja a nagy természetben, a számárkórónak és a pókfónálnak éppen úgy, mint a tekintélyes szőlőtökének. Az ember nem maga választja meg sorsát. Ki lenne árokparti bogáncs, ha tiszteletre méltó tölgyfa lehetne egy adósságmentes, régi kastély udvarán? Végzet az, hogy némely fiatalembert úgy fúj végig a szél a nagyvároson, mint a szeptemberi mezőn a virág fehér csillagát. És az öregek sem egyebek, mint zörgő, száraz falevelek, bármily kopottnak lássék e hasonlat.

A hősök és landsknechtek korszakában, midőn a kalendáriumcsinálók a nagy háborút jegyezték, Amadé alkalmatlannak bizonyult a harci életre. Bár természete nem vonzotta a csatába, az első esztendőben irigyelte azokat a fiatalembereket, akik mindenféle jelvénnel díszítve mentek el a városból, hogy hőssé vagy szentekké váljanak. Mily ifjak lettek a besorozott öregek! A nők mily tágra nyitották a szemüket a katona láttára. Mily nagy dolog volt az első csillag a bakakabáton, az első ütközet s az első szabadság! Ismeretlen emberekből ünnepelet hősök lettek, csendes férfiak hangosan beszéltek, jelentéktelen kávéházi vendégek lármáztak. Mindenkit örömté tett a háború, még a villamoson sem fizetett a besorozott. A háború első részében, midőn a civilek még nem voltak katonák, megélemedett családapák verték a mellüket, hogy ők majd megmutatnák, és a nők kérdőre vonták hangos, csúfolódó szóval a polgári fiatalembereket! A kis baka úgy ment el a városból a menetszázaddal, mint egy tündéri helyről, ahol mindenki szerette, dédelgette őt. A nők az állomásig kísérték, szivarral rakták meg a zsebét, leitatták, megcsókolták, a vonatinál megesküdték vele... (Bezzeg idővel nem ismert rá a kis baka az áradozó, tündéri helyre az unott, rabló és elvetemedett erkölcsű Pestben.)

Amadé ekkor életét egy külvárosi klubban töltötte, amely Robespierre-ről volt elnevezve, és a kártya fordulatait leste. A klubnak valamely politikai cégére volt, de tulajdonképpen egy ügyes vállalkozó alapította, hogy kártyapénz alakjában elszedje a párthívek és meggyőződés nélküli vendégek pénzét. Amadé olykor hajnalig lesben ült, mint egy szegénylegény a nádasban, amíg némi zsákmányra tehetett szert, hogy üres zsebei ne kongjanak. Máskor a borbélyokból és szatócsokból álló publikumnak a Nemzeti Kaszinó szabályait magyarázta a kártyakeverésnél, midőn is sűrűn hivatkozott Szemere Miklósról és Péchy Andorra. Mindazonáltal így sem tudott boldogulni. Olyan erővel nyomta két könyökével a zöld asztalt, mint egy dereglyevontató. Az üstöke beleizzadt a feltalálásokba: hogyan lehetne reggelfélét öt forintot találni, amely megmenti felkelés után az éhínségtől.

Amadé egyszer ismét garas nélkül bandukolt a város felé, és hangosan azzal vigasztalta magát, hogy Üchtritz Zsigmondnak sem volt néha pénze az ő korában. Egyetlen cigaretta nem volt a zsebében, egész vagyona ifjúsága és egy üres gyufaskatulya volt. Még füttyörészni sem volt kedve, vigasztalanul szomorú volt, szinte belefájdult a térde. Körülbelül az István út és Rottenbiller utca sarkán járt, ahol csaknem maga alá gyűrte egy megtévelyedett postaautomobil, amely versenygépnek képzelte magát. Amadénak még ideje sem volt magához térni az ijedtségből, midőn új rettenet következett. Hátulról megragadták, megkötözték a kezét, és lágy

tapintású kendővel bekötötték a szemét. Markos kezek a levegőbe emelték, a következő percben egy kocsiban ült, melyről azt képzelte, hogy olyan kocsi, amilyenben a budai elmegyógyintézetekbe fuvarozzák Pestről a betegeket. A kerekek gurulni kezdtek, két gumiköpenyeges, borszagú ember helyezkedett el Amadé mellett. A fogolynak volt ideje a kísérők lélegzetvételéből és önkéntelen dörögéseiből kiszámítani, hogy az egyik körülbelül ötven év körüli, potrohos, nyírott bajuszú, pincérforma ember. A másik egy tagbaszakadt kis Herkules, aki a Barokaldi-cirkuszban is megkereshetné a kenyerét. Azt gyanította, hogy a birkózót Károlynak hívják... Amadé, mint a legtöbb pesti fiatalember, könyv nélkül tudta a detektívregényeket.

*

A guruló kocsi most oly kövezetre ért, amelyet Amadé körülbelül a Zugló kövezetének vélt. Aztán homokos útra tértek. Fák sóhajtását lehetett hallani. Bizonyosan egy fekete nyúl is felugrik valahol a mezőn, mint Amadé balsorsa.

Amikor levették szeméről a kendőt, a hold merőlegesen állott a feje felett, körülbelül fél három volt. Amadé körülnézett. A kocsi és az emberek eltűntek, egy tágas, palánkos udvarban találta magát, ahol régi kocsikerekek, törött hordók és mindenféle lehetetlen tárgyak céltalanul heverték a sarkokban, amint Amadé ezt már külvárosi udvarokban látta, ahol öngyilkosságot tervezett. Földszintes, kopott, hosszú ház állott előtte, ahol bizonyosan a detektívregények hősei laknak. Valahol messze nyerített egy ló. Amadé azt gondolta magában, hogy ezen a lovon fog megszökni.

A házon kinyílt egy ajtó, és a világos küszöbön egy csodálatos nő jelent meg, hogy Amadénak csaknem elállott a szívverése.

Szív alakú arculatú, púderezett hajú, világoskék, francia ruhás, fehér kesztyűs, fiatal nő volt. Amadé pontosan meg tudta magának mondani, hogy ezt a nőt legalább egy tucatszor látta álmában. Ki volt ez a fejedelmi termetű nő, aki most oly nyájasan nézett farkasszemet Amadéval, hogy az még lyukas zsebét is elfelejtette, holott az előbb a kocsiban, midőn még életveszélyben hitte magát, elképzelte, hogy némi anyagi kárpótlást kap majd a kiállott izgalmakért, és új tőkével holnap kis házat lehet építeni a Robespierre-klub kártyaszobájában. Kis házat, remények zöld hajlékát, ahol kis tűz ég, amely mellett melegedni lehet. Ki volt ez a szívgyönyörűség, aki talán azért lakott messze, a városon kívül, hogy minden férfi bele ne törölhesse a kapcáját, csupán a legérdemesebbek láthassák drága alakját? Szegény kártyások, akik csaknem úgy szenvednek a balsorstól, mint a csalódott szerelmesek, reménytelen játékosok, akik fogcsikorgatva küzdenek az örökös balszerencsével, mint az elhagyottak egy nő kínzó emlékével.

- Valóban, én azért vagyok Pesten, hogy a szomorú kártyásokat megvigasztaljam - szólt most az előkelő hölgy, és gyengéden megsimogatta Amadé arcát, amely szívesen eltűrt volna kilenc pofont is, ha a kártya ugyanannyit mutat. - Embereim lesben állnak a klubok és kaszinók körül, hogy megmentse az öngyilkosokat. A játékmesterek és krupiéék tudják a helyet, ahol a titkos postaláda áll, amelynek közvetítésével megkapom a letört kártyások névsorát. Tőlem még senki sem ment el üres kézzel. Lépjen be, uram.

Bár olyan nyájasan hangzottak a szavak, mint a mennybéli angyalok zenéje, Amadé mégis gyanakodott.

- Hagyjon nekem békét - morogta ridegen, mintha egy törleszkedő leányt kergetne el az utcán. Egy perc múlva megbánta durvaságát.

- A bank tizenhármát ütött, és elveszítettem még a lelki üdvösségemet is - motyogta szelídebben.

A Lajos király kori francia dáma megértően bólogatott, mint egy jó gibic, aki megosztja a bánatot.

- Már tudomásom van az elmúlt éj eseményeiről. A vörös Májer a Robespierre-klubból kétszer járt itt kölcsönkérni éjfél óta.

- A játék azóta megszűnt, a játékosok mind elszéledtek - felelt borúsan Amadé. - Énrajtam már szerencsepénz sem segíthetne.

A fejedelmi hölgy nem felelt. Hátranyúlt a küszöbön, és egy ladikot vont elő. Amadé ismerte ezt a dobozt. A klubban ebben szokták elzárva tartani a játékpénzeket. A hölgy kis kulcsot vett elő, amellyel felpattantotta a láda tetejét.

Amadé saját szemével látta a hosszúkás, kerek, négyszögletes csontdarabokat, amelyek különböző színekre voltak festve. Ott voltak a fehér lapok, amelyek ezer koronát jelképeznek a kártyaasztalnál. A gyémántgyűrűs, ápolt és szőrtelenített, játékos kezek milyen gondtalanul vetik az asztalra e csontokat, míg lelkükön úgy fut át az izgalom, mint az ördög fagyos lehelete.

Ott voltak a kék és vörös csontok, amelyek oly görcsös, kacskaringós utakat járnak be éjszánkint a zöld asztalnál, mintha megölt játékosok csontjaiból készültek volna, és éjjelenként szomorú kísértetjárásra indulnak.

A kis, kerek fehérek, amelyek néha úgy perdülnek, mint a kocsisnak dobott borraivaló, máskor odatapadnak egy tenyérhez, mint a játékos utolsó tétje, és meglapulva hallgatják a kártyás érverését.

Amadé előtt feltűntek a mohó, kaján, éhes és szennyes arcok, amelyek körülveszik e kis csontdarabokat a kártyázóasztalnál. Most újra látta az üregekben lesen álló vagy halálra váltan kidagadt szemeket, amelyek a játék menetét kísérik, mint ebek a nemes vadat. Megharsan a kürt, és a játékpénzek futkározni kezdenek, mint kis, fénylő halak a vízben. Ah, hány tisztátalan, meggörbedt, öreg és fiatal kéz nyúlkal az aranyhalacsák után!

- Ha akarja, ez mind a magáé - szólt csalogatólag az idegen úrhölgy.

- Mi történhetik velem, egy ilyen nyomorult kártyással? - kérdezte hangosan Amadé. - Eddig megvettem a nőt és a szerelmet, mert nem is igen volt időm elmenni a találkozóra. Kártyázni, gibicelni, fülelni és ébren lenni kellett, hogy elkaphassam a kockát, ha felém pördül. Ezentúl énekelni fogok, kancsót és szép leányt ölelgetek, potrohos vén korhely, festett bajuszú szoknyavadász lesz a görnyedt hátú spílerből. Egyszer megpróbálok részeg lenni.

Így szólt, mint egy vándorszínész, és belépett az ismeretlen házba.

*

Amadé, a sehonnai fiatalember, aki különös véletlen folytán egy városvégi házba került éjnek idején, nem azért született Pesten, hogy behunyva tartsa a két szemét a kínálkozó látnivalók előtt.

- Itt mindenki szultánnak érezheti magát, bár lyukas cipőben járja az életet - mondta a Kör Dáma ruhájába öltözött háziasszony, aki tulipánjaival, csipkéivel, púderozott fűrtjeivel lehetett volna akár állatszélidítő vagy panorámásné is. Lengett, mint szerencsés kártyás kezében a kartonra festett figura; derűt, reményt, szép kilátást sugárzott odavetett mosolya, mint a játékosok szerencséje; de összehúzott szemöldökei között egy sötét árkocska is volt,

amely talán a bal végzetet jelképezte: akire ez a nő megharagszik, legyen bármely gavallér, éjjeli portásként végzi életét egy rossz hírű mulatóban. A szerencse nője volt, akit epedve lesnek a kerítések mögött a vándorló hamisjátékosok, mint a gyermekrabló cigányok.

Vajon ért-e a kártyavetéshez a kisasszony? - kérdezte magában a praktikus Amadé, miután az előcsarnokon áthaladtak, amelyet olajba festett férfiak arcképei díszítettek. Egyiket-másikat felismerte Amadé az aranyrámás urak közül.

- Mint a főispánok! - jegyezte meg, a képekre mutatva.

- Régi pesti barátaim - sóhajtott a tündöklő hölgy. - Már öregedtek és elfelejtettek.

A szalonban, ahová egy függönyön át beléptek, barátságos tűz piroslott a kandallóban, mint a makk disznó házikójában. A falon ismét fotográfiák, gyászflór csokorral díszítve, mintha csak a lyukat fedné el a fejeken, amelyeket ezek az urak magukba lőttek. Sok apró és nagyobb képecske, mint a kalendárium szürke mindennapjai és piros betűs vasárnapjai; mint a megállás nélkül mendegélő, közömbös életnek elhullajtott falevelei, úgy sorakoztak itt egymás mellett az öngyilkos kártyások.

Amadé megborzongott, itt már több ismerőse volt a közelmúlt évekből. Hajnalonkint állt a hátuk mögött, midőn a kártyát keverték, és fülüket elhagyta a vér, míg az megfehéredett, mint a papíros.

- Gyerünk - mondta Amadé, és a hölgy karjába kapaszkodott.

- Még az elátkozottak szobáját, gyermekem - felelt a királynő, és félrebillentette a zöld kárpitot.

Piros világítású kis kabinetben négy sápadt férfi ült vastag szivarfüstben. Az arcuk megmerevedett, mint az öregembereké, a szemük nem látott tovább a falnál, a külső lármát nem hallották, és lábukat egymásra vetették. Kártyáztak. Szabályos időközben tették a kártyát az asztalra, mint az automaták; keverték, osztottak, az előttük heverő csontdarabok egyiktől a másikhoz vándoroltak. Sóhajtottak, nyögtek, a plafonra néztek.

- Vajon mit csinál drága hitvesem? - kérdezte az egyik a füstbe borult mennyezettől.

- Zöld alsó, zöld alsó - szólott a másik.

- Vajon megcsal-e kedvesem ma éjszaka? - sóhajtott ismét az egyik.

- Makk, makk, makk - felelt a másik.

Csörögtek a kártyák, a játékpénzek, gépiesen mozogtak a kezek, mint rozsdás láncokon felhúzott vödörben a víz, hangzott néha egy keserves hang a kút mélyéből, a játékosok belsejéből.

- A veres bajuszú, szomorú úrnak az ölében egy kártya fekszik - jegyezte meg Amadé, midőn a kabinet felett a Kör királyné leengedte a függönyt.

- Javíthatatlan csaló - felelt a háziasszony.

*

Még egy véres, üvegszemű, bozontos szemöldökű, csapzott hajú gibiccel találkoztak a folyosón, aki oly riadtan nézett körül, mint a batyus zsidó, akit az imént mindenéből kifosztottak a szegénylegények. A rojtos öreg magánkívül megragadta Amadét:

- Megáll ön ötre? - kérdezte átható pillantással.

Amadé kitérőleg válaszolt:

- Mindenemet elvesztettem.

A szalonban három párka unatkozott.

Amadé naiv gyönyörűséggel nézett a hölgyekre, mint egy falusi fiatalember, mert kártyafogásokon kívül egyébhez még nem értett az életben.

- Amadé úr, a szerencsétlen kártyás - mondá a háziasszony, aztán elhagyta a társaságot.

Szélről egy fekete andalúziai szépség ült, végiggombolt, fekete ruhában; vélnéd: páholyban ülő táncosnő, aki némi szelíd megvetéssel nézi a konkurens művésznő produkcióját a színpadon.

- Kicsoda ön, rózsafán termett gyönyörűség? - kérdezte Amadé, amint a Robespierre-klubban, hajnalban játék után a pénztelen kártyások rátérnek szerelmi sikereik előadására.

- Én egy elkártyázott nő vagyok - felelt a tündöklő; és kis száját nyitva felejtette, hogy Amadé szemügyre vehesse rizskása fogait. - Az uram elkártyázott, zálogban vagyok, várom, hogy kiváltson. Az uram nemes lovag, megtartja szavát.

- És tisztelt férje hol van?

Az előkelő hölgy sóhajtott:

- Szegénykém valahol kóborol a világban. Keres valakit, aki nála is szerencsétlenebb kártyás.

- Nagyon örülök, hogy nincs véletlenül jelen kedves férje, mert többé nem kellene csavarognia.

A fekete hölgy a tenyerébe temette az arcát.

- Szerencsétlen ház. Sohasem vetődik be valaki, aki egymilliót nyert. Vajon meddig kell még itt zálogban lennem?

A második nő germán szépség volt. Kék szeme és szőke haja volt, akitől félnek a spanyolok. Amadé pesti fiatalember volt, tehát nem ijedt meg a hölgytől, aki valamikor istennő lehetett a tölgyfaerdőkben, a hitregékben. Természetesen harisnyát kötött, és tetőtől talpig végigmérte Amadét:

- Látom, hogy cipőjét ön is a Davidson áruházban veszi, ahol olcsó lábbelit árulnak. Bizonyosan elkerüli önt a pazar szerencse. Vajon mit vétett, hogy nem tud boldogulni?

Amadé legyintett:

- Eddig csak kísérlet volt életem. A nagy tétek ezután következnek, szerencsém akkor legyen helyén.

- Nincs szerencse - felelt a harisnyakötő dáma. - Csak munka van. Én például gyermekeket szeretnék nevelni, ha a vőlegényem visszatérne Monte-Carlóból. Csalhatatlan szisztémát dolgozott ki a bank felrobbantására. Nem lehet hiba a játéktervben. „Kedvesem - mondta -, várj meg ebben a házban, amíg visszatérek, és új életet kezdünk; csupán a szisztémám kipróbálásához kell némi idő.” Már a második éve várom drága jegyesemet. Lehetséges, hogy elhibázta a szisztémát?

Amadé fölényesen mosolygott.

- Drága nő, sajnálom önt, hogy oly himpellérhez kötötte életét, akinek életcélja a monte-carlói bank kirablása. Ez még nem sikerült senkinek. Olyan Jázon nincs, aki onnan elhozza az aranygyapját.

A boldogtalan istennő sóhajtott:

- Mind ezt mondják. És én mégis vakon bízom. Heinrich végrehajtja tervét, vagy a tengerbe ugrik.

Amadé vállat vont. Azt gondolta magában, hogy nem szomorítja tovább a kék szemű nőt, s ezért a harmadikhoz fordult:

- Magát ki adta el?

A harmadik nő kis termetű, szőkésbarna, festménymozdulatlanságú arculatú, lorgnettes, fiatal nő volt; olyan finom lába volt, hogy arra már cipőt sem lehetett volna találni egykönnyen, még Pesten se, a szép lábú nők városában. Kék kesztyű volt a kezén, mint a püspököknek. Szűzies hamvasság látszott a nyakán, a konty alatt, mint a szilván, amelyet még nem érintett kéz. Oly mohón szívta aranyvégű cigarettáját, mint egy diák. A legfinomabb ruhája volt, mint egy kokottnak. Kék szalag volt a hajában, és egy unott, elfüstölt élet fáradtsága zengett a hangjában, mintha mindig utoljára nyitná ki a száját beszélgetésre.

- Én önkéntes remete vagyok, ha érdekli, tisztelt úr. Egymagam többet elkártyáztam az életemben, mint az összes öngyilkosok, akiknek az arcképeit az előcsarnokban láthatta.

Amadé nyomban letelepedett a kártyás hölgy mellé.

- Pedig a nők mindig csalni szoktak a játékban.

- A nők? - kiáltott fel Liáne. - Hát olyan nőnek néz engem, aki felhasználja azt az előnyét vagy átkát, hogy asszonynak született?

Szemüvegén át elhatározottan nézett Amadéra.

- Én mindig hamiskártyásokkal szerettem játszani.

- Ó, mondja el történetét jóságos angyalom, hadd tanuljak végre a nőktől bátorságot és elszántságot, hisz a férfiak mind meggyávulnak, amint a szerencse hátat fordított nekik.

- Én nem kerestem a szerencsét, mert az csak varrólányoknak való. Meglehetősen szép vagyont örököltem, s így kedvemre gondolkozhattam a világról, az emberekről, a céltalan, üres életről. Csak egy napig voltam szerelmes. De akkor oly mohón, mint a harapás a friss kenyérben. Csak egy este voltam lágy, mint a gitár, feledékeny, mint a tűzbe lépő madár, zavarodott, mint a levelibéka, midőn hűvös helyéről napfényre kerül. Azt hiszem, a kíváncsiság csalt meg, mint egy verkli hangja, amelyet messziről olasz operának hallunk. Tudni akartam, amit az anyám, a barátnőm, a szomszédasszony, a cselédem tudnak, holott mindig megvettem a szerelmeseket, és a költők könyveit földhöz csapkodtam. Az egyik néném, egy valcerkedvű, rázó-ringó hangulatú, félig-meddig beszámíthatatlan beszédű fiatalasszony, aki az egyik szemével mindig sírt, a másikkal nevetett: jegyben járt egy sasorrú, némakedvű, nagy kortyokat ivó férfiúval, aki olyan nehezen kelt fel az ivóasztaltól, mintha valóban korhely lett volna; pedig csak búsongott mindenféle céda nőkért, hamispénzverőkért, nyugodalmas éjszakákért. Egy este ezzel szűrtem össze a leveit. Másnap sebes volt a szám, olyan volt a testem, lelkem, mintha csalánban hemperegtem volna, elástam a kertben a régi babonatárgyaimat, a köldökzsinórt, akasztott ember kötelét, patkókat, szegeket, farkasfogakat. És elfelejtettem az estét, hogy tán a halálos ágyamon sem fog eszembe juthatni, hogy mit is beszélgettünk mi akkor a sasorrúval. Egyetlen szóra sem emlékszem.

Kártyás lettem, mert már gyermekkorom óta az voltam.

Előbb a helybeli honoráciorokkal kártyáztam, aztán Pesten, Bécsben, mindig férfiakkal. Monte-Carlóban és Nizzában. Ahol lehetett. Ahol játék volt. Vasúton hamiskártyásokkal, vadászatokon becsípett urakkal, vacsora után a hotel előcsarnokában. Hazárdul, vadul, elke-seredve. Mindig veszítettem, mindig rossz kedvem volt, és azt hittem, hogy nyerni fogok. Pár esztendeig tartott ez az élet, amidőn ahhoz sem volt kedvem, hogy kalapot próbáljak. A barátnőimnek kiadtam az utat. Mindig kártyásokkal voltam körülvéve, akik annyi időt sem vettek maguknak, hogy megnézzék, milyen évszak van odakünn.

A pénzem egyelőre elfogyott. (Majd szerzek.) Ebben a rettenetes menedékhelyben töltöttem a napjaimat, annak a lelketlen boszorkánynak a vendégszeretetében, akit a ház asszonyának neveznek. Szörnyű kín itt lenni. Tömlöcben ülni, és gyóntató papot hallgatni: minek az?

Amadé olyan élénken bólingatott, mint egy vigyorgó mandarin.

- Játsszani szeretne?

- Reggeltől estig. Hazárdot, vadat, gyilkosat, vérbe menő játékot. És ez a nyomorult nő itt mindig azt papolja, hogy a játékosok felkötik magukat.

- Bolondság - felelt Amadé.

Liáne még egyszer a szeme közé nézett Amadénak.

- Maga nagy csirkefogónak látszik. Bizonyosan sok bűn terheli a lelkét.

- Mindennapi kihágások.

- Én mégis megbízom magában. Nemrégén öngyilkos lett itt egy játékos, mert a hebehurgya nem vette észre, hogy még egy aranya van a lyukas zsebében. Én megszereztem az aranyat. Felteszi nekem?

- Szívesen.

- Tegye fel, és százszorosán hozza vissza.

Liáne észrevétlenül Amadé kezébe csúsztotta az aranyat.

A fiatalember nem sokáig üldögélt ezután a házban. Megkereste a legrövidebb utat, a kőfalat, átvette magát, és izgatott léptekkel indult el az októberi ködbe borult Pest felé.

Lehetséges, hogy megtaláltam a szerencsét - gondolta kétkedve, és keresztet vetett a háta mögött álló piros holdvilágra.

(1917)

Józsefvárosi emlék

A Józsefvárosban telepedtek meg Csiribiriék, midőn faluról Pestre költöztek, és a már halkan hervatag kisasszonyok odahaza mezítláb jártak, egy kakast neveltek, amely éjszaka kukorékolt, és friss sarjával, mezei növényekkel töltötték meg az ágyakat, amikor nyár volt. Holdas éjszakákon az elhagyott, élettől ellódult utcácskákban megjelentek a gavallérok, és halkan kopogtattak a zsalugáteron. Irmának háromszor, Jankának kétszer kellett kocogni. De volt olyan öreg barát is, aki Csiribiri úrral akart szót váltani, egy pohár bort elfogyasztani, egy nótát eldalolni. Ilyenkor többször kellett zörgetni, és hangosan mondani a császárszakállas, éjjel-nappal kipödrött bajuszú Csiribiri úr nevét. Ha jól emlékszem, Miskának hívták a szent öreget, őszes haja félrecsúszott kopasz homlokáról, és hálóköntösben, papucsban néha a kocsmába is elment éjfélkor hazulról, ha jó barátok gyülekeztek a „Gondűző”-ben.

Valamely virágneve volt az utcának, talán éppen Jázmin utca volt. A földszintes, sárga ház éjféltájban megnépesült a józsefvárosi gavalléroktól. Irma vagy Janka - mert naposok voltak - hálókabátban az ablakba könyököltek, félretolták a virágcserepeket, és néha virradatig is eltréfálgattak régi és új ismerőseikkel. Szemérmes beszédű, szerény és tiszta gondolatú fiatalemberek jártak a ház elé. Öten-hatan jöttek a kávéházból vagy a kocsmából, és boldogok voltak, hogy az előkelő Csiribiri kisasszonyok szoba állottak velük. Városi hivatalnok, jogász, orvos, egy-két hadnagy és egy féleszű költő volt a rendes kompánia.

Valamennyien a környéken laktak kis hónapos szobákban, cigaretta dolgában szerényen állottak, pénzük csak elsején volt, a démoni szerelemről csupán Satanello elbeszéléseiből tudtak, a színházban a karzatot látogatták, Csiribiri urat módfelett tisztelték mint egykori vidéki földbirtokost. Többnyire vadászatokról, szüretekről, vidéki bálakról, agarászatról, lóról, gazdálkodásról beszélgettek a hölgyekkel, mint faluhelyen a lugasban. A falnak támaszkodtak, az akácfáknak dőltek, vidámak, kedvesek, udvariasak voltak. Olykor a kucsebertől nyert színésdobozt, fűgét, cukrot, felajánlották a hölgyeknek. Egy szőke, Pista nevű orvos elszaladt a hegedűjéért, és nótákat húzott; máskor halkan, zümmögve énekeltek. Mikor szétoszlottak, a Csiribiri kisasszonyok sóhajtván zárták be az ablakot. Kár, hogy a nyári éjszaka rövid volt.

Egyszer egy idegen úr, bizonyos Prépostvári is a társasághoz csatlakozott a „Gondűző”-nél, midőn a fiúk udvarlásra mentek. Széles vállú, nyúlánk férfiember volt, gazdagnak mondták, mert úgy mosolygott mindig, mint aki tudja a hamis bankó készítésének a titkát. A „Gondűző”-nél mindig ő fizetett, és a tárcája tele volt szivarral. Egy részeg fiákerest, az erős Spicert, egyszer mellen ragadott a korcsmában, és megrázta, mint Krisztus a vargát. A fiúk tűzbe mentek volna érte. Prépostvári a harmadik éjszaka állott az akácfa mellett, és le nem vette a szemét Irmáról. (Szőke, kövérkés, kék szemű, rozmaringszagú leány volt; a tenyere, mint egy fészek, a mezítelen nyakán amulett, és vágóhelye a csóknak.) Mikor a fiúk szerte hazamentek, Prépostvári visszatért, és nyugodtan kopogott a zsalugáteron.

- Én vagyok. Várt? - kérdezte rekedtes hangon az ablaknál leselkedő leánytól.

- Vártam.

- Azért jöttem vissza, hogy megcsókoljam a kezét.

Irma kinyújtotta a kezét.

- A lábát, a mezítelent, a gyönyörűt, azt is akarom.

Irmának torkán akadt a lélegzete.

A férfi bátorította:

- Senki sincs itt. Üres az utca és sötét. Üljön fel az ablakra, és nyújtsa ki a lábát.

- Nem bánt? - kérdezte Irma.

Felkapaszkodott az ablakra, és lenyújtotta mezítelen lábát. Elefántcsontból volt az. A bokája, térde asszonyosan telt, mert már harmincadik évéhez közeledett, s lábikrájának olyan vonala volt, mint a diákok álmában a démonénak. Prépostvári a kezébe vette a gyönyörű lábat. Külön-külön megcsókolgatta az ujjakat, és mindegyikhez volt valami becéző szava.

- Nem szeretem a cipőt, szorít és rontja a járásomat - mondta felülről szégyenkezve Irma. - Azért kemény a sarkam.

- Majd hozok finom olajat, piperét és piros papucsot, amilyenben a török nők járnak - felelt Prépostvári.

A leány kacéran visszavonta a lábát, miután gyöngéden rátaposott a férfi homlokára; zajtalanul bezárta az ablakot.

- Isten vele - súgta a zsalugáteren át. - El ne áruljon.

Prépostvári talán számításból, talán, mert egyéb dolga akadt, néhány estén nem mutatkozott a mezítelen lábas nők utcájában. A leányok - most már Janka is, felizgatva testvére vallomásától, valamint az öreg Csiribiri úr szintén kíváncsian a hírneves fiatalemberre - hiába várták éjfélként a megszokott társasággal a komor és szótlan Prépostvárit. A sok hiábavaló beszédnek hamar véget vetettek, megkérték a medikust, hogy szomorú dolgokat játsszon hegedűjén. A szőke fiatalember virradatig vonta rossz vonóját, a fiúk zümmögve énekeltek, Irma az érzelmesebb részeknél a szoba háttérébe húzódott, és könnyet törölt ki szeméből. Reggel, amint felébredt, a tükör elé ült, és néha félóraig nézte mezítelen lábát. Janka fejcsóválva járt ki és be a szobába (az öregúr mindig pecsenyét reggelizett, és hozzá sas-hegyi bort ivott), hangosan csapkodta az ajtót, de Irma nem tudott megválni a tükörtől.

- Előbb-utóbb megbolondulsz egy kéjenc férfi pillanatnyi szeszélyétől - vagdosta a szavakat.

- Most is hallom a hangját, mint első áldozásom orgonahangját.

A következő héten Janka volt a soros az éjjeli udvarlások fogadására. Irma megeskette, hogy nyomban hírül adja neki, amint Prépostvári megjelenik az ablak alatt. Egy-két éjszaka az ágyból felkelt, és ellenőrizte testvérét, vajon nem csalja-e meg. De aztán az egész napi munkában, főzésben, takarításban, mosásban elfáradt, és kimerülten aludt, mikor Prépostvári újra megjelent az udvarlók társaságában, és hátát az akácnak vetette.

Janka barna volt, mint egy falusi imakönyv, és olyan illata volt, mint a mezőn szárított fehérműnek, amely felszedi a zsályák, füvek leheletét. Hajszálak voltak a füle mellett, mint Blahánénak, és ugyanezért szeretett piros, babos kendőt hordani. A keble úgy ringott, mint a szélben az akác fehér fürtje. Kíváncsi, könnyes, meghatott szemét Prépostvárira függesztette, mint egy szegénylegényre.

A rabló valóban visszatért hajnalfelé, és halkan, titokzatosan kopogott a zsalun. Janka a szívére szorította a kezét, és halkan felnyitotta az ablakot.

- Nem én vagyok az Irma - mondta szemérmesen. - A testvére vagyok.

- Éppen úgy szeretem, mint a testvérét - felelt a férfi, és megragadta a leány kezét.

Felkészült az ablakig, kétszer felejtethetetlenül szájon csókolta, majd a lábát kérte, amellyel eljátszadozott, mint a szentségtartóval a templomrabló, mielőtt végleg elrabolná.

A nedves akácok közt halkán fehérlett a harmat, amikor Janka behúzta az ablakot. Alvó testvére ágyánál letérdepelt, és hosszadalmasan, bűnbánólag imádkozott. Megigazította a takarót.

Bizonyosan róla álmodik - gondolta magában mély meghatottsággal, és reszketve az ágyába bújott.

A lábát kidugta a paplan alól, és mindaddig nézte, amíg imára fordított fejjel, összekulcsolt kézzel elaludt.

Aztán soha nem beszéltek többet Prépostvári nevű fiatalemberről. Csak az öreg Csiribiri vette fel kifogyhatatlan történetei közé az idegen fiatalember alakját, s róla mindenfélét összehazudott a „Gondúzó”-nél.

(1917)

Litánia

Délutáni, litániás idő volt; hűvösödött, setétedett, a kémények füstjének már kolbáoszszaga volt, vászon- és rozmaringillata a lányoknak, akik a kisvárosi séták céltalanságával mentek a templomtéren, a szél néha megforgatta a torony bádogvitorláit, az ablakok mögül hosszan bámultak ki a veres szemű öregemberek, mintha jól meg akarnák nézni a várost, amelyben annyi ideig éltek, a bezárt boltok előtt irigylésre méltó vállalkozó kedvvel futott egy félre-csapott farkú, kis, fehér kutya, a várost környékező hegyeken az ősz könyökölt, mint egy vándorköltő, az élet reménytelennek tűnt fel. Jeromos a vár alatt, a ligetben ült, fehér derekú nyírfák, leveleiket a sáncárokba bőven hullajtó nyárfák, boldogtalan fenyőfák között. Egy leányt várt itt, aki titkon útbaigazította a liget felé, midőn ebéd után az ismeretlen városkában őgyelgett, és benézegetett az alacsony ablakokon. Egy helyen zongoraszó hangzott az álmos csöndben, aztán felnyílt az ablak, és pajkos süldő lány, mint egy körmeit próbálgató macska, az ablakra ugrott. Frufruja volt, barnácska, vörösöcske volt, mint a frissen bontott kártya-csomagban a fénylő Tavasz; nefelejskék fülbevalói voltak, és a két szeme oly csodálkozással nézett az idegen úrra, mintha annak sárga felhajtóját, lehajtott szélű csizmáját és nagy csokrú nyakkendőjét évek óta várná.

- Fogadni mernék - dünnyögte félhalkan Jeromos -, Ilonkának hívják.

A lányka beleegyezőleg bólintott, nevetett, mintha előre örült volna barátnői csodálkozásának, midőn váratlan kalandját elmeséli. („Bizonyosan rózsaszínű szappannal mosakodik, és piros monogram van a szíve fölött a hosszú vászoningen” - gondolta magában Jeromos.)

- A Thököly-vár felé keresem az utat - folytatta Jeromos, és szürke, széles karimájú cilinderét megemelte, amely kalappal legalábbis annyi feltűnőséget keltett, mint egy tenorista a hangjával.

A leányka felemelte a kezét - két vékony, piros szemű karika volt a csuklóján -, rövid, tömzsi ujjával előremutatott, mintha az irányt jelölné, amelyben a boldogság madarai szállnak.

Jeromos szinte csak magának dörmögte:

- Ha ráérne, utánam jönne.

Az ablak bezárult, Jeromos még egy pillantást vetett a földszintes házra, mintha el akarná tenni emlékbe a többi házak mellé, amelyekhez valaha köze volt; bizonyosan hosszúakat alszanak, és bonyolult meséjű álmokat éreznek a fehér függönyök mögött az itt lakók, a párnákon csöndben pihennek a fejek, a szekrényekben utazásról ábrándoznak az ócska ruhák, ifjúságról és szerelemről perceg a szű; „ah, el innen, messzire, el!” - vélik az unatkozó, beteges lakók, midőn lámpagyújtás előtt összekulcsolt kézzel ülnek a dívány közepén, és a postával érkező levélnek, ködtől nedves hírlapnak messzi nagyvilági, mozdonyfüstös szaga van... Míg Jeromos itt szeretett volna lakni és női hajból kis koszorúkat fonni és üveg alá, rá mába illeszteni - szentimentális, holdas éjszakákon megsárgult kísértetekkel karonfogva járni a templom körül.

(Ki volt Jeromos? Egy unatkozó férfi, aki az idegenszerű ételektől és italoktól, más levegőben és feladat nélkül: ráért pezsdülő vérenek tanácsára hallgatni, s úgy megnézegette az ismeretlen nőket, mintha valamennyit feleségül akarná venni. Én voltam, vagy te voltál, olvasó. Egy napig szándékoztunk ez idegen kisvárosban maradni, és névtelenül elmúlni, évek múlva futólag visszagondolni, hogy itt a legjobb borból ittunk, és a legszebb nőket láttuk, ott kellett volna maradni és megházasodni, akkor nem lett volna annyi baj... Jeromos még a mezítlábas

tót asszonyokat is jelentőségteljesen szemügyre vette. Csodálatos, hogy a férfiak ép bőrrel menekülnek meg az ismeretlen városokból, ahol a nők némileg csinosak.)

El fog jönni - gondolta Jeromos, mert ez jólesett, midőn az elhagyott ligetben egy pad szélén helyet foglalt, cigarettát sodort, a füstbe nézett, a távolban emlékezetesen zuhogott a víz egy malomgátnál, mintha ő is arra törekedne, hogy Jeromos ne felejtse el e percekét. Vadmacskakabátkában, hószagú sapkában, lobogó szoknyácskában feltűnt Ilonka, és olyan szórakozottan közelgett, mintha nem is tudna az idegen férfiről.

- Ilonka! - szólalt meg Jeromos. - Köszönöm, hogy eljött.

- Estefelé mindig itt szoktunk sétálni a barátnőimmal - felelt hűvösen a kisasszony. - Ez itt a sétatér - ha nem tudná...

- Én nem tudok itt semmit, mert csak reggel óta vagyok a városban, s az éjjeli vonat továbbvisz, de érzem, hogy itt végzetes dolog történik velem, zavarban vagyok, félttem a szívem, aggódom, hogy nem tudok felejteni... Kár volt nekem ebbe a városba betenni a lábam.

- Úgy tud beszélni, mint egy színész - szólt Ilonka fölényesen, hidegen, és úgy lépkedett, mint a bálteremben, midőn sétát vezényel a táncmester - az arcát egyetlenegyszer sem fordította Jeromos felé.

- Kedves Ilonka - folytatta Jeromos, és azt vette észre, hogy a hangjában gyönyörködik -, én egy nagyon boldogtalan ember vagyok. Azért utazom, hogy felejtsek. Nagyon megsértettek valahol, porig aláztak, megtanítottak imádkozni és káromkodni; most nyakamba vettem a világot, valahol találok valakit, aki megszorítja a kezem...

- Talán szerelmes volt? - kérdezte lehetőleg közönyös hangon a kis hölgy.

Jeromos elmosolyodott. Előrehajolt, mint a halász.

- Reménytelenül...

Így szólt, s elhallgatott hirtelen.

- Nem szabad erről beszélni, szent dolog volt ez, csak sóhajtani szabad az elröpülő szép madár után. Lehajtom a fejem. Igyekszem felejteni. S reménykedem abban, hogy az élet megjutalmaz azért, mert oly sokat szenvedtem.

Ilonka kabátja két zsebébe mélyesztette a kezét. A sétaút végén pontosan megfordult, anélkül hogy egyetlen pillantást vetett volna Jeromosra. Vidéki állomások aszfaltján szoktak ily fáradhatatlan sétákat véghezvinni a helybeli nők, míg megérkezik az esti vonat, amellyel senkit sem várnak. S amíg a vonat áll, felugranak a vicinálisra, s az üres első osztályú kocsiban egy pillanatra leülnek a piros vánkosokra, mintha messzi-messzi utaznának; mindent megnéznék a fülkében, s álmodozva mennek haza a kis házakba, mintha valóban utaztak volna... Ilonka most a szerelemmel játszott úgy, mint este a vasúttal.

- És nem talált meg senkit, uram? - kérdezte, s először pillantott Jeromosra.

- Talán - felelt Jeromos, és megsimogatta a vadmacskát.

Ilonka nevetett:

- Tudja - kezdte nagyvilági hangon -, évek előtt már volt itt egy olyanfajta ember, mint kegyed, de az bolond volt. Én még gyermek voltam, mikor megérkezett a városba. Gyönyörű, nagy bútorszállító kocsin jött, és a város legszebb házában bérelt szállást. Nagyon sokat értek a bútorai, a festményei, a porcelánjai, minden sarokba lámpást állított, a viaszgyertyák még akkor is lobogtak, mikor aludt, a posta Pestről sok csomagot hozott, és nagyon gazdag ember-

nek kellett lenni, mert senkivel sem állott szóba a városban. Egyedül bolyongott a hegyek között, olyan színe volt az arcának, mint a dércsípte falevélnék, a csizmáinak nem volt párjuk, a kabátját Londonból hozatta, az ingeit Egyiptomban mosatta. Gróf volt, de Dikk úrnak hívatta magát. Aztán érte jött egy fekete, ráncos homlokú, kellemetlen szemű asszony, és elvitte magával. Elment a gazdagság a városból, csak a nagy bútorszállító kocsi maradt meg a kertek alatt. Akkor derült ki, hogy minden nő szerelmes volt Dikk úrba a városban. Beültek a bútorszállító kocsiba, s ott ábrándoztak, sírdogáltak.

- Hol van az a kocsi? - kérdezte Jeromos.

- Vasárnaponként az előkelő világ találkozóhelye - felelt Ilonka bizonyos gunyoros célzattal. - A kocsiban szokás találkozni az ideállal, akiért a nők rendesen majd meghalnak.

A litániás, mézeskalácsos, halk délutánban valahol gyönyörűen szólaltak meg a harangok. Mintha két vándor angyal repült volna el a ködbe borult városka felett, s egyet kedvükre énekeltek; az egyik kitárta a szívét, s egyetlen melódiában akarta elzengeni életét, a másik halkán, dúdolgatva kísért a nótát, mint a bőgő a hegedűt. Jeromos oly izgatott lett, mint még soha életében. Huszárnak képzelte tán magát, aki a mézesbábosok boltjában hódít - vagy szenteltvíztartónak, amelyet a nők akkor is megcsókolnak, ha több száz esztendő? Vakvarjú-mogorvasága felengedett, és csapongott, mint a fecske a tó felett.

- Kisasszony - szólt, s megragadta Ilonka kezét, mint a színpadon -, abba a kocsiba vezessen el engem, aztán nem bánom, ha estére a tömlöcbe vetnek a drabantok. Itt úgyis sokan haltak meg a veszthelyen, amíg a városnak pallosjoga volt.

- Kár, hogy vasárnap van - sóhajtott Ilonka. - Az úri osztály ilyenkor távol tartja magát. Kinek volna kedve elvegyülni a köznéppel.

- Már alkonyodik, a fák alvást szimulálnak, a sáncárokban katonák tüzet raktak, csöndes lesz mihamar a táj, baglyok szállnak, és reggelre fagy lesz. Elrepül az óra.

- Jöjjön - szólt Ilonka meleg hangon. - Ön valóban nagyon szerencsétlen lehet. Még senki sem beszélt így velem.

- Nem felejtlek el soha! - mondá Jeromos, és erre szívesen megesküdött volna az oltár előtt is.

Mindenféle zezugos, bújódit játszó utcákon haladtak végig. A házakból fényes gyertyalángok vetődtek az útra, mintha karácsonyestre készülődnének. A furcsa kis kapuk nagy messziségből nyikorogva felelgettek egymásnak, mint az alföldi kutyák. Reszkető csend a zsidó templom mögött. A hullaházon merengés. A kertek alatt ködkísértetek leskelődtek, hol lehetne egy rőf kolbászhoz jutni. Ijedten futott egy sapkás kisfiú, mintha látott volna valamit a városvégen, amitől otthon szívszorító sírásra fakad.

Ott állt a bútorszállító kocsi, kerekeitől megfosztva, félig a földbe süppedve, a hullámos nagybetűk Dikk és Fia budapesti szállítócéget jelentették, mintha görbe lábú íróasztalok, vörös bajszerű könyvelők és bőrkötényes kocsisok volnának a kocsi alatt eltemetve.

Ilonka a félig nyílt kocsiajtóhoz lopózott. Egy darabig hallgatózva állt, aztán gyorsan intett Jeromosnak:

- Az út szabad!

Felugrottak a kocsiba, mint egy hajóra, amely elviszi őket a kisvárosból, messzi a nagyvilágba, fénylő cipőjű, széles utcákra, parfümök és ragyogó arcok közé, ahol mindenki gróf vagy grófné, a boldogtalanság odakünn vergődik az ablakon, mint egy csúf, éji lepke, a szemek örökké fénylenek, és az ajkak csak kedveskedő szavakat mondanak - itt ábrándozott a

kisvárosi szerelem Dikk és Fia kocsijában, hogy messze tengerek vannak, amelyeken fehér vitorlák járnak. Aztán mindenfelől, a sötétségből előjöttek a barátnők, és kacagva körülfutották a kocsit, mint a gyíkok. Vékony és fátyol alatt bujkáló, vígan szitálgató hangokon hívogattak egy Böske nevű leányt a sötétben.

Jeromos sokáig gondolt a furcsa kalandra, midőn litániás, őszi délutánokon nem tudott aludni. Úgy emlékezett, hogy Ilonkát Böskének hívták, és vörös volt, mint egy fürge, fiatal róka, rubintszeme volt és kis álla, amely mindig nevetett.

(1917)

December, öregember...

A leány, mint egy jelenés, amelyet haldokló, középkori katonák láttak, midőn a ragály az országúton leterítette őket, mezítelenül, karminajakkal és fűszálhosszú szempillákkal tűnt fel reggelenként a behavazott kertben. A hó alatt roskadozó gyümölcsfák alatt körbefutott, mint egy póni ló a cirkuszban, aztán ott, ahol halomba volt seperve a hó, levetette magát, kétszer-háromszor meghemperedett a jeges pelyhekben, közben úgy kiáltozott, mint az elátkozott vadász az erdőn, tagolatlan szavakkal önmagát bátorította; úgy vergődött a hóban, mint egy elevenné vált, húsos lilium, lábai, karjai repkedtek, mint egy fehér malom vitorlái, barna, görög kontya fehér lett, mint a miniatűrök dáiái, a szája piros lett, mint a kibuggyanó vér, és a talpa boldog hűvösséggel futott a ház felé, mint a piros lábú ludak gázolnak a fagyos hóban.

- Hahó! - kiáltott, mint Diána, aztán eltűnt a gyermekes, kis bölcsőkre emlékeztető, hímzett függönyök mögött, amelyek a kertre nyíló üvegajtót fedték.

Ez volt Londri kisasszony, elemi iskolai tanítónő a városkában, ahol ifjúkorom egy részét töltöttem. Harangozni jártam a pincédohos toronyba, felírtam a nevem a harangöntő fejedelmek mellé, noteszbe írtam a leánykák nevét, akiket majd feleségül veszek, de a harangozás és minden ábránd elaludt, mint a lekoppantott gyertya, midőn Londri kisasszony a házuk udvarába futott. És csodálatos, hogy nem estem ki egyszer sem a torony ablakából.

Vajon tudta-e a kisasszony, hogy nézik reggeli tornázását? Akkor azt hittem, hogy igen, és a menyasszonyaim közé soroztam őt is. Manapság másként látom a kisvárosi tanítónőt, akinek egyetlen mulatsága volt reggelenként megfürödni a frissen hullott hóban.

A karácsonyfiapiros, sült alma illatú, kisvárosi téli esték úgy múltak, mint az álmok; a szél elfújta őket, mint a hóport az ereszről. Csupán arra emlékszem, hogy Londri kisasszony vőlegényei, két-három társam, alkonyattal a városon kívül lévő temetőbe jártunk, hogy bátorságunkat bebizonyítsuk. Lovagoltunk régi polgárok fejfáin, rudakkal kotortuk a hótenger alatt beroskadt gödröket, a boncterem ablakán át bemásztunk, és percekig Szent Mihály lovára feküdtünk visszafojtott lélegzettel. Vajon tudta-e Londri kisasszony, hogy mily félelem nélküli hősök küzdenek érte a városkában, hogy hozzá hasonlókká legyenek? A helybeli nők egy Matskási nevű szerzetesnő szerettek. Az aranyblúzos postáskisasszony, Grün Margit és a főszolgabíró francia kisasszonya: ifjúkorom démonai, akiknek tarka szoknyájára, bőrbekecsére, csizmácskájára többet gondoltam, mint az édesanyámra; a purzicsándohány-szagú, fodorított hajú, nagy orrú Matskásiért rajongtak, és elszöktek vele Késmárkra. (A Don Juan tél végén egy éjszaka golyót röpített a szívébe. Vajon melyik nőért tette?) Londri kisasszony azonban oly érintetlen volt, mint a legmagasabb fenyőfának a csúcsa, ahol a madár sem tud leülni az ingadozó szélben. Sohasem látta őt senki, miután dolgát elvégezte az iskolában. Turistaszoknyája volt, két zsebbel. Két zseb volt a kabátkáján is, amibe kezét fészítette. Barna bőrkalapja volt vércseszárnnyal; egyszer a lépcső aljából láttam fehér-piros karikás harisnyáját. Látszólag céltalanul riszálta derekát, és barna haja megért volna egy királyságot. Az ingei és nadrágjai a padláson száradtak. Valamennyi személyes ismerősünk volt, miután a tetőablakon bemásztunk. Az ingecskéiben piros betűk voltak a szív oldalán, s Evelyn nevét jelentették. Tagadhatatlan, hogy Londri kisasszony ezek után bárkinek lehetett volna az ideálja. A lehelete úgy szállt ki orrán, mint egy vasúti mozdony füstje, amint megállás nélkül sietett haza az iskolából. A sárkányfejű esőcsatornák, amelyeken valamikor kisasszonyok kúsztak le a szűzi harisnyájukban, hogy az éjt házon kívül töltsék, a börtönablakok, amelyek alatt lovagok járkáltak derékra helyezett ököllel, a falba épített kapuk, amelyekben úgy csikordult esténként a házigazda kulcsa, mintha feltámadásig zárkózna be házába, a lábnyomok a mély hóban és a

városka felett reszkető, téli csend, amely mindig azt kérdezgette egymagában, hogy mivel töltik az emberek idejüket, hogy sohasem látni őket házon kívül: ők voltak Londri kisasszony leghűségesebb udvarlói. Ünnepezni decemberben, harangszavas napokon Londri kisasszony kétszer is végigsétált a piacon. Bizonyosan mérhetetlenül unatkozott szegény, de ezt nem mutatta, mint a csigát nem látni házában.

Ezen a télen egy szikár öregember tűnt fel a városban, mint egy patkányirtó.

Egyetlen kúria volt a városkában, kívül, az országúton, ahol régi időkben az urak laktak, akik nem akarták érezni a parasztok szagát, sem hallgatni a polgárok fecsegését. Nagy hajú, önérzetes, morgó hangú nemesek jutottak az eszembe, mikor az elhagyott sárga ház körül bolyongtam. Itt gyilkoltak lusta cselédeket, és a kopár kertből küldtek őszi virágot a levélbe préselve valami távoli kisasszonynak. Üres volt a ház, a szakállas bojnyikok, disznószűrő nagyasszonyok és fajtalankodó várkisasszonyok elvonultak a hegyoldalba, ahol saját kriptájuk volt. Fekete pókok ültek a kapumélyedésben, amelyek oly dühösek voltak, mintha a régi urak maradékai lennének. Nyurga, szél rázta, madár kerülte, ismeretlen fák állongtak a ház körül, amelyeknek gallyain a szikár öregember meztelenül tornázott, mint egy kísértet. Valami nagyra tartott és semmitmondó felvidéki családnak volt a maradéka. Hóbortos volt attól, hogy dédapja is volt. Gögös volt, mint egy vén vadmacska. A tótok keresztet vetettek, amikor a szemérmetlen öreget a téli faágakon megpillantották. Inas, pergamentszínű teste úgy lendült, mint egy kötél táncosé. Rövidre nyírt, fehér haja, karikaszeme, kipödrött bajusza ijesztő volt. Veszettül káromkodott, ha tornázásában zavarták. Mielőtt zsarnok lett volna ősei skvargáján, irodatiszt volt egy alföldi mezővárosban, s bizonyosan kezet csókolt a zsidónak. Öklelő pillantása, hetykesége, kifeszített válla és megvető elbizakodottsága, amellyel déltájban végigkullógott a városon, úgy feszengette fejlődő izmait, mint valami szégyen. Csak valamivel nagyobb lettem volna! Az állát ütöttem volna felfelé ökölcsapással. Kálmáncinak hívták.

Darab idő múltán, miután néhányszor megleste Londri kisasszonyt az iskola körül, és megtudta, hogy a leánynak csak egy szelűtött öreganyja van, tehát hetyke szavakkal kiáltozott, mint a kocsis a lovának: Kálmánci egy korai reggelen felfutott a toronyba, hogy reszketek lábai alatt a szürke lépcsők. Mintha egy mohó rabló tört volna felfelé. A harangozó fiúkat eltaszigálta a léghuzatos ablaktól.

- Hol van az a leány, aki a hóban fürdik? - kérdezte, és megsárgult színházi látócsövet vont elő zsebéből. Füttyülgetve nézte a torony alatt lévő havas kertben Londri kisasszony meztelen megjelenését, futkározását és hempergését. Úgy éreztem, hogy valaki ellopja a lángot a szívemből. Haragudtam Londri kisasszonyra, gyűlöltem a patkányirtó külsejű öregembert, vér szállt a fejembe, és a mellemet verdestem, mintha nagy bűn nyomná a lelkiismeretemet. Tizenhárom esztendő voltam, nem mertem leütni az öles Kálmáncit.

- Derék fehérchseléd - dörmögte az öregember, és megtörölgette a látócsövet, mielőtt tokjába zárta.

Elgondolkozva, majd meg-megállva haladt le a torony csigalépcsőin. Mikor megállt, nyerítve nevetett, és tenyerével a falat csapkodta, hogy visszhangzott. Rosszban törte a fejét, mint egy vén ördög. Kár, hogy a Rákóczi-harangot nem lehetett utánagurítani. Másnap reggel, mikor harangozni mentünk, belülről bezártuk a torony vasajtáját. Kálmánci verdeste, rugdosta az ajtót. Kiáltozott, mint egy kijátszott haramia. Boldogan harangoztunk. Londri kisasszony úgy fürdött a hóban, mint egy veréb a porban. Mikor leértünk a toronyból, Kálmánci a fülemhez kapott. A fejemmel a hasának mentem, és jól megtaszítottam. Megingott. Ismételtam a kecskerohamot.

- Kell virgács, kölyök? - kiáltozta.

Köveket szedtünk fel, és megdobáltuk. Londri kisasszony a miénk maradt.

Nemsokára ezután egy vándormuzsikus érkezett a városba. Bizonyosan az ármányos Kálmánci keze volt a dologban, mert a muzsikus korántsem látszott rendes embernek. Zöld hajú, szarvasképű, zömök ember volt, bivalybőr zekében, csizmában, tollas kalappal fején, amint befordult a lublóí útról, mintha valamely régi temetőből jött volna elő. Húros hangszerét hátán cipelte, és a hó befödte egész alakját. Klotildnak hívták, és csakhamar nagy népszerűsége tett szert. Szürke szakála a söröskorsóba lógott, úgy pattogott ujjai alatt a húr, mintha acélból lett volna a keze. Szürke arca, dohos dolmánya, nyomtalan lépése volt. A bor úgy csurgott le a torkán, mintha a földre folyna. Kálmánci karon fogta, és egész nap a tanítónő nyomában járt. Zenéltetett az iskolánál, a régi kis háznál, amely akkora volt, mint egy vidrasapka, reggelenként a kerítés mögött, ahol Londri kisasszony tisztálkodott, mint egy hattyú. Vad, bolthajtásos pincékbe való zenék és dalok voltak azok, amelyek úgy hangzottak, mintha a templom falába temetett, középkori urak énekelnének. Kálmánci kecsketömlőből itatta a muzsikust, midőn az fáradni kezdett, rikoltozott, és azt kiabálta a piacon, hogy a nők mind csalfák. Tombolt, az eget fenyegette, amíg Londri kisasszony megriadva menekült a házak fala mellett.

Már karácsony közeledett, amikor váratlan esemény zavarta meg P.-ben a reggeli harangozást. A „Rákóczi” hirtelen elhallgatott, némelyek azt hitték a reggeli imádságukat végző polgárok közül, hogy tán tűz támadt a városban. Az udvarokból a torony felé fordultak az arcok, a képfestő követelőleg integetett, az öreg boltosné feltette szemüvegét, és körülnézett a piacon.

A három harangozó fiú széttárt karral állt a torony ablakában, és diáksapkájuk leesett.

Az történt ugyanis, hogy midőn Londri kisasszony reggeli fürdését végezte a behavazott kertben, az egyik gyümölcsfáról egy ősz hajú, mezítelen ember ugrott le, és üldözőbe vette a tanítónőt. Vad hajsza kerekedett a gyermekjátékdoboz nagyságú udvarban. A habfehér leány eleinte lepkekönnyedséggel, mint a cinke ugrik egyik ágról a másikra, repült a pergamentszínű öreg elől. Láthatólag tetszett neki a játék, egyik fától a másikhoz osont, és tán kacagott is, amikor az öreg elbotlott a hókupacban, s bukfencet vetett, mint a nyúl, mikor meglövik. De hihetetlen gyorsasággal talpra állt ismét Kálmánci (mert hisz ő volt), s Evelyn már csak egy kar távolságnyira volt tőle, midőn a harangozás abbamaradt. A frissen hullott hó letaposódott, mint a manézsbán a lovak futkározásától a homok. Az álom, a gyönyörű, a kócsagmadár megállott, és Kálmánci hevesen megcsókolta, midőn végleg utolérte. A tüneményes Londri kisasszony, ifjú álomnak hősnője nem is vonakodott. Olyan hideg nap volt akkor, hogy a verebek megfagytak a fákon. Az iskolaszolga elfürészelte egyik ujját. A varjak már délben a torony körül helyezkedtek el. Egy utas hagyta el délután a várost gyalogszerrel, bizonyos Klotild vándormuzsikus, akinek zenélésére nem volt többé szüksége Kálmáncinak. Estére három fiú megesküdt a hídnál, hogy többé nem szereti a nőket. A fagyos porral behintett szakállú December halkán nevetgélt az erdők, hegyek és bástyák felé boruló csendben, mint egy vörösborarcú öregember. - Ez volt az első szerelem és az első csalódás.

(1917)

Szilveszter fiam

- Hogy végre Istennek tetsző dolgot is műveljek - kezdte útitársam -, elhatároztam, hogy H.-ba utazom, és felkeresem Ágota kisasszony gyermekét, egy kacsafarkhajú, mély hangú kamaszt, akihez mindössze annyi közöm volt, hogy Ágota kisasszony öngyilkossága előtt bevallotta, hogy én vagyok a gyermek apja. Régi dolgok ezek! Ne gyötörjük vele a lelkiismeretünket. Mindenkinek előre megszabja a végzet életkorát. Az öngyilkossági hajlam éppen olyan közönséges betegség, mint a himlő. Némelyik belehal. Magam is sokszor gondoltam éjszaka, hogy no, most az ablakfüggöny zsinórját hamar a nyakamra zsinogelem... és mégis itt vagyok. Tehát H.-ba érkeztem.

Estve jöttem a városba. A kalendárium szerint újholdnak kellett volna lenni, egyébként sem vettem észre valamely ellenséges babonát, amely megzavarhatta volna utazásomat, nőnemű nap volt és páros számú. Ködös, havas idő volt, mint az olyan estéken, mikor a házak kapuit korán bezárják, és a családapák csendesen szívják pipájukat az aluszékony tűz mellett. A gyertyát korán eloltják, hogy a kocsmából kiballagó zsoldos katonának ne jusson eszébe megállni az ablak alatt, és a ház fehér lábú asszonyát mindenféle szavakkal gyalázni. A tejillatú asszonyok a dunna alá bújnak, és a kamasz hiába lesi a nyári éjjelt, midőn a nők lerúgják álmukban a takaróikat. Az „Arany Csillag”-ban, ahol kvártélyt vettem, úgy sírt a tél, mint egy nagybögös, akit befalaztak, mert tanúja volt valaminek. A gyertyaláng akasztófákat és bús hidakat rajzolt a fehérre meszelt falra. Komolyan kezdtem félni, hogy itt végre nyakon csíp az üldözöm, a félrecsapott kalapú Halál, aki elől annyiszor elszöktem a városból, betegen és szerelmesen, a szélmalom tájékán leányka várt alkonyatkor, mint egy mályvaillatú ígéret, a pajtások a hűvös pincében, mécsvilág mellett szűrték az orrosba a hideg bort, hogy majd együtt elfogyasszuk: mégis elszöktem, mert a kártya és egyebek Halált mutattak. Most bizonyosan odaát imbolyog a túlsó oldalon, derékban rövidre szabott frakkban, mint egy vándorcirkusz istálló mestere, részegnek tettei magát, de a kalap karimája alól fél szemmel lesi az ablakom. Ilyenek szoktak lenni néha az éjszakáim.

Fogvacogva olvastam húszezerig, és reggel a ködön át benézett a nap az ablakon, mint egy ajándékos, piros öregember, aki rókatorkos bundájában most érkezett meg egy messzi utazásból.

Andalogva néztem széjjel a városban.

Az éjszakai híd zöld volt. Az egyemeletes házak csontvázairól színes női szoknyák libegtek, mintha a bánatot szellőztetnék az ablakból. A hosszú lábú atyafi piros színházcedulákat ragasztott a falakra, mintha előre hangzana *Szép Heléna* muzsikája. Nagyot lélegzettem, és szerettem volna a kalapomat a levegőbe dobni.

A városkában piros volt a bor, s a nők szeme oly sötét, mint a szalmakazal belseje, amelyből lámpavilág mellett húzogatják az esett leányzót. A lábak mesemondóan kopogtak a bástyasétányon. És midőn megtaláltam Szilvesztert, a vörös kamaszt, éppen egy hölgyikének mutatta be hódolatát, akivel gyorsan megismerkedtem.

Szilvesztert a postahivatalba küldtem esetleges sürgönyeimért. A kis hölgygel a bástyasétányon maradtam, ahonnan olyan messziségbe lehetett látni a tájon, mint a nagyságos élet. Országutakat, amelyek a végtelenségbe nyúltak, és szekereket, amelyek meglegedett sorssal mendégéltek egyforma pályájukon; vándorlókat, utasokat, akik mindig jókedvűek, mert ismerik az élet titkát; hosszú léptű, rőt csavargókat, akik bort és csókot lopnak a városokban, és senki sem tudja, hol laknak, hol hálanak, hol pihennek. Zirzillának hívták önnagyságát.

Mintha még eddig sohasem láttam volna hasonló fekete haját, összenőtt szemöldököt, kéklő tavaszt az ajkon és szenvedélyes pihegést a keblecskében. Biztosítottam, hogy megszőktetem a városkából, messzire elviszem, dalok, prémek és virágok hazájába. Ő megaranyozza hervatag életemet, és én kincseimet kis lába elé szórom. Pihegett szavaimtól, hosszú pillái megremegtek, midőn ígértem, hogy színésznőnek nevelem, a keze ernyedten feküdt a kezemben. És mindig vígabban mondogattam a sokszor elmondott szavakat, hogy végül magam is elhittem. A táj oly tiszta volt körös-körül, mint egy álom. Őszintén szálltak a varjak a háztetők felett. Valószerűen nyikorgott a püspöki kút, innen nem messzire. Becsületesen füstöltek a kémények, és a délelőtti harangozónak tiszta, fehér inge volt, mint egy szókimondó öregembernek.

Zirzilla egy vidéki postamesternek volt a lánya, és iskolái elvégzéséért lakott a városban. El is felejtettem megkérdezni, hogy milyen érzelmekkel viselkedik Szilveszter fiamhoz. A fiatal fa gyorsan befonja a sebet, gondoltam magamban, és nem sokat törődtem Szilveszterrel, akinek különben is hízelgett, hogy hölgyét, ideálját, elérhetetlen szerelmét nyomban kitüntettem, karomra fűztem, és megkérdeztem tőle, hogy kik vannak a templom küszöbe alatt eltemetve. A cukrásznál üldögtünk, és a gyermekek temérdek süteményt meettek. Egy szőke lány a kassza mellett oly elmerengve állott, mint a várva várt levél. A téren bőségesen havazott, és az emberek mint karácsonyfáról való mézesbábok mendégéltek tova. A szívem duruzsolva vert, mint egy boldog kályha. Gondoltam, örökké így volna jó ülni, a tiszteletteljes Szilveszter és Zirzilla társaságában, aki félénken viszonzta kézszorításomat, elpirult, midőn hajának jó szagát említettem, és hibátlan fogsora szerénykedve nevetett, midőn nyakszirtjét simogattam. Mégis derék emberek a tanítók, akik az öregek tiszteletére nevelik a gyermekeket.

Délben piros bort ittam, és gyönyörködtem a bor színében, mint egy pincemester vagy egy boldog szerelmes. A megbarnult képek, az ódon bútorok, a szarvasagancs nyelű evőeszközök, a törzsvendégek kiszívott pipái a vendégszobában, az elhalkult és csupán bortól felderülő vénséges kedv a polcokra állított pohos ivóedényekből, a télszagú ajtónyílás, a vén kandúr módjára ödöngő fogadás, a kimustrált, behavazott omnibusz az udvar sarkában: mind azt mondták, hogy az öreg szívben fellobogó rőzseláng Istennek tetsző és célirányos dolog. A várfalon az összekulcsolt lábú, epedő zárdahölgyek hatalmas, öreg lovagokat várnak a Szentföldről. De egyébként sem volt sohasem szokásom lelkiismereti ügyet csinálni csapongó érzelmeimből.

Fiam, Szilveszter és Zirzilla délután felkerestek az „Arany Csillag”-ban, mert szánkózást terveztek. A fehér falakról most eltűnt a halálos éji árnyék. Valóban, mosolyognom kellett, hogy itt éjszaka meghalni akartam. A régi, politúros bútorok, a papsipka alakú bolthajtás, a mérges kis csizmahúzó barátságosan mosolyogtak, amikor Zirzilla a szobába lépett, fenyőerdők hercegnőjének illatát, falusi kisasszonyok dolgos kis tenyerének rugalmasságát, az ifjúság almapiroságát hozván magával. Szilveszter szerény mosollyal futott el a szánért, mint egy apród. Zirzilla csodálkozott az „Arany Csillag” szobájában, amelyet a megígért új élet első állomásának vélt.

Ekkor még egyszer szemügyre vettem Zirzillát, kértem, foglalna helyet, beszéljen testvérkéiről, anyjáról, szülőházáról. Oly szelíden zengett a hangom, mint egy színészé, míg rosszban törtem a fejem, mint egy gorilla.

- Van egy testvérkém, Bumbinak hívják. Ez a fiú mindig a nyakamban ül, mint egy huszár. Sarkantyúz, és a hajamat tépi. De nem tud elaludni, amíg a kezem a kezébe nem veszi. Vad és makrancos, de az én jószágomon nem tud kifogni.

- Bumbito - mondtam.

Zirzillának csaknem könnybe lábadt a szeme.

- Bumbi tavaly beleesett a patakba, ott, ahol leggyorsabb az ár. Mire a csákányos emberek elérték, megfulladt, elkékült. A postaszán eljött értem, hogy hazavigyen Bumbi temetésére. De én egész úton nem tudtam elhinni, hogy Bumbi valóban meghalt. Ha útban volna a rossz fiú a másvilágra, az én jószágom onnan is visszacsalogatja őt. Így is történt. Bumbi a koporsóban feküdt, mint egy princ. Igen meglehetősen látszott, hogy az egész ház vele foglalkozik, mindenki a nevét mondja, és siratja. Megállj csak, te önfejű lurkó, majd én kifogok rajtad. A makacs Bumbi képes lett volna magát eltemettetni, mert az önfejűségénél a hiúsága nagyobb. Leültem Bumbi mellé, és elkezdtem dörzsölgetni. Előbb szelíden, mint amikor altattam. A szemecskéjét, a fülét, a száját. Jön a homokember. Aludj, Bumbi, aludj. Bumbi úgy feküdt a koporsóban, mint egy kismalac. De aztán erősebben tapogattam Bumbi homlokát, a talpát, a kezét, a derekát. Megcsiklandoztam, hogy nevéssen. Ütögettem, ahol kövér. Az ujjam a szájába dugtam, hogy harapjon. De Bumbi makacsul tartotta magát a másvilágon. Ekkor sírva fakadtam, dühös lettem, felkaptam Bumbit a koporsóból, és megráztam, mint Krisztus a vargát. Te betyár, te gonosz, hát meddig fogod szomorítani a te jó nénédet? Ráztam, ahogyan a két karom bírta. Amíg Bumbi aztán nagy álmosan felnyitotta a másvilágról visszatért két, nagy szemét, kénytelen-kelletlen visszaadta a vizet, és akár akart, akár nem: tovább kellett élnie...

Elgondolkozva hallgattam a gyermek elbeszélését. Zümmögő hangja úgy hangzott, mint a dajkamese. Fosztókák, kemencealjak, alkonyati vidéki szobák mesemondása. Az ablakon kék délután nézett be, mint egy jószágos tündér, aki nemrégén érkezett szánkón a városba.

A kék délután mondta, vagy Zirzilla? Néha már megszólalt a kezem vagy a lábam, mikor egyedül szomorú voltam. De most tán a szívem beszélt:

- Ugye, szeretnél boldog öregember lenni? A tűz előtt üldögélni, és csendesén várni a halált, mint egy jó szomszédot? Szeretnél valamire visszagondolni a sír magányában, az örök, nagy éjszakában, amitől nem ül ki a szégyen az arcodra? Szeretnél formásan, lelkifurdalás nélkül ellátogatni régi templomokba, és nem félni attól, hogy egy mogorva szentkép meghúzza a füledet? Szeretnél visszagondolni e városkára, ahol megnyugvásod volt egy téli napon át, mint egy hegedűnek, amelyen mindig szilaj nótákat játszanak a boszorkányok bálján, de egy napra csend volt itt, a hegedű magának gondolkozhatott. Szeretnél még máskor is Bumbi nyakasságára visszagondolni? Zirzilla jószágára, fénylő, fekete szemére, madárhangú délutánjára? Egy szép, téli mesére, amely elandalít vénségedre, mint az egyszeri embert a zenélőóra? Szeretnél még tovább élni, hogy éjszakánként a rémek között ne lássad e gyermek bús fejét?

Felsóhajtottam, és hangosan így szóltam:

- Sokáig érkezik Szilveszter fiam a szánnal.

Zirzilla jószágosan felelt:

- Pedig bizonyosan úgy siet szegény, hogy a sapkája homlokáról a hóba esik.

Hópelyhek szálltak, mint elvonuló madárcsapatnak a tollai. Hideg bú és meleg csend bizsergett felváltva a tagjaimban. Nem merészeltem többé a lánykára nézni, mert az volt a véleményem, hogy szememmel megbántom őt. Gonosz, sokat látott, kandi, kiégett szememmel. Csak már jönne Szilveszter a szánnal!

Útitársam elhallgatott. Merengve nézett, mint egy szívbeteg költő, mint aki valahol szerelmes lett, de már maga sem tudja, hol, merre, a nagyvilágban.

(1918)

Boldog élet titka

Ió dáma volt, és úgy haldoklott, mint egy árvaházi növendék, akinek ingyensírhely jut a temető végében, egy számjegy, a nagy bajuszú írnoknak lusta vakarózása és egyetlen könnycsepp sem.

Egyelőre Ió még dáma volt, s intézkedett, hogy az a férfiú, akinek holtig érő szerelmet fogadott, megjelenjen a betegágyánál a szanatóriumban. Alvást színlelt, hogy hozzátartozói lábujjhegyen elhagyják a szobát, csak az ápolónő ült, mint egy vén varjú, csőrébe kapta Ió levélkéjét, és elsuhant vele az öreges uracskához, aki nyomban sárcipőt húzott, és paraplét vett a kezébe.

- Megígértem önnek, Emánuel, mielőtt meghalok, elbúcsúzom öntől. Nincs reményem, hogy az operáció sikerüljön. Nem vagyok szomorú, és kérem, hogy ön se vegye valami nagyon szívére a dolgot. És ne is beszéljünk többé erről.

- Regényhősnő - felelt Emánuel. - Mindig különb volt, mint én. Azért bámultam az egész életén át.

- Ön szegény fiú volt, én pedig gazdag kisasszony, mikor nevelő volt házuknál, a testvéreim mellett. Ezt nem tudja ön elfelejteni, Emánuel. A gyermekkori helyzet elkíséri az embereket messzire... Sohasem merte megcsókolni a kezem, ha én fel nem hatalmazom. A szívében élő érzelmek elmondásával is örökre adós marad, ha fel nem szólítom. Én pedig boldog voltam, hogy önt megismerhettem. Hasonló férfit azóta sem láttam.

- S én agglegény maradtam, mert hiába hunytam le a szemem, hogy elfelejtsem az ön arcát: a hangját egyetlen nő sem tudta megközelíteni. Néha már úgy tűnt fel, hogy leltem valakire, akinek legalább a lába hasonlatos. Egy temetésen, ahová sírni mentem, a gyászolók között megpillantottam az ön lábát. Talán még szebb is volt, mint az öné. Aztán összevegyültek a gyászruhás nők, mint a csókák, midőn a templom tetejére telepednek. S elveszítettem önt.

- Én sem hallottam az önéhez hasonló hangot, amely örökre megnyugtatót, sebet felejtet, és elhitette velem, hogy valóban én vagyok a legkülönb nő. Ugyanezért féltékeny voltam önre, mert azt hittem, hogy a nőket maga után csalogatja, mint a patkányfogó. A sírban sem fogok nyugodtan aludni, ha eszembe jut, hogy más érdemtelen, lelketlen nők hallgatják az ön szívig érő szavait, amelyek az én karácsonyi ajándékaim voltak. Ezekben a szavakban az élet aranybáránycái csengőjüket rázták, eltávolodó, majd közelgő zenehangok értek a lelkem ablaka alá, nem féltem az éjtől, mert ön azt mondta, hogy az elmúlik; nem estem a szenvedés kútjába fejjel, mert ön arról biztosított, hogy harangjáték a nő élete. Azért, kérem, hogy most adjon erőt az utolsó útra. Fogja meg a kezem, hogy össze ne roskadjak. Hogy boldogan haljak meg.

- Nehéz feladat - felelt Emánuel, és elgondolkozva ütögette a térdeit. - Minden élőlény fél a haláltól, csak a pók mer szembeszállni vele. Hosszú fonalat ereszt, és lehintázik a várkút mélyébe; nem fél, hogy elszakad a fonál. Vajon mit lát odalenn a mélyben a pók? Látja-e az elátkozott kincset? A másvilágot?

Ió megremegett, visszavonta a kezét.

- Undorodom a póktól.

Az öreg kandúr szelíden csóválta a fejét, mint egy iskolamester:

- Mikor nézte magát utoljára a tükörben? Tegnap, ma, az előbbi órában? Nem vette észre, hogy fiatalodik, és szépül az arca, mint a hajnal? A lélek felfelé jön a mélyből, és kikönyököl

a szemek ablakába. Tündöklük, mint a jáspisfelhő. Az arca már készülődik a másvilági megjelenéshez, mint hajdanában egy bálhoz. Az az arca fog visszatérni, midőn a legboldogabb volt életében.

- Nagyon szerencsétlen vagyok. Szeretnék még élni.

- Régente, mikor borús volt az este, felsóhajtott: „szeretnék meghalni!”

- De még nem...

Emánuel simogatta az asszony kezét:

- Én nem küldöm Istenhez, pedig benne a legkönnyebb a megnyugvás. Csak annyit mondok, hogy legyen nyugodt, nem fog önnel most már semmi igazságtalanság történni. Az emberek kezéből kisiklik, mint a hal, amely visszaugrik a hálóból a folyóba. Átveszi a végzet a maga nagy tennivalóját. Ugyanez a végzet, amely a világra hozta. Képzeld el, hogy nem élt volna! Akkor sem tehetne szemrehányást senkinek. De élt, sokszor boldog volt, boldogtalan volt, aludt, álmodott, szenvedett és nyújtózkodott.

- Mindig tudtam, hogy vége lesz... Kérem, ne hagyjon most el.

- Vége lesz. Olyan csendesen, hogy észre sem veszi. A gondolatai felett kell csak uralkodni, hogy észrevétlenné tegye a bajt, amely fenyegeti. Azt kell gondolni, hogy újra átéli azokat a drága percek, amelyeket nem adna oda akkor sem, ha újra kezdené az életet. Odaadná például szerelmeinek emlékeit, csak azért, hogy újat próbáljon? Megválna egyetlen hangtól, szótól, emlékezetes órától, hogy másokat vegyen fel lelke kápolnájába? Kidobna szentképeket, oltárokat, csengő-bongó harangokat, felejthetetlen mosolyokat és messzire ütő órákat, azért, hogy üres szívvel kezdje el újra az életet?

- Semmit sem adok oda, ami az enyém. Hisz azért éltem. Az emlékeim: az enyéme egyedül.

Emánuel beleegyezőleg bólintott.

- Ezért nem lehet új életet kezdeni. Ideért, mint a megrakodott méh. Gyönyörök és bánatok, bűnök és erények töltik meg a kocsiját. Most már nem fér több a szekérre. Mit akarna még holnap?

- Örülni, hogy élek. Hogy kincsek vannak a lelkemben, szerelmek, holtig érő érzelmek, zengő hangok, méla emlékek. El akarok még egyszer járni a házak előtt, amelyekben boldog voltam. Végignézni az utakat, amelyeket ifjan, örömmel bejártam. Bekukucskálni az ablakokon, amelyek mögött ünnepeimet töltöttem. Inni az ifjú pohárból, és megmosakodni a patak vizében. Csak egy hétig szeretnék még élni, Emánuel, az egész vagyonom az öné.

- Én sem tudok többet, mint a többi orvosok. De megpróbálom a végzetet megállítani.

Emánuel ezután hipnotizálta a nagybeteg asszonyt. Elvette a lelkét, és egy kis dobozban magával vitte. A kincsekkel, diadémokkal, keleti fényekkel, vérpiros virágokkal, tündéremlékekkel megrakott lelket magához vette, és a korhadó testnek életet parancsolt. Ió nyomban reagált a hipnózisra, és másnap önkívületben kiállta az operációt.

*

Ezután nagyon furcsa életet kezdett a meggyógyult Ió. Vándormuzsikussal és brávókkal szűrte össze a levet. Olyan közönséges lett, hogy családja megrettenve hívta Emánuelet, adná vissza Ió régi, kócsagfehér lelkét. Az aransarkú cipőket, vérpiros köpenyeket és rablólovag bajszerű kalandorokat távolítaná el a háztól. Múljon el a szégyen a tekintélyes címerről, amely az „Arany Elefánt”-hoz volt címezve.

- Nem tehetem - felelt Emánuel -, mert amint felébresztem Iót, nyomban meghal.

- Ó, akkor csak hadd éljen a mama - mondták a gyermekek és unokák.

Tovább szenvedett tehát az egész ház a rettenetes rablólovagoktól, akiket a nagymama úton-útfélen összeszedett. Akik elnyújtózkodtak a díványokon, és kupából itták a bort. Hangosan szidalmazták Iót és a háznépet.

- Istenem, teremtőm - zokogott Ió becsületes férje, egy élemedett kereskedő -, mi lett az én drágalátos fehér asszonyomból, aki olyan tiszta volt, hogy a lehelete sem hagyott nyomot az ablakon!

A gyermekek szobájukba bújtak, mintha gonosz varázsló garázdálkodna a házban, aki seprűn lovagoltatja a mamát. Esténként összefonták a kezüket, és letérdeltek ágyacskájuk előtt:

- Istenke, te oly hatalmas vagy, add vissza az édesanyánkat.

Az öreg szülők a temetőket látogatták, és a még bölcsebb öregektől kértek tanácsot. De azok sem tudnak mást felelni, hogy hagyni kell Iót a bajban, vészben, mert megmenteni úgysem lehet.

Végre egy vérteskatonra került a házhoz, mintha egyenesen a gyermekmesékből lépett volna ki. Ölnyi termete volt, és karja nagyobb volt, mint a házmester. A bajusza, a hangja, kongó melle és korgó hasa (amely egész zenekar játékát produkálta), vasból való csizmája és farkasfoga félelmet gerjesztett. Ezzel nehéz lesz elbánni, mert mindjárt az első nap tegezni kezdte a gyermekeket, a fiúkat, lányokat és Adolphine-t, az ifjú szüzet, aki talán legtöbbet szenvedett anyja életmódjától.

- Majd én meggyógyítom az anyátokat - mondta a vértés, és elhelyezkedett a házban, mint egy almáriom.

A vértés, bizonyos Kantellári, ifjúkorában pap volt, és az egykori tonzúra alatt furfangos gondolatok laktak. Evett, ivott a vértés, mint egy kanonok. Hosszúszárúból pipázott, és a házigazda hímzett papucsait viselte. Tokát eresztett, és elkísérte a gyermekeket az iskolába, felügyelt a cselédekre, kardot rántott Adolphine udvarlójára, egy sárga nyakravalós színészre. Igen jó ember volt Kantellári. Mikor a szenvedélyes Ió néha hálából meg akarta csókolni, szelíden eltolta magától.

- Gyermezem, gondoljon másvilági üdvösségére.

Ió nagyot nézett. Kantellári pedig a pipaszár mellől tovább oktatta a testi tisztaságra és lelki malasztra.

- Küzdje le, asszonyom, a bűnös vágyakat, mert bizony isten nem eresztik be a mennyországba.

Ió naphosszat búsult tükre előtt. Olyan szerencsétlennek érezte magát, hogy már semmi kedve nem volt az élet folytatásához. Búskomolyan töltötte napjait, és ha egyedül volt, keserves sírása felverte a házat. A gyermekeit elkergette maga mellől, a cselédeket felpofozta, jóságos férjét halálra szekírozta. Most még szomorúbb élet kezdődött a címeres házban. Lehorgasztott fővel járt-kelt itt mindenki, csak a vértés hízott, és hamarosan hasat eresztett. Olyan jóízűen beszélt a túlvilági boldogságról, mint egy plébános.

- Hóember!

Ezt gondolta magában Ió a vértésről, midőn tél volt, a havazás, mint egy színházi előadás folyt az ablak előtt, és Ió unokái az udvaron hóembert építettek. Mozdulatlan, fagyott, katonasapkás bálványt, amely közömbösen nézte a disznóölést és Ió kesergését.

Egy napon Iót az ablakról vágta le, ahová a függönyzsinórral felakasztotta magát. Napokig feküdt élet-halál között a szerencsétlen asszony, de sem gyermekeit, sem férjét, de cselédeit sem tűrte maga mellett. A vértés eljött néha, és a breviáriumból olvasott.

Emánuelért küldtek, hogy szabadítaná meg a házat a kínszenvedésektől. A reménytelen öreguracska szomorúan csóválta a fejét, és a házigazdának egy szót sűgött a fűlébe:

- A vértés? - kérdezte lángba borult arccal az előszobában a gazda.

Emánuel borúsan helyeselt:

- Valóban Kantellári úr volna az egyetlen, aki segíthetne a dolgon.

Ezután még néhány szomorú nap következett. A gyermekek és a cselédek esténként összebűjtak a kályha előtt, mintha halott volna a háznál. Adolphine zárdába készült. Az élemedett házigazda nem örült élete munkájának.

Míg egy este - hófűvás volt, és vándorlegények fagytak meg az országutakon - boldog, hosszadalmas kacagás hallatszott Ió szobájából. A vértés megkönyörűlt a szerencsétlen asszonyon.

Ió szent életű, tőpörödött édesanyja, aki a szomszédos szobában görnyedten üldögélt, mint egy családi legenda, kiegyenesedve, megifjodva, egy udvarmesternő szertartásságával kitípegett a konyhába, és borlevest rendelt, mint ünnepnapokon.

- Szegény lányom - rebegte boldog könnyek között, mint amikor dédunokája született.

Csodálatos boldog derű áradt szét a házban.

A gyermekek felgyűjtották a régi karácsonyfa gyertyáit. A szobalányok énekelni kezdtek a konyhában. A házmester a sárga földig leitta magát az „Obsitos”-nál. A ház élemedett ura hosszú idő után először vacsorázott együtt feleségével, és a boldog, meghitt családi életről álmodozott.

(1918)

A madárijesztő szeretője

- Csak a számár erkölcselen - mondta napjában többször Prépostvári, egy ragyás, megjelzett orrú gavallér, akinek az volt a foglalkozása, hogy fehér kamáslit viseljen faluhelyen, és egy félkezű katonának legyen a barátja.

Egyszer egy nő jött ki a szomszédos kisvárosból. A fátyol kétszeresen volt az arcára tekerve, annyi sem látszott belőle, mint a mohamedán asszonyokból, mégis tudta mindenki az országúton: Bimbó, az orgazda és útszéli csárdás, a régi fészület, amelyet egy rablók által agyonvert csendbiztos emlékére emeltek, a varjak, amelyek a jegenyéken hintáztak, és látszólag egykedvűen várták a falatot, az esett állatot, megbotlott embert, valamint a posta-karriol mogorva kocsisa, aki senkiben sem bízott a vidéken, csak a töltött revolverében, hogy a posta-kocsira Ventusz Vénusz kéredzkedett fel, hogy meglátogassa a szeretőjét, a félkezű katonát.

Ekkor kellett volna Prépostvárit látni, hogy mindenki hitet tehessen a fehér kamáslis erkölcsi mellett! A félrebillent fejű bádog Krisztus az országúton, legfeljebb szívbajos, nagyra festett szemével nézett maga elé a ködben, nagyobb bűnösöket is látott már, nem nyújtotta ki a kezét, hogy megállítsa útjában Ventusz Vénuszt. Bimbó, aki talán a tatárjárás óta maradt a tájon, és már azokat is kifosztotta, elfordította szakállas, konok fejét, ennél a látogatásnál nem lehet neki semmi haszna. Csak néhány öreg varjú emelte fel bágyadt szemét a jegenyéken, amikor a vármegye legszebb asszonyát látta a szeretőjéhez menni. Ámde pesszimista gondolatok jutottak eszükbe. Az asszonyhúst a tiszai halaknak tartogatja a végzet. A szegény varjak akkor ettek utoljára emberhúst, amikor egy bolond vándormuzsikus fölköttötte magát a nyírfaerdőben, miután a fa alatt kényelmesen megvacsorázott, és egy üveg bort megivott.

Ventusz Vénusz tehát nyugodtan utazhatott volna a félkezű katonához, még a zordon posta-kocsis sem kérdezte útjának célját, amidőn hajnalban a vasúti állomáson felvette a hírlapokkal és zsákokkal együtt. A karriol órapontossággal robogott tova a hegyező fülű lovacskával, amelynek nem volt szabad megállani útközben, bármi történik. A mogorva kocsis szobormozdulatlansággal ült helyén. Ha ő egyszer nem érkezik meg pontosan kilenc órára a postaházhoz, akkor már hiába is várják; szétloccsantott fejjel fekszik valahol az árokban, és a zsidóasszony-szemű bankók a zsákokból elröpültek, mint a pelyva. Ventusz Vénusz egyetlen szót sem szólt útközben, és a postakocsis sem fárasztotta száját. Csak midőn már elhagyták az akácos fasort, amely oly szomorú volt ez őszi reggelen, hogy csodálkozhatott az ember, ha nem termett mindegyik gallyon akasztott vándorlegény az elmúlt ködös éjszakában, midőn mutatkozni kezdett a fák közé rejtezett szárazmalom deres nádfedele, ahol a komor, magányos örlőgazda tavaszi időben becsalogatja a parasztlányokat, midőn először mennek mezítláb végig a gyalogúton, és ahol most karácsonyi verset tanulnak a fiúk, aztán megint a bánat jelentkezett, a gledícsiás, bozontos dűlőút, amely leginkább egy csavargó sáros kutya útjához hasonlított, amely itt mindenáron el akarja felejtetni ifjúkorát és kalandjait, ekkor szólalt meg a postakocsis:

- Arra van az út...

Ventusz Vénusz ábrándjaiból felriadva, a kocsisra pillantott. Megállott a szívverése. Most látta meg először, hogy az öregembernek halálfeje volt. A szerencsétlen ember nyilván emiatt választotta az éjjeli kocsisságot; később tán bakter lesz a falujában.

Ventusz Vénusz leugrott a lassúdó kocsiról. A halálfejű ember ott felejtette a szemét a pirossal szegélyezett alsószoknyáján, a sárga cipőjén, bőrbekecséből kiáramló idomain, aztán megcsapkodta a hegyes fülű lovat, mintha rég megunta volna vele együtt a világi hiábavalóságokat.

Tudta ám az utat Ventusz Vénusz a félkezű katona tanyája felé. Járt már e bokros, szenvedő úton szebb időben is, hórihorgas lovon is meg hintón, amikor a félkezű katonának mind a két karja megvolt. Akkor a békák kuruttyoltak, tavasz eresztgetett fehér üzeneteket a földre, vagy holdvilág járt az égen oly állhatatos komolysággal, mintha örökké tartana az élet. Aztán letűnt a hold, a békák meghaltak, a tavasz elszökött színésznőnek Pestre, csak az őszi szél sóhajtozott, mint egy gallyszedő öregasszony, és a szerelem kiirthatatlanul megmaradt Ventusz Vénusz szívében, mint a vallás, amelyben keresztelték.

Az ismerős, sárga ház úgy szundikált e tájon, mint az agglegény háza, ahol majd minden megifjodik, felfordul a csend, kísérteties táncra kelnek nyugalmazott bútorok, az óramutatók visszafelé kezdenek forogni, megszokott, nagy pecsétek elmennek vándorolni a ruhákról, mint a rossz gyermekek, ügetni kezdenek a lomha papucsok, vén dohányosztók, légycsapók és a mocskos, zöld függönyök, az agglegény barátai, amint asszony költözik a házhoz. Ventusz Vénusz régen elhatározta, hogy egy nagyapáról maradt törökös kaftánnak, amelyben a félkezű katona életét töltötte, kitekeri a nyakát, amint szerét ejtheti.

A kapu előtt Prépostvári állt, és kidüllesztette a hasát, mint egy várnagy. A tenyerét a szeméhez emelte, mintha nem ismerné meg mindjárt Ventusz Vénuszt, aki a legszívesebben látott vendég volt itt valamikor.

- Az aranjúezi szép napoknak vége, királynő - mondta Prépostvári foghegyről.

Ventusz Vénusz arcát, amely olyan piros volt a hidegtől, mint az ecetfa virága, sötét pír lepte el.

- Félre az útból, az úrhoz jöttem - szólt felcsattanó hangon.

Prépostvári azonban rendületlenül a helyén maradt:

- Ismétlem, szépség királynője, itt nincs semmi keresnivalója. Itt más világ van, új világ van. Erkölcsök jöttek a házba, és hála istennek megvagyunk nyugtalanságot okozó nők nélkül. A félkezű katona különben sem fogad házában férjes nőt, mert az félreértésre adna alkalmat. Miután ő garzonember.

- Nem tudja, kivel beszél? - sziszegett Ventusz Vénusz, mintha égő, gyújtogató, kicsit kancsalító szemgolyójából jönne a hangja. Kiegyenesedett, és félő volt, hogy egyetlen pofonnal intézi el az ügyet.

Prépostvári udvariasan és hidegen beszélt:

- Új, nagy kutyáink vannak, amelyek mindenkit letépnek, aki az udvarba teszi a lábát. De még másféle elveink is vannak, amelyek elriasztják a háztól a régi, boldogtalan életet, amikor csodálatos módon életben maradtunk. Az erkölcs, a becsület fogdmegei őrzik a küszöböt. Itt többé senki sem fog alsószoznnyában szaladgálni, turbékolni, mint fajtalan galamb, reggeltől estig dolgot adni öreg cselédnek és szelíd uraságnak.

Ventusz Vénusz azt hitte, elsüllyed szégyenletében, hogy ez a semmiházi, ez az ingyenélő így merészel az ő szentséges szerelméről beszélni, amelybe ő már a maga részéről úgy belenyugodott, mint abba, hogy a városban tisztességes, derék férje van. Ez a szerelem megvan, ország-világ tudja, nevezzék őt csapásnak, szerencsétlenségnek az emberek, mindegy. Ventusz Vénusz tudja, hogy ez a végzete, s ezért megbocsátotta.

- Vele akarok beszélni - rebegte megtört hangon. - Egy negyedóráig.

- Egy szempillantásig sem.

- Sikoltani fogok, hogy meghallja a hangomat.

Prépostvári legyintett.

- Mi nem félünk a botránytól, ami házunkon kívül történik. A fődolog, hogy odabenn csendesség és boldogság legyen. Nyugodtan mutassa az óra az időt, és senki se lopja el az álmot.

Az asszony megtört:

- Mondja, ugye, mást szeret ő?... Más nő foglalta el helyemet szívében és a házában.
- Az asszonyok innen seprűn lovagoltak el. Elmentek mind boszorkánynak Gutra, mert itt nem folytathatnák tovább a mesterségüket.
- Az asszonyok... De én más voltam. Én itt mindenki vagyok.

Prépostvári lehajtotta a fejét.

- Kár a szóért, Vénusz. Térjen vissza a férjéhez, hiszen csak a számár erkölcstelen... A félkezű katonát ne keresse többé. Ő elment arról a helyről, ahol eddig megtalálható volt az asszonyok részére. Szerelem és a többi haszontalanság tűzre került. Neveljen gyermekeket.

- Meghalok - felelt az asszony, de mielőtt leroskadt volna, Prépostvári bezárta a kaput. Ventusz Vénusz körül oly csendesség lett, mint a koporsóban.

Talán sohasem tudná megmondani, hogyan került el a sárga ház mellől, amelyet évekig magáénak tekintett zömök kéményeivel, vén tetőzetével, vasrostélyos ablakaival és az ősök arcképeivel. A félkezű katona csupán egy árnyék volt itt a maga házában, Ventusz Vénusszal telt meg a ház, ha a városból kiszökött. A rézkilincsek neki engedelmeskedtek, a kályhákban fellobogott a tűz, mint a kutyák ugrálnak a hazatérő gazda lába körül, a félkezű katona léhűtő cimborája nem mutatkozott napközben a házban, bort fejtett a pincében. Az öreg székek azt mondták neki, midőn beléjük telepedett: tekintetes asszony. A cselédek kezet csókoltak, az erdei madár az ő nevét fütyülte, a kutyakölykek közül ő választotta ki, amelyek életben maradnak.

De hát most bosszús, mert elkergették, mint egy kasszírosleányt.

*

Holott ő mindenét odaadta a félkezű katonának.

A becsületét, a nyugalmát, a jövődöbeli gyermekeire tartogatott szeretetét, a férjétől megvont gyengédséget és az éjszakai álmát, amint ilyen esetben a nők összeadnak és kivonnak, midőn a sommázás ideje elkövetkezett. Igaz: boldog volt, hogy annyi mindent adhatott, és boldogságához tartozott az is, hogy szíve hű és tiszta maradt az évek során, amíg a félkezű katona abban egyedül lakott. Egyedül... néha mint egy kendővel letakart kalitkában a hallgatag és csak néha megszólaló fenyesrigó, máskor mint egy terpeszkező, gögös, ázsiai bálvány, ilyenkor még potroha is volt a félkezű katonának, és megtiltotta Vénusznak, hogy bizonyos világos színű ruhákat viseljen, a nyakán kigombolja a derékot és a szoknyáját rövidre vágassa. Máskor meg mogorva volt a félkezű katona, mint kővitéz a templom falában, aki elunta az ácsorgást és kötelességteljesítést. Ilyenkor Ventusz Vénusz vidámsággal és énekszóval gyógyítgatta szerelmesét. Hangos volt, mint egy markotányosné, vagy merengő dalú, mint egy szeretőjét hívogató dáma.

Most már sohasem kell többé visszacsalogatni a félkezű katonát más nőktől, szőke kis rókáktól, akik megharapdálták a katona szívét, mint a mézeskalácsot; nyurga barnáktól, akik átugrottak a katonán, mint a tornateremben a bakon; köpcös kis feketéktől, akik domború keblükből halk érzelmességgel emlékverset mondtak; most már jöhetnek a táncos lábúak, a riszáló derekúak, a gögicsélők, a duruzsolók, a pendelyillatúak, a nyelvüket öltögetők, az ál-

szenteskedő ravaszdiak és a komoly bujálkodók. Valamikor mind pótolni tudta Ventusz Vénusz. De most már ki van adva az útja, jöjjön tehát a bosszú.

A férfiak között nincs barátság - gondolta Ventusz Vénusz, és visszafordult a bánatos útról, hogy legelőször a félkezű katona barátját, Prépostvárit hódítja meg.

- Édes bosszúm - lihegte messziről, amíg a reménytelen, bozontos dülőúton, amely idáig úgy betakarta, mint a szomorúság, mindenféle mellékösvényeket vett észre. Hisz ez az út nem egy fedett híd, amelyen át egyenes út vezet a halálhoz és a sírkereszthez. Innen jobbra is el lehet szökni annak, aki nyitva tartja a szemét.

- Édes bosszúm - ismételte Ventusz Vénusz, mert már megpillantotta Prépostvári urat kamáslijában és macskabajuszával. Előre mosolygott, mint fog csodálkozni a jó úr, amidőn felajánlja neki szerelmét.

Ámde éppen rosszkor érkezett, mert Prépostvári egy mezítelen lábszárú, párdüctestű, készemű, nyírfa derekú vándor cigányleányt udvarolt az útszélen, királyságot és malacot ígért; ha a leány tartja magát, szívesen beleegyezik a lángoló úr az esküvébe. A leány foga úgy csattant, mint a revolverszerkezet. Kusza, fekete haja vadvirágos volt, mint Puskin versében, amelyet Vénusz a félkezű katonának felolvasott téli délután.

Vénusz megfordult. A puszták gyermekével talán méltatlannak vélte a harcot? Nem, a leány fiatalabb volt, mint ő.

Ökölbe szorított kézzel most a mezei csőszre gondolt, egy tüdőbeteg arcú, méla férfiúra, aki azelőtt mindig oly megadással leste őt az árokból, hogy nyilván szívesen ülné szép szaváért a tömlőben is. Vajon hol van ilyenkor a csősz? Merre lógatja rozsdás flintáját, bús füttyös kedvét, apró gombbal kivarrott mellényét és rozsdaszínű szűrét, amely alól meg lehet lesni az ősz, amikor révülten, özvegy kedvvel befordul a szélmalom mellett a mezőkre? Olykor egy remegő kezű vándormuzsikus alakjában jön, és azt a nótát próbálgatja az emberektől távol, amelyet már félig-meddig elfelejtett. Máskor lóháton jött az ősz, mint egy nyugalomba vonult cirkuszigazgató, aki többé nem leli örömét a lovaglásban, mert pénzt nem keres vele.

Ilyenkor a félkezű katona kétkerekű kocsija olyan gyorsan futott át a tájon, hogy Ventusz Vénusz az ülésben elfelejtett arra gondolni, hogy egykor olyan színű lesz az arca, mint a vadszőlő levele, piros.

Csak a szerelmes csősz állott a dombon, s mindig abbahagyta a Nyírség unalmával és a rozsdaszínű fák életuntségével vetekedő ásítózást, amidőn Ventusz Vénuszt megpillantotta a kis kocsin. Állt a csősz, és még akkor is bizonyosan helyén maradt, midőn a köd és távolság elfödi előle a nagyszerű asszonyt. Vajon mit gondolhatott magában, midőn feljött az esti csillag, amely csaknem úgy fénylett, mint Ventusz Vénusz szeme?

Vénusz tehát a csőszet kereste, Priapust, akit a régi rómaiak vörösre és nagyra festettek az utak mentén, amiről azonban Ventusz Vénusznak nem volt tudomása, mert csak két polgárit végzett Nyíregyházán.

Futott a pókfonal után; megszólongatta azokat a merev leveleket, amelyek a fatetőkön megmaradtak, hogy mint szélkatonák forogjanak körbe a szemhatáron; tanácsot kért egy régi lábnyomtól a patakpart fővényében; és a zizegő bokroktól tudakozódott, hogy merre van a szerelmes csősz, mert bosszút akar állni a félkezű katonán.

Ámde akkor a csősz éppen azzal volt elfoglalva, hogy kutyát keféljen egy dombhajlásban, ahol a magányos emberek meghúzódnak a szél elől; nem ért rá Ventusz Vénusz baján segíteni, mert művében kellett gyönyörködni.

- Szerencsétlen nő vagyok - mondta komoly kétségbeeséssel Ventusz Vénusz. - Játéka vagyok a balsorsnak. Nem marad más hátra bosszúm megédesítésére, mint a halálfejű postakocsis.

Ventusz Vénusz éppen olyan asszony volt, mint a legtöbb. Amíg a félkezű katona szerelme boldogította, oly boldog és tiszta volt, mint egy mártír. Szenvedett a tisztességtől, mert jólesett neki a fájdalom, mint Krisztus menyasszonyainak a templom hideg köve. Annyira asszony volt, hogy bizonyosan érezte, hogy olyan boldogsághoz nincs jussa, amelyért nem kínlódott. A szerelem, amely ingyen jön és virul, nem lehet tartós. Ezért mindenféle töviskoronákat talált ki, amelyekkel az üdvre érdemessé tegye magát. Így például: még gondolatban sem vétkezett szerelme egyedülvalósága ellen, pedig a nők gondolatai oly csapongók, mint a füstifecskék. De Ventusz Vénusz nem csapongott, mert gyertyát égetett a szívében, amelynek lángját két tenyerével, testével védelmezte a szél ellen. A kezét is félve adta férfiak kezébe, hátha ezzel kevesebb marad a katonának. Takarékosan bánt a szóval, a sétálgatással, még az étkezéssel is, hogy minden a félkezűnek maradjon... Mikor még szent volt, vértanúszerelmes volt.

Most azonban lássuk azt a halálfejű kocist, aki idáig hozta.

Jó napja lesz ma a halálfejnek, szép asszony lesz a babája - gondolta magában Ventusz Vénusz, mint a népdalban.

Elkeseredetten dűdölgatva nézte a keresztutat, ahol a karriolnak el kell robognia, mint a nagyvilági életnek, amely mozdonyok füstjének szagát, hírlapok betűit, távoli világreszek hírét és a rejtelmesen lezárt leveleket hordja a kis falvakba. Ilyenformán a halálfejű embertől függ ezen a tájon a boldogság és a bánat. Régi szeretőknek, eltűnt férjeknek, elveszett asszonyoknak a hangja zeng a postakürtjében, amelyet néha megszólaltat, mintha hirtelen elmúlt, messzi kedvesek arcát fújná a horizontra. Öregemberek, akik már évek óta nem kaptak levelet, megdörzsölik a szemüket, hogy meglássák az esetleges levél betűit; vénasszonyok bólogatnak, és ifjúkori titkaikra gondolnak, amelyek velük most már a sírba szállnak. A halálfejű, vén legény megfújta a keresztútnál a kürtöt, tán, hogy megszépítse arcát a réz hangjával.

- Szállj le, szállj le, vén robotos! - szólalt meg Ventusz Vénusz, és két lábát széjjelfeszítette, a derekára szorította a kezét, és meghimbálta magát, mint egy táncosnő.

A halálfej részvétellel fordult felé, mintha megenyhültek volna a dúlt vonások, keserves barázdák, sárga csontok... Amilyen szomorú lehet a halál, amikor kisgyermeket kell elvinnie a másvilágra.

- Nem szabad nekem megállni, nem szabad nekem helyemet elhagyni, mert postás vagyok - felelt az öreg legény.

A következő percben már csontpatáit mutogatta a halálfejű lova a szomorú utasnak. De le nem szállott érte, se fel nem vette magához az elkeseredett asszonyt.

- Ó, be szerencsétlen vagyok - mondta igaz meggyőződéssel Ventusz Vénusz. - Kárba vészett a bosszúm, tönkrement az életem. Hogyan tudjak én most már tovább élni e gyógyulatlan, sajgó sebbel?

Ekkor már alkonyodott a Nyírségen, mint a haldokló szeme előtt összefolynak a tárgyak körvonalai. Kísértetek ülnek az ágy szélére, a jóságos mosoly eltorzul a tovább élők arcán, a szív csaknem kiugrik bőréből örömében, hogy a munkálkodás vége közeleg.

Az este nagy koporsóját tologatták láthatatlan kezek a tájra.

És most megpillantotta Ventusz Vénusz azt, aki nem utasítja vissza szerelmét.

Egy madárijesztő állott a homályos mezőn, egy elfelejtett lakodalmas vendég. Kemény, sárga kalapja félre volt csapva fején, mint egy részegén. Szárnyas kabátja már a cigányoknak sem kellett. És a piros rongy a nyakán azt sejtette, hogy valamikor jó módban, boldog családi körben élt a madárijesztő. Tán dandy volt Pesten, és asszonyok parfümjét szücsölte finomkodva. „Ez a rezeda a legjobb!” - mondta, és megmozdította orrcimpáit, midőn a paradicsommadarak közül egyet kiválasztott. Vagy talán lelketlen, nőbolondító fickó volt, mielőtt elzüllött volna, négy-öt szeretőt tartott, pénzükön henyélt, hasat eresztett, és hűséget követelt? Rendes családapák nem lesznek madárijesztők, azokat felfalják gyermekeik, és ruhájukat az ócskásnak eladják. Bárki volt - szeretőnek való volt. Már csak azért is, mert fizetségül, miután hűségesen vigyázott a borsóföldre, a borsóvirágokra, amelyekből szűz leányok teremnek, fizetségül egyszer belelőtt serétes puskájával a félkezű, neki se legyen két karja.

Ott állt a béna madárijesztő, és korántsem ellenkezett, midőn Ventusz Vénusz kihúzta a földből, hogy emlékül magával vigye a félkezű katona földjeiről. Talán már meg is unta az eddigi tisztességes életet, a becsületet. Ismét asszony szeretője lesz. Mendegélnek majd egy fehér sarok után viaszgyertyaszagú búcsúkra, csodatevő Máriákhoz és esti tópartokra, ahol romlatlan fiatalemberek fuvoláznak. Megy, mendegél, amerre egy mérges asszony viszi, akinek állán és nyakán idővel kis ráncok támadnak a visszafojtott könnyektől, elnyelt szavaktól, el nem mondott szerelmi vallomásoktól.

- Gyere! - mondta Ventusz Vénusz. - Ezentúl te leszel a szeretőm. Két madárijesztő majd csak eléldégél egymás mellett.

(1918)

Az útitárs halk hangja

- Segítség! - hallatszott halkán, mint az álmodó madár pityergése, egy női hang a francia kertből, amely két régi ház között feküdt egy felvidéki városban.

Megállottam, és szemügyre vettem a helyzetet - kezdte útitársam elbeszélését egy csillagos, nyári éjjelen a révészház eresze alatt, midőn a kompra vártunk, és hársfaszagú gyékényeken heverésztünk. Egész éjjel beszélgettünk, néha utánanéztünk egy lehulló csillagnak, máskor a rengő éjszaka hangjaira figyeltünk: valaki ment a Vág túlsó partján a sötétségben, lehetett a halál, lehetett a vőlegény.

- Hogy ne szaporítsam a szót: idegen voltam a városkában és a kocsmán - amely a zugligeti „Fácán”-hoz hasonlított -, és az apácahüvös templomon kívül sehol nem voltam ismerős. A Vöröscímer udvarban ecetszagú kertcskében nézegettem az ámbitus kis, négyszögletes fehér ablakait, az oszlopok sárga vakolatát és a táncterem zsákba kötött csillárját. Az Asszonyok fájdmáról elnevezett városi templomban meghallgattam a vasárnapi zenés misét - csodálatosan búgott egy alt hang, amely csak kövérkés, szőke, kék mosószoknyás, kíváncsú asszony birtokában lehetett a magos karzaton, ahonnan csak a karnagy kocsmajáró, deres fejét vehettem szemügyre: körültekingettem az imádkozó nők között, akiknek arcáról ekkor korántsem lehetett leolvasni ama szenvedélyes órákat és titkos perceket, amelyeket a hölgyvilágban volt szerencsém megismerhetni a legtiszteletreméltóbb arcokról; de legfőképpen arra vigyáztam, hogy valamelyik szentkép közelségébe ne jussak, a megbámult kép az órák közül habozás nélkül kinyílna, hogy üstökön ragadjon, vagy felhívja a tisztelt gyülekezet figyelmét patámra. Ismétlem, még teljesen idegen voltam a városkában, és kétszer is meggondoltam a dolgot, amíg a segítséget hívó hangra reagáltam.

A kertet magos vaskerítés zárta el, amilyen vasrudak Pesten a mágnásnegyedben láthatók. Emlékezetem szerint a hárs cukrászdaíze és a szarkaláb kékje iramlott felém először a kertből. A poros orgonafák, szatirikus akácok sűrűn lepték el a kerítés mentét. De a leveleken át, lenn a mélyben francia kert maradványa látszott. Kör alakú sétány, holtta váltott zöld szökőkút, és csontvázként fehérülő kőpad. A hely arra látszott teremtvé, hogy sokszor csalódott, szinte megvénült szerelmesek itt újra feltalálják egymást, nagyvilágból való képes újságokat forgassanak, és szenvedélyes regényeket olvasgassanak. Valamelyik épületszárnyon bizonyosan ketyeg egy nagy fejű óra, amely bumfordi arcával futván mutatja a delet és a halált.

Minden ember orvos egy kicsit. Az volt az első gondolatom, hogy ebben a kertben, a városka mellékutcájában egy tébolyodott nő lakik, aki az idegeneket szeretné nyakon harapni, miután a helybeliek már ismerik rossz szokását. Mindig szívesen forgolódtam eszeveszett nők körül - most is menekülőben voltam itt néhány elbolondított nő elől, akik az életemre pályáztak, miután kifogyott szótáram, kihagyogatott a szívem, és megecetesedett a kedvem - egykori sikereimet ritkán köszönhettem a normális nők véletlenjeinek, hanem inkább a felhevült, beteges, túl érzékeny, agyonhazudott hölgyek erőszakos fellépésének. Kedveltem őket, akik párkák módjára tartották az ollót életem fonala felett, holott már fél lábbal leereszkedtem az ablakból. Papagájgondolataik, aranyrámás tükrű szemlélődéseik, csalékony, madárkedvű megfigyeléseik és lepkekedvű életfelfogásaik sokszor elmulattattak, mint a hídon ácsorgó embert a víz folyása.

- Segítség - ismétlődött odabentről a madárhang.

Botommal megkopogtattam a vasrácsot, és nyájasan szóltam:

- Itt vagyok.

Sokáig nem válaszolt más, mint a kert ingó, fénylő, setétlő lombja. A szökőkút megdermedve állott helyén, mint a múltakból itt maradt álmokép, de az álmodó már messze járt. A körben futó út elhagyott volt a kert mélyében, mint az agglegény, aki elszokott attól, hogy lengő szoknyás nők látogassák. Magános kertek madara a kuvik, bujdosó gonosztevő módjára léptetett el a falombok között.

Ismételten kopogtam, mire valahol, a kuvik útján felrebbent egy nőalak, és elmenekült a kert beláthatatlanságába, ahol egy roskadozó pavilon oly elbűjtatva látszott indák, fatörzsek, mohos falak alá, mintha ott holdas éjszakán, rövid küzdelem után megfojtottak volna valakit. Elűnt a jelenés, mint a tanyasi Szűz Mária az öregfa törzsében, mint a pásztortűz pirosa az útkanyarodónál. Lehetséges, hogy azért jutott hirtelen eszembe a lócsei fehérasszony, mert közel fekszik ide a város, ahol a csábos menyecske a kertek alatt századok óta mosolyog a bezárt ajtóról. Egy fehér szoknya - mint egy emlék valamely bús utazásból - és egy barna, görögös női konty - amelyhez azután a holdsugár módjára bogarászó hím képzelem egész élettörténetét fűzheti az egyéb testrészeknek: ennyi maradt meg a kalandból. Kopogásomra többé választ nem kaptam. Elgondolkozva nézegettem az utcaköveket, amíg a Vöröscímer udvarba ballagtam, amelynek kertjében szórakozottan szemléltem vérszínű bor mellől a sarokban álló, kivénült omnibuszokat és társaskocsikat, amíg lassanként befogták a szürke, jól táplált lovakat a hámba, a rozettás kalapjaikra büszke kocsisok elfoglalták helyüket a bakon, megcsördítették az ostort, és régen látott utazók jöttek, menyasszonyruhában a templom felől vagy szalonkabátban és fehér alsónadrágban a városi sírkert felől, kutyák csontvázai ugrándoztak a lovak orra előtt, rekedten szólalt meg a postakürt. Aludni mentem!

Aztán elutaztam a városból, és sohasem tudtam meg, hogy ki volt a nő, aki segítséget kért tőlem egy nyári napon.

(1918)

„Szerecsenfő”

Ez egy kocsmá volt a városon kívül. Utasok szállottak meg benne, akik ismeretlenek akartak maradni a városban, ahonnan többnyire elvittek valamit, gyöngyöt vagy leánycsókot. Piros, öregember arcú ősi reggeleken a „Szerecsenfő” borzongós kertjében váltottak golyót az ifjak, akik egymásnak útjában voltak. A kuglizóban s a lugason nyáron ismét több lyukat találtak az ingujjas polgárok. S eszükbe sem jutott, hogy a kis golyó nemegyszer az ő fehér lábú feleségükért vagy dugdosott leányukért szökött ki a csőből. A fírhagos, tükrös táncteremben a bajvívók dulakodtak, a beretvahegyű kardok a csípős vért közömbösen ontották a deszkapadlóra, amelyen nemrég nők képzeletvilágbeli cipője lengett a tánczene ütemeire. Regényes hely volt. Ürmös bort mértek itt, amely a buzgó vérre emlékeztet. A bőrkötényes csaposok és háziszolgák csodálkozás nélkül ragadták meg a kétkerekű kocsit, ha az urak közül valakit vérezve a városba kellett szállítani. Lefátyolozott nők, imádkozó kezű szüzek állongtak a kocsisín mögött, amíg a pisztolyok éleset dörrentek a reggeli csendben. Szép volt. Az életnek annyi értéke sem volt, mint egy lyukas suszterallérnak.

Ez idő tájt egy árnyék garázdálkodott a városban.

Senki sem ismerte, de mindenki tudta, hogy van. Hazatérő polgárokat szokott megpofozni, melankolikus diákok mellé telepedett a kocsmapadra, és az öngyilkosságról sugdosott fülükbe. Hogy a nőkkel mit művelt, azt nem lehet teljes bizonyossággal tudni, mert a nők titoktartók némely dolgokban. Annyi sápadt arcot, fekete karikás szemet, nyugtalan nyakszirtet és ijedős női fülecskét azelőtt nemigen lehetett látni a városban. S a nők nem is sokáig tudták eltitkolni, hogy szerelmi viszonyt folytatnak egy ismeretlennel, aki álmukban lepi meg őket, és hajnal előtt távozik. Néha csak egy ajtó csikordul valahol messzire, amerre az ismeretlen lovag eltávozott. Lesütött szemű leányok jártak gyónni, a bástyasétányról végleg elhangzottak a víg alkonyati dalok. A megszedett gyümölcskerteket rejtőzködő köd borította, és a sövények mögött búsat sóhajtott a száraz kukoricaszár, mintha valaki arra lopózott volna. A kamarák szelelőlyukain belesett egy izzó férfiszem, amikor az asszonyok télire eltett körtvéik és almáik között gyümölcsillatúakká váltak. A padlás száradó diói között végigfutott valaki, és a szénás-csűrben úgy húzódott az asszonyok szoknyái mögött, mint egy meleg lehelet.

Először az öregebb férfiak tudták meg a dolgot, akik előtt a nők nem szégyellnek bizonyos ügyeket szóvátenni. Vénasszonyok mesélgették el búbos, kockás ágyaikban, amelyekből orruk már hiába lógott ki; titoktartó kályhatűznél tördelték férfitámogatástól elszokott, görcsös kezüket, és nem mondták ugyan, de bizonyosan csodálkoztak, hogy az árnyék sohasem téveszti el az utat a nyoszolyák között.

A polgárörököt, akik kezdetben ablakok alatt leskelődtek az éjjeli utas után, tévedésből maguk a megfigyelt asszonyok öntötték le vízzel az emeletről. A zsebkendőkön és ingeken olyan csomókat találtak a férfiek, mintha a nők álmaikban fogadalmat tettek volna valakinek. Az apák szigorú s kutató szemébe zavarodottan néztek ágyukból a boglyas, arcszínt változtató hajdonok. A hold, amely egyébként pontosan szokott járni a városka háztetői felett, el-elbujdosott a ködben, a nők hiába keresték az égboltozaton.

Az ifjak úgy vagdalták egymást a „Szerecsenfő”-nél, mint a répát, mert mindenki gyanús volt a városban. Az ismeretlen lovag tettei miatt ártatlanok vére hullott. Halkan, nevetve csörgette a szél a száraz faleveleket az esőcsatornában. Kocsmajáró vénak esti időben addig fojtogatták egymást a zezugos sikátorokban, amíg a függőlámpás alá értek, és meghökkenve néztek

össze a pókhálós, reménytelen arcok. Bábák s kártyavetőnők sugdostak a félhomályos délutánban. Az est leereszkedett, mint az átok, megremegett a mécses a szentkép alatt.

Míg egy éjjelen egy különös körülmények között meghalt leány elfogta s kiszolgáltatta a rejtélyes lovagot. A leánynak, bizonyos Friderikának jegyese harcolt a hadjáratban, akit úgy várt vissza, mint az oltárterítő az aranyhímzést. A gyertyák és a megszentelt barkák, kellő időben elmondott imádságok és tölgyfa ajtók sokáig megőrizték a szüzet a messze földön küzdő katona számára, míg egy éjszaka zörgettek Friderika ablakán, és odakívül a vőlegény hangját hallotta.

- Oltsd el a világosságot, mert csúf seb ékteleníti arcomat - kérte a jegyes, és Friderika készséggel eleget tett a kívánságnak.

Később is figyelmeztette a katona, hogy ne merészeljen világosságot gyújtani a leány, és csakhamar mély álomba merült a messzi földről jött férfiú.

Friderika, aki egész idő alatt imádkozott, s az imádsággal elkerülte, hogy a fáradt zsoldos bármiféle csintalanságra vetemedjen, a horkoló férfiú mellett csodálatos erőt érzett szívében. Lábujjhegyen felkelt, és hosszú ingében a tűzhelyhez lopózott, amelyben még maradt estéről egy tűztojáska. Ártatlan szájának fújására, hű szívének melegére lángot vetett egy pillantásra a tűztojás, amikor is Friderika láthatta, hogy nem a jegyese fekszik az ágyában, hanem egy idegen, fekete, kormos bikanyakú, a kovácsok szörzetével bevont mellű férfiú. A tűz kihunytt, és az álkatona hirtelen felébredt, amikor is kérlelni kezdte Friderikát, amint már ilyenkor a férfiak szokták. A férfi szavain át besurrant az ördög a leány szívébe, s engedett az idegennek, de tudomására adta, hogy másnap öngyilkosságot követ el cselekedetéért.

- Majd eljövök, s megcsókollak, midőn halott leszel.

- Ígéred? - kérdezte Friderika.

- Esküszöm - felelt az idegen.

- Ha nem jönnél, utánad megyek a sírból, és többé nem lesz nyugvásod tőlem.

De már erre nem is igen hallgatott a kovácsmellű.

S másnapra Friderika zsinórral addig szorongatta a nyakát a kályha sarkában, amíg valóban végzett életével. Az asztalra fektették, mellé gyertyát állítottak. Éjfélkor megcsörrent az ablak, és az idegen megérkezett.

Némely dolgot sohasem sikerül megtudni.

Így például titok marad az is, hogy mi történt a halott s az idegen között. A polgárőrök rémes sikoltozásra futottak össze. A vércse nem vijjongott így, boszorkány se üvöltött e hangon, kiszúrt szemű macska sem ordított. A halott leány vaserővel fogta az idegen karját, amíg a polgárőrség a házba behatolt, s megkötözte a rablót. A leány holtan visszarogyott a ravatalra, a zsványt megkötözve vitték a toronyba.

Csak reggel vették észre, hogy kit fogtak éjnek éjszakáján a rendőrség emberei.

Filló volt, a híres diák, aki eddig párbajban mindenkit megölt. Bocsánatot kértek tőle, s szabadon eresztették, miután a halott leány nem vallott ellene, de az eleven asszonyok sem.

Ellenben a bosszú nem maradt el.

A város ifjúsága megesküdütt, hogy addig párbajozik Fillóval, amíg egyetlen élő ifjú található a városban. S ettől a naptól kezdett a vér patakokban ömleni a „Szerecsenfő”-nél, amely úgy itta a vért, mint a párduc. Egymás után haltak meg életük virágjában a legszebb ifjak a rettenetes Filló kardcsapásaitól.

- Engem nem lehet megsebezni, mert minden asszony s leány az én életemért imádkozik - mondta Filló, és a papok, öregek, megbántottak és megszegyenültek: nem tudták ellenőrizni a nők imádságát. Nem tudták meg soha, hogy miért és kiért álldogálnak a nők a „Szerecsenfő” deres hársfái alatt, Fillóért vagy ellenfeleiért? Ott álltak a sápadt, beteg életű, tönkrement s feldúlt lelkű nők, s összetették a kezüket a lovagért, akit végre megismerhettek. Filló rettenetes csapása, kormos mellkasából előretörő egészséges erő és semmitől sem rettegő vakmerősége: mindig győzedelmeskedett.

Régen elkerültem a városból, de hallom a legendát, hogy Filló, a hatalmas férfi még mindig a „Szerecsenfő” tánctermeiben áll, és öldösi a jóra való, tiszta szívű, ártatlan lelkű és derék férfiakat. Ott áll, s pusztít, amíg a világ áll. S a nők imádkoznak érte.

(1918)

Az akasztott ember

Akkoriban nem nagyon tudtunk aludni, mert mindig Szerecsenfő Szerafin arcára gondoltunk - én is, és ő is, sőt talán mások is, akiknek gondolatait nem ismertük, amint az idegen országbeli madarakat. Szerecsenfő kisasszony mindenkre gondolt darab ideig, és szeme úgy sugárzott, mint a magnézium, a szája drágalátos mondanivalókkal volt telve, és a hímzett táskájában mindig akadt egy jó szagú zsebkendő, amellyel a férfiak szenvedő, féltékeny, verejtékező halántékát megtörölte. Szép volt ez a lovagi torna Szerecsenfőért, kopjavetéssel és róka-fanggal harcolni, mindig vívóállásban lenni, és fél szemmel aludni, gyötrődni érzésektől, amelyek addig tán egy öngyilkosé voltak, aki nem bírta el az éhes csókakkal, és szenvedni a nőért, mint a rőt szakállú, cirkuszló-nyugalmasságú, meglett férfiak, ha egyszer egy konty-szalagot találnak az élet őszi mezőjén a madárijesztőre kötözve, s azt képzelik róla, hogy ez a jeladás az élet újból való megkezdéséhez.

Hogy Szerafin mit gondolt magában, azt bizonyosan senki sem tudta. De hiszen az mindegy, hogy a nő mit álmodik, mondják az elefántbölcs, vaskezű férfiak, csak ébren hű és engedelmes legyen.

Szerafin hű és engedelmes volt, ezenkívül makrancos és rejtélyes. Ha lett volna erőm: egyszer hiába várni hagyni őt a bástyafalon vagy a lövöldekert sarkán, ahol találkozni szoktunk, talán másképpen fordul életem, megadja magát sorsának... De én négykézláb szaladtam, és hiába korholtam magam, hogy oly ostoba vagyok, mint tavasszal a hím kutya. Mit tudjuk, hogy mi az élet, amikor folytatjuk?

S azután, mikor elmúlt, úgy szedegettük össze Szerafintól maradt emlékeinket, mint zivataros éjszakán az országúton elhullajtott aranyainkat. A zseb lyukas volt, és a lámpás tévedt sugara csak néha mutatja léptünk nyomában a tündöklő pénzdarabot, szél fúj, eső csorog, a mezőn felejtett madárijesztők vad éneket fújnak az őszi éjszakában.

*

Ámde még akkor borpiros őszi napok jártak, csak a pókfonál volt még részeg, a fák és emberek csendesen mélázgattak az élet lakomázó asztalánál. Még nem kívántuk az olvadtvérszínű nehéz italokat, de a szentimentális vinkóból is elég volt. A Himfy-dalokat zengedező diákok és vándorszínészt kitessekeltük a szobából, az ellágyulást a háztetőre dobtuk, mint egy elrongyolódott báli cipőt, a bika lehajtott, kormos fővel állt, és azt nézte, hogy merre támadjon.

Ekkor határoztuk el, hogy megöljük Szerafint. Külön-külön végezzük ki őt, mi, megkínzott, álmatlan férfiak, akikből a Szerecsenfő kilopkodta az életkedv tüzeit, a meglegedett énekes-madárkakat elriasztgatta vállunkról, és a szemünkbe pottyantotta lényét, mint fecske fészkeből, hogy megvakuljunk, s ne lássunk mást, mint őt, mindig csak barackvirágszínű arcát és kis keblét, amelyhez oly alázatosan kúszott a kéz, mint a templomrabló imádsága.

A Bohóc kezdte, aki évek óta úgy ült az asztal végén, mint egy holttest.

- Minden zöld legyet megfogdostam és megettem, amit a városban találtam. A patkányokkal cimboráltam, s megkérdeztem őket, hogy milyen szaga van a kanálisnak, amely Szerecsenfő háza alatt elvezet. A bábaasszonyt kérdezgettem, aki világra segítette őt, s megszorongattam az öreg dajka kezét, amely őt öltöztette. Papokat és kártyavetőnőket kérdeztem, hogy mi lehet Szerafin varázsa. Kinevettek, s vándorolni küldtek idegen városokba, hogy mutatványaimmal új nők ismeretségére tegyek szert, s felejtsem el Szerafint. De hiába álltam tótágast vénasszonyok és fiatal nők előtt, mindhiába törtem be alvó nők álmaiba, s meddő dolog volt megrakni

a tarisznyámat útszélén, idegenben talált asszonyok szagával. A szívemből csak az ő illata áramlott felém, mint a betűzött virágszáré, amelynek kelyhéből lassan szálldos a csodálatos lélegzet. Most végre holttest lettem, és többé semmi sem akadályoz meg, hogy nagy, mutatványos orromat levágjam, amellyel folyton Szerafin után szaglászódtam.

Szólt a bohóc, és egy nagy konyhakéssel lemetszette orrát.

- Boldog napok, nem érzem többé Szerafint - mondta, amikor zsebre vágta nagy orrát.

Darabig csendes irigykedéssel néztük barátunkat, aki emígy megszabadult a varázslattól. Bizonyosan tüskés vadgesztenye nő majd az orra hegyén, amely zöld lesz, és titoktartóan őrizi a belsejét. A Bohóc pedig ment tovább vándorolni, cigánykerekeket hányni messzi, szép városok idegen harangjainak déli csilingelésekor.

A költő sem habozott sokáig, mert a vér már szédítette fejét, és láthatatlan lányasszonyokba kellett kapaszkodnia, hogy helyén maradhasson. Öreg, kövér ember a gutaütéstől úgy tudott menekülni, hogy mindig a nagy lába ujját kezdte nézni, ha meglátogatták az örvénylő szédületek. Vén vadkan volt, aki még nem veszítette el agyaráát, s minden fát tövestül akart felfordítani, amelynek lombja megsimogatta Szerafint.

- Azt a zsidószeműt!... - kezdte, de a lábujjára kellett nézni, hogy folytathassa. - Azt a duzzadt szájú Szerecsenfőt ma este végképp megölöm, mert ellopta a nyugodalmas öregségemet. Lelocsolta a tűzhelyet, amelyen csendesesen rotyogott a fazekában a világmegvetés, a csizmás bölcsesség és a nadrágszíjon lógó önzés. Elfújta a kis méceszt, amelyet dermedt kezemmel védelmeztem a sírhalmom, amely alá eltemettem lemondásomat, szatírámat, csúfolkodó világnézetemet. Kiszórta derékaljamból a keserű diófaleveleket, amelyek boldog és gonosz álmokat susogtak az emberekről s az életről. A földhöz vágatta azt a fétist, amelyet egész ifjúságomon át kezemből ki nem engedtem, a hazugság kis bálványát. Vénségemre igazmondó lettem, aki szajkó módjára kiabálja bele a világba a legtitkosabb érzelmeit. Mióta őt megismertem, mindig a szívemről beszélek, mint egy megtévelyodött komédiás. A szájam szélére ültettem a szívem barlangjaiban lakó piciny emberkéket, kiket eddig senki sem látott, és az emberkéek torz mosollyal, lógó lábakkal, kétségbeesett karmozdulatokkal jelentik a világnak, hogy gazdájuk megbolondult, vén bakkecske lett, aki mekegve kéri fűvét a kertészlánytól, és utolsó erejével szeretné szétdöfködni a vadkörtefa alatt ölelkező fiatalokat. Talán már az utcagyerekek is szaladnak utánam. Mi van a hátamra írva? „Ez az öregember szerelmes egy fiatal nőbe, s miatta álmatlanul tölti éjjeleit!” Pedig joga van az öregségnek... De mégis meg kell halni Szerafinnak, mert elvette ágyamból a keserű diófaleveleket!

Az öregember ezután kivette szívét, és feldarabolta a Bohóc konyhakésével. Könnyei patakban ömlöttek, arca eltorzult a gyötrelemtől, de vagdalta a szívét, mint egy eszeveszett mészáros hűtlen kedvese húsát. Míg gyötrelmei elcsendesedtek, hörgése kihagyogatott, felemelkedett, hogy utoljára vizet loccsantson a világra, aztán az asztal alá esett, s összegörnyedt, mint az engedelmes halott.

Én csak ültem, ültem, gondoltam szépeket és szomorúakat, és csendesén levontam Szerafin gyűrűjét az ujjamról. Ebben a társaságban nekem kellett volna a legboldogabbnak lenni, mert hisz ez idő szerint én bírtam Szerecsenfő szerelmét, s úgy éreztem, hogy nálam boldogtalnabb ember nincs a tartományban. Az „Elefánt” tarka vendégei, vándormadár utazói, kalandos papagájasszonyai, teliholdas erkélyei, gitározó kandúrjai: mind egy másik világból való emberek, én vagyok a legszomorúbb ember a szállodában, holott enyém Szerafin, akiért orrt és szívet ölnek meg a pajtásaim. Szégyelltem a zöld orrú Bohócot, és irigyeltem az érzelemmentes hullát az asztal alatt. Fájt, mint a kés, hogy nekem boldognak kellennem.

Szerafin csókját epedve, Szerafin ölelését kapva hercegnek kell érezni magam e nyomorék koldusok között. De én mégis boldogtalan voltam, mert meg kellett ölnöm Szerafint, különben ő ölné meg, mint barátaimat. Láttam magam egy elhagyott fán himbálózni, láttam magam ordítani a tébolyda vasrácsa mögött, láttam magam: bujdosni egy gyilkosság véres rútságában... A fejemhez kaptam, eltakartam a szemem, és az élet úgy fájt, mint a kígyómarás. Hogyan legyek most boldog, amikor holnapra akasztott embernek kellene lennem Szerafin miatt? Hogyan meneküljek meg a rablóktól, akik vándorutamon várnak rám, hogy szétverjék a fejem, amint Szerecsenfő szerelme többé nem védelmez? Hogyan szabaduljak a kígyótól, amely már alig várja az ágy alatt, hogy Szerafin hűtelen legyen hozzám?

Szerelmünk gyűrűjét borítékba zártam, és Szerafinnak ezen az estén visszaküldtem, amire Szerecsenfő valóban meghalt ezen az éjszakán, s én szerencsésen élve maradtam.

Többet sohasem veszek a szájamba bort - gondoltam magamban, midőn másnap halotti álmomból felébredtem. A mámor még az ágyam szélén üldögélt, mint egy halottvirrasztó. De már észrevettem, hogy kezeim nem véresek a gyilkosság után. Talán el sem követtem a gyilkosságot...

Olyan nehezen tértem magamhoz, mintha ólmot kellene felhúzogatnom a tenger fenekéről. Végre felkeltem, s a korai, őszi napba néztem, amely vörös volt, mint a szemem. Szél harsogott a vadgesztenyefák között, viharok vagy halálnak hírnöke. Egy rongyos ruházatú, de végtelen jóságos arcú lovas lépett el az „Elefánt” előtt. Öreg és szomorú volt a lovas, mintha elkésett volna valahonnan, hol egy rettenetes bűnt kellett volna megakadályozni. Tegnap este érkezhett volna meg a városba, akkor tán még megvolna a Bohóc orra, valamint az öreg költő szíve. És teljes bizonyossággal tudnám, hogy még életben van eljegyzett mátkám, szép Szerafinom... A homlokomba szeget akart verni egy láthatatlan kéz. A városba menekültem, s a folyóparton Szerafinnal találkoztam. Kissé elcsodálkoztam fehér szoknyáján, magas szárú cipőjén, bús és játszi szemsugarán, füle mellett kibomlott haján, amely mindenesetre az életet jelképezte.

- Úgy látszik, rossz idő lesz - mondtam a felhős hegyekre mutatva.

- Pedig én délután kirándulni szeretnék a Varjú-erdőbe, ahol már annyi boldog órát töltöttünk - felelt Szerafin; szelíden s nem erőszakosan, amint rendesen kívánságait velem közölni szokta, hogy sohasem tudtam ellenállani akarátának. A szemébe néztem, s engedelmeskedtem, mint az állatszélidítőnőnek. Olyan komolyan és mélységesen nézett rám, mint a tenger a holdba. Ilyenkor azt gondoltam, hogy nem tudnék Szerafin nélkül élni. Mindennap látni kell őt, hogy meggyőződjek arról, hogy még életben vagyok. S mindennap eszembe jusson, hogy nemsokára meghalok, amikor majd Szerafint nem láthatom többé. - Délután a Varjú-erdőbe mentünk.

Ha jártál már kora ősszel erdőben, ahol mindig hegedülnek, nem sok szót kell szaporítanom a Varjú-erdőre. Minden erdőben ugyanazok a diákok haladnak a kanyargós ösvényeken, kis hegedűt szorítanak állukhoz, és a vonót középen fogják, midőn nótáikat hegedülik. Hajadonfővel mennek, s mindig hegedülnek, míg társuk azt mondja: trallala, trallala... Száz év óta, vagy talán már régebben. Az erdőszélen a kintornás foglal helyet, a földre állított kalapjába szívesen adakoznak a szerelmesek, mert ez a verklis már annyiszor játszotta ugyanazt az ódon keringőt, hogy megérdemelte az ajándékot a halottak, az elváltak, a csalódottak és a boldoggá lett jegyesek nevében is. Én legalább arra gondoltam mindig, midőn a Varjú-erdőbe beléptem Szerafin karján, hogy nemsokára jövök én majd ide egyedül is, és akkor szükségem lesz egy érzéketlen fatörzsre, egy vak muzsikusra, akinek vállára ráborulhatok magányomban.

S ezen a napon csak egyetlen ember ült a „Fácán”-nál, ahová uzsonnázni betértünk, miután úgy megnézegettük az erdő sárga falombjait, az eldugott padokat, szívfájdalom módjára könnyű ködben rengő erdei vágásokat, mintha holnaptól kezdve többé nem jöhetnénk e helyre a mai szívünkkel s a mai szemünkkel. Én tán rokkant, öreg katona leszek, Szerafin fehér fejkötős nagymama, és bolond szomorúsággal hajtogatjuk a fejünket. Élet, élet, mondjuk reggeltől estig, mily kár volt élni! - S az az ember a „Fácán”-ban ugyanazt mondta, midőn hosszadalmasan és egyedül üldögélt a hervadó kocsmaudvarban, félig elszáradt repkények, koporsószeg módjára kopogó vadgesztenyék és csalódott lombok alatt. A vörös bora mintha vér lett volna, amelyet vércse hozott, amely a közelben vijjogott. A szeméből kikönyökölt a sok álmatlan éjszaka, mint a muzsikusz cigányokéból. A haja homlokába hullott, a kedve a földön ugrált együtt a verebekével, amelyek fázósan szedegették a kenyérmorzsákat, olykor megrázkódván hitvány ruhácskájukban az alattomosan hidegedő szélről. Talán negyvenestendős volt, s az élettel leszámolt... Vajon lesz-e elég ereje vagabundnak megmaradni, amely pályára nyilván áhítozott, midőn itt egyedül ivott, és senkinek az érdeklődésére nem számíthatott?

Félelmetesen reánk szögezte vörös szemeit, amint egymást titkon átöleltük a „Fácán” udvarában, én százféle nevet gondoltam ki Szerecsenfő számára, és végeredményben mégis Szerafinra illett reá leginkább. Mert nevében benne volt az ősz s a tavasz, a szomorúság és vídamság. Hajlott orra és zsidó szeme, ártatlan nyakszirtje és gondos, rendes, erősen megfésült barna haja, amely csaknem a sarkáig ért, midőn kibontotta. Ismétlem, nagyon szerettem őt, hogy szinte szégyenlem.

A csúf boldogtalan ember a kezével jeleket írt le a levegőbe, s halkán, alig érthetőleg mormogott felénk.

Szerafin megborzongott karomban, mintha égre lépett volna.

*

- Fogjon velem kezét utoljára valaki - szólott az idegen, midőn asztalunkhoz lépett, és kezét nyújtotta.

Ez a kéz egy fáradt, szomorú, koravén kéz volt.

Ványadt, ráncos, kis öreg kéz volt, amely arra látszott teremtni, hogy egész életében halkán dorombolva dörzsölgesse őt a barátságos tűz előtt, mert odakünn keleti szél fúj, vagy az eső szakad a szomorú fellegekből. Még jóságos is tudott volna ez a kéz lenni, a maga módja szerint. Tudott volna diót és mogyorót adni egy mókusnak; alkonyattal a nap piros tűzébe tudott volna dobolni katonaindulót az unalom asztalán. Félénken megsimogatható volt aranyhajú gyermekeket... De már az alkonyati köd ereszkedett le az erdőre, s a fáradt férfikéz nyugtalankodva remegett, hogy nem kapja meg az utolsó kézszorítást, amelyre még ez életből vágyakozott.

Kezét fogtam a szomorú idegennel, s ő jól megrázta kezem, mintha ekkor az egész eleven világtól búcsúzott volna.

- Élt negyven évet - szólt röviden, hetykén és elszántan.

Megfordult, és csendesen menni kezdett a keskeny ösvényen, mely a „Fácán” udvarából az erdőbe vezetett. Le nem tudtam venni távolodó hátáról a szemem, és ez a hát pár pillanat alatt egy könyvre való mesét mondott. Hirtelen azt képzeltem, hogy az én hátam az, amely most végképpen eltávolodik az erdő felé: mégpedig fokozatosan, az ifjúságból az öregségbe. Egyik percben hetyke és vakmerő volt ez a hát, szinte táncra ringott, mint egy győzedelmes ifjú bálkirály háta, amely után könnybe borult szemmel nézek, az elhagyott nők zsebkendőit

tépnek, és otthon sírógörcsöket kapnak. A hát pedig csak megy, anélkül hogy megfordulna új arcok, új hangulatok, új hangok felé. Vajon nem az én közönyös ifjúságomat példázza ez a hát, az elmúlt ifjúkort, amidőn annyi fáradságot sem vettem, hogy egy pillantást vessek a nő szemébe s szívébe, akit megöleltem?

Majd váratlanul megrokkant a hát. A vőfélyek, az örökös vőlegények és előtáncosok háta a földre zuhant egy lépésnél, mint egy tarisznya. Hát ott ment soványan, görnyedten, szinte öregén. Nem láttam, de bizonyosan tudtam, hogy a boldogtalanság girhes macskája üldögél a vállon. Egy megtört, idejét múlt ember vánszorgott el, akinek fájdalmát már meg sem lehet érteni, mert oly távol áll tőlünk a megsemmisülés gondolata. Hol az a bölcs, aki meg tudná érteni az öregek kényszerű lemondását és az öregek égő, kínos szenvedélyét? Az öregeket a macskák és a gyerekek közé küldik játszani. Pedig a szívükben a dobverő éppen úgy játssza az indulót, mint a fiatalokéban... Az én hátam ment ott a sír felé... Az ölelő karok már lekapcsolódtak róla, a simogató kezek megtörttek, a forró ölelések helyén nem maradt már csak kietlen avar... Öregemberek s öregasszonyok. Mily csúf az ember, midőn megvénült!

A látomány eltűnt az erdőben.

Én mentem el innen. Én! - Az árnyék, amely helyemen maradt, már nem tud sikoltani.

*

Minden egyezett... Ő is negyvenéves volt, s én is. Tegnap nem haltam meg a bohóccal s az öreg költővel együtt, de ma már nem kerülhetem el a végzetet. Hűvösen és fázva néztem Szerafinra, sorsomra.

- Meg kell halnom, Szerecsenfő!

Szerafin csöndesen rám vetette a szemét.

- Ha mindenáron akarod... - felelt bizonytalanul. - Már nincs többé erőm téged visszatartani: az életben. Az idegeim elhagytak, az akaratom felmorzsolódott halni vágyásodon. Ígérem, megsiratlak, többet már nem tehetek érted.

Ezek a szavak voltak azok, amelyekről mindig rettegettem Szerafinnal való szerelmem éveiben. A válás, a belenyugvás, a lemondás csendes szava! Ezekről riadoztam fel éjszaka, mintha a viharban eltévedt madarak zörgették volna meg ablakomat.

Ezek a szavak bujdosztak a párnába, amelyre fáradt fejem lehajtottam. Magányos sétáimon ezt kiáltotta utánam a szél, mint egy csúfolódó utcagyerek:

- Meg kell halnod!

Miért nem is haltam már meg tegnap a cimboráimmal, legbelsőbb barátaimmal együtt, a lelkemből való társakkal, akiket hagytam egyedül a másvilágra menni - mert titokban kegyelmet reméltem Szerafintól, holott ő még senkinek sem kegyelmezett... Most itt vagyok a meredély szélén, s többé vissza nem léphetek. Szerafin hangtalan búsan küld a másvilágra. Akaratának nem állhatok ellen, szeretem őt még a faágon is, amelyre öt perc múlva felkötöm magam. Hisz ezért hívott Szerafin a Varjú-erdőbe!

De előbb nézzük meg az öngyilkost, aki innen előrement.

Az ösvényen félve haladtunk az őszi alkonyatban. A fák gáncsot vetettek, a bokrokon tüskék nőttek. Szegény ember, erre kellett elmennie! Egy helyen végre a fű letaposva, és a levegőben két kopott és szomorú lábszár lengett. Olyanok voltak ezek a cipők, mintha a világ végéről jöttek volna! S most itt késő időig lógnak, lengenek az erdőn átfutó széllel, megriasztanak ifjú szerelmeseket, és táncolnak, táncolnak a legnagyobb bálon.

- Isten vele - kiáltott Szerafin.

Eltakarta az arcát, és elfutott. Egyedül hagyott az akasztott emberrel, hogy kövessem annak példáját, akinek arcát eltakarták előlem az őszi lombok.

*

Talán, ha Szerafin még ott marad vala, jelenlétében szívesen elkövetem az önhóhérolást, de egyedül s fázékonyan minden kedvem elment a haláltól.

Sietni kezdtem az úton, hogy utolérhessem a muzsikáló diákokat, a vak verklis s az élet többi szerelmeseit, miután az akasztott embert szerencsésen hátrahagytam az erdőben. Csak annyi időt vettem, hogy egy cédulát kössek a halott lábára. Ezt írtam fel: „Meghalt Szerafinért, akit nagyon szeretett.” - Most aztán nyugodtan élhetek tovább, a másvilágon, ahol nem ismernek, engem írnak be a halottak könyvébe.

(1918)

A betyár álma

Lehullott a hó, és a betyárok elköltöztek a Selyemerdőből. Velük ment Kápolnai is, aki amolyan műkedvelő betyár volt az én gyerekkoromban, a jótékony célú színházi előadáshoz tőle kértünk kölcsönbe fekete inget meg gatyát, amikor a „Hársfa” szálájában *A peleskei nótárius*-t előadtuk. Egyszer Kápolnai is fellépett, de a csendőrkapitány ráizent felvonás közben, hogy tanácsos nem sokat mutatkozni a színpadon.

Ez a Kápolnai, ismerősöm és mentorom (csaknem húsz esztendővel volt öregebb nálam), betyár volt. Egy nő miatt lett haramia, mint mondogatta, akinek még a keresztnévét sem merészelte hangosan kiejteni. Meleg, mézeskalácsízű csókokra volt teremtvé farkasszikár arca, inas válla szomorúfüzként ráboruló, hosszú asszonyhajakra, horgas háta hegyes női tenyerek simogatására, vasvillaszeme asszonyszidalomra. Miután mindezt nem tudta megkapni az élettől, nem talált nőt, aki a cipősarkával homlokon rúgta volna, szenvedélyes férfitársaságban betyár lett, pedig voltaképpen az ágy alatt lett volna a helye.

Kápolnai kalandfi volt, mint olyan sokan a múlt században, midőn lustálkodó agarak módjára karéjba voltak építve az úriházak, és a kilincseket s egyéb zárat sohasem csináltatták meg, holott minden faluban volt kovács. Azóta se unatkoztak annyit Magyarországon az emberek. A céltalanságban és az eseménytelenségben fél- és fertálybolondokkal telt meg az ország. Kápolnai húszesztendős korában a párizsi nagykövetségre kíváncszott - bizonyosan nő miatt. Mire harmincesztendős lett: egy Sárga Pista nevű kapcabetyárvezér bandájának lett műkedvelő tagja. Közben gyűjtött bélyeget és sétatálcát, gombot, asszonyhaját, tarka kandúrt és postagalambot. Mindig oroszlánvadászatról olvasott, és az eladott nyúlborért leszedte volna a zsidó bőrét.

Ámde egyelőre hagyjuk őt furcsa szomorúságával. Nézzük, hová mentek a betyárok a Selyemerdőből, miután a fákról s bokrokról elseperte az őszi szél a kopott gúnyákat, amelyek alatt kényelmesen meghúzódtak a betyárok. A frissen hullott hóban csahintva szaladt az eb a nyúl nyom után. Piros szeme fénylett a fácánkakasnak.

*

Sárga Pista a betyárokat a Büdösbanka-nádasba vezette.

A Nyírség felső, tiszai tájain terült el ez a nádas, talán már ezer esztendeje, bolond és babonás hely volt, rókaugatás, megejtő holdfény és mezítelen boszorkány lakott benne, ahány sípja van az életunt szomorúságnak, azon mind tudott az idevaló szél, anyai átok reszketett a nádak bozontos fejében, és éjszakánként úgy füttyült, mintha másvilágról visszatért halottak keresgélnek egymást. Veszni indult lánynak, házasságtörő asszonynak, akasztófára való zsványnak, ungon-berken bolyongó csavargónak való hely volt ez. Pásztorfiúk néha tüzet dobtak bele, és ilyenkor csík égett a nádason, mint a hiéna hátán. Csendbiztosféle inkább belelovagolt a síkon tomboló hóföregtetegbe, mint védelmet keressen a titokzatos nádasban.

Nos, ha a betyárok győzik szusszal, nyugodalmasan kivárthatják itt a vásárt. Régiek, akiknek nagy okuk lehetett elbujdosni, a föld alatt meg a föld felett búvóhelyeket építettek. A rövid, téli nappalon cylinder-borát ölelgette Sárga Pista, éjszaka, amikor kísértetek táncoltak a nádas felett, akasztófakötél nyikorgott, átok visított, szél megbolondult: tetejesen megrakott vásáros-kocsikkal lehetett álmodni a nádkunyhóban.

Hat betyárja volt akkoriban Sárga Pistának.

Mind a hat szívesebben vette volna a vármegye tömlőcét ezen a télen, mint a Büdösbanka-nádas csontig járó fagyát. Szívesebben vette volna, mert mind a hat réges-régen megérett az akasztófára. Öregemberek voltak, legfeljebb a pohárcsengés érdekelte még őket az életből, asszony és gyerek réges-régen elmaradozott az észjárásukból, úgy kancsalított rájuk a világ, mint valami görbe ellenség, a legfiatalabb, a Mihók, a pócsi búcsún mosakodott meg utoljára, szenteltvízben. Már a szemüket se volt kedvük kinyitni, amikor a téli szürkeségben elvágott fejük felett a nádasok csendbiztosa, a kánya vagy a rétisas; a fülük betapadt az unalomtól, amikor a farkasok üvöltve kergették az éren megsebesült társukat vagy a cigány postást. A gondolatuk tán mélyebben aludta örökös téli álmát a vakondoknál. Hat szál gatyá! De hol van az a szél, amelyiknek kedve volna ezeket a levegőben meglóbálni?

A legöregebb betyárt Panganétnak hívták. Embervér száradt még a lába körme alatt is. Cudar vénember volt, mint a téli fürgeteg.

- Asszonyt kell lopni, mert egyebet úgysem lehet - tanácsolta Kápolnai egy délután a Panganét szőrös, sebes füleinek, amikor a betyárok megint csak reménytelenül hasaltak a nádas alatt elkanyarodó országút mellett. Még farkas sem mutatkozott az alföldi fürgetegben, a vásárosokat elvitte az ördög; egy rongyos vándorlegényt fogtak napok óta...

- Megyek én, uram, a pokolba is - felel a vén betyár -, mert meguntam a varjúpecsenyét.

*

Zúg-búg a téli szél, mint a költő írja langyos hónapos szobájában, de mit tudja ő azt, hogy milyen a Nyírség januáriusban? Azt csak azok a fekete akácok tudják, amelyek a fák nemzetiségének kitagadott gyermekei; kinn töltenek éjt és napot a reménytelen, téli pusztaságban. A velőig ható fagyban, a derékig érő hóban, a halotti holdas éjben öngyilkos lesz az árva nyírfa. Az ő lányos természete nem állja a zord évszak viszontagságait. Ezért támad fel minden tavaszkor frissen, üdén a nyírfasor, mert a másvilágról jön vissza. Ámde, az akácnak ki kell tartani. Hátha erre téved egy kósza varjú, amely kopott csőrét megfeni özvegy ágain, vagy egy hidegtől vörösre, kékre puffadt vándorlegény, aki fut, bár senkinek sincs kedve őt üldözni a másvilági tájon, aztán végül megpihenni és álmodni akar, a legszebb álmot, amilyent megfagyott emberek álmodnak utolsó szendergésükben. Ezért kell az akácnak helyén maradni, hogy legyen hol lehajtani fejét annak a szegénynek, aki kiérdemelte bús sorsától az utolsó, legszebb álmot.

Bezzeg nem fél a hóhalom mellett felbukkanó betyárcsapattól az özvegy téli akác! Ezek a morcos, rongyos, hét foltta válott legények mély nyomot ásnak a hóban, amelyen éjfélre ide-talál a szenvedélyes orrú csikas, és az akác alá kuporodva, sohasem hallott keserves üvöltését küldi az égi katonagomb felé.

A betyárokkal jön a dér és a zúzmara, az emberpára és emberkáromkodás. Olyan viharvert, boszorkányos figurák, mintha az éjjel szabadultak volna el az akasztófáról. Lopott kendőkkel bekötözött fejükön tán sohasem heged be a seb. A szutykos pipától kéményszagú az orruk, a szájuk valamely fokhagymától bűzös, amelyet boldog korukban ettek valamely útszéli csárdában, ahol tűz égett. A vad szőr benőtte az arcukat, a viszontagságos élet csalánnal borította el szívüket. A leopárd szomjúsága marja a torkukat. Szennytől bevont kezük a farkas lába. Börtönök penésze ragad a csizmájukhoz. Árkok hulladéka a gúnyájuk. Ezekkel a földből kiásott emberekkel akarja elraboltatni Kápolnai Pál azt a nőt, akit mindenkinél jobban szeretett.

Ha régi madárijesztők élén állít vala be az udvarházba, amelynek lámpásai, gyertyavilágos ablakai amott fénylenek a falu szélén, nem kelt vala megjelenése olyan rémületet...

Borbála a nőcselédei között üldögélt, amikor a haramiák megrohanták a házat.

Panganét, aki már a Bakonyban is szolgált Sobrinál, osztotta el a legényeket. Kettőt, a gyávákat, magával vitte a belső házba. A bátrakat a kapunál meg az udvaron állította föl.

- No, akasztófavirágok! - döfködte meg a legényeket a szűre alatt a duplapuska csövével. - Ilyen lakodalomban még úgysem jártatok!

- Fegyver van a háznál - szabódott az egyik legény.

- Azért tolod előre a fejed, hogy legyen mit szétloccsantani a golyónak.

- Csúfot tesznek velünk - vélekedett a másik bojnyik.

- Majd én, ha nem engedelmeskedtek. Nyavalyás zsidót megállítani az országúton minden kapcabetyár tud. Most válik el, kinek van helye Sárga Pista bandájában - dörögött Panganét, amíg benyomakodott a házba a két, karonfogott legénnyel.

A nőcselédek tollat fosztottak, és belefosztották minden álmukat és mesemondásukat. A félig elaludt, félig elábrándozott falusi életnek a jó szaga áramlott a függőlámpa alól. A toll úgy hullott a lányok kezéből, mint a szűz lány álma. A testi melegségükből, a vadvirágos kedvükből, a pusztasághoz szokott tekintetük aranyfátyolából, az egészséges, forró vérlüktetésükből fehéredtek meg a tollak. Kis székeken ültek, felhevültek, mert este volt, s lámpás merengett fejük felett, mint az örökké tartó élet.

Nem nagyon ijedtek meg a haramiáktól, mert gyerekkoruk óta tudták, hallották, hogy betyárok járnak, bujdosnak abban a ködben, amelyben a nap leáldozik. Kontyba font hajzatú, öreg szegénylegények örködnek a keresztútnál, míg zilált, göndör, vad fürtű betyárlegények repülnek hosszú farkú lovak hátán a hörgő, őszi széllel. Ki félne a betyártól, ettől a szegény bojtortól, amelyet minden szellő messzibbre kerget? Kiről mondhatnának mesét az öregasszonyok, mint a nyírségi zsványról, aki vénségükben úgy az emlékezetükhöz ragad, mint a pókfonál a hajukhoz? Minden betyár meghalt a végén...

- Melyik a kisasszony köztetek? - kérdezte Panganét, amint mocsárszínű szemét végighordozta a lányok karéján.

Hárman is felálltak a tollfosztók közül. Sudár, galambbegy-friss, eddig csak szenteltvizet próbált szűz lányok.

- A Bori kisasszony? - folytatta a betyár, és kivette a duplapuskát a szűre alól. De a szemével féken tartotta két legényét, akik bizony legszívesebben kiszaladtak volna a szobából.

Most egy jegenyefa-derekú, Zrínyi Ilona-arcú leányzó lépett az öreg haramia elé. Olyan pirosra gyulladt az arca, mint a szelet jelentő felhő, a két szemének a tüzet talán a veres kakastól vette, amely néha kukorékol a nádtetős viskókon. Éppen olyan barna képe volt, mint a többi lányoknak. Csak a korall, amely a nyakán piroslott, árulta el úri származását.

- Én vagyok a Bori kisasszony. Hát te ki vagy? - pattant ki a szó felnyíló piros ajkán, amely eddig szelíden zárva volt, mint a bimbó.

A haramia egyik válláról a másikra dobta a szűrt:

- Én csak megvolnék... Régi szegény szolgája sok derék vezérnek. Most éppen Sárga Pistánál töröm magam. Csak annyit akarok mondani, hogy a kisasszonyért jöttünk, én meg huszonnégy fegyveres legényem, aki odakint van az udvaron.

- A manóba vagytok ti huszonnégyen - felelt a kisasszony. - Minden szombat este a két kezemmel vágom a kenyeret meg a szalonnát Sárga Pistáéknak, amit eddig hűségesen el is hordtatok a juhakol mellől.

A betyár a puskája agyát a padlóhoz billentette:

- Most nem erről van szó, hanem a kisasszonykáról. Jöjjön. Vagy visszük.

Biri tán elfehéredett egy kissé, tán könny szaladt a szemébe, mert az öreg haramia nagy bátorsággal folytatta:

- Egy-két szava volna valakinek a kisasszonykához, aki a mi bandánknek a fia. Ki a mi testvérünk, nagyúri rokonunk, kegyes pártfogónk. A Kápolnai tekintetes úr szeretne valamit mondani. De ahhoz nekünk már semmi közünk sincs.

- Az a mafla! - szólalt meg Borbála. - Tán bizony duplapisztolyt szegez a szívemnek, hogy szeressem őt, amikor se testem, se lelkem nem állhatja!

- Annyi a parancsunk, amennyit elmondék - felelt foghegyről Panganét, és megzörgette a padlót a puská tusával.

Biri kisasszony tetőtől talpig végigmérte a zsványt.

- Úgy megverhetnélek benneteket, hogy lepedőben vinnének el. Csak fütttyenteni kellene a kocsisaimnak meg a béreseimnek. Holnapra a holló vájné ki a szemeteket a vármegye udvarán. A bőrtökön nótát dudálna a szél. Betyárok, szegény, nádi betyárok, én kellek nektek, amikor csak tápláltalak, segítettetek, csendbiztostól óvtalak benneteket? Annyi cylinder boromat megitta Sárga Pista, mint egy követválasztás.

- Nem tudunk felőle - kottyant közbe egy fiatal betyár, akinek még legénytoll is alig pelyhedzett az állán.

Ám Panganét, aki már bakonyi betyár korában megtanulta a mesterségét, hirtelen éktelen káromkodásba kezdett, ahogyan csak haramia tud káromkodni. Felfújta az arcát, mint egy varangy. Kancsalított a két szeme, mint két egymásnak vágódó szekerce. Mozgatta fejbőrét, mozgatta két fülét, százszor bevert orrát, mocskossá nevelt arcát, rongyos szűrét dobálta, mint egy vándorszínész...

- Gyerünk, kisasszonyka, mert már annyi embervért ittam, hogy utálok.

- Elmegyek - felelt Borbála.

*

Borbála elindult Sárga Pista betyárjaival a nyírségi éjszakán. Zsványok és csendbiztosok földjén nőtt fel, tudta, hogy ennek a két hatalomnak színleg engedelmeskedni kell; úgyszólván kijátssza őket mindenki a hátuk mögött.

Huszonöt esztendő volt. Ez a kor már férfikornak számít a nőknél is faluhelyen. Vén, szélütött apja, örömtanyák, kocsmák hőse, ifjú öccse helyett már régen ő fejte a teheneket, és pofozta a dinnyepásztöröket. Huszonöt esztendő korában a nyírségi lány az ördögtől sem fél, nem pedig Kápolnai úrtól, aki mégiscsak kisbögőzni szeretett legjobban, s ezt mindenki tudta róla.

- Hová megyünk, fiúk? - kérdezte Borbála, amikor a vaksötét éjszakába értek, az udvarház elé, ahol lapáttal dobta a szélvihar a havat.

- Csak gyerünk, kisasszonyka - felelt a vén betyár. - Az akácokat mindig megtaláljuk.

A kisasszonyka a rókamálas bundájába takarózott.

- Félbolond! - dünnyögte. - Nincs tiszta esze a ti pártfogótoknak, Panganét. Hát nem könnyebb lett volna neki idáig jönni, aztán itt, a kapu előtt meghallani, hogy inkább leszek egy muzsikusz cigányé, mint az övé. Mert bolond, féleszű; mert olyan figurás, mint egy bohóc. Csak nem kötöm az életemet egy félkegyelműhöz!

Talán tovább is méltatlankodik vele az elrablott lány, ha a téli fürgeteg meg nem unja a panaszkodását. A titokteljes pusztaság Kápolnainak adott igazat. Betömte hóval, dermesztő széllel, hókomondorok vad ugatásával a kisasszony száját.

- Gyerünk csak, kisasszonyka, végezzék el egymással - felelgetett a betyár.

Fiatallány ment elől, majdnem négykézláb, mint a kutya. A hó néha beterítette fehér leplelével. A lány felágaskodott, és leszórtta magáról a havat.

A kisasszonykának nyomban feltűnt a különös, el-elűnedező lány, amint szétárt karral, levegőbe emelt orral, hátraszegett nyakkal szimatolt a szagtalan, vad éjszakában. Odavonszolta bundáját a kisasszonyka a lány mellé.

- Mit szagolsz, te betyár? - kérdezte, amikor a lány megint csak szétvetette a karját, és az orrát a hófűvésbe dugta.

- A tőzeget, amiből tüzet raktunk, hogy el ne vésünk az utat! - felelt a lány.

- A tűznél várakozik Kápolnai?

- Úgy bizony.

- No hiszen, az is várhat. Sohasem találunk oda ezen az éjszakán - felelt megkönnyebbülve a kisasszony.

- Tessék csak rám bízni - morgott a betyár, aztán megint csak kutya módjára törte magát előre a havon, mintha a vad éjszakában a nyomokat keresné, amelyeket rajta kívül senki sem láthat.

A kisasszony a szimatoló lány mellett ügetett.

- Itt ment el az orrom mellett a tőzeg füstje.

- Csak a gyepes, bundás fejed mellett, de az orrod az én tenyeremnek a szagát érzi. Szagold csak az én ujjomat. Jaj, be jó szaga van. Mint a friss tehéntúrónak! Hallottál valamikor Narciszról, te állat? Hát én Narcisz vagyok, mert úgy szeretem a magam szagát, hogy elbódulok tőle. Engem szagoldj, ne a havat.

- Engedjen, kisasszonyka - szabódott a lány. - Már csavarja a szememet a füst.

- Jobbra tarts, te kutyafülű, mert balra tudom én is az akácot - riongott a kisasszony, és a két térdével, két könyökével döfködte a lányt. Bundás két karjával a lány havas nyakába kapaszkodott, és magával rántotta a hóba, hogy a betyár csaknem megfulladt.

- Téged szeretlek, nem Kápolnait - visított a kisasszonyka, amint a vadmadaraktól tanulta a pusztaság felett.

A bundájával eltakarta a betyár arcát, orrát, szemét, két meleg keblével megzavarta annak vadállat agyvelejét. Nőstény karmával fojtogatta a torkát. Hemperegtek a hóban, mint két tülekedő farkas.

- Jobbra, ha mondom, te kutyafülű - sivított a kisasszonyka. - Betyár szeretője leszek én ezen az éjszakán.

- A Máriáját - káromkodott hátul Panganét. - Tán eltévesztetted az utat, Szimat?

- Csak egy akkora holdvilágot látnék, mint a tenyerem!

A hóförgetegben mint távoli komondorugatás foszlányai hangzottak a vén betyár káromkodó szavai.

Mintha valamely új vármegyébe jutottak volna, ahol más hangja s más ereje van a szélnek.

Amint jobbra fordultak az úttalan hótengeren, hirtelen vijjogni kezdett felettük a beláthatatlan éjszaka. A hó úgy csapott el mellettük, mint kísértetek üvöltése. Megfagyott vándorlegények kapaszkodtak a csizmákba. Minden eleven ember húsz halottat vonzott maga után. Síri mély tájon, derékig szakadva vergődtek, most már csak kiáltozással tudtak egymásra találni.

- A kutya istenit - rikoltotta valaki.

- Megdöglünk az éjszaka - üvöltött egy ismeretlen hang.

- Hé, Palkó, Mákos! Hol jártok?

- Édesanyám! - siránkozott egy hang.

A kísértetek a maguk vadmadár nyelvén feleltek a betyárok kiáltozására. A legények egymás rongyos szűrébe kapaszkodtak, s úgy vonzották magukat előre, lihegve, fuldokolva csak, hörgő káromkodással, mintha már egyedül az adna erőt az életbe.

- Leváglok - üvöltött egy betyár, amikor a kisasszonyka ismét neki-nekivetette magát a betyárok láncának, hogy elszakítsa őket egymástól. Hótól prüszkölve, fuldokolva igyekeztek egymás nyomába.

- A hóba fojtunk, te boszorkány - ugatott Panganét, és a kisasszonyka felé sújtott. De eltévesztette az ütést, és a vén betyár meghemperedett a hóban.

Olyan jó kedve volt, mint egy részeg nőszemélynek a siralomházban. Rugdosta, döfködté, simogatta, fojtogatta a betyárokat. Hol felettük, hol alattuk húzódott bundás, meleg teste. Olykor ráléptek a dermedt bocskorok, mint az ingoványra. Máskor elrohant a válluk felett, mint a hóförgeteg menyasszonya.

- Kisasszonyka, a kezét - üvöltötte az elől haladó betyár.

- Nesze, te állat! - felelt Borbála, és a félig megfagyott ember szájába döfte az öklét.

Mintha körben jártak volna a vaksötét éjszakában.

Már elmúlt a betyárok kéményszaga. Fagyos, kökemény volt valamennyi, mint a fagyott állat. A kisasszonyka egyetlen taszítására a hóba dőltek, s káromkodás nélkül keltek fel, mint a tetszhalottak. Megmerevedve, mint a cölöpök, lépegettek előre. Kettő már elmaradt valahol. Azokat hiába keresi a vármegye.

- Szimat, az utat! - nyöszörgött az öreg betyár.

Elhalódva felelt egy hang:

- Már nem tudom.

Talán egy órája bolyongtak már vagy tán két órája. A másvilág beláthatatlan, megfoghatatlan ürje volt körülöttük. Ha megkapaszkodhattak volna egy fában vagy egy cserjében: az életüket adták volna oda a vadállatok. De csak jeges ür körülöttük, amelyből fagyos sirályként szakadt a hótömeg. A szél, aminek éjszaka is van szeme, előrerohant, és tízlépésnyiről nekikrohant, hogy egymás hegyén-hátán bukdácsoltak. A lábak, karok meredten kalimpáltak a levegőben. Megrúgták egymást, és nem fájt. Belekapaszkodtak egy csizmaszárba, amely a hó alól meredt ki, és annak támogatásával emelkedtek megint talpra. Elfogyott már a káromkodás. Meg-

fagyott az agyvelő, a vér az erekben rossz gyufa módjára sistergett. Csak a kisasszonyka visított néha körülöttük, mint egy őrjöngő.

- Asszonyt mentetek lopni disznó helyett!... Mind itt hagyjátok a bőrötöket.

Ha valamelyiknek lett volna annyi ereje, hogy meghúzza a pisztoly ravaszát, a kisasszonykába szívesen belelőttek volna. De már megmerevedtek, mint a temető fejfái.

Valamerről fehér köd gomolygott át a hómező siketségén.

Mintha megérkezett volna a várva várt idegen, a hajnal.

*

Kápolnai a határbeli akácoknál várta vissza a haramiákat a zsákmánnyal.

A tűzegtűz úgy piroslott a lábánál, mint a haldokló utolsó reménysége. A tűzeg füstje maró, keserű szagával az arcába csapódott, és a pokolra emlékeztette, ahol égni fog.

A feje felett az akácok előbb hallgattak, mint alattomos halottak. Aztán nagy messziségből jelt kaptak a kémkedő szélről, hogy most már beszélhetnek, Kápolnáin kívül nincs eleven ember a tájon. S ekkor beszélgetni kezdtek.

Az egyik akác fönt a magasban azon kezdte, hogy valamikor gyermek volt.

Olyan különösen hangzott meséje, mintha egy sír szélén állongó öregember beszélgetne arról, hogy egykor ifjú s jókedvű volt.

Talán üldögél is odafent valaki, aki a szél szárnyán lehuppant a csonka gallyakra egy marék idegen hó alakjában, s megmelegedvén az akác derekán, ledobálta álruháját, mint cirkuszban a műlovar.

Azt beszélte a vén fa, hogy valamikor gyermek volt, de megszökött a szülői háztól, s beállott a puszta betyárjai közé. Viszontagságos és boldogtalan életet élt. Keserű volt a reggele, amikor a dér belepte lombjait, vagy a tavasz öntözte kis fütyülőjéből leveleit. Az esti ködben mindig a vándorlegényeket várta, akik fáradtan felbukkannak a pusztaság szélén, s az akácfáig vonszolják magukat. A nadrágszíjat előre leoldják. Táncol a két láb a szél danájára.

Most megszólalt egy másik fa.

- Én vőlegény voltam, amikor falumból elbujdostam. Elhagyott a kedvesem. Azóta csak mindig fiatal nőt várok itt, aki kedvesével itt megtelepszik. Várom a hazug szavakat, a csalfa ígéreteket, hogy ledölhessek, a fejükre, álnok szívükre, bujálkodó testükre. De csak vén cigányasszonyt láttam eddig, aki unokája üstökében kaparász.

Majd egy láthatatlan akác kezdte hosszú sóhajtozás után:

- Én bolond ifjú voltam, s mindig a macska farkára léptem, helyett hogy egyenes úton jártam volna. Nőket szerettem, akik engem nem szerettek. Olyan keblekért s mosolyokért epekedtem, amelyek nem lehettek az enyéim. Majd megöltem magam a sok kívánsággal, álommal, vágyakozással. Most már öreg vagyok, s csak azt várom, hogy egy boldogtalan nő felkösse magát ágamra, kibéküljek a világgal.

- Nem csoda; ilyen rücskös, horgas, inas fát nem szerethet senki - feleltek a többi fák.

És Kápolnai úgy megijedt, hogy leguggolt a tűz mellé, amelynek már csak fénye volt, de már nem melegített a dermesztő éjszakában.

A hóvihar tombolt, s ő két kezével fogta a tüzeckét, hogy el ne ragadják a szélfickók, amelyek jobbról-balról a tűzhöz kapdostak kezükkel, mintha nagyon irigyelték volna a

szegény ember utolsó multságát. Fogta a tüzet Kápolnai, és olyan kétségbeesetten nézett a nagy, viharos éjszakába, mint a hajótörött. Ha valamerről kutyaugatást hallana! De mindenki megholt. A torzonborz, vad kedvű betyárok mintha másvilágra vándoroltak volna. Csak a kakastaréjuk és árvalányhajás kalapjuk leng vissza a hóförgeteg hátán. A kisváros, ahol nyugodalmas házikója állott, elmerült a hóhegyek alatt. Egészen bizonyos, hogy többé senkit sem talál meg azok közül, akiket valaha szeretett. A bús gondolatok sírdogáltak benne, mint tetőjét vesztett házon a magányos szarufák. Aztán nagyot és váratlant dobbant a szíve, mert eszébe jutott Borbála, akinek a kedvéért erre az elátkozott helyre került éjnek éjszakáján. Vajon közeleg-e már Borbála, és tudja-e, hogy akasztott emberekkel és gonosz pusztai haramiákkal civódik az ő szegény szerelmese?

A betyárrá lett lovag felvidámulva piszkálta meg a tüzet, s az lobbót vetett, mint a diadalmas szerelem.

Ott, ahol a tintasötétség összefolyik a kísérteties hóviharral, ott kell nemsokára felgyulladni egy kis csillagnak, a Borbála barna, megható, szelíd szemeinek. Ott jön galambszelíden, engedelmesen, tisztán, mint a hópehely, és szívében áhítatos gondolatokkal, amelyek kárpótolni fogják a szenvedő férfit következő életére. A lába alig érinti a havat, a betyárok oly tisztelettel kísérik, mint a három királyok a csillagot. Üdvözlő a bozontos haramia, aki az ő szavát hallja. Boldogságos sugár áramlik az ujja hegyéből, amelyekkel csodatetteket követ el. Nemsokára itt lesz, s megérinti kezével a sokat szenvedett férfi homlokát, hogy arról nyomban elrepülnek a fájdalom varjúcsapatai, a szomorú betűk, amelyek minden boldogtalan szerelmesnek a halántékára vannak írva.

S már olvad is a hó a virrasztó szempilláin, mintha Borbála előreküldené meleg csókját. A pusztaság felett üvöltő vihar mind messzebbre szelídül. Az éjszaka már nem hideg, hanem langyosodik, mint a karácsonyi templom, midőn meleg, boldog emberekkel telik meg a hajó. Forralt bor édes szaga érzik valahol. A bort Borbála hozza magával, hogy szerelmesét felüdítse.

És most látja magát hirtelen holtan Kápolnai.

Az éj megvilágosodott a győztes hajnaltól. Olyan a pusztaság, mintha cukorporral hintették volna be. Rózsaszínű araszok mérik az utat, amelyen Borbála közeleg a holtan fekvő, fekete gatyás betyár felé. Jön, s nevét kiáltja. Mind kétségbeesettebb, mind sikoltóbb a hangja. Peng, mint a jégcsap jajgatása. És bundás két karja kitárul. Letérdepel a betyár mellé, és forró, könnyes csókjaival borítja el annak jéggé fagyott arcát. Fürge kis keze csodatevően keresgéli a holtta dermedt szívet. Belenéz a kövé válott szemekbe. És a boldogtalanságától visszhangzik a fehér pusztaság.

Egy pillanat múlva odafent himbálódzik Borbála az akácfán, amely este a boldogtalan asszonyt várta, hogy megbékélhessen cudar életével.

Ott leng, mint a bábu, s Kápolnai alatta fekszik örök álmában, mozdulatlanul, boldogan, mert együtt halt meg szerelmesével.

*

A hóvihar reggelre elült, mint kifáradt örült. A Nyírség hosszant nyúlt el a hóbuckák alatt. A hó alatt mindenki azt álmodhatta, ami néki a legkedvesebb.

(1919)

A bolondok kvártélyja

1

Szotyori magnumot ivott. Egyedül, keservesen, minden este. A saját vendégfogadójában.

A dupla üveg (francia borral) nem volt elegendő, hogy lerészegedjen Szotyori. Ilyenkor kezdett el tulajdonképpen gondolkozni életről s halálról, mindenféle bolondságokról. Mint afféle régi semmittevő, napközben inkább a pipáját tisztogatta vagy a kutyáját dresszírozta, mint gondolkozik vala. „Hopp, a derelye!” - mondta hangosan, s ezzel körülbelül elintézett mindent, ami napközben előadódott.

De jött az éj, és Szotyori elhagyta kísérteties házát a város végén. A szél azért üvöltött a setéségekben, hogy Szotyori minél gyorsabban vigye százgallérosát. Az eső kopogott a házfedélen, mint visszatérő halott. A kivilágított tükörben megjelent Szotyori fakó, aggregényarca, öszülő hajjal, deres bajusszal, céltalan pillantással, önmagát is megvető mosollyal. Ha valaki ilyenkor látta volna Szotyorit, amint tükreben nézegette magát, nem csodálkozik vala, hogy a mindent megvető, halálra keseredett úri férfit vállalta az éjjeli kocsmárosságot a városkában, amelyet kívülről nemigen fogadott volna el senki. Mondják, hogy Szotyori valamikor úr volt s délceg ifjú. Ámde nagyon megjárta egy úrnővel, aki őt a megyebálon megkorbácsolta. Akadtak jámbor lelkek, akik azt állították, hogy Szotyori ártatlanul jutott a veréshez. Egy tucat férfit is végigkorbácsolhatott volna ez úrnő, mert az úrnő nem volt kitartó kedvesei mellett. Szotyorinak mindenesetre befellegzett a megyebálon... Sok esztendeig látszottak a vörös és kék vonalak az arcán, amelyeket a korbács vont. Nem mozdult ki házából, csak a postás hordta neki a külföldi könyveket s olasz narancsokat. Míg végül azzal „lepte meg a világot”, mint mondani szokták, hogy folyamodott az elhalt éjjeli korcsmáros helyére. Flórát, aki egykor megverte, vénségére gazdasszonynak vette a fogadóba. S többé senkivel sem fogott kezét.

Körülbelül ez volt dióhéjban az élete hősöknek, amíg egy napon egy idegen érkezett a városba, és esténként betért Szotyori vendégfogadójába.

Álmos, életunt, szótlan férfit volt az idegen, ki nyilván máskor is megfordult már a Szotyoriéhoz hasonló házakban. Egy kicsit mindig részeg volt, egy kicsit szomorú volt, második este tudta a vendégfogadó lakóinak nevét, bár nemigen állott szóba senkivel, ült, grogot ivott, és egy tallért dobott a karmesternek, ha kedvére volt a valcer.

Az idegen lehetett harmincesztendő, de ötven is. Testes, tagbaszakadt ember volt, akinek nemigen kellett félni senkitől, midőn éjszakánként a város mellékutcain tekergett. Lehetett kupec, aki vásárról vásárra keresi a legfehérebb ökröt; de lehetett unatkozó úr, aki köpenyegébe burkolózva üldögél vasúti állomásokon, s nem mer hazamenni soha, mert otthon agyonlőné magát. Szotyori emberismerete (tíz esztendeje virrasztott már a fogadó nagyszobájának a sarkában) az utóbbi mellett döntött. Valami nem „stimmelt” az idegen magaviseletén. Hangos szó nem hagyta el a száját ezen a helyen, ahol mindenki hangosan beszélt. Amint figyelve üldögélt a tűz mellett, sötét szeme néha felragyogott, mint egy kivilágított vonat rohan el a setét tájon. Majd hosszant belenézett a cigarettája füstjébe, mintha elfelejtett volna valamit. A nők, akikkel szóba állott, beleszerelmeskedtek, de még csak a keresztnévét sem tudták meg, pedig ezek az éjjeli nők úgy tudnak vallatni, mint a csendbiztosok. Nincsen olyan férfi, aki egyet-mást el ne árult volna magáról éjszaka egy nőnek, akivel idegen városban a véletlen összehozta.

Szotyori szemügyre vette az idegen kezét. Finom, puha és erőteljes férfikéz volt, mint az utazó hamiskártyásoké. A lábán francia cipő, amit esténként sámfára üt a gazdája. A ruháját tán külföldön varratta. Inge lehetett volna egy hercegé. Csak a köpenyege volt durva és szőrös, mintha nagyon sokáig kellene neki tartani. De sehogy sem tetszett neki az idegen arcszíne sem. Mintha hosszú ideig élt volna zárt levegőn. Talán a börtönben.

Midőn negyedszer és ötödször is megjelent éjféltájban az idegen az örömök vendégfogadó-jában, Szotyori a mellékszobába intette Flórát, a gazdasszonyt.

- Te boszorkány, szeretném tudni, hogy ki az a köpenyeges ember.

Az egykori megveszépség a cigarettája mögül végignézett Szotyorin.

- Mióta lett ilyen kíváncsi? Valaki, aki nappal alszik, mert éjszaka kódorog. Arannyal fizet. Sohasem veszekedik. Örüljön, hogy egy tisztességes ember is beteszi a lábát ebbe a lebujba.

A nők valcert táncoltak. Unottan forogtak, mint a körhinta falovai.

Az idegen felvette köpenyegét, és szemébe húzta kalapját. Zsonglőrmozdulattal ezüstpénzt vetett a karmester tányérjába. Döngő léptekkel elhagyta a házat. Egy cigánylány kendőt kapott fel tarka köntösére, és a falak mellett messziről követte a távozó vendéget. Egy óra múlva dideregve visszatért az őszi éjszakából Carmen, s a gazdasszonynak jelentette, hogy az idegen a folyóparton ül egy kispadon, és a hűvös vizet nézi a félhomályban. Egyszer köhintett, hátrafordult s szelíden rászólt a leselkedő leányra: „Eredj haza, mert átázol!”

Szotyori hajnalban hideg pulykát evett, és a pulyakacsonthoz sokat beszélgetett, hogy milyen furcsa emberek vannak a világon.

2

Az éjjeli vendéglős filozófus volt.

Miután már nem ismerte az embereket a kézfogásukról, elvonult a maga kis odvába, ahonnan úgy megvetette az emberiséget, mint azt egy örömház tulajdonosa teheti. Ha körülnéz vala a városban, nem talál két olyan embert, akit tanúnak vehetne a végrendelkezéséhez. Megszokta az embereket ösztönös, mámoros, kifordított mellű állapotokban látni. A kisvárosi gavallérok kurjongatásukkal, majd törleszkedő barátkozásukkal (amelyet nem győzött elég szigorral visszautasítani); a régi barátok, akik sűrűn vették igénybe Szotyori erszényét a mellékszobában; egykori szépasszonyok, akiknek fiatal korában röpke bókot mondott a bálban vagy a vadászaton, akik alkonyattal, sűrűn fátyolozott és fiatalos pihegéssel felkeresték a városvégi házban, és férjük és fiaik könnyelműségéért Szotyori segítségét kérték: - mind megunt figurák voltak. Szotyori nem csodálkozott a tönkrement úron, aki titkon nemesi oklevelét akarta nála zálogba tenni, sem a hóésésben pihegve érkező szépasszonyokon, akik limlom családi éksze-reiket hozták a karmantyújukban. Fanyarul, megecetesedve, önmagát s mindenkit megvetve nézett bele az életbe, Flóra, a gazdasszony elvégezte az „üzlet” piszkos részleteit, Szotyori, ha nagyon sokat ivott, magában úriembernek képzelhette magát. De mindjárt elmúltott jókedve, amidőn a kereskedelmi utazók vagy átutazó idegenek „főnök úrnak” szólították, s üzleti meg-beszélésre hívták. Szotyori mogorván, sértődötten vonult a mellékszobába, és arany ütőórájá-val játszadozott. A füléhez tette az órát, és gyermekes örömmel hallgatta az óra harangcsen-gését, mint egykor, gyermekkorában a karácsonyi harangokat. Ilyenkor elfelejtette búskomor gondolatait; örökös sértődöttsége helyett valamely derűs, megnyugvó hangulat ereszkedett a nappal is besötétített szobába, ahol Szotyori az ágyban feküdt, és az ütőórát hallgatta. A mér-

téktelen szeszfogyasztástól feldúlt kedélye megnyugodott. Arra gondolt, hogy egykor itt hagyja a várost, és vénségére polgármester lesz egy kis ausztriai faluban. Csak tőle függ, mikor foglalja el azt a kertes, verandás, kakukkhangú házikót Bécs mellett, Mödlingben vagy Grinzingben, ahol hátralevő életét folytatja. Polgárokkal jár serezni, s tekejátékban vesz részt, amit fiatalok óta mindig szeretett volna.

Az idegen?

Az idegenhez valamely különös vonzódást érzett az első pillanattól kezdve, amint vendégfogadójában meglátta. Nem is csodálkozott rajta, mert álmaiban elgondolta, hogy egyszer jön valaki, egy lény - természetesen férfi -, akit szeretni fog. Ez a különös szeretet éppen úgy a jövő programjához tartozott, mint a grinzingi házikó. Lesz egy barátja, akivel együtt fűjják a pipafüstöt, együtt unatkoznak; s őszi időben a kertre néznek. Egy öreg kamerád, akivel karonfogva jönnek haza a serházból. S üzletről sohasem beszélnek.

Ez a képzeletbeli barát jelent meg az idegen figurájában a vendégfogadóban. S minél tovább figyelte Szotyori a szótlan, csendesen derűs, nyugodalmas férfiút, annál erősebb lett benne a vágy, hogy az idegennel megismerkedjen. Sohasem lett volna semmi szenvedése, ha egy ilyen barát áll mellette. Egy nyugodt, bölcs, megvető férfi. De csupa kisvárosi léhűtő, szemtelen légy, pöffeszkedő koldus, kortyondi cimbora népesítette be fiatalkorát. A magános férfi inkább vágyódik a férfibarátságra, mint a nő szerelmére.

Az idegen nem jött el a következő éjszakán, és Szotyori hiába vont ki az arany ütőórát mellényéből, a kies harangcsengés nem tudta megnyugtatni. Minden ajtónyílásra felrezzent, aztán tovább malmozott ujjáival. Unalmában megnézte a kezét. Meglepetéssel vette észre, hogy a keze szakasztott az idegen nagy, puha, fehér keze. Most a lábára tévedt a tekintete. Franciás, finom cipője is hasonlított az idegenéhez. Inge, ruhája, tisztasága, ezüstsálakkal bevont barna feje és gondosan ápoltságára mind az idegenéhez hasonlított. A tükörbe révült el a tekintete. Egy pillanatig azt hitte, hogy a sápadt, fakó arcú idegen ül vele szemközt az aranyráma között, ahol elsuhanak, mint kísértetek, a táncoló leányok.

Egészen megzavarodva vonult a mellékszobába, miután különben is duhaj gyalogsági tisztek nyomakodtak a helyiségbe, és a vak zongoramestert nógatták. A tisztek között volt egy bizonyos Ritter von Svanc nevű főhadnagy is, akivel Szotyori haragot tartott, miután egy ostoba cseh pulykát megszöktetett a házból, az emeletről eregetvén le a leány ruháit, fehérneműit. A Ritter azóta mindig kötekedve hadonászott Szotyori orra körül, s még az sem használt megfélemezésre, hogy Szotyori arculütést ígért neki. Pedig akkor nyomban levetheti a szép uniformist, s beállhat háziszolgának a vendégfogadóba.

A mellékszobában ült tehát Szotyori, és keserűen lehunyta a szemét. Ő mindig úri, tiszta férfiúnak képzelte magát, csak akkor öntötte el a keserűség, ha ezt a hencegő Svancot látta, akinek rikoltó hangját sem állhatta.

- Hol van a főnök - rikoltotta most Svanc a szomszédban. - Bűdös tojást adtak a knikebájmba. Hadd igya meg a főnök.

Szotyorinak ökölbe szorult a keze, s elöntötte a düh. Végezni kell evvel a hetyke szemtelennel. A tisztek a padlót verdesték kardjukkal. Elseje volt.

Ekkor a függönyön át belépett a mellékszobába az idegen, szokásos, nagy karimájú kalapjában és bő köpenyegében. Csendesítőleg emelte fel a kezét, és nyugodtan nézett Szotyori szeme közé.

- Ön jóra való embernek látszik. Ne ártsa magát a részek duhajkodásába. Majd elvégzik cselédei.

Szotyori nagyot sóhajtva ült vissza a karosszékre.

A gazdasszony már hozta a párolgó grogot, és meglegedetten nézett végig Szotyorin.

- Én küldtem ide a tekintetes urat.

- Hozzál az én boromból - parancsolta a gazda.

- Elég volt mára.

- Engedelmeskedj, te... - morgott Szotyori, amint rabszolgáival megszokta a beszédet.

- Én nem iszom az ön borából - vetette közbe az idegen -, mert én vendég akarok maradni a háznál, nem pedig cimbora.

Szotyori keservesen felsóhajtott. Nem, ezt nem várta az idegentől, akit magában annyi széppel és jóval illetett, hogy máris úgy gondolt reá, mint barátjára.

Az idegen kanalkint szedegette grogját.

- Havat kapunk az éjszaka - dörögte. - Ön nem mindig volt csapláros, mint a városban hallottam.

Szotyori unottan legyintett.

- Régen volt, elfelejtettem. Megszoktam a pályámat.

Az idegen csendben csóválta a fejét.

Szotyori pedig, mintha önmagának vagy másnak - talán éppen az idegennek - akarna fájdalmat okozni, előrehajolt, amint hevesen beszélt.

- Mindegy, hogy az embernek mi a foglalkozása, csak tisztességesen tegyen eleget kötelességének. Az én pályámon az a fontos, hogy az ember az adóját megfizesse, és tiszteletben tartsa a hatóság rendelkezését. Én mindig ügyeltem arra, hogy panasz ne essék üzletemre.

- Beszéljünk másképpen - felelt az idegen. - Ön beletörődött sajátos foglalkozásába, és nem tartja érdemesnek a világot, hogy változtasson a meglévő állapoton.

- A világ, ebből az odúból nézve, nem nagyon érdekel. Ami itt történik napról napra, nem nagy gusztust csinál az élethez. Ámde ismerem az életet is, s nem sajnálom, hogy ott hagytam - dörögte Szotyori. - Ha ön egy esztendeig élne itt, sohase kívánczogna vissza a valóságos életbe, mert ami odakünn hazugság, az itt tiszta valóság.

Az idegen nyugodtan bólintott.

- Ismerem az itteni életet. Alig van Magyarországon vendégfogadó, amelyikben hosszabb vagy rövidebb ideig nem tartózkodtam volna. Néhol laktam is - az eszeveszettek, bolondok kvártélyán. Láttam csillagos tánctermeteket, királyoknak való hálósobákat, ódon kis kastélyokat és söpredéknek való lebujszolgákat. Találkoztam okos, finom emberekkel, akik minden estéjükben a mulatóhely gőzei között töltik. Kedves, művelt, vidéki urak csibukoznak, kávéznak, teázgatnak s zenélnek néhol a ház szalonjában, amelyet örömtanyának szokás nevezni. Máshol megünneplik a hölgyek névnapjait, valamint az emlékezetes évfordulókat, „Szent család”-nak nevezik a ház lakóit, és mielőtt új tag lépne be a házhoz, a barátok alaposan szemügyre veszik a jövevényt. Megfordultam egy bányavárosban, ahol a mulatóhelyről szokás feleséget venni, s a nők nagyon tisztességesen viselik magukat. Én azokhoz a virrasztókhoz tartozom, akik mindenütt megtalálják a veres lámpást, amely mellett ébren lehet tölteni az éjszakát.

Szotyori ümmögve csóválta a fejét.

- Én rendesebb embernek gondoltam önt.

A vendég nagy szemeket meresztett:

- Ön, úgy látszik, sohasem törődött az üzletével komolyan, nem ismerkedett a szakmabeliekkel, a kollégáival?

- Nem, uram, én mindig tiszta kézzel sétáltam a világban. Én nem ismerem, csak a gazdaszonyom révén az ország vállalkozóit. Tudom, hogy van egy Krauszné, akinek a vezérkarnál szolgálnak a fiai. Van egy Takács nevű, aki nagybirtokos. Általában igen szennyes emberek. Én úr voltam. Ha kedvem szottyant volna, szolgálhattam volna a lovasságnál.

Az idegen újabb grogot rendelt. Láthatólag tetszett neki a nők viháncolása, amely a szomszédos szobából hangzott. Ezek a szerencsétlenek annyira nem kímélik a hangjukat, mintha mindennap a vízbe fulladnának. A visításukkal, a fűszeres bortól támadt kacajukkal riasztják el maguktól az éj kísérteteit. Gyakran boldogtalan szerelem üldögél a dívány háta mögött, mint egy guggoló rém. Teli torokból kell ordítani, hogy a szerelem elszökjön még az éjszakára a helyéről. A visításokban távoli anyák, elhagyott testvérek, boldogtalanná tett férfiak csuklanak. A felkapott ruhában zajló táncban nyöszörgő macskák futkároznak a lábak alatt, az elhagyott tiszta élet sírdogál a papucs talpában. A veres lámpás hunyorít, mint a rosszmájú csábító.

Az idegen figyelt:

- Újvidéktől Kézsmárkig hallok ezeket a hangokat, és sohasem unom meg. Mindennap új, mindennap más. Minden éjszaka mulatságosabb. Szívesen venném, ha sohasem kellene lefeküdni, mindig csak táncoló őszt, bolondozó hervadást, tánclépésben lehulló faleveleket néznék. Az arcokon a halál, a lélegzetvételben a sírgödör mélysége, a szemgödrök mélyén a halotti lámpás ég... És kergetem ezt az éjszakai őszt, ezt a kihervadást a valóságos, napfényes életből. Én rabja vagyok ennek a halotti szagnak, amelyet talán csak az én orrom érez ezekben a helységekben. S az én fülem hallja a halotti marsot a karmester víg valcerében.

- Bármiként igyekszik, jó uram, kedvet nekem nem csinálhat ehhez az üzlethez - felelt csalódottan Szotyori. - Undorító itt minden. Éjjel és nappal. Az almaveres arcok megett állati bendő lakik, a tulipiros kacajok mögött nőstény falánkság. Állatok. Kutyák. Ha egyszer kedvemre közibéjük lóhatnak a pisztolyommal! Én önt más embernek gondoltam, tisztelt idegen.

Az idegen felállott, ledobta köpönyegét, kalapját, szürkülő fejét a gazda fejéhez illesztette.

- Jöjjön a tükörhöz, uram, s mindjárt ráismerünk egymásra. Mi ugyanazok vagyunk. Mintha testvérek volnánk. Talán az életkorunk is megegyezik. Ön szomorúnak született. Én vígnak. Fogadjunk, hogy én fogok hamarabb meghalni.

Szotyori eddig sohasem gondolt komolyan a halálra. De most jólesett neki, hogy a barátságos idegen még a halál gondolatát is azzal riasztgatja el mellőle, hogy ő vállalja előbb a messzi, hűvös vándorutat.

Az idegen fénylő szemmel állott a tükör előtt. Az élet hetykén feszült meg szemöldökein, mint a célzó vadászén. Az orra megmozdult, remegett, amint nevetett. Kis ráncok és gödrök támadtak az orrán és száján.

- De hát kicsoda ön? - kérdezte megdöbbenve Szotyori, miután szinte hideglelést érzett azon a nagy hasonlatosságon, amelyet a tükörben lévő férfiarc s a magáé között megállapított.

- Én vagyok az ön vendége. S minden csaplórosnak a vendége széles Magyarországon. Én vagyok a vidám bánat, a nevető szomorúság s a csendes megalkuvás és a boldog virrasztás. Én

vagyok, aki akkor ébred, amikor a lámpások. Én tűnök el a reggel jöttével. Én vagyok a szerencsétlenség, amely a kémények körül duruzsol éjfélkor. Én vagyok a bánat. Azért hasonlítunk egymáshoz, amint minden virrasztó férfi, lump, korcsmák hőse, lebujok korhelye és tánctermek bálkirálya: egy kicsit hasonlít egymáshoz. Az éjszaka testvérré teszi az ellenségeket. A vendégfogadó, ahol ugyanazon nők között élünk, szeretünk, emésztünk, pihenünk: olyan hatású, mintha újonnan jönnénk a világra. De egy másik anyától. A Szemérmetlen Anyától. Az örömházak látogatói előbb-utóbb egyformák lesznek. Titkaikat leleplezik a nők. Nincsen olyan férfi, aki büntetlenül tölthetne egy éjszakát a veres lámpásos háznál. Mindegyik otthagy, elveszít valamit. - Ezért hasonlítunk egymáshoz, kedves gazda.

Szotyori szomorúan lóbálta a fejét.

- Ön téved bennem, uram. Én úriember vagyok.

- Remélem, hiszem, gondolom - felelte az idegen. - S ezért merek ön előtt nyíltan beszélni. Én már meguntam az életemet.

- Igyunk a boromból - vélekedett Szotyori, amidőn az idegen fáradtan hátrahajtott a fejét.

3

Az idegen ezen az éjszakán öngyilkosságot követett el a vendégfogadóban.

Nevetve ivott meg lefekvés előtt egy pohár vizet, amelybe előbb valamely port öntött. Udvariassan megkérte a cigánylányt, hogy vigyázzon álmára.

A ház hajnalban elsötétült, mint egy kriptá, ahol aludni tértek az éjjeli kísértetek.

Az idegen darab ideig fészkelődött helyén. Aztán elaludt a cigánylány is, és gyermekkorával álmodott. Délben a takarítóasszony vette észre, hogy az idegen halott. Lárma, viháncolás keletkezett a csendes házban. Itt-ott, a távolabbi szobákban, a nők megragadták az alkalmat, hogy egész eddigi életüket megsirassák. Folytak a könnyek, kipattantak a jajok, búsan integetett a halál a folyosón. Télszagú, bundás rendőrlegények és tintás ujjú írkokok jöttek a házba. Délutánig, amíg a halott ott hevert, senki sem aludt. Babonás kártyavetések folytak. Sokszor a nyitott ablakhoz rohantak a lakók, vajon a halott nem kelt-e fel az ágyból. A cigánylány, mint egy regényhősnő, tizedszer mondta el az eset részleteit:

- Vakuljak meg! Nevetett, amikor a mérget megitta!

Szotyorit végtelenül lesújtotta ez a haláleset.

Még eddig senki sem halt meg a vendégfogadóban. Nagyon csodálkozott, hogy újdonsült barátja volt az első tettes. Valami lelki-furdalást érzett, hogy idejében nem beszélte le az öngyilkosságról. De hát még azt se mondta, hogy mi baja van. Szotyori délután jelentkezett a hatóságnál, s kijelentette a kapitánynak, hogy gondoskodik a halott temetéséről.

Nem valami előkelő helyet kapott a halott a Morgó-temetőben. Gyermeksírok voltak a közvetlen szomszédai, a keresztfá messzire volt ide, legfeljebb sírdogáló anyák botlottak meg az idegen sírhalmában.

De nem úgy Szotyori.

Minél többet gondolkodott a dolgon, annál inkább érezte, hogy egyetlen barátját temette el. Őszi délutánokon gyakran kísétált a Morgó-temetőbe, s bosszant elgondolkozott a névtelen sírnál. Olykor Kálmánnak, máskor Józsefnek szólította a sírban nyugvót.

A gazda példáját követték a vendégfogadó lakói, és sétájukat a lányok nemegyszer a temető felé vették, amikor mindenféle szép hazugságokat mondtak egymásnak a halottról. Természetesen a szerelem miatt halt meg ő, az ismeretlen.

Szotyori sohasem költözködött el a városkából, ellenben késő öregségéig látogatta e temetőt. Bizonyos tiszteletre tett szert a városkában. Üldögélt a sír mellett, és fogadta az anyák köszönéseit, akik gyermekeik sírhalmát mentek könnyeikkel megöntözni.

(1919)

Farsangi Pál különös kalandja

- Úgysincs sok közöm ez új világhoz, én még régi ember vagyok - mormogta Farsangi Pál. - Én bizony nem csinállok új kalendáriomot.

S ezután előkereste kéményseprő-jelmezét, amelyben a védegyleti álarcosbálon mutogatta utoljára karcsú lábszárait. A nőknek az idő tájt (hatvanas években) nagy és epedő szemük volt, keblüket úgy tudták pihegtetni, mint legyezőjüket forgatni, a báli illat, amely szoknyaráncaikból áradt, elkábította a leghidegebb férfiakat, s bál után a szegény férfiak reggelig csapdosták a rossz hírű házak kapuit.

A kalendáriom farsangot mutatott. A városban pestis és revolúció dühöngött, Farsangi Pál, a régi ember, elhatározta, hogy megtartja a farsangot, s magára öltötte estére a füstfaragó-kosztümöt, amelyben egykor úgy hódított, mint Don Juan.

A bő köpenyeg alatt útját Milkához vette, ahol házi bált tartottak, titokban, lefüggönyözött ablakok mögött, az ajtók zárva, a budai ház kapuját a házmester csak bizonyos jeladás után nyitotta fel. A távolban lövöldözés hallatszott.

Öregasszonyok és tavaszamúlt gavallérok estélye volt ez. Rejtélyes módon összegyülekeztek a város különböző részeiből, bujdosva, mellékutcákon, mantilla alá rejtett kézilámpással, nyavalatörős, vén cselédek kíséretében jöttek el. A fal mellé lapultak, kapuk alatt meghúzódtak, ha lépések hangzottak fel a távolban, az őrző szeges bakancsai elől rémüldözve menekültek, de eljöttek valamennyien, akik meghívót kaptak az ódon budai palotába.

Berenice haja hullámozott a kis koponyán, mint hajdanán, amikor még valódi volt. Linka hatalmas és kemény volt, mintha még most is úgy emelgetné a férfiakat, mint a liszteszsákokat. Valéria epedve és hosszan nézett egy távoli pontra, amely közönytől egykor a Dunába ugrottak a férfiak. Sarolta fekete szemeivel kihívóan és megvetőleg mérte végig a férfiakat, akik itt kivasalt frakkjaikban, érdemeikkel, tábornoki ruháikban, kiborotválkozva, nekifiatalodva és az összeesküvők titokszerűségével megjelentek. Csupán Farsangi Pál volt jelmezben, mert mindig fenegyerek volt. Felrúgta az illemszabályokat.

Milka, a háziasszony, nem győzte magasztalni vendégeit. Mindenki részére volt egy bókja: hervadt virágok, amelyeknek már nincs színük és illatuk. Ő maga nem titkolta ezüstfehér haját, ráncait, barátnői között helyet foglalt, mintha az anyjuk volna, szelídkésen mosolygott, mint egy torta régi jó kis cukrászdában, halkan járt-kelt a szőnyegeken, mintha csak azért volna, hogy mindenkit kiszolgáljon, szerelmeseket összehozzon, házasságokat közvetítsen, titkos viszonyok fölött megbocsátólag mosolyogjon - amint ez általában a régi háziasszonyok szokása volt bál alatt. A barátnőinek megmutatta a fürkét, mellékszobákat, ahol zavartalanul társaloghatnak avval, akit itt keresnek. Szemet hunyt - halkan továbbment - isten tudja, hajdanában mindenki segített a férjek felszarvazásában.

Farsangi Pál természetesen a háziasszonynak kezdett udvarolni, miután a hölgyeket már lefoglalták az előbb érkezettek. Már mindenki megtalálta párját...

Mily csúf öregemberek - gondolta Farsangi Pál. - Vajon tudnak még szeretni e kiaszott csontvázak?

A tükörben kedvezőnek látta magát, s így nagy hévvel fogott a háziasszony megostromlásához. Milka szelíden hivatkozott fehér fürteire.

- Nem baj, rajongok az ősz asszonyokért - felelt Farsangi. (Ami könnyen elhihető, amíg a férfi kukorékol.)

Majd avval védekezett Milka, hogy boldogult férje halála óta, körülbelül tizenöt esztendeje végképpen lemondott a szerelemről, csupán régi levelekből olvas róla.

- Tizenöt esztendeje... - rebegte Farsangi Pál, és olyan hevesen folytatta az ostromot, hogy már csaknem illetlenség volt. - Én tudom, hogy a szívek nem változnak együtt az emberi külsővel. Hiába fehéredik meg kívül a hajunk: a szívünkben ugyanazok a vágyak, ébredések, szomorúságok élnek, mint húszesztendőskorunkban. Sőt forróbbak és szenvedélyesebbek vagyunk, mert a társadalmi rend méltóságot s nyugalmat parancsol ránk.

- Ugyan, menjen: maga forradalmár! - felelt Milka. - Hisz az anyja lehetnék. Magát is megzavarták az új eszmék, amelyekkel telve van a világ.

Farsangi Pál vigyázattal, hogy szűk kéményseprő-nadrágját baj ne érje, letérdelt Milka elé, és így szólt:

- Lehet, hogy forradalmár vagyok, ha a szenvedélyt annak nevezik. Igen, éljen a forradalom. Éljen az öregek forradalma, akik éppen úgy szeretnek, mint a fiatalok, csak nem szabad nekik.

- Éljen a forradalom! - hangzott a régimódi szoba ügyesen elrendezett sarkaiban. Az öregurak nyomban felcsaptak a vörös zászló alá, míg a hölgyek egy darab ideig védelmezték a régi világot, szokásokat és törvényeket. De később megadták magukat. Az öreg inas tétován, mintha örültek között járna, habzó poharakban pezsgőt szolgált fel. A zongorán egy felbontott hajú dáma a Marseillaise-t verte. Zavartan tekingettek a szemek, mint áradáskor a folyó, az arcokra alkonyati pír ereszkedett, táncba kaptak, és sokszor éltették még a forradalmat, amíg végleg elfáradtak, s egyenként, szégyenkezve elsuhantak, kikerülték az őrzőket, és fájó deréksontjaikat tapogatták.

A háziasszony könnyes szemmel, megindultan nézett utánuk. A bohókás Farsangi Pál szökött meg először. Vajon mikor lesz megint forradalom Budán?

(1919)

Egy árnyék

Az volt csak a keserves ember!

Mai világunkban már elképzelhetetlen ő, mert az emberek nem tisztelnek sem kort, sem érdemeket, fehér hajakat és megvető tekinteteket. Pedig jobban megvetni az embereket azóta sem tudta senki! Hogy lenézte, hogy utálta, hogy megvetette mindazt, ami ember vagy emberi volt! Véleménye szerint egyetlen tisztességes ember sem lakott a városban. (A nőket még a szájára sem vette. Csak akkor, egyetlenegyszer foglalkozott a dologgal, amikor egy patkányképű, rövid hajú, gebekülsejű kokott megvetően végignézett az utcán egy szegény asszonyt, aki anyai örömét már többé nem titkolhatta. Akkor megfogta a gebét a hajánál fogva, és az arcába köpött.)

De hát ki is volt ő? Kapitány. A régi világban mindenki kapitány volt. Negyvennyolcból vagy későbből. Egyenes volt, mint a szálfá. A bajszát sohasem festette. Rövidre vágta a haját. Még csak annyira sem érdemesítette a kisváros ritka járókelőit, hogy szemügyre vegye őket. A fal mellett esernyőjével vagy botjával ment. Mindig rendesen volt felöltözve, megborotválva, tisztálkodva. Bozontos szemöldöke alatt elveszett szurokszínű szeme. Kocsmába, kaszinóba nem járt. Látszólag unta a létet. A kalendáriom nem mutatott többé olyan napot, amelynek örvendezni tudott volna. Egyedül volt, mint a farkas. Pedig számos és nagy családja volt. De azt is utálta. Ő nem tréfált a megvetésével. Kivételt nem csinált. Mindenkit megvetett. Egyiket tán inkább, mint a másikat. Komolyan: elfelejtette már az emberek nevét is, akik az utcájában vagy a városban éltek. Néha ráköszöntek az utcán:

- Jó napot, Maximilián bácsi!

Az öregembernek eszébe sem jutott arra fordítani a fejét. Megemelte a kalapját az ismeretlen vagy ismerős köszöntő előtt, szertartásosan, szinte hivatalosan. „Visszaköszönök neked, mert te köszöntél nekem. De azért még nem ismerjük egymást!” - Ez volt az öregember kalapemelése.

Különböző szegyenletes események történtek a családjában, de ez nem zavarta meg.

A fiatal gazdasszonyát rajtacsípte az unokájával. A gazdasszonyt nyomban kidobta. Másikat fogadott. A fia egy szolgát vett feleségül. Beszüntette a fiával való ismeretséget. Egyik-másik nőről, aki a családjához tartozott, rossz híreket mondott a kisvárosi hírharang. Ugyanezek a nők üdvözölték őt az utcán. Közömbösen elfordította a fejét. Mindig egyedül sétált. Egyforma nyugodt, hideg, lenéző volt. Barátja sem volt. Mélységes undorral ült otthon a házában, s egy pillanatra sem enyhült a gögje. Mindig bort ivott, szivarozott, az emésztésére vigyázott, sokszor földhöz vágta az újságot, amíg elolvasta. „Mindenkinek gazember!” - mondta meggyőződéssel. A halottak is. S ugyanezért még a temetőben sem volt senkije, akit érdemes lett volna meglátogatni.

Talán százesztendő volt, amikor közeledni érezte halálát.

Éppen egy nagy talpú, nagy mellű, vörös hajú, pulykahangú gazdasszony volt nála szolgálatban. Ez a gazdasszony csak annyiban volt jobb a többinél, hogy néhanapján megverte az öregembert, amiért ez kételkedett hűségében.

- Linka - mondta az öreg -, hívd el az anyakönyvvezetőt. Megesküszöm veled.

A vörös személy összecsapta a két kezét:

- Megbolondult, tekintetes uram? Hisz felesége van, akitől törvényesen sohasem vált el.

- Annál inkább! - felelt az öreg a halál küszöbéről.

A pulkának nem volt sok vesztegetni való ideje, az öregembernek már többször gyanúsan a mellén maradt az álla. Kendőt kapott magára, és a jegyzőért inalt.

- Tehát törvényesen feleségül akarja venni ezt a hajadont, tekintetes uram? - kérdezte az anyakönyvvezető, aki éppen a kuglizást hagyta félben a Fúró-féle kocsmában.

- Úgy van! - felelt szigorúan az öreg. - Annyi Nagy Jánosné él a világon, hogy egészen mind-egy: eggyel több vagy kevesebb.

A levélhordó éppen a hírlapot hozta, ott marasztalták házasságtanúnak. A vörös személy előkerített az udvarból egy szabadságos katonát.

- Esküdjünk - türelmetlenkedett az öreg. - Mert nem sok időm van.

Az anyakönyvvezető, levélhordó, szabadságos katona befejezték az aktust. Az öregember egyedül maradt a menyecskével.

- Édes, kedves, hűséges, jó feleségem - rebegte ellágyulva az öreg. - Sohase volt nékem senkim, aki engem szeretett volna. Te vagy az első és az utolsó. Te vagy az én édesanyám. Add ide a két karod, vállad, hogy csendesesen letehessem a fejem.

A szolgáló csak nagyot nézett. Sohasem látta még sírni az urát. Most pedig leperegtek a könnyek a hamuszürke arcon, és az erőtlen, vén karok átölelték a cseléd térdét. Talán ekkor volt boldog először életében a büszke ember.

(1919)

Ismerősömet megseprúzták

Testvér, bácsi, szerető és vőlegény volt Márton: körülbelül tizenöt esztendeig, amíg a legkisebb Szimetri lány is megnőtt, megvénült, megcsúnyult. Márton hat Szimetri lányt udvarolt végig. De a legenda szerint még az öreg Szimetrinénél kezdődött a dolog. Kis városban laktak, unatkoztak, egymásra voltak utalva. Márton a szomszédban lakott, és esténként a lányoknál melegedett, amint azok nőttek, növekedtek. A lányok megszokták, egymástól tanulták - vagy tán még az anyjuktól látták? -, hogy Mártont szeretni éppúgy kötelességük, mint rendbe hozni fehérneműjét, kinyomkodni a pattanásokat a nyakán, megkötni a kravátlíját, véle templomba, ligetbe, temetőbe sétálni s engedelmeskedni! ...Egyszer baj volt, Judittal, a harmadikkal. Egy táncmesterbe bolondult bele Márton helyett. No, de el is püfölték a testvérei. Az örökös leányillatban, alsószoknyavilágban, selyemhajak simogatásában: Márton meggömbölyödött, kihízott az uzsonnákra és a leánytenyerek simogatásától. Köpcös, sörtés, oktondi, nem csodálkozó és tán nem is nagyon gondolkozó fiatalember lett. A városnál volt hivatalban, vasárnap most már kuglizni járt a kollégáival, részegeskedni a feljebbvalóival, udvarolt a főnökei feleségeinek, egy módos özvegyasszonyhoz járt köszölni, piros-fehér zsebkendőt viselt a mellényében, tavaszkor sárga cipőt húzott, télen medvevadásznak öltözött, leginkább a töltött káposztát szerette, megitta a kerti bort, de sohasem felejtette el megemlíteni, hogy a pezsgőt jobban kedveli. „Cicc!” - mondta a foga között, midőn kövér asszonyt látott, a csizmadiabálon őt is megverték a többi betolakodott urakkal, huszártisztekkel együtt, s ez némi nevezetességet kölcsönzött személyének: barátai lettek, akikkel együtt kapta az ütleget, a serházban néha a huszártisztek asztalához húzódott. Így teljesen elfelejtette a Szimetri kisasszonyokat.

Bármely életbiztosító társaság szívesen spekulált vala Mártonnal. Teljesen bizonyosnak látszott, hogy majdnem örökké él, betegség nem bántja, láрма, katasztrófa nélkül éri el a dermedt telet, amelyben fellobban még a láng, ha jól táplálkozott, és erejét nem pazarolta.

Majd eljönnek az öreg emberhez a fiatal nők, hogy megmelengessék macskatalpukkal, simulékonyságukkal. Márton rekedten, táncos, felhevült öregember módjára kapkod majd a tavasz szoknyái után - amint ez már az életben szokás.

Azonban baj történt Mártonnal. Jegyes lett. Gyűrűt váltott a polgármester lányával. Az egész város lázban. Márton jó helyre nyomta magát, mondták. S akkor felkerekedtek a tönkretett, megvénült, elpuskázott életű Szimetri kisasszonyok, és számon kérték Mártontól a múltat.

Ravasz tervet eszeltek ki a bosszúhoz. Boldogan, mosolyogva meghívták magukhoz Mártont: mielőtt végképpen házas lenne, áldozzon egy estét ifjúkori szeretőinek. A hat leány s az öregasszony egy városvégi házikóban élt; varrásból tengtek-lengtek, ámde Márton tiszteletére olyan vacsorát csaptak, hogy a kémény azt hitte, megbolondultak, mindenüket megsütik.

Márton ekkor már többnyire szalonkabátban járt. A lányok megnézték előlről-hátulról, megforgatták, megtapogatták, az ingét, harisnyáját mustrálták, kifogásolták a korpát hajában, még a torkába is belenéztek. Márton igen öntudatosan ült, lábát keresztbe rakta, kesztyűjét lassan vonta le, s nem csodálkozott, hogy az öregasszony elkapja a kezét, s megcsókolja. Természetesen igen jól evett, bőven ivott, háromszor is vett a töltött káposztából, megdicsérte a fánkot, megsimogatta a Lenke kezét, csak a jamaikai rumot kifogásolta. A mellényzsebéből fogpiszkálót vett elő, amelyről elmondta, hogy azért hordja magánál, mert ritka háznál tartanak igazi, jó keményfából való fogvájót.

- A puhafa nem ér semmit - mondta, és hátradőlt, mint Zrínyi Miklós a fodrászbolt cégtábláján.

Ekkor Lenke azt kérdezte, vajon csiklandik-e még a dereka Mártonnak, mint abban az időben, amikor a szénapadláson hancúroztak, és Márton szent esküvéssel megfogadta, hogyha Lenkét nem, akkor Ilonkát, ha Ilonkát nem, akkor Máriát, ha Máriát nem... akkor valamelyik Szimetri kisasszonyt feleségül veszi, hogy a dolgokat rendbe hozza... Csiklandik-e még Mártonnak például a hónalja?

Márton eleinte komolyan tiltakozott. Végre is, városi tisztviselő. Ami volt, az elmúlt. De a lányok körülvették, kérték, erőszakolták: Márton levetette a szalonkabátot, és ingujjban foglalt helyet a dívány közepén.

Először Lenke, a legidősebb Szimetri kisasszony kezdte. Végigcsiklandozta a Márton úr derekát, hátát, mellét. Márton úr mosolygott.

- Ne bolondozzatok velem! - dűnnyögte jólesően.

Aztán Ilonka is segített néniének. A leány ujjai, mint a tüzes vasak vágódtak Márton úr kövér hátába.

- Ejnye... - ellenkezett Márton úr.

De már csipkedte, csiklandozta Márta is. Egy cseppet sem volt mulatságos a dolog. Különösen akkor nem tetszett Mártonnak az állapot, amikor a lányok kacagással a díványra hengerítették kövér testét.

- Gyerekek. Vacsora után! Mégsem illik - védekezett Márton.

De a lányok csak kacagtak, ölelték, tépték, csípték, csiklandozták a kövér embert. Lehúzták az ingét.

- Ó, milyen fehér! - sikkantott egyik.

Lerántották a cipőjét.

- Ki mossa a lábad mostanában? - kérdezték.

Lehúzták a ruháját. Most már ütötték és verték, mert megvadultak e szegény elhagyott elkeseredettek. Most már rikoltottak és vihoztak ezek az elárvult madarak.

- Mindenünkből kievett - jajgatta az öregasszony.

- A becsületünk - vijjogott Lenke.

Judit sírt:

- A táncmesterem.

Tépték, nyúzták, csikarták, marták, harapták, szúrták Mártont. Az egyik kéz a szemét tolta, a másik az orrát s száját befogta, egy karmolva a fülére kapaszkodott, egy meg a nyakát szorongatta... Ismerte ezeket a kezeket mind, hisz valaha ezekből a kezekből evett, mint a galamb.

Félig holtan, mezítelenül futott ki a kis házból, miután a lányok sáros seprűvel is megverték. És a holdvilágos estében éppen szembejött a polgármester.

(1919)

Az óbudai szívhalász

Szeszics (írói álnéven: Bélafi) dalárdista: mindenképpen különös fiatalember volt. Fehér posztókalapot viselt télen; esős időben többször végigment az úton a Császár fürdőtől a Flórián térig, amíg valakit talált, kinek esernyőjét felajánlhatta; holdas éjszaka nem tudott aludni, mert a hold a szobájába sütött, és bolyongással töltötte az éjt. Miután nadrágját csak könyvek között vasalhatta, az óbudai kövezet ette a cipőt, a frakkhoz való szárnyas köpönyeget, melyet egy pesti kirakatban magának kiszemelt, megvette más: fehér kalapján és esernyőjén kívül csupán kifogástalan udvariasságára támaszkodhatott a hölgyvilágban szerepléseinél.

Szeszics Óbudán élt. Nagy lapalapítás, színházi működés, sőt kultúrmozi igazgatása volt az életprogramja, amint ez már a fiatalembereknél szokásos. Minden új plakátra haragudott, amelyet Óbudán kiragasztottak. Mintha a helybéli táncmester hirdetése az ő plakátjainak helyét foglalná el. Éjszaka le is tépett mindig egypár hirdetést. Ámde még mindig nem került a sor az ő színlapjaira, programjaira. A kisváros, ahol Szeszics nagy terveiről álmodozott, cseppet sem méltányolta a szeplős arcú, bolondos fiatalembert. A földszintes házikók között, a Mókus utcától a Jós utcáig egyetlen ablak nem nyílt meg alkonyattal, hogy valaki az ablakra könyökölve meghallgassa Szeszics mondanivalóit. Lehetséges, hogy a kisváros unatkozó asszonyai, álmodozó leányai éppen abban az időben mással voltak elfoglalva, amikor a szegény fiatalember az ablakuk alatt sétált. Ámde hiába állongott a Flórián téren, Óbuda ezen nagyvilági központján, ahol emeletes házak szédítik az idegent; céltalanul ödögött a tánciskola előtti korzón; társtalanul bolyongott a Duna-parton, ahol a tengerészek megigéztek minden selyemharisnyás kisasszonyt. Ezért nem is szeretett Szeszics elvegyülni a pezsgő sokadalomba, Lajos utcai sétálók közé: hisz itt ügyet sem vetett rá senki. Legfeljebb a zsidó templom körül ólálkodott, ahol néha reátévedt egy-egy szemsugár idegen országból menekült asszony pillái alól, aki még nem volt ismerős az óbudai viszonyokkal, és észrevette Szeszics fehér kalapját. Szeszics az ajándékba kapott tekintettel hazament, és órákig rajzolt maga elé fantasztikus megoldásokat. El kell szöktetni az asszonyt. Igen, de másnap megbicskázzák. Maradt hát minden a régi.

*

Egy holdas éj - kora tavasszal - ismét az utcára csalogatta Szeszicset, midőn az óbudai házak, tornyok, utcák olyan alakot öltenek a csalékony holdfényben, amint őket Szeszics látni szerette. A külváros néma, az ablakok setétek, a házakban a fiatal nők Szeszicsről álmodnak. Nincs konkurrencia, aludni mennek a tengerészek, levetette kék szoknyáját, fehér karingét a sekrestyés; a vidám csónakosok, akik alkonyattal evezve és dalolva vitték hölgyeiket a Dunán, messzire mentek; üzletéről álmodik hortyogva a kövér kereskedő, míg éjszemű felesége ábrándok himporával szempilláin, félig ébren hallgatja az ablakok alatt kitartóan hangzó lépéseket. A Szeszics lépteit. A Flórián téren a holdfényben megkisebbedik a kővitéz szobra. Csak egy tehetetlen kőkatona most a szobor, míg Szeszics árnyéka hosszú, hatalmas, felér az emeleti ablakokig, ahol bizonyára azok a finom asszonyok alusznak, akik mindig azt keresik az újságban, hogy mikor alapítja meg színházát vagy lapját Bélafi. Ámde csak keressék tovább ezek a jó szagú szépek a varázslatos notici. Egyetlenegy sem jött el még Bélafihoz, hogy ambíciót, tettvágyat, lelkesedést öntsön a költőbe. Nem érdemlik meg, hogy Bélafi (Szeszics) csak a kisujját is megmozdítsa értük. Járják tovább a rókatáncot, dúdolják émelgős valcerekiket, vénüljenek meg az unalomtól, az egyhangú külvárosi élettől: Szeszics nem segít rajtuk.

Ámbátor, ha volna valahol, valaki... De nem, az ablakok mind bezárva, az erkélyek üresek és némák, a földszinten sehol egy lámpa, amely mellett szerelmeskednek vagy haldokolnak, az őrkatoná fitymálva nézi az álmodozó költőt... És ezen az éjszakán mégis lett valaki, akiért érdemes volt ébren tölteni az éjszakát. Akinek hangja, arca, mosolya emléken maradt Szeszicsnél még sok éjszakára.

A Flórián téren kinyílt egy erkély, és fehérbe öltözött, fiatal nő hajolt ki az erkélyen. Gondolkozva körülnézett, mintha várt volna valakit. Arcát megvilágította a hold. Fehér volt, mintha Vörösmarty regéből érkezett volna. Hollóhaját egyetlen tű tartotta. Meztelen karja néha a kísérteteké, akikért agyonlőtték magukat a férfiak. Még enyhébb lett az enyhe éj. Szeszics kilépett a Flórián-szobor árnyékából, s kalaplevéve, dobogó szívvel közeledett az erkélyhez.

Az éji látomány nyilván cserepes virágait öntözte, mert Szeszics vizet érzett a fején. Az erkély alól szemrehányólag emelte fel fejét.

- Asszonyom - szólt rekedten, megrendülve.

- Pardon, uram - felelt az inges úrhölgy, és szégyenkezve, tágra nyitott szemmel, bűnbánólag nézett alá a megötlözött Szeszicsre. Még fehér kezével is intett. Aztán zárult az erkélyajtó.

Hogy doboghat a szíve? - gondolta magában a jó Szeszics, és vidor mosollyal, füttyörszve ment hazafelé. Végre, történt vele valami kaland.

De a következő éjszakákon hiába várta az erkély megnyílását. Az ismeretség nem fejlődött tovább.

Ha utad Óbudára visz, nyájas olvasó, ne csodálkozz ama fehér kalapos fiatalember szomorúságán, akinek bánata olyan szilárdul áll a Flórián téren, mint egy cölöp. Csaknem megállítja a villamost.

(1919)

Egy titok

Utazásaim közben, egy vidéki állomás várótermében, nagy, vasúti kupé lefüggönyözött lámpása alatt hallottam ezt a történetet, egy kövér, ravaszdi, bakatorszagú, bundás, lábzsákos, virzsiniaszivart élvezettel füstölő úriember mesélte valakinek, ismerősének, amikor egy név szóba került, mint egy hal ugrik fel a folyón... Azt hiszem, Nozdroviczkyról volt szó. Némely részletet talán elfelejtettem már a történetből. Éjszaka volt. Mindenkinek megvan a maga elgondolkoznivalója.

- Tíz évig tartott a válópöre, belevénültünk mind a ketten, ügyvéd is, kliens is. Sokáig nem bírtunk a menyecskével.

A hallgató valamit közbeszólt:

- Hogy híres verekedő volt? - A legbátrabb ember volt. Mindenkit megvert a vármegyében. Fogadásból akárhányszor belelőtt a lábába, kezébe. Meggömbítette az ezüstforintost. Választáskor az ellenpárt zászlórúdját a kortesek hátán törte össze. Megette a borospoharat. Télen megfürdött a befagyott Tiszában. Akárhány asszonynak, leánynak eltörte az ujját, aki nem akart engedelmeskedni. De Karolinnal még ő se bírt.

Egyszer lovas ember jött a falujából értem. Jönnék azonnal, nagy baj van. Az ügyvéd meg az orvos a mi vidékünkön mindig készen volt arra, hogy szekerezni, szánkózni kell. Az orvos vitte magával a másvilágot, az ügyvéd rátette kezét az itt maradt világra. Az ügyvéd fogalmazta a végrendeletet, az orvos volt a tanú. Összeölelkezve jöttek haza a torról, mert ők sohasem halnak meg.

- Mi baj van? - kérdeztem a lovas embert.

- A tekintetes urat kell kiszabadítani.

Akkor már ismertem Nozdroviczkyne furesa szokását. Rázárta az urára az ajtót. Napokig, néha egy hétig. Az ablakon át adott neki enni. Amíg kibékültek.

Estefelé érkeztem abba a bizonyos faluba. Farkasordító tél volt. Ilyen időben még a nagy lábujját sem dugja ki a paraszt a dunyha alól, de az ügyvédnek utazni kell. A kúria - még valódi kúria volt - csendes, csak a kutyák ugatnak, amíg megismernek. Köhögtem, káromkodtam; Nozdroviczky sehonnan sem kiált segítségért.

Benyomulok a házba. Ismertem itt a járást, hisz a lakodalmon is itt táncoltam. Az ajtók engednek, nyílnak. Végre a hálósobába érek. Karolin keresztbe vetett lábakkal ült a kandalló előtt. Vörös haja, szürke szeme, friss szája: piros és jó szagú, mint egy őszi reggel, amikor az ember szüretre készülődik. Még a bajuszkája és horgas orra is tetszett. Az ilyen asszonyoknak mindig lóháton kell ülni, agarak után nyargalni, veres kutyabőr kesztyűt viselni. Igaz, hogy a kúria falai tele voltak Karolin hozományaival: lovaglóostorokkal és régi, angol metszetekkel, amelyeken lordok és ladyk a falka megett lovagolnak, nyakukat szegik a vízmosásban.

- Gyere ki - szólt Karolin, valamely láthatatlan személyhez -, itt van az ügyvéded.

- Gyere ki, ha mersz, te gazember - folytatta Karolin, és egy huszármordályt az ágy elé tartott.

Hosszas könyörgésemre elhagyta a szobát, Nozdroviczky akkor kibújt az ágy alól. Leverte a ruhájáról a port, kifújta magát, a karomra tette a kezét:

- Két nap s két éjszaka őrzött itt a bestia - szólt fuldokolva a rettenetes ember.

Vérbe borult szemmel, bikadühösen ütött az asztalra:

- Ezt nem lehet tovább tűrni, holnap beadjuk a válópört, fiskális.

Egy ablakon át szöktünk, és a határcsárdáig futottunk.

Megindult a válópör. A régi világban a bíróság mindent megkísérelt, hogy a válás kimondása előtt kibékítse a házaspárokat. A mi törvényszékünkénél az öreg Kornis bíró azt a szokást tartotta, hogy a válni készülő házaspárokat magukra hagyta. Rendszerint rájuk zárta az ajtót valamely szobában. És csak egy-két óra múlva kérdezte meg tőlük újra, hogy fenntartják-e válási szándékukat. Az ember esendő. Sok férfi, asszony beadta a derekát ennek a módszernek. Hiszen többnyire hónapokig nem látták egymást a találkozóig. Az asszony is megszépült ezen idő alatt, a férfi is megéhezett.

Nozdroviczkyék a „Zöldfa” fogadó vendégszobájában békítgette Kornis bíró úr. Rájuk zárta az ajtót, ő maga pedig átballagott a közeli úri kaszinóba. Esteledett, mire a tarokkot abbahagyta. Intett nekem. „Gyerünk, ügyvéd úr, nézzük meg a halálosan gyűlölködőket. Tízet teszek egy ellen, hogy a világszép Karolin megbékítette válni készülő urát.”

Ezzel benyitunk a numero 8-ba. Karolint egyedül találjuk.

- Hol van Nozdroviczky? - kérde a bíró.

- Az ágy alatt - feleltem én.

Valóban, ismét odamenekült a szegény Nozdroviczky a felesége elől. Esze ágában sem volt elválni.

Talán tízszer adtuk be a válópert, tízszer húztuk ki Nozdroviczkyt az ágy alól. Amíg végre valahogy sikerült a dolog. De Nozdroviczky élete végéig nem tudott leszokni az ágy alá való fekvésről. A következő felesége már azért vált el tőle, mert Nozdroviczky mindig az ágy alá hívta. Ott is halt meg szegény ember, gutaütésben, az ágy alatt.

A kövér ügyvéd elhallgatott. Némelyek nevettek, mások elgondolkoztak. Ki látna bele a házastársak életébe?

(1919)

Egy régi adoma

Kisüsti, egy torzonborz, hegyes lépésű, apró termetű kisbirtokos: álmokkal kereskedett a Felső-Tisza vidékén, ahol valamikor sokat barangoltam.

Kisüsti egy őrházban lakott, amelyet még akkor építettek előrelátó hazafiak, amikor tervbe vették, hogy vasúti vonalat vezetnek erre felé. A vasút elmaradt - talán, mert tönkretette volna a fuvarosokat, az emberek tovább is kocsin utaztak, mint apáik. Kisüsti háza nem messzire esett az országúttól, és jósdát állított fel, amely leginkább az álmok magyarázatával foglalkozott.

Vásárosok, akik nem elrontói a jókedvnek, sőt maguk is a jókedvükből élnek: mikor megunták a kocsmát, hazafelé fordították a szekerük rúdját, betértek Kisüstihez, mint valami komédiáshoz. Nagyokat nevettek a tagbaszakadt csizmadiák, még folyton égő pipájukat is kivették szájukból, az ingüket pedig betolták a nadrágba, pedig kilógó inggel utaztak a fél országon át. A nagykendős, piros szőlőlevél arcú, a ládán való üléstől megszélesedett gyertyaöntőnek, mézeskalácsosnek, akik olyan okosak voltak, hogy behunyt szemmel megismerték a hamis tallért: elkomolyodtak, elgondolkoztak, amikor Kisüsti fenyegető hangon közölte velük, hogy kígyót, ártalmas álmokat hordanak a szívükben. Csak a lacikonyhás menyecskék nem vették valami komolyan a Kisüsti szavait, jobban ismerték a férfiak gyengéjét, étvágyát, szokását, semhogy megijedtek volna tőlük!

Kisüsti megfenyegette a klienseit a másvilággal, aztán szelet papirosra felírta a számokat, amelyeknek megjátszását ajánlatosnak véleményezte.

Ámde, a vásárok ritkák voltak, a könnyű kezű, felvidámodott vásárosok elgurultak szekereikkel, a vasalt ládák, amelyekben egy országnak való portékát tartogattak, elmentek más tájakra. Kisüstire az őszi vásár után ráköszöntött az egyedülvalóság és nyomorúság, legfeljebb a legyeket fogdoshatta össze, amelyek még az olyan szegényembert is meglepik, mint amilyen a jósda-tulajdonos volt. A heptikásan sárguló, visszhangos, őszi napokon legfeljebb a szél ment végig az országúton, száraz gallyakból való hintóján. Ki tudná, hová lesznek az emberek, a perecek, a füstölt kolbászok, jó illatú borral töltött kulacsok, töltött káposztától fénylő szájak, kopogós kacagások, pattogó kézfogások?... A legyek csaknem megették Kisüsti lábujját, ha kidugta a takaró alól...

S akkor a messzi város felől, ahol a didergő, ködrekedt időjárás beköszöntével az emberek legfeljebb a pincébe járnak, hogy bort fejtsenek a közelgő tél piros ünnepnapjaira, és még a háztetők és tornyok is ködkabátot és sapkát öltenek, amikor Kisüsti nyugodtan éhen halhatna a klienseitől - egy előkelő kisasszony jött a jósdához.

- Szerelmes vagyok egy csizmadiába - kezdte az úrhölgy némi szégyenkezés után, mint már annyian szégyenkeztek különös szerelmük miatt.

Kisüsti nyomban talpra állott, bajusza felé pedrő mozdulatot tett, ám igazában nem nyúlt a bajuszhoz, mert elég vastagon be volt az kenve hájjal. Köhögni kezdett, mintha disznótorban erős paprikát evett volna. Kipirosodott az arca, mint a havas téli táj, amelyre visszanéz a nap.

- Csak mindent őszintén, leánykám - mormogta izgatottan.

S az őrházban a következő rejtelmes dolgok kerültek napvilágra egy szív mélységéből. Kis- és nagy-Ugróczy Eulália egy nyári délután kertjükben pihent és álmodozott a földig érő ágú, kunyhószerű kőrisfa alatt. A kőrisbogarak halkán zümmögtek, fénylettek, az agár karikában

feküdt a földön, a kőcímerben az udvarház sárga homlokfalán az oroszlán mozdulatlanul tartotta a kardot, a galambok búgtak az udvar végén, amikor Eulália kisasszony azt érezte hirtelen, hogy valami a fülébe mászik, és ott duruzsolni kezd. Rémülten futott öreg dajkájához, tudós nagyanyjához, sőt atyját, a csacsihasú Ugróczy Flóris urat is felzavarta délutáni szendergéséből. A fülbemászó bogár nem akart előjönni sem a meleg olajcseppekre, sem a kolbász-töltőből fülbe lövellt vízsugárra. Nem bújt ki, de nem is fájt. Csak csendesen énekelgetett ott magában. És Eulália a következő holdvilágos éjjelen, amelyet ébren töltött az ablakra borulva, felismerte a fülbemászó duruzsolásban a kert végében lakó csizmadia hangját, aki többnyire asszonyoknak való csizmákat és cipőket varrt, és a kecsgeorrokknak, szemet szurkáló sarkoknak mindenféle szerelmes nótákat dalolgatott.

Hiába múlt el a nyár, a hold hideg lett, mint a szél, dió között szaladt az egér a padláson, a kifűtetlen kályhák rossz szagot terjesztettek, és lámpásnak fénylő karikája hosszú órákig állott a plafonon; Eulália füléből nem ment ki a bogár, amelyről most már bizonyosan tudta, hogy a csizmadia babonás hangja.

Kisüsti, miután a történetet alaposan végighallgatta, lehunyta a fél szemét, megdörzsölte a kezét, és kijelentette a kisasszonynak, hogy most már bízza rá a többi. Elkísérte a kisasszonyt a kétkerekű kocsizhoz, amelyen a városból jött. Eső kezdett szemeztetni, a gatyás taligás ráült a ló farára, és megcserdítette a gyeplőt a ló vizes hátán.

Mit tett Kisüsti, mit nem tett? Egy este, megbeszélés szerint a városi ótetetőnél várta Euláliát. Morgónak hívták ezt a temetőt, és olyan régi halottak feküdtek benne, akikre már maradékaik sem emlékeztek.

- Nem kell félni, mert elég rövid a szoknya - mondta Kisüsti, amint beléptek a Morgóba -, nincs már itt halottnak híre-hamva sem. Mind elszökdöstek ez unalmas helyről.

Őszi este volt, és a szél oly egyhangúsággal csörgette a száraz gallyakat, mint egy köszörűs forgatja kerekét. Néha megunt egyik-másik gally a játékot, és leröpült a magasból, mint az öngyilkos. A száraz levelek vándorútra menő mezei egerek módjára futottak a közibük pottyant ágak elől. Eulália rövid szoknyájának köszönhette, hogy egyetlen itt felejtett halott sem kapaszkodott a ruhájába.

Kisüsti a temető közepéig vezette a kisasszonyt, és éppen akkor jött fel a hold a „Körülsáros” csárda szalmatetője felett.

- Csak ne mozduljunk - rémítgette Kisüsti a kisasszonyt, akit egy márvány sírkő mellé állított, amely kő alatt legalább olyan rangú halott feküdt, mint Eulália.

A toronyban éjfél ütött, amikor a bátor csizmadia, híven Kisüsti úrnak tett fogadalmához, belépett a Morgó-temető kapuján, hogy bizonyítékát adja igaz szerelmének Eulália iránt.

A sírkő mögül a csalékony holdvilágnál látszott a közelgő Mátyás mester. Eulália már dobogó szívére szorította a kezét, s alig tudta magát visszatartani, hogy önfeláldozó szerelme elé rohanjon.

Ámde egyszerre Mátyás mester megállott, és hátrakapta a fejét.

A földig érő százgalléros köpenyeg, amelyet Kisüsti utasítására az éjfélt találkozóhoz magára vett, hogy senki fel ne ismerhesse: a temető kapujától seprte a földet, a földet borító ágbogas, tüskés ujjú száraz gallyakat, dértől tapadó faleveleket, és a köpenyeg alja megtelt számartóvissel, ággal, füvel, amely eleinte halkan, később mind hangosabban kezdett zörögni, amint a csizmadia lépései tétovázók lettek. Jobbra-balra nézegetett, kapdosta a vállát, a fejét, rázta a köpenyeget, és több se kellett a csizmadia éjfélt vendégeinek: a száraz gallyak oly panaszosan

kezdték csörögni, mint árva gyermekek, rácsörrentek a levelek, mint láthatatlan kis lelkek, a nagy, száraz fák pedig hirtelen borzasztó árnyékot öltöttek, amint a csizmadia léptei felverték a temető csendjét.

Mátyás megállott, mintha kísértetet látna.

- Mátyás! - kiáltott fel Eulália.

De a csizmadia már elveszítette az eszét. Futni kezdett a sarkában nyüzsgő, fenyegető, boszorkányujjakat tördelő, sötétségben szörnyekké növekedő, másvilágról visszatért falevelek, lehullott gallyak, kapaszkodó tövisek elől. Futott: - mintha egy egész hadsereg kísértet jönne a nyomában. Loholt: - mintha eleven ördögök kapaszkodnának a százgallérosába. Menekült: - mintha az ótemető valamennyi elfelejtett halottja rajta állana bosszút. Letért az egyenes útról, amely átvezet a temetőn. Sötétben a sírok között bukdácsolva, árkokban, gödrökben, bozótokban vergődve szaladt az éjszakában, ahol a sok száraz gally egymásba kapaszkodott, átölelkezett, mintha nagyon régen látták volna egymást. Futott a csizmadia összevissza a temetőben. Vitte északról délre, keletről nyugatra a kísérteteket egymáshoz látogatóba. Ráültek a köpönyegére, és hajtották, mint egy lovat. A vállára zuhantak a magosból, a szemét fenyegették, vihogott a bagoly, és a szél nagyokat kacagott.

Reggelre megfulladva találták Mátyás csizmadiát a temető árkában. Megfojtotta a százgalléros köpönyeg csatja, amelyet este szorosabbra vett a szokottnál.

(1919)

Öregemberek utcája

Ebben az utcában tavalyi divatlapokat forgattak a nők az őszi délutánokon, amikor a bolthajtásos szobácskákban összeültek, titkaikat megbeszélték, hajukat, szemüket, arcukat mind inkább megvilágította a vaskályha tüze, felpirultak a hervadtak, melegen susogtak a reménytelenek és a megsebesültek, akik itt-amott az életben, egy magános petróleumlámpás alatt, az utca végén vagy a templomkertben csörgő október délután: szúrást kaptak a szívéükbe, arra készülődtek, hogy majd bevarrják a lyukat, miután a varráshoz értettek, s új életet kezdenek... amíg jött a végleges alkonyat, a katolikus templom tornya mind messzebb távozott Óbudáról, az ablakok alatt nagyon elmélyült a járókelők hangja, és a köhögés messziről hallatszott - venni kellett a nagykendőket, amelyek már a nagymamákat őrizgették régi teleken, a keskeny ajkat éppen úgy betakarták a kendők, mint a temetőbe költözött öregasszonyokét, akik sohase mondhatták el egy hosszú életen keresztül, hogy mit is éreznek, vágynak, reménylenek... s a kendők megtartották most is a titkokat.

És a léptek elkopogtak, elsuhogtak, elaprózódtak szerte a kis házakba - vajon, mit csinálnak a lábak, mikor nincs hangjuk? -, a kapuk bezárultak, mintha örökké tartana a leereszkedő éjszaka, a fonnyadt függönyök mögött életre keltek a petróleumlámpások, ezek a barátságos tanúk a csendes estéken, hosszadalmas éjszakákon. Az utca végén egy vén nyárfa állott, amelynek oly kevés volt a levélzete, mint az öregasszonyok bajsza. Szent Mihály fájának hívták - talán mert egykor lovat faragnak belőle, amelyen a helybeli lakosok elnyargalnak az utcából. A háztetők a Szent Mihály fája körül: megannyi homlokba húzott kalapok. A szél szellemhangon zenél a háztetők és a vén fa körül.

Sohasem történik itt semmi - de mégis van téma, amiről beszélgetni lehet: tavalyi dolgokról, tíz év előtti eseményekről. Így például tán egy évtizedig foglalkoztatta a helybelieket a következő történet:

Majlandi Pál, aki éppen olyan öregember volt, mint bárki az utcában: egy őszi este vendéget kapott.

Körülbelül két hét óta feküdt már ekkor Majlandi a félhomályban a mind nyugodalmasabbnak érzett ágyban, és esténként a tenyerén át nézegette a lámpás fényét. A sarki boltosnál és Tercsinél, a varrónőnél megállapodtak, hogy Majlandi többet nem kel fel az ágyból, legfőljebb annyi időre, hogy rejtegetett kis pénzét felássza a Duna-parton. Ezek és azok számíthatnak némi örökségre... amikor, mondom, vendége érkezett Majlandinak.

Azt mondták: olyan ruhában jött, mint a lovarnők: akik mezítelen karral, pörge szoknyácskában, mélyen kivágott derékban, rizsporos arccal lovagolnak a cirkuszban. Annyi szent, hogy nyomban a Majlandi ölébe ugrott, a kisütött haját az öregember vállára fektette, a két lábszárát messzire elnyújtotta, miközben sarkát a laktopánban összeverte. Rózsaszínű trikójában úgy ugrott, mint a gumilabda, és elzavarta azt a két öregasszonyt, aki némi örökség reményében már előre gyakorolta magát a sírás-rívásban a nagybeteg ágya körül. Az egyik öregasszony, Majlandi hites felesége: éjszakánként a haldokló mellé szokott feküdni, és így-amúgy igyekezett melengetni annak hidegülő tagjait - ámde a vendég lerúgta őt az ágyról, és kijelentette, hogy egyedül neki van joga Majlandi utolsó óráihoz, miután az öregember mindig csak őt szerette világéletében, és soha el nem felejtette. A megsértett öregasszonyok segítségül hívták Kálmánt, ezt a soha meg nem öszülő, veres asszonyt, aki állandó veszedelme volt a férfiaknak ebben az utcában, és olyan ügyes volt, hogy még a csinosabb mellénygombokat is el tudta csalni az öreg férfiaktól, ugyanezért ezt a férfinevű asszonyt meglehetősen gyűlölték a nők -

ámde most, az idegen lovarnővel szemben mégiscsak Kálmánhoz folyamodtak, aki helybeli volt, bármennyi bűn terheli a lelkiösmeretét. Kálmán hegyes kontyba csavarta a haját, felkapta szalagos cipőjét, kockás szoknyáját, amely után Majlandi is ugyanannyit billegett, mint bármelyik öregember az utcában; hangos, üde nevetéssel rontott be Majlandihoz, és azt kérdezte a haldoklótól, vajon elment az esze? Majlandi azonban szemhunyorítás nélkül fogadta Kálmán kérdéseit, és kijelentette, hogy a lovarnő az, akit egész életében szeretett. Igaz, hogy mondott dicséreteket, megelégedéseket, helyesléseket más nők bájai felett is, de ezt csak unalomból tette. Nagyon egyhangú volt itt az élet. A helybeli lányok mind másokba szerelmesek. Öregember csak úgy nyerheti el kegyüket, ha előbb özvegyé lesz. Míg a lovarnő sohase akart hozzá komolyan férjhez menni, csak szerette önfeláldozó, hallgató, messziről is mindig melegítő szerelemmel, mint egy drága emlék az ifjúkorból. Kálmán megbukott. „Rettenetes!” - mondta, és elsietett az ablak alatt.

Majlandi most már egész hátralévő idejét a lovarnőnek szentelte. Felkelt ágyából a félholt, és karjában hordozta a boszorkányt, mint az anyák csecsemőiket. S dédelgető, gyöngéd szavakat mondott neki, amilyeneket senki sem hallott az utcában még Majlandi Pál szájából. „Hát mégis visszajöttél, aranyos szitakötőm? Igaz, hogy harminc éve visszavárlak!” - mondogatta az öregember, a lovarnő pedig nevetett, amint az álomban látott nők kacagásától cseng a férfiak füle. Végighordozta a szobán, a házon; megmutatta a lovarnőnek a pókhálós sarkokat, rokkant karosszéket, félhomályos zugolyt, ahol róla gondolkozni szokott. Megmutatta az ablakot, amelynek ködébe, zúzmarájába hosszú teleken ujjával beírta a lovarnő nevét. „Ugye, Ribizinek hívtak, én kedvesem?” Őlében felvitte a padlásra a hölgyét, és kitekintett vele a padlásablakon, ahol évekig nézte a Lajos utcát, amerről a lovarnőnek az elmulasztott találkára jönni kellett volna. Aztán még egyebet is csinált Majlandi úr a vendége tiszteletére. Elment borotválkozni és a borbélyműhelyben a lovarnőt maga mellé ültette. Bár szigorú, otthon ülni való, őszi időjárás volt, Majlandi elővette görbe botocskáját, és másik karjára a lovarnőt fűzve, elsétált a hegyre, az erdőcskébe, a búskomoly Duna-partra, a néma kikötőbe, ahol magános férfiak arról szoktak álmodozni, hol is hibázták el az életüket. De még a hegyoldali kocsmába is elvitte vendégét Majlandi, és megmutatta neki az asztalt, amely mellett üldögélni szokott egyedül, kezére hajtott fejjel, októberi délutánokon, midőn korán bealkonyodik, és a poharakat mind nehezebben találja meg a kéz a setétségben. De annál bővebben jönnek az emlékek, mint tarka vásárosok az országúton. „Itt voltam néha boldog, ha az italban megéreztem néha a csókod ízét, egyetlenem!” - rebegte Majlandi Pál.

S ezután hazamentek a kis házba, ahonnan ekkorára már eltakarodtak az öregasszonyok, elvisített a megcsalódott Kálmán, a vén macska, amely már egyedüli uraságnak hitte magát a házban, kiült a tető gerincére, és Majlandi egész este táncolt a lovarnővel. Vállára ültette, fejére emelte, a levegőben hintáztatta, letérdepeltette, forgatta, ölelgette, szitálta a lovarnőt, mint fiatalemberek szokták szerelmesüket, akiknek érintésétől szinte megbolondulnak. „Én vagyok a te boldogságod!” - mondta diadalmasan a lovarnő. S éjfél tájban lepkekönyű kezével lezárta Majlandi Pál fáradt szemét. - S az öregemberek utcájában azóta mindig várják a titokzatos lovarnőt.

(1919)

Józsefváros

Történetünk hőse, a szegény fiatalember húsz forinttal zsebében, az utazótáskájában piros monogramokkal ellátott fehérneműdarabokkal, vállán egy gyöngyházgombos sárga kabátban érkezett meg a Keleti pályaudvaron a fővárosba. Az elsorolt értékeket vidéken lakó szüleitől kapta ajándékba, amikor elindult szülővároskájából, hogy utat és megélhetést vágjon magának abban az idegen nagyvárosban, amelyet eddig csak gyermekkori emlékeiből és a szalonszalon helyet foglaló képes albumból ismert. (A Lánchíd oroszlánjai a fotográfiáról farkcsóválva néztek a vidéki fiatalemberre, a kis lóvonatú kocsik körül lépegető napernyős, fodros szoknyás, uszályos hölgyek, kürtőkalapos, cinegelábú gavallérok, akik a fővárosi népet jelképezték, még teljesen ismeretlenek voltak a fiatalember előtt, mint akár New York város járókelői az úti album más fotográfiáin. Most válik majd el, hogy kikkel sikerül majd megismerkednie a díszes kalapú delnők közül, akik még nem régen vetették le a krinolint, de a szoknya még a földet septe, hogy csak akkor tudhatta meg az ember, milyen a fővárosi hölgyek lába, ha megházasodott. Most válik majd el, kiket sikerül barátoknak megnyerni a hegyes orrú, elbizakodott arculatú férfiak közül, akik látszólag a legnagyobb gondtalansággal taposták a járdát a Kerepesi úton.)

Hogy el ne felejtjük, a fiatalember atyai ajándékai közé tartozott a keresztnéve is. Nagyralátó atya ugyanis Achillnek kereszteltette, miután sokáig habozott a Hektor és Arisztidész nevek között. Achill az iskolában eleget vezetelt atya nagyravágása miatt, tanuló társai nemegyszer gyűlöletessé tették előtte nevét, de az élet még hátra volt. Lássuk, mennyiben vette hasznát keresztnevének.

Achill a Gyöngytyúk utcában vett kvártélyt, miután ennek az utcának a neve már akkor megtetszett neki, midőn azt először megpillantotta a *Vadászlap*-on, amelyet atya, előkelőség szempontjából, hetenkint végigolvasott, egészen addig, hogy szerkeszti Sárkány, szerkesztőségi iroda: Gyöngytyúk utca 10. Achill, a szentimentális ifjú, itt hiába várta a varjúkárogást, amely a ködös őszi reggelen felébreszti, mint szülővárosában, midőn a fekete madarak a november beköszöntésével sűrűn ellepték a vörös hasú torony kalapját. Sőt, fának, ligetnek, alkonyati vándorköpnögyegbe öltözködő jegenyének se volt helye a Gyöngytyúk utcában. Mégis romantikus volt ez a hely, mert a házak oly régiek voltak, mintha valamennyien egy régi századból jöttek volna át, hogy kandi, fecsegő öregek módjára szemügyre vegyék az új lakókat, akik a régi, jó ismerősök helyét elfoglalták. A háznak, amelyben Achill tanyáját felütötte, oly kacskaringós volt a lépcsőzete, hogy nem lehet másképpen elképzelni: a lakókat utolsó útjukra, koporsójukkal csigán és kötélén eregették le az udvarra, ahol már kiterjesztett karral várta a pap, és zsebkendővel a szomszédság. De a régen elment lakók így is mély nyomokat hagytak az udvar gömbölyű kövein, a hideg kapualjban, a grádicson, amerre jártak egykor, ifjan, lengedezve szerelmi érzésektől, kettőt is ugorva a lépcsőfokon, majd később örege, gondterhelten, mély megvetéssel az ifjak ostobaságai iránt. Achill öregasszonya, akinek ritkás, ősz haján át egy vöröshagyma nagyságú daganat, mint a gonoszság fészke mutatkozott, különös gyűlölettel forgatta szemeit, amidőn kacagást hallott valahol a régi házban. Mintha becsületében sértették volna meg az öreg hölgyet, nyomban letörölte a ködöt az ablakról, hogy megnézze, kinek van kedve nevetni a mai viszonyok között. Természetesen, valamikor jobb napokat látott, mint minden lakáskiadó a Józsefvárosban, férje számtanácsos volt. Ezenkívül még egy sohasem látott nő lakott itt, akit az öregasszony bizonyosan a fehérneműs szekrényében őrizgetett, és csak néha adott neki szabadságot, hogy egy rejtelmes, földig érő vászonfüggöny mellől megriadva eltűnjön, amely az előszobát elválasztotta. Ez a

nő mindig alsószoknyában járt, örökké papucsban csoszogott, mintha bűneit vezekelné a rossz házasságért, amit egy gazembernek nevezett valakivel kötött, sohasem lépett ki az utcára, senki se tudta, hogy fiatal vagy öreg, de a varrógépet (a függöny mögött) oly lendülettel irányította útjára, mint egy énekesnő kezdi a maga számát; azonkívül különös zenei csengése volt a csészéknek, fedőknek, tálásoknak, ha ő vette őket kezébe. Így muzsikálgatott a sohasem látott nő, akit a gonosz öregasszony bezárt. De annál többet vette ki részét az „élet örömeiből” az öregasszonyság unokája, bizonyos Zefi nevű, bronzhajú kisasszony, aki annyit járt-kelt a lépcsőkön, a szobákban, az utcában, mintha anyja helyett is ő végezné a köteles testmozgást. Zefi olyan volt, mint a kakasgyufa; piros hárászkendőjében megbolondította a Gyöngytyúk utcát: ha Achill költő lett volna, Zefihez írta volna verseit.

De Achill csak egy félénk, érzékeny fiatalember volt, aki hetekig nem mert kilépni szobájából, amelyben oly mozdulatlanul tartózkodott, mint halott a koporsójában. A háztetőkre, ezekre a csúf, füstös, dísztelen tájakra ablakából sok száz és száz figurát rajzolt, akikkel majd későbbi életében kíván megismerkedni. Miután még huszadik évét nemigen töltötte be, az alkonyi vendégek között igen sok volt a nő, akik a késő őszi időjárásban is meglehetősen lenge ruházatban mutatkoztak. Voltak grófnők és táncosnők, gazdag polgárasszonyok és előkelő úrikisasszonyok, zárdák leányai és a színpadi világ rizsporos vállú tündérei: amint egy ismeretlen fiatalember elképzei majdan boldog éveit az idegen Pesten. Csak az volt a különös, hogy az elővarázsolt nőknek csak a ruházatuk volt különböző - a hercegnő uszályban, a táncosnő pörge szoknyácskában -, ámde arcuk egy és ugyanaz volt. Bronzvörös hajú, szenvedélyes, türelmetlen, mohó arcok, a tengerzöld szemekben lobbogó élet szomjúsága, kihívósága, kívánsága... egy józsefvárosi kisleány képzelgése, amint oly boldogan dobna magát az élet árába, mint akár a Duna hullámaiba. Természetesen férfiak is voltak Achill alkonyi vendégei között, elefántcsont sétatálcás, térdnadrágos, kövér grófok, nagy tekintélyű városatyák, színes kabátú hercegek, akik jól megtömött pénzeszacskót tartottak a kezükben.

A harmadik hét végén Achill egy este elment a Gyöngytyúk utca végére, ahol a Kerepesi út ömlött, mint egy óriási folyó, amelyen regatta folyik. Amíg a folyópart erzsébetvárosi oldalán elevenen vonult fel az élet, csak a zászlók hiányoztak a búcsújárók kezéből, a Rókus oldalán, a szeplőtelen Mária szobrának környékén a Kerepesi útra nyíló mellékutcák arra látszottak teremtvé, hogy az este beálltával elnyeljék a hazafelé vitorlázó hajósokat. Míg odaát a széles gyalogjárón vidám tömeg vonult az őszi estében, multságba, álarcosbálba, zenés kávéházba, ahol a nők nemzeti szalagos fehér ruhában már gyantázták a vonót, ideát, a józsefvárosi oldalon mind ritkábban koppantak a hazatérők lépései. A gázlámpák alatt szinte a késelem aggodalmával arcán igyekezett egy-egy cinkeorrú, öreg polgár, aki régi szokás szerint náthás volt őszi időben; a földből alig kilátszó kisgyermeket görcsösen vontak kezüknél fogva kövér asszonyok, akiknek ódivatú kalapjuk félrecsapódott a sietéstől. A régi Nemzeti Színház felől, a messzi-messzi Belvárosból pihegve, megriadva futott az estében egy rövid szoknyás varróleányka vagy a kalaposbált tündére, mintha a Józsefvárosnak külön baktere lett volna, aki feljegyezi a későn hazatérőket. Itt talán még a polgári becsület dolga volt, hogy estére mindenki otthon legyen. És az idősebb polgárok sem engedték meg maguknak, hogy más városrész korcsmájában töltsék el az estét. Legfeljebb a sarkon volt az a korcsma, ahol a törzsasztal állott, ahonnan hamarosan hazasiettek, ha vendég érkezett otthonukba, vagy egyéb szerencsétlenség történt. Az utcában mindenki meghallotta, ha egy-egy kapu döngve kinyílt, és a légszeszt lecsavarta a házmeister. Míg a túlsó partról víg zene, kurjongatás hangzott, a lóvonatú még megrakodva gurult a Keleti pályaudvar felé, magas hátú hintók robogtak, a kocsisok dunántúli kiejtéssel káromkodtak, a százlépésnyiről felismerhető, vidéki embernek kedélyes figurája már javában ingadozott a gázlámpák alatt: ideát aludni tért

a városrész, kevés ablakban látszott világosság, a függönyöket összevonták, az ajtókat bezárták, s a köd ráült a háztetőkre.

Zefi egy estén benyitott Achill szobájába, oly természetességgel, mintha testvéréhez lépne be.

- Miért nem udvarol maga nekem soha? - kérdezte. - Megöl az unalom.

Achill végtelen zavarba jött.

- A távolból imádom.

Zefi leült a dívány közepére.

- Nagy szégyen volna, ha a szomszédból kellene áthívni a diákokat, hogy mulattassanak. A maga kötelessége engem mulattatni, viszont az én feladatom fedőt melegíteni, ha gyomorgörcse volna.

(1919)

Sándor tér

A Sándor tér valamikor arról volt nevezetes, hogy egyik ablakában, este tíz órakor, gyönyörű úrhölgyet lehetett látni.

A szegény diákok, akik a Józsefváros hónapos szobáiban oly melegséget leltek, mint a veréb a rideg nagyváros esőcsatornája alatt, sokat beszéltek e tündéri látományról. Leginkább a Gavallér fiúk szobájából lehetett szemügyre venni az égi jelenséget. Ez tágas szoba volt, ahol cipőszaga volt a kályhának, amelybe mindig akadt tüzelő, és a városrészben meglehetősen hírnévnek örvendett a Gavallér fiúk kályhája, midőn szállingózni kezdett a hó a háztetők felett, és a szélkakasok napjában többször is változtatták állásukat. Beköszöntött a tél, és a józsefvárosi szegény diákok a Sándor térre vitték hónuk alatt hegedűjüket, ahol tanulás után zenéltek, énekeltek, pajkos történeteket mondogattak egymásnak, amíg a Gavallér fiúk a kályhát rakták. A hegedülés, dalolás, láрма azonban csak arra való volt, hogy hamarabb múljon a délután. Az órák ismételten elkongatták a fogyó időt, a tér bokrai mind árvábbak lettek, és mind ijedtebben zizegtek, mintha rettenetes aggodalom lepné meg őket, hogy a következő éjszaka leend az utolsó. A palánk mellett mind ritkábban hallatszott a polgárok lábainak csoszogása, botjának kopogása; mind ritkábban kívántak egymásnak jó éjszakát azon a reszkető hangon, amely örök búcsúzásnak is képzelhető. Gyász borult a térre. A sötétségben bizonyosan elszökdöstek az utcai lámpások, ha volt eszük. A bérházak ablakai megvilágosodtak, az emberek levették sáros cipőjüket, és elkezdték otthoni foglalkozásaikat. Legkésőbb az az ablak világosodott meg, amely mögött ama bizonyos tündérnő lakott.

Ez a hölgy napközben sohasem volt otthon, este jött, és elgondolkozott, mélabús arccal tette le kalapkáját. Barna volt, és hajába korai fehérséget rakott az idő, mint sötét fenyveserdők bevágásaiba hóport szór a szélvész télelőn. Nagy szemei voltak, mint a múlt századbeli képeken Szendrey Júliát ábrázolták. Stuart-gallérjából büszkén nyúlott ki hatyúnyaka, amint otthoni tennivalóját elkezdte: órákon át nézegette hervatag, őszillatú szépségét a tükörlapban. A szélkakas tavasz szellőjében andalgott, vagy rémülten menekült a tél sikátori orvgyilkos támadásai elől: bármit mutatott a kalendárium: a téren átballagó ismerős polgárok vidulva siettek május zöldjébe, vagy vigyázatosan ballagtak a hópelyhes gyalogjárón; június aranyától piroslottak a cseréptetők, vagy karácsonyi hó fehérítette a házakat: a gyönyörű hölgy elbűvölten nézegette magát tükreben, és bizonyosan nem vette észre, hogy csendesen hervad. Mindig fekete ruhában járt, kesztyűjét otthon sem vetette le, mintha estélyi vendégeket várna, akik hódoló szavak, drágakő módjára fénylő bókók tarkabarka seregét hoznák fel magukkal a Sándor térről... már ott nyomakodnak a kifent bajszerű, hevülékenységtől kipirult szájú lovagok a grádicson, kezüket a kilincsére tették... A háziasszony mohó pillantást vet tükrebe.

De sohasem látogatta meg senki az esti nőt. Csak a Gavallér fiúk és barátai nézték öt epekedve a szemközti ház ablakából.

- Én úgy megölelném, hogy soha többé nem jutna eszébe szomorkodni - mondta az egyik Gavallér fi.

- Én azt hazudnám neki, hogy arcának őszi hervadása, szemének októberi fénylése, kezének babonás ráncosodása, rizsporos nyakának bágyadtsága: üdébb, mint az ifjúság - szól a másik Gavallér.

És a diákok mindezt helyeselték, mert régi történet, hogy a hervadó, túlérő nőknek olyan aszúízük van, mint a gallyon felejtett gyümölcsnek. És epedtek, rajongtak, álmodtak a fiúk gyönyörű hölgyről, akinek orrán apró erek olykor felpirultak, mint az aszott szőlőn. És a hölgy

csak mélabúsan nézegette magát tükreben, mert nem jöttek a lovagok, akiket úgy várt, hogy majd meghalt utánuk.

Így epedtek, epekedtek egymásért valaha emberi szívek a régi Sándor téren, anélkül hogy tudtak volna egymásról.

*

A hölgy egyszer megbetegedett, és napokig feküdt ágyában.

A Gavallér fiúk jól látták sápadt, szenvedő arcát a párna fehérségén, amikor esténként lámpát gyújtott, és kimeredt, nagy láztól pirosuló szemmel nézte a kis szoba mennyezetét. A beteget senki sem látogatta meg, csak a diákok gondolatai. Senki se kopogott ajtaján, bár úgy figyelt minden neszre, hogy tán a patkány futását is meghallotta odalent a Sándor téren. A homlokát az ég felé tartotta, mintha onnan várta volna a simogató kezet, amely enyhülést hoz fájdalmaira.

Az ablakon halkán zenélt a hóesés, mint túlvilági zene, amelyet angyalok játszanak magányos betegek mulattatására. És a hölgy arca mind fehérebb lett, mintha a havas háztetők figyelő fekete szemei, a padláslyukak mögül fújná valaki a halálos púdert.

A Gavallér fiúk olyan részvéttel nézték ablakukból a nagybeteget, amilyen érzelmre csak ifjúságában hajlandó az emberfia. Végre egy keddi estén, Szent Antal estéjén, a Gavallér fiúk azt tapasztalták, hogy a gyönyörű hölgy nem mozdul fektében.

A háztetők kéményei mellől már elszökdöstek azok a szürkés-kék köpenyeges kísértetek, amelyek ott lapulva, a József utcai torony esti harangozását várják.

A Gavallér fiúk átkeltek az éjbe borult téren, és benyitottak a hölgy lakására, akit már halottnak hittek.

A gyönyörű nő felült ágyában, és így szólt a fiúkhöz:

- Bár itt szegényesnek látnak mindent, tudják meg, hogy valamikor remek bútoraim voltak, egy szobám rózsafából, egy másik kanadai nyárból, amint az öreg Thék munkálta. Gazdag és előkelő hölgy voltam, amíg szüleim éltek, rokonaim szőlőbirtokosok voltak a Sas-hegyen, de jöttek istennek csapásai: egy kalendáriumnak minden fehér lapját meg lehetne tölteni a családi szerencsétlenségekkel, amely lapokra azelőtt csak a bevételt és a vagyonosodást írták. Most a sor elejétől, a lap végéig: csupa halál, csőd, szegénység, szomorúság. Valaki nagyon megátkozott bennünket, valakinek igen jó összeköttetése lehetett az Úristennel, hogy az elhagyott minket. Házaink voltak a régi telekjegyzőkönyvekben és a budapesti útmutatóban, amelynek egy régi példányát fejem alatt őrzöm. Milyen kár, hogy ezeket a cím- és lakjegyzékeket minden esztendőben újra nyomtatják! S a régi neveket felváltják az újak a ház- és telektulajdonosok névsorában!

A gyönyörű nő hátrahanyatlott, hogy erőt gyűjtsön további elbeszéléséhez.

- Az utolsó gazdag ember családukban Ferdinánd úr volt, aki éppen olyan váratlanul halt meg, mint a többi hozzám tartozók. A nagybácsi mindenét a budai szegényeknek adományozta még életében, magának csupán évjárandóságot kötött ki - meglehetősen ijedelemmel hallottam tehát halála hírért. Szerencsére a budai szegényeknek más dolguk volt azon a havas estén, mint jótévőjük megsiratása, egyedül virrasztottam tehát a halott mellett. Az öregúr az asztal közepén feküdt, és még piros volt az arca, mint a szőlőlevél. Lábszárait messzire elnyújtotta, kezét kedélyesen összefonta, mintha téli időben nyitott kocsin utaznék, a két gyertyaszál csak azért látszik mellette állni, hogy legyen mivel pipáját meggyújtani, ha felébred.

Éjfél felé elálmosodtam, de mielőtt a szomszéd szobába vonultam volna, egy kis régi művű kézi csengettyűt helyeztem nagybátyám összefont kezei közé.

Alig szundítottam el, csengetés ébresztett fel. Először azt hittem, hogy a kapun csengetnek álorcás éjféli lovagok, akik a halott kirablása végett jöttek, miután nincsenek helyesen tájékozva a való tényállásról. Midőn kidörzsöltem az álmot szememből: eszembe jutott a halott kezébe helyezett csengettyű. Talpra ugrottam, és a szobába rohantam. Nagybátyám felült az asztal közepén, és kijelentette, hogy mindig félt a tetszhaláltól. Sajnos, most már nem csinálhatja vissza a történeteket, nincs módjában megsemmisíteni a gyászjelentéseket, a megrendelt temetést, a gyászruhákat, a sírásók munkáját, a pap előre betanult prédikációját, a különböző egyesületek és társaskörök (amelyeknek tagja volt) gyászszoneklatait, a híres kántor előrelátható sikerét, a harangozó örömét, a temetésrendező büszkeségét, egyszóval mindazt, ami az ő temetésére készülődött. Nagybátyám jó ember volt. Szégyellt volna még a házmester szeme elé kerülni is elevenen, hisz a házmester már délután a saját lábára húzta árván maradt csizmáját. Nagybátyám emellett hiú ember is volt, gyönyörködni akart a saját temetésében, ha már egyszer belefogott a dologba. Ki tudja, hogy Niklein, a halottkém, oly könnyűszerrel kiadná másodszor is a halotti bizonyítványt, ha most Nikleint megszegyenítené; és már tán megmosdatták a szóadás szappannal a vízvezeték alatt az összes árvaházi gyermekeket is, akik az előkelő polgárok temetésére kivonulni szoktak

Megállapodtunk tehát nagybátyámmal, hogy bizonyos ideig viseli a konzekvenciákat. Családi kriptánk a Kerepesi temetőben elég kényelmes és szellős. Egy gumicső segítségével minden nap leküldhetek hozzá némi eledelt s egy fél liter borocskát, mert az kitűnő orvosság mindenféle járványos betegség ellen.

S így múlt el tíz esztendő, egyetlen nap sem mulasztottam el nagybátyám táplálását, bár néha már nagyon elcsüggedtem, vajon érdemes még táplálnom a mindenki által elfelejtett öregembert. De kötelességtudó, lelkiismeretes teremtes voltam. Nem tudtam elfelejteni, hogy első helyet biztosítottak nekem a temetésen.

Vártam, várakoztam, mikor unja meg nagybátyám a kriptai magányt, mikor húzza meg a csengettyűzsinórt, amelyet csuklójára kötöttem. Apránkint mindenemből kievett a halott. Az utóbbi években már abból éltem, hogy sorsjátékot rendeztem. Számokat adtam el a Józsefvárosban: régi szép ruháimra, kalapjaimra, legyezőimre, vázáimra, képeimre, bútoraimra, pávatollaimra, óráimra, karpereceimre, kínai porcelán csészéimre. S így ellutritzam mindenemet... Sajnálom, hogy már nincsen néhány eladni való számom kedves látogatóim részére.

Így szólt a gyönyörű nő, és a Gavallér fiúk megilletődve álltak a haldokló ágya felett. Míg az rámutatott a velencei tükörrre, amelyben nézegetni szokta magát. A fiúk megértették kívánságát, elébe tartották a tükört. A gyönyörűség előbb rálehelt a tükör lapjára, ujját végigvonta a párázaton, aztán így szólt halkán, titokzatosan a fiúkhoz:

- Sorsoljátok ki a tükört a Sándor téren. E tükörrre lehelt végsőt az utolsó Zwikli sarjadék. És az összegyűjtött summácskán tápláljátok tovább nagybátyámat, a tetszhalott Ferdinándot a Kerepesi temetőben.

*

Sashegyi Eulália, aki e néven az utolsó volt, ezzel meghalt.

(1919)

József utca

Akkoriban még divat volt kísértetesdit játszani, mint akár a haragszomrádot. Csodálkozó szemű, hiszékeny homlokú, békességes polgárok laktak a József utcában, akik inkább elhitték a természetfölötti dolgokat, mint rajtuk vitatkoztak. A házak többnyire földszintesek voltak. Drágalátos udvarok kopott kockakövein halkan járdalt az emlékezés, mintha senki se távozott volna végérvényesen Pestről, szokás volt esténként a halottakról beszélgetni, akik itt meg ott jártak, ezt és amazt mondták, megcsodálni való dolgokat cselekedtek: Pest a múltjában élt, mert senki se látta a jövőt. S így nem is lehet csodálkozni, hogy az Ivkov-féle kocsmában (a mai négyemeletes Üchtritz ház helyén) minden éjjel betért az öreg Szmetya, és megitta a maga fél liter borát, amely az udvari ablakba volt készítve.

Lehet, hogy más kocsmáknak is megvoltak a maguk Szmetyái, de a József utcában senki se konkurrált az egykori tanárral. A tanár cügos, éberlasztig félcipőjében még fájós lábaival is fürgén ment végig az udvaron boráért. Egy darabig fizették a Szmetya örökösök a kontót, a tanár egész életében Ivkovhoz járt bort inni (máshol hamisat mértek), de a kegyelet sem tart örökké, a kocsmáros beszüntette a rovást Szmetyának. Az ablakra cédulát akasztottak, amelyet ebben az időben kezdtek nyomtatni Pesten: Hitel nincs. Szmetya bosszúsan zörgette meg az ablakot, némelyek még a dörmögést is hallani vélték a vendégszoba kerek asztalánál, ahol estéről estére helyet foglalt Gáspár Imre, Náray Iván és más költők. Szmetya, bár haragban vált el az írói társaságtól - egy nyelvészeti kérdésen összekaptak, és a tanár fél messzely borával már aznap este elült az asztaltól, és a szomszéd asztaltól küldte paprikás megjegyzéseit -, szomjúságában elfogyasztotta a spriccert, amellyel az írók megkínálták, ha dühösen zörgetett. Ámde néha Gáspár Imre a kísértetek órája előtt aludni ment (nem kellett messzire járnia, a kocsmá udvarán volt a hónapos szobája), Szmetya hiába zörgött, dobogott, kopogott, az írói kerek asztalnál pénztelen, eladósodott ifjúság beszélt a jövődől terveiről - a tanár dühében beverte az ablakot, bizonyosan azzal a kampós bottal, amellyel életében az útjába tévedt kavicsokat taszigálta le a gyalogjáróról.

Mikor Szmetya magaviselete már tűrhetetlenné vált, a legjobb borivókat megzavarta titokzatos kopogásával, a télpiros arcok elhalványodtak, és a gondtalan korhelyek a temetőről kezdtek beszélgetni, az Ivkov kocsmá vendégei felköltötték a ház mestert. Persze, ez nem sikerült olyan könnyűszerrel. Szódásüveget kellett dugni az orrlyukába, és a szódat elsütni, hogy a ház mester talpra álljon. De Szmetyának ilyenkor már nyoma sem volt az udvaron, se a József utcában. Felkapott a háztetőre, elrepült a füsttel, a szél hátára kapaszkodott, eltűnt, mint ez a kísértet szokása, midőn lámpást tartanak az orra alá. A mélabús Ivkov, aki úgy szerette vendégeit, mint legközelebbi atyafiait, sokat búsult a rakoncátlan kísértet miatt. A szeles, őszi éjjeleken, midőn senkinek se volt kedve korán hazamenni a meleg kiskocsmából, a penészes erszények és személyes hitelek végleg kifordították tartalmukat, a nagy petróleumlámpást aggodalmasan figyelték a szemek éjjél közeledtével. A lámpás lángja lobbant, mintha szél fújt volna be. Szmetya hátborzongatóan kocogott halott kezével az üvegen. A szelíd, simulékony miskolci bor a torkokon akadt. Az este óta fejlesztett mámorok kialudtak. Még Náray Ivánnak is eszébe jutottak az adósságai, pedig egyébként nem őszült meg oroszlán-sörénye a gondtól.

- Egy reménytelen, boldogtalan szerelmest kell keríteni, aki egy lyukas pitykére se becsüli az életét. Az majd szembeszáll a kísértettel - vélekedett a szőke Náray (aki Benedek Aladár név alatt írt verseket), és szőke szakállát jelentősen simogatta. Ő sohasem volt eredménytelenül

szerelmes. S nagyon megvetette azokat a szerencsétlen flótásokat, akik jajgató rímeket írtak kegyetlen nőkhöz.

Az Ivkov kocsmá vendégeinek választása egy Rezeda nevű fiatalemberre esett. Rezeda görbe nyakú, sovány, bozontos, elsötétedett arcú fiatalember volt, aki kínjában még Reviczky Gyulát is irigyelte szentimentális elmúlásáért, és bibliai csoda volt, hogy Budáról jövet (kirándulásból) éjjel le nem vetette magát a Lánchídról. Egy kisasszony lakott a házban, akit Rezeda úr Klarinét néven emlegetett: szőke volt, mint annyi lány, aki már megvénült, és szőke, mint a bor, amelyből annyian felocsúdtak. Klarinét vörös kontya úgy emelkedett Rezeda úr képzeletvilágában, mint Mekka falai. Ibolyné, Klarinét anyja szörnyen megvetette a részeges fiatalembert. Kopott szalonkabátjának az udvarban sem lehetett megmutatkozni, hogy a józsefvárosi asszonyság elítélő megjegyzését elkerülje. Rezeda úr vállalkozott a kísértet őrzésére, miután kisebb összeggel már tartozott Ivkovnak, s hitelét emelni remélte. Hisz célok, tervek, szép reménységek, ifjúsági hangzatok, új tavaszok, szebb nyarak: mind a semmiségbe sülyedtek, miután Klarinét megközelíthetetlen volt. A kocsmá leendő mindenért a vigasz, ami még ezután következhetik a világban. A sors tréfát űzött e szegény fiatalemberrel: Klarinét piroskás orrát, görbe lábát, szeplős arcát és egyéb fogyatkozásait, amelyek éppen úgy feltalálhatók a nőkön, mint a férfiakon: sohasem vehette észre.

Rezeda elhatározta, hogy végez a kísértettel, bár a nedves, őszi szél, a halotti csók ízű eső, a boldogok drágalátos éjszakája (amelyet komorságával, betegségével, szívszorító csendességével ők a pattogó kályha mellől, meleg ágyban élveznek), az alacsony háztetők felett kongó óraütések nagyon megzavarták bátorságában. A kémények mögött nyilván bujdosik valaki. Az udvar végében orgyilkos áll. A pince felől kriptaszag áramlik. Nesztelen léptekkel jár az ijedelem. És a tárgyak, falak, ajtók fölveszik éjszakai ruhájukat, amelyekben senki sem ismeri fel őket. Ellenség a lajtorja, a kerek kút, a vén fa az udvar közepén. Ily komor éjjeleken látszik, mily ellenséges érzelmekkel vannak az emberek iránt az őket körülvevő tárgyak, fölveszik eredeti, gyűlölködő alakjukat, amidőn a sötétség körülburkolta őket. Rezeda őrt állt az udvaron, egy hordó mögé rejtőzve, amely hordóban egyelőre bedugaszolva, elzárva tartózkodnak azok az apró kis szellemek, amelyek alig várják, hogy a József utcai polgárok hajába, szakállába, szívébe, köpenyegébe kapaszkodjanak. Majd kinyitják a hordót, és kiugranak a hordó mélyéről az apró koboldok, amelyek olykor a legmagasabb tornyokra kalauzolják fel a borivókat, máskor mélyebbre taszítják a csatornánál. Az aranycsinálás és a költészet, a zengő szerelem és a bátorság a halállal szemközt is laknak a hordóban, de ott úszkálnak körülöttük az ocsmány szenvedélyek is, mint elvetemült nők piros kalapjai. Rezeda úr dárdájára támaszkodva őrizte a hordót.

A szél elült, a köd leszakadt, az udvar oly setét lett, mint a sír. Az éjszaka mind rémületesebb lett, amint a kísértetek órája közelgett. Nagy sóhajtások hallatszottak a kis udvari lakásokból, mintha most ülne a lidérc az alvók mellére, hogy szívük vérét kifolyassa az udvarra, a hordóba. A ködben léptek hallatszottak. Könnyű, különös kis léptek, mintha patkány futna át az udvaron. Aztán felhangzott az ismerős kopogtatás Ivkov ablakán.

Rezeda úr a boroshordóra nézett, amelyben jutalmát sejtette, és behunyt szemmel, de ingadozás nélkül előrelépett. Kiterjesztette a két karját, és valakit megragadott a ködben. Puha, selymes haj akadt kezébe. És erre bátrabban fojtogatta a kísértetet, gömbölyű nyak, női kebel, barchentruhácska került elő a ködben, míg végül Klarinét fojtogatott hangon megszólalt:

- Ne bántson!

- Klarinét - rebegte Rezeda, s csaknem elájult.

A lányka gyorsan felelt:

- Én vagyok a kísértet, mert azt akarom, hogy ne igya el az életét, az eszét, az egészségét... Mert azt akarom, hogy aludni menjen józanul és nem tántorogva. És most eressen el.

Klarinét elfutott a ködben, Rezeda úr napokig nem mosta meg a kezét, amely őt érintette. Amíg a leányka hajának illata elszállott az évek avarján csörgő széllel.

(1919)

Hogy vész el a hitel?

- Ártasz a hitelednek - figyelmeztetett a nagybátyám, midőn beállott az esős évszak, és még mindig nem tudtam elfelejteni Katarina lengő alsószoknyáit.

Nagybátyám, Ilondi: bölcs ember volt. Munka és vagyon nélkül élte le életét, mindig a legjobb agara s a legszebb szeretője volt. Télen az epret s az osztrigát szerette. Az „Európa” nagyszállodában - amely vidékünkön a pompa és a fény szimbóluma volt - számlát nyitott a vándorszínészet számára. Életében csak egyszer szólították meg adósság fizetése miatt; bizonyos Svarc, aki tán külföldi volt. Ám azt úgy megszégyenítette, hogy elköltözött a városból.

- Az embernek úgyszincs egyebe, mint a hitele - folytatta Ilondi. - Hol az a bolond, aki egy szerelmesnek kölcsönt adna, akit bármikor elgázolhat a kocsi, leüthet a fa, beleléphet a gödörbe? A keményszívű, nyugodt férfiak megbízhatók, akik mezítláb kergetik ki a nőket a házból, éjjel sohasem virrasztanak álmatlanság miatt, egészségesek, mint a frissen kezdődő reggel, füttýntenek a korzón a primadonnának, akiért a helybeli gavallérok dögölnek, temetőbe, templomba senki sem látta őket, és csak golyó járta, lyukas asszonyi arckép függ a szobájukban. Katarina még pokolra juttat.

Ilondi feltette kerek pápaszemét, mintha valami üzleten törné a fejét, midőn sápadtan ébredtem a rothadó, nedves, őszi reggeleken, s vörös szempillámra volt írva Katarina arca, a lehorgasztott homlokomra a neve. És a jóízű, hosszadalmas, alapos köhögés helyett bágyadtan nézegettem az őszi reggelbe.

- Félek, hogy nem sokra viszed - dörmögte a pápaszem mögöl Ilondi, amikor a pálinkásbutykossal megállott ágyamnál. - Ártalmas dologba keveredtél, vénasszonyoknak való ábrándokat szősz, szégyent hozol nagybátyádra.

- Én... én akár feleségül is venném Katarinát.

A szájamra tette a kezét, és ezután kiállott az udvarba, ahol oly éktelen káromkodást vitt végbe, hogy napokig tisztelte érte a szomszédság. „Mit ér az, amit én építék, azt az öcsém lerombolja!” - dörmögte magában, midőn a tiszteletteljes köszönéseket bekasszírozta.

Megvallom, hogy kinevettem s megvetettem a bölcsét, aki oly nagy súlyt helyezett a világ véleményére. Katarinának egy szava többet ért, mint a megyei közvélemény. Lengő szoknyája és zsidó szeme mindig a kertek alá vonzott, ahol annyit sétáltam társaságában, hogy csaknem térdig kopott a lábam. Titokban verseket tanultam. S ha nem láthattam Katarinát, kiszemeltem a fát, amelyre majd felkötöm magam.

Nagybátyám ekkor elhurcolt azokhoz a nőkhöz, akik egész éjszaka trágár nótákat énekelnek, a papucsot a levegőbe dobálják, és elátkozottak módjára visítanak. Reggelre jobban szerettem Katarinát.

Borosasztalok mellé telepedtünk, ahol lelógó bajuszú, bús képű cimborák szájáról nem hangzott egyéb szó, mint a nők megbecstelenítése. A vármegye valamennyi asszonya és lánya mezíttelenül sétált el a kupák között. Katarinát a köpenyegem alatt habfehéren vittem haza.

Majd útra keltünk, lóval és menyasszonnyal kereskedtünk, bolonddá tettünk zordon falusi birtokosokat, a különcök furcsaságait helyeseltük, kést és frissen ható bánatot adtunk a halni-vágyók kezébe, egypár asszonyt, lányt megloptunk, mint a kertekből kihajló gyümölcsfákat, az ittas emberek jókedve feszítette a mellünket, és a részeg embereket csúffá tettük. Katarina a legnagyobb messziségből is úgy tárta ki felém karjait, mint a kis Jézus.

Ekkor nagybátyám felhúzta kulcsos zsebóráját, mit olyankor szokott tenni, midőn rosszban törte a fejét.

- Mernéd próbára tenni a kisasszonyt? - kérdezte közömbösen, mintha a szerdai hetivásárról volna szó. Mit adunk el a vásáron? Embert vagy kokinkína kakast?

- Merném - feleltem, s igen szárazat nyeltem.

Nagybátyám ezután nagyon szomorú arcot vágott. Felhozatta a kocsiszínből azt a diófa koporsót, amelyet óvatos ember módjára kéz alatt vásárolt a maga részére. Felszólított, hogy feküdjek a koporsóba, s ne mozduljak. A gyertyák égni kezdtek, és birsalmaszagot éreztem. A legyeket kiűzték a szobából, és a tükröt letakarták.

Félóra múlva megjelent Katarina.

Sírása, panasza, boldogtalansága vihar módjára zuhant a szívemre. Gyakran azt hittem, hogy már nem bírom tovább kedvesem jaját, felülök az asztal tetején, és bevallom, hogy gazember vagyok. De nagybátyám mindig köhintett, mint a borkóstolásnál szokta. Szempilláim alól láttam, hogy átölelve tartja a kétségbeesett leányt, és oly jóságosan hajol feléje, mint a kupeckekhez a vásáron.

- Itt leszek majd én, aki megvigasztalom és megsimogatom - dörögte nagybátyám.

- Ifjamat senki sem pótolhatja - reszketett Katarina.

- Én megértő, bölcs ember vagyok. Sok mindent láttam már életemben. Pünkösdi örömet és felhő módjára elszállott bánatot. Az ég mindig ragyogóbb a bánat után, a szem a könny nyomán, a szív a fájdalom mögött.

- Én a sírba ugrom utána.

- Mellette leszek, és a karját fogom. Mindig magamhoz szorítom a karját, ha szomorúsága lesz. Bennem megbízhat, én sohasem hagyom el. Deres fejem a becsülettől fehér. Adja szép kezét, és menjünk felejtani.

Katarina vajon mit felelt?

Hegyeztem a fülem, visszafojtottam a szívem dobogását; valóban a sírban éreztem magam, ha nem hangzik el Katarina szájáról a megváltó szó.

És ő nem szólt, hanem csendesen elhagyta nagybátyámmal együtt a halottas szobát.

Nem mertem felkelni a koporsóból, mert valóban halottnak éreztem magam.

Darab idő múltán visszatért nagybátyám, olyan szomorú volt, mint még soha életében. Könnyező szemmel, remegő kézzel simogatta meg a hajamat.

- Kelj fel, és légy boldog.

Felkeltem, egy lyukkal szívemben. Ezután, ha Katarina nevét még kiejtettem, nagybátyám bűnbánólag, végtelen szomorúsággal nézett rám. Az élet így múlik.

(1920)

Régi pesti svindler

Loszpocki, mint afféle pesti svindler a „Mikádó” kertben tanyázott, a „Korona” kávéházba címezte a leveleit, bizonyos utcákon a világért sem ment volna végig, és vasárnap délután a Józsefvárosban lépten-nyomon lesütötte a szemét elhagyott menyasszonyok szemrehányó tekintete elől. Loszpocki tarka nadrágban járt, és a hátára egy cédula volt ragasztva: „vigyázz, svindler!” - mondta a cédula, amelyet mindenki látott, tán még Loszpocki is. Képzeltető, milyen nehéz volt ilyen körülmények között Loszpocki megélhetése abban a városban, ahol már mindenkit megcsalt, bolonddá tett, megpumpolt, ugyanazt a szerelmes levelet írta három-négy nőnek egy postával - s a nők később eldicsekedtek egymásnak a levelekkel -, a jegygyűrűt talán huszadszor vonta elő a mellényzsebből, hogy leánya ujjára húzza; kapott verést és csókot, vízzel leöntötték az emeletről, amikor egy földszintes ablakban bogarászott a keze, józsefvárosi muskátlik és leánykéz körül.

...Amikor már Kőbányáról s Budáról is kikopott, a legmesszibb külvárosi asztaltársaságnál is leitta magát a sárga földig, s részegségében elvitt mindent, kabátot, esernyőt, új kalapot, dicsekvés céljából mutogatott svarzvaldi kakukkórát: Loszpocki kihirdette a városban, hogy megjavul.

Pesten már a lóvonat idejében sem laktak a legnaivabb emberek, s ezért Loszpocki híresztelését gyanakvó fejcsóválással fogadták a polgárok.

- Becsületes életet akarok kezdeni, dolgozni s takarékoskodni fogok, elég volt a betyárságokból, megházasodom - mondta Loszpocki, különösen azoknak a tekintélyes polgároknak, akik egykor Frühauf Augusztának udvarlói voltak. Augusztát szemelte ki ugyanis Loszpocki jövőendő élettársául, s néhány rövid éjszaka alatt kivallatván a Bécsből Pestre származott leányt múltjáról, jegyzékbe foglalta a bevételeket, és körútra indult Pesten, a hozomány összegyűjtése szempontjából.

Augusztának nem mindegyik udvarlója végezte kötélén az életét, vagy fejesugrással a Lánchídról. Némelyek tekintélyes, tiszteletre méltó polgárai lettek a társadalomnak, családot alapítottak, és jólétben üldögéltek a kályha mellett. Loszpocki tehát egy szőke, angyalképű fiúcskát vitt magával sétáira, és meghatott hangon beszélt az ablakok alatt a gyerekeknek, hogy ő, szegényke, éppen ilyen szép, rendes házban lakhatna, boldogságot élvezhetne, ha atyja el nem taszítja magától még világrajötte előtt. A kiszemelt polgárok nyugtalankodva hallgatták Loszpocki kiszámított szavait a zsalugáterek mögül. Budára küldték (kirándulásra) a háznépüket, s beeresztették Loszpockit a házba. A szőke fiúcska úgy szaladt Loszpocki hórühorgas lábszára után, mint egy kiskutya.

- Mit akar itt, az ablakaim alatt? - kérdezték szűkösen vagy ijedten a szélhámost a horogra került polgárok.

- Semmit, én már semmit nem akarok, mert tisztességes és becsületes életet fogok élni... De ezért a gyermekért meghasad a szívem, az Augusztá gyermekéért. Hiszen tudja, uraságod... Géza, gyere közelebb, hadd lássa jó atyád, hogy milyen szép fiú lettél, bár ő nem törődött veled...

Az öreg polgároknak többnyire hízelgett Géza csinosága, bársonykabátja s angyalfürtje. Géza el tudta mondani a miatyánkot, valamint a tizenhárom aradi vértanút. Volt anyajegye, s ismerte atyáinak gyöngéit. A vaskereskedőt mély, férfias hangon tegezte. Bágyitránt, az örmény boltost csalónak és félkézalkalmárnak szólította. Mukányi úrral, a Pesten lakó falusi

földesúrral Géza politizálni kezdett ismeretségük első órájában. Csak a lovaggal nem bírt darab ideig Géza és fogadott apja. A lovag zárt palotában lakott, ahonnan kövér inasok vetették ki Loszpockit fiastul. A lovag nem válaszolt a levelekre. Géza hiába sétálgatott az ablakok alatt, a lovag ásított, hátat fordított. Szívós, gonosz öregember volt.

- Ha valamennyi törvénytelen gyereket elismerném, mehetnék koldulni - szólt, és Loszpocki olyan izgatottan folytatta a csatát, mint egy kártyás.

Már nem mulattatta, hogy a vaskereskedő rendes hópénzt rendelt Gézának, sem az, hogy az örmény boltjából öltözködött az egész háznép. S nem tudott örvendezni, hogy a Kossuth-párti Mukányi úr elvet változtatott fia jövőjének érdekében. Őt csak a konok, mindenre elszánt lovag izgatta, akitől egyetlen krajcárt sem tudott kipréselni.

- Ő a te igazi atyád - mondogatta búsan Gézának -, mert éppen olyan elszánt és hideg, mint mi vagyunk.

Loszpocki házaséletében a lovag volt a felhő. Ha valaminek örülni kezdett, eszébe jutott a lovag, s ökölbe szorult a keze. A legjobb eledelét elkészerítette. Sőt egyszer megverte Augusztát féltékenységből - a lovag régi szerelme miatt.

- Ilyen apát választottál gyermekednek! - szólt fitymálva.

A következő évben Loszpocki köhögni kezdett, s nemsokára meghalt dühében. Elvitte a szárazbetegség, amely az epedő, vágyakozó, ambiciózus embereket szállítja a másvilágra. Loszpocki apát keresett fiának, s ebbe halt meg.

(1920)

Harras Rudolf közkatona egyik története

Egy vándorkatona érkezett a városba.

Már akkor esteledett, a városka kéményeiről szakadozottan, bujdosva menekültek a füstök a déli szél elől, a házikók meglapultak a hasukban őrzött lámpásokkal, tüzekkel, a vándorkatonát porfergeteg kísérte a kapuig, mintha bajtársai jöttek volna idáig a csatából. Brúnó, a porkoláb, történetesen a vámháznál szívta pipáját, mint a legtöbb este, amikor a vámszedő felesége kenyeret dagasztott, és friss lángost sütött. Brúnó szakértelemmel végignézte a vándorkatonát.

- Ez is a jergliben virrad meg - szólt barátjához, a vámszedőhöz.

Amint egy rövid órácska múlva hívták is Brúnót az „Arany Csillag”-hoz, kulcsaival, bilincseivel, vassisakos lámpásával, ölmos fűtykösével, bikamozgásával. A katona szerencsésen fejbe vert valakit a cinkorsóval, láрма keletkezett, a fogadós abbahagyta a lutriszámok gusztálását, egyszerre nézte meg a linzi lottó eredményét a hírlapban, számjait nem találta, régi katonafegyvert ragadott, a tunya háziszolga boldogan, lelkendezve futott Brúnóért.

- Verjétek le a lámpást! - kiabált a vándorkatona láthatatlan bajtársainak.

Végül elnyomták, és megbilincselve a börtönbe vetették.

*

Ez a börtön a bástyafalba volt építve, ahol gyermekek szoktak játszodozni, míg estenden titkos szerelmesek suhannak el a bokrokba, mint a denevérek. A börtön faajtaján van egy lyuk. Innen néha égő vadállatszemek tüzelnek ki a sétányra, máskor részeg gajdolást hallanak a gyermekek a föld alól, majd meg keservesen sír valaki a föld alatt. Vajon, mi lehet odabent a sötétségben, ahonnan fogoly sasok rikácsolnak, nyavalyatörések vergődnek, kóborló örültek üvöltenek, eszeveszett öregasszonyok ocsmányságokat sikongatnak?

Mikor a vándorkatonát a „jerglibe” dobták, csak egy örült öregember volt a börtön lakója. Olyan öreg és olyan örült, hogy már csak hideglelősen ült egy sarokban, sohasem nézett ki a lyukon a világba, még akkor se, amikor a cinóberpiros arcú városi örömeány unalmában a ruháját lengette a sétatéren; pedig ilyenkor a rabok mind az ajtóhoz tódultak.

A vándorkatona (név szerint Harras Rudolf, mint a makk alsó, amiért sokszor verekedett pajtásaival) figyelmeztetőleg megütögette a rabtársát: - Öreg, ha eszedbe jutna éjszaka gyűjtogatni, előbb kelts fel!

Aztán ledőlt a földre a katona, két kezét feje alá tette, és elbámészkodott a sötétben. Némi lelkiismeret-furdalásai voltak elalvás előtt, hisz nem verekedni jött ebbe a városba, hanem egy leányt meglátogatni, megkérdezni tőle, hogy mekkora a gyerekük, és nem volna-e célszerű összekötni az életük sajkáit? Vándorlásaiban (messze országokban járt a katona) sokszor elgondolta, hogy szentképek alatt előbb megesketi a leányt, hogy hű volt... hű lesz. Oláhországban, ahol asszonyok húzzák a kocsit, elhatározta, hogy ezentúl nem dolgozik, majd eltartja otthon az a leány, majd kiszolgálja a vendégeket. Magyarországon: rossz hírt hallott a leányról az „Arany Csillag”-nál („ott emelgeti a ruháját a bástyasétányon Andimandi, akár fúj a szél, akár nem” - mondták), mire verekedni kezdett, mint egy veszett.

Gondolkozott, tűnődött a katona, csendesen, hosszasan, lehunyta szemmel, amint már az ilyen rongyos vándorló szokta, aki már csak azért sem nyitja ki a szemét, mert az egész világból, a szépséges tájképekből, fényes országokból csak a maga mezítelen lába ujját látja, amely kikandikál a csizmájából.

A hold benézett később a börtönlyukon, a világosságtól felkelt az öregember, járkálni kezdett a börtönben, aztán ceruzadarabot kotort elő a rongyaiból, és írni kezdett a börtön falára.

A vándorkatona felkönyökölt, és nézte az öreget, amint lassan vezette reszkető kezét, nézte a falat, amely tele volt írva, rajzolva mindenféle ákombákomokkal, amelyeket a rabok hagytak itt emléken. Vérrel, korommal, szénnel, késsel, foggal és körömmel számtalan élettörténet volt a börtön falára írva. Emberek, emberkék, gyermekek, táncoló nők, lábak, kezek, nagy botok és tüskés szempillájú szemek vagy sündisznócskák, akasztófák és pápaszemes bírák, háromlábú kutyák, felborzolt hátú macskák, koporsóban fekvő, nagy bajuszú halottak, hordóba fejjel lebukó asszonyok, kiskacsák tipegnek, nagy fülű gyermekek hosszú sorba mennek. Betűk és nevek ágaskodnak, összekeverednek, hemperegnek, mint egy zsigvárs rongyai. Női nevek, amelyeknek halotti szaguk van. Aztán férfi- és női név egymás mellett, köréje koszorúcska rajzolva, mint az eljegyzési kártyákon szokás. Szívek késsel a falra vésve - odakünn a bástyasétányon a faderekakban a másuk, szívek, amelyek betűket őriznek. Mily boldogtalanok, százszor földhöz vertek, varjúfészekrongyok lehettek azok a szívek, amíg itt megörökítették magukat, mint egy fotográfusnál! Ezek a börtön falán publikált eljegyzések, házasságok, boldogságok: csak arra valók, hogy az ördögnek legyen min nevetni az északi szélben.

A vándorkatona nagyot gondolkozott, míg az öreg bolond ember elkészült munkájával. Peckesen, katonásan félreállott, és katonásan tisztelgett a görbe írásnak: Itt vót Ferenc József és Örsébet királyné. Nagyon jó vót.

A vándorkatona szerette volna megkérdezni, hogy mi volt: nagyon jó. De az öregemberrel nemigen lehetett beszélni. Néhányszor ellovagolt a sárgára meszelt fal mellett, nyertett, combjait csapkodta, lóháton ült. A holdvilág továbbvándorolt a jergliből. Alvó sötét lett.

*

A bolondot reggel kivetették, menjen más városba, más börtönbe, de a katonának még egy napi börtönlevegőt javasolt a városi doktor.

A katona naphosszat az ajtónál állt, és a szelelőlyukon át a bástyasétányt nézte.

Délben gyerekek szaladtak egy rongyos kisfiú után, és együtt visítottak a széllel:

- Zabigyerek!

Elfutottak a gyerekek, mint a felhők mögött a kis csillagok.

A vándorkatona azt gondolta magában, hogy tán az ő gyerekét üldözték.

Délután egy piros szoknyás, vörös arcú, porcelán szemű nőszemély lengett végig a sétatéren. Jött és ment, mint egy őrkatona, vaksin, hosszant, félrefordított fejjel figyelt az erre tévedő férfiakra, amíg estefelé egy részeg ember kurjongatva, dühödten, láthatatlan ellenségekkel birkózva a sétányra vetődött. A nő belekapaszkodott, mint megmentőjébe. A vándorkatona a kontyáról felismerte Andimandit, egyetlen szerelmét.

Ezután csak a tavaszi vihar sepet a cinkostárs bokrok között, a hűvös sétatéren, a kígyó módra bujkáló gyalogutakon. Sípolt, csörgött, visított a szél, mintha a katonát mulattatná. Az pedig nem bánta volna, ha még egyszer visszajön Andimandi, akár a vén bolond karján, akár

másén. Csak jött volna párosan, veresen, gőzölögve büntől és gyönyörtől. De Andimandit többé nem láthatta.

Éjjel, mikor ismét eljött rövid időre a hold a börtönfalra, az eljegyzésekhez és emlékekhez, a vándorkatona csendesen felemelkedett - mielőtt a hold továbbmenne -, bicskájával a következőket kaparta a falra: „Itt volt Harras Rudolf katona és jegyese Andimandi.” Darab ideig gondolkozott, tűnődött. Majd ő is odaírta, hogy: „Nagyon jó volt.”

Reggel a vándorkatonát elkergették a városból. A hegyeket itt-ott hó borította, s ő továbbgyalogolt.

(1920)

Ferencvárosi emlék

Hadd meséljek egyszer arról a kocsmáról, amelynél az öngyilkosokat és egyéb halottakat fuvarozó kocsisok estefelé rendszerint stációt tartottak. Négyszögletű, fekete, kopottas ládáikat (benne a halottal) odakünn hagyták az Árnék utcában, a kocsmá előtt, a fáradt lovak egykedvűen nézegették patáikat, és a halottak is nyugodtan vártak, amíg odabent a kocsisok megbeszélnek a napi eseményeket.

Legtöbbször természetesen a mesterségről volt szó a kocsisok asztalánál. Dicsekedtek, ha előkelő úr volt a fuvar, a spricceres poharakba sóhajtottak, ha fiatal nőt szállítottak a hullaházba. Nem voltak ők rossz emberek, csak némileg megkérgesedtek a mesterségükben. A közömbös halottakat olyan nyugodalommal kocsiztatták, mintha zsákot vittek volna. A halottnak sohasem mondták a nevét, csupán az utcát nevezték meg, ahol a pasasért kocsijukba vették. „Egy kis dolgom akadt ma délután az Andrassy úton” - mondta a hivalkodó. Míg a másik örökké a külvárosok rossz kövezetét szidta. Különben kevés szavú emberek voltak, lehetséges, hogy más kocsmákban is megfordultak napközben, nem lehet ezt a mesterséget józanul üzni, kihörpintették boraikat, megtörölték bajuszukat, és így búcsúztak Jóskától, a veres bajuszú pincértől: „Holnap is nap lesz!” Vajon mit felelnének utasaik, ha ezzel köszöntenék őket?

A „Régi Ütőóra”-nak (amint ezt a külső ferencvárosi kocsmát nevezték) másféle vendégei is voltak a hullaszállítókon kívül, de ezek sokkal büszkébbek voltak, mintsem a kocsisok ügyeibe avatkozzanak. Még György, a közeli temetkezési intézet szolgálja se tartott barátságot a búskomor emberekkel, holott mesterségénél fogva hozzájuk tartozott volna. Ámde György inkább húzódott a sertésbajuszok asztalához, ezek reggeltől estig liter borokban kártyáztak, a feketére kopott kártyák sok bő esztendő bortertermését segítették már az asztalnál jó egészséggel elfogyasztani, mikor is György mindig ünnepélyesen felkiáltott: „Ma eliszom az utolsó fityingemet is.” Mire a sertésbajuszok a viaszgyertya szaga miatt darab időre (amíg a borból tartott) elzavarták az asztaltól. A lókereskedők, bérkocsi-tulajdonosok és egyéb előkelőségek a belső szobában tanyáztak, és pénzben kártyáztak. Ők sem méltatták figyelemre a hullaszállítókat, bármilyen utcáról vagy hulláról beszélgettek azok a maguk asztalánál.

Míg egyszer egy Rudi nevű fiákertulajdonos, aki annak előtte tekintélyes tagja volt a lókereskedők társaságának, inni kezdett afeletti bánatában, hogy a csinos felesége megszökött. A szentendrei vörös, amelyben Rudi hű barátot talált, néha úgy felvidámította a bérkocsi-tulajdonost, hogy megfellelkezvén magáról, le-letelepedett a hullaszállító-kocsisok asztalához, és kikérdezte őket „dolgaik” felől. A hallgatag embereknek meg is nyílt a szájuk, midőn Rudi néhány pohos agyagkorsót állíttatott az asztalra kedvenc borával. A lókereskedők hiába hívogatták Rudit, hogy venné fel ismét az eldobott kártyát, Rudi nem hagyta el addig a kocsisokat, amíg részletesen nem értesült arról, hogy kik lettek aznap öngyilkosok a városban.

Egy napon azt mesélték a kocsisok, hogy egy zömök, barna, kis hegyes orrú asszonysággal volt dolguk a Boráros téren, Rudi elgondolkozott. Talán az jutott eszébe, hogy a Boráros térre szökött meg tőle a felesége.

- Leugrott? - kérdezte Rudi.

- Nem az - felelt egy pápista varjú külsejű, vén kocsis. - Özvegyé tett egy kampósszeget. - S a nyakára mutatott.

Rudi mereven nézte egymáshoz illesztett cipősarkait a széke alatt. Szeretett volna sóhajtani, de azt víg ember létére nem tehetette. A kocsisok hümmögve néztek poharuk mélyébe. „Egy kis dolgunk van itt a szomszédban!” - dörmögte a varjú, amint a leereszkedő őszi estébe ki-pillantott a félig földbe süppedt ablakon. Rudi jól tudta, hogy a szomszédban lévő dolog azt jelenti, hogy a hullát elviszik a jégverembe. „Ne még” - mondta, és a hű szentendreiből két korsóval állíttatott az asztalra. A kocsisok egykedvűen és fenékig itták poharaikat. Rudinak még csak ideje sem volt felemelni merev tekintetét széke alól, mikor a varjú ismét az időt nézte. „Igyunk még a menyecske egészségére!” - indítványozta hirtelen Rudi, és még két agyagkorsóval parancsolt. A varjú legyintett: „Annak már kampec.” De ittak, szótlanul és a borba nézve, mintha nem akarnák észrevenni, hogy Rudi a könnyeit törölgeti.

- Kövérkés és zömök volt? - kérdezte Rudi, mielőtt az új korsókat megrendelte volna.

Mind a három kocsis bólintott. A varjúnak már égett a szeme, és szótlan ember módjára a levegőbe meredve keresgélt valami mondanivalót; végre megtalálta:

- Olyan úriasszonyféle volt.

Rudi ráborult az asztalra, és teljes erejéből sírni kezdett. „Nem lehet más, mint a feleségem!” Hiába csillapították a szomszédból a tekintélyes lókereskedők, de még a serteshajcsárok is Rudit, ő csak mindig a magáét fújta. Fröhling, a gazda az ajtó felé integetett a szemével, amit a hullaszállítók elértettek, összeszedelőzködtek, de Rudi eszeveszett módjára marasztalta őket:

- Csak egy kis darabot mutassatok meg a halottból, mielőtt a jégre tennétek - könyörgött Rudi.

A varjú engedett a kérésnek. Intett Rudinak, és a besötétedett utcára vezette. A fekete kocsi zárjába beillesztette a lyukas kulcsot, egyet fordított a kulcson, és a kocsi végén felnyílt az ajtó. A varjú benézett a sötétbe. „Jöjjön, ténsasszony!” És a gázlámpa világossága alá húzta a kocsi belsejéből a halottat. Rudi halálsápadtan, szívére szorított kézzel állott a halott felett, mert abban valóban a feleségét ismerte fel. Az asszony felnyitotta a szemeit, és csendes, korholó hangon megszólalt:

- Eljöttem hozzád, mert tudomásomra jutott, hogy már elittad az egyik kocsidat a lovakkal együtt. Hát ezért takarékoskodtam? A kocsmára gyűjtöttem? Vigyázz magadra, mert a más-világról is visszajövök.

A varjú visszatolta a holttestet helyére. Rudit pedig nem látták azóta a „Régi Ütőórát”-ban.

(1920)

Útszéli feszület

...Pisztoly akkoriban már öregedett, mint a csizma, vagy a falevél...

Duhajkodásainak, napokig tartó multságainak bevégeződése valamely elhagyott templomban volt, vagy kis temetőkápolnában, ahol a délutáni csendben a kopott padra hajtotta a fejét. Imádkozott, szendergett, álmodozott. Néha az jutott eszébe, hogy mily szép női homlokok, női kezek, térdek érintették valaha e padokat, talán éppen a délelőtti misén, vagy harminc esztendő előtt. A körmével megvakargatta a deszkát, mintha annak a csóknak a nyomát keresné, amelyet áhítatukban itt felejtettek egykori ártatlan nők. Felhúzott selyemszoknyákat, szarvaslábon megfeszülő fehér harisnyákat látott a padok alatt, pedig többnyire egyedül volt a templomban, amely a városka végén, egy kutyaszorító utcácska torkolatában állott, és négyszáz esztendő előtt építették. Kopaszra beretvált fejű barátok jártak-keltek mély meghajlással a fedett folyosóban egykor, a szél nagyot sikkantott, amint jobbról-balról megostromolgatta az ódon épületet, a torony azért volt oly alacsonyra és szélesre építve, hogy könnyűszerrel felkapaszkodjanak a magasságba a helybeli lelkek (amelyek zsíros húsoktól, bőfögő dagadóktól, kövér asszonyok nyögésétől úgy elterpeszkednek ezen a környéken, hogy csak lassan mozogtak a keddi estéken, amelyek Szent Antalnak voltak szánva). Felültek a toronyra az elhízottak lelkei, onnan lomhán lógatták a lábukat, de vissza nem térhettek a földre, se felfelé nem emelkedhettek... Itt szeretett üldögelni a vénülő Pistoly, amikor multságaiban kifáradt, a háta úgy fájt, mintha hozzáragadt volna a nagybögő, a körmei alatt maradtak a fájdalmas dalok gombostűi, a feje elnehezedett, mintha részegségében kövekkel rakták volna meg a kalapját a tréfás cimborák... se füle, se farka imádságokat mondott, amelyek odafent (ha elérkeztek a címzetthez) bizonyosan azt jelentették, hogy Pistoly örök javulást fogad, soha többé nem jár kertek alá, ahol a kövér asszonyok úgy illegetik-billegetik magukat, mint a cinegék, érzelmes szerelmet áhítoznak, és regényes öngyilkosságot terveznek... sohase jár többé kertek alól kertek alá, sikátorból sikátorba, vakablakos utcákon, ahol a falak vakolatából évszázadok óta hangzik az önfeledkezett zene, és a nőknek száz esztendőkön át ugyanazon arcuk van a festékek, pomádék alatt, mintha valamely örökké lévő bálványképről kölcsönözték volna félreismerhetetlen maszkjukat, hajuknak csigáit, szemöldöküknek magos íveit, szájuknak bélpiros festékeit, nyelvüknek és torkuknak hangjait, amit a papagájok és kajdácsok évezredek óta egyugyanazon nyelven beszélnek az őserdőkben, amíg az emberek egyéb hangokra nem tanítgatják őket... „Krisztus urunk előtt is ugyanaz a házasságtörő asszony térdepelt, akit napjainkban látunk” - gondolta magában nagyot sóhajtva Pistoly, amikor végigfuttatta emlékezetét hölgyismerősein, mint az ujjakat szokás a tilinkón. „Rossz kutyák! - vélekedett. - Csak a férfiak ostobák, hogy századokon át hisznek az egyforma, egyszínű, egyazon hangú hazugságokban.” - S eszébe jutott a házasságtörő nőnek a sárgarépája, amellyel minden pénteken megkínálta az urát. Száz évek óta főzik a sárgarépat a férfiaknak, és ők nem veszik észre, hogy mit esznek... Csak eszik, kanalazzák, csámcsogják a sárgarépat, mintha édesebb volna a női szív, ha más is rajta felejtí a keze nyomát.

*

Az öregedő Pistoly nagy fogadalmakat tett a templomban, ahol bűnei teljében meghúzódott, mint az oldalba lött csikasza a bozótban. Bár ujjai imára voltak kulcsolva, mégis inkább az életével beszélgetett, amely úgy jelentkezett ilyenkor szemei előtt, mint egy őszi napraforgó a keresztúton, amelynek tányérjából az olajos magvakat kicsipegették a tájon áthúzódó vándormadarak, lotyogó, lomha bankák, kiöltözködött kis cinkék, lármás sármányok. De még áll a napraforgó megfeketedett, a különböző időjárásoktól megrepedezett szára, és elértéktelenedett

fejével mind messzibbre láthat az őszi csendben összezsugorodott tájon. Látja, hogy mi van a megritkult bozótban, amely a nyár lengésében, tűzében, bujaságában oly titokzatosnak látszott, mintha minden bokrocška egy-egy külön titok volna. Látja, hogy milyen bágyadt, aluszékony és életunt az országút, amelyen tegnap még lakodalmas szekerek nyargaltak, és a lovak szerszámja mellé fehér kendőket kötöttek; nagyokat durrantak a vőfélyek mordályai, mint akár azoknak a vénembereknek szívei, akik minden ártatlan menyasszony körül leskelődnek. És látta az őszi napraforgó a fiatalságukban elérhetetlennek hitt, fatetőkön látományszerűként libegő, napfényben fehérlő nőket visszafelé bandukolni a beiramodott úton, amint közelgő vénségükkel felszededegetik a gallyacskákat, ágacskákat, amelyeket eltapostak. Vén koldusként üldögél a keresztútnál az aggkori ifjú szerelem, és sebeit nem tudja elfödni megkopott rongyaival.

És látja a kopott hajú, kopott bundájú, vénségére földet csókolgató őszi tájon az útszéli területet is, amely mellett egykor oly gondtalan szívvel, hetyke bokával, félrecsapott fejjel mende-géltek el az emberek, a kis fazéokban feldagadó szívek, az erőteljesen ég felé emelkedő gerjedelmek, kegyelmet nem ismerő indulatok, rókabőrű csalárdságok, pipiskeléptű vágyakozások - mintha soha többé nem kellene visszatérniök az élet zengő lakodalmából, a hegedűhúrnak a melódiáját végtelenül vonja az ifjúkor láthatatlan keze, a szőke bor sohasem öszül meg a pohárban, és a lábak nem ismerkednek a botlásokkal, amelyek nyomán tudvalevőleg tyűk-szemek nőnek.

És most a csodálkozástól alig maradhat meg lábán az őszi napraforgó, amikor az útszéli területre veti tekintetét. Az őszi tájon nincs pókháló a bokrokon, amelyek az utat szegélyezik a fészület felé. A lengő ökörnnyát is felszedik a fejek, amelyek erre elballagnak. És a dűlőúton nincs ideje a gaznak, hogy ott kedvére elhelyezkedjék. Jól ki van taposva az út, amely a fészülethez visz. Akik egykor a piros kacajtól bekönnyezett szemmel haladtak el itt: egyszerre csak visszatérnek, és úgy keresik a fészületet, hogy az nem rejtőzködhetne előlük. A pörge bokréta kissé megsántulva bandukolnak elő valamerről, és a derekak megroppannak, holott azelőtt nem tudtak térdepelni. A mellét büntudattal veri a sok kéz, amely tegnap még nem tudott csak játszani.

Az útszéli fészület körül pedig ott függnek azok a láthatatlan szálak - az ős hajszálai -, amelyeket nem láthat emberi szem, nem tapinthat kéz, csak a lélekből kinyúló tenyér érezheti meg őket, amely hajszálakba óhajt kapaszkodni mindenki, aki e tájra vándorolt. Megkapaszkodni és fölemelkedni a magosba a földön bolyongó köd, békaképző göröngy elől.

Jönnek a festett arcúak búcsújárásban, és hangjuk többé nem cincog, mint a denevéré. Jönnek a macskaképző megroggyant térdel, holott tegnap még úgy ugrottak, mint a gumilabda. Pohosak és ösztövérek, szőrösek és szőrtelenek, lágy léptűek és kemény sarkúak, lógós fejűek és elbizakodottak, büszkék és megalázottak jönnek az őszi táj minden részéből, és itt, mire idáig érkeznek, valamennyien egyformák lesznek. Összeteszik a kezüket, mint a gyermekek vagy aggastyánok, nagyot hallgatnak, nagyot gondolkoznak, nagyot merengenek... A fészület körül. És kétségbeesve nyújtják ki kezüket az égből lecsüngő hajszálak után.

*

A vénülő Pisztoły felszedelőzködött a templomban, ahol nem nyughatott (mert éppen délutáni litániára jöttek a környékbeli asszonyok, lányok), és útját ama messzi fészületnek vette, ahová mindenki elmendegél élete lefelé hajlásával. „Elmegyek oda, ahol az asszonyszemeknek már nincs tükrük, hogy meglássam bennük ragyás arcomat” - mondta.

(1920)

Újhold

...Ő, mint egykori kicsapott diák és boldogtalan szerelmes: megszokta a kutyagolást. Gyalog járt Nyirjesről Fürjesre, a nyírfáktól a fenyőkig, a kopolyúktól a farokig, a gazdag özvegy-asszonyságoktól a bogáncsos hajú cigánylányokig, a boldog részegségtől a gyötrelmes józanságig, a fityingi kántortól a szatmári püspökig, a bölcsességtől a butaságig, a csillagtól a faluvégi trágyadombig, Nyíregyházáról Debrecenbe. Néha harkálytoll volt a kalapjánál, máskor zöld papirosra nyomtatott kortesnóta; imádkozott együtt máriapócsi búcsúsokkal, és ördögöt idézett a babonás kincsesókkal; néha sántán, vakon, görnyedten állított be abba az országúti csárdába, amely Újfehértó felé azon a keresztúton állott, ahol a futóhomokot felváltja az állóhomok, az akácfát a nyírfa, a kurjantó, karikás nótát az őszi darázként dúdolgató ének, ebben a csárdában, a „Varjú”-ban, hiteleztek neki Magyarországon, de mesélgetése szerint egyszer fellépése és úri modora folytán adós maradhatott a szép Sachernénak is Bécsben; máskor elfelejtette, mintha a világon sem volna; a „Varjú”-t, a „Varjú”-beli öreg-asszonyt (aki annyira szerette őt, hogy még fiatal szolgálóleányt is tartott kedvéért a csárdában), ott hánykódott, dagadozott, ahol az úri önérzet, a városi „Biká”-ban vagy a „Kék Macská”-nál, bankót és ezüstpénzt dobott a cimbalomba, hogy a kis Kacsári sem találta a hangot a turbános pálcikákkal, zsidóasszonyszemű papirost vetett festett arcú lányoknak, akik a fülébe rikácsoltak, és megdicsérték úri magaviseletéért, agárra alkudozott, szarvasbőr mellényt vásárolt, talán kupecekkel kártyázott a vonaton, vagy számokat álmodott, amelyeket kihúztak a linzi lottón; aztán minden átmenet nélkül ismét csak beleesett a boldogtalan szerelembe, a szegénységbe és a „Varjú”-ba, ahol a nadrágján lévő lyukat és arcán való barázdát, a lelkén görcsösödő bütyköt és ereinek megolvadt vérét azzal indokolta, hogy húsz esztendeje szerelmes valakibe, aki tudomására adta, hogy holta napjáig sem hallgatja meg. Ezt a kegyetlen hölgyet néha Boriskának hívták a madárijesztők útmesterének a fedele alatt, máskor Szilvia volt ő, s egy pesti tőzsér egyetlen lánya. Majd barna volt, mint a fonó mesemondásaiból való királyleány, másnap vörös lett a haja, talán a királyné vizétől vagy Pisztooly csapongó képzeletétől.

A „Varjú”-beli csárdásné, aki Pisztolyt még abból a korból ismerte, amikor verseket írt hozzá (Fánihoz) az *Ébredjünk* című újságba Nyíregyházán: nagy megindultsággal hallgatta a vándor keserveit boldogtalan szerelmeiről, mint minden olyan nő, aki regényes kastélyban született, ámde gyermekkorában elcserélték (P. kitalálása), grófok és színészek helyett hagymaszagú kupecekkel, más vármegyék tájzsolását és sarát csizmájukon viselő fuvarosokkal kénytelen érintkezni. Pisztooly mindig annyi mondanivalót hozott a „Varjú” kocsmárosnéjának, mint egy csavargó lantos, akinek karikát vet a szeme az éhségtől, miközben a vár alatt megpendíti hangszerét. Különös sikerük van a daloknak, amelyek a szerelem boldogtalanságáról zengenek. Fáni húsz esztendő óta Pisztoolyba volt szerelmes.

Akkoriban a parasztok igen elkeseredett hangulatban voltak ezen a környéken. A halálfejiű lepke kiszítta a teheneik tőgyét, gyakorta vonult el jégeső a határ felett, asszonyok bajuszt növesztettek, és mély hangon beszéltek, öregemberek legurultak a kuckóból, és a lányok szoknyájába kapaszkodva húzták magukat a mezőkön át, a veres kakas jött meg a szél szárnyain, hathónapos gyerekek emberi nyelven megszólaltak, módos gazdáknak eltűnt a derék étvágyuk, hervadó falevél tapadt a legszebb asszonyok arcára, a kincskeresők hiába gázoltak derékig az ingoványba a lidérc után (a kis Bunári oda is veszett), a házörző ebek mindig holtat láttak, vízibornyút nyelt éjjeli italában a híres kántor, és többé nem tudott énekelni, csak bőfögött, mint mikor a vízbefűltből megy ki a levegő. Ezeket a dolgokat

természetesen valaki okozta, Garabonciás ment át tán a keresztúton, vagy megint visszatér a régi boszorkányvilág? Pisztoly, hogy a gyanút magáról elterelje, segédkezett a parasztnak egy öregasszony holttestének a kiásásánál, a vénasszony valóban a hasán feküdt a koporsóban, haja kitépve, mint a tetszhalottaké. Az öregasszonyt visszafektették a hátára. A „Varjú”-ban nagyot ittak az emberek a munka után. A legöregebbek beszéltek, és kiélveztek a tiszteletet, amely e napon kijárt bölcs tanácsadásukért.

*

Egy furmányos ember érkezett a csárdába, aki távoli földről jött.

Már messziről látszott, hogy nem erre a vidékre való. Kis termetű, hosszú szőrű lovai voltak, az egyik egérszínű, a másik deres. Az idevaló lovak olyan barnák, mint a homok. Hetyke, kék szemű, gólyalábú ember volt a fuvaros, csizmája és szűk nadrágja volt, mint egy ispánnak, jól bélelt bekecse volt, kalapját mintha lopta volna, úrféle volt ez, akárki mit mond, nem állt a keze az abrakostarisznyához, hosszasan, mosolygósan, megejtően mosolygott a Fáni szemébe, mintha lopni jött volna. Pisztoly az útra néző ablaknál gunnyasztott (Katalin felé járt az idő, deres, fagyos, ős szakállú a mező, a szélmalom tetején hó van, az országúton mély nyomot vágnak a szekerek, hogy a gyakorlott szem nyomban felismerheti, melyik szekér kasfarában volt a lopott disznó, a kezén nézegette, mint fa kérgén a vénülést), amikor a fuvaros a házba fordult. Pisztoly úgy érezte, hogy valami gonosz áll meg a háta mögött. Hátrakapta a fejét, mintha repülő egér surrant volna el a füle mellett. Akkor nézett éppen lelketlen, kék szemével az idegen a Fáni szemébe. Oly bizalmasan mosolygott rá, mintha évek óta a szeretője lenne.

- Ki ez a kamasz? - kérdezte közömbös hangon Pisztoly a tüzet piszkálva.

- Valami utas - felelt Fáni. Később indulatosan tette hozzá: - Azt hiszi, hogy minden laci-betyárnak tudom a nevét?

Pisztoly egy görcsös akácgyökeret sokáig nézegetett, mielőtt a tűzre vetette volna.

- Ha jól tudom, ma szerda van - dünnyögte.

Fáni felkapta a szót, mintha perlekedő kedv szállotta volna meg.

- Ezek a mostani szerdák se olyanok már, mint a régiek. Megkoptak, meghitványodtak a szerdák, akár a mai emberek. Kétszáz pengőt is jelentett egy régi szerdai hetivásár. Ma kong a fiók. Ha kend nem volna a világon, akár be is zárhatnám a csárdát. De kend meg haragszik a véletlen vendégre. Pedig kendnek már csak lábszára van. Az a kis ész, ami kendben maradt, zöld, mint a vén kos körömnymában az esővíz.

Pisztoly bölcs ember módjára belátta, hogy ügyei rosszul állanak, ugyanezért vette a bundáját, és kis sétát tett a környéken, hogy háborgó indulatait csillapítsa. Katalin táján mindig igen jó a levegő arra, hogy a forrongó fejet lehűtse, a lángot, amely kicsap a kormos kéményből, elfojtsa, és megrozsdásítsa a disznóölő késeket, amelyeket zsebében hord a mérges ember. Pisztoly úgy mendegélt a deres réteken, mint egy csősz, aki apróra megnézegeti a rábízott napraforgókórokat, fagyos kukoricaszárazakat, megvénült madárijesztőket, amelyek megannyi jelképei az asszony nélküli, magányos férfiaknak. A vércse éppen bejárta a birodalmát, a rőt nádat. A láp felett köd állott, mintha örökre eltakarná az embereket, akik a nádat vágják. A tél korán köszöntött be, és ős szakállt nevelt a kan verebeknek, amelyek az úton Szent Péter citromai között ugrándoztak. A messziségben egy kukoricakunyhó látszott, ahonnan nyaranta a dinnyepásztor lesi meg a tolvajokat és a dinnyék között gömbölyödő parasztmenyecskéket. A kunyhóba vette magát Pisztoly, mint egy sebesült borz. Itt üldögélt a vénülő ember, veres karikás szemével a mező ős hajszálait hosszasan figyelte, valamint a szelet, amely megtáncoltatta a néma táj kilógó gatyamadzagait. Így változik minden a világon, így jön komorság és

szívtelenség az élet házába, amelyben tegnap mindig csak daloltak, és a fehér gyékénnyel borított szobákban mezítláb jártak-keltek az élet játékos kedvű, tizenhat éves szolgálóleányai a nagymellű Pisztoly úr körül.

Félig-meddig kifűjt bánattal tért vissza alkonyi időben a kocsmához Pisztoly úr. A kostökös, bajuszpedrös csendbiztos ült pandúrjaival az ivóban, és rabvallató, szalonnás hangon kérdezte Pisztolyt: vajon nem tudná magyarázatát elkötött lovaknak, amelyeket a „Varjú” istállójában talált a nyomozó hatóság? Egy egérszínű meg egy deres...

- Ki mondta, hogy én tudok a lovakról? - hördült fel Pisztoly.

A csendbiztos úgy nevetett, amint akkor szoktak a férfiak, ha fehérmájú asszonyféléről beszélnek egymás között:

- A Fáni ténsasszony mondott valamit a szemével.

- A szemével mondhatta, de a szájával: nem - felelt rövid gondolkozás után Pisztoly. - Én nem tudok semmit a lopott lovakról.

A „kamaszt” néhány napig a padláson rejtegette Fáni, ahol talán már az anyja is dugdosta Zöld Marcit. Pisztoly mindig csak a tüzet rakta, amikor Fáni a köténye alatt enni vitt a lókötőnek. A kormos falú, háromiccés orrost néha kétszer is megtöltötte napjában a tavalyi borból (Pisztoly úr borából), amikor P. úrtól kellett elkérni a kulcsra járó hordó csapnyitóját.

- Elég is lesz már ebből a lakodalomból - dörmögte egy napon Pisztoly (holott bölcs ember módjára napokig hallgatott). De ezen a napon senki se tisztította ki a pipáját, dohányt senki nem vágott, bírósági végzést is hozott a pusztai katona valamely adósság miatt.

- Elég lesz már! - dörmögött Pisztoly különös bátorságot merítve a bírósági kék papirosból.

Fáni előbb csendeskén, majd megadással felelt:

- Úgyis kivetette a kártya, hogy bírósággal lesz dolgom.

Ám térült-fordult, meghegyesedett a szívében a fullánk, amelyet minden szerelmes asszony a szívében hord. Fáni így szólt:

- Kend pedig ne beszéljen, kend zöld nyálú vénember. Tudom én, hogy kend már csak a meszelősovány kis pesztonkák után meresztgeti a szemét. A magamfajta derék asszonynak nincs keresnivalója a kend jóllakott álmában. Menjen innen istennek hírével, sohase lépje át a küszöbömet, mert ráuszítom a parasztokat, hogy kend a garabonciás, aki kiszította a tehenek tejét, befullasztja a kincsásókat. Menjen kend másfelé kontózní. Én már nem hiszem, hogy kend valaha is fizetni tudjon.

...Ő megszokta a kutyagolást, még kicsapott diák és boldogtalan szerelmes korából. Méltóságteljesen felemelkedett a kuckóból, ahol eddig megvonta magát.

- A nevét, a nevét akarom tudni ennek a kamasznak! - kiáltotta fogcsikorgatva.

- Penderinek hívják. Aki szép napokon bependeredik az asszonyok szívébe. Néha egy muzsikus, máskor egy lókötő. Bocsáss meg nekem, hogy már nem szeretlek, te bölcs öregember - felelt Fáni csendes, meggondolt hangon.

Éppen újhóld volt, és a vándor megrázta üres erszényét a hold felé.

(1920)

Telihold

...Ő egy sarokház mellett ment el éjszaka, amikor is megállott, a falhoz támaszkodott, és képzeletében felkereste a ház lakóit, belépkedett a jó szagú, bár alacsony szobákba, ahol tarka szőnyegek, régi fotográfiák között, kis díványokon, zongora mellett két nő pendergette ábrándjait, mint fészülködés után ujjai között a kihullott hajszákat, csattogtatta jókedvét, mint a csíz a kalitkában, s találó elmésségeket mondott a kisvárosi emberekre, akik a ház előtt eljárógtak. (Estefelé a hordóhangú és kótyagos Sári úr vidította fel az utcát, mielőtt a tavaszi akácok végleg elszenderedtek volna illataikban, míg reggel Cinderi, a nyugalmazott őrnagy állongott meg a szellőző ablakoknál, és ráncba szedett homlokkal hallgatta meg a nők előadását az éj eseményeiről, álmairól, kísérteteiről; gyanakodva csóválta a fejét, ha a nők a Morgó-temető felől jövő idegenekkel álmodtak.) Ő - Pisztoly - csak éjszaka járt erre a „Kakukk” kocsmából jövet, midőn barátaival már meghányta-vetette a meggazdagodás minden lehetőségét, egyszer Amerikába készült, máskor öregemberek részére való megfiatalító szert talált fel - éjszaka, a hold a katolikusok tornya felett állott, ahonnan benézegetett az udvarokba, álmatlanokra, tolvajokra, szerencsétlenekre és Pisztolyra, aki a sok praktikus megbeszélés után azzal töltötte idejét, hogy a Ferenczi kisasszonyokról ábrándozzon éjnek éjszakán. A falnak vetette hátát, és gondolatban végigment a házon, mint egy láthatatlan szellem, lábujjhegyen hallgatta meg a kövér Anna álmában dadogott szavait, amelyeket ahhoz a kis feszülethez intézett, amely éjszakáinak védelmezője volt: a fekete, gyászos, kesergő Eleonóra sohasem felejtette elhalt szüleit, napestig velük foglalkozott, de hálókamrácskájában ő sem álmodik másról, amiről általában a nők szoktak, a láthatatlanná vált Pisztoly udvariasan ment el a női álmok ágya mellett.

Ő abba a szobába szeretett belépni, ahová leffentyűs csizmában, bő utazóköpönyegben, az út porával hajában várják a postakocsival imént megérkezett ifjút, aki majd átveszi a tekintélyes Ferenczi-vagyon kezelését, feleségül veszi a leányokat, és egész nap pipát tisztítat velük. Ebben a szobában ezüsttálcán álltak a poharak, a bőrös karosszékek még az öreg Ferenczi úr muskotálydohányának az illatát őrizgették, a gazdasági számadások mellé okuláré és tinta volt készítve, a csengettyű szalagja olyan széles volt, mint a papok stólája, kutyabőrös szitában a dohányt, pintes üvegben az altatóitallt állították este a medvebőrös ágy mellé, friss, sárga homokkal töltötték meg reggelenként a köpőládát, és csak köhinteni kellett, hogy sietve hozzák a kisasszonyok a lábmelegítőt, tűzhelyre állítsák azokat a finom leveseket, amelyeket három-négyféle húsból és csontból főztek, bőrbe kötött könyvekből felváltva olvassanak fel hosszadalmas regényeket, amelyeket Jósika Miklós írt, és délután tanácsadás végett elhívassák Lábainét, a legjobb orvost a vármegyében.

Egyszóval Pisztoly uraságra vágyott, miközben a holdba nézett, s nagyokat sóhajtott, mint szerelmes korában.

Ez az uraság is beköszöntött, amint az ember legtöbb vágyát eléri, ha soká él. A hordóhangú Sári úr és Cinderi, a penzionált katona egy éjjel váratlanul összebeszéltek a temető kapuja mellett, ahol hajdanában a leányszöktetéseket beszéltek meg, helyet kerestek maguknak a sok esztendő avaron. Sári úr kelet felé helyezkedett el, amelyről a vándormadarak hozzák az őszi időt, míg Cinderi dél felé a mezőn, amerre egykor agarászott: olyan nyugalommal haltak meg, mintha legalábbis temetésrendezők lettek volna, akiknek mesterségük a halál. A telihold ezen az éjszakán a torony mellett állott, és nyugodtan nézte a kis porszemet, amely a városból felé szállott. Pisztoly az elárvult kisasszonyok segélyére sietett, Annának Sári úr hőstetteit, Eleonórának az őrnagy szívtelenségét magasztalta, és gyakran kijelentette, hogy nem hinné:

ezeknek a férfiaknak akad párjuk. Reggelenként a szellőzködő ablaknál igyekezett az őrnagy köhögését és hangját eltalálni, paprikás jókedvvel mesélt éji eseményeket, míg estefelé Sári uramat igyekezett pótolni: mindig megkérdezte a kövér Annától, hogy mi volt ebédre, s mi lesz vacsorára; csettintett a paszulynak, és olyan ártatlannak tette magát, mint egy káposztafejt. S mikor a kisasszonyok a hold elől bezárták az ablakaikat, leeresztették függönyeiket, Pisztoly sóhajtva búcsúzott, megjegyezvén, hogy ezen az éjszakán sem fog aludhatni, miután holdtöltekor valami kivonja őt az ágyból. „Nem csoda - felelt a kövér Anna -, hisz olyan egyedül van, mint az ujjam!”

Eközben Pisztoly táblákat csináltatott a tölgyfa keresztekre, amelyek alatt az udvarlók feküdtek. Kovácsolt vasból készült a tábla, és Pisztoly szerint ez azért volt szükséges, hogy negyven-ötven esztendő múlva ne dobálják az udvarlók csontjait az ismeretlen halottak csontkamrájába. A késő utókor tiszteletben tartja azokat, akiknek vastábla van a sírján, nem bánnak el velük, mint jöttmentekkel. S így ápolván az elhaltak iránt való kegyeletet, Pisztoly mind huzamosabb ideig állongott a sárga ház ablakánál - mióta a kisasszonyok árvák lettek, férfiemberrel csak az ablakon át beszéltek -, mindinkább bebizonyította, hogy az őrnagynak és Sári úrnak méltó utódja, bár múltja, gyanús múltja még nem felejtődött el a kisvárosi megbeszélésekben. Ámde az ügyes magaviseletnek megvolt az eredménye. Pisztoly csakhamar bejáratos lett a ház belsejébe, az ebédlőasztalnál felejtkezett, mikor már a kisasszonyok asztalt bontottak, lassú léptekkel meglátogatta a konyhát, és néhány recepttel szolgált, kiporolhatta az elhalt öregúr téli ruháit, bundáit, miután már őszi hidegséggel szikrázott a holdfény a toronytetőn. Egy borongós délután leballagott a pincébe, és szakértelemmel kopogtatta a hordókat, esős napon a padlást látogatta meg, egy szakajtónyi pókhálót szedvén magára, felügyelt a favágókra, és kijelölte a boglyát, amelyből a téli tüzelést majd meg kell kezdeni. S néha olyan fontoskodva vert be egy szöveget a falba, hogy a kisasszonyok akár életüket is rábízhatták volna a korrekt férfiúra. Esténként körüljárta a házat, minden zárat megpróbált éjszakára, a kulcsokat messze hallhatóan forgatta meg rozsdás hüvelyükben, nagy gondja volt arra, hogy az ablakok felül is jól záródjanak, még a kéménybe is benézett, és estenden kísérteties történeteket mesélt a kisasszonyoknak, rablókról, gonosz vándorlókról, lidércekről, hogy a kisasszonyok éjszaka a lábukat se merték kidugni az ágyból.

...De egyszer mégis felébredtek, mert úgy hallották, hogy valaki jár a kert alatt, az udvaron, az ámbituson, akinek léptei feltűnően hasonlítanak Pisztoly úr lépteire. Nagy bátorsággal kinyomultak szobájukból, és félve körülnéztek az udvaron, amelyet a telihold világított. Minden nyugodalmas volt a házban, a cselédek úgy horkoltak, hogy öröme lett volna benne az álmoskönyv-kereskedőnek, és az ecetfa, amelyről Pisztoly azt beszélte, hogy éjszakánként megszökni szokott, helyén állott. Ám ekkor a kerítés tetején megjelent Pisztoly úr alakja, amint talpig fehérben, a szomszéd ház udvarából visszamászva a házba, mezítláb sompolygott hazafelé, és már éppen elérte szobáját, mikor a kisasszonyok ráijesztettek.

- Hol járt?

- Holdkóros vagyok - felelte Pisztoly.

A kisasszonyok azonban nem adtak hitelt Pisztoly szavának. Miután a szomszédban egy cigányos szemű hajadon lakott, aki már gyakran énekelt át a kerítésen. - S Pisztoly uraságának véget vetettek.

Pisztoly leszedte a vastáblákat a halott udvarlók keresztjeiről, és gondolkozni kezdett, mit csináljon az ócskavassal?

(1920)

Ősz utca

Az Ősz utcában egy híres pékmester lakott (nyolc zsemlyét adott egy hatosért), és Achill azt hitte, hogy meghal a pék kisasszony lányáért, éjjelente úgy osont el a leány ablaka előtt, mint a holdvilág.

Persze, földszintes házban lakott a pék, s arra büszke, hogy már a nagypja is ebben a házban sütötte a kiflit a régi pestieknek. A kapu felett pléhoroszlán függött, amely aranyperecet marcangolt körmeivel. A pék éppen olyan nagyra tartotta a maga oroszánját, mint Breznóbányai úr (a szomszéd) a kőcímerét, amely a Pestre tévedt falusi kúria ormán ékeskedett. Egyébként jó szomszédok voltak. A pék németül beszélt, Breznóbányai úr magyarul feleltetett át a kerítésen, ahová pipájával megtámaszkodott, mert unalmas lett volna mindig csak a kúria bolthajtásos szobájában üldögelni, mint valami olajba mázolt ősapa. A pék a pesti polgármestert szidta, Breznóbányai úr az országgyűlési követek ellen fenekedett. Német újságjára esküdt a pék, míg a táblabíró a lepedőnyi *Egyetértés*-ből olvasta ki a maga igazát.

Achill az öreg nemesúrnál kapott kvártélyt valamely távoli rokonság folytán, amelyet minden felső-magyarországi ember kisüthetett. Sok gyereket nemzettek az ősök, sok leány termett, aki Hymen kacskaringós útjain újabb és újabb familiákkal szedte föl az atyafiságos köteléket. Még olyan világ volt Magyarországon, hogy minden faluban találhatott rokont az utazó. S amíg Breznóbányai és a pék hajba kaptak a kerítésnél (mert hiszen mindennap azzal végződött a beszélgetés, hogy a táblabíró kutya németnek nevezte el a péket), Achill a pékboltban üldögélt, ahol a kisasszony mérte a cipőt, és Achill úgy hallgatott ezen idő alatt, mint egy vekni. Lisztnek, kovásznak, süteménynek életillata volt a boltban, a kenyérnek olyan jó szaga volt, amilyenek negyvenesztendő korában képzelet a vendég a karlsbadi sétányon az ifjúkorát, a csengő az ajtó felett egész hangversenyeket játszott végig, az ajtó nyílásáról meg lehetett ismerni, hogy ki lépett be a boltba, falusi cselédke vagy öreg asszonyság, és nagy, fehér hó borította be az utcát, a háztetőket, és messzire hallatszott, ha a sarkon megállott két polgár, köhögött, krakogott, beszélgetett. Az ablakokba fűrészpórt öntöttek a hideg ellen, a fűrészpóron kocsonyástálak fagytak, savanyú paprika pirult, a nők nagykendőben, háziruhában mentek el vizitálni legfeljebb a harmadik házba, amikor kék és szürke lett a délután, a varrógépek egyenkint elhallgattak az Ősz utcában, csak a „Majlandi Harcos”-hoz címzett kocsmában libegett még a gázláng, a polgári otthonokban megtakarították az alkonyati világítást. „Engem nem érdekel a pletyka” - mondta a gazdag pékkisasszony, midőn a nagykendős lányok, asszonyok elmendegéltek a bolt üvegajtaja előtt, mintha titokban surrannának valamely rejtett helyre.

- Tudom, hogy ilyenkor kártyát vetnek, ólmot öntenek, néhol már a Luca-széket is rakosgatják: de engem ezek a bolondságok nem érdekelnek - magyarázta a pékkisasszony. - Ilyenkor árulják el a jó barátnők egymást, ilyen időben fecsegik ki a titkokat, mert már se a nagyvilág, sem a lámpás nem látja őket, legfeljebb a birsalma hallgatózik a szekrény tetején... Én sohasem mondanám el, ha szert tennék valamely titokra. Pedig gyakran álmodom tépett abrosszal, ami tudvalevőleg azt jelenti, hogy titkom lesz.

- Titok - sóhajtott Achill. - Mily jó volna valamely nagy titokhoz jutni.

Breznóbányai úr már németül káromkodott odakünn az udvaron, s a pékmester magyarul feleltetett. Közeleg az idő, midőn az öreg pék, fuldokolva a haragtól, Susanna után kiált, míg Breznóbányai úr Achillt hívja harsogva, hogy elpanaszolja a pékmesterrel való vitáját. Alkonyodott az Ősz utcában, a polgárok botjaikra támaszkodva meg-megálltak az utca

közepén, mintha élvezetesebbé kívánnák tenni a pillanatot, amíg végtére elérkeznek a „Majlandi Harcos”-ig, az öregasszonyok, mint varjú sétál a havon, mendegéltek céljaik felé, kipirosodott orrú leányok bújtak nagykendőikbe, mintha attól félnének, hogy valóban találkoznak avval, akire ilyen időben ráérnek gondolni.

- Egy titkot szeretnék, amit úgy kellene őrizgetni, mint a parazsat az ágy alatt. Segítsen engem valamely titokhoz, Achill - mondta Susanna, és fakó arcával, zöld szemeivel, sápadt homlokával olyan epedve nézett a fiatalemberre, hogy az szinte elpirult.

Titok! Téli alkonyban pirosuló, pattogó tűz, amely a kályhában susterog, s onnan soha ki nem jöhet. Titok, amely lopva oson a nedves, homályos kapualjból a József utcai templom felé, ahol a gyóntatószék karácsony előtt csendben várja a térdeplő nőket, és halkan mormog a bűnbocsánat, hogy az ünnep zavartalanul, derűtlen múljon el. Titok, amely az álmos ágyban fojtogat, hevít, boldoggá tesz, mint egy talált ékkő, amelyet csak éjszaka mer megnézegetni találója. Titok, amelyre megesküszünk, hogy a sírunkig megőrizzük, s a másvilágon sem mondjuk el senkinek. Titok, amelyet a félhomályban, az álló varrógép mellett, szobasarokban, könnyes szemmel súg meg egyik lány a másiknak, hogy elfehéredik az arcuk a saját bátorságuktól. S amelynek birtokában a jó barátnő mindaddig víz alá merül álmában, amíg csak túl nem ad a rábízotton. Egy titok, amely egyszerre megédesíti és elfoglalja a magány hosszadalmas óráit...

- Ha titkot akar hallani, mondhatok magának egyet... Valaki nagyon szereti magát, Susanna - felelt Achill hosszas gondolkodás után.

A pékkisasszony felugrott:

- Igen, ezt akartam hallani - susogta, és megragadta a fiatalember kezét -, mondja el, Achill, hogyan és miképpen szeret az a valaki engem? Mondjon el róla mindent, amit tud, hisz én majd meghalok a kíváncsiságtól.

A táblabíró utolsót káromkodott, a pék az udvarra dőcögött, Achillnak menni kellett. Az utcán sokáig álldogált a megeredt hóesésben. Nagykendős lányok mentek el mellette, mint ál-orcások, akiknek csak csilingelő hangját hallja. „Mondja el, mit tud róla...” „Mondja el, hogyan szeret...”, hangzott a nagykendők alól. Mintha a Józsefvárosnak minden lánya, fiatalasszonya az Ősz utcába jött volna ezen a téli estén a barátnő meglátogatására. Könnyed, ringó-rengő lépteik, cipőjük sarkának koppanásai, nagykendős, elrejtett alakjaik, eltakart, életvidám, hangulatos arcaik, rejtett hajfürtjeik mind Achillt kérdezték: „Mondja el, hogyan szeret...” Mintha egy varázsszó mondatott volna ki ezen az estén a Józsefvárosban, amely varázsszó elhangzása után megtört az Ősz utcai lányok, józsefvárosi nők alattomos közönye, szemlesütő tartózkodása, hideg megvetése, amellyel eddig Achillt kezelték. Úgy tűnt fel, hogy minden leány, aki a decemberi hóesésben közeledik, minden özléptű, fiatal nő azért jött volna, hogy megismerkedjen Achillal: mondaná el neki is azt a titkot, amelynek bírásáért valamennyien élnek. Mondaná el: hogy és miként szeret...

- A gazdag péklány kedvese! - sipogta egy fogatlan öregasszonyság, aki százesztendőös viklerjében seprőnyelet rejtegetett. És Achill úgy érezte, hogy az egész városrész őt nézi, nagy, mohó, szomjas érdeklődéssel, mintha megütötte volna a nagylutrit.

(1920)

Bánat utca

Achill, mint a legtöbb fiatalember a múlt században: boldogtalan szerelembe esvén - Budára költözik Pestről, mintha a budai levegőnek és az ottani forrásoknak jótékony hatása volna a sebesült szívek gyógyítására.

Oly sok esztendő múltán: talán nem is érdekes többé a hölgy, aki miatt Achill szenvedett. Bizonyosan férjhez ment, mint mások, gyermekeket nevelt a hazának jó honleány módjára, és a vallásos nők szívbéli vidulásával látta a kalendáriumban a fekete napokra következő piros betűs napokat. A reggel felvont papucsot mind hosszabb ideig felejtette lábán, csinos gyűjteménye keletkezett egy vászonzsákban foltozáshoz alkalmas holmiból, olykor az írásban gyakorolta magát: némely étel szakácsreceptjét írván egy kis füzetbe, s leélte életét olyan csendesen, hogy a szomszédoknak alig volt megbeszéltnivalójuk, midőn egyszer eljött érte a fekete hintó és a gyászhuszár. - Ámde Achill darab ideig úgy szenvedett érte, hogy csaknem a kezében kellett hazavinni a szívét, hogy össze ne törjön ibrik módjára.

Achill a Bánat utcába hordta a szívét, egy olyan kis házba, ahová lépcsőn kellett lemenni, mintha a történelem hamujába derékig elmerült régi emberekhez ereszkednék le. Az udvar tenyérnyi, ablakai mögül veres karikás szemek nézegettek ki, mintha valamely különös célból itt felejtette volna őket a halál... Egyszer talán egy nagy bűn keletkezik, és a bíróság kiszáll e régi tanúk meghallgatására: kik laktak a szomszédban, a sarki házban, kié volt az egyetlen emeletes ház az utcában, hogyan halt meg X. Y., kik az igazi örökösök... amint általában örökségi perekben szükség van a legöregebb emberek tanúvallomására. A szivattyús kút az udvar közepén csak minden tavasszal hagyta el a penziót, midőn alant a Duna szétverte testén a ködöt, és magasra emelkedett. A szélkakas csak a boszorkányok szombatján tett néhány fordulatot, midőn a Gellértről lefelé rohant a forgószél. A postás hónapokig elkerülte a házat. Az egykori énekesnő, akinél Achill szobát bérelt, legfeljebb karácsonyi estéken vette elő régi műsorát, midőn részint rémületbe, részint elgondolkodásba ejtette a környéket az idő mulandóságán.

- Tudja meg, uram, hogy ebben a szobában Kürthy Lajos író lakott - mondta az énekesnő, midőn Achill beköltözött, és szemügyre vette a koporsókeskeny ágyat, amelynek zöld takarója alatt úgy dudorodtak a kemény párnák, mintha egy halott feküdne az ágyban. A ripsszel bevont kanapé lába törött, mintha valaki kétségbeesetten jött volna az utcáról, és arcát eltakarva zuhant volna a kanapé sarkába. A kanapé fölött tojásdad arcképek - férfiak és nők -, amelyek közül már egyik sem nélkülözte a gyászflórt, amelyet csokorba kötött reájuk egy gondos kéz. A fakult fotográfiákon és acélmetszeteken kívül (amelyek azóta albumokba, históriás könyvekbe kerültek) voltak itt kis kézzel festett képecskék, többnyire piros-fehér arcú, lángoló szemű, szakavatott kéztől fésült úrhölgyek arcképei, amely arcképek bizonyára évtizedekig függesztették szemüket az ajtóra, mintha a régi lakót visszavárnák. A szekrény tetején, a Makart-csokor mellett, Kürthy kalapskatulyája állott, és benne cylinderkalap, amelyet a múlt század derekán viseltek Pesten az úri népek.

Achill az első estén felpróbálta a cylindert.

Illett a fejére, és a vaksi tükör, amelybe Achill kedvtelve óhajtott belepillantani: egy ismeretlen arcot mutatott a cylinderkalap alatt. Achill nagy megdöbbenéssel vizsgálta a tükörbeli arcot. Egy igen bánatos, szinte feldúlt, kétségbeesetten lemondó férfiarc meredt rá: egykor csinos, szemrevaló lehetett ez arc, ámde hónapról hónapra újabb jelvények kerültek rá, mintha egy lusta hímzőnő ébredt volna fel valahol éjszakánként, aki az alvó ágya mellé telepedett, és

fáradt tőjével dolgoztatna munkáján. Magányos séták és egyedül való üldögélések gondolatai mint megannyi denevérkörmök kapaszkodtak ez arcba. Lesütött szemmel történt találkozások szégyenpírjából maradtak megvörösödve a hajszálok a szem alatt, hajnali harangzúgásra reménykedve ébredő tétova mosolya félénkeskedett a szájszögletekben. A berozsdásodott tollra és kiszáradt tintatartóra gúnyosan vigyorgó szem megvetése játszott a kalap karimája alatt. - Achill tudta olvasmányából, hogy Kürthy Lajos igen boldogtalan ember volt. Ám ily keserves, magaunt és megvető férfiúnak nem képzelte őt, midőn a tükörben megpillantotta. (A tükör nyilván nem szokott hozzá az új lakó arcához, azért mutatta a régi lakót, aki bizonyára sokszor nézegette magát az üveglapon, amint feltartóztathatatlanul vénült.)

Mivé tett a szerelem! - gondolta magában önzően Achill, s ezentúl meg volt győződve, hogy a napsugár ama józsefvárosi leány miatt nem talál be az ódon szagú szobáscskába, holott tudni kellett volna, hogy a régi lakó emléke állong hosszú, sötét köpenyegében az alacsony ajtó előtt, hogy elfogjon minden lepkét, amely a tájra vetődik. Börtönhöz hasonlított ez a szoba, amely még nem szellőzködött ki az előbbi rab gondolataitól és káromkodásaitól. Achill, hogy némi enyhülést leljen: esténként sorban beleszeretett az úrhölgyekbe, akiknek arcképét a kanapé felett megtalálta. Igen különösen sokat foglalkozott egy sápadt, szenvedélyes tekintetű, de nyilván boldogtalan, magosan ívelt szemöldökű, büszke nyakú úrnővel, aki nyilván igen gazdag volt (talán egy tözsér neje), s mindig úgy nézett a cylinderkalapban sétálgató Achillra, mintha fontos mondanivalója volna. Egy nappali vizsgálódásnál megtalálta a nő nevét is a kép sarkában (finom tollal felírva): Paulinának hívták. - S néha oly mélyen elmerült a Paulinára való gondolatokba, hogy szinte hallotta kis lábainak neszelését az ajtó előtt, itt van, a kilincsre tette már a kezét, nyomban belép... mint egykor a szoba régi gazdája várta tán ezt a Paulinát, s egyik esztendő múltott a másik után.

Akkor már tavaszodott, és az alacsony ereszekben, esőcsatornákon gunnyasztó téli vénemberkéek lehuppantak a tetőkről, s velük együtt eltávozott a köd is a Bánat utcából. A nyiladozó ablakok mögül kihallatszottak az életben maradt vénék föld alatti köhögései; varrógépen régen hallott operettek pergetett a hervadt varrólánny; úrinők cipőit lehetett látni az alacsony ablakból, amelyek kalandosan mendegéltek a száradó köveken. Achill egy estén fejére tette a cylindert, a Bánat utca sarkáig ment, ahonnan látni lehetett a messzi nagyvárost, a háztetők kéményeit, amelyek mint számoló ujjak, azt mutatják az éjjel járó angyaloknak, hány boldogtalan ember lakik a háztető alatt. A budai tornyok körül utolsó karéjukat járták a fehér galambok, a numero 7-ből félig-meddig kimerészkedett egy nagyon öreg ember, a sánta postás tétovázva nézett táskájába, mintha levelet hozott volna valakinek. S akkor egy igen kis termetű, öreg hölgy, aki alig látszott ki a földből, és olyan sárga kabátja volt, amilyent a Bánat utcában viseltek a nők, magasra emelte a fejét, hogy Achillt megszólíthassa.

- Eljöttem az emlékeimért, uram, miután ön már úgyse törődik többé Paulinával. Szakítsunk, uram, felejtjük el egymást, nem teszek szemrehányást önnek, hisz nem tehet róla, hogy többé nem szeret. De az emlékeimet kérem vissza.

Achill nem is nagyon csodálkozott a különös találkozáson, csak azon lepődött meg, hogy Paulina mily kicsiny és fonnyadt, holott ő még tegnap este is ifjúnak látta.

- Válassza ki, asszonyom, ami az öné, s vigye el - felelt Achill.

Paulina fájdalmasan nevetett:

- Ami az enyém?... Hisz minden az, amióta az árverésen visszavásároltam önnek bútorait, könyveit... Igaz, akkor önnek ajándékoztam mindent, de manapság én is szegény vagyok, férjem vagyontalanul özvegyen hagyott.

Achill illedelmesen hallgatta az öreg hölgy bús szavait. Ő igen jól tudta, hogy mi rejtőzik e fájdalmas szavak mögött. Egyetlen mondatot kellett volna csak kiejteni. Talán ennyit: „Asszonyom, éppen úgy szeretem önt, mint valaha!” - De nem akarta megcsalni a halottakat...

Előhívta a ház legöregebb emberét, egy öreg szarkamadárhoz hasonló foltozósabót, aki igen jól emlékezett Kürthy úrra és látogatóira. A kis szabó levette a falról Paulina arcképét, és átnyújtotta:

- Ez volt az asszonyságé - mondta.

Achill mélyen köszönt a könnybe borult, szerencsétlen, örökre csalódott öregasszonykának, aki alig tudott kívánszorogni az ismerős szobácskából.

(1920)

Átjáróház

Achill barátja egy kőfejű férfiú volt, aki körülbelül a tizenkilencedik század első évtizede óta hajolt ki a falból, és szemmel tartotta a szoknyasuhogásokat, amelyek az átjáróházon keresztülhaladtak, a Koronaherceg utcából a Városház utcába. Szakállas, komor férfiú volt Achill barátja, lehetett kóbor perzsa vagy a kísértetek órájában Pestre tévedt asszír, akit a kőművesek elfogtak, mint egy denevért, és az épülő házba befalaztak. Őszi délutánokon ablakából Achill elbeszélgetett a kőfejűvel, amíg az udvarra könyökölve azt leste, hogy legutolsó szerelme (aki őt hűtlenül elhagyta) mikor légyottozik az átjáróházban. (Pesten ez idő tájt az átjáróházak voltak piros karikával megjelölve a titkos szeretők térképén; napközben a házak sötét kapuboltozatai alatt, félhomályos lépcsőházaiban válhattak feltűnés nélkül néhány szót, esetleg csókot, míg a vakmerőbbek a hölgy cipőszalagjának megkötéséhez le is térdepeltek, ha teljesen néptelen volt a lépcsőház. Aztán mentek jobbra és balra, a Koronaherceg utcába vagy a Városház utcába, anélkül hogy bárki szemtanúja lett volna a találkozásnak.) Vajon honnan tudják a pesti nők, hogy ez az átjáróház alkalmas a titkos találkozásra? - kérdezte magában Achill, amíg ablakában könyökölt.

- A nők többet tudnak Pest titkos utcáiról, kapuiról, udvarairól, mint a férfiak hiszik. Már a nagymamák át tudtak szökni a Magyar utcából a Múzeum körútra akár két átjárón is, és a legtöbb dáma, aki pávadíszben rója a pesti aszfaltot, jól ismeri napjainkban is az átjáróházakat - felelt a kőfejű, aki ráncolt homlokával olykor zsidónak tűnt fel Achill előtt.

Valóban jöttek is mindenféle ismerős és ismeretlen nők és férfiak az átjáróházba, akik halkan közölték egymással mondanivalóikat. „A függöny az utolsó ablakon le van eresztve, akkor jöhetsz!” - suttogta a legszebb aranyművesné már húsz esztendő óta mindenkor kedveseinek. „Egy kis francia zászlót látsz virágcserepeim között, siess fel a lépcsőn” - sóhajtotta ismerősének a langyos kereskedőné a hölgyfodrásztól jövet. „Délelőtt” - rebegette a szőke Ninette, akinek férje oly féltékeny volt, mint a Paul de Kock regényeiben szoktak a férfiek. És a sötét lépcsőházban veszítette el egyszer nadrágját X.-né, miután annak zsinegei elszakadtak.

A finom cipőbe bújtatott lábak továbbbsiettek az átjáróház kövezetén, amelyen még száz esztendő alatt sem tudtak elég mély gödröket vájni a járókelők lábai, hogy csak egyetlenszer is megbotlott volna valamely lábacska a titkos megbeszélés után. Üdén röppentek ki, mint fürdő után, a sikamlós asszonykák a Koronaherceg utcai kapun, amíg a férfiak elgondolkozva pedergették bajuszukat az órásbolt kirakata előtt, mintha olyasmit hallottak volna, amelyet még nem mondtak férfinak.

De Achill csak őt leste - az egyetlen Pest összes hölgyei között, akinek egyedül volt lila szalag a vállfüzőjében, valamint fodor a szoknyáján és hímzés a harisnyakötőjén. Akinek egyedül volt hullámos haja, behízelt hangja, csalfa mosolya, mindent ígérő tekintete. Egy feketét, egy cseresznyeorrút, egy kihívó derekút, egy skatulyából kivettet, egy keleti hercegnőt. „Vajon merre jár? Hisz mindig ebben a házban szokott találkát adni az udvarlóinak!” - kérdezte magában Achill, miután a szerviták tornyában hiába kongott egymás után a sok hiábavaló óraütés, amely a múlt őszi délutánt jelentette. „Már azt se bánnám, ha idegen férfival csókolózna a kapu alatt, csak látnám!” - rebegette Achill, és kőfejű úgy nevetett, hogy majdnem kipottyant a falból. Majd így szólt:

- Igaz, hogy vannak szerelmes nők, akik új szerelmeikhez a réginek mártását is keverik azzal, hogy ugyanazon utcákba, ugyanazon házakba járnak új kedveseikkel, mint a régiekkel. Ugyanazon szavakat mondják, ugyanazon becéző neveken szólítják a férfiakat, ugyanazon

dalokat énekelgetik, és ugyanazon kapuk alatt köttetik meg a cipőszalagjukat, amíg csak el nem jön értük az őszi időszak. Valóban voltak ennek a háznak is látogatói, akik itt vénültek meg; álldogáltak itt öregurak, akik hiába vártak, mert szívük hölgye évek előtt a temetőbe költözött; meglassították a lépést bánatos arcú asszonyok, és gyors pillantást vetettek jobbra és balra, amint a lépcsőház homályába értek, de az, akit kerestek, összekulcsolt kézzel feküdt a lombardiai csatamezőn, hiába helyezték felbomlott zsinórzatú cipőjüket a gránitlépcsőre, hiába imádkoztak a déli misén, hogy kedvesük pontosan várja őket, hiába csinosították magukat a bolti kirakat tükrében, amíg idáig értek. Egy öreg varázsló lakik a második emeleten, akinek mogorva szolgálója kirázza a törölgetőruhát a vaskorlát felett, és aki sokáig sokat időzik az átjáróháznak udvarán, kap arcába a porból és szemétből, és az arc lassan megöregszik... Csak azok maradnak ifjak, akik könnyed lépéssel, gondtalan szívvel, sóhajtás nélkül sietnek el itt, bejönnek az egyik kapun, és kisuhanak a másikon, anélkül hogy sokat törődnének azzal, hogy várja-e őket valaki vagy nem... Ezért ajánlom, ne sokat bámulj ki az ablakon, mert szemedbe rázza szemetét a mogorva szolgáló.

Achill darabig habozott, megfogadja-e a kőfejű tanácsát. Igen megszokta már bánatos kis szobáját, bánatos nagy szerelmét, bánatos és ringató emlékeit ama fekete asszonyságról, aki valamikor ebben a házban légyottot adott neki. Aztán egyszer egy fekete ruhás, síró öregembert látott a kapu alatt ama kőtábla előtt, amelyen nyílvevessző jelzi a harmincas évekbeli vízállást. Az öreg nyilván nem a régi árvizet siratta, hanem azt, akit a kapu alatt hiába várt. Achill más városrészbe költözött, és ezentúl nem járt el a találkozókra, amelyeket a pesti nők átjáróházak kapui alatt tűztek ki.

(1920)

Regényesi

- Mit tudjátok ti, száraz arculatú, hideg keblű, mai emberek, hogy mily óriási feladat volt a tizenkilencedik században egy nő meghódítása? - mondta egy napon atyai barátom, Mitskei, akitől legyezőnyelvet és titkos írást tanultam.

Azután a következőkben részletezte rövid felkiáltását.

Mitskei idejében a férfiaknak ugyancsak tudni kellett a módját a nők körül való forgolódásnak, ha nem akartak egész életükben az asztal végén a jégcsapos bajszerű kántor, dohos ruházatú diák és egyéb alpári vendégek társaságában ülni. Természetesen nem mindenkinek volt ambíciója a jobb társaság, voltak akkor is dohányosok, fésületlen figurák, akik megelégedtek a teli pohárral, a fokhagymás kolbással, a törkölyvel és néhány dallal, amelyet életük végéig fűdögáltak. Ám ezekről a mindenben megnyugvókról nem érdemes beszélni, ezekkel nem történt semmi, amit feljegyezni érdemes, legfeljebb annyi, hogy egy napon otthon maradtak, mert nem bírtak többé fölkelni, vagy az történt, hogy boros fővel lecsúsztak a szánkóról, és megfagytak az országúton. Mitskei mindig irtózott azoktól az emberektől, akik lusták voltak a beretvát mindennap megfenni a nadrágszíjon. Mitskei azokat az embereket kedvelte, akik nyomban talpra állottak, ha egy nő táncolni hívta őket, akik mindig oly gondosan öltözködtek fel, mintha aznap volna találkozójuk a régen várt menyasszonnyal, akik az utcán, bálban vagy színházban nyomban csatlakoztak az ismerős hölgyekhez, még ha nem is volt ez kedvükre. Mitskei rajongott azokért a férfiakért, akik kitörték a lábukat egy nő szolgálatában, akik párviadalban megsebesültek, mikor is a szekundánsok nem írták jegyzőkönyvbe a párbaj okát... akik elszegényedve, elhalványodva, összeszorított ajakkal hallgatnak arról a nőről, aki életüket tönkretette, és akik a halálos ágyukon is komolyan mondják a gyóntatópapnak, miután tragikus szerelmüket bevallották: „Ha még egyszer élnék, újra így tennék, szentatyám.” Ám Mitskei minden hódolata mégis azoknál a férfiaknál volt, akik nem törődve a következményekkel: habozás nélkül megszöktették az úrnőt, ha ő ezt kívánta.

Mitskei, bár elég hosszú ideig élt, nem volt szerencsés olyan komoly szerelmi kalandba keveredni, amely végzetes lett volna. A sors nem adta meg neki, hogy életét reszkírozhatta volna, hogy asszonyt szöktethetett volna, hogy leányt lopott volna, hogy végül párviadalban elbukjon, de valami mégis történt, amiért érdemes volt annyi esztendőn át tűrni, hogy a gubics a feje tetejére hulljon. Éppen falujában időzött, amely tíz mérföldnyire volt ugyan Nyíregyházától, de lehetett volna a világ végén is, midőn a szilvafákról elrepült az utolsó levél, az akác az út mentén azt siratta az őszi szélben, hogy már senki sem köti fel magát, és egy reggel csak sóhajtozni, nyöszörögni, panaszkodni kezdett valaki a padláson, elkezdődött az őszi eső... Mitskei begombolta a mentéjét, és fatönköt hajigált az elszemtelenedett egerek után, amelyek gondolkodásában háborgattak. Az ablak alatt veres bajszerű, alattomos parasztok köhécseltek régi adósságokért, a postás csak a kapu alatt merte bedugni a leveleket, amelyek kontókat tartalmaztak. Mitskei elátkozta a világot, hogy nem volt bátorsága a Balatonba fojtani magát, amikor még ifjú gavallér volt, és az volt a híre, hogy reménytelenül szerelmes egy külföldi táncosnőbe, amikor is a nők Füreden többször hosszadalmasan rajta felejtették elgondolkozó vagy kíváncsi, vagy furcsán kancsalító tekintetüket... Most szagolhatja a ködöt a falujában.

Míg egy délután szekéren megérkezett a szerelmespár, és Mitskeinél kért menedéket. Az ifjú egy jobb családból való egyén volt. Mitskei ismerte apját, nagyapját. Birtokos emberek voltak a megyében, az igaz, hogy sohasem köhintettek, hogy a szomszédban is meghallották volna. Ámde a hölgy azokból a drágálatos ábrándokból elevenedett meg, amely ábrándok akkor

szoktak belopózkodni a falusi házba, midőn a hópelyhek öngyilkosságot követnek el a kémenyben, és az egerek úgy rázzák a padláson a száraz diót, mintha kisgyerekeket altatnának. Drágalátos képzelmekből, lehunyt szemmel töltött alkonyatokból, a párás ablakokra írt betűkből röppent ide Rizili, egy cirkusz vagy színház művésznője, akit ama jó családból való fiatalember megszöktetett, amíg egy papot talál, aki megeskesse őt szerelmével. Mitskei majdnem a bőréből bújt ki örömében, amikor a szökevények elmesélték kalandjaikat - puskával jön valahol a nyomukban egy bőszip apa - pirosuló haraggal, vadkanerővel egy elhagyott vőlegény - fodros tarkabarka öregasszony elejti a kávésfindzsát - paripa hiába nyerít a cirkusz ponyvája alatt - a színházdirektor haját tépi a művésznő miatt...

- Képzem, hogy a „Betyár”-ban, és Rózsakertnél egyébről sem beszélnek az emberek, mint a ti szökésekről - gurítgatta fel és alá a hangját Mitskei, mint a vén macska a gombolyagot.

Reggelre kelve a jó családból való fiatalember bevallotta, hogy elfelejtette magával hozni a keresztlevelét, amely az esküvőhöz szükséges. „Siess a papirosért, addig én vigyázok!” - ajánlkozott Mitskei. Az öreg kocsis még le sem vakarhatta a kerékről a geszterédi agyagot, a jó családból való kocsizott vissza. A fűzfák, amelyek mindig lehajtják a fejüket, mint az özvegyek, a mogyoróbokrok, amelyek oly vörösek, mintha a vándorlók tűzrakása mellől jöttek volna, a jegenyék, amelyek a varjúnak és a betyárnak integetnek: eltakarták a szekeret, a szelrelmet, az egész regényt. Mitskei a padlásablakig fölment, mint egy kakas, hogy utánanézzon az elgurult szekérnek. Rizili köpenyegben, kesztyűben, fátyolban ült a tűz mellett, mint a grófné a postaállomáson. Mitskei hol a borotvát fente, hol a haját kefélt, hol meg az órát igazgatta, amely húsz esztendő előtt állott meg. Kétszövű vadászfegyver volt a kezében, ha az öreg cselédasszony zajt csapott a komondorral. Megforgatta a kulcsot a zárban, és a vendégszobában leszedte a pókhálót a sarokból. Abban a pohos kancsóban hozott föl bort a pincéből, amely kancsóban örökre eltemetve szendergett a világ legszebb asszonya, a történelem legboldogtalanabb szerelme, a legaranyosabb reggel és a leghosszabb este. Az ablakokról, amelyek a kertre és a szép reményekre nyíltak: leszedte a deszkákat, felaprózta a fát, hogy pattogjon a tűz, és a szekrény poros tetejéről előkereste azt a kis könyvecskét, amelyet egykor azzal a céltattal írt „Regényesi” és adtak ki Pesten Bagó Mártonnál, hogy a fiatalember megismerje belőle a jó modort. „Hogyan viselkedjünk idegen hölgyekkel szemközt?” - lapozta Mitskei.

- Hogyan viselkedjünk más menyasszonyával szemközt? - mormogta Mitskei, midőn a jó családból való ifjú harmadnap sem érkezett meg. Rizili már levetette az utazóköpenyegét, minden zsebkendőt, amely a háznál található volt, telesírt, minden éjszaka azt álmodta, hogy zsványok ássák a ház falát. Mitskeit végtelenül elszomorította a dolgoknak ily fordulata. Azt remélte, hogy tanú és pártfogó lehet a jó családból való és a művésznő esküvőjénél, azt remélte, hogy élete végéig „kedves Mitskei” leend a neve a hölgy ajkán.

Tovább kell őt szöktetni - gondolta magában Mitskei az első hét elmúltával. És „Regényesi” se adhatott ennél jobb tanácsot.

És eszébe jutott barátja, Matskási, aki néhány mértföldnyire lakott falujától. S előhozatta, kiszellőztette, kiporoltatta a nagy utazóbundát, a tél e gyaljas komondorát.

(1920)

Don Miguel

Abban az időben minden utazókocsi után, amelyben hölgy is helyet foglalt, pej paripán vagy szürke ménen robogott valaki: azt mondták, szegénylegények hasálnak a cserjésben, ahol a megyei határ fut... Abban az időben minden vendégfogadó kapuboltozata, nyitott udvara előtt, címezzék bár a Lóhoz vagy (északon) a Jámbor utazóhoz a fogadót, ifjú és öreg férfiak álldogáltak, akik összes idejüket arra pazarolták, hogy az utazóhintókon megérkező idegen nőket várták; azt mondták, hogy X. vagy Y. grófné vagy hercegné megígérte látogatását... Abban az időben még nem felejtették el az urak, hogy milyen sorrendben és milyen tempóban kell húzatni a cigányokkal az éjjelizenéket az idegen úrnők ablaka alatt, mely ponton kell állani a nagybögőnek, a klárinétosnak, amely figurához egyébként útmutatással szolgált azon közkézen forgó acélmetszet, amelynek a címe az volt: „Der Goldschmidt von Toledo...” Abban az időben még ráértek az urak meghalni egy női mosolyért, egy topánkasarokért, egy rejtett pillantásért az ablakfüggöny megől, egy kacér szalagért egymásnak rohantak a férfiak, mint a bikák, a vér olcsó, mint ősszel a paradicsomlé, a vendéglő táncterme reng a dühös tusáktól.

Így történt Mitskeivel is, midőn egy idegen nőt pillantott meg a nyíregyházi „Rózsakerti”-hez címzett vendégfogadóban, amely nőről feltette, hogy hasonlít ifjúkori szerelméhez, ama bizonyos bécsi táncosnőhöz. A hintó dél felől jött, és északnak tartott, az idegen nőnek nefelejskékkal szegett kalapkája volt, dereka és uszálya hosszú volt, mint azoké a dámáké, akik az egykori képeken mindig a Múzeum előtt sétálnak Pesten, nagy olasz szeme volt, amelyben átok és áldás kínálkozik a férfiaknak, és egyébként is oly kíváncsi volt, mint egy csendéleti festmény érett szőlője, dinnyéje. Cipőjét legfeljebb komornája lábán vehették szemügyre az urak, miután a szobalánynak nem volt uszálya. A lőporos arcú öreginas rövid karabélyt vont elő az ülés alól, midőn lepakoltak. A numero 4-ben gyertyavilág kezdett bolyongani, midőn leereszkedett az őszi alkonyat. A közeli konyha miatt disznótoros szagú folyosón, a bezárt ajtó előtt Mitskei fáradhatatlanul rótt a kőkockákat, a numero 4 előtt mindig topantott egyet lábával, mint a lengyel polkában volt szokásos. Majd egyéb mesterfogásokhoz is folyamodott. Így felbiztatta Francot, a kockás mellényes pincért, hogy bekopogjon, vajon nincs-e a hölgynek szüksége csizmahúzóra. Később a pacsulitól és vaspántos fűzőtől ájuldozó szobaasszonnyal szűrte össze a levelet, hogy levélkét csempésszen a hölgy kezéhez. Mikor az orosz templomban megszólaltak a csilingelő-csengő esti harangok, Mitskei észrevétlenül létrát támasztott az ablakhoz, és kinyújtott nyakkal, mint egy kakas, leste a hölgy magatartását.

Először úgy történt az intézkedés, hogy vacsoráját a hölgy szobájában költi el. Franc a szalvétával hóna alatt olyan titokszerűen lépkedett be a numero 4-be, mintha viszonya volna az idegen nővel. Mitskei sokszor megnézegette a zsebóráját: vajon nagy illetlenség volna-e, ha már a vacsorához a folyosóra állítaná Dombi zenekarát, hogy az ajtó előtt kezdődjön el a zene, amelyet éjfél után majd az ablak alatt fejeznek be. Ám ekkor megérkezett a lovag, aki emberemlékezet óta minden valamirevaló nőszemély után megérkezni szokott, hívják bár „Zöldfá”-nak vagy „Hárs”-nak a vendégfogadót. A lovag az omnibusszal érkezett meg az esti vonatról, bizonyosan nem volt ismerős a helyi viszonyokkal, hogy a szállodai omnibusszal csak a kereskedelmi utazók közlekednek. Tarka utazósapkája volt a lovagnak - már ezért is megérdemelt volna egy kecskerúgást. Gúnyos és kötekedő pillantások méregették végig a macskanadrágját, midőn bekukkantott a kávéház üvegajtáján. A vacsoránál Mitskei a szomszéd asztalnál foglalt helyet, és csaknem belekőnyökölt a lovag szájába, aki hölgyével és annak komornájával meghúzódott a sarokban. A vacsoránál még megjelent Muki bácsi

agarával, és az agár fogócskát játszott a vendéglős macskájával, éppen az idegenek asztala körül. Kivágta az ajtót Molnár Guszti vizsla szukájával, amely nyomban vonítani kezdett, amint az idegent észrevette. Mitskei ügyesen forgatta a szódásüveget, és sikerült lefröccseníteni az idegen cipőjét. A felbérelt udvaros legény trágás lábával, nagy hűhóval rontott a terembe, itt van Kovács csendbiztos tizenkettedmagával Kállóból, és bankhamisítót keres; minden szem az idegen felé fordult, Muki bácsi még arrafelé is bökött a villájával.

- Te fokhagymás pulyka - kiáltott rá Muki úr a belépő kasszírőre. - Nem tudod jobban kifesteni az arcodat - mint mások.

Az idegen a numero 4-be kísérte a hölgyeket, gyorsan visszatért, és elkiáltotta magát:

- Szakrament!

Mitskei vállalta az idegent, fölemelt székkal közeledett, de az ilyenkor kéznél lévő Rózsakerti-né közbeugrott, mellbe lökte Mitskeit, ajtót mutatott az idegennek. A párbajsegédek a kávéházban ültek össze, miután az idegenről kiderült, hogy civilbe öltözött katonatiszt, aki a Miskolcon fekvő Don Miguel-ezrednek a főhadnagya. A helyőrség két kapitánya vállalta a bajtárs ügyét; míg Mitskei urat Muki bácsi és Molnár Guszti képviselték. A párbajt a kora reggeli órákra tűzték ki. Mitskei csak azt sajnálta, hogy a levélkében megígért éjjelizenét nem adathatja hölgyének. A banda ugyan egész éjjel szólt, de Muki bácsi és Molnár Guszti most már egy pillanatra sem hagyták magára Mitskeit, mint az már ilyenkor szokás. Hajnal felé a sok pezsgő megártott Mitskeinek, a fogadó udvarán szellőzködött, amikor éppen hazaérkezett a Don Miguel-ezredbeli főhadnagy, aki katonatisztek társaságában egy másik kávéházban virrasztott. Mitskei mámoros állapotában ekkor már a bőgőhordozóval is csókolódzott, semmi akadálya sem volt tehát annak, hogy a főhadnagyot összevissza csókolja és kedves jó édesapjának nevezze.

- Rendben van - felelt a főhadnagy -, én nem haragszom. De tiszt vagyok, és reggel verekednünk kell.

- Igen - rikoltott Mitskei oly boldogan, mintha szüreten volna. - Verekednünk kell, mert én úr vagyok.

Kezet szorítottak, baráti pillantást váltottak egymással a szállodai folyosón, ahol csak a petróleumlámpa látta őket. S Mitskeinek nagyon jólesett, hogy a főhadnagy a numero 5-ben tért pihenőre.

A banda elfáradt, a reggel bekukkantott a „Rózsakerti” ablakán, mint egy álomtalan utazó, a szilvórium nehezen pótolta az elmúlt kedveket, virágokat, arcokat, a vidorságok bebukfencetek a hegedűsákokba, a tarka mellinges Franc cigarettát töltött az útra.

- Pisztoly lesz. Nem akarsz valamit mondani? - kérdezte Mértföldi fiákerében Muki bácsi, Mitskei a fiákerből felnézett az ablakba. A numero négy álmatlanul, fekete karikával szeme alatt, borzolt hajjal állott az ablaknál. Valószínűleg itt virrasztott egész éjjel.

A Bujdos-liget mellett, Sextiné rétjén állottak fel az ellenfelek. A városi tornyokban akkor harangoztak, az őszi ködtől nedves háztetők gurították, dobálták a harangütéseket. A liget rőt volt, és már alig tudta elrejteni a sűrűjében meghúzódó párocskákat. A közeli nyaraló fehér ajtajáról német verset olvasott az egyik doktor a másinak, amely verset egy kóbor diák írt itt valamikor... Egy falevél keringett a főhadnagy feje felett, a biztos kezű Mitskei virtusból ezt vette célba, a pisztoly hibájából azonban a főhadnagyot találta homlokán.

(1921)

Találka

Az ablakban, hol nyáron virágoscserép piroslott, a sárga citrom ragyogott a napfényben: a kapuajtóhoz felvezető lépcsőn, ahonnan Mária fehér cipőben és fehér harisnyában hallgatta az óraütést, már annyit ütött a vén toronyban a harang, hogy indulni lehetett a találkára (amely néha a Margit-híd közepén volt, máskor a Vízivárosban, egy kis téren), a lépcsőn frissen esett hó érintetlenül fehérlett; az orgonabokron, amely az udvarban szerénykedett a sötétlila virágok helyett (amelyből jutott Flórián vitéznek, Jézus őfelségének, valamint neki is, midőn a virágok nyíltak), az orgonabokron olyan mellényben jelent meg a cinke, amilyent azóta sem láttak Óbudán, mióta a káposztagyululó tiroli ember elmaradozott. Tél volt, és a hópelyhek úgy ringatóztak a torony körül, mint a nóták, amelyeket néha a Dalfüzér egyesületben énekel a vegyeskar, vagy a táncok, amelyeket szombat estéken az ifjúság a tánciskolában lejt. Tél volt, az ablakokat mind ritkábban nyitották ki a kis házakon, hosszú füstöket fújtak maguk körül a járókelők, az ebédnek emléke még alig oszlott el a kis kályhák mellől, kezdetét vette a kártyavetés.

A kártya Máriának egyszer a régi Szeretőt mutatta.

Szakasztott ő volt. Vasalt, sárga nadrágban és tengerészkék kabátban, piros pántlika volt a kalapjánál, és fodrozott hajfürtökkel jött a hídon, ahol Mária várta minden vasárnapon.

Mária bátorságot vett a kártyától. Először képeslapot küldött a jól ismert címre, majd a legközelebbi vasárnapon lesbe állott a Margit-hídon.

Ebben az időben már az volt a divat Pesten, hogy a nők jelentek meg előbb a találkozón. Ez idő tájt is több hölgy lengedezett a hídon, akik látszólag a villamosra vártak, ide-oda forgatták fejüket, a szemükkel nem látták a Dunát, holott tekintetüket a vízre is függesztették. Mások lassú, várakozó léptekkel megindultak a Margitsziget felé, azon az úton, amelyen már annyi boldog és boldogtalan sóhajtás hangzott el, ha az időjárás is kedvezett hozzá. Ámde nem voltak biztosak dolgukban, mert többször visszatekintgettek, még ha csacsifogat közelgett is a hátuk mögött. Ki tudná, hol járnak még azok a köpcös, vállas férfiak, akiknek tudvalevőleg oly szerencsájuk van a nők körül és a játékban, mintha minden reggel meglátogatná őket a nagy orrú kéményseprő. Még messze jártak azok a dörmögő, nyugodt, szenvedélytelen férfihangok, amelyekről úgy megörlődnek a nők, mint a száraz falevelek, amikor a keresztútnál dudálni kezd a szél. A sétatálcák a távol lévő férfiak kezében voltak, és arra szolgáltak, hogy rájuk támaszkodjanak, de majd elveszik a botokat a nők, ha szerét ejtik, hogy végighegedüljenek a férfiak hátán.

Egyelőre csak a szél fújt a hídon, és a rövid szoknyácskákat meglengette, a kalapocskákat félreacsapta, zavart idézett elő az annyi gonddal szerkesztett frizurában, megpirosította az orrokat, és nem lehetett előle elbújni a fal mélyedéseibe, ahol komor vassárkányok izmos lábaikkal a kandelábereket tartják. Füttyentgetett a szél, mintha gyorsabb kengyelfutásra buzdítgatná azokat, akik Budáról Pestre igyekeztek, meleg szobáról dúdolt a prémes rendőr fülébe, hajszolta a szőrös nyakú kocsisokat, és Máriának eszébe juttatta, hogy ebben az időben a Szent Szív zárdában a szentek életéről tartanak előadást a hozzáértők, ő pedig áll, álldogál a hídon, és a Szerelmet várja. „Szégyelld magad, Mária” - rivallt a szél, amint felszaladt a híd ívén, mintha még a magasból akarna körülnézni, hogy merre korhelykednek a halászok, akikkel nyilván számadása volt.

Mária a kártyára gondolt, amely őt határozottan e helyre küldte, és nem tágított, bár alkonyodni kezdett. A Víziváros fölött mindinkább eltávolodtak a tornyok és kupolák, amelyek

napközben oly közel fekszenek a tetőkhöz, mintha maguk is részt vennének a polgári életben, búban és örömben, tudják, kinek sütnék kenyeret a péknél, és nincsen oly szűk, árnyékos utcácska, amelyben elrejtőzhetne Mária kedvesével. A tornyok aludni mendégéltek, úgy látszik, nem látják semerről se közelegni a Szerelmet, hogy érdemes legyen ébren maradni. Ám nagy csend ereszkedett már a tarkabarka óbudai háztetőkre is, az északi szél elcsapdosta a füstöket a kéményekből, hazafelé tologatta a vén borivókat, akik még egy másik kocsmá meg látogatását is tervbe vették ez estére, és akik még titkos szerelemben jártak, azok is sóhajtva néztek a párás ablakokra; bár otthon lehetnének már lehunyt szemmel, a kályha mellett.

Egyik-másik várakozó hölgy megunt a szelet, és észrevétlenül elpárologott, hogy dühös sírással forduljon fálnak ez estén ágyában, más hölgyeknek szerencsájuk volt, megérkeztek trappolva, kipirulva azok a férfiak, akikre vártak, és édesdeden hajtották félre a fejüket, amíg a különböző hazugságokat meghallgatták. Különösen egy holdvilágképű szőke (aki már huza-mosabb idő óta méregette gyanakodva Máriát, mintha szerelmét féltette volna tőle) diadalmasan vonult el egy utazósapkás fiatalemberrel. A sárkányok ráfűjtak a lámpásokra, s azok világítani kezdtek. A hídon nem maradt más, mint a topogó rendőr.

Mária mégsem akart megmozdulni. Mintha az élete lett volna feltéve erre a találkozóra, makacsul, dideregve leste a villamosokat, amelyek mind sürgősebben rohantak messzi állomásaik felé. Mária mindazokat az imádságokat elővette, amelyeknek valaha kitapasztalta bűverejét, midőn a Régi Szerető után itt-ott várakozott. Sorba kipróbálta a babonákat, amelyek ilyenkor szokásosak: háttal állott azon irány felé, amelyből Neki jönni kellene, kinyitotta és újra megkötött egy zsinórt a ruhája alatt, végül a legtöbb babonát használta: sietve ment a híd végéig, mintha semmi dolga se lenne itt, és útközben észrevétlenül elejtette azt a virágot, amelyet magával hozott. Végző reménysége már csak az volt, hogy nem hallja tisztán az óraütést Buda felől, a szél ellopkod belőle egyet-egyet, mintha hazavinné a gyermekeknek... De már nem segített a kifestett bajszú, hunyorgató öreguracska sem, akinek tolakodására a Szívszerelem mindig feltűnt a szemhatáron.

Mária lassú léptekkel, vonakodva, leverten indult hazafelé. A szemét a földre szegezte, s azt gondolta magában, hogy az egész világ boldog, csupán ő boldogtalan. A Régi Szerető vég-érvényesen elhagyta, hiába minden kísérlet, minden babona, imádság céltalan, azt a szívet többé vissza nem fordíthatja. Ment, mendégélt, és azt vette észre a boltok kirakatablakából, hogy arca megcsúnyult, termete megöregedett, ruházata megkopott, cipője otromba nyomokat hagy a hóban, kalapja korántsem divatos, a szájára van írva, hogy ugyan szerencsés lencsét ebédelt, de hús nélkül. Mária úgy érezte, hogy ez élete legszomorúbb napja, amelyet nem bír túlélni. Végez magával, mint más annyi szegény leány.

Mikor hazaért, a szomszédasszony azzal fogadta, hogy a San Marco utcában lakó Anna nevű jó barátnő délután úgy összepörölt a vőlegényével, hogy visszaadták egymásnak a gyűrűket. Mária kerekre nyitotta a szemét.

- Szegény barátnő - rebegte, és leült, hogy a részleteket alaposan meghallgassa.

(1921)

Pest gerlicéje

- Nem mindnyájan fogunk kezet annyiszor, mint a vásáron alkuvó kupecsek. Vannak olyan emberek is, akik megbecsülik a kezüket - szólt egyszer a vak ember, akinél másvilágias tudományokat hallgattam.

...Egyszer kezet fogtam egy nővel: és a kézfogás végzetes volt. Úgy adta ide a kezét, mintha mindenét átnyújtaná a kézfogásban, átadná múltjának szomorúságait és jövőjének várható boldogságait, valamint az egész életét ezentúlra. Közlőné rejtett titkait, mindenki előtt rejtegetett szenvedélyeit, éjszakai sírásait, nappali hazugságait.

Úgy simult a kezembe a keze, mint a gyöngy a kagylóba, mint a madár búvik a vén fában lévő fészkébe, mint a bús idegenben kerengő gondolat végül megtalálja a helyét, ahol letelepedhet és megpihenhet. Úgy bújtak össze az ujjak és az ízek, mint a szeretők, akik már egyszer, évek előtt szerették egymást, és azóta is mindig visszagondolnak, ha szerelmi vágy hevíti őket. Úgy csókolták meg egymást a tenyér vonalai, mint szerelmesek, akik messze földről jönnek, sok viszontagságon átalmennek, sok éjszakán át hullatják könnyeiket, amíg végre találkozhatnak. Úgy csukódtak össze az izmok, mint a titkos szeretők, akik betérnek az útszéli kápolnába, a litánia után kiürült templomba, a szent fa alá, hogy megesküdjenek, örökké szeretik egymást, minden vágyukat, kívánságukat teljesítik, sőt mindig is hívek lesznek, mint a gerlicék.

...Ki volt ez a nő, aki így tudott kezet fogni, hogy a kézadásával elért annyit, amennyit más nők a szilaj táncukkal, szenvedélyes szemvillantásukkal, illatos hajukkal, vadászó sólyomként elrepített mosolyukkal, asztal alatti lábnyomásukkal, derekuk ingerlő riszálásával se tudnak elérni? Ki volt ez a nő, aki egy kézfogásával gyógyított elüszkösödött sebeket a férfiak szívéen, mint Szent Margit a bélpoklosokat, aki egy kézszorítással feledtette a bús tegnapot, midőn már nem tudtunk egyébbel álmodni, mint hófehér zsineggel, amelyet a nyakunkra hurkolunk - a bánatot, amelyet el nem űzhetett a hátunk megőrl sem bölcs barátok bölcs beszélgetése, sem a redős homlokú élettapasztalatoknak asztalunkhoz való könyöklése, sem a táncosnők ledér forgataga, az életunságot, amely oly egyhangúan károg bennünk, mint a varjú a sötét lombok alatt, a halálfélelmet, amely örökös karperecként csörren meg az öröm után kinyújtott kezünkön? Ki volt ez a nő, aki egy kézmozdulatával mindent megmondott, ami eddig titok volt, egy kézérintésével rávezetett a helyes útra, amelyen megtaláljuk boldogságunkat, egy kéznyomással felriasztotta a lelkünk tornácában üldögélő ijesztő álmokat, amelyek elvarázsolt állapotukból életre kelve, mindazon alakzatokat mutatták, amelyek nekünk az életben kedvesek lehetnek?

...Ki volt, és mi volt ő, akinek ujjai egy másodperc alatt hosszabb történetet tudtak velünk megértetni, mint a világ teremtése, akinek hüvelykujja olyan erős volt, mint a vasbálvány, amelyhez a kikötőben a hánykolódó hajókat erősítik, mutatóujja a bűvész varázsvesszője, amellyel megtalálja ruhánk alatt mindazokat az álmokat, vágyakat, csendülő érzelmeket és csöngettyűs szavakat, amelyeket ő maga rejtett oda, középsőujja jóságos, mint a kanál, amellyel orvosságunkat és ételünket vesszük, gyűrűsujja hű, mint az oltár előtt térdeplő szüzek fogadalma, akik éppen most esküsznek Krisztus menyasszonyának, és kisujja fürge, mint a klarinét hangja, amelyet ezentúl örökké hallunk a szívünk belsejében, hogy tőle mindig jókedvünk legyen?

...Ki volt ő, akinek tenyerében a szívvonallal oly halkan lüktetett, mint madárka keble, a sorsvonal oly mélyen húzódott, mint az utunk, amely ezentúl a boldogságtól kilombosodott fák alatt, virágok strázsálása mellett vezet; a Hold-domb tenyerén a kert, amelynek oldalában

heverészve mindig verseket és egyéb boldog hiábavalóságokat mondogatunk, és Vénusz-gyűrűjében, egy virágsziromnyi helyen, ágaskodik életerőnk, mint ordító oroszlán, vagy alszik, mint dolgavégzett házörző eb?

...Ki volt ő, aki kézírásával egyszerre az emlékezetünkbe hozta mindazoknak a kezeknek emlékét, amely kezek jók voltak hozzánk: anyánk altató simogatását az esti csendben és szilaj vadászatról megtérő apánk víg kedvét, midőn ujjával kerekecskét-dombocskát és nyulacskát keresett kezünkben, az öreg atyafiak kezét, akik vasárnapi misére vezettek, és a jó barátok kezét, amelyek átsegítettek keskeny hidakon és szédülős szakadékokon, az összes nők kezét, amelyek fullánk nélkül simogattak, és a jó asszony kezét, amely majd kimerült szemünket gyöngéden lezárja az utolsó óra után?

...Ki volt ő, aki kezével imádkozni, áldani és adni tanított, aki bátorságra és lemondásra oktatta mohó kezünket, aki könyörületre, megadásra, jóságra fogta nekiszilajodott ujjainkat, aki megbocsátásra és barátságra vezette ellenséges izmainkat?

Ki volt ő? Akinek kezét sohasem felejtjük el...

Első kedvesünk volt.

Az enyém csak egy táncosnő, akit abban az időben Pest gerlicéjének hívtak, de mégsem felejthetem el soha.

(1921)

Halotti torról való történet

Négyet vert az óra a toronyban. A szőke kisfiúk, akik a toronyablakon a messzi Pest felé tekintettek, az utolsó óraütés után meglódították a harangot. Előbb a Szent Jánosról nevezett középső harang adott hangot, mint egy karmester. Kondulás után elmúlt egy fél perc, mint valami zenekari előadás előtt: pedig csak az öreg W. Flóriánt vitték az óbudai temetőbe, mire a harangok utolérték társukat, Jánost, és a toronyban elkezdődött a vitatkozás az öreg halott felett. Az egyik harang az égnek reklamálta a lelket, amely már ott csavargott valahol Óbudán, valamely girbegurba, csodálatos utcácskában, jó távol a temetéstől, hogy el ne csíphesse valamely szemfüles rokon. (Sok baja volt a mezítelen léleknek az utca közepére hányt cserépdarabokkal és a még ártatlan gyermekekkel, akik szemükkel látták őt. Meglátták volna a kutyák is, de azok szerencsére ebben az időben egy fiatal nőtény után vetették magukat, bár a kofák papucsos lábaikkal ugyancsak rugdaltak feléjük.) A másik harang az ördögök részére követelte magának azt, ami W. Flóriánból megmaradt; ez a harang maga mellé gyűjtötte azokat a fohászkodásokat, amelyek szerte Óbudán felfortyantak nők és férfiak száján, a temetés órájában: „úgy kell a vén gazembernek!” A harmadik harang csak bólongatott, mint öregbíró. Nem ezen a helyen döntenek el - bár e helyről éveken át jól megfigyelték W. Flóriánt és háza táját -, hogy Flóriánnak merre kell venni a vándorlást ma este, amikor a népek hazatakarodnak a temetőből, az utcákról és a piciny ablakok mögött új emberek fekszenek az ágyakba, hogy abból többé föl ne keljenek. Flórián elsuhan a régen bezárt kapuk előtt, az ódon kerítések mellett, esetleg felfigyel egy-egy kora őszi köhögésre, amely innen-onnan hangzik, de másnapra már nem lesz Óbudán. Senki se tudja, hogy Újlak felé távozott, vagy a hegyeknek vette útját.

Amíg a harangozás odafent tartott, és a harangozó a torony lábánál, egy léghuzamos kis udvaron, egy deszkán dohányt vágott amelybe őszi platánleveleket vegyített, mintha saját magát csalná meg, a Szentek is megbeszélték W. Flórián dolgát a köpenyegük alatt. Ők ott állottak, homokkőből faragva, a templom előtt, elzárván az utcát a kocsik elől, és kettecskén szemlélték magas állomásukról a keresztelőket és esküvőket már száz esztendő óta. Sok harangozást hallottak, még több esküvésnek voltak tanúi. De nem jártak hivataluknál fogva se lakodalomba, se halotti torra. (Pedig a fekete ruhás asszonyok és férfiak egy negyedóra múlva a Mókus utcai kocsmában ültek körül a sarokasztalt, és a fénylő üvegű, pomádés hajzatú hivatalnok, amíg kis poharakba bort töltöget az asszonyok néznek, mulattatásul ma is elmondja az esetet, amikor azt az öreg Fuxot exhumálták a régi temetőben.)

A kőből való szentek bizonyosan hallották ezt a történetet sok más pletykassággal együtt - talán éppen ezért maradnak távol a kocsmtól (amelynek ez időben olyan temetésszaga van, mint Reizsmann Leonóra koszorú- és virágkereskedésének), de mi csak kóstolgassuk az újbort, amely megvigasztal temetésért és tánciskolái csalódásért, amíg az udvarias hivatalnok az öreg Fux történetét választékos kézmozdulatok kíséretében előadja. - Így volt:

Fuxot exhumálták halála első évfordulóján.

Ha életében történik vele ez a nevezetesség, bizonyosan sokra vitte volna Óbudán. Talán, mint kivételes embernek, azt is megengedte volna Fuhrmann orvos úr (akit a halál fuvarosának neveztek a harmadik kerületben), hogy saját termésű kerti borából egy fél liter helyett egy egész litert megihasson reggelire. De meg kellett elégednie a fél literével, pedig úgy szomjazott, mint akárki, akinek nincsen saját szüretelésű bora a pincében. Néha le nem vette a szemét az ágy felett függő nagy pincekulcsról, máskor a toronyórán leste a deket, amikor a második fél litert is magához vehette. Ebbe az örökös sóvárgásba belehalt, pedig délután már

íhatott volna annyit, amennyit akart, hisz korán fekvő ember létére kibírt akár két literrel is. De ő délelőtt szeretett volna inni. Inkább meghalt.

Biztosan nem lehet most már tudni, hogy miért exhumálták Fuxot. Némelyek szerint pénzt és váltókat kerestek a halotti ruhájában, mások az özvegyét okolták, aki nem merészelt addig férjfiút magához bocsátani, amíg Fuxot nem látta halottaiban. Az özvegy csak egy fekete szoknyás, pirosas szemhéjú, sovány keblű, foghíjas asszonyság volt, amilyen minden második házban akad a Flórián tér környékén, nemigen merészelte elkövetni azokat a dolgokat, amelyekkel minden nő álmodik még Óbudán is, hogy reggel fájós derékkal ébred - de szőlője volt és kevés pénzmagja. Egy költő írt tehát verseket az özvegyhez, egy özvegy hivatalnok jelentősen köhögött mindig az ablaka alatt, a megboldogult Fux unokatestvére egy zimankós, ködös este, amíg az újbórról segédkezett a pincében az özvegynek, megvallotta, hogy ő nem félne aludni abban az ágyban, amelyben az öreg Fux halt, és minden úgy maradt, mint akkor volt, midőn a holttestet kitétték az asztal közepére. Az özvegy gondolkozóba esett. Valóban nagyon hosszúak voltak az éjszakák, amelyeken senki se szólt az özvegyhez, legfeljebb az ágy lábában őrlő szű vagy a messziségből a virrasztó toronyóra.

*

Fuxot oly ünnepélyességgel hozták vissza a föld alól, hogy csak a zenekar és dalárda hiányzott, egyébként mindenki ott volt a régi Kórház utca végén, a bedőlt falú temetőben, akinek egyéb dolga nem volt. Eljöttek a kikötőből azok a semmittevők is, akik reggeltől estig a legnagyobb szorgalommal hallgatják a hajógyár kalapácsainak dördüléseit, valamint nem fáradnak el a téli pihenőre bevontatott hajók nézegetésében; mily hatalmas kéménye van az Uránusznak; milyen finom ágyak lehetnek a Jupiteren; ó, mily elérhetetlen gondolat: felszállni a Szaturnuszra, amikor az első útját teszi a tavaszi Dunán! - És most ott hagyták a hajókat, hogy az öreg Fuxot megnézzék halála évfordulóján.

Felemelkedett a mélyből a koporsó. A körülállók mindjárt kijelentették, hogy a Kegyelet tisztességes munkát végzett, rendes koporsót adott Fuxnak. Egy borpiros arcú, vállas, kis ember büszkén tolakodott előre. Ő volt az óbudai asztalos.

Az özvegy és barátnői már rákezdték a sírásra, hangos zokogásra, amely ilyenkor szokásos. „De Pepi!”, „de Rózi!” - mondogatták a férfiak. A vésőt természetesen nem találták az izgalomban. A temető szomszédjában lévő kocsmárostól kellett azt kölcsönkérni. A kék kötényes bormérő a közönség kedvéért személyesen hozta el a vésőt.

Recsegett, pattogott a koporsó fedele. Az asszonyok mind hangosabban jajveszékelték, a hivatalos emberek úgy kiáltoztak, mint házégéskor szokás, egy gyerek nagy puffanással leesett egy fa tetejéről, de az anyja elfelejtette megverni. Mindenki előretolakodott amikor Büchler, az első segéd, leemelte a koporsó fedelét.

Ott feküdt Fux, ugyanabban az állapotban, amint eltemették - csak a szakálla nőtt meg. Szürke, sűrű, fonnyadt volt ez a szakáll, mint a vándorlóké, akik nagyon messzi útról jönnek. Olyan volt ez a szakáll, mint egy másvilági lobogó, amelyet a nyugalomban háborított halott íme megmutat az élőknek. Ilyenek lesztek ti is a túlvilágon, bármennyit borotválkoztok szombatoként. A pirospozsgás asztalos lekapta a kalapját, példáját csakhamar követte az egész gyülekezet. Soha ennyit nem köszöntek Fuxnak Óbudán, bár ötvenöt esztendőit élt.

A halott szemei le voltak zárva, és az arca szürke, mintha sohasem pirosította volna azt téli levegővel és karcos borral. Az orra megnőtt, mint a hosszú fogságban a rablóké, akik az elkövetett bűnökért húzogatják azt, valamint szabadulásért szaglászódnak. Az egyik keze meggörbült, mintha az imént ejtette volna el a kezéből a pincekulcsot. És emellett nagyon

rossz szagú volt szegény Fux, hogy még azok is megharagudtak rá, akik egyébként a háta mögött szoktak ülni a templomban.

- Gomboljátok ki a ruháját! - kiáltotta valaki. De mindenki józan volt még a társaságban, hármat sem harangoztak el a toronyban, senkinek se volt kedve a megidegenedett, barátságtalan Fuxhoz nyúlni, pedig volt ott egy bélmósó legény is. Csak a hóbortos költő, akit a kis szőlőbirtok már régebben mámorossá tett, közeledett a koporsóhoz.

A halott pedig nézte a közeledőt. Mozdulatlanul, várakozólag, türelmesen, amint az igen nagy betegek feküsznek ágyukban, és az ajtó felől a jegyzőt és a halált várják. A költő egy lépést tett, aztán megállott. A bátorsága elhagyta, amint a halott feje emelkedni kezdett. Az történt ugyanis, hogy a szabad levegőn a koporsóba zárt hulla hirtelen összeesett. Úgy tűnt fel, mintha a halott felfelé emelné fejét a roskadozó test felett.

- Gomboljátok ki a ruháját - ismételte ugyanaz a hang, mire most már özvegy Fuxné lépett előre.

Kinyújtotta a kezét a halott felé, de ebben a percben rémülten felsikoltott. A halott kéz megfogta az eleven kezét.

A görbült ujjak az özvegy kezéhez tapadtak, a felszabadult csontok az eleven ujjakba akaszkodtak. Az özvegy mozdulni se bírt a rémülettől, csak elalélt a koporsó mellé - amíg a gyülekezet szétfutott, mintha ördögöt látott volna.

Csak a temető kapujánál merészelt hátranézni néhány bátor ember. Ezek az emberek szavuk hitelességével bizonyították, hogy látták felülni Fuxot a koporsóban, és hallották, amikor az özvegyhez így szólt:

- Ne adjál el az újborból!

A fültanúk között volt az a pomádés fejű hivatalnok is, aki ezt a történetet minden halotti toron előadja. Elbeszélését rendszerint megtoldja azzal, hogy valóban igaza volt a halott Fuxnak. Három esztendő bekövetkezett, amikor nagyon kevés szőlő termett a vidéken. Így Fuxné borai magas árat értek el.

(1921)

Egy regényes úr felsülése

Abban az időben, mikor csak öregemberek köhögtek Pesten: lakott Szent Margit szigetén egy beteges fiatalember, aki időszámításunk szerint alig múlt el negyvenkét esztendő, máris naphosszat a Duna partján ült, az egykori apácázárda romjaiból maradott fehér köveken, a két kezét térdére fektette, és oly hosszadalmasan nézegetett Pest felé, mint az a próféta, akit a víg Babilonból egykor kikergettek. Bár e fiatalember neve hitelképesen hangzott - Angyalosinak hívták, mint egykor az urakat és szépasszonyokat -, atyafiságban csak azzal a szegény és számos tagú famíliával volt, amely az egész világra kiterjedt, és a szomorúságot zsákkal öröklük. Ezek az emberek olyanok az élet rózsáskertjében, mint a semmire sem jó száraz falevelek, mindig ősziessen zizegnek, és a jókedvű emberek kalapjára hullanak. Kezüket oly epekedve nyújtánák a piros élet után, mintha mindig utoljára fognának kezét - de nem mernek még kezét sem fogni.

Szent Margit szigete ez idő tájt regényesen és bozontosan feküdt a folyam közepén. A púpos hasú uszályhajókról, a Bécsbe járó gazdag, fehér keblű gőzhajókról, a panaszos hangú vonatógőzösökről (amely utóbbiak mindig azon panaszkodnak, hogy elfogyott a kapitány rác ürmöse, és mérges), olyannak látszott a sziget, mint búvóhelye a reménytelen szerelmeseknek. Esténként kesergő fuvolaszó hangzott a partról, és holdvilágnál visszhangot kaptak a dallamok az újpesti partok zegzugos utcáiból, mintha a fuvolaszóra odaát az ablakhoz tódultak volna a boldogtalanok (többnyire: nők), és együtt énekelnék a refrént a fuvolással. A testes búzakereskedők rosszkedvűen néztek hajóikról a bánatos szigetre, az uszály kormányosa durva szóval utasította a paprikás főzésénél elbáméskodott feleségét, a szomszéd kapitány rácul kezdett káromkodni, mert eszébe jutott az Al-Duna, ahol csengőbb a zene, élvágóbb a tánc, vérsötét a bor, és az unott gazdagok, akik fátyolos kalapkáikat lobogtatták a fehér gőzhajók fedélzetéről az elmaradt bánatok, bajok, bús emlékek felé, megborzongtak a bozontos, mogorva sziget mellett, ahonnan oly hűvösen és nedvesen fújt a szél, mintha maláriát hozna alattomban.

Angyalosi, bár látszólag tétlenül töltötte napjait a fehér oltárköveken üldögélve (amely kövekhez mindig sohasem érintett és bársonyapintású mezíten apácalábat gondolt), valamire és valakire várakozott itt, akit magában Ellenfélnek nevezett. Az Ellenfélnek arról kellett megérkeznie, ahol a Duna elkanyarodik a város alatt, mintha hirtelen megunná a méltóságteljes, érseki hömpölygést, és bekacsintana a Szent Lipótról nevezett városrészbe, természetesen csak azokat a családokat keresvén fel, amelyek Spanyolországból származtak ide, és már az inkvizícióban bebizonyították, hogy ládáikban szokatlan kincseket, hálókamráikban bibliai szépségű nőket rejtegetnek. Itt lakott az Ellenfél, bizonyos bankárné, akit polgári néven csak úgy hívtak, mint az olajbogyót, amely beszagosítja a kikötőket és a szakállas kereskedőket, ám Pesten annyiféle neve volt, ahány névről még a szentek litániájában sem tudnak a budai templomokban. Minden férfi, aki ezzel a nem mindennapi hölgyel megismerkedhetett, más név alatt ismerte őt. Egyik előtt oly lengén szökkent, mint az elérhetetlen táncosnő, a másiknak harisnyát kötött a kályha mellett a hideg téli napokra. Mert ez a nő boszorkány volt, és úgy tudott igazodni a férfiak legtitikosabb álmaihoz, mintha ő maga lett volna annak a holdbéli hajósgazdának a felesége, aki az álmokat szállítja Pestre. Így például Angyalosinak (akinek már az apja is csak csendbiztos tudott lenni vagyoni állapotánál fogva) mint dúsgazdag bankárné mutatkozott be, holott lehetséges, hogy máskor mint szegényes, fejkendő varrónő tipegett a varrni való ruhával az ékszerboltok kirakata előtt. Voltak férfiak, akik ráismertek, mikor a Wulff cirkuszban lovagolt a hosszú sörényű, kaukázusi paripán, mások látni vélték őt a helyőrségi templom kórusán, midőn zenés mise volt, és a szólószámokat a tisztikar hölgyei

felváltva énekelték. Volt imádói között költő és katonatiszt, cukorbajos tőzsérek a végrendeletükbe foglalták nevét egyéb jótékony adományok előtt, midőn nyaranta Csehországba utaztak kúrát tartani, grófok nevére keresztelték a versenylovakat, és egy feltaláló, aki a Gellérthegyről a Vízivárosba akart röpdülni, készülékét Szerafínának nevezte.

Szerafina azt ígérte Angyalosi úrnak, hogy eljön hozzá Szent Margit szigetére, és együtt fognak meghalni, amint az ilyen közös öngyilkosságok többször le vannak írva azokban a kopott könyvekben, amelyeket akkor olvasgatnak az emberek, midőn a lóvonatúval a Ludoviceumtól a Császár fürdőig utaznak. Angyalosi Achill bár már körülnézett Pest felett a János-hegyről, ahová nem az ördögök vitték, hanem maga Szerafina, egy ábrándos nyári délutánon (amikor nem lehetett tudni, hogy a budai erdők mutatják-e a valódi lila színt vagy Szerafina szoknyája?), és már kihallgatta a pipamocskos szakállú véneket is, akik a Matskási-féle pincevendéglőből hosszú élettörténeteket meséltek el minden női lábról, amely a borital fogságára ítélt öregek ablaka alatt elhaladt: Achill még mindig azt hitte, hogy a szigeti romfalakra azok írták fel a nevüket, akik itt valóban meghaltak a szerelemért. Kezdték a sort azok a boldogtalan zárdahölgyek, akik a föld alatti kuckókba voltak zárva átkos szenvedélyükért, folytatták nevük odavetését a török basák feleségei, majd a grófnők, akik az Uránia szerkesztőjével jártak ide csónakon, mikor szívükben és Gül Baba sírja felett lágyan kelt a hold sarlója: aztán következtek mindenféle rangú és korú nők és férfiak e nagy névgyűjteményben, akik a kelepelő gőzösökkel érkeztek, és úgy hullámozott szívükben a remény és reménytelenség, mint a hajókerekeken a hab, itt voltak nők, akik Ferenc József koronázásának júniusában tettek fogadalmat, hogy örökké hívek lesznek (amint a feliratok is mutatják), itt jártak férfiak, akik szánon jöttek át a befagyott Dunán, és farkasbundájuk alatt úgy szorongatták hölgyüket, mint a korona-herceg, amikor Mayerling felé vágatott vele Bratfisz... És Achill türelmesen várta a Dunaparton az Ellenfelet, aki megígérte neki, hogy boldoggá teszi azzal, hogy együtt halnak meg.

Egy őszi délutánon, amikor a borpiros bokrok csúcsán a cinkék, e tarka mellényes, kék sapkás kis légtornászok halotti marsot fújtak minden lerepülő sárga levélnek, csónakon megérkezett Szerafina. E napon zöld szeme volt az úrnőnek, és lábai csizmában voltak, mint a muszka táncosnőké. Egy főhadnagyot hozott magával, aki nyilván a mérnökkarnál szolgált, mert igen alaposan megmutatta a zárda romjait a minden iránt érdeklődő kék bársonyruhásnak.

Achill rejtekhelyén azon sóhajtozott, hogy mily ízléstelenül öltözött fel Szerafina az őszi látogatáshoz. Hol van hervadt kankalinszínű ruhája, októberi iharfák módjára vöröslő haja? Nem, nem a régi Szerafina volt az, aki eljött a szent romokhoz. Egy tollbokrétás kantinosné használta fel a vasárnap délutánt, hogy a Nyúlkaszárnnyából a Don Miguel-ezred legszökebb főhadnagyával a szigetre kiránduljon.

Angyalosi Achill nem sokat törődött a felirattal, amelyet a kirándulók a falon hagytak. Vízet vett (a Dunából), és lelocsolta azt a helyet, ahol a kiránduló pár tartózkodott.

(1921)

Kisvárosi kézimunka

A grófnő elnyargalt szürke paripáján: a diákok és költők a fuvolahangú erdőségekből a mély érzésű, ólommal bélelt kocsmaszobákba tették át tanyájukat; piros karikás szemmel nézett alá az erkély, mintha egy nő álomtalanul virrasztott volna mögötte; beköszöntött a macskaprémés, lila orrú, sírdogáló ősz, mindenki gyorsan megvénült a városban. A kuglibajnokok és a szerelem lovagjai is.

1

A várfalnak hervadt szakálla nőtt, a fák sárgább kabátot öltöttek, mint Henter, az agarász, sültalma- és régiruhaszaga lett a legtöbb kisvárosi szobának, miután az ablakokat télire bezárták, s a varrógép mintegy álomvilágból pergett kifelé a hervadt levelekkel teli utcákra.

Ezen az őszön állította meg legelőször a postakocsit Kaczander, a diák.

Nem messzire történt a várostól, ott, ahol a polgári lövölde áll, de már évek óta rossz hírű volt a hely. Bozontos és vad, mint egy kitagadott gyerek. Valami gyilkosság történt itt sok esztendő előtt, és a polgárok azután elkerülték a lövöldét. Eső, szél, bujdosó vad húzódott meg az egykor vidám házikóban. Vipera lakott a kövek alatt. Magányos szarka billegtette bóbítáját. A varjak magasan, borzasan, unottan szálltak e helyen. S alant békésen futott az országút, mint a nyugodalmas, polgári élet.

Itt jött alkonyattal a postakocsi, amely a vasúti állomásról a messzi, ismeretlen városok küldeményeit hozta. Pénzt, kereskedők aranytekerceit, bankok utalványait, idegenbe került cselédek leveleit. Zöldre festett alkotmány, benne két szomorú, életunt ló. A kocsis, egy ragyás, senkinek sem tetsző legény, a ködös, nedves estében behúzódva köpenyegébe a postaház konyhájára gondolt.

Kaczander kilépett a vizes bokrok közül, s megragadta a lovak zabláját.

Tagbaszakadt, inkább zömök, igen hosszú karú s rövid lábszárú ifjú volt. Férfiszőrzet sohasem nőtte be az arcát. Elszánt, nagy álla, kiülő szeme és kovácslegény-mellkasa sohasem tetszett túlságosan a városka hölgyeinek. Holott Kaczander olyan szerelmes volt, mint egy bolond.

- Megbolondultál, diák? - riadt fel a postakocsis.

Kaczander egy duplapisztolyt vett elő a mellénye alól. Lendülő mozdulattal a kocsis homlokának szegezte:

- A kulcsokat!

A kocsis látta, hogy a diák nem tréfál. Átkozódva átadta a postaláda kulcsait, aztán menekülésre vette a dolgát. Belevetette magát a bozótba, s meg sem állott a városig. A kifosztott kocsival az engedelmes lovak éjfél tájban érkeztek meg a városka szélső házaihoz, amikor lámpásos, vasdorongos polgárok indultak már a kocsi felkeresésére.

Ez volt Kaczander első gáztette.

Miért lett Kanczander szegénylegény, miután az már régen kiment a divatból?

Az almaszagú szobákban, kísértetjárós padlások alatt, a szélben különös hangokon nyöszörgő tyúkólak, éjfél tájban elszabadult kútostorok környékén, barna hajú estéken a kisvárosban: többféle magyarázatot tudtak arra nézve, hogy miért lett betyár Kaczander.

Tudni kell, hogy Kaczander atyja adóhivatali pénztáros volt. Szürke hajú és szürke kabátos. Nyugodt, lassú, flegmatikus, mint a hivatali óra, amely ott ketyeg minden adóhivatalnok életében. Nagy, kemény körme volt, érzelemtelen szeme, mint a halottak szeme; ha rálépett volna egy macska farkára, akkor sem vesztí el vala hidegvérét. Sohasem felejtette otthon az esernyőjét, a feljebbvalókhöz alázatos, az alantasokhoz szertartásos. Egy élet, amelynek célja éppen olyan ismeretlen, mint a Mindenhatónak sok egyéb intézkedése.

Ez a rendes ember egy reggelen hosszadalmasan nézegette a nagy lábujját az ágyban, és esze ágában sem volt felkelni a hivatalos időre. Kóróvá száradt feleségét, betegségtől elnyűtt, apró gyermekeit, sokszor megkörnyékezett pesztonkáját kiküldte a szobából, ahol feküdt, és a legnagyobb fiának, a Kaczandernek bevallotta:

- Sikkasztottam. Nincs más út előttem, mint az öngyilkosság. Mert csak nem juthatok börtönbe?

Kaczander nyugodtan meghallgatta apját. Ő már régen gyanakodott az öregre, mióta szenvedélyes látogatója lett a Furós-féle kocsmának, valamint minden éjszaka felköltötte a pesztonkát, aki dühös szavakkal védekezett.

A Furós-féle kocsmában véve igen jámbor helység volt. Diákok ittak itt szerelmesükért, hegedültek és flótáztak, és néha agyba-főbe verték egymást a nyári kuglinál, vagy télen a nasi-vasi játéknál. De többnyire mégiscsak daloltak, mert a dalokban vannak a rózsapiros felhők és a szívringató képzelmekek. A fuvolákban mezítelen asszonyok laknak. A hegedűkben ifjú nők énekelnek. Az ólomkorsókban pedig az élet elfelejtkezése habzik.

Ugyancsak Furós víg csárdájában csüngesztették hosszú hajukat a költők a poharukba, akik semmi mással nem törődtek, mint a mai nap örömeivel. Ezeknek a fickóknak teljesen közömbös volt, hogy az almaszagú házikók petróleumlámpásai mellett elbolondított nők égő szemei üldögélnek. Ők megírták verseiket, és többé nem törődtek a lányokkal, akik a javas-asszonyhoz futkostak esős, boldogtalan, őszi alkonyatokon, midőn a setét sikátorok fekete kerítései bűnbe esett nők szoknyaiba kapaszkodnak.

Az adóhivatalnokok, akik tekintélyük és pénztelenségük miatt sohasem jutottak el a részegségig még e víg tanyán sem, irigykedve hallgatták a könnyelmű emberek hőstetteit, s csupán akkor éreztek némi kárörömet, amidőn Furós úr megtagadta a hitelt a diákoknak.

Az adópénztáros kocsmázása egybeesett a pesztonka iránt fellobbant szerelmével. A szokásos két deci bor után is üldögélve maradt helyén, bár társai már szedelőzködtek. A diákok oly csodálatos, ismeretlen dalokat énekeltek a szerelemről, hogy reggelig elhallgatta volna. Természetesen többet ivott, majd megszökött gunnyasztó társaitól, s a diákok közé keveredett. A szürke kabátos és gondterhelt férfiút a diákok többször megcsúfolták, s csak akkor bocsátottak meg neki, midőn a kártyajátéknál helyet foglalt, hogy piszkos és sokszorosán megjelzett kártyákon gyűrött, alattomoskodó és szökött rabhoz hasonlatos bankókat helyezzen el az adópénztáros. Majorosok és görbe parasztok, csirizszagú iparosok és mekegő szabók adója így vándorolt a dalos diákok asztalára, akik nótával és bátorítással bőven szolgáltak. Az idősebbik

Kaczander minden éjjel szerelmesebben és szegényebben ment haza, míg végül elkövetkezett a perc, midőn már semmi tennivalója nem volt többé az őszi éjszakában, sem Juhász víg lámpásainál, sem a pesztonka ágyánál, mint leszámolni életével.

- Nem zárathatom be magam - ismételte a fiának, mintha ez volna az egyetlen erkölcsi alap, amelyen elhelyezkedhetik.

- Igazad van, apám - felelt az ifjabb Kaczander. - Megmentem a becsületedet.

S ezen a napon történt, hogy Kaczander, a diák, kirabolta a város határában a postakocsit.

- Be kell zárni a gazembert - vélekedett az öreg Kaczander, midőn hírül hozták, hogy fiát a csendőrök megfogták.

S ezután szelíden szendergett tovább az élet, mint ifjú szűz, aki mindig csak kedveset álmodik.

3

Négy esztendeig ült Kaczander valahol, valamerre.

Hazakerült, és azután természetesen elkerülte őt mindenki, még saját apja is. Bár az öreg Kaczander azóta nyugdíjba ment - mindig a fia szégyenét hozta fel okul - teljesen lerongyosodott, és a Furósnál már csak az asztal végén kapott helyet. Új és víg diákok énekeltek ott. Néha mámorosan úgy érezte, hogy mi sem változott a világon. A pesztonka otthon várja, a hivatalban nincs baj, igyunk, az élet úgysem tart örökké.

Az ifjabb Kaczander a város végén húzódott meg, s abból tengette-lengette életét, hogy egy szilenciumos ügyvéd volt a principálisa. Az ügyvéd postarablónak nevezte segédjét, Kaczander bélyegtolvajnak a főnökét, s így igen jól elfértek egymás mellett. A világtól kidaszított emberek egykedvűségével pipáztak naphosszant, vidéki parasztot, gyűjtogató bérlőt, tolvaj cselédet várván.

Míg egy napon az öreg Kaczander jelent meg a város végén, és a rozzant kerítésen át kiintette fiát.

- Csak nem sikkasztottál megint? - kérdezte az ifjabb Kaczander.

Az öreg úgy sírt, mint egy krokodélus.

- A húgod, a Marika férjhez mehetne, ha volna hozománya. Egy szobára való bútor, néhány ingecske, szoknyácska, kendőcske, fejkötőcske kellene. A városi írnok, aki elcsábította, az istennek sem akar megnősülni hozomány nélkül.

- A kék szemű Mariska úgy megnőtt? - mormogta elgondolkozva az ifjabb Kaczander.

- Ha látnád, meghasadna a szíved. Reggeltől estig siratja elveszített boldogságát. Kisírja a két gyönyörű szemét az árva - folytatta az öreg.

Az ifjabb Kaczander lehorgasztotta a fejét:

- A pénz ott lesz, ahol a múltkor... A kert végében, a nagy kő alatt.

Az öreg jobbról, balról megcsókolta fiát. Két-három lépést tett, aztán siránkozó hangon visszaszólt:

- Neked már úgyis mindegy lehet... Büntetett előéletű vagy.

Kaczander tehát másodszor is megállította a postakocsit a polgári lövölde tájékán.

Börtönében senki sem látogatta meg, csak az öreg fiskális, aki rágni való dohányt nyújtott át neki s a következő vigaszt:

- Ha egyszer kiszabadulsz, gyere hozzám, elmondom a védőbeszédemet, amelyet a jelenlegi körülmények folytán nem tarthatok meg a bíróság előtt.

Kaczander tíz esztendőt kapott, mint a pinty.

4

Vajon harmadszor is megállítja a postást az elvetemült diák? - kérdi az olvasó.

Megállítja bizony.

Ez pedig így történt:

A börtönből megrokknva, sirályszürkén és félig kialudt szemmel tért meg szülővárosába Kaczander; csak a kertek alatt sompolygott, mert az öreg fiskális bácsi adós maradt a védőbeszéddel, végképp elment az örökös hallgatásra ítélt ügyvédek közé. De eltávozott Furós víg fogadójából az öreg adópénztáros is, miután minden hitele elfogyott. A fiát tíz esztendőre ítélték. Tíz esztendeig nincs postarablás. Ugyan ki hitelezne ilyen embernek? De a család még várt és reménykedett. Majd csak hazajön a rab s véle a jó napok.

De Kaczander most már tudni sem akart családjáról. Végképpen elzüllött, gonosz, istentagadó lett. Bozontosan, mint egy bojnyik bujkált a város alatt. A kék szemű Mariska bizony megfutamodott tőle, midőn a régi szélmalomnál egyszer felkereste.

- Nem a régi... A rabság tönkretette - siránkozott a szegény nő.

S a városkában, ahol a sültalmahéj szaga beleköltözik a nők ingébe, a sár felfreccsen a fehér térdekre, a szél megszellőzteti a barchentszoknyákat, és a hajnali miséhez a szeretőjük mellől szöknek el a lányok, Kaczanderről végképp lemondott a közvélemény. Pedig azelőtt sokat beszéltek róla a lelki tisztasággal világító függőlámpások alatt, mint valami legendáról. Mi lenne, ha egyszer Kaczander olyankor találná kirabolni a postát, amikor tízmillió forintot visz a karriol (aranyban), Rothschild küldi a pénzt Sternnek, hogy vegyen köszénbányát a környéken.

- Akkor úgyis fegyveres őr kíséretné a postát - mondták a szakállas férfiak, akik esti időben a pesztonkával a lábukat morzsolgatták.

De a nők nem tudtak ilyen könnyedén lemondani kedvenc álmaikról. Csendesen azt hitték, hogy egy nagy snitt esetén Kaczander az egész várost boldoggá tenné, kalappal osztogatná a pénzt. - Ahány szökni vágyó, új életpályát kereső kisasszony álmódzott a fehér függönyök mögött, Kaczandertől remélte az útiköltséget. Az énekesnők, táncosnők, zongoraművésznők, akikből minden kisvárosban van elég, titkon Kaczanderre gondolnak, hogy megsegíti őket. Kaczander hazajött a börtönből, új postarablás készül, mily jó volna előbb beszélni vele, hogy ne felejtse valamit bedugni a nagy kő alá, a kert alatt. Szinte az egész város juszt formált Kaczander legközelebbi postarablásához. Utóvégre, a mi fiunk.

Nagy mértékben lehűtötte tehát a közvéleményt Kaczander új magatartása, amidőn kereken kijelentette sírdogáló, hét sovány esztendőre fonnyadt húgának, hogy a postarablást verje ki végképpen a fejéből.

- Becsületes ember leszek, s családot alapítok - mondta Kaczander.

A legenda ugyan nem halt meg rögtön Kaczander körül. Az álmodozók még titkon reménykedtek, hátha meggondolja a dolgot Kaczander, és visszatér a zsvány pályára. De a reális emberek már csak megvetően legyintettek:

- Minden ember elkopik előbb vagy utóbb. Nincsen olyan vas, amit az idő meg ne emésztene. Szegény fiú, kész lett.

S úgy látszott, hogy a reális embereknek van igazuk. Kaczander megnősült azon a nyáron. Kit vett feleségül? Az országút kordóját, a dűlőutak bogáncsát, a kisvárosi szerelem kopott taligáját: egy Hosszú Mári nevű nőszemélyt, aki maga is a városon kívül bolyongott. Árkokban és bozótokban lelték fel őt a legények, ha többet ittak a kelleténél. Sárga szoknyája a kocsmák halaványuló ablakai alatt tűnt fel hajnalban. Fakó haja úgy libegett, mint az őszi mezők füve. A legszerencsétlenebb, a legutolsó nő volt a Kaczander felesége, de többé nem találta meg őt senki a Bujdos-ligetben. Egy kunyhóban húzódtak meg, és bográcsban vad-szagú, messzire kanyargó füstű ebédeket főztek.

Kaczander végképpen megbukott a kisvárosi közvélemény előtt.

5

De még élt valahol valaki, aki nem mondott le Kaczander segítségéről, mert felülállott minden gyanúsításon, s ezért nyugodtan szövögethette hálóját a postarabló körül.

Ez a valaki a grófnő volt.

Mi volt az igazi neve a grófnőnek - az talán most mellékes.

Minden diák és költő, aki a városban megfordult, legelőször a grófnőbe szeretett bele, és olyan névre keresztelte, amilyenre tetszett. De a grófnő csak egy embert szeretett, egy agárlábú, kandúrbajuszú főhadnagyot, aki B.-ben állomásozott, és elseje körül egy napra meglátogatta a grófnőt.

A grófnő oly szegény volt, mint a lovagregényekben szokás. Atyja hajdan útmester volt a megyénél, de tekintélyét még akkor fenntartotta, midőn végül meggyulladt benne a pálinka. Egy ócska bagolyfészekben lakott a grófnő, amelyet valami rejtélyes okból nem lehetett pénzzé tenni. Csak a bútorokat adogatta el az ablakon át. A nagy udvaron minduntalan megszólalt a vendéget jelentő harang, holott senki sem jött az ócska házba. Vasárnap a templomba ment a grófnő, különös szabású, farsangi ruhában. Estefelé egy pókos lábú, igen öreg szürkén kilovagolt a határba. Ha egyszer felfordul a szürke: vége az egész vagyonnak.

Milyen volt a grófnő?

Amilyenek a grófnők szoktak lenni! Hervatag és szentimentális. Porcelán képű és viráglevél-kezü. Ha nem lett volna grófnő: egy vándorcirkusz lovarművésznőjének beillik. De grófnő volt, s a lovaglóstort sohasem tette le kezéből.

Nos, a grófnő többször ellovagolt azon az alkonyati tájon, ahol Kaczander kunyhójában meredt szemmel bámulta a rőzse hamvadó paraszát.

Egyszer megleste, amikor Hosszú Mári sóért, paprikáért és lőporért a városba ment, és szürkéjét a kunyhóhoz kormányozta. Egy ital vizet kért az egykori rabtól, s olyan nyájasan beszélt hozzá, mint valami ponyvaregényekben olvasta.

Kaczander másnap már az árok bozótjában leste a grófnő szürkéjének kopogását az agyagos országúton. De nem merészelt előbújni a csalánok közül. Igen nyomorult, sárból való embernek ismerte magát. És még az sem bátorította fel, hogy a börtön magányában többször megjelent előtte ifjúkori emlékeiből a grófnő arca és kancsalító, éjtüzes, forráságos szemével hosszasan reánézett, amikor a rab szenvedett.

De harmadnapon a grófnő vette észre Kaczandert a bozótban, s lassabban léptetett a hálás szürkén, míg Kaczander az árok fenekén követte a grófnőt, s néha egy-egy szót kapott tőle ajándékba, hogy egész éjszaka nem tudta lehunyni a szemét. Kiállott a kunyhó elé, a vadmadaras, kihalt éjszakába, és a füstölgő holdba bámult. Közben olyan keservesen sírt, mint egy elátkozott szellem.

- Remélem, nemsokára rendelkezünk a szükséges kaucióval, s egymásé lehetünk - mondotta a grófnő elsején az agárlábú tisztnek.

- Szakrament, ez nagyon sikkes volna - felelt a vőlegény.

A grófnő pedig folytatta lovaglásait, amíg végképpen beállott az ősz, ködből való árnylovagok nyargaltak vele együtt az alkonyati országúton, a levelek úgy hullottak, mint nagy könnyek, a bozótban piroslott Kaczander szeme, mint egy ingerült vadállaté. Míg egyszer kiugrott az árokból Kaczander egy különösen szürke őszi estén, s megragadta a hátsló zabláját.

A grófnő fenyegetett:

- Miért az én lovam fejét kapod el? Miért nem a postalovakét?

Kaczander leeresztette két karját, amely csaknem a földig ért. Nagy feje lekonyult, és széles dereka megroggyant. A grófnő megostorozta lovát, s elnyargalt, amennyire a szürke nyargalni tudott.

A grófnő ezután néhány napig más utat választott szórakozására, itt andalogva léptetett, elmerengve féloldalt döntötte derekát, fejét is lehajtotta, mintha nagyon búsulna valamin. Holott Kaczander szimatolva követte messziről, s majd megszakadt a szíve, hogy talán megbántotta a drága grófnőt.

Ismétlem, ősz lett, végképpen leszállott a köd, de a fák már mind meghaltak, csak a törpe bozót élt, a Furósnál megint énekeltek a diákok, s korsójukkal az asztalt döngették, a sültalmaszagú városkában téli barchentszoknyát foltoztak a nők, amikor Kaczander harmadszor is megállította a postakocsit. Ugyanazon a helyen ugrott a lovak elé, ahol már kétszer. Ugyancsak pisztolyt szegezett a kocsisnak. Ámde ekkor részeg volt Kaczander. Dagadt, vörös, vérbe fült volt az arca. Szerelemtől és pálinkától részegedett le, amíg a postaszekér elé mert ugrani.

Jött a postakocsi, zörögve, dülöngözve, faderekat súrolva, bakkecske módjára ugrándozva, mintha halottat szállítana.

A halott odafent fekszik a kocsi tetején, és kedélyesen lelógatja a lábait, világot járt bakancait. A sapkáját, amelyet országok hava, esője vert, a szemébe húzza, és fogai között kis pipát tart, amely talán még a határszélnél aludt ki.

Jött a szekér a részeg Kaczander felé, és a táltosok - a girhes postalovak vért és tüzet okádtak az orrukon, mint szörnyű sárkányok. A kerekek oly nagyra nőttek, mint egy parasztház. A kocsis helyén pedig darócköpenyegben, háromszögletes süvegben, amilyent a régi postakocsisok viseltek valamikor: a csontarcú, vigyorgó halál ült. Ott ült keresztbe font karral, és alig érintette a száguldó táltosok gyeplőjét.

Kaczander a köpenyeges, drágalátos grófnőre gondolt, amint a táltosok elé vetette magát. Régi ügyessége elhagyta. Egy darabig kalimpált nyomorék teste a sárkányok zabláján, aztán a paták alá került. Szétrúgták a fejét, eltaposták a kerekek. A postaszekér zökkenés nélkül folytatta útját. A setéség zengett, hahotázott, visított. A bozótban csörögve futott a szél.

Ez volt Kaczander vége.

Hosszú Márit börtönbe vetették.

A grófnő elnyargalt szürke paripáján.

A városkában pedig egymást gyanúsítják a nők és férfiak, vajon kinek kedvéért akarta harmadszor is megállítani a postát a tehetségtelen Kaczander?

(1922)

Bartolomini

O.-ban, ahol senkit sem neveztek a maga öröklött, becsületes nevén, fellengző vagy csúfolódó neveket osztogatván egymásnak - O.-ban, ahol a megyei útmestert Rigolettónak hívták, a tanító vizsláját Bismarcknak, nyerte nevét Bartolomini.

Mert burnótozott.

Még olyan jó világ volt O.-ban, hogy az embernek elég volt egyetlen lusta cselekedetet elkövetni, hogy egész életére híres ember legyen. Sokan még azt az egyetlen mozdulatot is elmulasztották, és jóformán névtelenül fejezték be életüket. Elegendő volt talián szakállt nevelni, megtette a magáét a vasúti stációnál a kugliverseny megnyerése, egy nóta, amelyet ünnepélyes alkalomkor elő lehetett adni... Bartolomini burnótozott, innen nyerte nevét.

Történt, hogy Bartolomini - egy jelentéktelen, zöld hajú és kappanhangú emberke, alsóbbrendű hivatalnok a dohánybevéltőnél, irodai órák után két deci bort ivott, fokhagymás piritóst evett az „Andalgó”-nál; mióta az emberek emlékezete terjed - nyert a lutrin. Közelebbi részleteket senki sem tudott, némelyek szerint nyolcezer, mások tudomásával csak nyolcszáz pengő forint ütötte markát Bartolomininek Budán. Még csak ez kellett Bartolomininek, hogy a nevezetesség tetőpontját elérje.

O.-ban odáig többnyire pipáztak, szivaroztak az emberek, de Bartolomini esete óta mások is mérettek maguknak a zsidónál a barna porból. Felszippantották a port, nagyot trüsszentettek, és könnyes szemmel mondogatták:

- Úgy látszik, igaza van a fránya Bartolomininek. A trüsszentés tisztítja az agyvelőt, segíti az eszméket.

Tönkrement úriemberek, akik már se régi per befejezését, se örökséget nem várhattak, barnára kenték az orrlyukaikat. Talán meghozza a nyerő számokat egy jó trüsszentés.

Bartolomini lassan fogyasztott, borospoharába nevetett. „Más is kell ahhoz, mint trüsszenteni! - mondogatta. - De már jó úton vagyunk, ha tubákolunk. Goethe is tubákot szippantott, mikor verseit írta.”

A kis kör, amely eleinte csak az „Andalgó”-ban gyülekezett Bartolomini körül, és elejtett szavait, valamint burnótozó módszerét leste, lassan növekedett.

Először természetesen azok csatlakoztak, akik Kneipp-kúrát tartottak az erdőn, mezítláb sétáltak a nedves fűben, mezítelenül tornásztak a fákon, öregurak, akik még sokáig akartak élni. Nemcsak egészség kell a hosszú élethez, hanem pénz is. Burnótot mérettek tehát. Két télderős, nyugalmazott tisztviselő várta hivatalos óra után Bartolomit az utcasarkon. Az erdőre csalogatták, vegyen részt a meztelen sétákban, hálából tán ad valamit Bartolomini a maga titkából.

De burnót barnult szőlőbirtokosok orrán is (akiket a filoxéra tönkretett), hátha megjavul a termés. Burnótozott az eladósodott állomásfőnök, a sokleányos telekkönyvvezető, Sóhaji, egy vad, verekedő, környékbeli birtokos, aki egyébként azért járt a városi kaszinóba, hogy onnan régi újságokat vigyen haza ablakai beragasztásához. Kibújt magányából az öreg „Napoleon”, akit kifililopáson értek és megfigyeltek a sörházban, azóta visszavonult a világtól.

Valakinek eszébe jutott, hogy Bartolomini nőtlen ember. Eleinte csak tréfásan mondogatták, hogy kár volna Bartolomini fajtájának kiveszni. Nagy kutyák a férfiak. Igyekeznek olyan házasságokat létrehozni, ahol aztán a menyecskét prédának remélik. Később komolyan is

beszélgettek az ügyről, különösen Bartolomini távollétében. „Kire marad a rengeteg vagyon, ha az öreget meglegyinti a guta? - kérdezgették. - Egész családot boldoggá tehet ilyen szolid, jóra való, igénytelen sógor vagy vő. Az asszony is jól jár. Jámbor embert kap.”

A sokleányos telekkönyvvezető házában kezdtek el komolyan foglalkozni az esti megbeszéléseken Bartolominivel, akit odáig persze észre sem vettek. A bölcs apa a lába nagyujját nézegette:

- A közös szenvedélyek szülik a szimpátiát - mondta lefekvés előtt. - Lányok, tanuljatok meg burnótozni.

Az atyai tekintély és a többi körülmények megtették a kívánt hatást. Bartolomini, midőn egyszer kötelen a telekkönyvvezetőékhez húzatott, barna orrlyukas kisasszonyokat talált a Nyírfateri házában.

De nem hagyta magát az özvegy sem, aki O.-ban is, mint mindenütt a világon és Magyarországon: másodszor is férjhez szeretne menni. Eddig zongorajátékával csalogatta ablakai alá a nőtlen férfiakat, az új divat jöttével kihajolt az ablakon, és nagyot trüsszentett, midőn Bartolomini hazafelé ballagott.

A burnótozás híre és divatja O. környékére is elterjedt. A falusi kisasszonyok, akik ugyan lenéztek az o.-i hölgyeket: körülbelül egy fél kiló tubákot hoztak a városból, amikor a farsang elkezdődött. A kántorkisasszonyok apjuk dohányos dobjából gyűjtötték össze a dohányport, és a legnagyobbakat trüsszentették a járásban.

Bartolomini, aki odáig nemigen merte a száját kinyitni az „Andalgó”-nál (a régi kuglibajnokok és a híres spriccerivók társaságában), olykor váratlanul, mintha gondolatait folytatná, hangosan megszólalt:

- Kneipp páter a hideg víz hasznosságára tanította az embereket. Csekélységem a tubákolás egészségességét hozta divatba. Nem veszik észre, hogy mostanában kevesebben halnak meg O.-ban?

Végre eljött a farsang, amikor az özvegy szokásos férfiestélyét megtartani szokta. Minden valamire való férfi hivatalos volt e mulatságra. Az özvegy ilyenkor sírt el életének szomorúságait régi és új ismerőseinek. És vacsora után megfelelő pipákkal kedveskedett a férfiaknak, amely pipák Barkóczy generális hagyatékából valók.

Most azonban a pipák elmaradtak. Bartolomini, aki az asztalfőn ült, meglepetten látta, hogy a vacsorai edények leszedése után senki sem gyűjt rá. Az özvegy ünnepélyesen fölemelkedett, és a szomszéd szobából ezüsttálon a legfinomabb burnót hozta elő, amelyet az asztal közepére helyezett. A jelenlevők hangosan felkiáltottak az örömtől, Bartolomini pedig önkéntelen varázslattól meglepve, térdre borult az özvegy előtt, és háromszor kezet csókolt.

Másnap O.-ban Bartolomit úgy emlegették, mint az özvegy vőlegényét. A hivatali feljebbvaló szerencsét kívánt, a telekkönyves kisasszonyok az utcán elfordították a fejüket, az „Andalgó”-ból korán hazatruszkolták Bartolomit. „Vőlegénynek otthon vagy a menyasszonyánál a helye.” Miután B. otthona kényelmetlen és szegényes volt, elment tehát a menyasszonyához, ahol estig tubákol.

Az esküvő után így szólt az özvegy:

- Eddig csak eltértem ezt az utálatos szenvedélyt, de ha még egyszer burnót látok az orrában, búcsút vehet a kapufélfától.

Bartolomini tehát lemondott szenvedélyéről. Ő az egyetlen ember, aki nem burnótozik O.-ban és környékén.

(1922)

Mese Petőfiről

A meséknek, hihetetlen történeteknek nem kedveznek a mostanában mutatkozó, ifjonti, tavaszi reggelek; téli ködben szeretnek utazni a mesék, falusi fosztókák félhomályában stációt tartani, kis, vidéki házak petróleumlámpása körül üldögegni. Ez a mese abból a korból való, amikor a magyar fantáziák vérmesen remélték, hogy valahol él Petőfi Sándor. Jóformán csak a szkeptikusok csóválták a fejüket a „szibériai leveleken”, amelyek esztendőnként megjelentek az újságokban. A Kolozsvárott szerkesztett 1848/49-iki honvédlapok piros, zöld vagy fehér borítékán egymást keresték a régi bajtársak, egymástól messzire lévők itt váltottak üzeneteket - néha Petőfi nyoma is felbukkant, mint egy árnyék. A nemzetnek többsége: az álmodozó vidék, a növilág és ifjúság még a nyolcvanas években is úgy emlékezett Petőfire, mintha élne valahol, csak nem szabad neki mutatkozni.

*

Szabolcs vármegyében (mint talán a legtöbb megyében) volt egy ember, aki külsejében igen hasonlított Barabás rajzához, amelyet Petőfiről minden könyvből ismertünk. Melyik faluban lakott? A Tiszaháton vagy a fehértói földeken? Nem tudok rá emlékezni. Én a nagyapám házában az udvarán láttam meg először, ahol a nyíregyházi nagyvásárkor, de hetivásáros napokon is mindig támogatta a kapufélfát egy pár jégszürke férfi, aki „ama bizonyos nyugdíjacska” ügyében kereste a megyei honvédegylet elnökét.

Sok baja volt a nagyapámnak az egykori honvédek igazolásával. Emlékezetem szerint volt valamely törvény vagy rendelet, amely úgy intézkedett, hogy csak az a honvéd kaphat penziót, akinek hiteles írásbeli bizonyítéka van arról, hogy részt vett a szabadságharcban. Az ezrediknek se volt ilyen írása, hiszen igyekezett azt mindenki megsemmisíteni, amikor a szabadságharc után zsandárok lepték el az országot, szuronyt döftek a szénaboglyába, meglékeltek a hordókat, felhányták a padlást egy kis kokárda, érdemrend után. Későbbben megelégedett a törvény két élő tanú bizonyításával is, de hát hova lettek a tanúskodó bajtársak, harminc, negyven esztendő múlva? Ki erre, ki amarra az országban, legtöbbje a föld alatt. A kis honvédnegyed elnyeréséhez olyan hosszadalmas eljárás volt szükséges, hogy azok a tehetetlen öregek, akik leginkább szorultak volna a csekélyke penzióra, nem is mertek a bizonyításba kezdeni, csak a kapufélfát támogatták, csodát várván, hogy a Kállai utcán majd végiglépked a tanúskodó két bajtárs, akinek a nevét is elfelejtették.

Az a férfiú, aki annyira hasonlított Petőfi Sándorhoz (persze megöregedett alakban), biztos volt a maga dolgáról. Nagyapám, kit hosszú élettapasztalat gyanakodóvá tett, rendszerint keményen ráírvallt az ajtón benyomakodókra, mint ez a régi vizsgálóbírák szokása volt:

- Melyik ütközetben voltál? Ki volt a szomszédod? Ki volt a parancsnokod? Hová mentél a csata után?

Könnyű kérdések azoknak, akik a múlt időket a gyakori emlékezés és sűrű megbeszélés után kicsiszolódva látják maguk előtt.

A Petőfi-forma azonban nem felelt egyetlen kérdésre sem, hanem szép csendesen egy csomó megsárgult, nemzetiszínű szalaggal átkötött papirost tett a nagyapám íróasztalára. Pontos bizonyítványok voltak arról, hogy N. N. - akinek magát a Petőfi-forma férfi nevezte - mely csapatnál, mely parancsnoknál szolgált a hadjáratban. Még Görgeitől is volt írása.

Néhány nap múlva meglátogatta nagybátyámat Gaál Elek, aki a szabadságharcban egyik fő szervezője volt a Szabolcs megyei felkelésnek, név szerint, személyesen ismert minden szabolcsi honvédet, aki elment a zászló után.

- Hallom, hogy „Petőfi” végre hozzájut a nyugdíjához - kezdte.

Nagyapám a szokásos káromkodások között hallgatta végig a földbirtokos előadását a szórtan kérvényezőről, aki otthon a falujában Petőfi Sándornak adja ki magát. Ő ugyan sohasem mondja ezt magáról, de a nép már tudja, hogy miért kell álnév alatt, idegenben élnie. Egyébként olyan falusi táncmester, aki disznót is szokott ölni, kereskedik szüzdohánnyal, tiszai csíkkal, pohárköszöntőket szerkeszt, csak az urakat kerüli, mert azok ellenségei. Gaál Elek már néhányszor megpróbálta felkeresni, de a táncmester a kertek alatt menekült előre. Egyébként nagyon jámbor ember, senkinek sem vét. Szomjas Elek, a járási főszolgabíró a csendőröktől a legjobb információt kapta róla. Körülbelül tíz esztendő előtt került abba a faluba, ahol lakik. Arról nem szokott beszélni, hol járt azelőtt.

Nagyapám rendszerint „a németet” káromolta, ha valamely érthetlenség előtt állott.

A vállára tette kezét régi barátjának:

- Talán te is azt hiszed, hogy az igazi Petőfi táncmesterkedik abban a faluban?

Gaál Elek vállat vont:

- Én semmit sem hiszek. Meg kellene vizsgálni ezt a dolgot. Talán él itt valaki, aki Petőfit személyesen ismerte. Azzal szembesíteni kéne a táncost. Már csak azért is, hogy a nép kigyógyuljon balhiedelméből.

Nagyapám elgondolkozott. Akkoriban még többen éltek Szabolcs vármegyében, akik állítólag személyesen ismerték Petőfit. Téli estéken szoktak ez ismeretséggel dicsekedni. De nagyapám senkinek se szeretett hinni. Darab ideig fel és alá járt a szobában, miközben szakadatlanul káromkodott. Többnyire mindennap összeszidta az egész országot és a szomszédos tartományokat.

A hosszas tanakodásnak végre az lett az eredménye, hogy a két barát megegyezett abban, hogy felkeresik özvegy V.-né Debrecenben, aki sokszor dicsekedett, hogy Petőfi debreceni tartózkodása alatt ő fűtötte be szerelmével a költő hideg szobáját. „Habár jobb volna Prielle Kornéliát lehozatni Pestről” - tódította nagyapám, aki szerette a fellengzős dolgokat. „Egy asszony mindig többet tud megfigyelni, emlékebe eltenni egy férfiről, ha csak egyszer látta is, mint a legjobb cimbora.”

A két barát ugyan titoktartást fogadott, de azért félrehajtották a fehér függönyöket a házuk ablakán a mindentudó Riszdorfer kisasszonyok a Kiskállai utcán, amikor özvegy V.-nével megérkezett a kocsi a vasúti állomásról, a tarka főköttös öreg nénit nagyapám és Gaál Elek két oldalról átölelték.

Milyen volt V.-né? Én csak annyira emlékszem rá, hogy az idő alatt, míg a nagyapám házánál megpihent, arról tudakozódott, hány tojást tojnak az udvaron kapargáló tyúkok.

Enyhe márciusi napon keltek útra a vizsgálók abba a faluba, ahol az ál-Petőfi lakott. V.-né még dunnát is kért a kocsiba, mert a pehely nagyobb meleget ad, mint a bunda.

Estére tértek vissza a felfedező útból. Gaál Elek kipirultan, nagyapám szórtanul, az öreg-asszonyka szundikálva. Néhány bizalmas vendég atyafi üldögélt az ebédlőben.

- Felismerte? - kérdezte Riszdorfer úr, a város híres főjegyzője.

Nagyapám némán bólintott. Gaál Elek lelkesedve beszélt el a találkozás történetét.

- Csendőrök őrizték reggel óta a házat, hogy el ne szökhessen. Az egész falu talpon volt. Azt beszéltek, hogy a Petőfi feleségét hozzuk régen keresett férjéhez. A találkozás valóban megható volt. V.-né a nyakába borult, sírva csókolt; „Ő” maga is könnyezett. Darab ideig magukra hagytuk őket, hadd beszélgessék el régi emlékeiket. Talán egy óra múlva nyitottuk rájuk az ajtót. A néni éppen a haját tépázta „Neki”, amint ez szerelmesek között szokás. Most már csak annyi szükséges, hogy az országos honvédgyűlés, amelyet minden esztendőben Pesten szoktak megtartani, hitelesítse, hogy valóban ő Petőfi Sándor. Én magam viszem őt az országos kongresszusra.

Képzeljétek, olvasók, a nyolcvanas években éltünk, regényesség, ábránd, álom volt a legszívebben látott vendégünk, mily különös izgalom futott végig az emberekben: Petőfi Sándort megtalálták! Nagyapám óvatos férfiú létére: titoktartást fogadtatott a jelenvoltakkal, legalább a májusi nagygyűlésig, amíg minden kiderül, de ki tudna a szívének parancsolni, amikor ilyen édes titok birtokában van! Bizony, híre ment a nevezetes leletnek. Az volt a szerencse, hogy a falu helyét és nevét nem tudták az emberek, mert búcsúban mennek vala Petőfi látogatására.

Egy könyvbe nem férne be az április hónap leírása, Gaál Elek egész nap leveleket írt az ország különböző részeiben lakó bajtársainak. „Okvetlenül ott legyetek a májusi gyűlésen.” El is mentek sokan Pestre a falvakból, vidéki városokból. Megjelent ott Gaál Elek is az ál-Petőfi kíséretében, csendesesen leültek egy sarokba a gyűlésen, figyelmesen hallgatták a szónokokat, Gaál Elek parolázott a régi ismerőseivel, ölelkezett a bajtársaival... de a sok öregember között bizony senki se vette észre „Petőfit”. Még csak azt sem látták, hogy hasonlítana Petőfi arcához az arca. Petőfi külseje már eltűnt az ő szívükből, emlékezetükből, az ifjúság és a nők őrizték tovább a költő alakját. Folyt a gyűlés a szokásos heveséssel, izgalommal, tüzzel. Az öreg honvédek elbeszélték az igazságtalanságokat, a bajokat. Elpanaszolták szegénységüket. Szidták a kormányt, amely nem törődik az egykori szabadságharcosokkal. „Petőfi” ott ült, és egy észrevétlen percben elszundikált. Senki se törődött vele.

...Gaál Elek úgy intézte a megérkezést Nyíregyházára, hogy a késő esti vonattal jöjjön. Az ál-Petőfi nem tágitott mellőle. Elkísérte a birtokára, beköltözött a házába, élte végéig vendége maradt. A hatalmas termetű, kemény Gaál félt ettől az embertől.

- Csak egyszer kidobhatnám! - mondogatta.

(1922)

Vidéki kisasszony szeszélyei

A békák félkörben ülték körül a kastélyt, esténként százesztendős mendemondákat terjesztettek. Az idei varjúnak még kamaszhangja volt, amint aombok között gyászosan ellebbent. A konyha begyújtásakor a ház darab időre megtelt füsttel, mert a nap rásütött a kéményre. A hegedű halni készült, de a szerelem ébren volt, mint a szentjánosbogár. Pimpónia kisasszony egy Rudi nevű, ragyas cigányprímást tartott megkötözve, mint egy talált ebet, a kastély környékén. És a cigány hegedült neki, mint akár a tücsök, amikor a holdfény csak a füvek fejeit érintgeti, akár a sárgarigó, amely mindig a tavalyi nótát fújja, holott a múlt nyáron Pimpónia egy vándorszínészt tartott a kutyaóiban.

De az idén Pimpónia a tőrös hátú ménló helyett az ábrándozás nyergébe ült: mert egy cson-tocska a bokájában megmozdult, mint foglalatában az ékkő. Egy kis csontdarab, nem nagyobb, mint a jérce mellcsontja, amelyen a gondolataikat próbálják ki a jóllakottak, néha olyan babonás irányba tereli az életet, amilyenek azt álmunkban sem láttuk. Lám a férfias, elhatározott, messze földön oly erélyesnek ismert Pimpónia (amilyen kemény a sertés szőre, ha bajuszkéjét csinálnak belőle) háromszor is változtatta a természetét, a hajviseletét, a cipő-zsinórját, az étvágyát és a belső kedvét, de a régi többé nem lehetett, amióta a szű eltevesztette az ágylábban az utat, és Pimpónia lábát (vagy szívét) megérintette. Ez a szű eszi meg a turnért és a Fecske-románcot, amelytől tegnap még úgy bűgött a szív, mint a csiga. A szű rája össze az élet és a férfiak hosszadalmas mondanivalóit, kacskaringós, vitézkötéses hazugságokat, csipkemunkánál is finomabbra szőtt ámitásokat, lepkehálószerű mondásokat... végül nem maradnak meg a mondanivalókból egyebek, mint a kérdő- és felkiáltójelek, amelyekkel a nők oly pazarul bánnak leveleikben. Tehát Pimpónia, aki olyan kemény volt, mint egy ágasfa, amelyen a szél összetörhette az ibrikeket, cserépfazekakat, de ő maga nem mozgult, egyszer megváltozott: magános, hervadt rózsafa mellett, kopott karón állongó üveggolyóba nézett tán az őszi kertben, vagy halálosan hűvös, sírcsendes kút mélyében, a hívogató víztükörben pillantotta meg az arcát? Ki tudná, hogy mi a valódi értelme annak, ha egy pók a vállunkra ereszkedik? Ki tudná, hogy az álomban megolvasott szeplős vadmadártojásoknak nem-e az a jelentőségük, mint a kakukk hangjának az erdőn?

Pimpónia, korunk és ismeretségünk egyik legműveltebb hölgye, aki nemcsak annyit tudott a csillagokról, amennyit a pásztorkodásból belső cselédi életre visszavonult öreg béresektől tanulhatni; Pimpónia, aki a botosispánt tótul szidta össze, mert nem akart neki fájdalmat okozni; Pimpónia, aki a nyáregyházi tyúkászt, miután az szerelmességében és részegségében az ő ablaka alatt kötötte fel magát az akácfára (csodálatos, mennyit kibír ez a gyenge homoki akác és Pest megyei asszonyszív), holtan kocsira ültette és visszaküldte a feleségének, akit miatta hűtlenül elhagyott (igaz, hogy az asszony visszaexpediálta Pimpóniához abban az órában a halott tyúkászt, aki tehát még holt korában is kétszer tette meg az utat, amely hiteles, de harapós asszonyától a titkos, de még a tyúkász aprópénzre csörgő szívét is disznóölés bugyborékos vérével megtöltő szerelméhez vezette), Pimpónia, akinek néha oly hullámos volt a haja, mint a fiatal, német nevelőnőknek, úri a viselkedése, mintha tegnap jött volna haza a zárdából, és még egyetlen illatszere a viaszgyertyaszag, kecses és hegyes, mint az utazó gondolja, aki szerelmi nyavalya elől szekerezik a városokból, ódon kastélyt lát a falu végén, amelyet szürke, omladozó kőfal környékeztet, vén ecetfák nyújtogatják ki kezüket, mintha még a temetőben is savanyítani akarnák azoknak a régi nőknek az életét, akik egykor szívük titkos gondolataival alattuk sétálgattak, a mohos zsindelytetőn ellenben keményen áll a bádogbuzogány, mint ama férfiak akarata, akik késő vénségükben is kordában tudtak tartani vérmes,

olykor bágyadtan szédülgető fiatal nőket, és a kitárt kapun át most is ifjú nő látható, aki fehér szoknyájával, pipacsmosolyával, szélben göndörödő hajfürtjeivel a jó időt példázza... Pimpónia, aki azon a vidéken, ahol a férfiak hosszú agarászat után is csak asszony kedvéért mentek aludni, ahol az öregemberek az udvarvégen üldögélő, sárgult képeslapokkal teliragasztott kamrácskában is megelevenedni látták a régi divatképek semmitmondó hölgyeit, a fiatal emberek a fehér derekú nyárfát is megölelték a szerelemtől: Pimpónia ezen a tájon egy cigányt tartott, aki neki muzsikált, és annyi csókot elbírt, ahány ragya volt az orcáján.

Így van az néha, hogy a legfinomabb nők is eltévesztik az álarcosbál idejét, piros szoknyában, zöld ujjasban, hamisan villogó kövekkel, gyöngyökkel, csörgőkkel kezdenek hivalkodni, rikoltanak, mint a páva, pedig szebb hangot is tudnak, mezítláb szaladgálnak, mint a szárcsa szélben, holott cipőjüket a legrezesebb arcú megyebizottsági tag is a szívéhez szorítaná, bús hegedűszóban sír-rí a lelkük, folyik drága könnyük, gyengül a szívük, holott csak a zsalugátért kellene kinyitniok, hogy a ház előtt megláthassák mindazon tekinteteket az erre haladók arcában, amely tekinteteket a férfiak a tavaszi bikától, a faluzó kutyától, az elkomorult kostól, a szaglászó csődörtől kölcsönöznek, de egymás között csak úgy beszélgetnek, mint a lutheránusok: meg kell szabadítani Pimpóniát a szegényes ismeretségtől, valami olyan férjet fogni a számára, aki megelégszik azzal, ha megtölti a hasát, pipáját az ablakon kilógatja, és nem bánja, hogy hátulról belerúgnak a csizmával a felesége engedetlensége, vonakodása miatt. - Van ilyen elég Pesten - mondogatta Ragyabunkó, aki leginkább volt megsértődve a ragyás cigány kitüntetése miatt. - Azt kell csinálni Rudival, amit a miskárosok a disznóval - indítványozta Kappanhang úr, aki csak annyiban volt férfi, hogy Mislej, a pilisi tót szabó varrta a nadrágját. - Ki kell gyógyítani a hisztériából valami drasztikus módszerrel. Katonákat kellene beszállásolni hozzá - vélekedett Madárijesztő úr, aki húsz esztendeig dicsekedett a „Kukori” kávéház kasszírnőjének ismeretségével. Csak Bandi, minden időknél, minden vidékeknek, minden asszonyházaknak Bandija, öröm és must az éjjeli álmok poharában a szüzek ágya mellett, édes tejjel és csorgó méz a menyecskék ízében, falról lekapart mész és borecet az esendő asszonyok gondolatában: Bandi hallgatott, görbe huszárlábjával a kertek alatt járt, és gúnyos pofával hallgatta, amint a cigány odabent újra meg újra rákezdte a nótát, amelyben vándordarvak kurrogása, szélkiáltó madár fütytyentése, őszi fecske csicserege hangzott.

Pimpónia, miután aludt az egész világ - attól a ponttól kezdve, ahol a pilisi adószedő kidugja gyulladt lábát, hogy az ereszről csurgó eső érje, addig a határig, ahol Bleszkányné széles háta, hegykeble, dicsőséges térdkalácsa mutatja, hogy ott már vége a világnak, nem jön más, mint az örökkévaló Földanya, ahová mindnyájan belejutunk -, összeesküdött: szökni készül Rudijával, hogy valósággá váltsa a nóták ígéreteit, Bandi a kert alatt még gúnyosabb arcokat vágott, amikor a hintót előhúzták a kocsiszínből. Pimpónia derék gazdaasszony módjára búcsúzkodni kezdett rubintfejű kakasától, hajladozó tyúkjaitól, amelyek a porban olyan nyomoikat hagynak a lábukkal, mint az asszonyok gondolatai. Bús fejét beledugta a kút melletti fűzfa lecsüngő gallyaiba, mintha örökre megcsókolná a szomorú ágakat, amelyek bizonyosan a boldogtalan éjszakákon nőttek olyan hosszúra, mint az álomtalan bánat. Bandi jól látta, hogy Pimpónia meglátogatja a padlást, ahol azoknak a férfiaknak csizmája száradt és nyekkegett a dúdoló széllel, amely férfiak bölömbikahangon vallottak szerelmet, és az útszéli vadvirágtól a kényes dámaig elhordozták váltakozó vágyódásukat, szerelmeiket. Mért ne tehetne így egy asszony is? - gondolta magában bizonyosan Pimpónia, amíg Rudi odabent a házban mindig csak azt az egy nótát vonta, amellyel a kisasszony szívét megigézte.

Bandi megfigyelte, hogy Pimpónia elbúcsúzott az ősi ház pincéjétől, ahol a bor lakott, amikor mély torkú férfiak a síksági napsugárból, betyárlóként futamodó szélből, gólyakelepelésből, izmos, inas lábú, búcsújáró talpú parasztlányok taposásából, őszi légy dudorászásában erjedt borokat hajtogattak magukba, hogy annak jótékony esőjén át megtalálják a felejtkező jókedvet

és a kéményfüstszagú szerelmet, midőn jött a tél, és az ámbituson lőtt vad lába fagyott, az asszonyok örömére. Talán ebből a borból itatta cigányát Pimpónia, hogy az cigánybárónak képzelte végül magát, és szemet vetett az úri pillára.

És a nóta mindig hangzott odabentről, futamodó, kerekedő, menekülő nóta, amelynek dallamában benne van a vándorcigányok rongyos szekereinek pörgése, amint ponyva alatt viszik egyik határból a másikba a szerencsének lopott gyereket, a zsákban hentergő malacot, a szívet bolondító körisbogarát, a csergő, csengő jókedvet, a lobogó tüzet, amely sohasem alszik ki a vándortörzsek véréből.

Bandi megvárta, amíg az úri kisasszony búcsúzkodásai közepette eljutott a kerti filagóriához, ahol egykor ő is ábrándos volt, mint azok a sápadozó, ritkás vérű, savóajkú leányok, akiknek a körorvos vaspirulát vagy férjet rendel, ahol egykor üldögélt ő is, térdét átkulcsolt kézzel, tágra nyitott szemmel, amíg a hold fásult, egyhangú szívvel ment keresztül a kerten, ahol egykor ő is ártatlan volt, anyjáért, apjáért, testvéreiért imádkozott halk sóhajjal, amíg azok a régi házban éltek, és megölelte a virágzó meggyfát, amikor az cserebogaraktól zsongott. Itt lépett elő Bandi a kerítésen át. A muzsikaszó messziről hallatszott.

Pimpónia, mióta véleménye szerint rókaláncra kötötte a cigánylegényét (holott bizony az zavarta meg a lány esztét), gyáva lett és esetlen, cigányosan tarka ruhában. Tegnap tán kiharcolta volna Bandit a kertjéből, de ma csak szégyenlősen lehajtotta a fejét, és tetten kapott kis cselédként állott a vakmerő Bandi előtt.

- Majd ha a kapufélfára kerül a sor, akkor fog tán sírni? - kérde a hetyke Bandi.

- Sírok én akkor is, amikor nem látnak - felelt Pimpónia, és összekulcsolta a kezét. - Sírok én, mint a házeresz, csak senki sem tud felőle.

- No, gyere ide, aztán hadd lássam, tudsz-e sírni?

Bandi megfogta a kezét Pimpóniának. Betyárosan, erőszakosan, kegyetlenül, aminek mindig jó hatása van a magára hagyott hölgyi szívre:

- Hát hadd lássam, milyen az a cigánybárat? Van-e ollója, mint a ráknak, van-e mérge, mint a kígyónak? Vagy pedig csak sírása van, mint a száraz fának, amelyből a koporsót meg az akasztófát faragják?

- Ne babonázz, Bandi. Elátkozott vagyok én már.

- Elátkozta te saját magadat, te szerencsétlen lány. Füst akarsz lenni a putri kéményén? Vagy sivalkodó malac a cigányok során? Rongy, piros kendő, amelybe vénember kötözi be fogfájós pofáját, vagy rossz betegség, amelyre banya tesz köpködő orvosságot? Hová tetted a józan eszedet, a látó szemedet, a kezeden tapintását, az orrodnak szaglását? Mondd meg nekem, mit szeretsz azon a primáson? - folytatta Bandi a szót, amint már ez a Bandik szokása, hogyha gyengébb asszonyféle kerül a kezükbe.

- Nem kérdezte tőlem senki, nem kérdeztem én sem magamtól soha. Jött ez, mint a felhő, vagy mint az álom. Senki sem tudja, merről jött, amint a nótát sem tudni.

- Majd hegedülök én neked olyan nótát, hogy sohasem felejtet el - monda erre Bandi, és egy karót rántott ki a földből.

Szégyen ide, szégyen oda: Bandi jól megrakta Pimpónia kisasszonyt, vidékünk egykori büszkeségét, a legműveltebb hölgyet, amerre ismeretségeink terjednek, a d.-i kastély úrnőjét, akinek szép földjein harmatlábbal járt a kikelet. Megrakta rózsafa karóval, csókot sem kérve tőle, ölelést se rabolva, amint ez Madárijesztőnek, Ragyabunkónak vagy vármegyénk egyéb

kiválóságának nyilván eszébe jutott volna a fatális helyzetben. Eszedbe ötlött volna néked is, olvasó úr, ha ismerted volna Pimpóniát és amúgy is elvesztett hírnevét. De Bandi, mint ez már az elkényeztetett, nők kegyeit olvasatlan szemekkel élvező, kezét asszonyfélén szívesen türelmező, vad kedvű Bandik szokása: csak verekedett, mintha az akasztott tyúkásztól kezdve minden bégető férfi, duhajkodásban kesergő úrféle, pásztorcsillagnál emészkedő parasztféle, aki Pimpóniába valaha szerelmes volt, megbízást adott volna neki a verekedésre.

Így Bandi jól ellátván a kisasszony dolgát, felkiáltott:

- Most már mehetsz a muzsikus cigányoddal erről a tájról akár a világ végére is. Itt mindenki tudni fogja, hogy megvertelek bűnödért.

- De bizony, most már nem megyek - pattant fel Pimpónia a régi eréllyel. - Minek is mennék, amikor már megkaptam itt is azt, amit megérdemeltem? Meg aztán veled is volna majd elszámolnivalóm, Bandi öcsém!

- Én bizony nem állok kötélnek - felelt Bandi, és szégyenszemre átugrott a kerítésen.

- Majd megtalálalak, majd megnyúzlak - kiáltott a menekülő után Pimpónia.

- Most pedig végezzünk a moréval.

Máskor tán elég lett volna egy nyírettyűhang, hogy a felbőszült leányasszony megtalálja nyugalma, sírását, panaszkodó fájdalmát... Máskor csak ki kellett egyenesedni a deli cigánylegénynek, mint a nyárfának az útszélén, hogy meghassa, megindítsa a bolond asszonyszívet. Máskor tán a vadállatmosoly, a villogó fogsor, a tűzfényként lobogó cigányszem, a sajátságos vad hang, amely a mellkasból úgy tört fel, mint valami ötödik húrnak a hangja, amelyet a primás a szívében viselt: megigézte volna Pimpóniát. De ma már látott férfierőt, érzett férfi-kezet, görnyedt férfiakarát előtt: megrúgja azt, aki simogatással közeledik hozzá, megharapja a kezét, amely csillapítja, mert megtanulta, hogy a kéz ütni is tud. Csak megrohanta a hegedülő Rudit ostorral kezében, és visszaverte rajta, amit érte kapott.

Bandi futamodott, mintha legalábbis a ragyás Rudi cigányprimás elől hosszabbítaná a lépést, akit nemsokára utána kivert a kastélyból Pimpónia, kerteken át, amelyek nyári lombban állottak, réteken át, amelyek nagyokat lélegzettek, sövényeken át, amelyek annyi nadrágot eltértek. Békák ugrottak az árkokba, verebek csirrentek a porban, szarka szállt a kútágásra, amint Pimpónia a régi eréllyel, elszánt hévvel, minden férfinak imponáló bátorsággal a két gavallért kergette az országúton. Egy agarászostort forgatott a feje felett, egy fehér ebet uszított a menekülő után, robogott, repkedett, kiáltozott - még a pusztai kerülő is ijedten kitért az amazon elől. A madárijesztők behúzták fejüket rongyos kabátjaikba. A tücskök elhallgattak a mezőn. A kakasok a legmagasabb kerítésre röppentek, hogy mindent láthassanak.

- Szeretném látni, ki mer most már rosszat beszélni felőlem? - mondá Pimpónia sírva, nevetve, csaknem megszakadó szívvel, amikor helyreállította a becsületét.

(1922)

Álom Béla

1

A falióra régen megállott, de szerencsére volt egy kakas a szomszédban, amely pontosan jelentette az idő állását. Ő volt a szegények órája. És Álom Béla a szegénysoron lakott, ahonnan a legtöbb imádság és káromkodás szokott útra kelni. De itt laktak a legszebb álmok is, mert az álmok abban a tekintetben hasonlítanak a fecskékhez, hogy jobban kedvelik a földszintes házikókat, mint a nagy palotákat. Így rendelkezett az a régi vándorló, aki az álmok és madarak helyét a földön kijelölte.

Így például abban a régi házban, ahol Álom Béla fiatal korában lakott, a nők mindig hercegnőknek álmodták magukat, amikor a kakas először megszólalt. Uszályos ruhában, aranylegyzővel ment végig az udvaron a műhímzőnő. A szeplős gépirókisasszony egy tucat harisnyát is felpróbált, mielőtt a kedvére valót kiválasztotta. (Szerdán mindig vadgalambszínű harisnyában járt.) Az öreg kisasszony, aki napközben olyan ócska kalapban járt, hogy a gyermekek utánaszaladtak, új szalmakalapban nézett ki éjfél után az ablakon, és fogadta a közönség hódolatát.

Hát még a férfiak milyen nagyszerűeket álmodtak! Mindenkinek olyan felesége volt, amilyent akart, és töltött káposzta rotyogott a tűzhelyen. Senkinek nem fájt a keze, sem a lába; a szánta nőszabó más híján a próbababákat táncoltatta, a dohos házmester bajuszpedrő káplárként táncolt a ligetben, az öreg hivatalnok, akinek a lába tudósabb volt az időjós Falbnál, valódi gumiharisnyában bokázott az udvar közepén.

Mikor a kakas először megszólalt: mindenki a helyén volt álmában. Bölcsőben hintáztak az öregemberek, ékszereiket fényesítették a rongyos lányok, a szívbajosok az esőcsatornán kúsztak fel... Csak a várva várt nők érkeztek meg legkésőbb a város különböző pontjairól, mert hiszen ők az éjszakákat színházakban, bálokban, estélyeken töltik, későn térnek meg otthonukba, és csak hajnalfelé jutnak hozzá, hogy Álom Bélát kegyesen meglátogassák.

2

Abban a külvárosi házban, ahol Béla lakott, kellő adagolással szétosztogatta esténként az álmokat a lakók között, mert itt egyszerű emberek laktak, akiknek Béla ismerte életét és bánatát. Könnyen rendelkezett tehát arról, hogy mely álmok menjenek az udvari szobákba, melyek az utcai részbe, amint az éjjelőröket szétküldi a városba besötétedéskor az őrmester. Az álmok megcsörgették pénzeszacskóikat a hónap vége felé, mielőtt útjukra mentek volna. Az ételekkel teli lábasokba mohó pillantást vetett Béla, és sohasem felejtett el egy kulacs bort is mellékelni annak az öreg hivatalnoknak a részére, aki mindig üres üvegeket lát a városban. De hatalma nem terjedt ki a nőkre, akik messzire innen, kocsikon robognak, mintha végzetük elől menekednének, akik mindenféle álöltözetekbe burkolják testüket, hogy a betegség és halál eltévessze őket, akik akkor is nevetgélnek, amikor a szívük majd megszakad a fájdalomtól vagy az unalomtól. Béla szegény ifjú volt, és a gazdag, előkelő nők, akiket látásból ismert a városon: legfeljebb álmukban vették őt észre, de ez éppen elég volt Bélának.

Csak már hagynák el otthonukat, hogy Béla elmondhassa nekik mindazokat a bókákat, amelyeket részükre tartogat! De az elkényeztetett kedveseknek sokáig eszük ágában sem volt pár-

náikat elhagyni, elküldték maguk helyett öreganyjukat, szolgálójukat, amíg ők semmiségeken tovább kacarásztak, gyöngyöt fűztek, vagy új ruhát próbáltak, mint ezt álmukban a gazdag és előkelő asszonyságok tenni szokták.

Béla boldogtalanul forgolódott ágyában. Nem jött sem a miniszterné, sem a bankárné, de még a színésznő sem, aki tirol fiúnak öltözve akár az előadás után felülhetne már a kéményre, hogy a füst szárnyán idáig repüljön! Lelketlenségük buta varázslatként bűvölte őket mozdulatlan, lélegző csipkékké vagy éjszekerényen álló vizespoharakká. Gondolatlanságuk sötétbe vitte őket, mint a függöny eltakarja az ablakot. Szívtelenségükben érzélem nélkül aludtak szerte a városban, mint a délinövények... Ah, csak a szegény és jószívű nők szaladgálnak mezítláb és alsóruhában a harmatos mezőkön, az alvó utcákon, a háztetőkön, ha egy szegény fiatalember erősen rájuk gondol. Ah, csak a boldogtalan, fájdalmas, könnyes nők ugranak ki álmukban egy szál ingben az ajtókon, hogy megmentsek azt a fiatalembert, aki a ház előtt éppen öngyilkosságot akar elkövetni. A szeplősök arcáról szállnak az álombeli szitába a szeplők, hogy behintsek a férjnek álmait. A kis arcfoltok lesznek briliánsfényűek az álom alatt. A szép és megelégedett nők egykedvűen, mint akár nappali életükben, hintáznak a láthatár szélén.

3

De egyszer csak eljöttek valamennyien Álom Bélához a reménytelen nők, mintha kidobolták volna a városban, hogy Béla többé nem gondol már rájuk, és álmában pénzt olvas, vagy orvosságot szed, mert gazdag öregember volt Bélánk. Fürdőházakban csavargott álmában, tolószékben gurult, bölcs emberek tanácsára hallgatott, akik mindig csak azt magyarázták neki, hogy mire van szüksége a jó emésztéshez. Ezzel telt el az álma.

Míg egyszer gyászruhájában megjelent a miniszterné, akinek kocsija után Béla nagy lábujja annyiszor bámult, amikor még rongyos volt a cipője.

Váratlanul jött, mint egy gyászjelentés.

- Mindig csak téged szerettelek! - susogta Béla párnájába.

- Ki szerette a kadétoakat, az ifjú titkárokat, a szép embereket? - kérdezte gúnyolódva Béla. - Álmában mindig másfelé járt, sohasem tudtam otthon találni a lelkét.

Így szólt az öreg Béla, és a lába nagyujjával az ajtó felé mutatott.

Másnap a bankárné libbent be, mint a legfrissebb divatlap, amelyen még ragad a festék.

- Elérhetetlen! - rebegte Álom Béla. - Talán éppen jótékonysági körutat tesz a környéken? Minek köszönhetem a drágálatos szerencsét, hogy annyi esztendő múlva eszébe jutottam?

- Azt akarom elmondani - dünnyögte a szépasszony -, hogy álmomban mindig a tied voltam. Valószínűleg tudod, hogy nagyon boldogtalan életet éltem. Sötét, kis szegény utcákon jártam éjfél után, és reménytelenül kerestelek, hogy sírva ébredjek.

Álom Béla orvosságot vett be álmában, és egykedvűen beszélt:

- Ha akkor eljöttél volna, amikor hívtalak, kimoshattad volna az ingemet, megfoltozhattad volna a harisnyámat, hideg borogatást rakhattál volna a homlokomra, mert szegény, beteg és szerencsétlen voltam, de akkor csak nevetni volt kedved, mint egy fababának, észre sem vetted, hogy a szívem felett mindennap kopottabb lett a kabát a reménytelenségtől. A körmöm hosszúra nőtt a bánattól, a hajam szénaboglya volt a gondtól. Most mit akarsz?

- Az ágyad lábánál szeretnék ülni, és mindig csak téged kiszolgálni, aki oly jó voltál hozzám, hogy igazán szeretted - felelt a szépasszony.

- A kályhalyukban van a helyed, mert az éppen olyan fekete, mint a lelked - felelt Álom Béla, és elkergette a kínzó tüneményt.

Harmadnap négylovas fogaton és trombitaszóval, mint ahogy nappal is szokta: a szép színésznő robogott be az udvarba.

- Végre egy kis szabadságot kaptam a színháznál, és időmet arra használom, hogy mély tiszteletemet kifejezzem nagyságod előtt. Én tudom, hogy a karzaton a tapsot mindig uraságod kezdeményezte. Tudom, hogy a zenekarból felnyújtott virágok Béla úrnak köszönhetők. A sajtóban a reklámok, a zsinórpadról a virágkosarak, a dicsőség, az ünnep, a taps mind egy hű szív imája. Azért jöttem most megköszönni, mert eddig nem értem rá.

Álom Béla kihajolt az ablakon, és a házmester után kiabált.

- Mit akar a házmestertől? - kérdezte a trombitahangú.

- Kidobatni kegyedet, hogy a lába se érje a földet - felelt keserű unalommal Álom Béla. - Mikor ifjú voltam, és csaknem megbolondultam a szenvedélytől és a rajongástól: sohasem jutott eszébe egyetlen hölgynek sem, hogy álmomban felkeressen. Hagytak elsorvadni, epekedni, megbolondulni. Kinevették égő vágyamat, megvetették dadogásaimat, lenézték kopott ruhámat. Szinte csodálatos, hogy életben maradhattam, amikor annyiszor felajánlotta szolgáltatást a falba vert kampósszeg.

- Most a koporsósszegre kerül a sor - sziszegte a megsértett Álomnak.

- Házmester! - ordította verejtékező homlokkal a gazdag öregember.

De a színésznő magától is tovalibbent. És Álom Béla sóhajtozva a fal felé fordult, hogy tovább álmodjon a hosszú életet ajándékozó orvosságokról, sötét üvegecskékről és bölcs orvosokról. Rettegve nézett az ajtóra, vajon nem lép be azon valaki, akit fiatal korában annyit hívogatott?... Az öreg halál.

(1923)

Cigányálom

Rigó, a falusi kontrás egy napon azt álmodta, hogy megbolondult.

Csodálatosan nehéz lett a feje, tüzes parazsat hordott a lába nagyujjában, a lábszárai nem bírták a terhet, de nem érzett különösebb fájdalmat, amint a tetszhalottak nem érzik a tormát vagy a tollseprőt az orruk alatt, csak mindig gondolkoznak.

Rigó is azt hitte, hogy ő már meghalt, többé semmi szüksége nem lesz rá se a bandának, se a feleségének, se a gyerekeknek. Bolond lett, a másvilág mezsgyéjére tévedt, semmi köze itt többé se a parasztokhoz, se az urakhoz. Álmában a hegedűjét sem látta többé, elszökött tőle ez az állhatatos szerető is, aki nélkül beteg se volt azelőtt, együtt betegedtek meg korhelykedések vagy hófúvásos lakodalmak után, együtt itták le magukat vasárnaponként, és veszekedtek hazáig; néha a Rigó feje tört be, máskor a hegedűé... Most, bolond álmában a hegedűt se látta maga mellett.

Gyötörte a lábában égő tűz, tehát fekete, útszéli pocsolyák partjára ült le, és a lábát a vízbe lógatta. Nehéz fejét mindenféle faderekaknak támasztotta. De a nyaka meggörnyedt a teher alatt, mintha elválni készülődne fejétől. Ősszel szoktak lenni ilyenek a napraforgók. De hol van még az ős? A szívében pedig eddig nem ismert féltékenység gyulladt fel, mint a vándorlók tüze a sötét éjszakában - féltékeny lett a feleségére, akire idáig sohase gondolt többet, mint a rossz bakancsára. Leginkább ez a féltékenység marta, harapdálta. Talán a haldoklók szoktak ilyesmit érezni, amikor fiatal feleségük szórakozottan fogja vívódó kezüket, és a szembogarokban már feltűnedezik egy ismeretlen, másik emberke arcképecskéje, amely onnan jön elő, valahonnan a szem beláthatatlan mélységéből.

Rigó tehát ült a pocsolya szélén, lábát áztatta, és olyan szerencsétlennek érezte magát, mint még soha életében. Addig is álmodott babonás és szegény ember létére minden éjszaka: megrendelgette magának az álmokat, mikor letette a fejét, mert egyebet úgysem rendelhetett.

Most, elserencsétlenedett állapotában, úgy gondolt vissza régebbi álmaira, mint az ember elveszített vagyonára szokott. Gondolt a téli fagytól harsogó káposztákra, amelyeket korhely-álmaiban maga elé varázsolt. Gondolt a bankócsomagra, amelyet felébredve keresni szokott, hogy a vackát széthányta. Gondolt a menyasszonyokra, akiknek lakodalmán muzsikált, akik a lagzi után eljöttek a rongyos cigányhoz, hogy a tánczenét megköszönjék. Gondolt a borpiros arcú, gazdag asszonyságokra, akiknek a fülébe vonta a banda a recsegős nótákat, és ezért holtig malacot ígértek... Gondolt mindazon álmaira, amelyekről egy ágrólszakadt férfiember álmodni szokott.

De most már vége a bankónak, a ráncos szoknyának, a gazdag öregasszonynak: Rigó élete végéig nehéz fejjel és még nehezebb szívvel a pocsolya szélén üldögél, és lábát áztatja a nagy utazáshoz, amely előtt áll. Bizonyosan a halált vagy az ördögöt jelenti az álom.

Bár annyi ereje se volt, mint egy falevélnék, összeszedte magát, hogy végbúcsút mondjon a világnak. Valami kertbe jutott el, ahol egyszer hajnalban éjjelizenét játszott a banda egy kisasszonynak. Piros füle volt a kisasszonynak a hajnali napsugárban, azonkívül a szeme is piros volt, mint a házinyúlé. A nagy, zöld fák a ház körül még szenderegtek. A fák lelkei akkoriban érkeztek haza éjjeli csavargásukból, és a kerítésen kívül megvárták a cigányokat, hogy a hajukba ragadjanak. A kisasszony ezalatt kilépett az ablakon, és elment egy ifjúval.

Most azt vette észre Rigó, hogy ő az az ifjú, aki a piros szemű kisasszonnyal a folyam partján jár, de a folyamnak nincsen vége, mind messzebből jön az, sehol átkelni nem lehet rajta,

pedig a kurjongatás már a hátuk mögött hangzik: „Most meg fogsz halni, nyomorult cigány!” - szól a kisasszony, és helyében máris egy sápadt menyasszony áll, akinek szívéből a vér folyik szakadatlanul, de szerelemre hívja Rigót, akit majd az ördög visz el a félelemtől. Nagybögő alakú öregasszonyok jönnek seprőkkel, és elkergetik a véres menyasszonyt. Ellenben Rigóra vetik a szemüket, amely szemek lassan kijönnek üregükből, és mint csípős csőrű madarak csapnak Rigó térdéhez.

Rigó végleg elerőtlenedve összerogyott, és mikor azt hitte, hogy meghalt: egy idegen ember jött elő valahonnan. „Itt van a rossz hír” - gondolta magában babonásan Rigó, mert őseitől a muzsikáláson kívül álmofejtést is tanult.

- Mit akarsz tőlem? - kérdezte a cigány hideglelősen az idegentől.

- Eljöttem, hogy utolsó kívánságodat teljesítsem, miután halálra ítéltté a mennybéli vajdától.

- Az a vajda nekem nem parancsol - ellenkezett Rigó. De csakhamar megadta magát, mert az idegen olyan komoly tekintettel nézett a szeme közé, hogy Rigó a hátgerincén is érezte annak szemét.

- Nincs nekem semmiféle kívánságom - védekezett Rigó.

- Akarod a bankókat, amelyekről annyit álmodtál?

- Csak egészséget! - felelt a cigány.

- Akarod a szép menyasszonyokat, akiknek muzsikáltál?

- Csak az én csúnya, ragyás feleségemet.

- Hát a gazdag öregasszonyok főztjéből nem ennél utoljára?

- Nem tudom én már, mi az éhség, mi a szomjúság. Nem akarok már híres prímás se lenni, nagy erejű verekedő se kívánok lenni, gazdag öregember se szeretnék lenni szegény leányok között. Már szolgabíró se lennék.

- Ravasz vagy, cigány. Mit akarsz tehát?

- Semmit. Egy darázscsípést a talpamra.

- Miért?

- Hogy felébredjek, és megint szegény cigány legyek.

Az idegen megcsóválta a fejét:

- Az emberek mind darázsszúrást szeretnének, amikor a másvilágot ígérem nekik.

(1923)

Rozina álmai

1

Tizenötödik tavaszáig hölgyünk többnyire szalonkabátos öregurakkal álmodott, amint méltóságteljes magasságban feküdtek a nyitott koporsóban, és lombos ősz bajuszukat halkan fújdogálták. Soha egyetlen pillantásuk nem volt a lábujjhegyen ágaskodó kisasszony részére. Komolyak voltak ők, mint a civilbe öltözött tábornokok, szigorúak voltak, mint az apák, egykedvűen fújdogálták a bajuszukat, mintha a tizenöt esztendő Rozina ifjonti bájossága egyáltalában nem érdekelné őket. Pedig gazdag öregurak lehettek, mert a gyászhuszár kardosan, forgósan, sarkantyúsan várta a pillanatot, amikor a koporsófedelet felteheti. Rozinának még álmában is fájt a lába a lyukas meg a foltozott harisnyától, de az öreguraknak nem jutott eszükbe, hogy új harisnyát vegyenek a kedves lánynak.

Rozina akkoriban az Andrássy úti leánynevelőbe járt, és éber állapotban természetesen az ifjú Rezső trónörökösbe volt szerelmes, aki néha vadászházában hajtatott a liget felé. Sajnos a koronaherceget sohasem tudta megidézni álmába. Másfelé volt annak dolga, mint a tintás ujjú iskolás lányoknál.

2

Húszesztendő korában (Rozina ekkor többnyire bálkirálynő volt éber állapotban) olyan álmai jöttek, hogy ébredése után negyedóraig nézegette a paplan gombjait, de eligazodni a dolgokon nem tudott.

Sohase álmodta magát vissza a bálba a frakkos, egyenruhás daliák közé, ellenben gyakran járt a Bakony erdőségeiben, és menekült tar bokrok között haramiaképű erdőőrök, fuvolázgató zsványlegények, rőzsessedő gatyás emberek elöl. Rőt tájakon, gonosz kökénybokrok között, félelmetes erdőségben folyt az üldözés, és Rozina hiába kiáltozott a hadnagyokért, akik a bálban annyira pörgették. Egyszer egy nagy bajuszú és fekete inges disznópásztor, akinél utálatosabb embert még életében nem látott, utolérte, kivette kését, derékon szúrta, hogy felébredt a fájdalomtól. A disznópásztorral való küzdelemben még az inge is elszakadt, mint nagy csodálkozással látta.

Holott, mint említettük, Rozina éber állapotban mindig finom urak között fordult meg, akik olyan merevek és mosolygósak voltak, mintha viaszból és cukorból lettek volna. A cukrásznál mindig édes vaníliaillat volt, a bálnak narancsüde hangulata volt, a bérkocsi parfümmel telt meg.

Rozina álma után hónapokig rajtaérte magát, hogy a legjobb társaságban is, ahol a férfiak a legújabb operai előadásokról, a párizsi divatról, a tündöklő nagyvilágról csevegtek: néha lehunyta a szemét, és a bakonyi kondásra gondolt, mintha vágyott volna megismerni a félelmetest. Borzongás futott végig finom ajkán, kellemesen szédült:

- Nagyságos kisasszony, talán rosszul érzi magát? - aggódtak a szemfüles udvarlók.
- Csak egy bolond álom ötlött az eszembe - felelt bálias mosollyal az ünnepelt hölgy.

Gazdagon ment férjhez, s egész természetesen unatkozott. Nem mulattatta a batár, amelyben főrangúan üldögélt, a szücsöket és divatárusokat vélte a világ legunalmasabb embereinek, leginkább akkor érezte jól magát, ha a cselédeivel kedvére kiveszekedte magát, mint azt valaha otthon, az anyjától látta. Kereste a szemtelen, nyelves cselédeket, mert ezekkel legalább verekedni is lehetett. A cipőjét mindig néhányszor a szobalányához vágta, mielőtt illatozva, bálványmosollyal és hódítóan elfoglalta volna helyét operai páholyában.

Vajon miről álmodott?

Hát az már csaknem illetlenségnek számított volna, ha elmondja. Legtöbbször a cselédbálra járt álmában, ahol suvikszzagú bakák döfködtek a virginia szivar szalmájával. Részt vett a házmesterek lakodalmán, és szerelmes volt egy suszterlegény külsejű lámpagyújtogatóba, aki alkonyatnál a ház előtt fellobbantotta a gázlángot. Ismeretlen, házak háta mögött kanyargó sikátorokon ment végig álmában, ahol összegyülekezett a szenny és a szemét; sánta emberek, talán koldusok kopogtak mögötte a macskafejű köveken, de sajnos, sohasem tudták elérni, akármint igyekeztek. Pedig néha megállott a sarkon Rozina, de a falábak nem közeledtek, hanem egy helyben folytatták kopogtatásukat, hogy Rozina elégedetlenül ébredt fel. Hányszor kapott boldogságot jelentő ezüsttallérokat csizmás, zsíros kupecpektől! Hányszor tépte meg a haját a részeg ember! Hányszor futamodott cincérbajuszú bakterok elől valamely erkölcstelen cselekedet miatt! Bekandikált kocsmák hátsó udvarán, ahol kifestett arcú nőszemélyek táncoltak karéjban, és álmában festeni kezdte az arcát. Ruhát cserélt rongyos, elveszett nőkkel, és oly boldognak érezte magát, mint még soha, amikor a hátára vertek öklükkel a hóhérlegények. Olyan táncokat járt, amelyeket nappal nem tudott, és olyan szavakat mondott ki száján, amelyek nappal megégették volna.

Felébredt, és boldogtalan volt, hogy nem találta meg az álmában ingszélbe varrott tallért. Fürdőt rendelt a szobalányánál, és unottan gondolt arra, hogy ebédre várja a tenoristát vagy a híres író: még nagyobb keserőséggel gondolt az előkelő estélyre, ahol este majd mosolyogni, nevetgélgni kell. Holott, ha álmában pazarolta valakire mosolyát, attól legalábbis három rézkrajcárt kapott.

- Bár szegény ember volna Zsaki, és nekem is pénzt kellene keresnem a háztartáshoz - sóhajtott, amikor új ruháját felpróbálta.

De nemsokára szerencséje akadt. Megismerkedett egy összenőtt szemöldökű, fekete körmű költővel, aki szívesen elfogadta tőle mindazt a pénzt, amelyet álmában keresett.

Persze, nem maradhatott sokáig titokban a költővel való ismeretségének dolga, mert a költő álmában mindig pénzért fojtogatta Rozinát, hogy az úrnő rémülten csengetett cselédeinek. Holott napközben a költő csak fuvolázgatott, bókokat mondott, és esze ágában sem volt megbántani pártfogóját. Orvosokat hívtak a sikoltozó Rozinához, az orvosok meggyógyították, ismét a tündöklő úrnő lett, de álmai alaposan megváltoztak.

Mindig ősz hajú öregasszonykának látta magát, akinek helyét a sekrestyés az utolsó sorban jelöli ki. Ellebegtek előtte finom urak, mint statiszták a színpadon, de ügyet sem vetettek kitért kezére. A harangok a magosban mindig temetésre szóltak, és Rozina kisgyermekeket temetett

el fehér ingecskékben, kis papucskákban, kék szalagos fejkötőkben. Sok gödröt ásott, és az apró gyermekek sohasem fogtak el, sőt a távolból újra és újra sikoltoztak, mintha alig várták volna, hogy Rozina őket is föld alá dugja.

(Rozina gyermektelen nő volt, és éber állapotban ezek a zavaros álmok borús gondolatokba mélyesztették.)

Alighogy lehunyta a szemét esténként, mint valami túlvilági csengőcske szólalt meg valamerről a gyermeksírás. Néha a párnájából hangzott, máskor az ágy alól, legtöbbször pedig messziről, a hideg utcáról. Láruk volt a gyermekhangoknak, úgy szaladtak végig a szobán, mint az egerek. Szemük volt a hangoknak, amelyek kéken, bánatosan, névtelen szemrehányással hosszú sorban függtek a mennyezeten, és mindig Rozinát nézegették. Felcsengtek a fehérneműs szekrényében, ahol az ingei, szoknyái aludtak. Kidugták harisnyás kis lábukat az éjjeli-szekrényen álló bronzkalendáriumból. Bukfencet vetettek a papucsáiban, és telesírták panaszaiikkal a régi éveket, amelyek úgy libegtek az álmodó feje felett, mint svindler boltos polcán az üres skatulyák.

Akármerre bolyongott álmában, a hosszú, vég nélküli utcákon, néma kertekben meg házakban, lakatlan szobákban (amerre az öregedő asszonyok szoktak járni álmaikban), a gyermeksírás hol előtte, hol mögötte hangzott. Belébújt a sírás őszülő hajának kontyába, elrejtette a cipője sarkában; ha mezítláb kőre lépett, a kő csecsemősírást hallatott; ha megfordította a párnáját, a falióra kezdett sírni... Rozina kétségbeesetten felült ágyában. Eltakarta a szemét:

- Bár jönne késével a kondás, és megölné! - sóhajtotta.

De a disznópásztor már messze ballagott.

(1923)

Költözködik a papucs

A papucs, amely ez ideig Veron néni ágya mellett állott, és piros, de már kissé megdől sarkával végigkopogott minden akaraton és szándékon, amely a ház férfitagjainak fejében megfordult: egy reggelen Jolánka ágya alatt ébredt fel, és így beszélt a nyújtózkodó kisasszonyhoz:

- Tegnap múltál tizenhat esztendő, és holnap már utána hajítasz engem Lajos bácsinak, aki a hajadban szeret turkálni. Miska úrnak, aki a hátadat veregeti, mint a paripájáét. Bánatosi urambátyámnak, a szomszédnak, aki a zsalugáter alatt úgy szörtyögteti pipáját, hogy kidagadnak az erek a homlokán, miközben te a vasárnapi miséhez öltözködöl.

- Csak dobj bátran, mert az jólesik nekik, ha eltalálsz őket a papuccsal. Jólesik nekik, mint a fiatal fűzfának simogató levelei jólesnek a rozsdamart arcoknak; mint a forrás vize gyógyítja a vén szarvas sebesült lábát, ahol a forrás üdén felbugyog az erdőségben; mint a reggeli nap-sugár arany hídján jön be a megváltás a rabokhoz a börtönökbe, a betegekhez a fülledt ágyakba, a kancsal öregekhez, akik a Halált is szeretik szenvedélyes cigánylánynak vagy fojtogató csókú szűznek elgondolni.

- Csak dobj... Nem változtathatsz azon, hogy mától fogva a falusi fiatalemberek nem nézhetnek a kis kertedre anélkül, hogy eszükbe ne jutnál. Azon sem, hogy a katonák a banda trombitarecségésében a hangodat hallják, a polgármesterrel felfigyeljenek a székesegyház karzatára; vajon nem te énekelsz ott a pünkösdi zenés misén? És ha lesütöd a szemed; a királyi vadászok akkor is a bokádnak a pörgését látják a tavaszi eső pattogó hulldogálásában, amikor elmélázva ülnek a tanya eresze alatt. Ha csak holdfénynél mosod az inged, és hajnal-tiszta szellőjével szárítod: gondolkoznak a szív tájékára hímezett monogramon öreg gyapjúkereskedők, piros nadrágos költők a ligetben és rablók a tömlőcben. Ha a nagymama kötötte harisnyádat, miközben csak annyi utat tett meg, amely a kemencétől a hályogos szemű, téli ablakig ér: akkor is megtanulják lábaid a vándorlást mindenhová, ahol édesded zene peng, ahol hajósok vonják a küzdelmes evezőt a vészes tengeren, ahol a szentek életéről tartanak tanítást nagy szakállú remeték, és ahol oly magányos lelkek élnek, amilyen magányosan úszik a hulla a folyam mélyében.

- Viselhetsz szoknyácskádba varrva a kincseskák fűvéből, amely megóv a gonosztól: szoknyád minden ráncocskájának, fodrocskájának annyi neve lesz, mint ahány név van az álmokban, amelyeket az emberek a világ kezdete óta összeálmodtak. Óbudán egy öreg kertész Princesse de Bretagne-nak nevezi szoknyádat, még ha Salamon kocsikenőcsszagú boltocskájából került is ki. Falun széna illata leng együtt szoknyáddal a szélben, hogy a hím barmok felbőduljenek a távolban. A város piacán, ahol piros fejű kakasok között cifra, festett dámák kényeskedve emelgetik a ruhájukat, a te szoknyácskád olyan vakító színt vet, hogy a templom küszöbe alatt megmozdulnak az öregek, akik pedig azért temetkeztek ide, hogy védelmezve legyenek az izgalmaktól. És a kertek fölött, amely kertekben szoknyácskád ellengedezik, mint szélről üzött lepke, megáll az ősz király tekintete, holott az előbb éppen azt forgatta fejében, hogy háborút indít a szomszédja ellen.

- A földről régen elköltözött tündérek neveiről hívják kezedet, mert az még nem tanulta meg a virágnyelvet, amely nyelven a tanult asszonyságok és tanulókné férfiak kezei érintkeznek egymással. Solymászó lovagnők tartásához hasonlítják derekad tartását, mert te is egy férfiút vársz vissza a Szentföldről. Királynőinek mondják lábadat, mintha az mindig csak a koronázási oltárhoz lépkedne föl, nem pedig az ügyvédi vagy gyári irodába. Röpke hajadból amulettet kérnek hamiskártyások és háborúba menő vitézek, ajkad gyümölcsére megszólal a

vakok hárfája, a hazugok igazat mondanak, és a becsületes emberek nem félnek a másvilágtól, midőn hazudozni kezdenek. Kerek kis válladra bazilikát építenek hatalmas gondolatú férfiak, térded hajtásával megállítod a tolvajokat a kéménylyukban, kitárt két karoddal boldoggá teheted az elítéltet is a siralomházban. Foszforos fényű kis hullámka vagy az élet szürke folyamában, amely hullámocskát a halak vetnek holdfényes éjszakán. Fenséges szakállba font gyöngyszem vagy. Rejtett forrás vagy a föld alatt, amelyet emberszem nem látott, és hívod a varázsvesszőt, amely kiszabadítson. Álmodban káposztát eszel, amelynek sohasem érzett tündéri íze van. Nem röppen fel előtted a porból a szakállas veréb, hanem bevár. Kutyaszemű lett mától fogva minden férfiismerősöd. Tizenhat esztendő vagy.

(1923)

Az életmentő udvarias

Abban a korszakban, amikor a boldogtalan szerelem úgy esett az ember fejére, mint a régi háztetőkről a cserép szeles időben: éldegélt az óbudai partokon egy Drapcsik nevű öreg hajós, aki abból élt, hogy megmentette azoknak életét, akik a Dunában a halált keresték.

- Hívjátok Drapcsikot! - hallatszott a vészkiáltás akár az óbudai parton, akár a margitszigeti oldalon, amikor egy-egy leányzó vagy asszonyféle azt hitte, hogy nem bírja tovább az életet. Végigfutamodtak a parton, mintha csodálatos hang hívogatná őket a folyamból, azután úgy úsztak tova a vízzel, mint leszakított virágok vagy öreg fatörzsek.

Mindennapi dolog volt ez, Drapcsik a pesti kocsmában felhörpintette a búfelejtőt, ráuszította a bocskorait a csónakának, az evezőt bizonyos babonaságból megforgatta a feje felett, aztán azt kérdezte, hogy merre? A parti népség, gyerekhad, asszonyféle sikoltozva mutatott a Dunára. Ott vitt a víz valami piros kalapot vagy rongyos kendőt.

A közhiedelem szerint Drapcsik akkor volt a legjobb életmentő, amikor részeg volt. Másvilágias volt ilyenkor az arca, könnyes a szeme, a szuszogása, mint a cethalé. A hajós részeges leheletét megéreztek a halak a Dunában, és a borszagra a víz színére gyülekeztek az örök vízivók, segítették tolni, vinni Drapcsik csónakját.

Sok emberéletet megmentett Drapcsik, mint valami hozzáértő orvos, forgatta, biztatta a haladoklókat, nyomogatta a szívük gödrét, komolyan felszólította az élet szökevényeit a visszatérésre.

Egyszer egy kisasszony, aki a szigeti partokon eszeveszettségében végigfutamodott, hogy valahol megtalálja az utat, amely neki volt kijelölve a halál felé, sehogy sem hallgatott az életmentő buzdítására, vissza-visszaugrott a habok közé a rozoga csónakból. Úgy dobta magát, mint a rák; összefonta a hátán a két kezét, hogy ahhoz se nyúlhasson a hajós. S két lábát is egymásba kulcsolta. És így küszködve, vergődve a makacs életmentővel, mindig távolabb űzte a csónakot a homokpartokon összegyülekezett közönségtől a Duna belső sodra felé. A Dunának itt már olyan nyomása van, mint az átoknak. Úgy hömpölyödik előre a folyam, mint a végzet, nincs megállás vele szemközt.

A kisasszony harmadszor is a folyamba ugrott az életmentő csónakjából, Drapcsiknak csak éppen annyi ideje volt, hogy a hölgy kontyát elkapja. Így tartotta egy darabig a vízen, amíg a csónakot lefelé sodorta a hullám.

Szőke konty tekeredett a hajós napbarnított kezére. Finom, élveteg hajszálak, amelyek tegnapig tán oly hiúsággal díszlelegtek, mint a pávatollak. A hajtűk, amelyek a vízbe potyogtak, melódiákat, szép zenéket hallottak a fejecskéből. És hátul a kis koponyában csak tánc, vidámság, életöröm kis képecskéi éltek, amíg egy napon valami hiúz módon besurrant oda a halál-gondolat pondrója.

- Utoljára kérem, hogy kapaszkodjon a csónakba - szigorgott a hajós.

- Eresszen el, vén számár! - nyögött vissza a kisasszony. - Micsoda város ez, ahol az embert meghalni sem hagyják.

Drapcsik kezét már égetni kezdte a hajfonat, mint valami csuszamodó kötél.

- Ha megmondja, hogy miért akar meghalni, elmehet.

A leányzó az egyik kezével a csónakba kapaszkodott.

- Jól van, megmondom. Szerettem, és megcsaltak.
- Engem is - felelt Drapcsik. - Sokszor megcsaltak, mégis itt vagyok.
- Elhagyott a szeretőm, a kedvesem, a mindenem. Nincs már miért tovább élni.
- Elhagytak engem is - replikázott a vén hajós. - Otthagytak a Stefának kocsmájában, mint egy összetört hordót.
- Gyermekem volt, aki meghalt.
- Gyermeket hoz a gólya újat is.
- Szegény lettem. Elveszítettem a vagyonomat. A nyomor és a kétségbeesés vár rám, ha visszavisz a partra. Nincs se isten, se ember, aki segíthetne rajtam.
- Nehezen keresem én is a mindennapit, mégis itt vagyok - szólt a hajós.
- Embert ölök. Legelőször magát gyilkolom meg, ha el nem ereszt. Beleharapok a torkába, kikaparom a szemét, kiásom a szívét, megölöm a gyermekét, ha van valahol. Eresszen, az istenért.

Drapcsik két kézzel fogta a hajfonatokat, mert a hölgy ismét rugdalózott, hadonászott.

Szerencsére Drapcsik e napon alaposan részeg volt...

Először az egyik kezével, aztán a másikkal ütötte arcul a finom kisasszonyt. A porcelán arcocskán alapos nyomot hagytak a pofonok. Az arca eltorzult, a szép szem zöld tüzet vetett, a kis száj kígyóharapásra nyílt.

- Héj, nincs itt senki, aki egy úrinőt megvédelmezzon egy brutális paraszttól? - kiáltotta teli tüdőből a kisasszony.

- A Margit-hídig fogom verni - dörmögött egykedvűen a hajós. - Ott pedig átadom a rendőrnek.

Főlemelte a kezét, és újabb pofonokat mért le a vízben úszóra. A halnivágyó először visszavagdosott a kezeivel. A Drapcsik orrát szerette volna elkapni, de a hajós jó messzire tartotta a kontyos főt.

Még pár újabb pofon. A vízitündér karjai lehanyatlanak, és egy síró, gyermekes, riadt hangocska kegyelemért esdekel.

- Visszajön a csónakba vagy nem? - üvöltött Drapcsik, most már belemelegedve a verekezésbe.

- Visszajövök - siránkozott a hölgy.

Belekapaszkodott a csónakba, és a Drapcsik segítségével vizes ruháiban felmászott, felemelkedett a Dunából. Ingott, táncolt a csónak, de nem fordult fel. A hölgy a csónak végében sírdogált.

Drapcsik az evezőhöz nyúlt.

- Csak arra kérem - zokogta a hölgy -, hogy senkinek se szóljon arról, hogy megpofozott a vízben.

- Mennydörgős mennyköbe, csak a kezemet bírnám - morogta Drapcsik. - Még jobban megmenteném az életét. Tudom én, hogy mi az udvariasság.

(1923)

A gazdag haldokló

Szegény Dezső író megbénult a kezeire. Eleinte csak próbálgatta az írást, küzdött ujjaival, visszafojtott lélegzettel vett megerőltetéssel, angyali szelídséggel csalogatván egymás mellé a szertefutamodó betűket: de a kis betűk, amelyek máskor oly engedelmesen jöttek elő a hívásra, hogy gazdájuknak foltos nadrágot, borocskát, némi vigadalmat keressenek, cserbenhagyták Szegény Dezsőt. Az orvosi tudomány szerint így kezdődik a paralízis: írógörcs alakjában kopogtat be, amikor már megelégedte a józan életet. Szegény Dezső jól tudta ezt, mert író létére elég művelt ember volt, készen is tartotta már a töltött pisztolyt a szekrényében, amellyel lehetőleg az utolsó percben végez magával, mielőtt arra kerülne a sor, hogy a mentőszolgák rátörjék az ajtót.

Igen ám, de addig is élni kell. Volt egy öreg édesanyja, aki hozzá imádkozott a mindennapi kenyérért: volt egy hűtlen felesége, aki tőle követelte azoknak a ruháknak az árát, amely ruhákban más férfiaknak tetszeni akart; volt egy-két mezítlábas gyerek is szerte a városban, aki úgy dörzsölődött hozzá, mint a kisborjú a tehénhez. Ezeknek nem lehet tudomásukra hozni, hogy a kakukkot már nem hallotta megszólalni ebben az évben Szegény Dezső. A szenvedélyek kielégítéséről is kellett valahogy gondoskodni. A nők ráncos szoknyái a siralomházi lakó előtt is tudják a maguk kunsztjait. A bort pedig nagyobb pohárból kell inni a halálraítéltnek.

Mihez fogjon tehát Szegény Dezső, hogy béna kezeivel is tovább folytassa a földi nyomorúságot, amint abban az időben az életet nevezték?

Szegény Dezső gondolkozott, tépelődött, holott ebben kevés jártasságra tett szert eddigi életében. De sokáig nem jutott okos dolog az eszébe, pedig a szerkesztők garasai, a barátok kölcsönkői veszedelmesen fogytak. Betegségét már mindinkább tudni kezdték a városban, híre megy az ilyesminek, mint a veszettségnek. S itt kezdődött Szegény Dezső szerencséje.

*

Élt akkoriban Pesten egy gazdag, elmebeteg úriember, bizonyos Gazdag Márton. Ez az úriember meghallván Szegény Dezső betegségét, keresni kezdte őt mindenfelé a városban. Eleinte, persze a patikák környékén leskelődött, mert bolond fejével azt hitte, hogy a beteg író a gyógyszerárba hordja alig megszerezhető pénzecskéjét. A patikusok aztán útbaigazították Gazdag Mártont. Ott kell keresnie Szegény Dezsőt, ahol legpirosabbak a lámpák, legkacagósabbak a nők, vagy pedig a kiskocsma nevű iskolában, ahol az írni elfelejtkező emberek az asztal lapjára fröccsent borban kezdik újra a betűket írni, amelyet rajtuk kívül senki sem tud elolvasni.

Gazdag Márton egy oly kis csárdában lelte fel Szegény Dezsőt, amely csárda nem volt nagyobb egy fél dióhéjnál. A kocsmárosné olyan kövér asszony volt, hogy csak akkor fért el a csárdában, ha a vendég ölébe ült.

Ilyen helyen könnyen megy az ismeretség. Gazdag Márton rövidesen előadta, hogy könyvet akar írni a megőrülésről, mert emberbaráti szándékai vannak. Ez a könyv mulattatója volna az egészségeseknek, gyógyítója a betegeknek...

- A legtöbb könyvet azért írták a világon - mondta Szegény Dezső.

- Igen ám, de ennek a könyvnek világosan meg kellene mutatni minden lépést, amely az örültségben előreviszi az embert, mint a térkép az őserdőben - replikázott Gazdag Márton. - Le kellene írni minden napját, minden gondolatát az elmebetegnek, hogy az emberek magukra ismerjenek ebből a könyvből az elmebetegség tüneteiben.

Szegény Dezső gőgösen eltolta maga elől a gazdag ember borát:

- Szóval, meg akarja venni az örültségemet? Az pedig nem eladó semmiféle könyv számára.

- Hát nem örülésekről írták a legtöbb könyvet a világon? - replikázott most Gazdag Márton, mire az egykori író megadta magát. A kövér kocsmárosnét darab időre letette öléből, és megállapodott Gazdag barátjával a tennivalókban.

Szegény Dezső mindennap egy óra hosszáig elbeszélte betegsége tüneteit, amelyeket Gazdag Márton papirosra vetett.

Olyan munka volt ez, mintha valaki naplót írna, amelyben bevallja legtitkosabb gondolatait, amelyeket tán a láthatatlan arcú barátnak se merne meggyónni a szent kolostorban.

Szegény Dezső bőségesen elmondogatta, hogyan találkozik minden reggel az elmebetegséggel, amikor felébred álmából. Többnyire az ágy szélén üldögélve leli őt, alakja nincs, színe sincs, csak valami olyan szaga van, mint a koporsóban a gyaluforgácsnak.

Szegény Dezső természetesen nem szívesen adja meg magát a korai pandúrnak, szeretne elmenekülni előle, de hová menekülhetne? Hová máshová, mint vissza az álomba, ahol nincs hatalma, sem ereje az elmebetegségnek - az egyetlen helyre, ahol nem érheti utol a szörnyű örültség. Vissza, vissza a holdvilágba, az árnyékba, a kísértetek közé, mert ők mind kedvesebbek és jóságosabbak a nappal rémeinél. Vissza a homályba, a tengerfenék mélységű álomba, ahol oly boldogan jár a beteg ember, mint a hal a vízben. Lehunyja a szemét, hívja az álmot, vergődik, forgolódik, nyögdéssel, imádkozik az idegeihez, imádkozik a kis megmaradt eszéhez, hogy térjenek vissza a kísértetországba. Néha sikerül is neki darab időre egérutat venni az örültség elől, elalszik újra, mielőtt végképp felébredt volna... Boldogan evez az álomban, mint a madár a levegőben, nem érez semmi félelmet, nem érez gyávaságot, szabad, boldog és büszke, amilyennek valaha sok esztendő előtt a világra jött. A futamodó rab gyönyörűségével olvassa az álombeli országút mérföldköveit, amint mind messzebb távolodik a való világtól, olyan tájakra, ahol a négyfejű emberek és a tíz karral ölelő nők járnak...

Míg az ágya szélén ülő elmebaj a homlokára teszi a kezét:

- Elég volt, gyere vissza a józan, való világra.

*

Szegény Dezső, a béna író hónapokig diktálta haldoklásának történetét a Gazdag Márton tolla alá. Már alig tudott beszélni akadozó nyelvével, de a gazdag ember most hajszolta csak igazán. Most kell következni azoknak a dolgoknak, amelyeket a halál küszöbéről lát meg az elmebeteg.

- Beszélj, beszélj, egyetlen jó barátom, boldoggá teszed az emberiséget.

- Bánom is én az emberiséget, csak az öreganyámnak legyen téli kendője - felelt a haldokló író, és összeszedte lankadó erejét.

Míg egyszer nagyot ordított, torkon kapta Gazdag Márton, aki az ágya mellett jegyezgetett.

- Nem adom, nem adom el az örültségemet, a zsenimet, a lelkemet, a hitemet, az életemet... Nem adom el az elmebajomat, mert vajon miből élnék meg abban az utolsó órában, amely még rám vár?

Kiragadta Gazdag Márton kezéből a kéziratokat, és darabokra tépte. A papírdarabkákat a szélbe szórta, és mosolyogva, vagyonos emberként éldegélt még egy óráig, miután titkait megsemmisítette. Gazdag Márton olyan szegényen üldögélt mellette, mint egy koldus.

(1923)

Haldokló körüli szerelem

A csíziós könyvek ugyan nem tudnak róla, de annál inkább az elgyötört, hosszadalmasan virrasztók. Váratlanul jön, mint a lódobogás. Ismerősöm így beszélt:

*

- Fiatalember koromban egy kedélybeteg öregembernél voltam házi mulattató, betegápoló, könyvtáros, titkár, hopmester - már amilyen állása egy magamfajta, ambíció nélküli fiatalembernek akadhat. Egy felvidéki kastélyunkban végre utolérte a másvilági futár a főurat. Bekötötte a lovát az istállóba, ő maga leült a folyosón, hogy még a festmények is megdermedni látszottak jelenlététől.

Akkor már három asszony ápolta a haldoklót, három asszonyhúga, akik a sürgönyeimre az ország különböző tájairól idesiettek, nehogy ellopjak valamit a hagyatékból. Az egyik asszony hercegné volt, a másik grófné, a harmadik báróné. Különböző jelentéktelenek voltak, mint ősanyáik, akiknek arcképei alatt közömbösen járogattam el.

Az asszonyok, hogy egymást is ügyelhessék, persze egyszerre ápolták a haldoklót. Nem mondhatnám, hogy ez a tömeges ápolás kedvező hatással lett volna gazdám szívbajára. Azonkívül éjszakára megint csak nekem kellett egyedül maradni a beteg mellett, aminél mulatságosabb dolog úgysem akadt az elhagyott házban, de éjszaka mégiscsak aludni szerettem legjobban.

Csináltam tehát egy órarendet a kegyelmes asszonyok számára, amely órarend szerint a napunk bizonyos óráiban mindig csak egyenként inspekcióznak a haldokló mellett. Ügyesen felosztottam a huszonnégy órát, piros betűkkel, az aranyat sem kímélve, órarendet rajzoltam, amelyet a folyosóra függesztettem. Kegyelmes úrnőim azt mondták, ügyes ember vagyok.

Felváltva ápolták az öregembert, aki ennek megörült, és tovább élt, mint vártuk.

*

A hercegné volt az első, aki megunta a dicsőséget. A hajnali órák voltak az ő inspekciói, mert különben is korán kelő volt.

- Elaludt - mondta suttogva, amint kisurrant a folyosóra, ahol a káplánnal együtt vártuk azt a pillanatot, amikor istenhez kíváncsozik gazdánk.

A hercegnét persze alaposan megviselte a napok óta tartó ápolás.

- Igazán nem tudja az ember, hogy mi volna jobb egy ilyen szerencsétlen, nagy betegnek... Tovább kínlódjon vagy...

Így szólt a hercegné, bizalmasan, egyszerűen, mint a házicselédség előtt szokás.

- Ha legalább valami jó könyv volna itt a könyvtárban, gyorsabban múlna az idő!

Kívánsága parancs volt, nyomban talpra állottam a karos gyertyatartóval.

- A könyvtár az emeleten van.

A hercegnének világítottam a lépcsőkön. A fehér falon olyan volt az árnyékunk, mintha lopni mennénk. A kék ápolónői ruha, amely még a háború alatt került a hercegné ruhatárába, egykedvűen mendegélt mellettem, mint valami keserves, de elmulaszthatatlan kötelesség.

De mire a régi kastély elhagyott folyosójára értünk, a hercegné leült egy hordágyra, amelyen az öregembert szoktuk a levegőre cipelni. És a kísértetekről, háziplotykákról, a helybeli cselédség ügyes-bajos dolgairól tudakozódott. Különösen örült, hogy a kastélybeli szobalányok

az egykori várbörtönben szokták lebonyolítani szerelmi találkozósaikat. Éppen úgy meg lehet értük halni, mint a színésznőkért.

Csak a költők hiszik, hogy a hercegnék másformák, mint a többi nők.

Megígérte, hogy a temetés után pártfogásába vesz.

*

A grófné délutánonként szökött ki a folyosóra a nyűgös beteg embertől.

- Nem bírom - jelentette ki tragikusan, és hollófekete haját piros kendővel kötötte át. - Megbolondulok, amikor rám néz, és azt mondja, hogy én is olyan életrabló vagyok, mint a többiek. Ki akarja itt az ő drága életét elrabolni?

Gyanakodva nézett rám, majd meg a káplánra. A káplán lesütötte a szemét, mert nemrég került ki a papneveldeből, de én régebben megszöktem már onnan. Így tehát ő is csak azt kérte, hogy valami mulatságos könyvet szerezzek neki, valami naptárt, amelyben borsos adomák vannak...

- Könyvtárunk szigorúan tudományos - aggodalmaskodtam.

De ő nem sokat törődött velem, utánam jött az emeletre, és amikor a hordágy mellett elhadtunk, váratlanul megtelepedett.

- Sok a kísértet ebben a régi házban? - kérdezte.

No, ennek bizonyosan a hercegné szólt a hordágyról és az elhagyott folyosóról, azért nyomban áttértem a házi pletykákra, a szobalányok kalandjaira. A grófnék éppen úgy kedvelik a vidám történeteket, mint akárki mások. A grófnékre éppen annyit lehet utólagosan is gondolni, mint azokra az egyszerű nőkre, akiket valahol guzsaly mellett láttunk, és sohasem felejtettünk. Pártfogását ő is megígérte.

...A báróné délelőttönként strázsálta a gazdag öregembert, de egyszer ő is megszökött a digitális szaga elől. Rémuldt arccal jött ki a szobából:

- Emberfeletti szegénynek küzdelme...

Az ablakmélyedésbe vont, és így szólt hozzám:

- Mondja, hol van az a folyosó, ahol olyan jókat lehet nevetni?

*

Bevallom, hibát követtem el, mikor megsemmisítettem az órarendet: a lustaságom volt az oka. Minek mulattassam én külön a kegyelmes úrnőket, amikor együtt is tarthatom őket? Az asszonyok ismét együtt és egyszerre ápolták az öregembert, és egyszerre szöktek ki a betegszobából, hogy az elhagyott folyosóra jöjjenek, ahol társaságomban sok vidám órát töltöttek.

Egyszer javában kacagtak a hordágyon üldögélve valami pajkosságon, a cigarettafüst megtöltötte a folyosót, amikor a lépcsőkön hörögve, hosszú ingben, mezítláb felkapaszkodott az őrizetlenül hagyott haldokló. Kidülledt szemeivel végignézte a jelenetet, aztán a férfiak szokásos bölcsességével így intézkedett:

- Titkár úr, még ebben az órában el fogja hagyni a házat.

Ezután összeesett, és a hordágyon levittük a holtat. Utolérte a futár.

A nők azonban megtartották nagybátyjuk végső parancsát, kidobtak a kastélyból. De nem sokat bántam, mert úgymint meguntam kegyelmes úrnőimet.

(1923)

Özvegyasszony virága

A szarkaláb már megöregedett, férfi létére a nagymama lila kendőjét viselte, de mindvégig megőrizte érdeklődését a világ dolgai iránt, most is kíváncsian figyelt az üvegház sarkából.

Arról volt szó, hogy két asszony érkezett a virágházba, akik azon tanakodtak, hogy mely virágokat zsákmányolják el innen a maguk számára.

Az egyik asszony kövérke volt, ibolyaszínű szeme volt; a szarkaláb, mikor ellendült mellette szoknyájában, bajuszpedrőszagot érzett, amilyen bajuszpedrőt rendszerint a titkos szeretők használnak. „Talán kedvese van a menyecskének?” - gondolta magában a szarkaláb, és még jobban kinyújtózkodott, hogy semmit se mulasszon a dolgokból.

- Valami ritka virágot szeretnék - pihegett a kövérkés asszony a virágház nedves levegőjében. A ciklámenek csak azt nézték, hogy merre bújjanak az asszony keze elől. Az őszirózsák füleltek, mintha a kertész szavait várnák; de a kertész egykedvűen állongott, ő majd csak akkor szólal meg, ha virágait meg kell védelmezni.

- Valami olyan szép virágot, mint a szerelem! - sóhajtotta az epedő asszony, és a virágok között olyan ijedelem keletkezett, hogy nyomban elfutottak volna, ha lett volna hová. Szerencsétlenségére egy fehér ciklámen éppen a sarkon állott, és nem kerülhette el az asszony szemét. Lenyúlt érte, mint egy csirkéért. A virág megnémult a rémülettől, a szíve úgy vert, hogy majd megszakadt... A kertész segítségére sietett:

- Rosszul tetszett választani. Ez holnapra elhervad.

Az asszony ijedten tette a helyére a cserepet, a fehér ciklámen piros testvéreihez futamodott, és riadtan mesélte nekik, hogy az asszonynak festék van az ajkán. A virágok ilyesmit még sohasem láttak.

- Hát válassz te előbb! - szólt most a kövérkés asszony a barátnőjéhez.

Ez a barátnő kis termetű volt, de széles szoknyája volt, mint az üvegház környékén a törpefenyőnek. A szarkaláb jó darab ideig szagolgatta, mintha mindent meg akarna felőle tudni. Teremtőm, ennek az asszonynak tömjénszaga volt, mintha sokat tartózkodna a templomokban, ahol nagy szakállas férjért, sarkantyús szeretőért imádkozik. A hangja pedig olyan forró volt, hogy csaknem elhervadt tőle az a cserép krizantémum, amelynek havas feje felett megszólalt:

- Én ibolyát keresek, mert azt leprésselhetem az imakönyvembe!

Most már nem tudom, hogy volt-e ez időben ibolya a virágházban, de ha volt, akkor az nyomban elbújt sorsa elől, amelyet az alacsony termetű menyecske szánt neki. Az ibolya tud futni, mert ő lóháton szokott megérkezni e világra - szellőháton. A szarkaláb harsányan kiáltozott a sarokból:

- Vigyázat! Itt van a préselő!

Az üvegház meglendült a menekülő virágoktól, de a nyájban elmaradt egy kis sánta virág, amelyre nyomban lecsapott az asszony.

- Fehér szegfű! Jó lesz nekem ez is, mert legalább mindig emlékezni fogok a bálakra, ahol a fehér szegfűs urak királynőnek választottak.

A szegfű már menthetetlennek látszott. Elviszik őt innen, hogy ezentúl egy asszonyt emlékeztessen arra, hogy valamikor fiatal és szép volt. Még a virágnak sincs olyan jó szíve, hogy

örülne az ilyen nehéz feladatnak. A fehér szegfű tehát ugyancsak meg volt ijedve - ő inkább egy táncmester babája szeretett volna lenni, mert az üvegházban még nem tanult meg táncolni. A kertész megsajnálta:

- Ilyenkor már nincs illata a szegfűnek! - szólalt meg a kertész.

A tömjénszagú asszony leeresztette a virágcserepet. A virág hibás lábával futamodott társai közé. És ott nyomban elbeszélte, hogy az asszonynak aranyfoga van, nyilván azért, hogy jobban tudjon harapni.

A két asszony tűnődve nézett körül:

- Nincs más hátra, mint hogy a kertész úrra bízunk, válasszon nekünk valami virágot! - mondták.

A kertész megmozdult, és virágai felé lépett.

De miután nincsen olyan kertész a világon, aki szívesen válna meg virágaitól, nehezen ment a választás. A kertész kétszer is végigment az üvegházon. Szigorú, de biztató pillantásokat vetett körül. Az ibolyák, ezek a kis alázatosak, letérdepeltek előtte, és lelkükből felfohászkodtak kegyelméért: „Mi mindig jó gyermekeid voltunk!” - mondták összetett kézzel. A szarkaláb úgy kezdett szolgálni, mint egy kiskutya. Az őszirózsák holtan mosolyogtak, mintha már nem volnának alkalmasok az életre. A fehér, sárga, lila krizantémumok önérzetesen emelték fel a fejüket. „Hová lenne nélkülünk kertet díszé?” A ciklámenek oly pirosan hízelkedtek, mint a nők, akik új ruhát akarnak kicsalni, pedig éppen a múlt héten kaptak egyet.

Látván a kertész virágai félelmét, most már maga is kíváncsi lett a hölgyek minőségére. Közelebb lépett a nőkhöz, és úgy tett, mintha a szagtalan, holt krizantémumot szagolgatná, holott szaglószervét arra kényszerítette, hogy virág helyett embert kémleljen.

Mily nagy volt a kertész meglepetése, amikor a nőt spirituszszagúnak találta. Mindenféle fehér és piros likőrök, aranynehéz borok, sőt savanyú spriccerek szaga áramlott a hölgyek környékén. A kertész most már tudta, mit cselekedjen: ezek a nők bánatukban isznak, de már az ital nem tudja megvigasztalni őket, ezért keresik itt a virágházban azt a búfelejtető virágot.

Az üvegház sarkában néma kaktuszok szomorkodtak, mint megcsalt, elhagyott férfiak. Voltak a kaktuszok között olyanok, amelyek még végső helyzetükben is megtartották délcegségüket, mint elszegényedett urak: kardot tartottak, vagy tölgyfalevél formájú alakjukkal ugyancsak a vitézségről beszéltek. De az ilyen kaktuszok már kevesen voltak, elhordták őket azok az asszonyok, akik legfeljebb virágaikban ismerik a hímneműeket.

Voltak ellenben nagy számmal baba alakú, gömbfejű, tüskés, bozontos kaktuszok, amelyek a virágtalanságukban oly mogorvák voltak, mint a szerzetesek, mint azok a férfiak, akik azért se borotválkoznak, mert régen lemondtak az élet hiúságairól. A kertész megérintette kése hegyével a kaktusz szárát, és az fehér kutyatejet eresztett magából.

A nők remegő kézzel nyúltak a kaktuszok tüskéihez, kardjaihoz, dárdáihoz.

- Ebből viszünk! - mondták ki ítéletüket a kert virágtalan, tüskés, illattalan, zordon növénye felett.

És a kaktusz nem ellenkezett, mert neki mindegy volt, hogy mi történik vele, régen lemondott a világi örömről.

...A kertész ezután így szólt virágaihoz:

- Figyeljétek meg, gyerekek, azokat az ablakokat, amelyekben kaktuszt láttok. Ott laknak az özvegyasszonyok.

(1923)

Párviadal előtt kerüld a nőt

Ez lovagias történet, abból a korszakból, amikor a férfiak karddal és pisztollyal mentek egymásnak kancsalító női mosolyokért.

Gavallérnak (elég őt így nevezni) afférja volt.

Nem mindennapi affér: görbe tekintetért, letaposott tyúkszemért vagy nők fixírozásáért. Gavallérnak azért volt afférja, mert egy hölgy arcul ütötte őt a Margitszigeten. Elszánt, modernebb fajta nő volt, aki nem válogatós az eszközökben, hogy érvényesülését megtalálja. Körömmel és foggal akart felülkerekedni az életben, mint többnyire azok, akik nem bíznak a tehetségességükben. Ugyanezért Gavallér valamikor megugrott a Hölgys társaságából, holott úgy tűnt fel már a dolog, hogy Gavallér élete végéig gúnyosan fog mosolyogni minden jobban öltözött nőre: a hölgy parancsolatára.

Gavallér megugrott, a Hölgys lesben állt a szigeti romfalaknál, és megrohanta a gyanútlanul sétálgató Gavallért. Pofont mért arcára. Gavallér természetesen visszaütötte, mire előugrott a Fiatalember, aki éppen be akart mutatkozni mint a Hölgys jegyese, de Gavallér nem adott időt erre, hanem alaposan helybenhagyta a Fiatalembert.

Történnék ilyen dolgok, amiről darab ideig csemcsegetve beszélgetnek az emberek. Némelyek már azt is tudni vélték, hogy a gyermektartási pénz miatt volt a pofon. De nem volt igazuk, mint az alábbiakból kiderül.

Tehát reggel párbaj lesz Gavallér és Fiatalember között.

A segédek este hazáig kísérték Gavallért.

- Ne igyál szeszes italt, és kerüld a nőket, hogy reggel rendben legyél - intette őt az öreg párbajsegéd, akit professzionátusnak is nevezhetnénk.

- A párbaj feltételei meglehetősen súlyosak, intézd el a dolgaiddat - figyelmeztette a fiatal párbajsegéd, aki még komolyan vette az életet és a halált.

Gavallér csendesén mosolygott magában, és arra gondolt: vajon nyitva lesznek-e már a borbélyboltok a városban, hogy a kora reggelre kitérő viadalhoz frissen megborotválkozva jelenjen meg?

És egész éjjel a Hölggyel álmodott, és úgy érezte, hogy voltaképpen szerelmes volt ebbe a Hölggybe, a pofonnál jobban fájt az új vőlegény. Álmában megkérdezgette a Hölggy kezét, száját, ölelő két karját, hogy vajon végképpen felejtette már őt? Megkérdezte szarvaslábát, hogy jobbak-e az új utak, amelyeken mostanában jár, mint a régi sétányok? Titkot sugott a Hölggy hajába, mint régen, amikor nem merte bevallani neki, hogy szereti. Hosszadalmasan elnézegette tenyere vonalait, mintha a Hölggy kezében keresné a maga jövődjét.

Mikor felnyitotta a szemét: az ágya szélén ült a Hölggy.

A kulcslyukon jött be vagy a nyitott ablakon? Mind a kettő megtörténhet a szigeti kisszállodában, ahol Gavallér ez idő tájt lakott. A vén fák olyan tündöklő reggeli pongyolákat öltöttek magukra, mint a grófnők. A virágágyak élni vágyóan keresték a napot. A verebek a maguk tudatlan nyelvén dicsérték az élet édességeit, a magvaknak jószágát. Minden élni vágyott. Még a száraz falevél is szeretett volna elszökni a kertészlány seprője alól.

Gavallér szótlanul nézett az álmából előlépő Hölggyre.

- Csak csendesen beszéljünk, mert már ébren vannak a köhögős öregemberek, valamint az éjjeli álmukat bolházó öregasszonyok itt, a szomszédban - kezdte a Hölgy.

- Eljöttem magához, de nem azért, hogy bocsánatot kérjek, mert erre, ugyebár, egyikünknek sincs szüksége. Tudjuk jól, hogy mi történt a múlt időben; kést kellett volna fognom, ha még mindig nem szeretném.

- Megölhettem volna az éjszaka is, senki sem tudja meg. De láttam az arcán, hogy éppen velem álmodik, hát megbocsátottam.

Gavallér szégyenletében elpirult. Csak nem fecsegett ki valamely titkot álmában? - Mit parancsol tehát? - kérdezte elég ridegen.

- Arra kérem, hogy tekintse a Fiatalember jövőjét, karrierjét és az én boldogságomat. Ne ölje meg a párbajban.

- Nem ölöm meg.

- Arra kérem, hogy ne haragudjon rá, ne gyűlölje őt azért, mert kötelességét teljesítette. És ne rontson rá vak dühösséggel azért sem, mert az én választottam.

- Nem gyűlölöm.

A Hölgy nekibátorkodott:

- Most jön az utolsó kérésem. Engedje meg, hogy maga maradjon vesztes a párviadalban... Sebesüljön meg ön.

- Egy tacsától... egy kölyöktől...

- Kértem már, hogy csendesebben beszéljünk, senkinek se kell megtudni, hogy itt voltam. Esküszöm a pócsi Máriára, hogy még ma is jobban szeretem magát, mint a Fiatalembert. De férjhez kell mennem. Szükséges a becsületem helyreállításához, az esküvőmhöz, a jövődönkhöz, hogy maga maradjon alul a párviadalban. Hogy Fiatalember elvehessen.

- Ez az ön dolga - felelt röviden Gavallér. - A párbaj a férfiak dolga.

A Hölgy azonban nem sokat teketóriázott. Megcsókolta Gavallér arcát tízszer azon a helyen, ahol megütötte. Azután odatartotta a maga arcát is, ahol Gavallér ütése érte. Így töntörögtek, mint fiatal házaspárok szokták élvezni a kibékülés örömét.

Gavallér ijedten az órára nézett:

- Már nincs időm megborotválkozni.

*

Gavallér a homlokán egy vágást vitt el a vívóteremből - emlékül.

A professzionátus öreg segéd elégedetlenül mesélte a kávéházban:

- Megmondtam pedig a marhának, hogy ne igyon bort éjszaka. Mégis olyan mámorosan jött a párbajhoz, hogy nem is tudta magát védeni. Inkább nőekkel táncolt volna egész éjjel.

(1923)

Lágy hónapban kemény a rák

Császárcabáti olyan excellenciás kedvében volt, mintha legalábbis olvasatlanul szólott volna még hozzá a kakukk. Elhatározta, hogy jókedvét felhasználja valamely olyan bolondság elkövetésére, amely különben eszébe sem jutott volna, mióta kénytelen volt főzeléket ebédelni, mint akár diák korában. Jókedvében azonban eszébe jutott, hogy neve Császárcabáti nagyságos úr volna, vagy mi a szösz, május van, elkövethet tehát valamely bolondságot még ő is. Ezenkívül némi pénzecske is feszegette a mellét, amely pénzecske eredetéről jobb nem beszélni... Császárcabátit megvesztegették...

Vajon, mi jutott eszébe egy ilyen tekintélyes hivatalnoknak, ha bolondságon töri a fejét?

Elhatározta, hogy rákot fog vacsorázni, mégpedig Budán, kerti fák alatt, amely fák maguk is olyan ravaszok, mint a sváb kocsmárosok: legyezgetnek. És az udvarnak kucséberkosár szaga van a pesti színésznőktől, akik itt cipőjük orrával felrúgják a datolyásskatulyákat.

Tehát már ott is ült az udvar sarkában egy eperfa alatt, és olyan áhítatosan vette kezébe az étlapot, mint valami szerelmes levelet, amelyet hosszú idő után végre elhanyagolt gyomrához intéz egy hűtelen, de imádott hölgy.

Az imádott elsősorban rákleves alakjában akarta bevallani, hogy még mindig szereti Császárcabáti gyomrát.

- Jó, jó - felelt a dédelgetésre az élemedett férfiú. - De már nem húslében főzik a rákot, mint az én ifjúkoromban. Ezekben a mostani ráklevesekben éppen a rák a legkevesebb.

Lejjebb ment az étlapon mindaddig, amíg úgynevezett Szólórákra is rátalált.

- Az én ifjúkoromban ezt Zalai ráknak hívták - vélekedett Császárcabáti. - Úgy látszik, már ebben is csalnak. Milyen erkölcstelen lett a világ.

De még jobban felháborodott erkölcsi érzéke, amikor a bizonyos rákmajonézst megtalálta.

- Hát még mindig azt hiszik a korcsmárosok, hogy nem tudjuk, a majonézhez a rosszabb fajta rákot szokták felhasználni? Inkább sohasem eszem rákot életemben, mint hogy megcsalni engedjem magamat.

Bizonyos erkölcsi magaslatra vélt emelkedni, amikor ilyenformán elhárította magától a rák élvezetét, mint valami kötekedő asszony kacér pillantását.

Hát most nézzük a húsokat, amelyekről néha melege, éheset álmódott, amióta nem élvezhette őket kellő mennyiségben. Álmaiban többnyire párolgó, zöldséggel színesített koncok, főtt, csontos marhahúsok szoktak az álom ezüsttálain megjelenni. De a nyári vendéglő étlapjáról hiányzott ez az olcsóbb fajta hús, ellenben annál díszesebb betűket szentelt a pincér a bifszteknak, ramszteknak, rostélyosnak.

Vajon most is tükörtojással adják a bifszteket, mint akkor, amikor én szerettem? - gondolta magában Császárcabáti. - És a ramsztek mellett eszébe jutnak-e az embernek azok az egészséges, nyugodt, de harsány férfiak, akiknek válla a sok ramsztekevéstől szélesedett ki? És a rostélyos tudja-e még, hogy sok pirított vöröshagymával egészséges, miközben olyan zsírosnak kell lennie, hogy a nyál csorogjon az ember szája szélén? És vajon most is olyan ízük van még a sült marhahúsoknak, hogy az ember megelégedett, előkelő úrnak érzi magát elfogyasztásuk után?

Császárkabáti addig gondolkozott azokon a nagyszerű marhasülteken, amelyeket itt-ott elfogyasztott életében, hogy végül nem merte próbára tenni emlékeit. Olyan dolog volt ez, mint annak a szeretőnek az esete, aki elmegy régi kedvese ablaka alá, de beljebb nem mer kerülni.

A borjúhúst sohasem kedvelte, de annál tovább időzött a rántott és paprikás csirkénél. Felragyogtak előtte a pirosan, tejszínes lében úszó tálak, amelyeket valaha látott. „Nem - mondta magában -, a kakas csak levesben jó.”

De aztán egy étlapi sornál olyant dobban a szíve, hogy szinte belepirult az arca. Itt a malacpörkölt volt főlemlítve tarhonyával. Hát az ellen már semmi kifogása sem lehetett a memorizáló érzéknek, a malacpörköltet a leghanyagabb szakácsné sem tudja elrontani. Tündökölni kezd az emlékezetben, akármilyen körülmények között került terítékre. Kivéve, ha vén sertésből csinálják.

A gyomor ezenközben belefáradt a céltalan szerelmeskedésbe, és felszólt az asztal alól, hogy mi lesz már a mindennapi vacsorával.

- Hozzon hát egy darab sajtot, de retekkel - mondta ki végre gyöngyöző homlokkal Császárkabáti, amikor elhatározta, hogy jó vacsorát eszik.

(1924)

Nyári éj a szigeten

Az óbudai harangozó keresztelőre volt hivatalos, ezért gyorsabban végzett az esti verssel; a púpos, öreg kántor ezt sem várta meg, elballagott valamerre, amerre az ilyen felesleges emberek eltűnni szoktak. Az úriember tehát minden felügyelet nélkül maradt a vadgesztenyefa alatt a padon, azt tehette, ami eszébe jutott. Egy úrihölgyet várt itt, aki nem jött el a találkozóra.

Egyelőre azonban nem kezdhette meg kalandjait, mert görcs volt a lábában.

Ez a görcs hol a bokájában, hol a térde alatt jelentkezett, olyan mértékben, hogy mozdulni sem tudott, pedig ott a sötét bokrok lombos ágyában nyilván nagyon érdekes esemény volt folyamatban ama fehér szoknyás nő és szalmakalapos fiatalember között, aki a bokrok közé bevonult. A bokrok közül ugyanis kiemelkedett egy fiatal fa, amely attól az időtől fogva, mióta az ifjú pár arrafelé eltűnt, állandóan rázkódni kezdett.

- Ugyan mi terem azon a fán, amelyről valami gyümölcsöt akarnak lerázni? - tűnődött Úriember, amennyiben a lábgörcse engedte.

Végül is lerázták a fáról, amit kerestek. A fa mozdulatlanul megállott a sötétkék estében. Úriember lábából elmúlt a görcs. Elsántikált tehát a fa alá, hogy esetleg ő is segítsen azt rázni. De a farázók akkorára elmentek, csak egy nedves zsebkendő felejtődött ott.

- Vajon utánuk vigyem? - kérdezte Úriember, a zsebkendőt két ujjával felcsippentve. - Jól telesírták a fáról lehulló harmatok.

Visszaült a padra, hátha akad még valami ingyenes mulatság. A zsebkendőt maga mellé terítette, hogy majd a kelő holdnál megszárita, és esetleg megajándékozzon vele valakit.

Finom kis női zsebkendő volt, amilyent régi időkben csak a bárónék és grófnék viseltek vasárnaponként, miután a miséről megtisztulva hazamentek, és kifűjták az orrukat. Manapság már minden gépírólány fűjja az orrát - gondolta magában Úriember, és elgondolkozott a világ forgásán. Amint így gondolkozna, egyszer csak megszólal mögötte egy vékony hangocska:

- Mondja, tisztelt úr, nem fogadna engem örökbe? Régi úrnőm, akinek kacérságát, kedvét, szeszélyét szolgáltam, amíg fiatal és kíváncsi voltam, eldobott, mint egy rongyot, miután elvégeztem a dolgomat. Most már utol sem érhetném, még ha akkorákat tudnék is ugrani, mint a hazugság. Úrnőm holnap új zsebkendőt vesz, és elmehetek vándorolni, eljárhatok az ablaka alatt, anélkül, hogy ezentúl észrevenne; szemközt kerülhetünk a színházban vagy a templomban, anélkül hogy régi úrnőm szeme megrebbe lenne láttamra...

- Ugyan - mondta legyintve -, mit csinálhatnék én magával?

A zsebkendőben rejtőző kis szellem pedig így folytatta:

- Tudja azt nagyon jól a tisztelt úr, hogy én vagyok a legkíváncsiabb a földön. Én vagyok a *mások szerelme*, amely mindig boldogabbnak, elérhetetlenebbnek, ragyogóbbnak látszik, mint a magunk szerelme. Én vagyok az a csók, amelyet messziről láttunk egy ablakfüggöny mögött. Én vagyok az az ölelés, amely mindig a másoké. Én vagyok az a megközelíthetetlen gondolat, amely az elérhetetlen nők után bujkál minden férfiban. Én vagyok a másé.

Úriember, mivel éppen jó hangulatban volt, óvatosan papírba csavargatta a még mindig nedves zsebkendőt.

- Ha már nem tartotta meg hölgyem a légyott óráját, legalább nem megyek üres kézzel haza - mormogta magában, és a kendőcskét a zsebébe csúsztotta. - Majd féltékennyé teszem a kendővel a kis cudart, ha újra találkozánk.

(1924)

Ószerelem

Azt hiszed, hogy még van az a fajtájú szerelem a világon, amelyről a régi könyvekben olvastunk, vagy óemberektől hallottunk?

...Elmegyünk például sétálni valamely nyilvános kertbe, mondjuk Pesten a Margitszigetre, Debrecenben a Nagyerdőbe, Ungvárott vagy Veszprémben, és egy padon üldögélve meglátunk egy fehér vagy fekete ruhás nőt, aki a napernyője hegyével látszólag csupán szórakozottságból irdogál a homokba - és akit aztán életünk végéig nem felejthetünk el?

...Elballagunk egy cukrászda vaníliaszínű ablakfüggönyei előtt a szokásos, mindennapi, szomorú gondolatok között, de a függöny egy helyen rést mutat, bepillantunk, anélkül hogy erre bármi okunk volna, s odabent meglátunk egy nőt, aki kezére hajtva bodros, szép fejét, várakozik valakire... Lehetséges, hogy évtizedek múlva azt gondoljuk, ez a nő bennünket várt, de nekünk nem volt lelkierőnk a kilincsre tenni a kezünket?

...Előfordulhat még napjainkban az az eset, hogy egy elrobogó vonat ablakából vagy egy tova-pergő kocsii ülésében meglátunk egy kedves arcocskát, amely oly bizalommal tekint felénk, mintha valahol már találkoztunk volna, szinte kérdezni látszik szemével: „hogyan van azóta, kedves barátom?” - és mi évekig mérhetetlen szemrehányást teszünk magunknak, hogy a hangtalan kérdésre nem feleltünk idejében, megvártuk, amíg a kocsii, a vonat elment, és csak azután jutott eszünkbe a választ megadni.

- Szomorú vagyok, mióta önt, drága hölgyem, nem láthatom.

...Hát az vajon szokásban van még, hogy úri nő és úri férfi egy pillanatra négy szem között marad egy vendégeskedő ház idegen szobájában, és az egyedüllétet a különben jó nevelésű férfiú arra használja fel, hogy habozás nélkül odalépjen a hölgyhöz, és megcsókolja annak bal arcát, amely tudvalevőleg mindig szebb, mint a jobb arc.

- Harminc esztendeje várok erre a pillanatra! - mondja rövid igazolásképpen az úriember.

- És ha pofon ütöttem volna? - kérdi a megzavarodott nő.

- Akkor a másik arcát is megcsókoltam volna.

- Pedig megérdemelte volna, hogy pofon üsse.

És aztán tovább nem történik semmi. Még csak levél se jön hosszú éveken át.

...Mondd meg igaz lelkedre, hogy nem fogtál-e még kezét először látott nővel, és abban a kézfogásban megérezted, hogy voltaképpen hol is hibáztad el az életedet? Tudomásodra jutott, hogy mily tündéri báj, édesdedesség, odaadás, bizalom, remény lehetséges abban a nőben, akivel véletlenül találkoztál... És többé sohasem jön alkalom, hogy ama régi nyári este óta újra kezét fogja vele... hogy esetleg kiábránduljál hiszékenységedből.

- Miért is nem maradtam ott estére? - mondod magadban még évek múltán is, midőn eszedbe jut a fészke-melegségű kis kéz, ha például egyedül bolyongasz a fák alatt, hol ama nevezetes kézfogás történt.

...Vallj be, hisz most már úgyis mindegy, hogy hányszor voltál szerelmes egy majálisi ruhába, egy tüllkalapba, egy pár cipőbe, harisnyába vagy pedig sokatmondóan göndörödő női hajszálba, a kis fül mellett, egy fehér nyakon; hányszor néztél néma epedéssel zsalugátered mögül idegen nők szoknyafodrai után, amelyekről azt sem tudtad, hogy jutottak hozzá; hányszor akartál szerelmet vallani vidéken az unatkozó, kövér boltosnéknak, akik estefelé legszebb

ruhájukat veszik fel, mert a népkertbe mennek férjük karján zeneszót hallgatni; hányszor álltál meg Pesten egy mellékutca sarkán elsuhanó hölgy után bámészkodva, vagy kapuk aljában, miközben a véletlen által megjelölt nő kopogva verte a grádicsokat; hányszor meredtél utána a fehér hajónak, amelyről ismeretlen, szép arcú asszony fehér kendőcskéjével integetett valakinek, de semmi esetre sem neked; hányszor álltál templomok sötét háttérében, és feleltél az eskető pap kérdésére.

- Akarod feleségül venni ezt a hajadont?

- Akarom, akarom, százszor akarom - mondtad te a templom hátuljában, pedig az igazi vőlegény még szólni sem tudott meghatottságában.

...És végül tedd a szívedre a kezedet, s úgy esküdjél meg, hogy nem mentél volna el nászútra akár minden ismerősöd helyett, nem táncoltál volna-e bolond módjára minden leánnyal a bálon, nem segítetted volna vinni a nagykendőt vagy téli köpenyt minden szemrevaló asszony-ság után, ha ezt megengedték volna? Csak felelj, igaz lelkedre, hogy hányszor éreztél édes kucséberkosárszagozt a régi lóvonaton, ha azon kiránduló, fehér ruhás nők ültek? Hányszor mentél végig a szigeten keresztben és hosszában, ha arról volt szó, hogy valakit újra látsz, akit az imént megpillantottál? Hány esztendő-t töltöttél el avval, hogy várjál szívdobogtatva ablakod vagy ajtód mögött könnyű lépteiket, amelyeknek, véleményed szerint, kötelességük téged felkeresni, még akkor is, miután elszakadtak tőled? Hányszor éreztél furcsa dalt a torkodban, amikor a reggel lerakosgatta aranyhidait a sétatutakra, és Óbudáról a harangozó azt üzent neked első versével:

- Ma végre látni fogod őt, akit egész életedben kívánsz. Georgette-ruha lesz rajta, mint az álombeli grófnőn; piros kalap a fején, mint a cigánybarna leányokon; a kis, fehér cipőjét pedig levonja majd egy padon a selyemharisnyás lábáról, mert rettenetesen elfáradt az utánad való gyaloglásban...

(1924)

Fehérvári

Fehérvári toronyzenész volt.

A legtöbb embernek van valami különös, rejtélyes passziója - de Fehérvári sokáig egyedül járkált fel az útba eső tornyokba, hogy kedvére kitrombitálja magát. Nem fizetségért tette, mert hiszen mire a toronyzenész a föld színére érne a sapkájával, addig úgys széjjellebbennek hallgatói. Fehérvári kimondhatatlan vágyat érzett minden torony iránt, amely az ég felé szök-kent a csendesen legelésző házikók közül. Léven ő maga kicsiny, púpos ember.

Elutazott idegen városokba is, ha tudomására jött valamely nevezetes, régi torony, amelynek még senki sem húzta el a nótáját.

- Ki építette a tornyot? - állított be például U.-ban is a sekrestyés bogárházikójába.

A sekrestyés éppen azzal volt elfoglalva, hogy a legszomorúbb arcokat vágja a tükör előtt, mert egy gazdag ember nagybeteg volt U.-ban, ahol nemsokára teendője lesz a sekrestyésnek és a papnak is. Szórakozottan feleli tehát az egyházi ember:

- A tornyot tekintetes Kistót úr építette.

A toronyzenész a bal válla felett hátranézett a toronyra. Legalább két-háromszáz esztendősnak látszott az.

- Vajon mi volt a nótája Kistót úrnak?

- Amíg a lábát bírta, a Recece-nótát szerette - felelt meglegedetten a sekrestyés, mert végre sikerült olyan szomorú arcot vágnia, amitől megindulnak az árvák könnyei, kinyílnak az özvegyek zsebei.

Fehérvári elkérte a torony kulcsát, a hátára vette hangszerét, és a zegzugos lépcsőkön felballagott a toronyba. Az ilyen helyeken tartózkodó denevérek ellen néhányszor elmondta a szokásos átkokat. Vigyázott azokra a kiemelt lépcsőfokokra, amelyeket a harangtolvajok ellen alkalmaznak, mióta híre terjedt, hogy a réz közé ezüstöt is kevernek a szép hangú harangokba.

A torony ablakából szokás szerint körülnézett a városkán.

Egy udvarban éppen azt látja, hogy ásnak. Két asszony szorgalmaskodott ásóval meg kapával a nagy eperfa alatt. Az egyik nőnek darázsdereka volt, izgett, remegett, mint a fűzfalevél. A másiknak a dereka bizony már potrohosodott, mintha már leülte volna azt az időt a földön, amely rászabatott.

Fehérvári nézi, nézi a toronyból az asszonyok munkáját. Látja, amint kihoznak a házból egy vasládát, amelyet a gödörbe rejtene. A kövérebb jól megtaposta utána a földet.

De éppen ideje volt, hogy munkájukkal elkészüljenek, mert a bezárt kapu előtt már csengetett a nagyon szomorú képű sekrestyés, és a pap is elgondolkozott azon, vajon mit hagy jótékony célra a házban lakó gazdag ember.

Fehérvári belátta, hogy itt már nem sok néznivalója van, elővette tehát hangszerét, belefűjt, hogy a városka lakosai egyszerre mind a magasba néztek. A toronyzenész szerette az ilyen pillanatokot, mikor mindenki őt nézte, hisz hitvány külseje miatt máskor nemigen vették észre.

- A Kistót úr nótáját muzsikálja - kiáltották odalént a piacon az emberek, amikor a Recece-nóta felhangzott.

De maga az öreg haldokló is felemelte a fejét a vánkosról.

- No, ez derék dolog - mondta -, hogy ilyen nóbel módon segítsenek át a másvilágra. Hívjátok azt a muzsikust, hogy a fülembe fújhassa.

A sekrestyés most már hiábavalónak tartotta a szomorkodást, vígan kiáltott fel a toronyba:

- Gyere, hékám, malacot kapsz.

Fehérvári jó darabig fújta a Rececét a haldokló fülébe, mire az bágyadtan intett az asszonyoknak:

- Adjatok neki valamit, amit a szemével lát.

A toronyzenész habozás nélkül felelte:

- Én láttam a vasládát az eperfa alatt. Azt akarom.

A haldokló az asszonyokra akart támadni, de már nem volt ideje megtudakolni, miért ásták el már az ő életében az ő vasládáját. Egy nagy, fekete dongó repült be az ablakon, egyenesen Kistót tekintetes úr homlokára.

Az asszonyok körülvették a muzsikust.

- Inkább láss mást a szemeddel, te rongyos. Nézz meg engem és vegyél feleségül - ajánlkozott a potrohos özvegy.

A zenész a fiatalabbra pislogott. Pirosalmaképű hajadon volt az özvegy lánya.

- Már inkább őt választanám a vasláda helyett.

Mit volt mit tenni? A láda dolgának titokban kellett maradni, márpedig ez a bolond muzsikus képes kifecsegni a városban, hová rejtették az atyafiság meg az adók elől a gazdag ember kincseit. Meg kellett hát kötözni Fehérvárit, feleségül kellett hozzá menni a piros képű lánynak.

Így szerzett magának feleséget és vagyont a mihaszna zenész az idegen városban, de azóta nem járkal a toronyba. Fél, hogy valamit látna a saját udvarán.

(1924)

VI. Ferdinánd

- Manapság már nem szokás, hogy öregségére minden valamirevaló úriember papírra vesse az élettörténetét, hogy abból okulást, példát merítsenek az utánuk következők, de én visszatérek a régi divathoz - mondogatta VI. Ferdinánd, aki sem rendőr, sem király, hanem gögös úriember egy magányos vízivárosi házban, aki már I. Ferenc József idejében sem nyitotta ki szívesen az ablakát, mert nem tartotta elég császárinak a viselkedését.

VI. Ferdinánd már nem foglalkozott semmi mással, mint egyedül azzal, hogy mit tenne ő, ha király volna. Ha valóban belefog egyszer életrajzának megírásába: számtalan olyan déli harangszót kell feljegyeznie, amely nem hívta őt sehová ebédelni. Sőt az esti harang se jelentette mindig, hogy most már szabad elővenni a borosüveget a kamrából, illetéktelen szemek nem látják sem gyengének, sem részegesnek. VI. Ferdinánd szegény volt, és ha nincs valahol egy öreg „udvarhölgy”, aki néhanapján némi hódolati ajándékokkal, suttyomban és mezítlábas kis cseléddel küldött ebédekkel, mindenféle évfordulók ürügye alatt juttatott tallérokkal nem gondoskodnék VI. Ferdinándról, a vízivárosi remete nyugodtan éhen halhatott volna. Ez az „udvarhölgy” egykor gyengeségi érzelmeket táplált a férfiú iránt, amikor még a budai tornyokon rendszeren jártak az órák. Azonban a szülői akarat, a családi érdek kevesellte VI. Ferdinánd vagyoni állapotát, és más férfiút ültetett az esküvő után a fehér ruhás hölgy oldalára. Igaz, hogy az ifjú asszony azzal bosszulta meg magát, hogy nem ment el férjével a fotográfushoz, holott már minden elő volt készítve. Az élet eliramlott, paprika- és ugorkasavanyításnál mindig elrakott néhány üveggel a hölgy a kisebb fajta gyümölcsökből, mert VI. Ferdinánd ezt szerette. Minden héten főzött töltött káposztát, mert ezt napokig lehet eltenni. A csirkét, pulykát mindig comb nélkül adta fel az asztalra: férje jó ember volt, megszokta, hogy a liba a Vízivárosban comb nélkül jön a világra.

VI. Ferdinánd helyében minden más öregedő férfiember hálát adott volna a gondviselésnek e jóságos angyal gondoskodásáért, ellenben VI. Ferdinánd csak dörmögött magában:

- Majd megírom egyszer az igazságot erről a dologról a memoárjaimban!

Ugyanezzel fenyegette meg a mosónéját, ha pénzt mert követelni. A szabó már csak félve hozta haza az új ancúgot, és ha VI. Ferdinándot történetesen íróasztalánál találta, a számla bemutatása nélkül távozott. A jószívű „udvarhölgy” a piacpénzből mindig megtakarított annyit, hogy az iparosemberek nem állták útját VI. Ferdinándnak, mikor az elgondolkozva, töprengve, hosszú sétáit tette a Dunaparton. Ilyenkor néha - nagyon jó kedvében - megállott a Szerencsepatkónál, amelyhez az „udvarhölgy” férje tekintélyes vaskereskedését címezte. Lovaglövesszejével megütögette a küszöbön fekvő vaskondérokat és láncokat:

- Nos, amice, megrakod-e néha a menyecskét? Jegyezd meg, hogy az asszonynak néha örömet okoz, ha megverik.

A kereskedő üzleti könyveibe mélyedt, és hagyta továbbmenni a „vén bolondot”.

VI. Ferdinánd tehát pórias viselkedésű volt, ha asszonyra gondolt. De egyébkor aztán kitett magáért méltóság és gög dolgában. Nem állott szoba azokkal a polgárokkal, akik legalább nem harminc esztendeig laknak a Vízivárosban. Gúnyosan mért végig minden új házat is. De legszélesebb volt a mosolya, mikor az évről évre változó úri és női divatot szemügyre vette a korzón. Ő mindig tollas, gráci kalapban, császárkabátban, magos sarkú cipőben járt. Az óraláncát a nyakában viselte, kékbabos, bokrétás nyakkendőjébe tűt tett, a gallérja kihajtós volt, semmi sem történt vele, amiért érdemes lett volna felhagyni a mindennapi borotválkozással és a Császár fürdői látogatással.

Mikor már a fiatal emberek Budán azt sem tudták, hogy VI. Ferdinándot valamikor gúnyolódásból keresztelték erre a névre az ismerősei, és az új generáció azt kezdte hinni, hogy valami rokonságban van az öreges úriember elődjével, amaz V. Ferdinánddal: - az történt, hogy az „udvarhölgy” meghalt. Ferdinánd talán csak abból vette észre a dolgot, hogy a mezítlásas kis cseléd nem csoszogott az ajtaja előtt. Az „udvarhölgy” nem zavarta a régi gavallért azzal, hogy haldoklásában elbúcsúzzon tőle.

Eleinte csak a krákogásból lehetett észrevenni VI. Ferdinánd életében, hogy valami nincs rendben. Ámde gúnyolódó, megvető mosolya, amellyel az embereket végignézte: lehetőleg még sértőbb volt. Sőt, megtette azt is, amitől azelőtt óvakodott, hogy lelökdösött fiatal embereket, újonnan beköltözötteket a gyalogjáróról. A tyúkszemére lépett polgároknak, akik nem igyekeztek előre kitérni, és aztán azt kérdezte tőlük metsző hangon:

- Mi tetszik?

Valósággal réme lett a vízivárosi utcáknak. Asszonyok, gyermekek menekültek előre. A férfiak a zsebükben szorongatták az öklüket, de nem mertek kikezdeni a tekintélyes öregúrral. A divatosan öltözött kisasszonyokra rákiabált a Duna-parton:

- Majd mennétek a pellengére, ha más király volna az országban.

A gyermekek csak akkor kerülhették ki szidalmait, ha katonásan szalutáltak előtte.

- Hűségesen szolgáljátok a császárkirályt! - fenyegette a gyermekeket forgó szemekkel.

Testileg napról napra összeroskadt, mert alig jutott ennivalóhoz, és senkinek se jutott eszébe, hogy VI. Ferdinánd éhezik. Mind büszkébb, mind hangosabb lett. Hadonászva járt a lovagló vesszőjével, és hangosan szidta a polgármestert, éktelen dühében rácsapott a virágokra, amelyek a földszintes házak ablakaiból ránevettek:

- Hogy mer egy snájder virágot tenni az ablakába?

A déli harangszó szinte szakadatlanul hangzott akkoriban Budán, mintha a harangozó is VI. Ferdinándot akarná bosszantani. A kóbor kutyák kilógasztott nyelvvel futamodtak, mintha Ferdinándot gúnyolnák. A háztetőkről a varjak a szemetet az ő kalapjára kotorták. A sétatéren a dajkák azért szoptatták fedetlen kebelükkel a csecsemőket, hogy őt gúnyolják. A hentes olyan nagy hasat eresztett, hogy ki sem fért boltja ajtaján. A fűszeres rámutatott boltjából, mintha legényeit figyelmeztetné az ólálkodó tolvajra.

Az egész városrész, véleménye szerint, őt bosszantotta. Ekkor elhatározta, hogy elégtételt vesz élete minden keserűségéért. Felkereste a „Szerencsepatkó”-hoz címzett vaskereskedést, és megállott a jól ismert küszöbön. A lovagló vesszőjét hadakozva felemelte, és messze hallható hangon üvöltötte: - Hé, amice, mikor házasodol újra?

Az özvegy vaskereskedőnek nem volt többé oka az „udvarhölgytől” tartani. Kilépett boltjából, és kétszer hatalmasan arcul ütötte VI. Ferdinándot.

A nem várt válasza a leggőgösebb ember, a kerület réme, a nők ijedelme, hirtelen sírva fakadt:

- Hát nem látod, hogy éhes vagyok? - kiáltotta jajgató hangon.

A jószívű kereskedő házához vette Ferdinándot, de a tekintélynek örökre vége volt. Bezárt szobájában ült, és életrajzát írta.

(1924)

Papucs penzió

Valóban lakott itt egy télen át egy férfiú, aki külsejében igen hasonlatos volt egy espereshez.

Foglalkozására nézve lexikonszerkesztő volt - mint a legenda mondja a farsangi házban -, A-tól Zsuzsokig írt tele nagy könyveket mindenféle tudományokkal, amelyeknek senki sem vette hasznát, mert egyetlen szó sem volt bennük például arról sem, hogy mit jelent fogfájással álmodni (ami minden álmoskönyvben közeli atyafi halálát jegyzi), sem arról, hogy mi jelentősége van annak, ha valaki (nő) az utcán elveszíti alsószojnyját, hogy kénytelen belőle kibújni a legközelebbi kapu alatt?

Mindazonáltal nagyon kedves ember volt az Esperes, csekély jövedelmét szívesen fordította szegény és tehetséges leányok támogatására, ha ideje volt megszabadulni a bolha nagyságú betűktől. Igaz, hogy gyorsabban is észrevette a bolhát a széplányok szoknyáján, mint a betűket, mert igen rövidlátó volt. Mindig kurta szivart szívott, télen-nyáron csizmában járt, és a borokat, pálinkákat behunyt szemmel fogyasztotta, mintha lelkiismerete előtt titkolná az elfogyasztott poharak számát. Akik közelebbről ismerték, a hajnali szerkesztők és egyéb írók, azt mondták, hogy boldogtalan szerelem miatt lett lexikonszerkesztő az Esperes.

Történt, történt - még az esperesekkel is történnek dolgok -, az Esperes bizony készpénzörökséghez jutott. Az agglegény és családtalan Esperesnek számos atyafia, testvére támadt, sőt egy erőszakos nőszemély is jelentkezett, aki váltig azt állította, hogy ő törvényes felesége az Esperesnek. A szomjas rokonok, a mohó atyafiai üldözőbe vették a pénzes Esperest, meglesték az utcán, rátámadtak a korcsmában, sőt beültek hivatalába, a lexikonirodába is, és kézzel-lábbal magyarázták, hogy az Esperes ossza meg velük örökségét. A törvényes nőszemély vitriolos-üveget vett a hóna alá, és elhatározta, hogy leszámol a húszesztendei hűtlenségért.

Az Esperes kénytelen volt elhagyni hivatalát, kiköltözni lakásából, bujdosásba menni, míg egy hajnalon megállapodott Négeri asszonnyal, hogy a „Papucs” penzióban kosztot, kvártélyt, szerelmet bérel, és Négeriné viszont kötelezte magát, hogy megoltalmazza a tolakodó rokonoktól.

Már pirosak voltak az ecetfák az udvaron, amikor az Esperes kvártélyát elfoglalta a Négeri asszony házában. A szél úgy morgott a kémények között, mint a rendőr. Csecsetka szücs-mester hazaszállította azt a cobolybundát, amelyet Négeriné leányaival felváltva viselt, ha dolguk akadt házon kívül. Korán beköszöntött a hideg időjárás, de szerencsére nem volt esőzés, amely megrontója a jókedvnek. Négeriné mindig jókedvű volt, mert bőven jövedelmezett háza, és az Esperes szobájában mindig lobogott a tűz, és a tűzön a forralt bor párolgott. A Klauzál téri libásasszonnyal sohasem vezett össze Négeriné a liba árán, a mészárosnak sem verte fejéhez a csontot, a házmestert nem pofozta fel, ha a konyhából kicsente a pulykaaprólékot. Mindez a lelki békesség a derék Esperesnek köszönhető, aki éjjel-nappal nyugodalmasan feküdt az ágyában, jóllakott, és utána aludt, lerészegedett, és kialudta magát, szerelme: Kisfuvaros Rózsi, éjfél után mindig pontosan hazajött a „Szerenád” kávéházból (ahol üzleti elfoglaltsága volt), sohasem jutott eszébe elcsatangolni másfelé is éjszakai latrokkal, cigányzenészekkel, vidéki kupecékkel, a hajnalban megnyíló „Temető” csárdában azt beszéltek a leány ismerősei, hogy Rózsi férjhez ment, híven felhangzottak lépései a grádicson, midőn az óramutatók a csendes házban halkan közeledtek éjfél felé; leült az ágy lábához, elmesélte az Esperesnek a kávéházi pletykákat, az ismert hölgyek kalandjait, eldanolta a legújabb nótákat, hírt hozott, hogy mit játszott Gyárfás és Baumann az orfeumban, ki szerelmes Vörös Elek cigányprímásba, kibe bolondult Grünner Gyula főpincér, kivel ült egy asztalnál a rendőr-

kapitány, mit mondott Tarián szerkesztő, egyszóval tájékoztatta részletesen az Esperest mind-azokról a dolgokról, amelyek estétől éjfélig Budapesten, az Andrássy út környékén történtek; átvette Négerinétől a felügyeletet a forralt bor felett, kártyát vetett az Esperesnek, megdörmökölte a hátát, amely mindig zibbadt volt a hosszadalmas heverészéstől, ajtót nyitott, midőn hajnaltájban megérkeztek a szerkesztők és egyéb írók, akik az ágyban fekvő Esperest körülülték, és vele huszonegyes-kártyást játszottak (Rózsi vigyázott, hogy el ne nyerjék jogtalan, csalárd úton az Esperes pénzét, sőt egyszer a tíz körmével ment neki Blau bácsinak, aki az Esperes heverő csizmáját a házmesternek akarta ajándékozni, aki segítségére volt egy leány szerelmének elnyerésénél), aztán reggel felé, midőn a barátok eltávoztak, kiszellőztetett, és csendesen lefeküdt az Esperes lábához, mint jó feleséghez illik.

Az Esperes tehát oly nyugodtan, kényelmesen feküdt az ágyban, mint Pest legboldogabb embere.

Szép szakállt eresztett, és megelégedetten, jószívuén bólintott, midőn a hó hullani kezdett a függönyök mögött, „legalább eltakarja azt a sok szennyet, ami Pesten kellemetlen”.

Karácsony este Négeriné a nagy családi karácsonyfán kívül külön kis karácsonyfát állított az Esperes ágya mellé, hogy a szenteste kedvéért se kelljen elhagyni ágyát a jó úrnak.

Vízkereszt napján, midőn a leányok először öltöztek férfinadrágba, maszkába, hogy megjelenjenek a vigadói álarcosbálon, minden leány elmenetele előtt bemutatkozott az Esperes előtt, míg Négeriné a küszöbről figyelte a hatást.

Ha az Esperesnek kedve szottyant falusi aprólékhoz, fokhagymás kolbászhoz, vidéki sajthoz, Négeriné nem restellte a fáradságot a távol eső Lehel téri piac meglátogatásától: ahol a konok parasztok azokat a májas hurkákat árulják a pestieknek, amelyekhez ők a világért sem nyúlnának.

Vince napján, miután történetesen a Szent Családi Naptárt forgatta, eszébe jutott az Esperesnek a falusi pince, és parasztborra vágyott, amelyet még nem szűrtek meg szüret óta, hanem a maga természetességében mutatkozik, amint a taposó leány gondolatát, verejtékét, nótáját beletaposta a mustba: Négeriné szerzett ilyen bort a kerületi rendőr őrmestertől, akinek kis szőlője volt Vadkerten.

Hús fánkot is megevett az Esperes, ha jó kedvében volt, de barátságos dörmögéssel fogadta a párolgó káposztalevest is. Csupán annak volt ellensége a jó úr, ha Négeriné egészségi vagy egyéb okokból kieresztette a hangját, letépte a lányok kontyát, férfi módjára káromkodott, és megátkozta a szenteket. Az Esperes ilyenkor ájtatos, de erélyes hangon tiltakozott a csendháborítás ellen. - S éppen ez lett veszte.

Amint tavaszodni kezdett, és a verklisek mind sűrűbben keresték fel a Hű Nepomuk és Társa utcáját, hogy délutánonként dalaikkal és pattogó indulóikkal segítségére legyenek az álmoknak, amelyek gyönyörű, elérhetetlen világokba vezették az itteni hölgyeket, miután alaposan megebédeltek: Négeriné mind idegesebb és szenvedélyesebb lett. Ebben az esztendőben - negyvenöt esztendő volt - kellett volna búcsút mondani az asszonyok örömének, és ez meglehetősen nervózussá tette a különben is ingerlékeny asszonyságot. Könnyen hajlott tehát a disputára, és az Esperesnek egy szép napon kiadta az útját, miután különben is az utolsó krajcárig elköltötte a jó úr örökségét.

Esperes, bölcs férfi módjára, megnyugodott az asszonyság végzésében, csupán az tartotta vissza darab ideig a házban, hogy nem találta a nadrágját. Bizonyos, hogy Esperes egykor nadrágban jött a házba, némelyek még emlékeztek is a nankingsárga kimondhatatlanra. Ott volt most is a nadrág, de minő állapotban! Mintha Esperes gyermekkorából maradt volna

emlékül a nadrág; a jó úr úgy meghízott, megpotrohosodott az örökös fekvéstől, hogy a nadrág semmi körülmények között nem volt képes előbbi helyét elfoglalni; Esperes nem tudta felhúzni nadrágját... Négeriné egy dühödt gesztussal egy új nadrágot vásárolt az Esperesnek, mire az szégyenkezve elhagyta a házat, hol élete legboldogabb idejét töltötte. Nyilván visszatért a halálosan megunt A-hoz és Zsuzsokhoz.

(1924)

Úriember a fatetőn

A hajnali köd valahol leültette az éjjeli vihart egy óbudai sikátorban, reggeltájban a süteménykihordó ment végig a kerten, az ilyen félbenmaradt péklegényeknek emberemlékezet óta az a hírük van, hogy hiányzik egy kerekük. A süteménykihordó, Isten tudná, milyen okból, az égre nézett, és egy ködsapkás, négyemeletes fát látott maga előtt. Nem messzire innen emberek gödröt ástak, amint ez télidején szokásos, az ásókhoz így szólott a péklegény:

- Amott a nagy fán egy úriembert láttam, jó volna utánanézni...

Az emberek szótlanul néztek a pék kosara után. Csak jó darab idő múlva akadt dolga közülük az egyiknek a nagy fa környékén.

- Valami tarka nadrágot látok magam is a fatetőn - mondta egykedvűen, és megnyálazta a tenyerét az ásó fogásához.

Innen kezdve már gyorsabban követték egymást az események. Megérkeztek a kertészek, akiknek azt jelentették a napszámosok, hogy az ismeretlen úriember nyilván felkötötte magát a legmagasabb fára (pedig itt van a közelben a Duna).

Mire a főkertész is megérkezett, már mindenki a szeme fölé emelt tenyérrel állott a nagy fa környékén, sőt a gödörásás is csak akadozva haladt tovább.

- Úgyis meg van keresztezve ez a fa, télen kivágjuk. Legfeljebb hamarabb vágjuk ki, még ma...

Közben a köd is meggondolta magát, ritkulni kezdett, a fatetőn mind világosabban látszott a pepita nadrág. Még lengedezett is, mintha már végleg fűtülne az egész világra.

- Kinek volna kedve felmászni a fára? - kérdezte a főkertész. A nadrág nagyon magasan volt, csaknem a csúcson, ilyenkor, tél elején nagyon törékenyek a gallyak.

- Úgysem lehet már azon a pasaséron segíteni - vélekedett egy kertészlegény. - Az ember csak hiába reszkírozza a nyakát.

Közben persze összegyülekeztek mindenféle szájtátók a nagy fa körül. Annyi ember vetette meg a lábát, mintha erre a napra általános munkaszünetet rendeltek volna el. Némelyek már az életkorát is tudták az ismeretlennek. „Amolyan hatvanéves forma az úr, akinek már volt oka megunni az életet” - mondta egy pápaszemes, suszterforma ember. A tátott szájak csendjében most megszólalt egy vidékies basszus:

- A csizmája olyan református forma. Sokat kifogtam én a Dunából - szólalt meg egy ismeretlen, és egy hosszú történet elmeséléséhez fogott egy renitens holttestről, amelyet mind a mai napig nem sikerült kifogni a folyamból.

A kertészek ezalatt ástak a fa gyökere körül, mert hát valamit kellett tenni a publikum megnyugtatóására. Fejszét hoztak, és a kertben felhangzottak azok a koporsóhangok, amelyek nagy messziségben is hirdetik a fa kivégzését. A vasék nyomult a vén fa gyökerei közé, a fa derekára kötött kötelet tízen is húzták. „Húzd rá!”, „Tartsd!”, „Most!”. Ezerféle multság van az ilyen favágásnál, amíg az végre hörögni kezd...

Éppen a legjobban lóbálnák a vén fát, amikor dermedt kiáltás tör ki a fa körül ácsorgó tömegből. Az öngyilkos elrepült a dűledező fáról, átugrott a szomszédos nagy fára.

- Elszökött! - ordították magukon kívül az emberek, és a nagy fa ekkor ágyúdördüléssel a földre dőlt, de a tarka nadrágos valaki odafent maradt a szomszéd fán. A megfeszült izgalomban verejtékező homlokkal felkiáltott a főkertész.

- A szomszéd fát is kivágjuk!

Ekkor a kertben lakó vörös mérnökné tört magának utat az emberek között:

- Ugyan ne bolondozzanak már. Az uram nadrágja, amelyet elkapott az éjjeli vihar a ruhaszáritó kötélről.

Az emberek elégedetlenül csóválták a fejüket.

- Nyilván megszökött a nadrágból közben a tulajdonos - védekezett a vidéki basszus.

(1924)

A színész levele

- Műveletlen Artúr! - kiáltott föl Stefánia, amikor vőlegénye levelét elolvasta. - Nem megyek hozzá feleségül. A Picit Pitzinek, a Bácsit Bátsinak írja. Nem lehet ilyen ember a férjem.

Nagymama, aki kötőtűinek sátrából végighallgatta unokájának fölháborodását, ezen a napon a következő történetet mondta el:

- Nem szükséges, hogy a férfi helyesírást tudjon... Akkoriban jöttem rá erre a dologra, amikor fiatalasszony koromban a Váci utcában, a Szeiffert házban laktunk. Régi ház volt, még valami szobor is állott az udvaron, amelyre a szőnyeg porolásához való köteleket fel lehetett akasztani. A verkliis mindennap betolta a hangszerét a kapun. Ti már azt nem is tudjátok, milyen jólesik a délutáni szendérgéshez a verklihang. Pláne, ha az ember egy kicsit szerelmes, és azt álmodja, hogy a kispárna a feje alatt hullámos férfi hajjal van megtöltve. A macska fölugrik a kanapéra, és a harisnyához dörgölődik. Akkor kezdődik csak a szép álom: az ember azt hiszi, hogy gavallérok térdepelnek a lábánál, és gyönyörűen hazudnak... Mert jegyezzétek meg, minden térdeplő férfi hazudik.

- Akkoriban - mert éppen válófélben voltam szegény Rózsakertitől, mert valami színésznő után vetemedett rendes szokása szerint -, két férfi is tette nekem a szépet. Az egyik mindjárt aznap került hozzám, amikor a Váci utcai kapura kiragasztottam a cédulát, hogy Rózsakerti szobája kiadó. Tudja isten, mi volt abban a ténnyben, amellyel a cédulát írtam, mi volt a csirizben, amelyet egyujjnyi lisztből kevertem. A papirosra emlékszem - az egy kalendáriumból volt kitépve, ahová a májusi konyhapénzről az elszámolást kellett volna fölírnom -, de hát Rózsakerti úgyis elhagyott... Egy csodálatos férfit vonzott hozzám a kapura ragasztott cédula. Mindjárt azzal kezdte, hogy írásom tetszett meg neki a cédulán. (Lementem a kapuhoz, és titokban megnéztem az írást. Valóban, sohase írtam olyan szépen, mióta Zirzen Jankánál elvégeztem oskoláimat.)

- A férfi letette a foglalót a konyhaasztalra... Olyan nagy ujjá volt, mint azoknak szokott lenni, akik sokat ropogatják a kártyacsomagot. Pedig nem is kártyás volt szegény, hanem színész, mégpedig a Nemzeti Színház tagja, de ez mind csak később derült ki. A férfi elfoglalta Rózsakerti szobáját. Délután horkolt, éjszaka dörögve jött haza, és káromkodva kereste a papucsát, mintha csak el se ment volna Rózsakerti a háztól.

- Sokkal nagyobb gondot okozott nekem Jocó úr, mint akár a Nemzeti Színház valamennyi színésze.

- Jocó úr a tömzsi, nyakas, nagy bajszú, düledt szemű férfiak makacsságával ragaszkodott hozzám. Valahol Rózsakerti szedte még föl csavargásaiban, meghívta ebédre, aztán ott ragadt udvarlónak. Rózsakerti néha részeg fővel magasra emelte a mutatóujját, és azt hangoztatta, hogy Jocó úrnak valamikor még sok hasznát vesszük, mert Jocó úr nem más, mint szerb kém Pesten... Egyelőre csak annyi hasznát láttam Jocó úrnak, hogy odaszokott hozzánk ebédre, és egyetlen napig se maradt el, mindaddig, amíg a fazékban volt a töltött káposztából. Azt pedig jól tudjátok, hogy a töltött káposztát nem egy napra szokták csinálni. Jó szokását Jocó úr Rózsakerti eltávoztása után is fenntartotta. Ha nem jött ebédre, akkor ebéd után bizonyosan beállított, és a díványon malmozgatva vastag ujjáival, gúnyos mosollyal hallgatta a firhangos üvegajtón át a színész horkolását. (Ez a gúnyos mosoly mélyen sértett női becsületemben, mert akkor még, akár hiszitek, akár nem, a színésznek a nevét sem tudtam, tisztességes asszony voltam én.)

- De előbb-utóbb megtudtam a színész nevét. Egy napon két színházjegyet adott át az esti előadáshoz, ahová, jobb híján, Jocó úrral kísértettem el magamat. Este nem volt tanácsos egyedül járni magányos nőknek.

- A színészt hangjáról próbáltuk fölismerni a színpadon. Jocó úr váltig azt erősítette, hogy nem más a neve, mint Egresi, aki Rákóczi Ferencet játssza. De én a vastag ujjáról fölismertem, hogy csak egy csapatvezért játszik; és Zólyominak hívják a színlap szerint. Hazafelé menet Jocó úr egész úton kínzott, hogy vajon otthon Rózsakerti úr szobájában is sarkantyús, sárga csizmában jár-e a színész. Minél féltékenyebb lett Jocó úr, annál pipabüzősebb lett. Végül már olyan szaga volt a beszédének, mintha egész nap bagózott volna. Éreztem, hogy nem sokáig bírom ki ennek az embernek a hódolását.

- Zólyomi másnap megkérdezte, hogyan mulattam a színházban, innen kezdődik ismeretségünk.

- Zólyomi kért, rimánkodott, letérdepelt, csak az ujjam hegyét akarta megfogni, de nekem ugyan imádkozhatott, világéletemben tisztességes asszony voltam. De hát ezt nem szokták elhinni a férfiak, ugyanezért nem is ezt feleltem én Zólyomi könyörgésére. Azt feleltem neki, hogy minden percben beléphet Jocó úr, és akkor el vagyok veszve. A színész azt válaszolta, hogy egyszerűen dobjam ki Jocó urat.

- Hát ez nem is volt olyan rossz tanács, nagyon meguntam már, hogy Jocó úr minden délből, amikor a szerviták tornyában megszólalt a harang, bedugta fejét konyhám ajtaján: „Mit főzünk, kis menyecske?” Ha néhanapjára rákpörköltet főztem, mert hiszen május volt, Jocó úr gúnyosan bólongatott: „Persze, ínycsiklandoztató kell... Maholnap megérem, hogy nantes-i ajókát fog fölhozatni a Löwensteintől.” Csak ne szoktassátok arra a férfiakat, hogy a konyhátokba benézzenek, abból sohasem kerül ki jó dolog. Hát Jocó úr ilyen viselkedés után hamarosan kihúzta a lutrit, mint akkoriban mondták Pesten.

- Egy délből megint csak beállítana nagy sompolyogva, nagy ravaszkásan. Csak annyi időt engedtem neki, hogy elpanaszolja, miszerint a Váci utcában a jelek szerint már kiment a divatból a töltött káposzta, mire ezt válaszoltam neki:

„Micsoda maga nekem? A férjem vagy a szeretőm? Mit füstöli be mindennap a szobámat, azt a kutyateremtésit?”

- Jocó úrnak torkán akadt a falat. „Duda, méregduda” - mondogatta egypárszor, mint ahogy szokta volt, de aztán elkotródott, anélkül hogy bevárta volna, amíg a színész úr horkolni kezd a szomszéd szobában. Zólyomi nem is horkolt ezen a napon, hanem átkopogtatott a szobámba, és gratulált ahhoz, hogy milyen jól elbántam Jocó úrral. Nem is teszi be az ide többé a lábát.

„Dehogynem - feleltem - nem ismeri maga Jocó urat.” És megint csak nem engedtem meg neki, hogy megcsókolja a kisujjamat.

- Aztán újra előlről kezdődött a kérlelgetés, könyörgés, térdeplés, de egy tisztességes asszony mindig talál elég kibúvót. Mire való volna a konyhán mosogató bejáróné, ha ilyenkor be nem lehetne hívni? Mire való volna az irigy szomszédasszony, aki az embernek még a lélegzetvételét is lesi? Mire való volna Rózsakerti díszmagyaros, életnagyságú arcképe a falon, ha még ilyen szorult helyzetben sem segítene meg?

- *Itt:* nem! - mondtam ki az utolsó szót Zólyominak, mire az nyomban kijelentette, hogy a Császárfürdőben a 100-as számú szoba, a folyosó legvégén, amelynek ablaka a kéményre nyílik, rendelkezésére áll.

- Mit mesélgessek nektek olyan sokáig? Akkoriban még nem úgy utaztak a Császár fürdőig, mint manapság. A Kerepesi úton kellett fölszállni a lóvasútra, mégpedig akkor, midőn az túlkölt a Nemzeti Színház előtt. A Lánchídon túl már négy lovat fogtak a kocsi elé. A kocsis rendszerint letépett valahol egy zöld falombot, és azzal hessegette a kedvenc lováról a legyeket. Sódar- és kolbászszagú kirándulók töltötték meg a kocsi belsejét, és azon vitatkoztak, hogy melyik kocsmában tölthetik meg borral az edényeket. A vidékiek akkor is úgy megbámulták a Vízivárost, mint akár Szent István napján. Én nem is tudom, hogy mi néznivaló van azon a Vízivároson? A Császár fürdő akkor még nagyon szép volt. Olyan piros szőnyeg vezetett föl az emeletre, amilyen bíborszőnyeg a budai várban szokott lenni, amikor a király Pesten van. A lépcső korlátja frissen volt aranyozva. A portás még akkor is kezében tartotta elegáns sapkáját, mikor az emeletről visszanéztem. Mondhatom, gyerekek, olyan hódolattal, tisztelettel nem köszönt nekem senki azóta se Pesten, mint a Császár fürdői portás.

- Néhány nap múlva e látogatás után azt hallom, hogy a Jocó úr széltében a városban híreszteli, hogy szeretője vagyok Zólyominak... Ocsmány dolog az ilyesmi, amikor egy tisztességes asszonyt ér a méltatlan gyanú. Ekkor éreztem, hogy milyen nagy kár, hogy nincs férjem, aki elhallgattassa a gyanúsítókat. Öreg rokonaim, nagynénik és nagybácsik kerestek föl, és figyelmeztettek a városban keringő pletykákra. Még a Tabánból is átjött a Váci utcába egy dohányoszló szagú, öreg rokonom, és a tisztességes életre intett. Jocó úr föllármázta az egész rokonságot. Maga Rózsakerti is hosszú lépésekben lovagolt el a Szeiffert ház előtt alkonyatonként, mikor az a bizonyos színésznő egyéb szeretőit fogadta. Az irigy szomszédasszony vihogása egész nap hallatszott, mintha élete legszebb napjait élné. Hogy panaszaim szabadon előadhassam, újra megbeszéltem egy találkozót Zólyomival a Császár fürdőben...

- Most már nem tudom bizonyosan, hogy csukva volt-e a 100-as számú ajtaja, vagy pedig álkulccsal nyitották ki kívülről, elég az hozzá, azon a délután Rózsakerti vezetése alatt betódult az egész rokonság a szobába. Ott volt Ferdinánd bácsi Óbudáról, aki legföljebb búcsúnapokra szokott fölkelni a karosszékéből - akitől azt a vén ingaórát örököltük. Ott volt Málnási néni a Koronaherceg utcából, aki ugyan nem is valami közeli rokonunk, de minden héten meglátogatott, mert a szomszédban lakott. Ott volt Valerie, legjobb barátnőm, akit éppen akkor kereszteltek, amikor Budán Mária Valériát. Ott volt Szita bácsi, aki azóta mondotta magát boldog embernek, amióta a család szégyenére leányai rossz útra tértek, legalább nincs velük tovább gondja... Erre az erkölcsstelen vénemberre igazán megharagudtam, de nem mozdulhattam a takaró alól, mert toalettem nem volt rendben. Rózsakerti ordított, botjával hadonászott, és nyilatkozatot kért a színésztől, mire az leült az asztalhoz (sajnos mezítláb volt, nem a csapatvezéri sárga csizmában), és a rokonság nagy érdeklődése mellett a következő levelet írta, amelyet ma is őrzök:

„Bötsületemre mondom, önassága ártatlan!”

- A levelet, bár nem volt a ti helyesírástok szerint írva: Rózsakerti zsebre vágta, és még sok esztendeig éltünk boldogul, mert kiderült, hogy az egész komplottot a szerelmében megcsalódott Jocó úr rendezte. Nem muszáj tehát a férfinak a legújabb helyesírást tudni. - Eddig tartott a nagymama meséje.

(1924)

A bankóhamisító

Hát hol lehet találni valakit, aki a hamis bankókat értékesíteni tudja?

A mi öreg gavallérunk amaz emlékezetes estén ezzel a furcsa gondolattal járkált, amely gondolat tán a milliomodik embernek a fejében sem fordul meg.

Mindig hosszabb lett garabonciásos köpenyege, amint a vállára vetett tarisznya alatt görnyedt a háta. Nem is hinné az ember, hogy milyen nehéz tud lenni az ilyen hamis bankóval teli tarisznya, ha a tarisznyatulajdonos egymagában csavarog a vidéki város utcáin.

A kapuk már mindenütt lakatra verve, a kapukulcsok ráfordítva, mintha legalábbis a Halál elől zárkóznának el az emberek. Az árkok mentén olyan mély az árnyék, hogy még a részeg ember is kijózanodik tőle. A város közepén álló torony olyan messzire látszott menni a sötétségben, mintha szomszédolni ment volna valahová. Valahonnan, egy kocsmái állás felől oly riasztóan hangzott egy ló nyerítése, mintha kísértet akarta volna megnyergelni.

A bankóhamisító hiába nézdelődött a házak között, hogy megtalálja azt az embert, aki most nyitott szemmel fekszik valahol, és hajlandó volna vele parolát váltani - azért csak rászánta magát, hogy beóvakodjon a kocsmába.

Belesett azon az ablakon, ahonnan nézve, messziről, az egész világ gyönyörűnek vagy búbánatosnak látszik, ahogy éppen a kocsmáros bora akarja. Csak az egyik sarokban ült valami dugóhúzóhajszú, idős ember, akinek már annyi ránc volt a homlokán, hogy ott egyetlenegy sem férhetett el.

Mikor az öreg gavallér belépett a kocsmáajtón, a dugóhúzóhajszú szimatolva felemelkedett, és így szólt a kocsmároshoz, a régi vendég az új vendégre mutatva:

- Ennek az embernek börtönszaga van! Ez a börtönből jött!

- Bánom is én, őrmester úr - felelt egykedvűen a kocsmáros, de alattomban érdeklődő pillantást vetett az új vendégre, mert az ilyen börtönviselt emberekkel jóban kell lenni.

A régi vendég pedig csak nézte az újonnan jöttet. Mind kerekébb lett a szeme, mindinkább tágult az orrlyuka, mint azoké az embereké, akik valaha fegyverrel a kezükben figyelmeztek.

- Mondja az úr... nem volt valaha az úrnak az apja Vácott?

- Tudtommal: nem - felelt a bankóhamisító.

- Se valami testvére vagy egyéb rokona? Mert nagyon hasonlítani tetszik valakire, aki az én időmben Vácott volt?...

- Á - mondá az orra alatt a bankóhamisító - bizonyosan az a szegény fotográfus lesz, akit bankhamisítás miatt néhányszor bezártak. Mi tagadás, atyámfia volt.

Ezután már nem is sokat beszélt a bankóhamisító, mert hiszen akkor csak az derülhetne ki, hogy ő maga volt az a bizonyos fotográfus, akit rokonaként emlegetett. Az egykori őrmester darab ideig a levegőbe nézett, aztán odaszólt a kármentőben álldogáló csaplároshoz:

- Ennek az úrnak a rokona olyan jó forintosokat csinált, hogy a bankba kellett küldeni, hogy hamisságát felismerjék.

A kocsmáros elismerőleg nézett az idegen felé, akinek ilyen rokona van.

- Vajon hová lett az a jeles ember?

Az őrmester krákogott, mintha valami régi zárat nyikorgatnának.

- Kiszabadult vagy három esztendeje. Világnak ment. Azt mondta, hogy nagyon sajnálja, már nem lehet sreiber a fegyházi irodában. Hová megy az ilyen ember, aki háromszor is fogva volt bankóhamisításért? Az első utcasarkon megfogják, még ha jó pénzzel akarna is fizetni.

Az idegen az asztallapján nézegette azokat a betűket meg szíveket, amilyeneket az ilyen városvégi fogadók asztalaiba szoktak vágni, de még lehajtott fejjel is érezte a nyaka szirtjén a kocsmáros érdeklődő pillantását.

A börtönkatona pedig tovább ábrándozott a másik sarokban.

- Ha még egyszer felkötném a derékszíjt, csak azért tenném, hogy ennek a jeles bankhamisítónak a nyomába jussak. Mert bizonyos, hogy ökelme manapság is csak úgy csinálja a bankót, mint egész életében.

Valami lányféle ment keresztül a szobán, mintha valami öntözködéshez való üveget nyitottak volna ki. Aztán még csodálkozva húzta be maga után a kamraajtót. Az őrmester cihelődött, döngő léptekkel, mintha börtönfolyosón menne, végigjárta a szobát, elgondolkozva nézte az ajtó szemöldökfáját, ahová vízkeresztkor a harangozó felírta a három királyok betűit, és hirtelen azt kérdezte az idegentől:

- Hát igazán rokona volt az a váci ember?

- Miféle váci ember? - kérdezte most borzasztó egykedvűséggel a bankóhamisító. Mire az őrmester mérgében eltávozott.

A kocsmáros most az idegenhez lépett. Félszemű ember volt, mert régebben maga kezdett verekedést a vendégeivel.

- Ha itt akarna aludni - mondta ragadós hangon, és szennyes kezével a kamra felé mutatott.

- Öregember vagyok én már! - felelt a bankóhamisító. - Jó lesz nekem az istállóban is.

És kifelé menet megérezte, hogy a fogadós a fél szemével is észrevette azt a tömött tarisznnyát, amely a nyakában függött a hamis bankókkal. Ugyanezért az istállóba érve, egy tetőlyukon át az istálló fedelére mászott, és nemsokára hallotta, hogy a kutya vonítani kezd az udvaron. Az eperfa árnyéka megmozdul, mintha egy addig ott várakozó kísértet lépne elő. A pince irányából üres boroshordók beszélgetése hallatszott, a hordók bizonyosan azt az országúti gyilkosságot beszéltek meg, amelynek ők okozói voltak.

És a fogadós egy nagy, élesre fent konyhakéssel, lábujjhegyen közelgett az istálló felé.

- Hol találom már becsületes társat a bankóim értékesítéséhez? - sóhajtott fel a bankóhamisító úriember, miközben az istálló tetejéről lecsúszott a kert felé, és az éji szélre bízta lépteit.

*

Gyöngé volt, mint egy falevél. És mégis szolgálatba kellett szegődnie, mert senkije se maradt a világon, amikor apját börtönbe vetették. De egy este megzörgettek annak a kis konyhának az ablakát, amely konyhában az élet viharai elől a leányka meghúzódott. Apja állott odakünn az éjszakában, mintha a sötétségben termett volna együtt az ilyentájt járó kísértetekkel.

*

A leánykát Máriának hívták, és telve volt a keble könnyel, mint a hattyúé pehellyel.

- Már azt hittem, úgy halok meg, hogy nem is látom apámuramat.

A börtönből jött ember csak nagyot nyelt erre, mert ezen a leányon nem látszott különösebb meghatottság, amikor az élettől való búcsúzkodását ilyenformán bejelentette. Olyan egyszerűen, komolyan nézett maga elé, mint egy leányiskolai vizsgán kapott szentképecske. Egyszerűen kérdezte:

- Hozott-e valami vásárfiát, apámuram? Régen nem kaptam vásárfiát.

Erre már a börtönviselt ember is csak felhördült, és a vállán lógó régi tarisznájához kapott:

- Hogyne hoztam volna! Ez majd mind a tied lesz, csak maradj egészséges.

A tarisznya tartalmát ezután a cselédleányka ágyára, arra a soványka, mellbeteg ágyacskára öntötte, mintha valami nagybeteg gyermeknek hozott volna úton járásából ajándékot.

Kötegekben hullottak ki a zsidóasszonyszerű tízforintosak, mintha egytől egyig a szegény leányka vigasztalására siettek volna. Nevettek és raveszkodtak; kiáltottak és kupeckedtek; titokzatosan susogtak némelyek, és az ablak felé nézegettek; mások a sarokban álló kis láda felé látszottak törekedni. Mária bágyadtan nézegette a bankókat:

- Attól félek, hogy valami hibájuk van.

- Igazad van - felelt heveskedve az apa. - Látod, ez a keret, itt, az asszonyfő körül nem sikerült úgy, mint kellett volna, pedig képkeretet tud csinálni minden üveges. De történetesen rossz csillagjárás volt az égen, amikor a sajtó alá tettük a bankókat... Most majd a román határig kell velük kutyaolnom, hogy túladhassak rajtuk.

A leányka fáradtan ejtette ki kezéből a bankókötegeket.

- Vigyázz magadra, papa, mert én nemsokára meghalok, akkor aztán többé senki sem vigyáz reád.

A bankóhamisító szemei már régen nem ismerték azokat a nedveket, amelyek minden földi fájdalmat felolvasztanak ezen a világon. De arca, ez az egykedvű arc mégiscsak lángolni kezdett, amikor a bankókötegeket visszarakosgatta a tarisznájába. A börtönjárt emberek rekedt elszántsága csuklott a hangjában, amikor megkérdezte:

- Meg vagy elégedve a gazdádval?

- Két gazdám van, két bolond ember - felelt Mária, miközben két sovány karját koszorúba rakta a fejére. - Az öregebb egész nap egy széken lovagol, vagy könyveket ír. A fiatalabb a parasztlányok után futkos, és nekem kell bekötözni a fejét, ha itt-ott belyukasztják. Holnap nagymosás lesz.

- Hát akkor megyek is - felelt a bankóhamisító, az ablak felé nézegetve. - Csak arra kérlek, hogy addig meg ne haljál, amíg el nem hoztam neked az igazi vásárfiát.

*

Megint csak felhangzott az ismeretes kopogás a konyhaablakon, Mária félretolta a reteszt, apja, a bankóhamisító olyan téli szakállal lépett be, mintha a tavalyi kalendáriumból jött volna. A tarisznya a vállán tömött volt, a világ minden bűnét magával hordozza talán?

- Itt a vásárfia? - kérdezte a papírféher leányka, akire a halálos betegség már rásütötte bélyegét, mint egy hosszú útra induló levélre.

- Itt van a vásárfia - felelt a bankóhamisító apa az úton járók szusszantásával, és előredobta vállán a nehéz tarisznáját. - Most az ötvenesekkel próbálkozott meg a banda, mondd, ó, mondd, hogyan sikerültek?

A leányka meg sem mozdította a kezét, amikor atyja a fekhelyére rakosgatta a bankócsomagokat. Egy csomó, két csomó, tíz csomó... Nem csoda, hogy úgy meggörbült a válla a bankócsinálónak a nehéz teher cipelésében!

Az apa megtörölgette verejtékező homlokát, félrenézett Máriára, aki darab ideig mozdulatlanul feküdt, aztán csendesen azt kérdezte:

- Mikor hozza már az igazi vásárfiát? Percet Debrecenből vagy halkést Szegedről?

Az öreg a homlokát törölgette:

- Itt vannak ezek a bankók... Ha ezek sikerültek, akkor az egész debreceni vásárt meg lehet rajtuk venni, de ha ezek sem jók, mehetek vissza Vácra.

- Mindig csak bankók! - mondá Mária, és mintha csirketollra nyúlna, vájkált kezével a hamis papirosok között.

Az apát valami zokogásféle fojtogatta, mint mikor a hó nem tud leesni a felhőkből, és csak apró, elszabadult hódarák érnek el a földre:

- Hát perces legyen inkább?... Mihez kezdjek most, vénségemre, ha abbahagyom régi mester-ségemet?... Egyszer majd sikerülni kell a bankóknak, és akkor annyi ökröt vásárolhatok, hogy még a mezőn át futó mély folyóba is hajtatok belőlük.

- Ezek nem sikerültek - mondá Mária.

- Igen, mert világosabb a festékük! - kiáltott fel az apa, és a régen visszafojtott zokogás hirtelen feltört a melléből. Odakünn csendesen hullott a későn jött hó.

*

Még egyszer vizitelt leányánál a bankóhamisító...

Mária, májusi éjszakán, holtta meredve feküdt a sovány ágyacskán, és maga is olyan sovány volt, mint az árnyék.

A bankóhamisító darab ideig letérdepelve imádkozott leánya holtteste mellett. Milyen imát mondott?

Az ég meghasad, ha ez az ima odáig ér...

Úgysem érdemes többé imádkozni senkiért - még a hamis bankó sikerültéért sem.

Azután csendesen felállott, és arra a helyre, ahová a koszorút szokás a halott mellé tenni: egy köteg hamis százas bankót helyezett.

Kilépett az ablakon, és éjszakává váltott.

(1925)

Cigánykacsa szerencséje

Egyszer, farsang közepén ráeszméltem, hogy a ház, amelyben kvartélyt vettem, tulajdonképpen a szerencsétlen, sorsüldözött férfiak háza.

Aki befordult a kapun: hozott magával sebesülést a mindennapi élet csatájából, amelyre itt keresett gyógyulást.

Volt egy cigányképű, kancsi, kondor hajú leány a házban, akit úgy kezeltek, mint a ragyogó hatyúk közé tévedt cigánykacsát. Erre a leányra is rávirradt a szerencse, midőn senki se várta.

Cigánykacsának pedig az a senki által sem szívesen vállalt foglalkozása volt, hogy meghallgatta a házhoz járó szerkesztők legújabb verseit, el kellett neki olvasni a szerkesztők tárcacikkeit, amelyeket a szerkesztők mindig a zsebükben hordtak.

Hálátlan feladat volt, vajmi keveset hozott a konyhára, és néha bizony a reggel is ott érte szegény Cigánykacsát az asztalnál, amelynél a szerkesztők fáradhatatlanul felolvasták legújabb műveiket, tintáról és papirosról kellett gondoskodnia azon szerkesztők részére, akik mindig színdarabokat írtak, lelkesedni kellett a felolvasott jeleneteken, mert Cigánykacsa mutatta meg e kísérleteknél, hogy mi fog tetszeni a közönségnek.

Szegény Cigánykacsa sóhajtvá figyelte a lókereskedők és egyéb kupecsek nótázásait az emeletről, amíg itt a földszinten a jövő nagy drámaírója vagy lírikusa adta elő drámai terveit, vagy szerelmi verseit, amelyeket bizonyosan „valami kaszírnhöz” írt (mint ebben a házban általában a vidéki primadonnákat nevezni szokták).

Egyszer a költőkkel vendégségbe jött Nagykalaposi úr, aki azelőtt sohase barátkozott a költőkkel, amíg szeretője volt (egy férj és asszonyság), és a szerető megkövetelte a józan, tisztességes, közbecsülésre méltó életmódot. („Az én kedvesemre ne mondják, hogy bohém - vélekedett az asszonyság. - Ha bohémet akarok, eljárak abba a kávéházba, ahol XXXVI. Rácz László húzza a búfelejtőt.”) Ámde a kényes asszonyság egy még nagyobb kalapos úriemberrel ismerkedett meg, mint amilyen kalapja Nagykalaposinak volt, elfelejtette minden esküvését, amelyet nemcsak az operai páholyban, de az előkelő Duna-parti étteremben is bőven elmondott, midőn a férje egy percre eltávozott.

Nagykalaposi, hogy megbosszulja magát a hűtlen menyecskén, felcsapott bohémnek.

Elhanyagolta hivatalát, és a legzüllöttebb külsejű bohémekkel találkozott reggelenként a pálinkamérésben, ahol olyan pálinkát ivott, amelytől még a legöregebb kőművesek is alkoholmérgezést kaptak. Lóversenyre járt, ahol elcsapott zsokék társaságában közvetlen a kerítés mellett húzódott meg; kártyaasztalok körül lődörgött, megeresztett nadrágcsattal, holott a kártyázásnak mindig verekedés volt a vége: nem viselte többé a gallérvédőt, sem a hímzett nadrágtartót, amelyet karácsonyfa alatt nyújtott át neki drága szerelme; bármiként üvöltözött az északi szél, kigombolta télikabátját, mint valami színész, és már ebédeléshez is fiatal hagymát és retket evett, amely élvezetektől azelőtt tartózkodott, lévén kilátásba helyezve délutánra egy lopott negyedóráska, midőn az úriasszonnyal zárt kocsin robog az elhagyott Stefánián...

Így lett bohém Nagykalaposi úr.

Cigánykacsával való találkozása végzetes volt.

Cigánykacsában felfedezte mindazon tulajdonságokat, amelyek elmúlt, hűtlen kedvesében voltak.

Cigánykacsának összenőtt szemöldöke volt, füttyülni tudott, mint egy suszterinas, járás közben úgy emelgette az egyik lábszárát, mint a huszártisztek, akiket a nadrág szorít.

Cigánykacsát úgy bámulta Nagykalaposi úr, mint a megelevenedett szentképet. Titokban meg volt győződve, hogy Cigánykacsa és amaz előkelő úriasszonyság egy apától származnak. Testvérek. Ámde sohasem találkozhatnak, az egyik a fényes napon jár, a másik a merengő holdvilágnál fészeli kondor haját. Nagykalaposi oly boldog volt szerelmében, hogy feleslegesnek tartotta a további vezeklést a hűtlenért.

Ismét visszatért a kereskedelmi pályára, egy szállítási és fuvarozási vállalat irodájába, komoly, szolid férfiú lett, és csak annyiban különbözött a többi derék kereskedőtől, hogy enni és aludni a Hű Nepomuk és Társa utcába járt. Még nem hallgatott el a déli harang a lipótvárosi Bazilikában, amikor Nagykalaposi úr léptei már felhangzottak a lépcsőn. Felébresztette Cigánykacsát, aki gyorsan megterített egy kis asztalon, és elment az ebédért, a ház konyhájába. Étkezés közben Nagykalaposi úr többnyire kereskedelmi dolgokról csevegett az értelmes Cigánykacsával. Ravasz szemhunyorgatással közölte a nővel új üzleteit - a cég újabban és éppen Nagykalaposi úr ötletéből elvállalja a halottak szállítását is, nem csekély bosszúságára a Kegyelet temetkezési vállalatnak; éppen tegnap adott fel a ferencvárosi pályaudvaron Triesztbe egy déligyümölcs-kereskedőt...

Ebéd után elolvasta a zsebében hozott déli lapot, az érdekesebb híreket szó szerint közölvén Cigánykacsával. Majd irodájába sietett.

És este korán hazatért, gyorsan vacsorázott, és az ágyból barátságosan elbeszélgetett Cigánykacsával, akit a fodrásznő fésült, és egyébként is készülődött az éjjeli élethez, mint rendesen. A szerkesztők és egyéb költők tovább is hűségesek maradtak Cigánykacsához, a szomszéd szobában éjfél után mindig felhangzottak a versek, drámák, beszélyek. A különbség csak annyi volt, hogy Nagykalaposi úr nyugodtan, csendesesen, megelégedetten aludt ezalatt, ahelyett hogy egészségét rontaná. Csakhamar visszanyerte előbbi gömbölyded alakját, derült nyugalomát, kibékült hitelezőivel. Cigánykacsával őriztette a takarékpénztári könyvecskéjét, saját kezűleg borotválkozott, és lemondott a dohányzásról, mert az bizonyos zavarokat idézett elő szívműködésében. Vasárnap délutánonként arról beszélgetett Cigánykacsával, hogy öregségükre kis házat vesznek Piliscsabán, veteményeskerttel, szántófölddel, ahol minden megterem, amire a háztartásban szükség van.

(1925)

Angyalka tollpihéi

Ezt a történetet egy öregember beszélte el nekem, aki néhanapján meglátogatott a Margitszigeten, ahol is nem bújhattam el előle...

- Helyes - kezdte -, nem mászok fel a toronyba, hogy onnan elrepüljek Kassára. Csak hadd élvezze a püspök tovább is azokat a jövedelmeket, amelyek engem illetnének meg... De Angyalka dolgában nem engedek, akármit beszél. Angyalkával leszámolok, mert törvényes jogaim vannak hozzá. A Szent Terézia plébánia anyakönyvében mindenki megnézheti, aki akarja, hogy Angyalka az én leányom, az én nevemet viseli, én nevelgettem szárnyait, hogy repülni tudjon. Sajnos, mindig elrepült a háztól, és gonosz emberek megtépdesték tollait. Hiába vigasztalt a szomszéd, a bibliamagyarázó:

- Nézze, barátom, a szentkönyveket. Azokból kiolvashatja, hogy a legboldogabb apa, akinek leánya rossz útra tért - nincs is vele semmi gondja.

Én azonban mindig rosszkedvű lettem, amikor katonák kezdték verdesni a dobjaikat, hogy megsiketítsék a gazdasszonyokat arra az időre, amíg a kendermagos tyúkot szerencsésen ellopják. Szinte szemmel láthatóvá lett ilyenkor, mily gyorsan növekednek Angyalka karjain a tollpihéik, amelyekkel majd elszáll a kéményen vagy az ablakon át a katonák után.

Máskor meg vándorszínészek jöttek, akik az utcán mindenféle csali nótákat énekeltek tarka nadrágjaikban, hogy a csontjaimban is szúrást éreztem a féltékenység miatt. Angyalkának ezekre a nótákra növekedni kezdett a bajuszkája, amelyet odáig beretváltattam, mert észvesztően szép volt azokkal a kis pihékkal ajka felett. De most hiába volt olló és kés, a tollpihéket nem lehetett visszatartani attól, hogy véglegesen napvilágra jöjjenek. Bizonyosan megpödörte őket Angyalka, amikor nem vettem észre, mert a vándorlegények mindig a mi ablakaink alatt próbálgatták hangjaikat.

De a legnagyobb baj akkor következett be, amikor idegen urak érkeztek a városi fogadóba, és unatkozva nézegették a toronyórát, amelyet, persze, ilyenkor megállított a harangozó. Honnan, honnan nem, Angyalka haja úgy megnövekedett, mint egy sátor, amely alatt kényelmesen elsétálhatott, akár ruha nélkül is. Földig ért ez a haj, és olyan illata volt, mint a virágzó kókuszfának. A zsidók nem árultak boltjaikban olyan finom selymeket, amelyek e hajzattal versenyezhetek volna. Ha el akarta volna adni a haját, hogy szegény öregapjának némi kis tokaji borocskát vásároljon karácsony estéjére, bizonyára megbolondult volna a borbély örömeiben. De szegény öregapja csak sligovicet ivott, mert egyéb nem tudta lerészegíteni. A részegségre pedig nagy szüksége volt, mert ugyanakkor a városban időző idegen urak is cserbenhagyták figyelő tekintetükkel a toronyórát. Olyan nyerítő hangon nevettek a fogadó előtt, mintha hirtelen lovakká változtatta volna őket Angyalka. Mások nyivákolni kezdtek, mint a becstelen macskák a holdvilágos éjjeleken. Öklözték egymást, mint a bikák. A Mózes-szakállúak, akik tudvalevőleg azzal vannak megbízva a világon, hogy lidércek módjára a kincset őrizzék - nekifutamodtak még éjnek idején is, hogy felköltsék az ékszerkereskedőt. Kövér emberek kezdtek táncolni, hogy Angyalka kedvéért lesoványodjanak; sovány emberek benézegettek a megunt lábasokba, hogy zsíros koncokkal potrohot neveljenek maguknak. Rablóbandák keletkeztek a környéken az utasok kifosztására, és hajdúk hamarosan felállították az akasztófát a dombon, ahová azokat felhúzzák, akik Angyalka tollpihéiben gyönyörködtek. A temetőkocsi gyakran végigment a városon, hogy összeszedje az öngyilkosokat, akik Angyalka miatt vetettek véget az életüknek. Magam is nagyot gyönyörködtem ama fiatal-ember holttestében, aki a hídról levetette magát a folyamba.

Ezen idő alatt annyit szenvedtem, mint egy olyan ember, aki nem tud meghalni, bár ideje elérkezett. Minden éjszaka, amikor Angyalka elrepült mellőlem, olyan hangosan hívtam a halált, hogy az okvetlenül meghallotta volna, ha legalább csak a kerületben tartózkodik. Kiszámítottam magamban Angyalka távollétében, hogyan fogok a sírban feküdni, és milyen rúgásokat fogok jobbra-balra osztogatni a szomszédaim között. Elkeseredtem, amikor Angyalka valahol, valamerre koszorúban táncolt, és hullatta gyönyörű tollpihéit. Mindenkinek adott belőlük emlékbe, csak nekem nem. Mindenkit szerencsésé vagy boldoggá tett a városban egy szál pihével a szárnyaiból, csak én, az atya küzdöttem azokkal a láthatatlan rémekkel, amelyek a féltékenység miatt megrohantak, amíg Angyalka tiszteletére megszólalnak a városban a legöregebb nagybögők és a legfiatalabb hegedűk is.

A szomszéd megint csak átballagott a szentkönyvekkel.

- Boldog ember maga, barátom, nincsen felesége, de van annál több: leánya, akit mindenki szeret.

Ekkor ordítani kezdtem, mert éppen ez volt az a seb, amely égetett... Akit mindenki szeret!...

Angyalka meghallotta valahol a kiáltásomat, hazajött, rám borult, megcsókolt:

- Jól van, no, adok neked is egy pelyhet a bajuszkámból, ha már te is olyan bolond vagy, mint a többi férfi.

A pihét azóta szívem felett őrzöm... De egyszer még leszámolok Angyalkával azon elhullajtott tollak miatt, amikért annyian szerették.

(1925)

Mi történt az éjjel?

Valaki egy aranygarast dobott az útszéli kápolna vasrácsos ajtaja mögé, ahová a szegény útonjárók: gyomruk korgásánál sebesebben járó vándorlegények, a szél szárnyain lengedező falevelek módjára utazgató diákok és a minden talajban megtermő bogáncsok, a koldusok még egy penészes krajcárkát sem vethettek. Pedig bizonyára nekik is érdekükben állott volna jó viszonyban lenni Nepomukival, akit itt a gyors folyam közelében azért állítottak kápolnába, mert nem volt híd a folyón, hogy azon örködhessék.

Ki dobta az aranygarast a kápolna kockaköveire, közel a kis oltárhoz, hogy a kékfestő rúdjára volna szükség, hogy azt onnan kikotorhassák a mindig adakozó (különösen a csempészet idején zacskónyitogató) fuvarosok krajcárkái közé, akik szerencsésen át is keltek a lengyel határon, anélkül hogy agyonverték volna őket útközben? De még a tokaji borokat furmányozó, nagy szakállú kereskedők között sincs olyan, akinek a Nepomuki szentsége megért volna egy aranygarast, hiszen ezek a borkereskedők többnyire zsidók voltak, és már otthon, a Hegyalján kitanította őket a rabbinus, hogyan vigyázhatnak a leginkább arra, hogy hordóikat útközben meg ne fúrják!

Déltájban eljutott az aranygaras híre a sekrestyés fülébe is, mire az eljött, és kefével össze-seperte a félelmükön könnyebbített utazók adományait. A zöld krajcárkák között fénylő ezüstpiculáról mindenki tudta (bár a neve nem volt ráírva), hogy az a híres fatolvaj Marmorszkinak az adománya, de az aranygaras eredete felett (mint későbbben beszélték) maga a kolostorfőnök is megcsóválta a fejét:

- Valamely országos nagy bűnös kelhetett át a határon az éjszaka.

Csak egyetlen lény tudta P.-ban (amint a kolostor környékén növekedett városkát nevezték), hogy az aranygaras megjelenése azt jelenti, hogy a hercegi erdőségekben, odafent a Magas Tátrában megkezdődtek a medvevadászatok. És az aranygarast jeladásul maga a vadászgató koronaherceg dobta Nepomuki lábaihoz.

*

Ki volt ez a mindentudó lény? Senki más, mint Toporczi Geraldine, akit előkelősége miatt „udvarhölgynek” volt szokás nevezni. Azon a környéken, ahol a tót és magyar urak még vegyesen laktak a felvidéki köd álmokba dőlt udvarházaiban, amelyeket itt kastélyoknak mondanak, ha a tulajdonosnak szerencséje volt, és talált a közeli temetőben valamely régi kőcímet, amelyet a kapuja fölé illeszthetett. Toporczi Geraldine ugyancsak ilyen kastélyban lakott atyjával, egy fertálmágnáskodó, félbolond úriemberrel, aki azért nem merte levetni a csizmát, mert attól félt, hogy azt nyomban a padlásra teszik; vadászfegyver lógott a vállán a szobájában is, mert az volt a hite, hogy meggyilkolják. Miután otthonát nem merte elhagyni, vadászszenvedélyét úgy elégítette ki, hogy az ablakból kóbor ebekre vadászott. Ugyanekkor Geraldine-t egy papucs nagyságú, öreg rokon felügyeletére bízta, amely rokon csupán annyi mozgást tudott, mint a levágott szarkaláb, amelyet csintalan fiúk egy megmaradott izomszál rángatásával mozgatnak. Az „udvarhölgy” egész nap ott időzött az ablaknál, amelynek olyan szivárványszíne volt, mint a régen használt üveglopónak...

Geraldine azt a megbízható borkereskedőt várta, aki majd hegyaljai boraival együtt őt is elszállítja a hercegi medvevadászatokra.

*

- Egy rokonom esztendeig ült leánykereskedés miatt - védekezett a hegyaljai furmányos, akit estefelé a p.-i határcsárdánál felfedezett Geraldine. Ez olyan zsidó volt, aki paprikás szalonnát evett, nem félt semmitől a világon, csak a lövöldözéstől.

- Akkor csuknak le, Sáji, ha engem nem szöktetsz el a hercegi vadászatokra. Levelet írok, bepanaszollak, feladlak a koronahercegnél - felelt Geraldine.

A hegyaljai ember gondolkozóba esett, nem akart úgy járni, mint a mádi zsidó...

- Hát jól van, éjfélkor befogok, aztán a kisasszony mutassa az utat, hogy merre vigyem...

Geraldine kiküldte estére a szobájából a mozgatható szarkalábat, és felnyitotta azt a szekrényt, amelyben ősanyái azokat a ruhákat őrizték, amelyeket tán már a maguk korában is csak álarcosbálban használtak.

Geraldine-nak elefántcsontszínű, feszületkeskeny keze volt, amelyen a véredények úgy kéklettek, mint távoli hegyek, elérhetetlen tengeröblök mesemondása. Ezért szűk ujjú ruhát keresett.

Válla kissé keskeny volt, és előre hajolt, de valamely oly nemes előkelőséggel, mint azoké a régi, szép hercegnőké, akik mindig imádkozásra emelik fel a karjukat, hogy az orcahervasztó hektikától szabadítaná meg őt védőszentjük. Ezért fodrokat alkalmazott a vállára... (Sokáig tűnődött egy hermelin gallér felett, de aztán mégis a csipkeszárnynál maradt.)

Darázsdereka volt, mint azoknak a csábító nőknek, akik a francia négyes figurájában csaknem a férfiövekig lejtene előre csípőjük ringatásával, és aztán úgy kisiklanak az utánuk nyúló karok közül, hogy majd csak a kontratáncban lehet őket elérhetni. Versben beszélt ez a derék, amely verset akkor írnak a költők, amikor a legszenvedélyesebben szerelmesek, mint akár a fajdkakasok. Az ilyen deréknek a megringatásával a régi asszonyok akár a Szentföldről is hazacsalhatták lovagjaikat. Ugyanezért azt határozta Geraldine, hogy szűk, uszályos szoknyát ölt fel, amilyen szoknyaviselethez hetekkel előbb kellett tanulni a lépést azoknak az udvari dámáknak, akik Erzsébet királynét valaha a koronázáshoz kísérték.

De Geraldine tudta a lépést, gyakorolta ő magát olyankor is, amikor magányában oly zsírfoltos slafrokokban unatkozott, hogy talán a pincébe kellett volna bújni a szégyenletében, ha akár milyen ágrólszakadt vendég vetődik is a kastélyba.

És a cipő, ti régi szentséges atyák, akik a suszterséget is megtanultatok bolyongásaitokban, a cipő, amelyet az omlós, finoman ráncosodó (nem pedig balerinásan feszülő), vastag selyemből való harisnya fölé húzott Geraldine: erről a cipőről valóban nem lehetne elképzelni, hogy olyan nők is a lábukra vonhatják, akik a jégverem körül is meg szoktak fordulni. Ilyen cipőt csak az élet legfontosabb pillanataiban lehet felhúzni: esküvő napján vagy pedig azon a napon, amikor kegyelemért kell a király elé járulni a siralomházban sínylődő férj érdekében. Az a férfi, aki ilyen cipőt kaphatott emlékbe hölgyétől: még késő öregségében sem nyithatta panaszra a száját: akár mint szenvedett elhagyatottságtól és betegségektől. Az örökhő égbolt tisztaságú hegy ormain ugrándozhatott az a zerge, amelynek bőréből ezt a cipőt varrták. Csoda történik azzal a lovaggal, aki letérdepelhet e láb előtt, hogy a felbomlott szalagokat bokrétába köthesse.

- Mondd, ó mondd, szeretsz-e még? - kezdték kopogni a kis cipők sarkai olyan áhítatosan, mint ahogy apácázárdák tánciskolaiban beszélgetnek a növendékek cipősarkai.

És most arcát vette szemügyre tükörében Geraldine... Nem, ez az arc nem hasonlított azokhoz a buján hosszú orrú, csalfán kancsalító szemű női arcokhoz, amelyeket a megátkozott hamispénzverők a királyné arca helyett tallérjaikra vernek. Ez az arc oly gyermekded volt, hogy még azok a legmegátalkodottabb vándorpiktorok sem rajzolhattak volna pipaszárat a szájába, pedig

azok a vándorlegények rajzaikkal mindenfelé elcsúfítják a templomok külső és a börtönök belső falait. Egy rózsza illatához hasonlatos fohászkodás lebegett mindig az arcocska körül, amint a szentképek alá vannak írva a megfelelő áhítatos mondatok. És ennek az arcnak szenvedélyességét nem házaló zsidók pirosították, hanem titkosan rejtegetett érzelmek, amelyeket úgy el szoktak dugni szívükbe a finom nők, mint csempészek a drágaköveket, amelyekkel körülbolyongják néha az egész világot, míg megfelelő vevőre találhatnak.

A koromfekete hajhoz fehér tollbokréta illett, és kesztyűje nem volt kevésbé finom ama királynőénél, aki emberbőrből szabatott magának kesztyűt.

*

A hegyaljai borhamisító pontosan a helyén volt, amikor a kolostor tornyában az egyedül virrasztó óraszerkezet az éjféli órát kiverte. A hajnal még messzire volt - mint a reménység -, amikor a kocsi megállott a vadászkastély udvarán, és Geraldine leugrott a boroshordóról, amelyen lovagolva tette meg az utat idáig.

Az előcsarnokban hentergő vadászlegények most egymást uszítgatták ebeik helyett. Vadásztarisznyák szaga keveredett a megolajozott fegyverek szagával.

- Asszonyom - mondta az udvarmester, akit lúdpástétomból húztak ki, ahová vérpiros kancsóval elrejtőzött. - Mai bálunkon a ruházat nem divatos. Mindössze egy kis fekete selyemálarc áll rendelkezésemre a hölgyek részére, akik részt akarnak venni a medvevadászok mai mulatóságán. Egyéb ruházat, még a harisnyakötő is: tiltva van.

Toporczi Geraldine, akit ezen a vidéken „udvarhölgynek” neveznek: végignézett öltözetén, amelyet olyan recept szerint állított össze, amelyet véleménye szerint megirigyelhetett volna egy királynő is. Ránézett kezén feszülő kesztyűire, amelyek alkalmasak lettek volna ahhoz is, hogy egy haldokló fejedelem szemeit lefogják. Egy pillantást vetett uszályára, amelyből pávatollak helyett a hímzések aranypora hullott volna, midőn a termeken végiglejt. Rámeredt cipőire, amelyek már magukban, kopogásukkal is vallomást tehettek volna azokról az érzelmekről, amelyek Geraldine-t a sötét éjszakán idevezették... A derekán egy antik óra fityegett, amely órán egy királyné nézegette, mikor kell kedvesének megérkezni... És a legfinomabb selyemből szőtt harisnyáira fájdalmas tekintetet vetett, mintha a legkedvesebbtől kellene megválnia életében.

- De hajdíszermet csak fenn tarthatom? - kérdezte ellentmondást nem tűrő hangon.

Az udvarmester egy borbély alattomoságával hajlongott:

- Parancsom van...

Toporczi Geraldine, akit a vándorlegények azért lestek meg a kerítés mögül, hogy életükben egyszer előkelő hölgyet is láthassanak, akivel majd álmaikban újra találkozhatnak, haragosan toppantott:

- Hol van a szoba, ahol levetkőzhetek? És főleg - tette hozzá nagy fontoskodással -, hol van az a selyemálarc, amellyel arcomat befödhessem? A bálon okvetlen részt kellennem.

(1925)

A földön ülő nő

Sarolta igen előkelő úrihölgy volt.

Már a Sarolta nevet is azért viselte, mert nagyanyját is erre a névre keresztelték valaha, amikor ama szerencsétlen mexikói császár boldogtalan felesége volt divatban. Ruháit azoknál a szabóknál varratta, akik a régi Monaszterl cég szabásait alkalmazták. A kalapdivat dolgában a legkatolikusabb királynőket követte, akik pápa öszentségétől aranyrózsát kaptak. A cipő ügyében eszébe sem jutott követni a táncosnők divatját; mindig valamivel nagyobb volt a cipője, mint a lába, mert így látta azt a tekintélyesebb grófnékon is, akiknek eszük ágában sincs udvarlóikat a cipőjükből megitatni. Harisnyáit lehetőleg maga kötötte (ezekben a saját kötésű harisnyákban érezte magát szerencsésnek), miután a harisnyakötés teljesen kiment az országban a divatból. Amikor az újságban végigböngészte a hymen- és gyászrovatokat, valamint az apróhirdetéseket (amelyekben mindig a legmulatságosabb dolgokat lehet találni), olyan pápaszemet tett fel az orrára, amilyen pápaszemben a Bibliát olvassák azok az öregemberek, akik sokat vétkeztek életükben. Szőke volt, mint a későn nyíló sárga rózsza. Az arcát fagyaltnak is meg lehetett volna enni, és a kezén a körmök egyetlen jellel sem mutatták, hogy azokkal vakarózni és hasonló dolgokat elkövetni szokott. Mégis, mindeme előkelő tulajdonságok mellett: Saroltának volt egy leküzdhetetlen szenvedélye: szeretett a földön ülve enni, ebédelni, sőt leginkább kávézni, amely táplálkozás a legfontosabbnak mondható némely nőnél.

Hiszen tudott ő az asztalfőn ülni, mint valamely virágokkal teli váza, amely arra látszék teremtetve, hogy jobbra-balra illatozzon. Értette ő az asztal alatti virágnyelvet is, amikor ételtől és bortól felhevült férfiak mindenféle idegen női lábaknak telegrafiroznak. Tudta, hogy mit jelent az a jeladás, amidőn pohárkoccintásnál a poharat tartó komoly, nagy, mindig csak intelemre való férfi mutatóujjak összeérintkeznek a nő játékos mutatóujjaival. Nagyon is tisztában volt annak a ténynek jelentőségével, hogy milyen bájos reménységeket ébreszt fel abban a férfiúban, akinek tányérjára a maga tányérjából helyez falatot. Sőt ahhoz is értett, hogyan kell bornemissza férfiakba pohár borokat diktálni: tudniillik saját kezűleg önt a poharukba. De mindamelllett az volt a szenvedélye, hogy a vendégek eltávozása után, levetvén díszruháját, fűzőjét, meztelen lábára bőséges papucsokat vonva, haját megfosztván a virágdíszről és arcát az úgynevezett tündöklő mosolytól: a szőnyegre telepedjen, és a szobalányától a kávéibriket kérje, amely rózsás volt, amilyent a vidéki vásárokon tót edényesek árulnak.

A kávézás egyedül nem mulatságos dolog, még ha a földre telepedik is kedvéért a kávézó. Szerencsére volt a háznál mindig egy öregasszony rokon vagy kimustrált dajka, aki ebben az időben előkerült valamely hátsó kamrából, ahol eddig hamu volt az esővízben, vagy pedig kilépett valamely ruhaszekrényből, ahol olyan ócska alsószoknyaként lógott, amely szoknya a legközelebbi időre portörőrongynak van kiszemelve. Előjött az öregasszony, mint az A betű, amelynek egyik szárát duhaj legények letördelték valahol, valamerre. Beszállott a szobába, mint egy vén légy, amely az első őszi fűtésnél felébred valamely sarokban. És sohasem lépett másfelé, mint arra a tarkabarka, rongyokból szőtt szőnyegre, amelyet téli estéken készítettek a szolgálók, hogy a ház asszonyának vendégei előtt legyen mivel dicsekednie. Utóvégre: perzsa-szőnyeg akad másfelé is, de otthon szőtt szőnyeg a legnagyobb ritkaság a pesti lakásokban. És az öreg rokon lehuppant Sarolta mellé, mint egy földre ereszkedő papucs, mint a pókháló, amelynek a sarokban van a helye.

Mit tudjátok ti, páholyokban, koncerteken éldegélő, gőzhajók habfehér kéményei alatt andalgó vagy expresszvonatok dohánybarna zsöllyéiben ábrándozó nők, hogy mit jelent az csendes délután (midőn a vendégsereg z sivajgása, cukros köszöntgetése, lelkes kalaplengetése már

elmúlt a lépcsőkön) a szőnyegre kuporodni, és egy öreg rokon mesemondásait hallgatni az előszobában felakasztott kabátokról, kalapokról, ernyőkről, sétatálcákról, botosokról, kalucsnikról! Mennyi mindent tud egy ilyen jelentéktelen öregasszony például a férfiak kalapjairól mondani! A kalapok állásáról, alakjáról, színéről, a karima hajlásából, a kalap bevágásából vagy félrecsapottságából egész élettörténetét el tudja mondani a kalap tulajdonosának. Meg tudja mondani az előszobában függő kalapról, hogy búra vagy öröme született-e. Sőt még azt is kitalálja a kalap karimájából, hogy a nőknek pénztelen lovagja vagy gazdag hódolója a kalaptulajdonos... És a felöltő, amikor kibújt belőle a gazdája: árulkodóbb lesz egy elcsapott cselédnél! Nem gombolkozik össze ez a felöltő az előszoba fogasán, amíg tulajdonosa odabent az ebédlőben a levesmérő úrnő rubintos kezét és a rákleves felségességét dicséri. Ő, a felöltő megmondja az igazat széllélelélettségéről, léhaságáról, panyókára vetettségéről, kigyúrt zsebeiről, lompos gallérjáról. A felöltő elmondja azoknak a háznak az illatát, ahol erős pacsulit használnak a fürdetlen nők, valamint elmondja azokat a kártyaházakat is, amelyekben hajnalig kell gazdájára várakoznia, amíg az utolsó krajcárját is elveszti... Talán a sétatálcánál észlelhető némi kutyahűség azokhoz a férfiakhoz, akiknek oldalán az életben annyi mindenféle utat megtesznek. Ezek a sétatálcák legfeljebb annyit hajlandók elárulni a múltjukból, amit letagadni nem lehet: a kocsikerekék nyomait, amelyek abból az időből maradtak rajtuk, amikor valamely kerék küllői közé akaszkodtak, hogy ilyenformán állítsák meg a kocsit, amelyen a drágalátos hölgy el akart zónázni. Ugyancsak kénytelenek bevallani a verekedéseket, amelyekben itt-ott részt vettek, amikor más botok fenyegetőleg emelkedtek feléjük. De konokul hallgatnak a sétatálcák például arról, hogy mely ablakon vagy ajtón kopogtak éjszaka.

Mondom, Sarolta igen előkelő úrihölgy volt, de olyan volt a természete, hogy mindent akart tudni a férfiakról, akik udvarolni jártak hozzá. Ugyanezért a földön üldögélve és kávézgatva nem vette rossz néven, ha az öreg rokon asszonyosság vagy mihaszna dajka elmesélgette azt is, hogy mit talált például a köpönyege zsebében, mialatt azok az előszobában függtek. A kövérebb urak hordtak például fogpiszkálót is a köpönyeg gyufazsebében: a rendesebb urak zsebéből sohasem hiányzott a gyújtóskatulya, amellyel a sötét lépcsőkön világítanak maguknak; a köpönyeg zsebében fülelő kesztyűkről pedig teljes bizonyossággal meg lehetett állapítani viselőjük jellemét. Ezek a kesztyűk olyan csacsák voltak, mint valami bábaasszony. Kifecsegték mindent, a sóhajástól kezdve addig az időpontig, amíg tulajdonosaik kezében csak amúgy lengedeznek, és dísz és előkelőséget jelentenek. Voltak olyan léha, komolytalan kesztyűk, amelyeket tulajdonosuk talán sohasem húzott kezére, csak éppen hencegni tudtak az utcán. De voltak olyan kesztyűk is, amelyekről messziről látszott, hogy gazdájuk valóban azért viselendi őket, hogy kezét a szennytől, tisztátalanságtól megóvjá.

...Egyszer éppen ilyen jól kicserzett bőrkesztyűt forgatott volna kezében Sarolta a földön üldögélve, amely kesztyűt az öregasszonynak már nem volt érkezése visszacsémpészni a megfelelő kabátba. A kesztyű elmondta, hogy tulajdonosa igenis komolyan veszi őt. Minden alkalommal a kezére húzza, amikor az utcára kilép; igaz, hogy nem gombolja be, csak amúgy gavallérosan kravátlit csinál belőle a csuklója fölött. Sarolta a szőnyegen üldögélve, töviről hegyire kikérdezte a kesztyűt a maga tennivalóiról, mikor hirtelen kopogtatás hallatszott az ajtón, és a simogató asszonykéznek már nem volt ideje megszabadulni a dédelgetett férfikesztyűtől. A kesztyűtulajdonos belépett, és csodálkozva látta saját kesztyűjét a földön üldögélő Sarolta kezén:

- Ugye, azt hitte, hogy csak a kesztyűjét felejtette itt? - kérdezte Sarolta megértő mosolygással.

A férfiú a felöltő zsebéhez nyúlt:

- Azt hiszem, egyéb nem hiányzik.

- És a szíve? - kérdezte Sarolta. - A szíve, uram, amely visszahozta?

A férfiú bevallotta, hogy a szíve is itt maradt, és annak megkeresése végett letelepedett Sarolta mellé a szőnyegre.

(1925)

Ne olvassunk idegen leveleket

Miután a postáskisasszony már minden titkot megtudott a városkában, éppen a kezébe kerülő levelek folytán elhatározta, hogy most már maga is akcióba lép. Pesten, egy katonaszabónál aranyzsinóros, tisztí blúzt varratott magának, amely testhezálló volt, ezenkívül barna haját sütni kezdte, mert már javában szerelmes volt Konyec úrba. Konyec úr arról volt nevezetes a postáskisasszony életében, hogy egy külföldi grófnővel levelezett. Mindennap írtak egymásnak, a postáskisasszony mindennap elolvasta leveleiket. Meg lehetett attól bolondulni, ahogyan Konyec úr a tollat forgatta. De megrázkódott az emberben a lélek is, amikor a grófnő válaszait olvasta. A postáskisasszony olyan szerelmes volt, hogy már aludni sem tudott éjszaka. Boldogtalan volt mindaddig, amíg Konyec úr déltájban beállított a hivatalba. Személyesen hozta mindig finom papiroson írott levelét, és a kezébe adta a postáskisasszonynak: „Kérem a legelső postával...” A suta, tanáros Konyec - aki valaha nevelő volt ama ausztriai grófi háznál, észre sem vette a postáskisasszony aranyzsinóros blúzá, sem kifodrozott haját. Miután átvette a levelet, amely rendszerint már ott várakozott rá a postahivatalban, gólyalépésekkel sietett haza, hogy átadja magát a levélolvasás gyönyörének. A postáskisasszony ugyanezt cselekedte Konyec levelével, s így sokáig zavartalanul édegeltek a kisvárosban.

Történt, hogy Konyec úr vacsorára volt híva egy helybeli polgár névnapjára, másnap elaludt, és nem jelent meg a szokott időben a postahivatalban. Harmadnap is csak későn jött, és a postáskisasszony nem győzött eléggé csodálkozni Konyec levelének rövidségén.

Baj van! - mondta magában a postáskisasszony, és rövid puhatolózás után megtudta, „hogy ama névnap vacsorán történt valami. Konyec a helybeli tanítóné szomszédságába került. Ennek a menyecskének az a híre volt, hogy tréfából benyúlni szokott a férfiak zsebébe. Nyilván kihúzott valamely amulettet Konyec úr zsebéből is.

A levelek mind rövidebbek és mind ritkábbak lettek. Konyec úr három-négy naponként fordult meg a postán, nyilvánvaló volt, hogy hol tölti idejének többi részét. A postáskisasszony olyan szomorú volt, hogy egy kanál vízben is meg tudta volna fojtani a kacér tanítónét. Mikor senki sem látta, sírdogált is. Ügyet sem vetett már a városka többi levelére, mindig a Konyec úr és a messzi grófnő levelezését kereste, de hajh, azt mind ritkábban találhatta. A tanítóné olyan szemérmetlenül nevetgélt a postahivatal környékén, mintha tudomása volna arról, hogy a postán egy szív csaknem megszakad.

Megint jött levél Ausztriából, de ezért már Konyec úr nem is jelentkezett. A postáskisasszony elolvasta a levelet, tele volt keserű szemrehányásokkal, már amint a megcsalt nők a világ fennállása óta írni szoktak. Konyec úr, mintha csak érezné, hogy miféle levél várja a postán, az utca túlsó oldalán járkált, pepita bokavédőt viselt, mint a szerelmesek szokták. A városkában azt beszéltek, hogy az utóbbi időben a cigányokkal is összeadta magát.

A postáskisasszony nem bírta tovább ezt a helyzetet. Egy este, hivatalos idő után felkapta aranyzsinóros blúzá, és hajadonfővel elrohant a hivatalból. Egyenesen a város végének tartott, ahol tudomása szerint Konyec úr lakik. Benyomult a bogárhátú házikóba, be a kis, gerendás szobába. Konyec úr szappanos vízben áztatta a lábát, és meglepetten nézett.

- Csak azt akarom mondani, hogy levele jött - kiáltott fel keserves hangon a postáskisasszony, és a levelet az asztalra csapta. Aztán leroskadt Konyec úr mellé egy székre, és olyan zokogást csapott, hogy még a szomszédok is felébredtek.

Szegény postáskisasszonyt ezután elhelyezték a városkából, de még sokáig emlegették:

- Aranyos blúza volt. Szerencsés fickó ez a Konyec.

(1925)

Z. A. udvarhölgy szeszélye

Kalandffy, aki állítása szerint valamikor testőrtiszt volt a bécsi udvarnál, egyszer azt mesélte:

- Mikor meghallottam, hogy a császár végleg búcsút mondott Bécsnek, a Burghofnak és mind-azoknak a kastélyainak, ahol az esztendő bizonyos szakait töltötte, amint ezt orvosok előírták - elhatároztam, hogy felkeresem még egyszer ezeket az épületeket, amelyeknek ebédlőiben, persze csak a „kisebb táblánál” jó darabig szerencsés voltam bal oldalról ülhetni Z. A. grófnő, Erzsébet királyné udvarhölgye mellett.

Mondhatom, hogy nem bolondság a bal felől való ülés, amint ezt már Mesmer, ama tizenkilencedik századbeli orvos és varázsló is kitalálta. Bal oldalról inkább tudunk hatékonyságot gyakorolni a nők érzelmi világára. És bal oldalról könnyebben magnetizálhatom a palackban lévő vizet, amelyet hölgyem majd gyanútlanul elfogyaszt, hogy soha többé ebben az életben meg ne feledkezzen rólam.

Természetesen lóháton utaztam, amint egy régi lovastiszthez illik.

Lovam valódi Gidrán csikó volt, és Mödlingben, amikor ama régi harangtoronnyal szemközt lévő serházban éppen az új kocsmárosnétól tudakozódnék a régi serméről felől, porral fedett utazóhintó nagy ostorpattogással fordul be a kapun.

*

A harangok a veres hasú toronyban ugyanolyan hangon szólaltak meg, mint akkoriban, mikor ezen a tájon az udvari tisztek fehér köpönyegében járkáltam; az útihintóból Erzsébet királyné szemérmes és óvatos lendületével a földre ereszkedett egy úti köpenyes, fekete fátyolos hölgy, aki bal kezével kis csontlegyezőt tartott arca elé. Hála istennek egészséges, ép szívem van, nem szokott az megdobbanni minden csekélységtől, de ebben a pillanatban azt éreztem, hogy szívem van. A kocsiról leszálló hölgy nem volt más, mint Z. A. grófnő, aki udvarhölgy korában leginkább közelíté meg valaha azt az ideált, amelyet mi, férfiak, a láthatatlan királynéről tápláltunk.

Z. A. grófnő karcsúságából állapítottuk meg, hogy milyen karcsú dereka lehet a királynénak. Az ő fájdalmas modora, halk járása, nesztelensége és lehulló falevél módjára tévedező kézmozdulata: értette meg velünk, hogy akinek a királyné környezetében van szerencséje szolgálhatni: az igyekszik öfelségét cipőjétől kezdve kalapjáig utánózni. Pedig sohasem hallottam, hogy a királyné elajándékozta volna valamely ruhadarabját. Tépést csináltak azokból a kórházak részére.

Tehát Z. A. grófnő állott előttem az „Arany Golyó” udvarán. Különösnek találtam, hogy civil ruhában kell jelentkezni az egykori udvarhölgy előtt, egy ideig nem tudtam, hogy mit csináljak zergetollas vadászkalapommal, valamint bokáimmal. De az udvarhölgy kegyes volt - nem jutott eszébe megkérdezni, hogy a kapitány hová tette régi egyenruháját. Egyéb baja volt:

„Amikor eljöttem a kastélyból - mondta sírós hangon az udvarhölgy -, dehogyis gondoltam, hogy oda többé nem fogok visszatérni. Ott hagytam némely ruhámat meg egyéb apró női dolgokat, - zo, kleine Zachen - amelyek elutazásomkor feleslegesnek látszottak. No meg babonáságból is a szekrényben meg a fiókban felejtettem őket, hogy valaha megint visszatérhessek az udvarba. Ugyebár, kapitány úr, lesz szíves elkísérni Lainzba, hogy az engem illető holmikat visszakaphassam?”

Bár az „Arany Golyó” új kocsmárosnéja már kezdte méltányolni hő érdeklődésemet, amellyel elődje iránt tudakozódtam: az udvarhölgy kérésének nem mondhattam ellent. Gidránomra pattantam, és az utazókocsi mellé szegődtem.

*

A császár lainzi kastélyában éppen azt az öreg kapust találtuk, akit fiatal korában az én protekcióból kifolyólag alkalmazott Pálffy gróf, a főlovászmester, először csak második kocsisnak, később pedig őfelsége kocsisának, aki ilyenformán egész nap útra készen, díszruhában és ostorral a kezében üldögélt a hadsegéd előszobájában, a csengetésre várva. Semmi akadály sem volt tehát a kastélyba való bejuthatásunknak, sőt az öreg Franci még azt a harangot is megszólaltatta a tiszteletünkre, amellyel a legbensőbb udvari személyzetnek szoktak jelt adni a kis táblánál való terítéskor. (A külső személyzet, így még a komornyikok és szobalányok is: kocsikon a bécsi Burgba jártak ebédelni és vacsorázni, mert a lainzi konyha sokkal kisebb volt, mintsem ennyi léhűtőre főzhetnének. Azonkívül olcsóbb is volt a bécsi Burg konyhájára küldeni a lainzi cselédeket, miután a Burgban naponta úgyis ezer ember számára főztek.)

Z. A. grófnő nyomban átvette régi birodalmát, az első emeleti helyiségeket, ahol valamikor udvarhölgy korában éppen a ruhásszekrények legfelsőbb felügyeletével volt megbízva, és a fenyőfából készült ruhafogasokra felírta szép hosszúkás, guvernántos betűkkel a kis főhercegnők neveit. A kis főhercegnők azóta megnőttek, de az írás még mindig frissiben mutatta, hogy Mária Elizabeth vagy Caroline gyermekruhácskáit mely ruhásszekrénybeli fogasra kellett volt akasztani a frájjoknak.

- Úgy veszem észre, hogy sok mindenféle hiányzik - mondá Z. A. grófnő az első áttekintésre. - A felséges asszonynak legalábbis három tucat alsószoknyája volt, téli és nyári, amelyet a burgbeli mosókonyhából mindig tucatonként küldtek utána, akármerre utazott a világon. Ugyancsak a burgbeli mosónőknak küldte el a felséges asszony a mosnivaló ruháit még Korfuból is... Sok hiányzik.

Bevallom, hogy nem tudtam kellően felháborodni az alsószoknyák eltűntén - hiszen egész idő alatt bal oldalán foglalkozhattam az udvarhölgygel; szinte hallani véltem szíve dobogását, amikor a ruhásszekrények felnyitogatásánál segédkeztem neki. Annak idején nemhiába tanultam meg Mesmer professzor úr tudományát, magnetizmusom hatni kezdett, amikor titkon, egyhüvelyknyi távolságból bal kezem belső tenyerét néhányszor elvontam az udvarhölgy szoknyája mellett. Magnetizmusom olyan erős volt, hogy a csokrok, kötések, görcsök felbomlanak vala alsóruhája zsinórzatán, de akkoriban már Z. A. grófnő is behódolt a modern divatnak, és többnyire gombokat viselt azokon a helyeken, ahova a régebbi korban az alsóruha felejtethetetlen csokrait helyezték. Egy kézrántással fel lehetett oldani ezeket a csokrokat.

Z. A. grófnő a szekrényekben való kutatást abbahagyta, mert megtalálta azt a ruhát, amelyet valaha Erzsébet királyné testén megcsodált, amelyet talán a legkarcsúbb nő sem viselhetett volna a monarchiában a királynén kívül. Fekete lovaglóruha volt ez, tüneményes uszályal, amelyben valaha Erzsébetünk Káposztásmegyeren lovagolt a falka mögött.

- Kapitány, vonuljon vissza! Ezt a ruhát valaha nekem ajándékozta a királyné. Kíváncsi vagyok ajándékára - mondá most az udvarhölgy, mire én ujjam végét jól kiráztam, hogy vége legyen annak a magnetikus folyamatnak, amely ehhez a hölgyhöz fűzött. Csak a küszöbről néztem vissza, hogy még egyszer szemügyre vegyem az öltözőszoba tükreben álló alakot. Z. A. átszellemült volt a ruhapróba előtt.

*

Nem tudom, hogy említettem-e már, miszerint ősre járt az idő, legyeket találtam még Ferenc József dolgozószobájában is, ahol a ruhapróbát szándékoztam kivárni. Az Öregúr pedig nem volt barátja a legyeknek, mert mindig ama magyar alföldi utazására emlékeztette őt, amikor négylovas hintón vágatott végig Szegedtől Pestig, és útközben Rózsa Sándor haramiavezér legényei tulkok gulyáit, marhák csordáit, csikók méneseit hajtották elébe, hogy vágatásában feltartóztassák, és a marhákat legyek, göbölők, repülő férgek kísérték, amelyek átrepültek Ferenc József hintájába...

Itt, a tintacseppes, zöld posztós, egyszerű íróasztal mellett, a forgatható széken üldögélve éppen elgondolkoztam azon, hogy milyen kevés fáradságába került volna az Öregúrnak az okmány aláírása, amelyben engem báróvá vagy gróffá kinevez, hogy most egyenrangú lehetnék Z. A. kisasszonnyal: amikor víz csobogását hallottam az emelet azon részéből, amelyben hajdanában Erzsébet királyné lakott. Csakhamar rájöttem a vízesés okára. Z. A. a ruhapróbával kapcsolatosan fürdőt is készít magának a királyné egyszerű, pléhkádjában.

*

Körülbelül félóra múlva nyílt az ajtó Ferenc József dolgozószobáján, amely ajtót azelőtt csengetés nélkül még a felséges asszonynak sem volt szabad kinyitnia. Ő volt - Erzsébet volt: karcsú, mint a legjobb gondolat, amely valaha az embernek eszébe juthat: bánatos, mint az a hölgy, akit édesanyánk sírhalmához vezetünk, hogy ott örök hűséget fogadhassunk vele: megejtő, mint az a látomás, amelyet Mária Terézia egykori gárdistái vártak, amikor öregségükre visszavonultak valamely magyarországi udvarházba, és az őszi ködben elborongtak ifjúságukon... Minden magnetizáló hatalmam, bűvös erőm, varázsló képességem cserbenhagyott, amikor Z. A. grófnő a királyné lovaglóruhájában a szobába lépett. Én kerültem varázslatba, és habozás nélkül térdre borultam a tünemény előtt.

- Vajon Ferenc József is ezt tette volna? - kérdé elfogódott hangon hölgyem, amint alázatosan lehajtott fejemet tenyere belső felével megsimogatta. (Fejem akkoriban már kezdett hasonlítani a koronázás évében vert ezüstforintosokhoz.)

- Nem - mondtam hirtelen talpra állva, uralkodónk iránt érzett hűségemben. - Ferenc József csak az imázsámulyon térdepelt.

A tündöklésében mindazon tükrökben külön megnézegette magát, amely tükrök a kastély falain találhatóak voltak. És egyetlen tükör se mondott kellemetlenséget, mindegyik csak dicsérni tudta őt, mint akárcsak én, a feltámadt lovag, aki már arra sem ügyeltem, hogy bal oldalról folytassam titkos tudományomat. Hiszen én jutottam az elvarázsoltak sorsára.

Az utolsó tükörnél, amelyben Z. A. udvarhölgy magát alaposan, tetőtől talpig megnézte, szegény alakomnak is jutott egy pillantása.

- Csak most veszem észre - monda, hogy a kapitány civil ruhában van, mint valami vasárnapi boltossegéd!

Csodálkozva néztem végig vadászöltözetemen. Eddigél kifogástalan utazóruhának véltem ezen öltönyömet, sok földet bejártam szarvasbőrös nadrágomban, valamint kifogástalan zekémben. A fogadónék sehol sem emeltek kifogást ruházkodásom ellen, sőt némelyek még méltányolták is azt a turbános török főt, amelyet nyakkendőmbe tűzve viseltem.

Az egykori udvarhölgy legyezőjével eltakarta a bal arcát, és így folytatta:

- Lehetséges, hogy ez az öltözködés megfelel a hegymászók, országútfalók, határköveken pihenők, fára mászók, barlangkutatók és egyéb turisták ízlésének, de én már csak azt gondolom magamban, hogy egy volt udvari tisztnek az öltözetében is ki kell fejezni, hogy valamikor

nem tartozott a vasárnapi kirándulók sorába. Maga most már könyvelő is lehetne a kanálison túl, a Táborstrasszén.

*

Úgy éreztem, hogy ebben a percben végleg elveszítettem minden magnetikus hatalmam, amelyet valaha Erzsébet királyné udvarhölgye felett birtokoltam. Az udvarhölgy hosszas távollét után ismét behozta azt a levegőt, amely a császári várkastélyok falaiból kiárad, ismét érezte talpa alatt a páratlan szőnyeget, talán a viszontlátás örömeiben meg is hempergőzött a királyné elárvult ágyában, fürdőkádjába beszállott, és ruháját magára öltötte, amit életében nem merészelt volna megtenni... Mit kellett tehát cselekednem, hogy hatalmam e sohasem felejtett hölgy felett visszanyerhessem?

Miután a kastélyban tiszt koromban meglehetősen tájékozott voltam, tudomásul bírtam arról a ruhásszekrényről, amelyben az Öregúr vidéki tartózkodásához illő ruhákat őrizték. E ruházatok között a legmagasabb rendfokozatú egy dragonyos ezredesi uniformis volt, mert kedvenc dragonyosait még Lainzban sem felejtette. Miután rendbe szedtem arcomat öfelsége borotváló és borbélykészletével, amelyet az öltözőszobában találtam, felöltöttem az ezredesi uniformist, térdig érő köpenyeget választottam ki a ruhatárból, valamint azt a nagyszabású tiszti sapkát, amely igen hasonlított a bécsi fiákeresek kürtőkalapjához. Emígy felöltözködván: jelentkeztem Z. A. grófnő előtt, aki éppen a királyné imázsálmolyait próbálgatta ki.

- Ezredes! - monda meglegedetten az udvarhölgy. - Most már valóban nincs kifogásom az ellen, hogy hintóm mellett lovagoljon.

Francinak, a régen ismert kapusnak egy kedélyes barackot nyomtam a fehér fejére. Az ilyen régi udvari szolga jobban örül az apró bizalmaskodásnak, mint a borraivalónak.

(1925)

„Még ma megölöm magam”

Álomházi, aki csak olyankor tartózkodott Pesten, amikor falusi birtokát előntötte a Tisza, tavasszal és őszkor - amidőn is Álomházi napközben többször megolvasta a nadrágzsebében csörgő aprópénzt, arra nézve, hogy nagyobb vagy kisebb lesz-e a birtoka az árvíz elmúlása után - az „Úrikalap”-hoz címzett fogadóban lakott, és éppen úgy unatkozott, mint a legtöbb vidéki ember. Barátságot kötött a régi fogadók őrangyalával, a kapussal, és megosztotta a portás teendőit. A fogadó kapujában üldögélve: gyakran felelte a kapus helyett a kérdezősködőknek, hogy X. vagy Y. szállodai vendég a szobájában tartózkodik-e, vagy pedig éppen most ment át a borbélyhoz vagy a trafikba.

Reggelenként első teendője volt szemügyre venni az újonnan érkezett vendégek névsorát, és nagyon örvendezett, ha egy ismerős név bukkant fel az új vendégkoszorúban.

- Hát él még az öreg Cimbus, aki már fél tizenkettőkor zörgetni szokta a tányérját a leves után? - mondogatta elmerengve egy névnél.

(Az öreg Cimbussal ő sohasem beszélt, csak látásból ismeré, mégis úgy tekintette, mintha barátja volna.)

És este, amikor a vonatok indulni szoktak az ország különböző tájai felé, őszinte szomorúsággal vette tudomásul, hogy ez vagy amaz elutazik a fogadó lakói közül.

- Csak vasúti szerencsétlenség ne érje útközben - mondá bizonyos balsejtelemmel. - És kérdés, visz-e magával elég elemózsiát, mert a vasúti restaurációk éjszaka nem úriembernek valók.

Ezek után nem csodálható tehát, hogy Álomházi falusi birtokos, agglegény, egykedvű, kis igényű, csendeske, negyven és ötven év között laboráló, bajsát keresztbe fodorítgató, haját két kezével is simára gyaluló, nyílt tekintetű és macskanadrágos, mindenre kíváncsi de nem tolakodó modorú, megszokott nád karosszékekben üldögélő és egykori fogadói szobájához, a numero 10-hez ragaszkodó férfiú: szolgálatukra állott azoknak a vidéki hölgyeknek is, akik a múzeumok és képtárak megtekintése, valamint apró bevásárlásaik végett néhanapján Pestre jöttek. Álomházi úgy tűnt fel ezen hölgyek előtt, mintha személyes ismerősei volnának az öreg múzeumi bakterek, valamint a pincérek a „Szőlőfürt”-nél, ahová délelőtt villásreggelire bekísérte a hölgyeket. („Hétfő van - mondá Álomházi -, ma friss a bécsi virsli, mert vasárnap elfogyott.”) A selymes-, ruhás- és kalaposboltok kiszolgálóival pedig olyanformán beszélgetett, mintha tegnap tette volna itt utolsó, nagyobb megrendelését. A férjek is bizonyos megnyugvással bízták Álomházira hölgyeiket, amíg maguk üzleti dolgaik után futkostak, mert nyilvánvaló volt, hogy Álomházi nem ülteti fel a nőket olyan villamoskocsira, amely a Keleti pályaudvar felé visz, ha a nők a déli vaspályához igyekeznek.

*

Kisvárdán és Szentmártonban tehát mindig akadtak újságolvasók, akik a *Vízállás* című rovatot tanulmányozták abból a szempontból: vajon Álomházi falusi birtoka víz alá került-e már? Ha a jegyzék azt mutatja vala, hogy Szolnoknál a Tisza már eléri a gátak magasságát: a vidéki urak így szóltak feleségeikhez, leányaikhoz:

- A legjobb időt választjátok, ha bevásárlásaitok végett most mentek Pestre. Álomházit okvetlenül megtaláljátok az „Úrikalap”-nál.

Ilyenformán érkezett Pestre egy reggelen Kalandosné, egy vidéki asszonyság, aki a viláért sem azért pakolt fel X.-ben a vonatra, mert Álomházi Pesten van, hanem azért, mert Y.-ban az unokatestvére, Virág kisasszony is erre az időre jelentette levelében Pestre való megérkezését. A két hölgy minden tavaszkor és őszkor Pestre jött, valóban csak a véletlen műve, hogy ugyanekkor került víz alá a Tisza-parti kis gazdaság is.

Álomházi reggeltől estig járta a hölgyekkel a várost.

Kalandosné, miután barna, éjszemű, kifogyhatatlan kedélyű és nyugtalan természetű hölgy volt, fekete ruhát és a fekete ruhához való apróságokat keresett Pesten! Ah, mennyi omnibusz elment odáig Buda felé, amíg egy kalapra vagy napernyőre kellően meg lehetett alkudni, mialatt Álomházi az utcán várakozott, mert a férfi ártalmas jelenség az alkudozásnál! És Kalandosné még azt is megtette, hogy vásárlás nélkül jött ki három-négy boltból, mire Álomházi megjegyzé magának azokat a boltokat, ahol alkudni nem lehet.

- Soha többé nem hozok ide egyetlen vevőt sem - fenyegetőzött Álomházi.

Virág kisasszony viszont ama szőke hölgyek közé tartozott, akik néma közöny alá rejtik mondhatatlan epedésüket. A szájának hallgatást tudott parancsolni, a kezének hűvösséget rendelt, és a lábát messzire elvonta a „Szőlőfürdő”-hoz címzett vendéglőben a maga széke alá, amikor a villásreggeli ideje elkövetkezett. Ne higgye ez a vőlegényi zsakettbe öltözött Álomházi, hogy az ő kedvéért jött vala Pestre. Igaz, hogy érzelmeit, érzékenységet mégse tudta vala egészen elrejtteni pesti mulatozása idején, mert mindig kék szalagos kalapokat és habos, fehér fátylakat keresett a fővárosi boltokban. És olyan szűk kesztyűket vásárolt, hogy estig sem tudta levenni őket. Az ujjait az új kesztyűben nem mozgathatta kellőképpen. Álomházi ezért céltalanul rendelte a legszaftosabb kolbászokat, marhahúsokat a megfelelő helyeken, Virág kisasszony nem tudott enni.

Este volt, amikor Álomházi két hölgyét letette az „Úrikalap”-hoz címzett fogadóban, maga pedig azon kezdte törni a fejét: vajon mely csendes kiskocsmát válassza ki a környéken arra a célra, hogy benne és fél messzely bora felett a napi eseményeken elgondolkozzon?

*

A „Világkaland”-hoz címezett, nem is messzire eső bormérésre esett a választása, már éppen indulóban volt, amikor a numero 10-en kopogtattak. A főváros legjobb fogadói portása lépett be sapkája ünnepélyes levételével, és egy összegyűrt cédulát nyújtott át Álomházinak, amely cédulára jó gazdasszonyos betűkkel ez volt írva:

„Még ma megölöm magam!”

A portás eltűnt az ajtó mögött, Álomházinak annyi ideje se volt, hogy megkérdezze bizalmasát arról, hogy a szőke vagy a barna nő küldte-e az üzenetet. Megolvasta az aprópénzt zsebében, és úgy döntött, hogy csak a barna nő lehet a nagymosáshoz inkább illő cédula írója. Kopogtatott tehát Kalandosné ajtaján...

- Igen, megölöm magam - kezdte a szenvedélyes asszonyság -, mert szerelmes vagyok egy a vidékünkön állomásozó lovastisztba, és az nem viszonozza érzelmemet.

Álomházi megrökönyödve hallgatta a vérforraló hölgyet, aki már mindent előkészített asztalán, hogy a búcsúlevelet megírja.

- Sürgönyözni fogok a férjének! - fenyegetőzött Álomházi.

- Azt majd csak akkor teendi, ha halálom bekövetkezett. Nem akarom szegény, jó uramat hiábavaló utazással fárasztani - felelé az asszonyság.

Álomházi darab ideig szinte megkövülve állott helyén, mert ilyen körülmény még nem fordult elő eddigi praxisában. Ő még senkit sem látott meghalni, és ugyanezért a halál, mint valamely messzi ismeretlenség mutatkozott előtte, amely távolságra ráérünk gondolni nyolcvanéves korunkban. És talán éppen azért, mert ilyen naiv tudatlansággal ismeré csak a halál gondolatát, így szólott:

- Hát ha meg akar halni, kedves asszonyom, nekem ez ellen nem lehet semmit sem tennem. Csak arra akarom figyelmeztetni, hogy mostanában nagyszerű cirkusz játszik Pesten. Oroszlánokat és tigriseket kergetnek a manézsba kutyaverő ostorral. Azt gondolnám, hogy ma este nézzük meg Henry oroszlánidomítót, vidéken úgysem láthatni ilyesmit.

- Megölöm magam a tiszt úrért, de a cirkuszba elmegyek - felelt rövid habozás után az asszonyság.

És elővette új ruháját, amelyet éppen öngyilkossághoz akart magára öltetni.

*

Hogy történt, hogy nem történt: Kalandosné a cirkuszi előadás után életben maradt. Másnap újra hármában járták a várost: Kalandosné, Virág és Álomházi. Virág olyan hűvös volt, mint egy apáca: csak éppen azért borította el néha vérhullám az arcát, mert újonnan vett cipője szorította. Így ült a „Szőlőfűrt”-nél, hogy nem találta fájó lábainak helyét, és az néha összeköttetésbe került Álomházi lábaival. De viszont a kesztyű annyira kitágult, hogy enni már tudott ujjjaival, és annyi szilvát evett, mint egy gyermek. A sok szilvaevésnek meg is lett a következménye, mert estére nagyon vágyott a pihenésre. Mielőtt azonban ágynak dőlt volna, a jeles portással a következő tartalmú számolócédulát küldte Álomházi úrhoz, a numero 10-be:

„Még ma megölöm magam!”

Álomházi úr, bár nagyon szeretett volna már alaposan elgondolkozni a körülötte történő eseményeken, az aprópénz megolvasása nélkül is kitalálta a levélke küldőjét.

- Talán a cirkusz?... - kérdezte Virágot jó, becsületes módon, amikor a hölgy szobájába belépett.

Virág hűvös, bús, komoly, elgondolkozott nő módjára csak fájdalmasan mosolygott az Álomházi ajánlatára:

- Én leány létemre nem mondhatom meg senkinek, hogy miért fogom megölni magam. Szálljon a titok velem együtt a sírba. Csak azt akarom mondani, hogy végtelenül szenvedek valami ismeretlen dolog miatt.

Egyszerűen, szinte halálos komolysággal beszélt Virág, hogy Álomházi ijedtében megkapaszkodott a kilincsben. Mit mondhat egy ilyen nyugodt, mindenre eltökélt hölgynek, hogy szándékától eltérítse?...

- Talán a Nemzeti Színházba menjünk estére? Még elérjük az előadást - próbálkozott Álomházi.

- Én, hajadon létemre, nem mutakozhatom este olyan férfival, aki nem férjem, még csak nem is vőlegényem. Szegény leány vagyok, nincs egyebem jó hírnevemnél. Ezt nem áldozhatom fel senki kedvéért.

Álomházi, akinek mind e percig sohasem jutott eszébe a házasság, hirtelen így szólott vala:

- Üsse kő. Leszek a vőlegénye, ha eljön velem a színházba. És nem öli meg magát.

- Komolyan mondja ezt? - kérdezé Virág. - Ha komoly volna a szava, akkor felvenném az új ruhámat.

- Csak vegye fel az új ruháját.

Így felelt Álomházi, és régi szokás szerint megint csak méregetni kezdte az „Úrikalap”-hoz címzett fogadó piros szőnyegét, amíg az öltözködő hölgyre várakozott. „Most húzza a harisnyáját... Most köti meg az alsószoknyája zsinórját, csokrosan, bodrosan, bolondosan... Most néz a tükrébe!” - gondolgatta magában sétálás közben.

(1925)

Az esztendő kétszázhetvenedik napja

- Olyan vagyok, mint az edényes, aki abból él, hogy minden esztendőben felborul a szekere - mondá a hátam mögött egy úriember, miközben egy csintalan bajuszkájú hölgynek „tette a szépet”. - Gondoltam magamban, megnézem ezt az edényest.

*

Rezes arculatú, de meglehetősen szikár úriember volt, akinek a fodorintott bajszán, valamint a duplázódás felé hajló állán, vérmes tekintetén és szegett nyakán meglátszott, hogy az úriember életében nem vetette meg a jó falatokat, de még a falatoknál is jobb kalandoskákat. A szája szöglete olyanforma volt, hogy éppen úgy mosolyoghatott a vörös borban főzött őszi pecsenyékre, mint nők lüktető ajkaira. Szoknyák között bujkáló szeme volt. Mintha levetköztetni akarna minden nőt, aki véle szemközt jön. Sok ilyen férfiszem van Magyarországon, ahol az ételeket fűszeresen szokták elkészíteni, hogy az erős hagymától, paprikától megizzad a férfiak kopaszodó feje búbja.

Valóban ismerős úriember volt, akit abban a kaszinóban, ahol néhanapján magam is megfordultam, pajtáskodva Kecsebakinak neveztek. Ki tudná, mikor ragadt rá e tréfás név? - Kecsebaki, mint rendes férfihez illik, csakhamar odahagyta a csintalan bajuszkájú hölgyet, és mellém szegődött, mert a lófuttatásnak egy olyan programpontja következett, amely nem volt érdekesnek mondható.

- Ugyebár, azt akarod kérdezni - kezdte Kecsebaki a magyarok között megszokott szívéllyességgel -, hogy ki legyen ez a ló- és kutyaিদomító szemű nő, aki a tekintetével egyúttal a férfiaknak is tud parancsolni? Hát azt kell felelnem, hogy magam sem tudom. Őszi versenyekkor szokott megjelenni a gyepen, amikor bizonyos melankóliával nézzük, hogy röpdösnek fel csoportban a bőséges táplálkozástól fénylő tollazatú verebek a közelgő paripák előtt. Ilyenkor megérkezik ő, mindig a legutolsó divat szerint öltözve, mindig egyedül, mint a bánat, ismeretlenül és ismeretséget kerülőn. „Hogy van?” - szokta kérdezni tőlem körülbelül tíz esztendő óta, bizonyos őszi napon, a lóversenypályán, és én sohase felelhettem neki azt, hogy víg vagyok, mint a levelek sárgulásának örvendező cinke; még sohase mondhattam neki, hogy vidám vagyok, mint az az őszi kereskedő, aki az imént vett olcsón nyúl bőrt, amelyen nagyobb nyereséggel remél túladhatsz; még egyetlenszer sem beszélhettem neki másról, mint kiábrándultságaimról, boldogtalanságaimról, csalódottságaimról és szívfájdalmaimról, mert tudod, hogy így őszi időben nemcsak az egerek szökdösnek be a lakásomra, hanem a bánatok is. Az ősz lovagja vagyok.

*

Az úriember, akit manapság már kideríthetetlen okból neveznek vala Kecsebakinak: minden szerencsétlensége mellett tormás virslit evett, mellé sört ivott, elbúsuló pillantásokat vetett a tájkép felé, mélabús volt, mint a magyar urak többnyire, mielőtt az a bizonyos jókedvük kerekednék.

- Tehát többet nem tudtál meg a nőről tíz esztendő alatt?

- Még annyit sem tudtam meg valójában, amit most elmondtam felőle. Nem tudom, hogy hívják, nem tudom, hol lakik, nem tudom gondolatát... Csak annyi tudásom van felőle, hogy végtelenül jólesik, amikor így, őszi időben találkozom vele, és kérdésére néhány szóval kipanaszolhatom magamat. Olyan részvétellel tud hallgatni, mintha együtt érezne velem; olyan megértéssel ügyel szavaimra, mintha a sorsa függne tőlük: olyan melegen nyújtja a kezét, mintha a

legjobb barátom volna... Aztán elmegy, hogy egy esztendeig ne lássam. Azt hiszem, hogy azért érkezik meg pontosan az őszi versenyekre, hogy az én szomorúságaimat kitudakolja.

- Talán régebben volt köztetek valami?

- Soha. Tíz év előtt is azzal állított be a lóversenytérre, hogy megkérdezze tőlem: hogy vagyok. Az első alkalommal természetesen csak udvariaskodó formában feleltem az ismeretlen úrihölgynek. Amit már az ember ilyenkor mondani szokott. Jól vagyok, igen jól vagyok, különösen azért vagyok jól, mert egy ilyen kedves úrnő megszólításra érdemesnek tartott. Mosolygott, olyan titokzatosan, mintha mindent tudna rólam. Mosolygott csendesen, mintha szánna, hogy hazugságokkal fárasztom magam. Mosolygott, mint a jóság szokott mosolyogni a megátalkodottság felett. Aztán kezét nyújtotta, és csendesen közlé velem, hogy jövőre, az esztendő kétszázhetvenedik napján megint ráér majd megkérdezni tőlem, hogy és mint szolgál egészségem, kedvem, egyéb állapotom.

- Az esztendő kétszázhetvenedik napján? Nem tolakodás, hogy mit csinál kétszázhetven napig?

Kecskebaki nagyot nézett.

- Nem értelek... Hogy lehet azt nőktől megkérdezni, amit ők nem mondanak el maguktól? Én sohase kérdeztem nőktől semmit, mert nem számítok arra, hogy valamit megtudhassak tőlük.

*

A lófuttatás még mindig unalmas volt, nem volt érdemes miatta elhagyni a vendéglő teraszát, ahonnan látni lehetett az őszi ködöt, amely lappangva közeledik a város felé, hogy eltakarja az órákat a tornyokon azok előtt, akiknek nincs zsebórájuk.

- Természetesen női szeszélynek minősítettem az első találkozást - folytatta Kecskebaki, miközben tanúbizonyságot tett arról, hogy a szivarozást is lehet olyan élvezetesen gyakorolni, mint akár az evést és az ivást.

- A következő esztendőben, őszi versenyek idején egészen más dolgokon törtem a fejemet, mint az ismeretlen hölgyön. Feltettem magamban, hogy nyerni fogok... Amikor az esztendő kétszázhetvenedik napján sárga mezőn, sárga fák alatt és olyan tájkép keretében, amelyen csak akasztva szeretne lenni az ember: végzetesen megjelent az ismeretlen nő. „Hogy van?” - kérdezte, hogy a hideg borzongott végig rajtam. És most már nem tudtam udvariaskodva hazudozni, hanem végiggondoltam ama dolgaimon, amelyeket szentségtörés nélkül elmondhatok egy idegen nőnek... Így hát elmondtam neki, hogy van egy ismerősöm, egy hölgy, aki ha eszembe jut: a halszájka miatta a torkomon akad. Mosolygott, helyeslően bólintott, megrázta a kezemet. És elment, anélkül hogy követhettem volna.

- Ismét eljött az esztendő kétszázhetvenedik napja...

- És ő megjelent, mint a lelkipurdalás. Én a paripák játékos futását nézegettem, nem gondoltam semmi különösebb boldogtalanságra, mikor a mező végén észrevettem őt, amint ott álldogált, hogy megkérdezze tőlem, miként töltöm életemet. És én feleltem neki őszintén, megmagyarázhatatlan bőbeszédűséggel, szinte a gyónó boldogságával, amikor bűneitől megszabadulhat... Szerencsétlen házasságom történetét adtam elő. Mosolygott, mintha valamely mulatságos történetet hallana. Bólintott, kezét nyújtotta. És én megint csak nem mentem utána. Van az így néha, hogy az embernek a lábai megtagadják a szolgálatot, pedig talán a boldogságát mulasztja el.

- És azóta?

- Azóta is látom esztendőről esztendőre a kétszázhetvenedik napon. Eljön, amikor beköszönt az ősz, és én elszomorodom. Eljön a cinkéssel, a köddel, a borús hangulatokkal, a borongó gondolatokkal. Az ősz hölgye ő, és én az ősz lovagja vagyok.

Kecskebaki feltolta kalapja karimáját, hogy szeme elé illeszthesse messzelátóját, mert odalent a mezőn érdekes lófutamodás kezdődött. Halántéka fehéredett.

(1925)

„Becsali” csárda

Én még láttam a „Becsali” csárdát (valószínűleg több példányban is megvolt az országban, és a különböző vidékiek veszekedhettek a maguk csárdájának a valódisága mellett). Akkoriban arról volt nevezetes a „Becsali” csárda, hogy minden életunt vándorlegény benne akasztotta föl magát.

- Végül babonásnak kell lenni az embernek - kiáltott föl a „Becsali” csárdás, aki pedig nem volt mondható valamely érzékeny léleknek, mint általában a csárdások. Ez a csárdás, bizonyos Körkeri, mindent megpróbált már, ami egy vidéki embernek eszébe juthat. Bérelt szárazmalmot; az ártatlan verebek tüzet hoztak a nádfedele alá. Volt piacbérlő: olyan idők következtek, hogy az emberek nem tartottak vásárokat az ellenségtől való félelmükben. Megvásárolta egy koporsócsináló hagyatékát (mert olcsón adták), az elhalálozások szünetelni kezdtek. Volt házügynök olyan esztendőkből, amikor minden héten tűz volt a városkában. Volt borügynök, amikor annyi bor termett, hogy hordók híján veremkbe öntötték. Persze hogy ő volt az, aki disznót hizlalt sertésvész idején... Mikor már azt hitte, hogy mindent megpróbált, fölcsapott korcsmárosnak a „Becsali”-ban, mert azt hitte, hogy a korcsmárosnak mindegy, hogy milyen időjárás van.

Akkor aztán jöttek az életunt vándorlegények... Akárhová verte a nagy szeget Körkeri uram a padláson, istállóban vagy a ház mögötti részeken: az elátkozott vándorlegények mindenütt megtalálták. Márpedig ilyen nagy szeg nélkül nem lehet el egy városvégi korcsma. Hova akasztanak a kocsisok a lószerszámot, zaboszsákot; hova akasztaná az utazó azt a nagy köpönyegét, amelyet nem lehet a szobába fölvinni amaz esők és füstök miatt, amelyeknek szagát száz esztendő óta magába szívta a köpönyeg?

Ilyenformán aztán Körkeri káromkodással fogadott minden vendéget, híre ment a karikás módjára durrantó köszöntetésének. És minden bevezetés nélkül így kezdett beszélni a fogadji-isten után:

- Megbüntetnek, ha nem vágom le a legényt a kötélről, de megbüntetnek akkor is, ha levágom ökelmét; minek nyúlok én halotthoz, amelyhez csak a hatóságnak van joga? Most már mondja meg az úr, hogy mit csináljak? - kérdezte Körkeri, amikor őszi bolyongásaimban a kocsimat egyszer csak megállítottam a „Becsali” csárdánál. (Valóban, olyan vidéke volt a csárdának, hogy az arravaló ember hamarosan elbúsulhatta magát itt. Körös-körül reménytelen pusztaság, amelyen céltalanul vezetett végig valamely útforma, amelyet csak a helybeliek tudtak. Vajon mi van ott, ahol az út végződik? Vajon érdemes-e nekiindulni az őszi ködnek? Falábbal talán igen, de a saját lábát nem szívesen koptatja senki.)

Akkor is ott feküdt egy legény, gyékénnyel letakarva, a sárral tapasztott tornácon. Feje fölött piros tengericsövek hintáztak. Vén tyúk kapargált a lábánál. „Még kivájja a szemét!” - mondá a „Becsali” korcsmáros, és elhessegette a tyúkot. - A csárda belsejében a kéményt égették, tehát a tornácon maradtam, amíg kocsisom megetet. Körkeri kérdéseket adott föl, hogy mi járatban volnék. Vidéki korcsmáros módjára szeretett volna minden üzleti ügyről tudni. A kerítésen csupa törött bögre volt, hitvány őszi bokrok mentén egy elszerencsétlenedett eb figyelt a ház körül történendőkre. A tornácon a gyékény most zizegni kezdett, és az öngyilkos a gyékény alá húzta azt a lábát, amelyen a meztelenségre volt húzva a cipő.

- Hé - kiáltott nagyot káromkodva a „Becsali” csárdás. - Ez föltámadott.

*

Kis termetű vándorlegény volt, amolyan mihaszna forma, akiről senki sem hiszi el, hogy valami is volna a szikkadt tarisznyájában. A bajsza vereses, mint a fű, amikor az őszi eső már megöntözte. A szeme úgy karikázik, mint a pocsolya vize, amelybe követ dobunk. A kakasnak van ilyen hangja, amikor az első késvonás után kiugrik a szolgáló kezéből.

- Ejnye, de bolondot álmodtam az éjszaka! - hápogta, szemét törülgetve, mire Körkeri végzetesen rászólt, hogy a szálláspénzt fizesse meg. A legény erősködött, hogy már este fizetett, mert hiszen Körkeri be se engedte volna enélkül az istállóba.

- Lehet - mondta Körkeri. - De akasztás is volt. Azért külön kell fizetni.

Aztán hozzám fordulva, a csárdás azt kezdte magyarázni, hogy tudja már, miért támadott föl a legény. Nem késsel metszette el nyakáról a hurkot, hanem kioldozta a kötelet, mert kár lett volna érte...

- Hol van a kötelem? - kiáltott most a legény. - Az enyém, az én tarisznyámban volt.

Körkeri köpött, és egy sarokból borjúkötelet vett elő, amit a legény lábához vetett. - Most már kifelé innen, te piszkos vándorló! - dörögte, és néhányszor a legénybe rúgott.

*

Körülbelül százlépésnyire a „Becsali”-tól, szekerem utolérte a vándorlegényt, aki nyavalyásan, siránkozva, megalázkodva a szekérre kéredzkedett. A kocsis vasvillaszemeket vetett rá a süvege alól. Így dörögött:

- Nem lesz abból jó, ha akasztott emberrel utazunk.

- Szerencse, János. A csízió is azt mondja.

A legény, aki nem sokban különbözött ekkor valamely törött gallytól, amelyet az őszi szél a nyomorult akácról tépett le, a saroglyában rázatta magát, mint azok a reszkető emberek, akiket a búcsúkon lehet látni. Eszem ágába se jutott megkérdezni tőle, hogy miért kötötte a hurkot a nyakára; az ilyen céltalan fráter akkor sem tudná megmondani az igazat, ha akarná. De ő magától kezdett beszélni, amikor a „Becsali”-nak már görbe háta is elmaradozott a novemberi ködben.

- Tessék csak ide hallgatni, mit álmodtam én abban az istállóban... A mennyeknek országában jártam, és egy sirályszárnyú angyal vezetett kézen fogva. Egy szép, nagy öregember elé vitt az angyal a fényes szobában, aki megkérdezte tőlem: honnan jössz, te szegény vándorlegény. Azt feleltem neki: egyenesen a „Becsali” csárdából, ahol egy piculáért kvártélyt adott a korcsmáros a lóistállóban. Azt mondja erre a szép öregember, hogy csak menjek vissza a „Becsali”-ba, és nézzem meg, hogy mit csinál hátul az udvari szobában a korcsmáros, mert abból a szobából éjszaka világosság szokott kiáradni. Alig fordulok egyet-kettőt, már érzem, hogy megint a „Becsali” istállójában vagyok, mert a téhen olyan melegen lehelt rám, mintha megsajnálta volna a hűvös éjszakában. Nem ment ki a fejemből a parancsolat, amelyet a mennyeknek országában hallottam ama szép öregembertől. Csendesen kinyitottam az istálló ajtaját, kидideregtem az udvarra, a hátulsó kamarában valóban világosság derengett. Hát valóban ott is ült egy hosszú asztalnál Körkeri, előtte bor meg szalonna, de a falakon körös-körül akasztott emberek. Mind a négy falon, olyanformán, mint őszi vásárkor a miskolci zsidók boltjaiban a télikabátok. Ott függtek egymás mellett, kimeresztett szemmel, kitért szájjal, mintha kiáltani akarnának. A fülük lehajolva, mintha valaki a fülek közé csapott volna. A korcsmáros pedig csak ült az asztalnál, és falatozott a fehér bélű paprikás szalonnából, a debreceni cipóból, csurogtatta a bajusza hosszú sörtéi között a hideg bort, hogy fél lábra állott tőle kutya, macska,

éhes ember. Az akasztott emberek, ott, körös-körül a falakon néha megmozdultak, mintha a szél hintáztatná őket, mire a korcsmáros rájuk kiáltott, mint a kutyára szokás.

- Ott álltam az ablak alatt, tekintetes uram, és soha olyan éhes nem voltam még életemben, mint ekkor, midőn a korcsmáros a kése hegyével válogatott a szalonnadarabokban. Egyszer csak megfordul az én korcsmárosom, és kocog az ablakon: „Gyere be” - mondja.

- Amikor beléptem, akkor látom csak, hogy az udvari kamra falán nem is emberek lógnak, hanem csak mindenféle köpönyegek, kabátok, szűrők, ócska bundák, amelyeket az utasok hagyogattak itt zálogban. Nem volt azok között egyetlen jóra való kabát sem, de hát grófok ritkán fordulnak elő a „Becsal”-ban. Azt kérdezi a korcsmáros, hogy mutassam a kabátomat. Megmutatom. „No, ez nem sokat ér, de egy vacsorát megér. Aztán pedig föl kell kötni magadat a nagy szögre az istállóban.” Helyes, mondtam, úgys meguntam az életemet. De megígértem volna én egyebet is, ha abból a szalonnából ehetek. „Hát aztán nem csalsz meg?” - kérdezte a korcsmáros. „Itt van a kötél a tarisznyámban” - feleltem. „Nem szoktam tréfálni.”

- Így is történt, tekintetes uram. Olyan jóízűen ettem, mint soha életemben. Ittam a bort, hogy már az első kortynál megrészegedtem. A kenyérbél majd megfojtotta a gégémet. De én csak ettem, amíg bírtam. Mikor aztán körülnéztem, akkor már nem látom a korcsmárost a szobában, az ablak nyitva van, látszik rajta az én sáros lábnyomom. No, gondoltam magamban, olyan emberre te, vándorlegény, nem akadsz, aki a te bolond álmodat elhiggye. Bizony csak azt fogják mondani, hogy betörtél, loptál, raboltál, börtönbe vetnek... Így aztán igazán nem maradt más választásom, mint nyakamra hurkolni a kötelet, amikor a maradék bort is megittam. Tessék elhinni, nem is olyan nagy dolog az az akasztás.

*

A szekér hajtott velünk a ködben, a kocsis emberölő szemekkel nézegetett hátra, amíg aztán valóban meglátta a ködből előrontani Körkeri uramat egy nyereg nélküli ló hátán, kezében fokossal.

- Hej, te rabló, gazember, betörtél az éjszaka a kamrámba! - kiáltozta már messziről, mire a mesemondó vándorlegény ész nélkül ugrott le a szekér saroglyájából. Útját a mezőnek vette, mint valamely menekülő egér. Körkeri a cigánylovon veszettül utána. De az árokpartról még visszakiáltott:

- Így vágjon le az ember akasztott embert!

Ennél tanulságosabb dolog valóban nem történhetett velem az unalmas, őszi utazásban.

(1925)

A táncosnő és a Luca széke

(Ádventi misztérium)

Amikor az őszi ködtől, az éji fagytól a legfiatalabb varjaknak is megférriasodott a hangjuk, Szentgellérti kisasszony, amint ez idő tájt a táncosnőt nevezték: idejét látta ama Luca széke elkészítésének, amelyről majd jövődöbelijét meglátja.

*

Szentgellérti kisasszony falusi származású volt, bár erről nem szeretett beszélni a színháznál, amelynek színpadán mindenféle táncokat lejtett, amely táncok a balettmesternek eszébe jutottak. Az a verébhangos szárazmalom, amelynek nádfödele alatt Szentgellérti kisasszony valaha megpillantotta a napvilágot: bizonyára nem sejtette, hogy a falusi leányka egykor majd római bacchánsnőnek fog öltözni, ha a rendező szeszélye így kívánja.

A táncosnő kis termetű volt, a lába is hajlamos volt az *o* betűt utánózni, nagy orra volt, mint egy férfinak: ugyanezért nagyon szeretett ábrándozni mindenféle elérhetetlen dolgokról. Már tizenhárom esztendő kora óta álmodozott arról, hogy valakihez férjhez megy. Most huszonhárom esztendő volt, és az álom még mindig nem akart valóra válni. Értsük meg: nem kedvest, szeretőt, pártfogót vagy barátot keresett álmaiban a pesti táncosnő, hanem rendes férjembert, amilyenek faluhelyen szoktak lenni. Amilyen a szomszédban lakó Felnyik volt - igaz, hogy csak csizmadia, de kis földje is volt a mesterségéhez. Amilyen férj volt például a kántortanító, aki hátratett pipaszárral sétált végig a falun, ha érdemes temetés volt: sütővassal fodorintott egyet-kettőt a bajszán, sokszor részeg volt, és ilyenkor szeretete jeléül az énekeskönyvével verte a feleségét. Ilyen komoly, rendes férjembert áhítozott titokban Szentgellérti kisasszony, ami ritkaság a pesti táncosnők világában. Más híján talán még egy falusi sekrestyés-harangozóhoz is férjhez ment volna, hogy visszakerülhessen a gyermekkori falujába, de a harangozók nem járnak Pestre leánykérőbe.

*

Nem csoda tehát, hogy az ábrándozásra hajlamos táncosnő igen pontosan megtanulta az adventi napokat, amelyek a karácsonyt megelőzik.

Hajnalban kelt fel, amikor még olyan sötét volt, hogy nem lehetett megállapítani a fejpárnáról: vajon nincsen-e aranyból, mert olyan kedves álmokat susogott az éjszaka. A magos szárú cipőt nem is fűzte be mindig azzal a gondossággal, mint egyébkor. Volt még egy falusi kendője, amelyet Pesten a cselédek sem viselnek, ezzel bekötötte a fejét, és titkon elsietett a Szent Terézről nevezett templomba, mert magát őt is csak egyszerűen Terkának hívták.

A templomoknak az eredetéről, jelentőségéről, történetéről éppen azok tudnak a legkevesebbet, akik legsűrűbben látogatják. (A tudósok, akik a templomok történetét pontosan elmondhatnák, nem járnak templomba.) Szentgellérti kisasszony szívből megörült, amikor a téli hajnal félálomjában megpillantotta a Teréz-templom kapujában őrködő angyalokat. Bizony nem kérdezte ő ezeknek a földöntúli alakoknak a nevét, pedig mindnyájan tudjuk, hogy az angyaloknak is éppen úgy van nevük, mint az embereknek. Csendesen köszönt nekik, mint a nagy szakállú kapusoknak szokás a színházak épületében. És a kőangyalok nem kértek semmi igazolást, amikor a táncosnő hajnalban az adventi miséhez belépett.

Néhány gyertya égett csak a messzi oltáron, mint valamely mennybéli hivatalban, ahol bizonyára mindenkinek leírják a nevét, aki nem lustálkodott a hajnali miséhez felkelni. A

szenteltvíztartóban olyan feketén csillant meg a víz, mint valamely mély kútban. A padsorokban céklaarcú, havas bajszú férfiak ülnek, mintha a városrész összes baktériái eljöttek volna melegedni a templomba a hosszú éjjeli virrasztás után. Szerencsétlen arculatú nők jöttek, mintha mindenfelől találkozót adtak volna itt egymásnak azok a nők, akik amúgy sem tudnak aludni a bánattól. De a táncosnő csak a maga bajával volt elfoglalva - egy félhomályos sarokba ment, ahol letérdepelvén a félálomban láthatatlan arculatú szentkép előtt: csendesen, titokban, mint ahogy a félénk madárka építi a fészket: egy rozsdás bicskával faragni kezdett fadarabokat, amelyeket a selyemtáskájában hozott magával.

*

Titokzatos művelet volt ez a templom félhomályban maradt sarkában, amely sarokba még azok se mentek a sötétség miatt szívesen, akik álmukban vörösre sírt szemeiket rejtegették az emberek elől. Nem szívesen mentek új, messzi sarokba még azok a szegény nők sem, akik rongyos szoknyáik búsuló foltjai miatt napközben nem hagyhatják el házaikat, csak ilyenkor, a hajnali mise jótékony félhomályában. A cifrább nők pedig, akik éjszakai bálból, lelkiismerettől és csalódástól mardosva valahonnét előkerültek, hogy némi megnyugtatóra leljenek az adventi misében, ugyancsak nem fordultak a láthatatlan sarok felé, mert ha már itt vannak, még nagy fájdalmaik közepette is ügyelnek arra, hogy ruhájukat minél többen lássák. Szentgellérti kisasszony tehát észrevétlenül farigcsálhatott a templom sarkában.

A Luca-széket faragta, amelyet tudvalevőleg Luca napján kell elkezdni és karácsony éjszakájára befejezni.

Felszedett az utcán mindenféle fadarabokat, amelyek lehetőleg olyan szekerekről hullanak le, amelyeknek messzi útjuk van. (Igen alkalmasak voltak erre nézve azok a szekerek, amelyek Buda felé tartottak - Budán még sohasem volt a táncosnő.) Falusi származású bicskát használt a faragáshoz, aminthogy a szalonnát sem lehet jóízűen, csak falusi késsel vágni - így a Luca-széket is valamilyen hitvány bicskával kell faragni.

Közben suttozva, mint ahogy álmában szokott az ember, duruzsolva, mintha csak a szegény fejpárnájához szólna, így beszélt a fadarabhoz:

- Te leszel a lába, kedves. Vigyázz, nehogy úgy járjak veled, mint bérmalány koromban, amikor egy sánta, hegyes fülű gavallért láttam a székről, és onnan ijedtemben lepottyantam. Vigyázz, te jó kis fadarab, hogy helyeden maradjál, akárkit látok is majd belépni a templomajtón. Akár a tolvaj szélmolnárt, akár a veres bajszú útmester urat. Légy hű, kis fadarab, nem égetlek el, ha jól viseled magad.

Ebből a fadarabkából lesz az első székláb. Puha szíve volt a fának, nem sokáig hagyta a táncosnőt kínlódni, gyorsan elkészült tehát.

A második fadarab valamivel engedetlenebb volt, olyan szekérről esett le, amely Újpest felé haladt, ahol kevés a vallásos ember. A táncosnő ezt a kemény fadarabot is lágyíttatta:

- Nézzed, kedvesem - suttozta neki a templom félhomályos sarkában -, én csak egy szegény árva leány vagyok, akivel a világon senki sem törődik. Azt is mondják, hogy csúnya vagyok, mert nincsen senki, aki az ellenkezőjét állítaná. Tebenned bízom még, te jó kis fadarab, hogy akkorára, amikor székláb lesz belőled: én leszek a legszebb lány a templomban, hogy megakad rajtam a legmódosabb gazdának is a szeme. Nem mindig csak rongyos vándorlegényeket látok magam előtt, akik az erdőbe csalogatnak, hogy ott megfojtsanak.

Végre ez a fadarab is engedett, mert a fának is van szíve, ha azt kellően kitapogatják.

A harmadik fadarab amolyan fadarab volt, amelynek feltétlenül szerencsét kell hozni. Egy szegény ember szekereéről vette le Szentgellérti kisasszony, amikor a szegény ember a toronyórát nézte. A negyedik fadarab a színházból került ki - mielőtt láb lett volna a táncosnő Luca-székeben, kulisszákat szegeztek vele egymás mellé.

*

Mikor karácsony éjszakája elkövetkezett: Szentgellérti kisasszony a házmesternétől kölcsönkérte a nagykendőt, és meglehetősen dobogó szívvel sietett a kőangyalok által őrzött templom kapui felé.

A kapu oszlopának dőlve, már messziről megpillantott egy köpenyes idegent, akinek széles karimájú kalapja arcába volt húzva, és akit eddig sohasem látott a templom környékén. Az idegennek nagy utazócsizmák voltak a lábán, mintha ebben a percben szállott volna le valamely nyeregből, amelyben országokon keresztül lovagolt.

- Engem keresel? - kérdezte lelket rázó hangon az idegen, amikor a nagykendő alól a táncosnő elővette a Luca-széket, hogy arra felálljon. - Állj fel csak a székre, majd akkor megismersz!

A táncosnő engedelmeskedett a rejtelmes parancsolatnak, lába alá tette a zsámolyt, és zergekönnyedséggel ráugrott. Ekkor azonban az egyik székláb megingott alatta, és a táncosnő csaknem hanyatt esett. Az idegen felemelte széles karimájú kalapját, és íme, a valóságos halál állott a táncosnő előtt.

Szerencsére, karácsony éjszakáján a Teréz-templom koldusai nem térnek aludni, ott maradnak az éjféli misére. Ugyanazért a koldusok előrohantak, amikor a halált a templom előtt megpillantották. Előgurult az az asszony, aki kerekес kocsijában, bőrzsákba van varrva. Lábra kapott az az ember, aki lábatlanul mindig a földön ül, és mankójával igyekszik elbuktatni a járókeleket, ha azok nem adnak neki ajándékot. És mások is, akik bénaságukban már nem tudnak máshol megkapaszkodni, mint a templom falában. Ezek az emberek mind esdekelve tárták ki karjukat a váratlanul megjelent Halál felé. A táncosnő tehát elmenekülhetett.

De csak a templom küszöbéig ért, mert ottan egy magas, karcsú, lőporos képű, cigányos szemű uraság állotta útját. Olyan frakkja volt, mint egy színésznek.

- Bizonyosan engem keresel! Állj fel a székedre! - rendelkezett az előkelő úr.

A táncosnő engedelmeskedve a parancsnak: most már igazán azt hitte, hogy nyomban össze-rogy. Felállván a Luca-széke: hirtelen látni kezdte az előkelő úr szőrös, patás lábát, valamint kecskeszarvait is, amelyek homlokából kigöndörödtek. A füle hegyes volt, mint a farkasé. A nyelve világított a szájában. Az Ördög volt.

Megint csak a mindenre ügyelő koldusok mentették meg a táncosnőt. Körülvették az ördögöt, és könyörögtek, hogy őket vigye el.

A táncosnő most már a babonás széket a templom előcsarnokában, a szenteltvíztartó mellett állította fel. Erőt vett szíve indulatján: bárkit, bármit lát, nem fog addig a székről lelépni, amíg az igazi vőlegényét meg nem pillantja vala. De kezével elfödte az arcát, és csak ujjai között merészelt kipislogatni.

És akkor mit látott?

Egy hosszú inges, szőke gyermek lépett be a templom küszöbén. Égkéék szemét nyomban a táncosnőre sugározta, amikor megpillantotta. Két kis kövér tenyerét kitárta, és a táncosnő felé fordította:

- Mama! - mondta olyan hangon, hogy csengett tőle az egész templom. Még az emberek fejei is csilingelve hajoltak össze.

A táncosnő elfelejtette fogadalmát, leugrott a babonás székről, hogy a gyönyörű gyermeket ölébe kapja!... De csak a templom hideg, bűnbánó oszlopát ölelhette.

- Körülbelül ilyen volna a gyermekem, ha a világra jön - mondta végtelen fájdalommal, és más ajándék hiányában a Luca-széket a templom előtt várakozó koldusoknak adta.

(1925)

Nemesi kaszinó

Mint mondani szokás: olyan idő volt, hogy a kutyát is ölben vitték ki ugatni.

Ekkor érkezett meg a vándorszíntársulat X. községbe, mintha farkasok üzték volna őket az országutakon. Majdnem mezítláb jöttek, mint a vadludak, amelyek ilyenkor jól érzik magukat a hideg folyókban. A ruházatuk pedig olyanforma volt, mint a karácsonyi betlehemeseké, akik mindenféle cifra és haszontalan maskarát öltenek magukra. Már az is csodálatos volt, hogy a községig eltaláltak, mert szánnyom nem vezetett ide azóta, mióta egy öreg menyecske sehogy sem akart a körorvos nélkül meghalni. Névnapot sem mutatott a kalendárium, amelyért érdemes lett volna a szomszédba elmenni. A színészek valami vadállati szimat folytán mégis idetaláltak. Vajon hogyan fognak továbbmenni?

Persze, a Nemesi Kaszinóba kvártélyozták be magukat. A vendéglősnek nem volt kifogása, mert az ódon korcsmát amúgy sem látogatták a kaszinói tagok, amióta ama nagy hó leesett. A megszokott újságolvasók a megszokott újságjaikat hazahozatták; a kártyások és a borozók meglátogatták egymást; a terem vaskályhájába nem kellett befűteni, még a színészek kedvéért sem, akik örültek, hogy fedél alatt vannak. A legközelebbi szombat estére hirdették az előadást. A cigánybanda kíséretével *Lear király*-t fogják játszani.

- Előre látom, hogy némely ruhaneműek itt maradnak zálogban - vélekedett a Nemesi Kaszinó korcsmárosa, de elhatározta, hogy szombat estig vár, akkor ebrúdon dobja ki a színészeket.

*

Mintha az ördög bújt volna beléje: szombaton megérkezett Andrásfy úr.

- Mindenütt józan embereket kerestem, és mindenütt részegekkel találkoztam - mondá, amikor arról az elkeseredett parasztszánról leszállott, amelyet fegyverrel kezében és halálos fenyegetések közepette rekvirált valahol az országúton.

A fuvaros a kalapja alól nézett a szalmaülésből kikászolódo uraságra. Nemigen reménykedett fizetségben... Így is volt, mert Andrásfy úr még csak a zsebéhez se nyúlt pénzkérés szem-pontjából, máris így szólt:

- Januárban majd eljőhet hozzám azért a malacért, amelyet ígértem.

- Hová? - kérdezte az ellenséges kocsis.

- Ide, a szomszédba: Lökre, ahol kilökik az embert, vagy pedig Dobra, ahol kidobják - felelt nevetve Andrásfy úr, és az udvar mély havában kakasléptekkel vette útját a Nemesi Kaszinónak.

- Nohát, ha Andrásfy úr sem segít a komédiásokon, akkor senki - dörmögte a kocsmáros, anélkül hogy ügyet vetett volna a vendégre.

Andrásfy úr megszokta már az ilyen fogadtatást a kocsmárosféle emberektől: sok baj volt velük mulatozásai közben. Mindig meg akarták csalni, mint mondogatta, márpedig megcsalni csak azt lehet, aki hagyja magát.

A színészek ott tanyáztak a kocsmá ivójában, mert ott mégiscsak volt valami kis meleg. Ahol maga a bormérő is ásítózott. Andrásfy úr vasvillaszemeket vetett a sohasem látott férfiakra, nőkre. (Két férfi- és két asszonyszemély volt a társulatban.)

- Ni, egy légy! - kiáltott föl, és úgy tett, mintha elkapna valamit a színészek kopár asztaláról. Dehogyan volt ott légy ebben a téli időben, még tán nyáron sem, hacsak az öreg színész bácsit nem akarta megenni.

- Színészek vagyunk - szólt az egyik vendég, akinek valóban akkora ádámcsutkája volt, mint a hordó csapja. És odamutatott a falra akasztott zöld cédulára, ahová mindig ceruzával írták be annak a községnek a nevét, ahol játszani szándékoztak.

Andrásfy úr megállott a színlap előtt, az állatszörös kabátja zsebéből elővett valamely törött pápaszemet, amelyet bizonyára tekintélytartás szempontjából hordott magánál. Egyenként silabizálta a céduláról a színészek neveit: Mórfoki... Bácsbodrogi... Szép-Juhász... Barlangligeti...

- Ebből bizony nem világosodik ki, hogy melyik a kisasszony, és melyik a lator köztetek - fordult most a színészek asztalához. - Ez a kisasszony például ki volna? - kérdezte az egyik színésznőre mutatva.

- Ez a Szép-Juhász! - felelt a hervadtabb színésznő, aki cseppet sem különbözött azoktól az öregebb vándorszínésznőktől, akik valaha Magyarországot járták.

- Hm - felelt Andrásfy úr, és csendesen letelepedett a hosszú asztal végére, de mégis lovaglól helyzetben a széken, hogy emígy is jelezze, hogy nem tartozik a társasághoz.

*

Andrásfy úr előkelő megyei família sarjadéka volt, de körülbelül már évtizedek óta semmije sem volt. Ide-oda kószált a vármegyében, vállalta a parasztok ügyes-bajos dolgait, hogy hasznosítsa magát a népnél, „amelyet szeretni kell” - az úriemberek pedig előkelő rokonaira való tekintetből, no meg verekedő természete miatt is: muszájból szóba álltak Andrásfy úrral. Józanon és részeg fejjel is erőszakos ember volt. Torokban azonban igen hasznavehető ember volt, mert itt mindig jóvátette hibáját: megtáncoltatta a legöregebb asszonyokat, és felköszöntötte azokat a férfiakat is, akik már arra sem voltak jók, hogy névnapijuk legyen a kalendáriumban. Egyébként fekete szakálla volt, hogy legyen hová folyni annak a bornak, amely már nem fért bele. Téglaveres arca volt, mintha mindig télen utazott volna, s hangja olyan volt, hogy a kerítések léceire akasztott fazekak, csöbrök megrázkódtak, amikor elkiáltotta magát.

- Hát aztán hány jegyet adtatok el? - kérdezte, és a csizmája orrát nézte.

- Eddig még egyet sem kerestek! - felelt az öreg, zsíros kabátú színész, aki nyilván a társulat igazgatója volt.

- Nem is adtok el egyet sem ebben a rongyos községben. Nem kell ide színtársulat, csak követválasztás. De én majd segítek rajtatok.

*

A mogorva bormérő csak állott a maga kármentőjében, nem volt onnan jó előjönni, amikor Andrásfy úr volt a vendég. A félig betyár, félig úr pedig csak üldögélt a széknyerregben, és a csizmáját nézte, amíg egyszerre felemelte a fejét, és medveriasztó hangon elbödült:

- Méregkeverő! Miért nem fűtesz? - Talán bizony azt várod, hogy vendégeid mind jég-csapokká váljanak, akárcsak odakünn a nádereszen a hólé? Láttam jókora boglyafákat odakünn az udvaron. Azt várod, hogy én bontsam meg a boglyát? Rakhatod akkor napestig, ha én a boglyába belerúgok.

Hosszú szónoklat volt, de megvolt a hatása. A bormérő csak nagyon rövid ideig nézett farkasszemet Andrásfy úrral, mind lejjebb hajtotta a fejét, amíg a szemtekintete valamiképpen elérkezett a lábáig. „No!” - mondta a szemével a lábának, mire az megindult a konyha felé.

A kormos szolgáló éppen olyan volt, amilyent faluhelyen találhatni, ahol a szolgálok a korai felkelés miatt téli időben nemigen szoktak mosakodni. A szolgáló az ivóba akart befűteni ama karikás módjára durrantó aprófával, de Andrásfy úr szelíd mogorvasággal rászólt:

- A színházban fűtsél be, Terka!

Színháznak nevezték a Nemesi Kaszinóban azt a nagyszobát, ahol hében-korban a műkedvelői előadásokat szokták tartani. (Persze: majdnem mindig *A falurosszá-t* játszották.)

- Úgyse lesz előadás! - okoskodott a kocsmáros.

- Már megmondtam neked, árendás, hogy hallgass, amikor én beszélek - felelt Andrásfy úr azzal a semmi jót nem ígérő hangsúlyozással, amellyel ez az úriember beszélni szokott. - A nemes közbirtokosság nem azért adja neked a borát, a házat meg az italmérési engedélyét, hogy a szájadat járassad akkor is, amikor nem kérdeznek. Neked voltaképpen nincs is italmérési engedélyed. A kaszinóé az. Mégis te méred a bort, nem pedig az urak, akiktől olcsón, könyörületből összeszeded.

- De legalább tisztán kezelem - replikázott a bormérő, aki nagyon elkeseredett, amikor azt látta, hogy szolgálója nem neki, hanem Andrásfy úrnak engedelmeskedik. - Ócsáról is idejárnak bort inni.

- Az ócsaiak nem tudják, hogy milyen a jó bor. Az ócsai kutya is legszívesebben akkor megy gazdája után, amikor az öklendezve megy hazafelé a korcsmából. Azért hát ne nagyon hánykódjunk Ócsával, árendás! - magyarázkodott a vendég.

A bormérő keserősége azonban sokkal nagyobb volt, amint jó nyárfáját, ákácáját az üres „színházba” behordani látta, mintsem hallgatni tudott volna.

- Aztán kit vár ide ma estére a nagyságos úr? Három napja a vonat sem jár a hófúvás miatt. A részeges csizmadián kívül egyetlen vendégem se volt. Nem kell itt senkinek a hideg bor. Talán az öreg Vadászfalviné nagyságos asszony eljönne a színházba, ha a béresei vállalkoznának rá, hogy az ölükben idáig cipeljék. Farkasváriéknál meg éppen Luca napját tartják ma este az öregasszonyság tiszteletére. Kit vár ide a nagyságos úr?

- Nem a kutyák gondja! Itt leszek én. Én magamnak éppen elég vagyok!

*

Amíg ez az épületes diskurzus folyt a csárdás és az úriember között: a négy vándormadár meglapult a hosszú asztalnál. Vártak: tudták, hogy eredmény nélkül nem fog elmúlni a csetepaté, valami marad a kilyukadt zsebükben. Reményükben nem is csalatkoztak:

- Mit szeretsz enni meg inni? - fordult most Andrásfy úr ahhoz a szőrjevesztett kabátú, zsíros szövetű, öreg színészhez, aki a társulat vezetőjének látszott. Az országháró kabát habozás nélkül felelt a kérdésre:

- Ami van. Nem szoktam magam elől eltolni sem az ételt, sem az italt.

Olyan nyikkantással fejezte be a szavait, mint a nyerítő ló, amelynek a háta mögött végre felfordult a fazekasszekér. Kimustrált, minden hájjal megkent, öreg színész volt, aki bizonyára akkor is tudott nevetni, amikor a legszomorúbb volt. Az orra bizonyára bekukucskált minden fazékba, amit valaha látott. A szája bizonyára mindig csak azért fecsegett, hogy azért némi honoráriumot kapjon. Csak az álla tört még mindig előre, mint az olyan emberé, aki nem akar meghalni. Nagy kalácsáll volt, amely bizonyára attól a sok mindentől dagadt meg, ami ennek a vén színésznek a begyében volt.

Andrásfy úr egyik lábát a másikra vetette:

- De hát mondd meg mégis nekem, hogy mit szeretnél most leginkább? Tyúkzúzat vagy nyúlgerincet? Valami könnyű becsináltat, például galambét, ami az ilyen öregembernek kell? Vagy pedig egy kis malacbecsináltat, körömmel és májjal?

A társulat igazgatója hamiskásan nevetett, és a korcsmárosra pillantott.

- Aznap, amikor megérkeztünk, kormos, fekete foltot láttunk az udvaron a havon, amilyen disznóölés után szokott maradni...

- Nincs is disznóm - szólt közbe mentegetőzve az árendás.

- Persze hogy nincs, mert már leölted, kolbásznak aprítottad, hurkának töltötted, sonkáját a kéménybe akasztottad - felelt Andrásfy úr.

A színigazgató bólongatott:

- Hát ha maradt volna így disznóölés után valami apróság, azt szívesen megenném. Így például! az éjszaka véres hurkával és fagyos káposztával álmodtam.

Andrásfy úr bólintott, és a második színészhez fordult:

- Hát te mit szeretnél?

Ez a második színész még nem járta ki az élet iskoláját, amolyan sihederféle volt, aki bizonyára nemrég szökött el hazulról a vándortársulat kedvéért. A pisze orra miatt lehetett volna borbély is, de testtartása inkább gavalléros volt. Kamáslija volt, és vékony ajkával mindig megvetőleg mosolygott az emberekre, akik őt el nem ismerik.

- Ebben a korcsmában úgyszincs az, amit én szeretnék - felelt a színész. - Én nagy közönséget szeretnék. Tapsokat, kihívásokat, lármát, sikert.

Andrásfy úr kinyitotta a száját, és az ujjával belemutatott:

- Ennivalóról - papírról van szó.

- Papi! - nevetett a színész. - Én nagyon szeretem például a csapolt sört, amelynek olyan fehér kráglia van, amilyent én sohasem viselhetek már többé. Pedig úriembernek születtem, atyám mindig figyelmeztetett, hogy óvakodjak a rossz társaságtól, lehetőleg mindig olyanokkal barátkozzam, akik gazdagabbak, előkelőbbek, mint mi vagyunk. De én inkább kenderszakállt ragasztottam, és a cigánysorra jártam bukfencezni. Bolondot csináltam magamból, amint mondani szokás.

Andrásfy úr türelmetlen mozdulatot tett:

- Nem érdekelnek hazugságaid: színesebben, lelkesebben, érdekesebben kell hazudni, ha jó színlaposztó akarsz lenni.

- Én úriember vagyok...

Andrásfy úr felkelt, hátat fordított a színésznek, leguggolt, és a két szétvetett lábszára között nézett vissza az úriemberre. Jól megnézte, aztán így szólott:

- Majd főzetek neked valami pacalt.

Most az idősebb színésznőre került a sor.

- Látom, kedves asszonyság - kezdte gavallérosan a betyáros úr -, hogy maga sincs megelégedve mostoha sorsával. Egy kis kávécska, befőttecske, vajacska, mézecske, ugyebár, nem fog ártani?

- Én nem vagyok éhes. Én szerelmes vagyok - felelt váratlanul az idősebb színésznő, aki nyilván már többször volt szerelmes életében, mert meglehetősen magasztalva ejtette ki a szerelem szót.

- Én szerelmes vagyok - ismételte a színésznő, és a kopott arcfestéken át némi tüzesség mutatkozott, mint hamu alatt a parázs. És a hangja kerekded volt, szépen hangsúlyozott, amint így beszélt:

- Három esztendeig éltem egy gazdag emberrel. Kutyája, rabnője, kapcája és szalmazsákja voltam. Három esztendeig nem mertem szerelmes lenni, akárhogy csábítottak a szép fiatal emberek. Mondogatták, hogy a gazdag ember arra való, hogy megcsalják. Mondogatták, hogy tekintsem szép fiatal életemet, amelyet hiába töltök. Mondogatták, hogy bolond vagyok, amikor feláldozom magam, élni, csalni, lopni kell gyorsan, mert az élet eliramlik. De én nem tántorodtam, nem hagytam el a gazdag embert. Három esztendő múltán aztán megunt, és egy krajcár nélkül az utcára dobott. Uram, ha ismerős Kőröspatakon: szóljon be a gőzmalomba, és ott az irodában mondja meg Zabhegyinek, hogy Amanda kész visszatérni, mert szerelmes bele.

- Zabhegyinek? - kérdezte Andrásfy úr gunyoros nevetéssel.

- Igen. Tessék neki megmondani, hogy sohasem csaltam meg, se kocsissal, se béressel, se ispánnal, pedig ezt minden gazdasszony-barátnőm megtette. Az én lábomnak a nyomát nem lehetett megtalálni se a gyepen, se a frissen esett hóban, mint más barátnőimét, ha kimozdultak a házból. Tessék neki megmondani, hogy kész vagyok megint szolgálója lenni, kimosom a fehérneműjét, megfoltozom az ingét, és megnyomogatom a derekát, amint csak én tudom...

- Hej, ha én Isten lehetnék! - sóhajtott föl Andrásfy úr.

A hölgy pattogatott:

- Nem kell ahhoz öregistennek lenni... megteszi a magáét egy kisisten is, hogy azt a nyúlszívű, kocsonyapuha, kákabelű embert móresre tanítsák. Én csak ismerem, három esztendeig hordtam utána az edényt. Azért, mert veres a szeme, kakasé a lépte: nem kell tőle félni.

Csak éppen ezt kellett Andrásfy úrnak mondani:

- Hát én amúgy sem szoktam félni - mondta mély dörmögéssel. - Itt a kezem, hogy a jövő héten megverem Zabhegyit.

Az időske hölgy két kézzel kapott a gavallér keze után.

- Csak hagyja. Nem sokat számít nálam egy kis verekedés.

Ezután Andrásfy úr körülnézett, mintha nem is venné észre az asztal végén kuncorgó kis alakot, azt a fiataalka, sápadtka színésznőt, aki olyanforma volt, mintha tegnap jött volna ki a zárdából. Kék sipka volt a fején, amilyent az iskolás lányok viselnek. Piros volt az orra az éhségtől. Vékony volt a szája, mint a gyermekek imádsága. Az élet még csak annyi nyomot sem hagyott az arcán, mint a cinke lába a havas faágon.

- Ilonka a kuglófot szereti - mondá most pártfogó hangon az öreg komédiás, és szokás szerint hunyorított, mintha valami hallatlan ravaszságot mondana.

- Milyen Ilonka? - kérdezte szórakozottan az úri betyár.

- Bogó Ilonka, engedelmével - sietett a szóval a direktor. - Naiva, szubrett, drámai. Mindent tud ez a kis fityfiritty.

*

Ha ebben az időben még valódi lovagok járnak a Tisza mentén, akik különösebb áldozatokat is hajlandók hozni a nőkért: Bogyó Ilonkát régen elszöktették volna, mégpedig négylovas kocsin, csillaglámpás mellett, kompon át a vízen, mint azokat a lovakat szokták, amelyeknek nyomát szeretnék eltüntetni. Ha ebben az időben még szokásban lett volna a női kesztyűért az oroszlánok ketrecébe behatolni, Bogyó Ilonka kesztyűje kétségkívül nem marad a ketrecben. Ha ebben az időben akadtak volna olyan ifjak, akik komolyan meg szoktak bolondulni egy bokapörgetéstől vagy egy elrejtett, de sokatmondó pillantástól: ilyen ifjak messze földre elkísérik vala Ilonkát, hogy minden pördülésnél és minden pillantásánál kéznél legyenek.

- Hát akkor kuglófot fog enni Ilonka! - mondta ki a határozatot Andrásfy úr, mint valami kiskirály, akinek varázsvesszője van.

Egy karlendítéssel előparancsolta az álmélkodó kocsmárost.

- Árendás! - kezdte, anélkül hogy tudomásul venné a bámész pillantásokat. - Úgy tudom, hogy a főszolgabíró, az én unokabátyám, komolyan haragszik rád. Valami baj van az italmérésed körül. Hát én most Grácián napjára éppen a főszolgabíróhoz vagyok menendőben, csak ezt akarom mondani. Hallottad, hogy mi a kívánságuk a mélyen tisztelt művészeknek?

- Hallottam - felelt egykedvűen a kocsmáros.

- Hát, akkor *upre*, előre, ne töltsük az időt.

Az árendás még konokul állott a két csizmasarkán. Betyár látta ember volt, szívesen verekedett volna, ha ezen a réven megszabadulhat kelletlen vendégeitől. De Andrásfy úr egyelőre nem akart verekedni, csak pazarul intézkedett:

- A tiszteletre méltó igazgató úrnak májas és véres hurkát rendelek. A titkár úrnak hozhatsz valami kövér káposztás koncot, mert ilyesmitől erősödik a fiatalember, hogy megtáncoltathassa a kövér komámasszonyokat. A hölgyeknek pedig kávécskát rendelek, mert látom, hogy teheneid vannak, árendás.

Az árendás csak megfeszítette az egyik lábszárát:

- Most nem akarok arról beszélni, hogy tavalyiban, amikor utoljára itt tetszett járni, nem maradt a konyhában egy ép fazekam, bögrém, tányérom, mert a becsületébe gázolt az úr a szolgálonak. Nem beszélek arról sem, hogy harmadéve úgy megveretett a cimboráival, hogy hetekig nyomtam az ágyat. Most csak annyit mondok, hogy hagyjon föl az úr a színészek pártfogásával, majd meglesznek azok maga nélkül is. Nincs se hurkám, se káposztám, se bivalytejem.

Andrásfy úr vállat vont:

- Akkor nem marad más hátra, mint az, hogy felgyújtsam a házat.

- Csak azt tessék megmondani, hogy merre tetszik kezdeni - kérdezte még mindig bizonyos egykedvűséggel az árendás.

- Hát majd mind a négy sarkán, hogy kiadós legyen a munka - felelt a gavallér.

És ezzel benyúlott kimondhatatlan mélységű zsebébe, és egy jókora száraz taplósapkát vett elő, amelyre bizonyára szüksége volt kirándulásaihoz. A sapkát négy darabra szakította, aztán a különböző darabokat égetni kezdte egy gyertyadarab lángjánál. Füstölt, tüzesedett a tapló, az árendás még megfeszített lábszárakkal állott a helyén. Andrásfy úr fűjdogálta a taplót.

- Amikor errefelé jöttem, úgy szagoltam, hogy északnyugati szél van kerekedőben. Ez a szél az én barátom, rendszerint elkísér utazásaimban. Nem hagy el már vagy negyven esztendeje. Körülugrándozza a kabátomat, mint valami jó kutya. Kifújja a fejből a gondokat, a gőző-

ket, a vértódulásokat, mint valami öreg mesemondó. Felfrissíti a derekamat, mint akár Zab-hegyiét a ténsasszony. Most pedig segíteni fog a szél abban, hogy ezt a cudar, mocskos, sáros csárdát porig leégessem.

A kocsmáros a bajsza alatt dörögött:

- A csárdában én csak árendás vagyok. Az épület a nemes közbirtokosságé, a Nemesi Kaszinóé.

- Éppen azért gyűjtöm föl. Választmányi tagja vagyok a kaszinónak - mondá most mellét kivágva Andrásfy úr.

Megforgatta az égő taplódarabokat a feje fölött, azután kilépdelt az ajtón a tüzes holmival.

Szép, régi nádfödele volt a Nemesi Kaszinónak. Jó bőséges, vastag, mert a közbirtokosságé volt a község alatt elterülő nagy nádas is, amelyet azért nem engedtek elpusztulni, hogy legyen a vadnak, betyárnak hol meghúzódnia. Innen került ki a kaszinóra a nádtető, verébnek, mohának, esővíznek, jégesapnak, hótömegnek jó barátja. Jó meleget szokott tartani az ilyen nádfödél, amelynek közepéből a fehér kémény úgy emelkedik ki, mint egy nyájörző; rajta az évszám: 1878, fekete betűkkel felfestve. No, majd mindjárt elmúlik az évszám. Andrásfy úr belekapaszkodott a nádfedél sarkába, és éppen azon igyekezett, hogy egy nagy csomó nádat kihúzzon, amelynek helyére betenné a tüzes taplót, amikor csak cseng a háta mögött a kocsmajtó, cseng egy drágalátos, leányhang, mint a kápolna csengettyűje az erdőség emberfölötti némaságában.

- Ne tessék gyűjtogatni, meggondolta már magát a kocsmáros.

Bogyó Ilonka volt, aki vállalkozott arra, hogy az egyébként rettenthetetlen gavallért tervéről lebeszélje.

- Kár - felelt Andrásfy úr, és az égő taplódarabokat sóhajtással a házat körülvevő, mély havakba nyomdosta.

(1925)

Szindbád megtérése

A szentimentális férfiak

- Május végén, 1916-ban a szerelmi féltékenység revolvert nyomott egy komoly, meggondolt férfiú kezébe, hogy nejét, a Télikert primadonnáját megbosszulja. A cél a Korpaközpont hivatnoka volt, akiből a golyóbisokát már ki is szedte H. professzor. Történt a dráma Rákosszentmihályon, egy nyárilakban. És most mondd, kedves Szindbád, aki annyiszor keresztül-kasul utaztad a világot, és az emberi szívek, szenvedélyek labirintusában sokáig bolyongtál, voltál nők lovagja és nők barátja, mindent megtanultál, amit életnek neveznek, kinek van igaza e történetben, a Bajazzo históriájában és a régmúlt francia színművek felújításában, a féltékenységben, a nő imádatában, régies megbecsülésében, oltárra való állításában, akiért egyik férfiú hajlandó volna megölni a másik férfiút, mint az őskorban vagy a nyolcvanas években; meddig tart még az idő és divat, hogy a nők okot és alkalmat adnak a pisztoly előhúzásához; mikor okosodnak meg végre a szegény, szentimentális férfiak?

Szindbád, a hajós, kérdésemet meghallgatva, fehér fürteire hívta fel a figyelmemet...

- A *Szentek életé*-ben járatos vagyok, ám a színésznők viselt dolgait már régen elfelejtettem. Remeterák életmódját választottam, Budára járok a „Vadgalamb”-hoz, ha valamelyik régi nőismerősöm névnapját észreveszem a kalendáriumban. Hagyj békét a színésznőkkel. Nem szeretek mindenféle apró-cseprő női dologért felkelni a kanapéről.

Én azonban tovább kérleltem Szindbádot, mint az ifjú hírlapírók és költők egykori barátját, regénykönyvek hőseit, a szép élet rokkantját, az ifjúság megrontóját és tapasztalt férfiút, aki dalárdista is volt régebbi években a színésznők ablaka alatt. Szindbád végre megfordult a kanapén, és pókhálós szemét felém fordította:

- Tagadhatatlan - kezdte -, hogy a színésznők érdekes és kedves lények. Ismertem parfümjüket, rizsporukat és bolondos kis szívüket; kendőzött arcukat és rejtély nélküli lelküket; ideges, táncos lábukat és halálos hiúságukat; természetes nőiességüket és rafinált fogásaikat; púderjüket, szívüket, arcfestéküket, sikerüket, udvarlójukat, féltett ifjúságukat, mint a pillanat szeszélye, az életük: meghalnak egy hiú bánatért, egy nem sikerült előadásért, egy szerelemért, amelyet másnapra elfelejthetnek; a sűgő és a rendező a családtagjuk, és a legfinomabbnak közöttük sem zenélnek külön versek szívében, mint amelyek a mézeskalács szívekre vannak nyomtatva. Gyermekek és démonok; ha akarnak, tudnak gondosak, aggodalmasak és anyáskodók lenni, mint a híres Laborfalvi Róza az ifjú Jókai mellett; máskor a táncban, énekekben kifáradva, a rizsport megunva, a tenort felejtve, jó feleségek és anyák: néha ellenben tovább játsszák a házasesetben is a trikós-szerepet, leplesen szép Helénát, táncos Fatinicát... Két-három húr van a szívükön, mint a kobozon, amelyet a régi festők a színpadi függönyre festettek az álarc és a koturnus társaságába. Dédelgető szavak, meztelen hízelkedések, mámoros dicséretetek, mint a bukéták, virágzanak napjainkban. Csendes, boldog álmot vonz szemükre a késelés, amely az utcán, ablakuk alatt érettük történt; majd gyermekesen ragaszkodnak a templomhoz, hol először esküdtek örök hűséget (a május fehér lombjai között vitt az út), és házi teendőik, gyermekruhák rakosgatása, férjürem simogatása közben arra gondolnak, hogy életben van-e még a pap, aki majd ezüstitakodalmukon is újra megesketi őket?... Tisztességükre, szívnemes-ségükre, megközelíthetlenségükre, érintetlen alsószoknyájukra - amely dolgok a civilnők háztartásában oly mindennapi ugorkásüvegek, hogy nem is érdemes róla beszélni - oly büszkék, mint az ékszereikre. Akinek sok tisztessége van, aki lakat alatt tartja úgynevezett becsületét e pályán: gazdagabb, mint a briliáns-szubrett. Ezért élnek a mamák, férjek a színészi világban. A megközelíthetlenség illata itt az a parfüm, amelytől a legtöbb férfi elszédül. A házierények, az ugorkásüvegek a színpad tájékán biztosan hódítanak. Pajtás, szentimentális,

igazszívű, ábrándos pajtásom, szeresd őket, mint a tavasz nefelejceit, és kóborlásaidban elkerüld a tájat, ahol a nefelejcek nyílnak.

A bölcs Szindbád lehunyta vörös-karikás szemét:

- Most veszem észre - jegyzé meg az elmondottakra -, hogy csaknem minden francia könyvben megtalálod ezeket, ha kellő helyen ütöd fel a lapot.

- És az udvarlók? - kérdeztem némi szünet után. - Uraságod hírneves lion és arszlán volt Pesten, amíg lábai könnyedén vitték a báli terem sikamlós parkettjén, és a szalonban nem döntötte fel a csecsebecsés asztalkát.

Szindbád legyinteni akart kezével, de félt a fáradtságtól.

- Az udvarlók a színészhölgyek körül megannyi elkoptatott aforizmák... régebbi időben a Karthauziból, korunkban Wilde Oscar vagy Shaw könyveiből. Mint örök patronok, szinte jelmezben járnak-kelnek ők a világban. Messziről felismered a színésznő udvarlóját, e furcsa vőlegényét az áhítozott művészi életnek; ez ünnepélyes és zavart férfiút, aki a színpadi díszítőknak sört fizet, hogy a kulisszával fejbe ne vágják, szivart ad a tűzoltónak, a részeges komikus a barátja, a csokrot viszi a kocsiba; és a hattyúprémes hölgy mellett cylinderben helyet foglal. Ő az a mindig szolgálatra kész vőlegény, aki korán kel és későn fekszik, jegyzőkönyvecskéjébe írja a másnapi próba idejét, könyv nélkül tudja a színésznő szerepeit, a kalaposbolt előtt várakozik, és a divatszalonban hölgye kíséretében megjelenik, hogy megremítse a fűzött próbáló dámákat. Élete úgy múlik, mint a ministránsfiúé. A színésznő körül megtanulja a toalett-titkokat, harisnyásokkal, kesztyűsökkel, suszterekkel ismerkedik meg; felvigyáz, hogy a szerződés mindig rendben legyen, valamint az irigy barátnők pletykáit elereszti füle mellett. A nagydobosnak éppolyan barátja, mint a kritikusnak. Izgatottan olvassa a premierről írott tudósítást, és ő az a falu bolondja, aki elhiszi a színházak megfizetett kommunikéit a hírlapban. Haragszik azokra, akikre a színésznő is haragszik, és ok nélkül ölelkezik régi vándorszínészekkel, akik a kisasszonnyal egykor falusi csűrökben együtt játszottak. Azt mondhatnám, hogy a színésznő udvarlójának élete hasonlatos a szentéletű szerzetesek életéhez. Minden órának megvan a tennivalója, soha sincs szabadság, és mindegy, hogy kalaposné a harmadik emeleten lakik, akihez egy fátyol darabért fel kell rohanni...

Találhatók azonban udvarlók, akik nem rohannak fel a harmadik emeletre, s itt kezdődik a színésznő tragédiája. Hallottam színésznőkről, akik komolyan beleszerettek a tenorba vagy a zongorásba. Akik komolyan hitték, hogy a szerelem szót nagy betűvel kell írni, még tán imádkoztak is a tapőr életéért. Hallottam, hogy akadtak udvarlók, akik hatalmukba kerítették a színésznő egyszerű szívét, meggyötörték, megkínózták, a temetőkertbe irányították. Régebbi hírlapíróink és tenorjaink labdázta a primadonna-szívekkel. Ilyenkor a színésznő szaladt ész nélkül a harmadik emeletre... De ez már nagyon régen volt, tán nem is igaz.

- Szindbád - mondom -, a férfiak szentimentális magaviseletéről nincs szava?

A bölcs elhárító mozdulatot tett...

- Talán jobb lett volna, ha ezt nem kérdezed meg tőlem, aki nők miatt szenvedve, hosszú éveken át csodálkoztam azon, hogy reggel van, és életben vagyok a dúlt éj után. Szegény, érzékeny, szenvedő férfiak, akik mindig azt hiszik, hogy egy női kéz tenyerében jó helyen van az életük, a becsületük, a boldogságuk... Szentimentális, fájdalmas lelkű, borongó férfiak, akik kimeresztett szemmel bámulnak éjszaka a sötétségbe, lehorgasztott fejjel bandukolnak, sokszor keresik a helyet, hol legmélyebb a folyó, és megtanulják a fegyverkezelést. Szenvető

férfiak, akik mindig csodálkoznak, ha a legkisebb kéz (amelynél szebb Angliában nincs) elereszti a tenyerébe rakott ékességeket, férfi-koronákat, életboldogságokat... Bánatos férfiak, akik a párbajkódex szigorúságával ragaszkodnak bizonyos régimódi szerelmi féltékenységhöz, gyilkossághoz, elégtételhez... Mintha szívük feldúlt nyugalmaát megtalálhatnák, akárhányszor nyomják meg forgópisztoly ravaszát.

A férfiak szentimentalizmusa örök és végtelen, mint a tenger. A társadalom és a nő élete: a férfik érzelmösségén épült. A szerelem a férfi életében ritkán változik fáradt madárrá, amely bágyadt szárnycsapásokkal hagyja el a régi várost. Hiszen, ha ez a madár idejében elrepül, táncolhatnak a nők a torony tetején, egyetlen pisztolyt nem sütnék el a kedvükért. Be jó megöregedni!

(1916)

Addig ér az ember valamit, amíg a szüleje él

Szindbád, ez a nevezetes kalandor, azon a napon, mikor a haja olyan fehér lett, mint egy dér-lepte fa, amelyre többé egyetlen fekete varjú sem telepedik, még egyszer útra kelt, és fölkereste édesanyját, hogy végre kedve szerint kisírja magát...

- Csakhogy itt vagy! - mondta a kis fazékhoz hasonlatos öregasszonyka, aki mindig kormos volt, mert folyton a tűznél kellett állongania, hogy éhes gyermekeinek leveskét főzzön.

- Csakhogy eszedbe jutott a főztem! - ismételte lelkendezve, amint megint csak a tűzhöz igyekezett, mint egész életében mindig, ha valamelyik gyereket megpillantotta.

A jégmadárfejű, régi fényképalbumból előlépett Szindbád elérzékenyülve nézegette a szobában fel és alá mozgolódó, ócska szoknyát, mintha valamely láthatatlan szél, az anyai szeretet hajtogatná. Aztán egy zsámolyra ült, amelyre gyermekkorában szokott telepedni, ahonnan anyja szépséges arcában és szépséges mesemondásaiban gyönyörködött.

- Hallom, hogy kártyát szokott vetni a parasztnak - kezdte egy sóhajtásnyi szünet után Szindbád. - Tán nekem is tudna valamely jó tanácsot adni.

A kis fazék nevetve pöfögött, mintha örülne a lángnak, amely ismét bekormozza:

- Ó, a vetőkártya csak amolyan bolondság, parasztnak való mulatság. A füveim, a teáim sokkal többet érnek, mert magamon próbálom ki előbb. Nem fáj tán a gyomrod? Nem hasogat a lábad?

- A szívem - felelt egyszerűen Szindbád.

- Igen, atyád is szívbajban halt meg. Ismerem... A Vág folyó partján feküdt egy halászkunyhó eresze alatt, amíg a komp a túlsó partra járt-kelt. De sohasem jutott eszébe elindulni a vásárosokkal. Csak mindig szomorúan nézett az elmúló habokra és a halakra, amelyek a beteg ember kedvéért néha kidugták a fejüket a folyóból.

- A szívem - ismételte Szindbád, mert gyermekkorában meglehetősen makacs természetű volt.

A kis fazék már javában kormosodott. Szindbád képzeletben már érezte a gyermekkori levelek illatát - sőt messziről édesded tejszag is közeledett feléje, amilyen édes az anyatej lehetett.

- Sokat jártunk atyáddal mindenféle búcsúkra, jósnőkhöz, gyógyító asszonyokhoz. Akkor tanultam meg, ami keveset tudok. Vannak bizonyos teák, amelyek úgy meggyógyítják a vért, mintha újonnan kezdődne az élet. Nagyon egyszerű dolog ez... A vér felszed magával bizonyos anyagokat rosszul sikerült ételek ízéből, hamis borokból, még hamisabb asszonycsókából. Nem akarnál ebből a teából inni?

- Ó, jaj nekem! - felelt Szindbád, mintha ismét gyermek volna, és leesik az eperfáról.

A kis fazék a tűzhelyen abbahagyta a pöfögést, és csodálkozva felkiáltott:

- Hát nem hiszel nekem, anyádnak? Nem hiszed, hogy meg tudlak gyógyítani? Csak rám hallgass, csak az én szájamra figyelj, úgy megetetlek abból az orvosságból, mint a madár a fiát. Nagyon rossz volt az az asszony?

- Nagyon jó volt! - nyögte Szindbád.

- Este fészülködött vagy pedig reggel?

- Mindig csak reggel, és olyan hosszú haja volt, mint Csillag Annának. Kétfelé fonta szárba a haját, amelyet alig fogott a fésű. Nem is tudott egyedül fésülni, a szobalánya fésülte, és ilyenkor mindenfélét sugdosott a fülébe.

- Milyen színe volt a papucsának? - kérdezte darab idő múlva a kis fazék.

- Lángpiros volt, és a sarka nem volt soha elferdülve, akármilyen hosszúra nyúlt a tél és az otthon ülés.

- Mit mondott álmában? Nem figyelted?

- Olyan halkan aludt, mint az esti szél, amely a falevelek között bogarászik. Égi tünemény volt ilyenkor az arca, mert nyilván angyalokkal álmodott.

- Sarkantyús angyalokkal - pöffent közbe a kis fazék.

Szindbád olyan izgatott lett a gyermekkori zsámolyon, hogy körülnyargalt a zsámollyal a szobában. Az otthon szőtt szőnyegek nagyot néztek a lovaglő, hosszú lábakra, az arcképek előredőltek a falon, régi székek ijedten tértek ki, a gömbölyű ebédlőasztal csaknem kimene-
kült a szobából, csak a kormos kis fazék rotyogott egykedvűen a tűzhelyen.

- Majd megvizsgálom a szíved verését, mert úgy látszik, megétettek. Mondd, nem volt nagyon édes a víz, amelyet éjszaka ittál poharadból? Mondd, sohasem találtad álmodból felocsúdva az ujjaidat női hajszákkal összekötözötten? Nem volt borsószem a csizmádban? Sem gombod, sem nadrágszíjad nem volt hibás, amikor reggel fölébredtél?

Szindbád alábbhagyott a lovaglással, mintha végleg megkötötte volna paripáját az asztal lábánál.

- Miért kínoz? Nem tudok róla semmi rosszat sem mondani, csak annyit, hogy szeretett, szerettem... A pattanásokat kinyomkodta a nyakamon - amíg szeretett. A harisnyámra foltot vetett - mintha attól félt volna, hogy lyukas harisnyában kerülök el valamerre, valahová. Megnyírta a körmömet, amíg aludtam; kétoldalt megsimogatta az arcomat, ha felnyögtem álomban. Dalolt a fülembe, hogy ismét elaludjak.

A kis fazék csak a fejét csóválgatta:

- De azt mondd meg már végre, hogy mit főzött neked? Halat vagy madarat? Kakast vagy tyúkot? Levette-e a borsónak a héját, mit mondott a káposztának, a paszulyinak, a kemény-magos levesnek, amikor a tűz mellett főzte? Megszámolta-e a lyukakat a nadrágszíjadon, a mellényeden? Örvendezett-e, ha kövérséged miatt toldani kellett inggallérodát? Tudott-e valami orvosságot a hasfájás, a forróság, a lidércnyomás ellen? Szerette-e, ha jól megverted néhanapján?

- Úrnő volt, anyám.

A kis fazék a csodálkozástól elhallgatott:

- Úrnő? Mi az? - kérdezte. - Hamis haja volt, mint a bábuknak? Kente-fente az arcát, a kezét és egyéb testrészeit? Hamispénzverőktől vette a mosolyát, házalóktól a szavát, rossz nő-személyektől a kézfogását és a járását mihaszna táncosnőktől? Talán bizony a barchentet sem kedvelte már, hanem selyemben járt olyan helyen is, ahová a férfiak sohasem láthatnak?

- Gyászruhában járt.

- Mert bizonyosan szőke volt...

- Olyan szelíd volt, mint a galamb...

- Mert így leplezte alattomoságát.
- Sohasem csókolta meg a szájamat.
- Mert bizonyosan rossz szaga volt a szájának a fűzőviselettől.

Szindbád a szívéhez nyúlt, és könnyörgő hangon szólott anyjához:

- Itt - itt, nagyon fáj!

A kis fazék már forrott, pattogott, süstörgött, mert közeledett örömteli ideje, a főzés teteje:

- Majd én meggyógyítlak... Igaz, hogy legegyszerűbb dolog volna kártyát vetni, amint a nyavalyás parasztjaimmal csinálom - de én magam sem hiszek a kártyában, mióta nem vetette ki se a bajodat, se az érkezésedet. Ámde ha akarod, megemelheted.

A fazekacska a földre telepedett, mintha apró gyermekekkel készülne játékhoz. A kerekre kopott kártya a szokásos pattogó hangot hallatta, mintha megérkezett volna az a bizonyos szellem a szobába, akit a kártyavetők mindig megidéznek. Szindbád előrehajolt, és anyja ki-dolgozott kezét nézte:

- Gyógyíts meg, anyám, kérlek, gyógyíts meg...

Az öregasszony a kártyáiba nézett, és a homlokát összeráncolta:

- Amitől legjobban félted: a Halál meglehetősen távol esik még tőled. Tudod, nagyon szegény asszony vagyok, nem tudnák eltemettetni, ha véletlenül a fedelem alatt halnál meg.

- Mikor halok meg? - kérdezte szepegeve Szindbád.

- Ó, sokan vannak előtted... Itt vagyok én is, a menyasszonyi ruhámban. De mit látok? Egy szakállas férfi is előtted hal meg... Talán csak nem ez forgatta el fejét asszonyodnak?

- Esküszöm...

- Jól van, elhiszem. Te mindig az én gyermekem maradtál, hiszékeny, álmodozó, akit minden vásáron megcsálnak. Mit is mutatna még a kártya? Ej, bolondság... Hagyjuk... Hadd tapintom meg a szíved.

- Itt, itt van, és nagyon fáj.

- Az én kezem már öreg, hiába simogatnám, a fájás csak nem állana ki belőle. De majd hozok neked valakit, akinek a keze még olyan ibolyaszagú, hogy megríkatja a vén emberek szemét is, ha hozzájuk ér... Majd hozok neked valakit, akinek a hangja olyan, mint a furulyázó fecskéé - akinek a lába olyan fürge, mint a fiatal kecskéé, amely még nem volt füstön -, akinek az íze olyan, mint tavaszkor a bárányé. Itt lakik, nem messzire az utcason, és Magdalénának hívják.

- Magda - mormogta Szindbád, és amíg az anyja a szíve gödrét simogatta, megjelent előtte egy kép, amelyet gyermekkorában sokszor látott. Az anyja képe mirtusszal, menyasszonyruhában, Jeney műterméből, ama Jeneyéből, akit később bankóhamisítás miatt bezártak. Az arckép mindig a falon függött, és az örök ifjúság egyszerű bájával mosolygott, akár mint növekedtek a gyermekek. A fiúk kardot hordtak, és levagdalták a lányok bábuinak a fejét. De az arckép szelíden, mint egy ábrándos dal, csak mosolygott a messziségből.

- Itt lakik nem messzire, és amint bealkonyodik, elmegyek érte, hogy jönné el meggyógyítani az én egyetlen fiamat. Bizonyosan megteszi, mégpedig szívesen, mert hiszen jószágomban bőven volt része, amikor rászorult, katonák vonultak végig a városon... Vadász urak fűjték a kürtöt... Diákok énekeltek az ablakai alatt... Névtelen üzeneteket küldtek a túlvilágról kis

angyalok, akik a földre kíváncsoztak... Ilyenkor mindig ott voltam én a jó tanáccsal. És az én varrógépemen varrta azt a ruháját, amelyben a legszerencsésebb volt.

- Eljön?

- Majd én megtanítom, hogy úgy fésülje a haját, mint én leánykoromban, ne essen le a kontya, ne süsse ki túlságosan a frufruját. Jól gombolja be a kapcsokat ruháján, mert a férfiak szeretnek az ilyesmivel bíbelődni. Egyforma csokrot kössön a cipőjére és a szoknyájára. Szelíd és szemérmetes legyen, mert ez áll jól a leánykának. Ne sokat fecseljen; csak akkor szóljon, ha kérdezik. Mindig mosolyogjon, és az egész kezét adja oda, ha kéri... Majd estefelé felveszem a nagykendőmet, és elhívom a szomszédból.

Szindbád az ablakra pillantott:

- Már alkonyodik, anyám.

(1924)

Az életmentő kékfestő

Régi templomok gyóntatószékeinél könnyebben megy a gyónás, mert nagy vigasztalásunkra szolgál már az is, hogy a gyóntatószékhez vezető úton kimélyedt, kikopott templomköveket ér lábunk, amely kövek bizonyára sokkal nagyobb bűnösök léptei alatt vájódtak ki, mint amilyen bűnösöknek mi érezzük magunkat. Ugyancsak megkönnyebbülésünkre szolgál, hogy a gyóntatószék rostélya olyan sűrű, hogy nem ismerni fel a rostélyon át sem a fejedelmet, sem az útszéli rablót; nem ismerjük meg a dúsgazdag polgár arculatát, valamint nem a hamispénz-verőét sem: - legfeljebb bevallott bűneik mondják el csak kiról-kiről, hogy ki micsoda... Habár a bűnök között sincs olyan nagy különbség, mint azt messziről hinnénk az áhítatosan meggörnyedt vállakról és a térdeplőzsámolýról, amelyet tölgyfából faragtak szent életű ácsok, hogy az le ne szakadjon a lelket rázó bűnbánat vonaglásai alatt sem. Szívesebben gyónok olyan helyen, ahol már előttem hercegnők és királyok gyónták meg bűneiket - ahonnan a bűnbánat már olyan jól tudja az utat az ég felé, mint a sas, amely az odvas toronyban lakik, mert hiszen a sas erős szárnyaira van szükség eme előkelő bűnösök bűneinek szállításánál, nem pedig a galambokéra, amelyek a városi templomok párkányain tanyáznak, és csak apró bűnöket bírnak el postaútfokon. - Egy régi kolostorba megyünk tehát a húsvéti gyónás elvégzéséhez - mondá Szindbád fiának, akit már mindenféle csavargásaiban magával hordott.

- Inkább állok bíbornokok tanácsa előtt vádlottként, mint valami falusi bíró előtt - szolt még biztatásul Szindbád fiához, amikor az egykori lengyel határszélre megérkeztek, ahol az a bizonyos ódon kolostor kipillantgatott a hegyek közül, mint a hosszú útban halálosan elke-seredett utazók bizonyos menedéke, ahol már a fenyőfa nagyságú kapustól gorombaságot vagy kupa bort kaphatnak...

A poprádfelkai fiákeres, aki olyan széles hátú volt még, mint azok a régi kocsisok, akik a tátrai fürdőhelyeket látogató kövér alföldi asszonyságoknak mutogatták az ostornyéllal az útközben feltűnedező hegyeket, és ugyanakkor arról panaszkodtak, hogy milyen nehéz oda a feljuthatás, holott ők maguk talán soha életükben nem szállottak le a fiáker bakjáról... akik csak azért hívták fel a pasasérok figyelmét a különböző veres hajú tornyokra, amelyek a távolból közeledni látszottak, hogy ama bizonyos torony alatt fekszik egy kocsmá, ahol egy késhegynyi túróhoz is nagy kupa sört adnak, és ahol majd meg lehet igazítani a kocsi szerkezetében előforduló rendetlenséget... A poprádfelkai fiákeres nagyot nézett, mikor Szindbád egy gyalogútnál, amely a hegyoldalon át kanyarodott, megállította a hajtást.

- Maga csak menjen P.-be, álljon meg a cókmokkal annál a fogadónál, ahol két legkövőbb asszony a határszálen a kocsmárosné. Mi majd gyalogszerrel megyünk, mint ahogy a búcsúsok szoktak. Ha meglát a toronyból a harangozó: legalább észébe jut neki a vers, amelyet harangjaival játszania kell.

Aztán fiához fordult Szindbád, és így folytatta:

- Mert jegyezd meg magadnak, hogy a harangozás nem olyan könnyű dolog, amint mi itt a földön halljuk. A harangozónak pontosan kell tudnia, hogy milyen alkalomkor melyik harangját szólaltassa meg. Más harangot kell meglóditani ünnep előtti estéken, és több verset kell elmondani a haranggal, mint valamely közönséges estén. Másképpen folyik a harangozás búcsúnapokon, amikor már mindenki részeg, csak a harangozónak kell józannak lenni. És mást játszik a harang, például, a király neve napján. Ezeket mind tudni kell az embernek, aki nem akar eltévedni az életben. Ha történetesen nincs kalendárium kéznél, akkor is meg lehet állapítani a harangszó alapján, hogy mely táján tartunk az esztendőnek.

Szindbád egy darab ideig vezette fiát a kolostor felé, hogy Szindbád fia már azt kezdte gondolni atyjáról, hogy az az utóbbi időben valamilyen bankócsináló bandába keveredett, és ilyenformán akar könnyíteni a lelkiismeretén. A kolostor bástyái előttük kerekre koptak, mint sokat használt vetőkártyák. A bástyákról lengyel királyok szobrai unatkozva nézegettek alá, amely régi királyok azért faragtatták ki magukat szentek ismert ruháiba, hogy ilyenformán tán könnyebben beszökhettek a mennyország kapuján. (Tavaszkodott; a folyó alatt sustorgott, mintha összegyülekezett volna benne a sok mesemondás a téli csend alatt - no, lesz majd mit hallgatni a tutajosoknak, horgászoknak, rákászoknak és a partokon bámészkodó nyájörzőknek, mire valóban beköszönt a tavasz. A nyárfa kérgének még esze ágában sem volt tündökölni; megviseltek voltak a fák, mint akár a télvizetjáró bocskorok és a böjtölő emberek.) Szindbád itt, a kolostor közelében, egy útszéli kápolnánál egy pillantást vetett a kápolna belsejébe, ahol olyan tündöklőnek, ifjúnak, gyermeknek látta meg Szűz Máriát, amilyen az Gyümölcslő Boldogasszony napja előtt szokott lenni: - és itt hirtelen magába szállott:

- Nem, mégse léphetem át ennek a kolostornak a küszöbét - mondta a fiának. - Valamikor, ártatlan gyermek koromban ide jártam, a papok iskolájába. Mit szólna páter Göbi, ha éppen ő ülne a gyónatószekben, ha mellette gyónás végett letérdepelnék? Mi lett az ártatlan fiacskából, akinek sohasem voltak bűnei?... Majd inkább megpróbálkozom a bűneim eladásával, mint gyermekkoromban tettem.

Így szólt Szindbád, és a hegyoldalban útját az alatt elterülő városka felé vette. A mesemondásos vén fenyők közömbösen néztek utána. Az ő ágaik úgysem alkalmasak arra, hogy valaki felkösse magát rájuk.

*

A kolostorban - mint már ilyenkor szokás - harangozni kezdtek.

- Ó, már megint azért a Lubomirskyért harangoznak! - kiáltott fel Szindbád, és babonásan nézett hátra a bal vállán. - Ez az öreg Lubomirsky már emberemlékezet óta nem tud meghalni, pedig a harangozók ugyancsak siettetnék a temetés alkalmából kijáró borporció kedvéért. Minden templomnak itt a határszélen ő, a herceg a kegyurasága. Nem mindig jó kegyűrnak lenni.

Szindbád fia följegyezte ezt is ama többi tudományok közé, amelyeket atyjától utazásaiban elsajátított, és csendesen ballagott Szindbád oldalán P. felé.

A fogadó udvarán - amely tágas volt a sok határszéli csöcselék, csavargó és utazó miatt - a poprádfelkai már jó ismerősökre talált, és ama régi kocsiszokás szerint, fogata mellett állodgálva, sörözött cimboráival. Szindbád borúsán megjegyezte:

- Ez a jó ember nyilván azt hiszi, hogy már megkönnyebbültem bűneimtől a kolostorban, így tehát nyugodtan nekivághatunk a határszéli utazásnak. Pedig hol vagyunk még a megkönnyebbuléstől!

A fogadóban olyan alacsony, füstös, kis étkezőszoba volt, mintha darab ideig határvár lett volna, és a jámbor utazók itt hosszadalmas pipázgatással töltötték volna ráérő idejüket. A két kövér kocsmárosné (akiről Szindbád mindig lelkesedéssel beszélt) alig akarta felismerni az utazóban azt a bizonyos fiatalembert, aki állítólag valaha erre járt, és csaknem felgyújtotta a házakat és a szíveket. Az egyik asszonyság hosszában kövéredett, mint a tepsiben a diós patkó; a másik nő úgy dagadt, mint a gömböc a fazékban.

- Ejnye - mondta a gömböc. - Akkoriban észre sem vettem, hogy sántikálni tetszik a bal lábával.

Szindbád zordon pillantást vetett az emlegetett bal lábra, aztán hozzáférhetetlen hangon kérdezősködött egy helybeli kékfestő, egy bizonyos Valentin nevezetű iránt.

- Üzletet akar Valentinnal kötni? - szólalt meg most a diós patkó. - Lám, kegyed is megjavult vénségére, komoly üzleti dolgokkal is foglalkozik. Mikor legutoljára nálunk járt, akkor - úgy emlékszem - nem csinált semmit, csak a drága jó időt lopta.

- Kérem, hölgyeim - tiltakozott Szindbád szertartásosan -, most a fiammal utazgatok, és éppen arra akarom őt megtanítani, hogy hölgyekkel szemben mindig udvarias legyen.

A két kövér asszonyság szemügre vette Szindbád fiát, mint a bábák szokták az újszülöttet. Még a haját is megtapogatták (mire Szindbád fia összerázkódott, mert félt a boszorkánynyomástól).

- Nem valami jó koszon tartotta eddig a fiát - jegyezte meg az egyik asszonyság, mintha a másik helyett is beszélne. - Mi lesz belőle?

- Matematikus - felelt Szindbád, és a söröspohárra szegezte a szemét.

A korcsmárosnéknak nyilván imponált a sohasem hallott foglalkozás, ezért bizonyos ideig hallgattak, majd így szóltak:

- A legényt elküldjük Valentinért, ha úgy parancsolja a nagyságos úr.

A korcsmárosnék ettől az időtől kezdve változott magatartást tanúsítottak. Mindenféle virsliket, túrókat, sajtokat hordtak elő, amelyeket Szindbád fiába akartak diktálni:

- Ne féljen a kolbásztól, mi magunk öltünk a télen.

Szindbád mogorván közbeszólt:

- Egy pohár jó borovicskát adjanak neki, és hagyják békében. Mit lengetik itt a harisnyakötőjüket, amely úgymint elfonnyadt már?

De már jött is a kékfestő.

Csak amúgy kötényesen, felgyűrt ingkarokkal és térden felül érő csizmában, amelyben vásznait szokta áztatni a Poprádban. (Az ismerkedésen hamar túlestek, mert Szindbád és Valentin valamikor iskolatársak voltak a kolostorban.)

- Gyóntál már a börtben? - kérdezte Szindbád, amikor a korcsmárosnék visszavonultak a konyhájukba, hogy tanácsot tartsanak arról, mivel kellene Szindbád fiát megvendégelni.

- Még nem gyóntam. Én ezt mindig nagypéntekre tartogatom - felelt a kékfestő, aki olyan egyszerű embernek látszott, mintha azokkal az olajnyomatú szentképekkel volna rokonságban, amelyeket felvidéki vásárokon árulnak, és otthon az ágy fölé akasztanak, hogy legyen kire nézegetni a nagybetegnek. (Szindbád fiának az tűnt fel, hogy a kékfestőnek szőke szakálla volt, mint egy hittérítőnek, haja pedig természettől fogva hullámos volt, mint azoké a jó embereké, akikkel a kupecsek biztosan megcsinálják a maguk üzleteit. Azonkívül nagydarab ember is volt a kékfestő, mint a gyolcsos tótok általában, akik néha értéken alul is adják a portékájukat, ha a vásár vége felé közeledik.)

Szindbád fia csodálkozva hallgatta, hogyan ért jó atyja az üzletkötéshez is:

- Nézd, Valentin, én látom a te kék szemedből, hogy az gyermekkorunk óta nem változott. Én pedig most is úgy ülök itt melletted, mint egykor a kolostorban az iskolapadban, bámulom a te nyugalmadat, életerődet... Most is olyan vagy, mint egy juhász, aki tavasztól őszig a hegyek között őrzi nyáját, egy krajcárért vendégeli meg zsendicével, juhtúróval a kolostor kiránduló diákjait, és nem fél a farkastól sem.

- Egy krajcárért - mormogta a kékfestő, mintha valamely távoli gondolat kezdene motoszkálni kemény homloka mögött, amely homlokot bizonyosan valamely templomképről, egy apostol képéről bámult meg az anyja.

Szindbád tovább öltögette egymáshoz a szavak hímzéseit:

- Én sohasem tudom neked elfelejteni, hogy valamikor az életemet mentetted meg. Kihúztál a lékből, ahová bezuhantam. Fehér habsapkája volt a Poprád lékének, az én sapkám fekete báránybőrből volt, és fennmaradt a lék tetején, hogy arról te megismerjed a helyet a partról, ahol atyádnak a vásznak áztatásánál segítettél. Nehéz korcsolyáim miatt nem bírt elsodorni a folyó sebes árja, és te a jég alá nyúlva megragadtad üstökömet. Megmentettél...

- Igen - felelt a kékfestő, homlokát végigsimítva. - De a korcsolyáidat azután sem adtad kölcsön, pedig a korcsolyákat külön húztam ki a Poprád fenekéről. Pedig arra kértelek, hogy egy héten egyszer kölcsönözd a korcsolyákat.

Szindbád észrevette, hogy nem marad kellő vízfolyásban a beszélgetés, ha így folytatja, azért gyorsan rászólt a fiára:

- Matematikus, csókold meg a kezét a barátomnak, aki atyád életét megmentette.

Szindbád fia engedelmeskedett, mire Valentin zavarodottságában a sótartó helyett a paprikába mártotta azt a kenyérdarabot, amelyet majszolgatott.

Szindbád most a kékfestő vállára tette a kezét:

- Hát arra emlékszel-e, amikor bűneimet a gyónás idején vállaltad, mert neked nem volt meggyónni való bűnöd a jó páterek részére.

A jó Valentin felvillant:

- Igen, de nem ingyen tettem. A vállalt bűnök darabjáért egy krajcárt kellett fizetned.

Miután a derék kékfestőnek sikerült magát ilyen bűnös színben is feltüntetni, meglegedetten dőlt hátra székében. Szindbád lelkendezve átölelte:

- És vajon megbocsátottad-e nekem valaha, hogy egyszer elloptam a zacskót a nyakadból, amelyben a vállalt és meggyónt bűnökért összegyűjtött pénzt a nyakadban hordtad? Hetvenöt krajcár volt a zacskóban, hetvenöt bűn, melyekért te vezekeltél, te mondtad el értük a jó páterektől kiszabott Miatyánkokat és Üdvözlégeket, amely bűnöket nem te követted el, hanem én. És én elloptam tőled a zacskót.

A kékfestő nagyot nézett:

- Hát te voltál? - kérdezte hosszadalmasan.

- Én voltam - felelt Szindbád, és bólongatni kezdett, mintha szánná-bánná bűnét, száraz kortyokat nyelt, míg végre maga a kékfestő jött segítségére.

- Sok hetvenöt krajcárt elveszítettem én azóta... Igaz, hogy ezen a bizonyos hetvenöt krajcáron köténykét akartam venni a Marikának. Csak amolyan kis kötényt, amelyet az őszi vásáron árulnak.

A kékfestő, ha pipázó ember lett volna, most nagyot nézne a múlt időbe a füstökön át. De nem volt dohányos, azért csak a homlokán jelentek meg a vándordarvak vagy a csapatostul járó vadludak árnyképei, a ráncos elgondolkozások. Szindbád a zsíros terítékes asztal fölött két tenyerébe hajtotta a fejét:

- És most megint arra kérnélek, hogy a nagypénteki gyónásodba vennéd fel az én bűneimet is, mert nekem nincs lelkierőm ahhoz, hogy a jó pátereknek meggyónjak, miután gyerekkoromban mindig ártatlannak vallhattam magamat előttük, a te jószágod folytán. Vállald megint a bűneimet, Valentin.

*

A kékfestő egy darabig olyanformán üldögélt, mintha önmagával vitatkozott volna.

- Mindegy - mondta végre, nagyot nyögve, miután leküzdte magában az ellenkezés rossz szellemét. - Halljuk, mit vállaljak?

- Csaltam, loptam, hazudtam, káromkodtam, nem tartottam meg a böjtöket, templomba nem jártam, mindent elkövettem az emberölésig - felelt daráló hangon Szindbád, mint gyermekkorában megszokta a gyóntatószék mellett.

A kékfestő, mint gyónási szakértő, feltolta ujjával a szemöldökét, és féloldalról nézett Szindbádra.

- Hát a paráználkodással hogy állunk?

- Az is volt - felelt Szindbád lesütött szemmel. - Mindenáron el akartam csábítani egy gyermekkori barátom kedves kis kedvesét... Talán el is csábítottam. És lopott hetvenöt krajcáron köténykét vettem neki.

A kékfestő mozdulatlan maradt:

- És mit fizetsz, ha mindezt magamra vállalom nagypénteken?

- Mit adhatok neked, aki már annyiszor megmentetted az életemet?

Valentin olyan csendes maradt, mintha kővé váltott volna. Kimérten, lassan beszélt:

- Értesz az ördögűzéshez?

- Hogyne - lelkendezett Szindbád.

Valentin úgy rakta egymás mellé a szavakat, mint a kőművesek a téglákat:

- Nos, hát a fizetség az legyen, hogy kiűzöd Marikából, a feleségemből az ördögöt. Vagy te, vagy a fiad.

- Marika? - kiáltott fel Szindbád, és a torkában verni kezdett egy ütőér, pedig akkor még nem volt hajlamos a szívbetegségre.

- Igen, Marikát feleségül vettem - folytatta nagyon komolyan a jó kékfestő. - Húsz esztendeig elég csendesen éltünk. Néhány hónap előtt azonban egy új legény került a műhelyembe. A Tisza mellől jött, tilinkózik, és vasárnap verekedik a korcsmában. Marikával azóta nem lehet bírni. Szememre veti, hogy a nagyheti passiójátékban én játszom a Júdás szerepét - talán valójában én vagyok a Júdás a játékon kívül is... Az én csizmám mindig mocskos, de a legényé gyakran van kitakarítva. Nem engedi, hogy keresztet vessek a kenyérre, mielőtt azt felszeletelném, mert azt hiszi, hogy akkor nem adhatna másnak belőle... Te ismered Marikát, könnyen kiűzheted az ördögöt belőle.

Szindbád csippentett a szemével a fia felé:

- Marikából kiűzzük az ördögöt.

*

Már éppen kezet akart fogni az üzlet megkötése jeléül a derék kékfestővel, amikor felpattant a fogadó ajtaja, mintha lidérc nyomta volna le a kilincset. Hullaszínű öregasszony jelent meg, aki olyan félelmetes volt, mint az ábécében az x, y és z betűk, mikor az ember még nem tudja végig az ábécét. (Szindbád sem tudta.) A kékfestő a látományra mutatott, amely régi házak padlásairól, pincéiből, kéményeiből jöhetett elő. Megköszönődött, mint a tűzhelyen felejtett étel. Összeszáradt, mint egy saru, amelyet nem von senki a lábára, legfeljebb a tavaszi kutyák hajigálják ide-oda a szemétdombok környékén. Kökény, amelyet bokrán felejtene... A szája szélét nyilván valamely átokmondás tartja összehúzóda, azért nem tud mindjárt megszólalni.

De beszél helyette a jóra való kékfestő:

- Íme, Marika, akiről az imént beszéltem neked.

A látomány közeledik az asztalhoz, anélkül hogy egyetlen pillantást vetne Szindbádra vagy a fiára. Nem, ez a látomány nem érte meg, hogy olyan nagy bűnbe keveredett egykor miattad Szindbád... A jövevény a Valentin vállára tette a kezét:

- Latrokkal ülsz együtt, ahelyett hogy vásznaidat áztatnád a folyóban?

Szindbád, aki darab ideig azt hitte, hogy ért az öregasszonyok nyelvén, erőt vett magán, és komédiás hangon szólt közbe:

- Egy ital bor a hazáért sohasem árthat.

Az öreg nő Szindbádra vetette tekintetét, figyelmesen, megvetőleg, hosszadalmasan nézte, mint az öreg koldusasszony az előtte elrobogó fogatot, amelyben valamely régi férfiismerőse ül.

- Nem engedem, hogy megrontsa ezt a jó embert - mondá végül olyan hangon, mintha szeget vernének a koporsóba. És hóna alá nyúlt a kékfestőnek.

...Amikor végre megint a kövér poprádfelkai háta mögött üldögélt Szindbád, és a kövér kocsmárosnék ételillatai, amelyekkel benépesítették már a házat, hogy úgy az öregnek, mint a fiatalnak kedvére lehessenek, elmaradoztak, így szólt a fiához:

- Mindig csak rosszul sülni lehet a dolog, ha az asszonyok idő előtt az üzletbe avatkoznak. Nem, még az én bűneim sem érnek meg annyit, hogy ezért engem te megváltásál.

(1925)

Útnak, szónak, házasságról való tanácskozásnak nincs vége

- Nagyon rendetlen életet folytatunk, azért nincs szerencsénk - panaszkolta egy napon Szindbád a fiának. - Most is esik odakünn a kedves, délutáni eső, amely időt az isten is udvarlásra való időnek teremtette, mi pedig nem tudunk kimozdulni a haragos asszony korcsmájából. Meg kell tartani úgy a böjtöket, mint az ünnepeket. Pedáns ember, aki valamire viszi az életben: a szerelemben is rendes program szerint él. A hét bizonyos napján elmegy udvarolni, és kibeszélgeti magából mindazt, amit hét napon át összegyűjtött. Még a mennykő sem vágthat bele olyan emberbe, aki csak a hét egy bizonyos óráját szenteli annak, hogy növel foglalkozzon.

Szindbád fia gyanakodva hallgatta atyját; sokkal tapasztalatlanabb fiatalember volt, hogy mindjárt rájöhetett volna, hová akar kilyukadni a bölcs ember.

- Azt mondanám tehát - indítványozta Szindbád -, hogy a szerdai délutánokat ezentúl szenteljük a nők udvarlására. A szerda szerencsés napnak mondatik, nem jár rosszul, aki szerdán házasodik. Hátha ez a szerencse kiterjed a házasságon kívül is.

Szindbád fia boldognak mondhatta magát, hogy atyja ezentúl csupán egyetlen délutánját akarta feláldozni azoknak a haszontalanságoknak, amelyek egyébként egész életét elfoglalták. Szerdai napon tehát már jó előre bejárta annak a városnegyednek a fogadóit, amely negyedben ez idő tájt tartózkodtak. Szent Terézről volt keresztelve a városrész, de voltak benne olyan kocsmák is, ahol zsidósan főztek; akadtak kosztadó asszonyságok, akik a nagy testi munkát végző táncosnőknek főztek; találódtak özvegyasszonyságok, akik még azért tudtak divatban maradni, mert jó házikosztot adtak a nőtlen fiatalembereknek, akiknek egyéb örömük se volt az életben, mint olcsó pénzen jól megebédelni, és utána nagyot ábrándozni; sőt voltak itt tisztcsaládok is, akik állandóan fizető vendégeket láttak az asztaluknál, és a leányok rendszerint férjhez mentek, ha megfelelő ételnemű került az asztalra.

Szindbád fia mindig vigyázott atyja táplálkozására, ugyanezért déli harangszóra nagy örömmel jelentette, hogy a vértanú feleségénél olyan kövér kacsát látott sülni, amilyen kacsaról még a legéhesebb vándorlegény sem álmodott.

- Megmondtad, hogy bőségesen öntözzék a saját zsírjával? - kérdezte némi izgalommal Szindbád, amint nadrágszárába beleugrott. - Kitelik tőled, hogy elfelejtetted megmondani.

- A vértanú feleségének nem lehet tanácsokat adni, nagyon jól tudja - felelte a fiatalember, amikor atyjára a kabátot fölsegítette.

A vértanú felesége éppen a napokat számlálhatta, alulról fölfelé és felülről lefelé, a nagy falinaptáron, amilyenek a fogházak irodáiban szoktak függni, hogy mennyi ideje van még hátra az urának. (Ez a férfiú hajdan falusi jegyző volt, és Pestre költözködése után is hamis lópasszusokat meg egyéb írásokat gyártott. Nagyon csodálkozott, mikor minden esztendőben becsukták. „Ennek a piszkos városnak a vértanúja az uram - mondogatta a felesége -, sohasem történik semmi baja, ha falun maradunk.”)

A vértanú felesége olyan volt, mint a legtöbb pesti asszony, aki még nem rázta ki szoknyájából a rozsmaringillatot. Nem törődött a világon semmivel, csak azokkal a pletykákkal, amelyeket a házban, a fűszeresnél, a mészárosnál, a piacon hallott. Ha újságot akart olvasni, elővette a régi Vasárnapi Újság bekötött évfolyamát, amelyet még az anyjától örökölt. Szindbád természetesen többszörösen börtönviselt embernek adta ki magát ebben a házban, hogy a ház úrnőjének kedvében járjon. (Aminthogy más nőknél való udvarlásaiban neki is megvolt

mindenféle betegsége, amely betegségeken azoknak a nőknek férjei vagy egyéb hozzátartozói szenvedtek.)

- Hát mit tud a kacsá? - kérdezte Szindbád, miután fiának tuszkolására nagy nehezen fölrkezett a harmadik emeletre, és nem mászott be minden útba eső ablakon, amely mögött nők fésülködtek, valamint a konyhaajtók mellett is sikerült őt élvezényelni, anélkül hogy a szakácsnéktől és szobalányoktól a szeretőik felől kérdezősködött volna. - Mit tud a kacsá?

- Most éppen sül, nem szabad ökegyelmét háborgatni - mondta a vértanú felesége, mintha valami élő emberről beszélt volna. Szindbád nem egykönnyen mondott le az élvezetről, hogy a kacsát megtekintse, ezért így szólott:

- Nézze, asszonyom, mi, börtönjárt emberek, a rossz, keserves ebédek előtt gyakran elgondolkoztunk azon, hogy vajon mit sütnék-főznek a városban mindenfelé a konyhákban, miközben mi nyomorult levesünkre várakoztunk. Egy valódi rab ember tíz-tizenöt konyhában megfordul képzeletében, mikor érzi a delet közelegni. Még azt is meg tudja mondani a rab, hogy rágondol-e az asszony, amikor a pecsenyét sűti... Kérdezze csak meg becses férjétől: vajon hazudtam-e?

A vértanú felesége erre kitört a flegmájából:

- Tán azt akarja rám fogni, hogy nem a szegény uramra gondoltam, mikor ezt a kacsát sűtöttem? Hát kire gondolok én valaha a földi életben? Nézze meg ezt a kacsát. Akkor se volt külön, mikor az uram még itthon volt.

Szindbád meglelégedéssel figyelte meg a sűtőben lévő kacsán, hogy az zsírral bőségesen volt öntözve. Ugyanezért nem is avatkozott többé a dologba, csak a tüzet igazította meg, hogy a kacsában kár ne történjék. Azután levetette a kabátját, és régi jó tanácsok szerint szundikált a pamlagon.

*

- Nagyon rendes asszonyság - mondta elismerőleg Szindbád, midőn a szomszéd szobából vízcsobogást hallott. - Hallod, hogy paskolja a vizet? Mintha a derekát is megmosná, mielőtt föladjá az ebédet.

A víz valóban nem olyan hangokat hallatott, amelyekről csupán arc- vagy kézmosásra lehetne következtetni.

- Nagyon rendes asszonyság - folytatta Szindbád -, úgy megmosakodik egy hétköznapi ebéd előtt is, mint a falusi menyasszony.

A mosakodás kihallgatása végén Szindbád olyan bizalmasságot érzett az asszony iránt, mint azok iránt szoktak érezni, akiknek apró, diszkrét cselekedeteit, öltözéseit, vetkőzéseit kulcslyukon vagy egyéb ajtóhasadékon át kikémlelik. (Nem is hinné az ember, hogy hány lovagja van a kulcslyukaknak a fogadókban, fürdőházakban és más olyan helyeken, ahol egyet-mást látni lehet.)

A vértanú felesége fehér blűzban, hátrasimított hajjal, szappanillatú arccal hozta az asztalra a paradicsomlevest. Szindbád jobbán űlt az asszonyságnak, és így jól szeműgyre vehette, hogy annak az arcáról nem mosott le a mosdóvíz mindenféle olyan álmot, amely éjszaka szokta meglátogatni a nőket. Regények, kalandok rejtőzködtek e tisztességes barna hajzat fűl melletti csavarintásai mögött. Nyilván az álom a jobb fűlén át szokott belopózni hozzá, ugyanezért Szindbád erről az oldalról a következőket mondta:

- A paradicsomleves, különösen olyankor, mikor csak annyi az íze, mint annak a csóknak, amelyet megszokásból váltanak férfiak és nők egymással, mielőtt elbúcsúznának, a paradicsomleves savanyúságával arra biztat, hogy még derültebb napok, izgalmasabb percek is következnek. Nem lesz mindig híg az életünk, hanem elkövetkeznek abban vérhevítő, húsos, vérmes szenvedélyek, azoknak az eledeleknek alakjában, amelyeket a véletlen fölkinál. Ha nem tudnám biztosan, hogy kacsza következik, becsületemre: kövér lúdra is gondolhatnék a leves után.

- Vigyázzon a fehér mellényére! - mondta figyelmeztetőleg az asztal túlsó oldaláról Szindbád fia.

- Egyszer láttam egy kövér embert, valamely vidéki fogadóban, aki a fehér mellényére esett paradicsomfoltot az evőkéssel ügyesen levette, azután a szájába vette. Nagyon szívesen cseréltem volna ezzel az emberrel. Mint ahogy nyomban kalapot váltanék azzal is, aki úgy szokta enni a levest, hogy a tányérból az utolsó cseppel kanálba csurgatja.

- Mi jó lehet azon? - kérdezte most az asszony, aki olyan csendesen, észrevétlenül evett, mint a szemérmes nők.

- Ez azt jelenti, hogy ez az ember utolsó cseppig, legkisebb porcikáig ki tudja élvezni az élet örömeit. Az ilyen férfi tud vőlegény lenni egy esztendeig, és minden vőlegénységi napnak megtalálja a maga üdvösségét. Persze, nem kell minden délután arra gondolnia, hogyan csalogatja el valamely sötét erdőbe a mátkáját. Az ilyen kanalas ember tud ezüst meg arany házassági évfordulókat tartani, és még mindig talál valamely izgalmasságot a házasetben: ha egyebet nem, mint egy szöveget, amelyet neki kell bevernie a falba, amelyre a felesége alsószonnyáját akasztja esténként. Az ilyen apró örömu ember még azt az ünnepélyt is megtartja, amelyet elhalálózása okoz. Végrendeleket csinál, holott semmije sincs; elbúcsúzik macskától, kutyától, ruhásszekrénytől, szomszédától és komától. A feleségének pedig azt mondja, hogy: „Te pedig maradj itt, és fogd meg a kezem.” Sokszor elgondoltam én azt a börtönben, hogyan kellene élni és meghalni. Egy csöpp levest sem szabad hagyni megevetlenül.

A vértanú felesége fölállott, és Szindbád észrevette, hogy vállát vonogatva viszi ki az üres levestálat. Jó, falusi, őszinte mozdulat volt ez; körülbelül annyit jelentett, mintha ama verekedő nők módjára, máris lecsapott volna a Szindbád kíváncsiskodó kezére.

- Megállj csak; fussál le egy kancsó sörért - fordult Szindbád fiához. - Meg kell törni a makacs asszonyt.

A vértanú felesége ezalatt elrendezte odakünn a konyhán a kacsadarabokat. Szindbád mindjárt észrevette, hogy a kacsza combjai feléje vannak elhelyezve a tálban.

- Mondja, igazán úgy unja a szavaimat hallgatni?

Az asszony, amíg Szindbád fia visszatért a sörrel, a szünetet a következők elmondására használta föl:

- Én szegény asszony vagyok, és abból élek, hogy úriembereknek ebédet adok. Mindennap más úriemberek ebédelnek nálam, így meglehetősen ismerem a férfiakat, mert hát már falusi asszonykoromban is láttam valamit. Minden férfi szerelmes, ha ízlik neki az étel, amit elébe adnak. Jár ide egy öreg méltóságos úr hétfőn, akinek igen szép nyugdíja van, még tüzelőt is olcsóbban kap a könyvecskéjére: minden ebédnél megkéri a kezemet, amikor olyan rántott csirkét készítek neki, amely kedvére van. Kedden egy mérnök szokott nálam ebédelni, aki német ember létére a töltött káposztáért rajong. Alig bírok tőle megszabadulni, amikor teleette magát. Csütörtökön az ügyvédünk jön, aki a csöröge bolondja, és ha elég nagy tál csörögét adtam elébe, szidni kezdi szegény uramat, hogy ilyen asszonyt kénytelen özvegyiségre juttat-

tott. Pénteken a falunkbéli plébános úr szokott meglátogatni, mert ilyenkor van dolga Pesten. Télen, mikor káposztás csíklevest főztem neki, kijelentette, hogy a mostani gazdasszonya helyett engem vesz magához. Szombaton két kártyás jár ide, akik itt mindig veszekedni szoktak elmúlt dolgok fölött. De a főztemre kibékülnek, és megfogadják, hogy nyomban tisztességes életet kezdenek, amikor olyan asszonyra találhatnak, amilyen én vagyok. Vasárnap a szegény uramnak főzök ebédet.

Szindbád villájával célba vette az egyik kacsacombot.

- A szerdát elfelejtette, asszonyom.

- Szerda az én böjtnapom, azért ne is csodálkozzon, ha nem eszem a kacsából.

Szindbád hahotázva kapta a szájába a kacsacombot:

- Bizonyosan valamely olyan fűszer van belesütve, amelytől szerelmi gerjedelmei támadnak a férfiúnak. Nem baj, én nem félek még a szerelmi bűvitaloktól sem. Eleget kotyvasztottam életemben, tudom a módját, hogyan lehet a szerelmi mérgezésből kigyógyulni. Sós vizet kell hinteni az embernek a nyelvére. Vagy pedig a nők szájából kell vizet inni, mint a hím galambnak. Némelyek esznek mindenféle gyanús mézeskalácsot is szerelmi nyavalya ellen, amely mézeskalács már maga is betegséget okoz, ha a férfi gyomrába jut. A mérgezésnek nagyon jó ellenszere, ha a páciens felkötteti magát valamely keresztfára, mint Krisztus urunk mellé kötötték a latrokat. Csak hadd csattogjon az ostor a lator mezítelen hátán. Megérdemli a kutya elkövetett bűneiért...

- Magát meg szokták verni a nők? - kérdezte most hirtelen az asszony, és különös, meglepett tekintettel nézett Szindbádra, mintha valamely titkos gondolat ébredt volna föl sima, egyszerű frizúrája mögött.

Szindbád végzett a kacsacombbal, ugyanezért susogóra vette a hangját, mint a szél szokott borongani a vad gesztenyefák lombjai között:

- Mit tudja azt maga, asszonyom, hogy mily jólesik méltatlan bánásmódot tűrni alacsonyrendű nőktől, amikor az ember szívből szerelmes egy hercegnőbe? Mit tudja azt maga, hogy mily kibékítő érzelem az, amikor a reménytelen szerelmest mindenféle szolgálók szennyes vizekkel öntik le az emeletről? Mit tudja azt, hogy mily végtelen elégtétel durva, műveletlen, tudatlan nőkkel beszélgetni, amikor az ember egy szívében viselt oltárképért kimondhatatlanul szenved? Csak legyenek minél komiszabbak, alacsonyabb rendűek, emberi szóra nem alkalmatosak a többi nők mind, akik ezen a világon vannak, amikor az ember egyetlen nő gondolatával zarándokol végig a világon!

A vértanú felesége látszólag figyelmesen hallgatta végig Szindbád szavait, kérdését mégis így tette föl:

- Tehát maga szeretné, ha a nők megvernék? Miért nem házasodik meg az ilyen ember?

Szindbád egy bölcs mondással felelt:

- Útnak, szónak, házasságról való tanácskozásnak nincs vége.

Az asszony a füle melletti vidéki frufrukat igazgatta, mintha azok segítenék az emlékezésben, amíg Szindbád a kacsapecsenye zsírját törölgette. A vértanú felesége pedig elgondolkodva beszélt:

- Azt még csak megértem valahogy, hogy a házastársak verekednek. Elkerülhetetlen az olyan emberek között, akik egymásnak minden titkát ismerik. Természetes dolog, ha a férfi a korcs-mából vagy a börtönből hazajön, elsősorban megveri a feleségét. A felesége persze a legköze-

lebbi alkalommal, amikor megsavanyodott a kovász, vagy odaégett valamely pecsenye, visszaadja a férjének a verést. De azt nem értem, hogyan engedheti magát valaki idegen, sohasem látott nőktől megveretni?

- Csak Krisztus urunk latraira gondoljon, asszonyom.

Az asszony tovább merengett, mint ahogy egy dongó dudorászik valamely bezárt szobában:

- Mert éppen azt akarom mondani, hogy a mi házaseletünkben éppen az okozta a bajokat, hogy az uram sohasem engedte magát megbüntetni. Ha elvállalta volna a házi fenytéseket, sohasem jutott volna ennyire a dolog.

Szindbád megértőleg bólogatott:

- Igen, magam is akkor kerültem mindig börtönbe, amikor nem volt mellettem valamely szigorú asszony.

- Szegény uram ott követte el a hibát, hogy mindig elszaladt hazulról, amikor méltó büntetésben akartam részesíteni egyért és másért. Elment kocsmárosnak meg más nőszemélyek izgató beszélgetését hallgatni, hogy ő jött nekem a kocsirúddal, mielőtt én még a kutyakorbácshoz hozzányúlhattam volna. Ő vert meg engem, holott a verést inkább ő érdemelte meg. Nem is lehetett másféle szomorú sorsunk.

Szindbád mézédés lett:

- Nos, és vendégei között nem akad egyetlen önfeláldozó férfi sem, aki elvállalná azokat az adósságokat, amelyeket szegény, jó férje hátrahagyott?

- A férfiak mind gazemberek! - felelt rövid gondolkodás után a vértanúné.

*

Szindbád ezalatt kibarátkozta magát a kacsával, inni szeretett volna azokra a zsíros falatokra, amelyek élete legjobb vidéki éveire emlékeztették. A kacsafarktollú fiatalember azonban csak akkor talált föl a harmadik emeletre, amikor a sör habja már leszállott.

- Bizonyosan valami gyalázatos dolgot műveltél útközben, szóba álltál mindenféle nőekkel - dörrent rá Szindbád a fiára. - Egyél, és aztán lódulj, nem akarlak látni.

Az önérzetes fiatalember mérgesen megette a kacsamaradékot.

- Máskor küldhet, hogy körülnézzek a Terézvárosban kacsapecsénye után! - mondta, mikor a kalapját a fejére vágta.

Mikor Szindbád egyedül maradt a vértanú feleségével, megtöltötte az asszony poharát sörrel, és hozzákoccintotta a magáét.

- Láss, ilyen neveletlenek azok a férfiak, akik nem kaptak nőktől elég verést életükben! Ijesztő ez a mai fiatalság. Semmi regarddal nincs a női nem iránt. De én még a régi gavallériskola híve vagyok, akár életemet is feláldoznám bajbajutott nőkért. Szívesen vállalom egyet és mászt szegény bajbajutott férfitársam helyett is.

A rendes asszonyságnak határozottan élénkebb lett a hangja:

- Láss, ez a baja egy tisztességes nőnek. Sohasem tartottam szeretőt, hogy azon bosszulhattam volna meg a férjem igazságtalanságait. Csak némán szenvedtem, mert becsületes voltam. Gyűlöltem a férfiakat, és gyűlölöm ma is. Szegény uramnak börtönben kell ülnie, míg a többi gazember férfi szabadon jár.

- Ismétlem, hogy szívesen feláldozom magam - mondta ebéd utáni kedélyességgel Szindbád.

Az asszony hirtelen felállott, és az ajtóhoz ment, amelyre gyors mozdulattal ráfordította a kulcsot.

- Tehát azért a hat hónapért, amelyet legutóbb az uram kapott, legalább hat botütést érdemel.

Szindbád nevetett:

- A szerdai délutánt úgyis arra szántam, hogy a nők udvarlására legyek. Nincs feleségem, aki a jó útra téríthetne.

(1925)

Útközben

- Azt hiszem, valahol imádkoznak ellenünk - mondta fiának Szindbád, midőn ahhoz a városhoz közeledtek, ahonnan négylovas kocsin kellett volna elszöktetni egy nőt.

- Miből következteted, hogy ellenségeink a mi megrontásunkra térdepelnek? - kérdezte Szindbád fia.

- Abból, fiam, hogy semmiféle fogadtatásban nincs részünk. Azokban a városokban, ahol valamikor szerencsém volt: rendszerint már a pályaudvaron vagy az első vendégfogadónál mutatkozott valamely jeladás arról, hogy a városban szívesen látott vendég vagyok. A pályaudvaron találkoztam olyan asszonyságokkal, akiknek csomagjait segítettem cipelni az „Arany Bárány” vagy az „Elefánt” omnibuszáig, pártfogásomba vettem őket, és a vörös bajszerű londonerrel megbeszéltem, hogy melyik szobába helyezze el önagyságát... A vendégfogadónál a kocsmárosné éppen a vörös alsószoknyáját viselte, amelyet megmutatott, amikor a rántani való csirke után szaladozott az udvarban... Vagy legalábbis egy virágcserepes ablakból valamely unatkozó nő hosszadalmasan, romantikusan nézett a városba érkezett idegen férfi után, amely ablak alá aztán estefelé el lehetett menni, hogy az ember megtudja, hogy mit is jelentett voltaképpen az a merengő tekintet... Még azt sem tartottam rossz jelnek, ha egy idegen városba érkezve, valamely más gazember férfi miatt tévedésből az én kalapomat öntötték le a viráglocsolóval vagy egyébbel - ilyenkor legalább kimagyarázkodás következett... Csak az olyan várost nem szerettem, ahol az asszonyok a piacon nem hagyták abba a liba vagy a kakas emelgetését, méregetését, miután én a városba megérkeztem.

Szindbád fia rosszállóan nézett atyjára:

- Már megint ismeretséget akar kötni minden trafikosnéval meg kasszírnővel?

Szindbád felsóhajtott:

- Az embernek sohasem lehet elég nőismerőse... Nem tudhatni, hogy kinél találjuk meg a szerencsénket.

- Hagyja már a szerencse hajszolását. Mindig csak ráfizettünk, amikor úgynevezett szerencsét csinált valamelyik városban. Alig tudtam kikaparni mindenféle özvegyasszonyságok konyhájából, amely hölgyek már senkinek sem kellettek a városban, csak az ilyen unatkozó idegeneknek... Sajnos, a piros cédulákról látom, hogy vándorszínészet van a városban - mondá bosszúsan Szindbád fia. - Vajon nem bolondul-e meg a szubrett tarlatánszoknyájáért, amelyben a Rip van Winklben játszik?

- Nyugodt lehetsz, az első a kötelesség, a püspök unokahúgát kell megszöktetni - felelt Szindbád, és kihúzta magát, mint egy katona, akinek a harctérre kell menni.

Az omnibuszablakok abbahagyták idegtépő zörgésüket, amelyek még a kipróbált kereskedelmi utazókat se hagyják mindig kényük-kedvük szerint bóbiskolni - megérkeztek a „Bárány”-ba, amelyben ezen a napon halat főztek, amely eseménytől mocsárszaga lett az egész fogadónak.

- Határozottan nincs szerencsénk - dörögte Szindbád. - Egész idő alatt savanyú malacra gondoltam. Tudod, úgy leves formában, és a kis malacoknak csak a körmöcskéjüket, bokájukat főzik a levesbe, a kemény májak és a vesék nem az én érzékeny fogaimnak valók.

K. ódon város volt - minden valamirevaló háznál meg lehetett volna állni, hogy az ember tisztába jöjjön azokkal az eseményekkel, amelyeket itt a régi emberek előidéztek.

- Kár, hogy már kimentek a divatból azok a nagy ruhásszekrények, amelyekből az ebéd utáni alvás közben (amikor tudnivalóan megszerelmesedni szoktak a férfiak) mindig előlépett valamely hölgy. Néha csak a szobalány, máskor a ház úrnője... Sajnos, a nők már nem bújnak el a ruhásszekrénybe, ha a férfit álmában meglepni óhajtják - mondá remegő hangon Szindbád, amint az ablakokat szemügyre vette a városban, mintha valami betörést tervezne.

Szindbád fia nem engedte elmerengeni atyját a vidéki korzón. Ez a fiatalember csupa realitás volt... Egy percig sem állott meg, amikor atyja csaknem a kapufélfának dőlt, ha valamely kisvárosi Bovaryné végiglejtett a korzón, és ha árnyékban tartott szemével nem is, de cipője tartásával és harisnyája színével jelt adott arról, hogy nagyon szeretné idegen férfiak idegenszerű udvarlását is hallani a megszokott, helybeli bókók helyett...

- Persze, a Kecske - mutatott Szindbád egy boltjából kikukkantó boltosra - mindig csak ugyanazt mondja... Amint ezt a tekintélyes szakállú férfit nézegetem, azt kell gondolnom, hogy ez mindig csak azt csiripeli a nőknek, hogy zsámoly szeretne lenni a lábuk alatt. Voltam én is valaha vidéki ember, tudom, hogy vidéken egyformán ugranak az emberek, mint akár a verebek. Nagyon szeretném megismertetni a helybeli női közönséget a vérhevítő szenvedélyekkel.

- Tudják azt maga nélkül is - legyintett Szindbád fia.

- Nem látom a helybeli újságban, hogy valaki öngyilkos lett volna szerelem miatt.

Szindbád fia karon fogta atyját, amikor az négykrajcáros módjára kezdte gurítani szemét egy helybeli dáma fehér, kék szegélyes, kivágott cipője után, hogy még a lélegzetét is visszafojtotta.

- Még szüksége lesz a szemére... Ki tudja, hogy milyen fürdetlen lába van a hölgynek a cipőben? Csak a susztereket kell megkérdeznie, hogy mit mondanak a nők lábairól, amikor azok két tucat cipőt is végigpróbálnak! Most pedig gyerünk a püspökhöz, utóvégre vele van dolgunk.

- Sohasem lesz belőled jóra való ember - felelt keserűen Szindbád, midőn nagy nehezen visszavonta szemét az ismeretlen nő lábáról. Mennyi mesét tudna ő ujjával elmondani ennek a női lábnak - attól a gyermekmesétől kezdve, melyben a hüvelykujj mindig elment vadászni, a mutatóujj halászni - egészen addig a modern meséig, amelyben a gyűrűsujj, mint a leggyöngédebb, a nők hajból való gyűrűit kipróbálgatja.

- Nem bánom, gyerünk a püspökhöz. Majd vigyázni fogok, hogy a pástorgyűrűt csókoljam meg.

Mielőtt azonban a hűvös püspöki palotáig eljutottak, Szindbád még egyszer meg akart retirálni a feladat elől:

- Nem csodálom, hogy megijednek tőlünk az emberek... Úgy megyünk itt párosan, mint azok a bőrnadrágos, csizmás, rosszképű vándorlók, akik az állatokat, lovakat és disznókat szokták nemüktől megfosztani, csak éppen a drótkarikás táska hiányzik az oldalunkról, a kezünkben a kutyaütő botok, mert az ebek messziről megérezik, hogy vér tapad a kezünkhöz.

- Én szívesen elmaradhatok, ha szégyell velem járni - felelt érzékenyen Szindbád fia.

- Sajnos, nélküled nem hajthatom végre a vállalatot. Téged szerepeltettek eddig a kisasszony vőlegénye gyanánt.

És ezzel befordultak a kapun, mintha csak azzal a célzattal lépték volna át a küszöböt, hogy a szent életű püspök áldását megszerezzék.

*

A püspök karcsú, halovány, finom öregember volt, mint egy művészi iniciálébetű valamely ritka misemondó könyvben. Olyan gyöngéd, örökimádásra kulcsolódó keze volt, amellyel bizonyára megmenthetné a pokloktól a legbűnösebb lelkeket is. Mosolygott, mintha örvendezett volna, hogy olyan sok mindenféle hájjal megkent ember került elébe, mint Szindbád; talán azt remélte, hogy ebből az úriemberből még jámbor búcsújárót nevelhet vénségére. Bizonyára szívesen cselekedett volna valamely csodatettet, hogy megtéríthesse azt az embert, aki olyan alattomosan állott előtte, mint az örök Tagadás.

- Tehát könyvekre gyűjtesz előfizetéseket, fiam? - kérdezte a püspök, miután türelmesen végighallgatta Szindbád mondókáját. - Mely könyvek azok, amelyeket nekem ajánlanál?

- A klasszikus könyvekről, a műveltségek könyveiről, a nagy lexikonokról, az örökbecsű művekről nem is merek beszélni kegyelmes atyám előtt, mert hiszen ezek a könyvek bizonyosan régen birtokában vannak. Egyszerű falusi plébános és káplán urakat szoktam megkínálni ezekkel a könyvekkel, és ők valóban hálásak is lehetnek, hogy körutamon nem feledkeztem meg róluk. Kegyelmes atyámnak Kandúr Gyula sorozatos műveit ajánlanám olvasgatás céljából.

A püspök a bölcs emberek szelídségével hunyorított:

- Ki volna az a Kandúr Gyula, akinek a nevét eddig nem hallottam?

Szindbád kiteregette az előfizetési ívet a püspök előtt:

- Kandúr Gyula a fiatal magyar irodalom büszkesége... Főnököm, a félszemű Grünstein - akinek a nevéből ne méltóztassék megijedni, mert most van kikeresztelkedési eljárás alatt, és keresztapának éppen csekélységemet választotta -, mondom, a Félszemű alig várta, hogy Kandúrnak hat kötetre való munkája összegyűlekezzen. Ezt a hat kötetet vászonba köttette - csak azért, mert a bőrkötés mostanában nagyon drága, és csekély havi részletfizetésre árulja.

- Még mindig nem tudom, fiam, hogy ki ez a bizonyos Kandúr Gyula - ismételte a püspök, némi nyomatékka.

- Ha a gyóntatószék mellett térdepelnék, bevallanám kegyelmes atyámnak, hogy bizony én magam sem tudom, hogy miért van elragadtatva a Félszemű Kandúr műveitől - felelt őszinteséget szimulálón Szindbád. - Ezt az írók korhely, elvetemedett embernek mondják, aki már sok alkalmat adott arra, hogy miatta a nők kétségbeesésükben felkeressék a maguk felekezetének papjait... Csak méltóztassék tudakozódni a pesti plébános uraknál, sőt akár a főtisztelendő rabbiknál is, hányszor mentek panaszra a nők eme bizonyos Kandúr ellen! Nagyon üdvös volna, hogy ezt a Kandúrt megtérítené egy szent ember, mielőtt a vesztőhelyre kerülne. Egyébként azt mondják, hogy tehetséges ember... Becsületemre mondom, a minap magam is nevettem egy bolond regényén.

- Hm - mondta a püspök. - Te magad is szoktad olvasgatni azokat a könyveket, amelyeket árulsz?

- Úgy vagyok vele, mint a sajtügynök, aki végül megeszi a mintába kapott sajtot, hogy az meg ne romoljon.

A püspök aranyszínű, lila tintába mártott egy hollótollat, és a középkori papok kalligrafikus betűivel írni kezdte nevét arra a helyre, amelyet Szindbád mutatójával megjelölt:

- Mondd meg annak a Kandúrnak, hogy csak azért rendelem meg műveit, hogy leszoktassam az istentelen írásokról. Tudja meg, hogy egy püspök is olvasgatja írásait, vigyázzon tehát a tollára.

- Köszönöm a Fél szemű nevében is, aki bizonyára pontosan fogja szállítani a megrendelt műveket - mondta Szindbád, és hosszadalmasan megcsókolta a püspök gyűrűjét, mintha darab időre szabadulni igyekezne a benne rejtőző rossz szellemektől.

*

- Hát most mi lesz a püspök unokahúgával? - kérdezte Szindbád fia.

- Magam sem tudom - feleli elgondolkozva Szindbád. - Ez a derék, szent ember nem érdemli meg, hogy ellene valamely vétet elkövessünk. Ő, azt gondoltam magamban, hogy legalábbis lecsukat a palota pincéjébe, amikor az istentelen Kandúr műveit megvételre kínáltam neki! És íme, a megrendelés zsebemben van. Úgy látszik, hogy a legszentebb emberek is tartogatnak maguknál titokban mindenféle képecskéket, könyvecskéket, amelyek nem valók volnának egy fiatal lány kezébe. Ám ezek a szent emberek ezekből a látnivalókból, olvasmányokból csak a maguk erkölcsét erősítgetik.

...Tiszta életű nők álmaiból való kert terült el a püspöki palota mögött. Az iharok száz esztendő messziségből jöttek, és a tavaszi esőkben, hosszú telekben megszabadultak minden földi gondlattól, csak mindig az ég felé nézegettek, és ugyanerre taníttatták növendékeiket, a bokrokat is. Az orgonák éppen virágzottak, de csak azért, hogy a májusi ájtatossághoz feldíszíthesse velük a sekrestyés az oltárokat. (Milyen boldogok lehetnek azok a párok, akik ilyen oltároknál esküdnek! - gondolta magában Szindbád. - A fiatalasszony bizonyára virágillatot lehel magából mindaddig, amíg az orgonák el nem hervadnak.) Légyóvó diófa alatt kerti pad és asztal, rajta olyan kézimunka, amelyről minden férfi azt álmodná, hogy ennek a készítésénél hűséges marad hozzá a felesége vagy a szeretője, amíg ő a messzi országutakat járja... És a kerti asztal alatt nagy kutya, amely éppen olyan hűségesen vonja a gyermekek kocsiját, mint amilyen hűséggel örködik a fiatal nők lábainál. És a kertben valóban felvillant egy kék szalagos szalmakalap, amint Szindbád darab ideig a vasrácsos kerítés mellett állongott, és esedezve kérte a kihajló málnabokrot, hogy üzenje meg a virágágyakban ébredező lepkék útján a kert kisasszonyának, hogy itt van az a bizonyos Szindbád, és kihallgatását kéri a kerítésen át. A lepkék, ezek a báva hírhordók engedtek a málnabokor rábeszélésének, és a kisasszony rövidesen a kerítés mellett állott.

- Menjen innen - mondta a püspök unokahúga -, mert ha nagybátyám meglátja: bizonyára lezáratja a városi kapitánysággal.

- A börtönben is jó dolgom lesz, ha magáért szenvedhetek - felelt egyszerűen Szindbád.

- Miért jött ebbe a városba? Mikor utoljára találkoztunk Pesten, a koronázási misén, megmondtam önnek, hogy engem soha, semmi körülmények között ne keressen fel... Szükségem van az idegeimre, az alvásomra, a nyugalmamra... Miért jött mégis ebbe a városba?

- A méltóságos úrnak azt mondtam, hogy Kandúr Gyula műveit árusítom, de magának bevallom, hogy azért jöttem, hogy magát ebből a világoszöld börtönből elszöktessem.

- Ó, gonosz, képes volna ezt megtenni? - kiáltott fel őszinte méltatlankodással a kisasszony. - Ki adna enni szegény madaraimnak, hisz nagybátyám elfoglaltsága miatt nem érne rá magot adni a tengelicéimnek, csízeimnek? Ki ültetné el a tulipánokat, mikor azok már szabadba kíváncznak az üvegházakból? Nagybátyám egy salátafej, egy zöldpaprika elültetéséhez sem ért - arról nem is beszélek, hogy az ebédjét, vacsoráját nekem kell ellenőrizni, hogy az mindenben megfeleljen az orvosi rendelésnek.

Szindbád hümmögött:

- A pesti fogadóknak is kapni jó salátákat. Kimennék magával a piacokra, és segítenék hazahordani a kosarakat. Meglátná, hogy tudok alkudni a rákokra, a halakra, a borsókra, különösen olyan helyen, ahol fiatal kofaasszony áll portékája mellett. Megbízhatna bennem. Semmit sem vennék drágán. Még szerelmet is vallanék a kofának, csak hogy megelégedésére vásárolhassak.

A kerti szalmakalapon remegni kezdett a világoskék szalag, a szívecske hevült, a kezecske a málna virágait tépdeste:

- Én vallásos nevelésben részesültem. Megtartom a böjtinapokat. Tudom, hogy melyik nap mit szabad enni... Vajon böjtölt már maga életében?

- A kedvéért akár egy hétig sem eszek.

- A húson gonosz ösztönűek, legjobb kerti veteményekkel táplálkozni, különösen abban az időben, mikor a tavasz a földre száll. Sok spenótot kell enni, uram. Tudna maga délben és este is spenótot enni?

- Már ma megkezdem a spenótkúrát.

- Hát akkor majd beszélhetünk tovább, ha a szeme nem dudorodik majd véresen a húsoktól és a nehéz ételektől... Ha az arcáról és a homlokáról elsimulnak azok a gyanús foltok, amelyeket a mértéktelen evés, ivás szokott előidézni... Ha majd múladozni kezdenek a rezek az orráról és annak környékéről, amely rezeket a fűszerezett ételek és a nagy kortyokban nyelt italok idéznek elő. Ha majd a fogai között nem lesznek húsmaradványok, amelyek mérgeesebbek azoknál a húsoknál, amelyeket a vadőrök a rókák pusztítására szoktak használni. Ha majd garatján nem jönnek fel a borsos, fokhagymás, paprikás uborkasaláták ízei, és a leheletén nem érzik meg valamely kövér hentesasszony szaga, aki vaskos kézzel tömködi a disznósajtot.

- Tehát milyen legyen a leheletem? - kérdezte fanyarul Szindbád.

- Mint a füevő tavaszi bárányé... Forrásvíz ízű, mint azoké a halaké, amelyek gyors patakokban növekednek. Mint a rigóé, amely csak gyümölcscsel és bogyókkal táplálkozik... Majd ha nem lesz olyan érdes a hangja, mint a húsevő szarkáé, a mindenben turkáló varjúé, és a döghúst kedvelő keselyűé. Akkor jöjjön megint erre a helyre, uram, akkor is olyan tiszta homlokkal, mint a húsvéti reggel.

- És a vérhevítő szenvedély? - kérdezte Szindbád a málnabokrok mögött eltűnedező kerti kalaptól. - Az öngyilkos szerelem, a minden ízében remegő vágy, a forró hullám, az észvesztő kísértés? Amelyeket éppen ama Kandúr írt művében, amelyeket éppen szerencsés voltam nagybátyjának eladhatni?

- Nagybátyám már öregember, tévedhet - felelt a püspök unokahúga, és a bokrok összezárultak.

Szindbád a déli harangszó idején jó darab ideig nézegetett ama fogadói konyhák környékén, amelyeknek táján mindig szeretett ácsorogni, míg végre a kedvére való szakácsnét megtalálta. Olyan szenvedélyes szeme volt, mint csirkeölő konyhakésének...

- Talán lesz a konyhán egy kövér sertéssült? - kezdte Szindbád az ismerkedést.

- De hiszen a püspök unokahúga ezt megtiltotta! - szólt közbe Szindbád fia.

Az öreg utazó legyintett:

- Ha mindazt megtartottam volna, amit a nők megköveteltek tőlem, már réges-régen magam is püspök volnék egy kisebb egyházmegyében.

(1925)

Pénzzel járják a búcsút

- Akármint forgatja is csodatévő jó anyám kártyáit, akármint gyűjtögeti kis házunk padlásán a különböző füveket, amelyek majd a kellő időben megifjúsítanak, hogy aggodalom és habozás nélkül vezethessem oltárhoz a tartomány legcsinosabb, legfiatalabb hölgységét is: valamely sohase múltó sejtelem azt mondja bennem, hogy rövidesen meghalok egy nő miatt... Csak azzal nem vagyok tisztában, hogy melyik az a bizonyos nő, aki miatt nekem meg kell halnom?

- borongott egy napon Szindbád, amikor az életunalomtól már akkorákat nyújtózkodott, hogy görcs szállott az inába.

Kacsafarkhajzatú fia, akihez e szavakat intézte, éppen azzal foglalkozott, hogy atyja nevében szerelmes leveleket intézett bizonyos nőhöz. (De ez nem tartozik a történethez, szerelmes levélnek neveznek bizonyos téstát is, amelyeket a fogadóknak olyan öreg borügynökök részére is elkészítenek, akik már emberemlékezet óta nem kaptak női kéztől származó levelet.)

- Hogyan gondolja ezt az egész üzletet? - kérdezte Szindbád fia, miután az egyik mondata végére pontot tett, és a hajában megtörölte a tollat, mint Dickens regényeiben olvasta.

- Úgy gondolom, hogy meg kell szökni magam elől. Nem szabad találkozni magammal, mert ebből igen nagy baj származnék. Elveszíteném minden bátorságomat, önérzetemet az élet folytatásához. Bűneim annyira összegyülekeztek, nem merek miattuk éjszaka egyedül lenni a szobában. Valamit tenni kell, hogy megszabaduljak bűnösségemtől - mondta Szindbád, és olyan komoly volt, mintha csakugyan tudna valami módot arra nézve, hogy elhagyja valahol a lelkét, mint a vándorlók szokták bokorra vagy fára akasztani megunt rongyaikat.

Szindbád fia még sokkal ifjabb volt, semhogy hozzászólhatott volna a dolgokhoz, csak amúgy bizonytalanul tanácsolta:

- Valamely pappal kellene beszélni erről a dologról. Azt mondják, hogy vannak kegyes emberek, akik még a másvilágra is átvezetik az embert, anélkül hogy félelmet érezne.

Szindbád nem mosolyodott el fiának mondásán:

- Nagyon helyesen beszélsz, de a búcsújárásokat azokra az időkre tartogatom, amikor már sehogy sem tudok segíteni magamon; akkor szőrcsuhát öltök, és elmegyek kegyes helyekre.

Szindbád olyanformán hozta mindezt fia tudomására, mintha még mindig volna valamely titkos módszere, amelynek segítségével védekezni tud ama lidércnyomások, kísértetjárások és hölgyi látogatások ellenében, amelyek éjszakának idején meglátogatnak minden ötvenedik életéve felé ballagó férfiút. Még mindig bízott abban, hogy a hajnali harangszóra elröppennek ágya széléről a tüzesvas testű leánykák, elmúlnak a titokzatos kopogások, amelyek a félálomból felriasztják, nem látja káprázataiban a széles vállú hóhért maga felé közeledni, hogy szinte felsikolt az ijedelemtől. Még mindig bízott abban, hogy valamely utazásban elfogyasztott reggeli sódar és ugyanakkor egy pohár frissen csapolt sör megváltoztathatja egész kedélyvilágát, még reménykedett, hogy porciója nem tellett be: valahol várakozik reá egy tarka szoknyácska, amelynek meglendülésére, megrázására visszatért étvágya a véresre sült húsokhoz, a fanyar mustárokhoz, a hagymafejekhez és a ropogós retkekhez, valamint újra fel tud ébredni könnyű álmából olyanformán, hogy megint valami dal vagy füttyszó csiklandozza a torkát, amelyet nyomban ki kell adni magából, amikor a szüzi reggeli napsugárral kivágja ablakán a zsalugátereket. Még nem mondott le magában arról a hiú reményről, hogy vár valahol reá egy női ölelés, amelynek érzetére rendes helyére táncol vissza a mája, mint a francia négyesben a dáma; megnyugszik végre a vese, nem akar mindig vándorolni menni, mint egy rossz kutya; a

gyomor pedig olyan öblös lesz, mint egy karosszék, amelyben jóízűen lehet végighallgatni a legvalószínűtlenebb történeteket is. Szindbád még reménykedett, hogy van valahol egy nő a tartományban, aki az ő részére dagasztja a kenyeret, valamint próbálgatja a mosolyokat tükrében, hogy majd ő a kenyerétől, mosolyától megint boldog és megelégedett legyen.

*

...Az okos Szindbád ez egyszer tévedett, egyetlen olyan nő nem volt a tartományban, akinek esze ágában volna Szindbádunkat meggyógyítani, és a kacsafarkhajú ifjúnak lett igaza: a papokhoz kellett fordulni, ha Szindbád azt akarja, hogy még valamely irányzatot találjon az életben, amely irányzat felé haladva, legalább némi ízét is megérezze a sónak és kenyérnek, a bornak és a gondolatnak. Búcsúra kellett menni, a búcsúsokhoz kellett szegődni, az egyszerű emberek lába nyomába kellett lépnie, arra kellett haladnia, amerre a búcsúvezér kormányozza mindazokat, akik mögötte sorakoznak. Öreg ember volt a búcsúvezér, olyan járása volt, mint a halálnak, a verebekkel olyan jó barátságot tartott, hogy azok a kezéből ették a kenyérmorzsát, a félénk vadgalambok sem repültek tova, amikor az éneklését meghallották, a búcsújáró nők pedig jobban engedelmeskedtek neki, mint akár apjuknak. Csak világoskék szeme mutatta, hogy ez öregember fiatal korában alaposan megtanult nézegetni, lehet, hogy börtönben is ült, hogy megszokja az aszkétaéletet.

*

A búcsúvezér pártfogásába vette Szindbádot, miután az a legkomolyabban közölte vele, hogy azért keveredett a búcsúzók közé, mert a betegségétől akar megszabadulni.

- Hát a híres pesti doktor urak? - kérdezte a búcsúvezér. - Egy rongyos kis lidércnyomásnál is megáll a tudományuk?

Szindbád bevallotta, hogy nem mert még a doktorokhoz fordulni, mert fél tőlük. - Magától, Búcsú bácsi, nem félek, mert tudom, hogy nem ad rossz tanácsot.

- Hát most csak üljön vissza a gyékényeskocsra - mondta ki Búcsú bácsi a rendelkezést. - Nem való ilyen úriembernek itt egy sorban menni a parasztokkal. Ha hozott magával kulacsot: megtekerheti a nyakát. Szalonnát is ehetik cipőval. Hagymát is vághat a bicskájával. De estére, mire a szent helyre érünk, ott legyen a templom fala mellett. Majd a búsi asszonyok között fog aludni. Ezek az asszonyok tudják legjobban a módját az altatgatásnak.

Szindbád hálásan megköszönte a Búcsú bácsi pártfogását, visszaült a gyékényszekérre, és kedvére elhelyezkedett a szénában. Az elől siető búcsúsok mögött mind vörösebb lett a fől szálló országúti por, mintha az ördögök füstölőgnének mérgükben, amint az ájtatosak mind közelebb érkeznek vala a kegyhelyhez. Mire a kolostor két fehér tornya hűvös ujjmutatásként kibukkant a nyári erdők sötét lombjai közül: a por a búcsúsok lába nyomán lángolni látszott. Bizony fölgyújtja azt, aki hátramarad, még ha csizmába dugná is a lábát, míg a lányok, asszonyok mezítelen lábaikkal minden pörkölés nélkül sietnek át a lángokon. Igaz, hogy újult erővel kezdtek énekelni, amikor a tornyokat meglátták. Az öregebb nők azokat a hangjaikat veszik vala elő, amelyet már évek óta nem hallanak tőlük a férfiak, a lányok pedig olyan hangon énekelnek, amely hangot szemérmességükben eddig nem mertek torkukon kiereszteni; a menyecskék pedig annak a gyermeknek énekeltek, aki a búcsújárás után minden biztonnal végre megérkezik a földre.

A lángoló porból erdő sűrűjébe szakadtak. Itt az ördögök még egy rohamot megkísérlettek a hívők ellen. Jöttek szúnyogok alakjában, és ijesztgettek az országúton átfutamodó szürke nyulak képében. Jelentkeztek az erdő mélyében morajló puska lövés hangjában, és megmutatkoztak, mint karikázó kígyók, amelyeket Búcsú bácsi botjával egyszerűen agyonverdesett.

Csak akkor keletkezett némi zavar az ájtatos társaságban, amikor az erdőből kiérve, egy magas, fekete, elátkozottan egyedül álló fa mellett énekelve elhaladtak. A fáról földreppent nagy gyorsan egy fekete holló, és csőréből aranygyűrűt ejtett az asszonyok csoportjába. Kezdődött erre kapkodás és tülekedés a gyűrű után. Búcsú bácsi azonban most is visszaverte az ördögöt, a gyűrűt lehúzta egy megtermett leányzó ujjáról, és kijelentette, hogy az ama adományok között fogja fölhasználni, amelyet a sekrestyés gyűjtőget össze a hívek között.

És ezzel már el is érkeztek vala a kolostor falához, melyből pincehűvösség áramlott, és amely falra penicilusával csak nagy ügyel-bajjal tudta nevét fölkarcolni Szindbád, mintha valaki előtt szükségesnek tartotta volna igazolni itt-tartózkodását. Az asszonyok már leheveredett a kolostort körülvevő réten, árkok mentén, amelyben már úgy borongott a sötétség, mint az utazó szomorúsága; széles fejű vadalmazfák és vadkörtefák alá, amelyeknek legalábbis annyi águk imádkozott az ég felé, ahányan elfértek alatta. Barátságosak ezek a fák; még sohasem hallottam, hogy vadalmazfára akasztotta volna föl magát valaki. Az asszonyok virágkelyhet csináltak a fejükre a felső szoknyájukból, lefektették az arcukat a földre, mintha arra készülődnének, hogy álmukban egy szent ember fogja őket meglátogatni. A búsi asszonyok egy csomóban maradtak, talán tízen is, az út porától megfeketedve, mint a fazekak valamely nagy konyhán. Szindbád úgy állott a heverő nők fölött, mint valamely halászgató gólya; falusi kóborlásából tudta, hogy kifáradt asszonyok olyan érzéketlenül tudnak feküdni idegen, szállást kereső férfiak mellett, mintha nem is láttak volna soha csillagos éjszakát. Ah, bolondság azt hinni, hogy virrasztani szoktak a nők, amikor kifáradtak napi munkájukban. A virrasztásra valók a bakterek, de azok sem teszik.

A búcsúvezér most Szindbádhoz lépett:

- Ezeknek most úgylis hiába jön föl a vacsoracsillag, a holnapi szentmise végeztéig nem esznek. De maga, mint afféle úriember, nem tud vacsora nélkül meglenni. Hát csak jöjjön velem.

Szindbád elhatározta, hogy gyógyulása érdekében mindenben engedelmeskedik ennek a villogó szemű öregembernek. Utóvégre ez már betöltötte hetvenedik évét is, bizonyosan tudja valamely titkát az életnek. Merre kell járni, hogy az ember annyi ideig ne találkozzon a keresztutaknál álldogáló halállal.

- Én két almát vagy körtét szoktam enni vacsorára, de maga csak egyen, amit akar - mondá Búcsú bácsi. - Van itt egy derék, megtermett özvegyasszony, a kocsmárosné.

- Megint csak a kocsmárosné - dörmögte Szindbád. - Éppen a kocsmárosné miatt vannak olyan különös ízek reggelenként a torkomban, amely ízeknek magyarázatát nem tudom. Halott íze van a torkomnak.

- Nono - felelt Búcsú bácsi. - Úgy nézem, maga még messze van a holtaktól, nincsen varjúnyom az arcán. Ez az asszony nagyon tudja a pörköltet.

Szindbád ugyan némileg megcsalatozva érezte magát, hogy Búcsú bácsi is kocsmárosnék gondjaiba akarja őt ajánlani, ama bizonyos pörkölt tudósnőjéhez viszi, amely nők szemügyre veszik a fogakat és mellényterjedelmeket, mielőtt elkezdenék babonázásaikat konyháikon... De meg kell adni, hogy a búcsújáró hely kocsmárosnéja értette a maga dolgát, a marhapörköltnek olyan levet készített, hogy Szindbád áldani kezdte a kenyérsütőket, akik a piros cipőt is kitalálták. Egyébként is olyan kemény, tagbaszakadt asszonyságnak mutatkozott, aki a beteget egymagában is meg bírja forgatni az ágyban. Az arca olyan hűvös volt, mint a kovászos uborka, de szemének volt valamely villanása, amely ígéretteljes volt, mint a beköszöntő éj, és a kísértet egy szál ingben, mezítelen lábbal megy végig a házon, hogy megigazítsa az alvók álomtól duzzadó takaróit. Az öreg Szindbád már némi hajlandóságot mutatott, hogy a

Búcsú bácsi ösztökélésére mégiscsak ebben a házban próbálja meg, hogy vajon utánatalálnak-e az éjféli lidércek, a fejvesztő, szívtépő, a koporsószagú álmok egy búcsújáró hely fogadójának a vendégszobájában is, de Szindbád fia nem engedélyezte a dolgot:

- Utóvégre azért jött ide - mondta atyjának ez a reális fiatalember -, hogy mindenféle vajakosság által meggyógyuljon. A kocsmárosnékat már eleget próbálgatta, csak rontottak az egészségi állapotán. Remélem, hogy nem az a célja, hogy egy útszéli csárdában fejezze be életét? Magának már nyugalomra meg egyéb kényelmes dolgokra van szüksége, nem pedig arra, hogy fél éjszakán is azt lesse, hogy mikor megy el a csendlegény a csárdából, és a kísértet a vendégszoba kilincsére teszi a kezét.

Szindbád fejét csóválta:

- És ha véletlenül az volna megírva a sors könyvében, hogy kocsmáros legyek ezen a búcsújáró helyen? Talán kitagadnál?

- Ne okoskodjon - felelt Szindbád fia. - Ennek az asszonynak bizonyosan vannak mindenféle férfiismerősei, akik úgysem nyugodnának meg abban, hogy itt egy öregember kedvére hevéresszen, amíg nekik legfeljebb az ereszt alatt szabad állongani. Disznóölő kést akar a torkába?

Búcsú bácsi, miután szent életű ember létére nem állapodhatott meg egyébben az özvegy kocsmárosnéval, mint csak annyiban, hogy neki vendégeket szerez, akik főztjét megeszik: nem szólt bele az apa és fiú torzsalkodásába. Kék szemét gondolkozva forgatta, a veszekedés végét várván, amíg a természetes özvegy kihívóan, derekára tett kézzel állongott konyhája ajtajában, és az öreg Szindbádra hosszadalmas, elgondolkoztató pillantásokat vetett: mintha az legalábbis szolgabíró vagy gazdag borkereskedő volna.

- Különben is, feljelentem a papoknál, ha nem hagy békét ennek a kövér nőszemélynek! - fejezte be Szindbád fia atyjához intézett intelmét. - Ha már mindenáron házasodni akar: vegyen el egy feddhetetlen, tiszta életű, falusi hajadont.

- Az ördögbe! - felelt Szindbád. - Nagyon a végét járhatom már, hogy tanácsokat merészsézs nekem adni nők dolgában. - És már indult volna is a diadalmaskodva nézegető fehér kötény felé.

Búcsú bácsiban ekkor fölébredt hivatottsága:

- Fuccsba megy az egész búcsújárása - szólott. - Szabad ég alatt kell aludnia, ha azt akarja, hogy az ördögök meg ne találják.

*

- Az ördögök! - mormogta maga elé Szindbád, amikor végre nem hallotta háta mögött a gyaluforgács zizegő hangját az éji szélben, és két kísérijével az országúton a kolostor felé ballagott.
- Vannak-e általában ördögök?

- Természetesen, hogy vannak ördögök - felelt odavetőleg Búcsú bácsi. - De erre a helyre nem mernek utánunk jönni.

Nyári éj, amelynek ölében bokrokká, cserjékké, földre ereszkedett falombokká változtak a búcsújáró nők, amint beleolvadtak egyszerű álmaikba... Búcsú bácsi, mint egy öreg kerülő, vezetgette az alvó nők között Szindbádot. Az árokpárt, a fák szembehúzott kalapjainak árnyéka, a bokrok kis enyhe fészke és a rétek verejtékező lepedője telve volt velük. A csillagok átnézegettek a faleveleken, és kiválasztgatták azokat a nőket, akiknek szerencsés, boldog álmot küldenek erre az éjszakára. Denevér suhant, mint valami remegő sóhajtás, mintha ezen az éjszakán termett volna valakinek a boldogtalan múltjából. Bagoly huhogott valamerre a

bástyán, amelynek hangjától amúgy sem tudnak aludni azok a szerencsétlenek, akik sohasem tudnak beljebb jutni az álmom pitvarából a legbelső, legékesebb szobába... mindig csak hivatatos, egyenruhás, röpködő bajszerű kézbesítőket látnak megjelenni a pitvarajtóban, és a dézsák, teknők, fazekak nagymosáshoz vannak előkészítve, mintha az egész életüket nagymosásba akarnák venni.

...Az árokparton olyanformán feküdt egy asszony, mint a kelő kenyér, amely abrosszal van letakarva, és azt várja, hogy mikor kezd zümmögni a hajnali légy az ablakon... Amott egy másik kiflivé vagy holdsarlóvá alakult át álmában, és olyan ízesen mutatkozik a dereka, mint valamely kalácsé, amellyel a vándorlegény az első lopást elkövetni akarja. És egy harmadik, egy öreg, a bokor aljában, a füledt nyári éjben is okulárés, ködös téli alkonyt lehel magából, amikor a napraforgó szára is nehéz, fojtó szagot terjesztget a tűzrakásról. És a negyedik olyan szélesen terpeszkedik el a rét fűvén, mint valamely dudva, amely széles levelei alá rejtje a gyíkokat, szarvasbogarakat, békákat. És az ötödik rózsafának látszik, amelynek a fejét a gondos kertészek eldugdosták a föld alá a hideg időjárás elől, és a rózsafa feje olyanokat álmodik, amely álmokat sohasem mondanak el senkinek. A hatodik csak úgy aludt, mint egy üres tarisznya, amelyben legfeljebb az emlékezetes szagokat kereshetnék az egerek. A hetedik kinyitotta a száját, mintha gyermekkorát álmodná, amikor a tanítónő hangja után az A betűt kell ismételni. A nyolcadik összekulcsolta lábszárait, mintha attól félne, hogy egér vagy béka surran be a testébe alvása alatt. A kilencedik úgy hortyogott, mint a téli éjszaka, amikor az alvó hirtelen felébredve a kapuhoz siet, mintha onnan hallana valamely dörömbölést, pedig a saját hortyogása volt az, amelytől felébredt. A tizediknek végre sikerült üstökön ragadni az ördögöt egy árvacsalán alakjában... Ezt költötte föl Búcsú bácsi néhány rúgással. Öregasszony volt... Mérgesen nézett fel, mintha az ördög szövetségese avatkozott volna a dologba, amikor már éppen végzett volna a gonosszal, csirkeölő késével.

- Búsiné - mondta Búcsú bácsi -, itt van ez az úr, aki nem tud aludni, altassátok el, két pengőforint napszámot kap minden asszony.

Búsiné visszahozta a másvilágra szállott tekintetét, olyan guggoló mozdulatot tett, mint a szarkamadar, mielőtt elrepülne, és az ócska szoknyából kinyújtogatott mindenféle lábakat, amelyekről eddig tán senkinek sem volt tudomása.

- Feküdjön le az úr itt a rétre, akkor majd tud aludni - mondta, még mindig azon a hangon, amely álmovilágból jött.

Szindbád gondolkodás nélkül engedelmeskedett. A földre vetette magát, és jótékonyan elnyújtózott. Búsiné tetőtől talpig végigmérte a fekvő embert.

- Adj a előre a két pengőforintokat.

Szindbád egy tízest nyújtott át a vénasszonynak, mire az furcsán, alig kiegyenesedve, mint az éji bogár, dudorászik egyik növénytől a másikig, végigröpködte, végigguggolta a körülötte alvó asszonyokat. Mit, mit nem mondott nekik? Azt úgyse értené meg soha férfifül. Csak annyi bizonyos, hogy az alvók megmozdulni kezdtek, felültek, kinyújtott lábaikat visszavonták, begömbített lábaikat kinyújtóztatták, ásítottak, vakaróztak, mormogtak, és közeledtek a visszafojtott lélegzettel figyelő Szindbádhoz, aki az ügy érdekében alvást szimulált.

...Először egy olyan nő hengeredett le jobb oldalára, aki álmában bizonyára érett napraforgótányér volt, és olajszagát féltette a seregélyektől. Nagyot sóhajtott, és mindjárt tovább is aludt, szoknyaiba burkolózva. Bal oldalról ezalatt valamely leányféle nyomta az inához a meztelen talpát; Szindbád csak annyit tudott megállapítani, hogy olyan furcsa termete van a leányzónak, mint azoknak a kövér verebeknek, amelyek a nádfedelű, lóval vontatott malmok ereszeiben laknak. Aztán különböző öregasszonyok közeledtek feléje a réten, olyan alattomos lépésekkel,

mintha csalánbokrok indultak volna meg az éjszakában. Lehemperedtek a rétre, és úgy terültek Szindbád környékén, mint molyette, öreg bekecsek. Öt asszony és asszonyféle telepedett a fűben fekvő Szindbád köré a régi kolostor falai alatt. Bizonyára volna annyi erejük, hogy jól megráknák az alvó férfit, ha az valamely illetlenségre gondolna. De Szindbádnak eszébe sem jutott ilyesmi. Búsinéra figyelt, aki két térdét guggolás közben átölelve, valamely zümmögő mesemondásba kezdett, amelyre a félálomban levő asszonyok nagyot nyögtek, nagyot sóhajtottak... És Búsiné, az öreg búcsújáró asszony mesélt a kolostor fala alatt, amíg Szindbád elkomolyodva nézett a csillagokra. Majd lehunyta a szemét, és azon kezdett gondolkodni, hogy melyik régi nőismerősétől hallotta valaha ezt a mesét. Búsiné az ördögökről mesélt, amelyek éjszakának idején szerte járnak a világban.

(1925)

Tollfosztásban nem szakad meg az ember

- Szakítani kell eddigi életmódunkkal - mondá egy reggelen Szindbád a fiának, amikor éjszaka valamely kellemetlenséggel, például hivatalos ember látogatásával álmodott. - Előbb-utóbb a pokolba jutok. Nem vigasztalás számomra, hogy te is ott leszel. Valamit tenni kell erkölcsi életünk érdekében is.

Szindbád fia, mint afféle találékony ifjú, arra gondolt, hogy jó atyja megint búcsújárásra készülődik, mikor is cipelheti majd Gödöllő és Besnyő között az abrakostarisznyát, valamint a kulacsot. Vagy legalábbis azt hihette magában Szindbád fia, hogy az öreg valami szökött barátnak akar meggyónni, ami szokása volt, ha bűnei összegyülekeztek. És majd megint csodálkozik, hogy a gyónással mit sem könnyített lelkiismeretén: persze, mert a barátnak nem volt többé tonzúrája.

Idősb Szindbád így folytatta: - Van nekem valahol egy nőismerősöm, aki legjobban érti azokat a dolgokat, amelyeket a vezeklés irányában elkövetni kell. Ő maga is megtesz mindent azért a célért, hogy valahol, valamerre bűnbocsánatot nyerjen. Gyakran egy hétig sem eszik húst, ha valami nyomja a lelkiismeretét. Napokig hagyja a szekrényben függeni az új ruháját. Ez az asszony bizonyára legjobban tudja mindegyik között, hogy mit kell tenni az embernek, hogy megszabaduljon a lidércnyomástól.

- Már megint valami vén satrafával akar megismertetni, hogy ismét az ablakon kellessen kiugranom? - kiáltott föl riadtan Szindbád fia.

Szindbád komolyan, szinte áhítatosan felelt:

- Eszem ágában sincs bonyolult női ügyekbe keveredni, elég bajom van az egészségemmel. Csak éppen egy látogatásról van szó, vizitről, mint mondani szoktuk. Készítsd ki a ferenc-józsef-kabátomat.

Az úrnő olyan előkelő volt, mint egy királyi kézirat.

Erzsébet királynő-korabeli uszályos ruhában és ugyancsak ama királyné által divatba hozott frufurával, valamint fekete strucc tollas legyezővel fogadta Szindbádnak és fiának látogatását. És a régi divat szerint nyomban Szindbád kezére koppantott legyezőjével, amikor az arról tudakozódott nála, hogy vajon mostanában is megjelölgeti a kalendáriumban a különböző napokat karikácskákkal és kezdő és végződő vonalakkal, mint pedáns asszonysághoz illik?

A társalgás ezután más irányt vett, miután a botor Szindbád azt hitte, hogy sikerült kellő zavarba hozni a hölgyet.

- Angyalom - ha még megengedi, hogy így nevezzem négyszem között (mert hiszen a fiatalúr nem számít), valami kellemetlenséget álmodtam magáról az elmúlt éjszaka, ugyanezért kötelességemnek tartottam, hogy tiszteletemet tegyem. Hátha szüksége van reám egy és más ügyes-bajos dolgaiban.

- Itt van Krantz, ha adó dolgában el kell járni a hatóságoknál - felelt hűvösen a nyakig gombolt ruházatot viselő hölgy, aki nyilván önmagának is imponált.

Szindbád fia ezalatt körülnézett a lakásban, ahová atyját elkísérte. Budai ház volt, olyan erkéllyel, amely nyilván a török hódoltságot is látta. És az erkély sarkára, isten tudná, milyen okból, zöld luftballon volt kötve, amelyet nagy csodálkozással fogadott a szél, amely a múlt idők utcáiból kísértetiesen fújdogált. A grádics olyan kacskaringós és szűk volt, hogy a látogatónak el kellett tőkélnie lenni arra nézve, hogy innen majd csak holtan távozzon, mikor is

koporsóját nyilván kötelek segítségével eregetik le a szivattyús kúttal fölszerelt udvar közepére. G. M. és B. betűk voltak az ajtók szemöldökei; nyilván nem fizetett rá a harangozó, hogy háromkirályok napján ennyi krétát pazarolt. A falakról kipödrött bajszú, vérmes képű férfiak féltékenykedve nézegettek alá aranyrámaik közül, mintha még mindig arra volnának kíváncsiak, hogy mit csinál ez az asszony, amikor egyedül van. Egy nő is mutatkozott a fal látnivalói között, de ez egy sötétebb sarokba volt elhelyezve, bár már öregebbnek látszott, mint a Fehérvári út. A féltékeny férfiak miatt Szindbád fia jó darabig nem merte fölemelni szemét a háziasszonyra; végre a komóton észrevett egy bronzkutyácskát, amely hűségesen öltögette nyelvét a benne elrejtett óra ketyegésére, mire Szindbád fia fölbátorodott, és megtekintette a hölgyet.

Ő ama divatlapból jött, amelyet Náray Iván szerkesztett, amikor az aulikus urak truccolásból is az orosz cárok nevére keresztelték el fiaikat és agaraikat. Szindbád fia nem csodálkozott volna, ha a hölgy élettörténetének előadása folyamán arra is kitérne, hogy ekkor meg ekkor udvarhölgyként volt beosztva egy főhercegnő mellé. Szép, energikus, nagy orra volt, mint akár Viktória angol királynőnek azokon az aranyfontokon, amelyeket a kereskedők minden lehető alkalommal a zsebükbe csúsztatnak. Kis bajuszkája volt, amely női bajuszból eleget hallotta Szindbád fia atyja oktatásai közben, hogy azért vannak a földön és a nők ajkai fölött, hogy azokat férfiak csókjaikkal kipödrjék. Igen energikus álla volt, amely akár gyilkosságra is buzdíthatná azokat a férfiakat, akik előttük letérdepelnek. „Vedd a pisztolyt!” - mondhatná ez az áll; és a férfi habozás nélkül nyúlna a lőfegyver után... És arca - vanília, torta, szőke, keringős butácska, az élet édességeire emlékeztető arca olyan finom volt, hogy egy valódi férfiember örökké a nyakában viselhetné azt, mint valamely amulettet. (Valériának hívták, mint minden nőt, aki számítani akart valamit az életben, amikor Mária Valéria volt Ferenc József kedvenc leánya.) A fülkagylója kicsiny volt, mintha tegnap szúrta volna ki a baba-asszony, hogy darab ideig vörös pamutot viseljen benne. A haja - szőkén, bodrosan, fodrosan, könnyelműen és dallozva, ingerkedve és meghunyászkodva, álmodozva és rikoltozva mutatkozott a fején, amely fejnek a formája egy nemes kancáéhoz is hasonlított, amely kancáért a legfurfangosabb huncutságokat találják ki a lócsiszárok.

No, most még itt volna a szeme, amelybe Szindbád fia bizonyos ideig nem merészelt beletekinteni.

Majális szeme volt.

Ennek a szemnek a láttára a betegségtől jellegzetes férfiúnak se lehetett egyébre gondolnia, mint bizonyos jó ízű multságokra, amelyeket itt-ott az életben elkövetett. Sikerek, beváltott remények, készpénzzé lett tervek, eredményes éjjelizenék, leányszöktetések és négy kézre való zongorázások jutottak eszébe még annak a férfinak is, aki azért nem barátja az akácfának, mert gallyai nem bírnák meg a kötelet, amelyre magát fölhurkolná. Az élet pezsgett ebben a szemben, mint a szénsav a francia pezsgőben. „Nem is olyan bolondok, akik ezt isszák!” - gondolta magában Szindbád fia, és bizonyos irigykedéssel kezdett tekingetni jó atyjára.

A strucctollas legyező olyan mozdulatot tett, mint amikor a francia négyesben a rendező azt a figurát vezényli, hogy a hölgyeknek kell előremenni egymás üdvözlésére: amikor is a legyezők rendszerint leereszkednek...

- Tehát szerelmi életem érdekli, kedves barátom? - kérdezte Valéria előkelő hanghordozással, mintha valamely emlékkönyvből beszélne. - Szerelmi életem a következő: kiállok az utcasarokra, és fogok magamnak egy férfit, aki egy félóráig vagy egy hónapig tetszik.

Az öregebb Szindbád bizonyos tiltakozást akart kifejezni, ugyanezért megbocsátó arcot vágott, de a hölgy egykedvűen nézett vele szemközt, és még csak lábait sem vetette egymásra, mint ez a nőknek a szokásuk, mikor valamely rendkívüli dolgot eresztenek ki a szájukon.

A nő elbeszélő, úgynevezett társalgási hangon folytatta a maga mondanivalóját: - Nem egyéb ez, mint vezeklés, mindazokért a dolgokért, amelyeket életemben büntetés nélkül elkövettem... Itt volt például maga, tisztelt nagyatyám, akiről majdnem egy esztendeig azt gondoltam, hogy az öngyilkosságom után megkapott végrendeletemet tiszteletben fogja tartani, minden nap friss virágokat hoz ki a családi sírboltunkhoz... Hát nem kell életem végéig vezekelnem ezért a botorságomért?

- Nem lett öngyilkos - mormogta bocsánatkérőleg Szindbád.

- Mert a pisztolygolyó okosabb volt, mint a kezem. Kétujjnyival a szívem fölött suhant el a halál, és jó parasztermészetem hamarosan kiheverte a bajt.

Az öreg Szindbád meghatottnak látszott, és remegő hangon szólalt meg:

- Engedje meg, zárdafejedelemnő, hogy megcsókoljam azt a kezet, amellyel halált akart osztani a legdrágább életnek.

- Fölösleges lelkesülnie, mielőtt történetemet pontosan nem hallaná... - mondá a hölgy a társalgási hang olyan egykedvűségével, mintha valamely szakácsnői receptről volna szó. - Kevésnek tartottam a büntetést, amelyet bárgyú szerelmem miatt magamra mértem; öreg szomszédasszonyok addig nyavalyáskodtak körülöttem, addig boszorkánykodtak az ágyam mellett, amíg visszatértem az életbe. De hát most hogyan folytassam tovább? - kérdeztem magamban a néma éjszakákon, amikor itt, Budán a baglyok huhognak, és csak azok az emberek vannak ébren, akiket a kaszánya udvarán kivégeznek. Hogyan folytassam tovább az életemet maga nélkül, akiről azt hittem, hogy mindenem, lélegzetem és ebédem, az ingben talált bolhám, amelyet nem mertem megölni, hanem egy ablakon át kieresztettem?... Hogyan vihetem tovább az életem keresztjét? Kinek a lábát fogom megmosni alázatosabban, mint ama bibliai asszony? Kinek a rám való gondolatára kell fölriadnom éjszaka a legmélyebb alvásomból? Kinek a kedvéért mosom ki saját kezemmel az ingeimet, hogy meg ne érezze rajta a kövér mosónő szagát?... Nem volt más menekvés, mint az utcasarokra kiállani. Szindbád megértőleg bólogatott, mintha valamely nagyon is természetes dolgot hallana - például csak annyit, hogy a tej kifutott a konyhán; ellenben szavaiban némi izgalom volt észlelhető, amikor továbbfolytatta a tárgyalásokat:

- Legalább bűnbánatból tette?

- Vajon miért tettem volna? Vezekelnem kellett. Szenvednem kellett, mint Mária Magdolnának, és mint mindazoknak a nőknek, akik keservesen csatkoztak az életben. A legnagyobb megaláztatásokat kellett eltűrnöm, hogy fölemelkedhesek abból a szédítő mélységből, ahová a maga szerelme miatt jutottam. Talpra kellett valahogy állnom, hogy még mulatozást találjak abban, hogy éjszaka az eső esik, és nappal fúj a szél.

Az idősb Szindbád szeretett elkomolyodni, amikor ezt helyénvalónak vélte:

- Hát nem emlékezett, mit mondott Hamlet Oféliának?

Az asszony kezében olyan vidáman lendült meg a legyező, mint amikor a rendező végre a francia négyes utolsó figurájához ér, és a pincéből a padlásra vezényli a kolónt. Kedvük szerint mozoghatnak a legyezők és a szoknyák. Valéria nevetett:

- Ó, maga vén bolond, aki mindig az írók kigondolásai szerint akarja irányítani az életet... Bármit mondhatott Hamlet Oféliának, nekem az volt a legfontosabb, hogy meggyógyuljak. Ne

járjak egy titokkal a szívemben, amelyet a legvénebb barátnak se merek bevallani a kolostorban. Ne féljek attól, hogy a barátnőim gúnyosan hahotázzanak a hátam mögött. Ne rettegjek, hogy valamelyik régi férjem kiszáll a képrámából, és felelősségre von maga miatt. Ezért kellett legutolsónak lennem Pest összes nőszemélyei között... Mondhatom, hogy nagyon mulatságos dolgokat tapasztaltam.

Szindbád csaknem megsemmisülve dőlt hátra a széken, amint az imádott nő egyszerű hangon beszélt, mintha a nagytakarításról tartana előadást:

- Természetesen a rendőrséggel kellett legelőször barátságot kötnöm. Két rendőr szokott ezen a tájon járni. Egy kis cigányképű, suszterlegény forma, aki arra volt a legbüszkébb, hogy Várpalotán szőlője van a bátyjának, ahová szüretre szokott járni. Ezt hamarosan zsebre dugtam. A másik: egy szőke, nagy bajuszú, kikefélt, kiegyenesedett rendőr volt, aki még éjszaka is kivikszelt cipőben és fehér kesztyűben jött az állomására. Ez a rendőr ismeretségünk elején mindig a tekintélyt tartotta a legnagyobb dolognak a világon. Ám néhányszor ebédet, vacsorát adtam neki a konyhámon, és így rövid idő múlva belátta, hogy a rendőri tekintélynél vannak még egyéb észrevehető dolgok is a földön. Ez a komoly, nagy bajuszú, mindig kikefélt, szőke rendőr beszélt nekem nagyon sokat a lovas rendőrökről, akik valamely külön kategóriát jelentenek a pesti férfiak között. Sajnos, ezen a tájon nincsen lovas rendőr. Magának tán van némi ismeretsége a főkapitányságon... Nem ártana a közbiztonságnak, ha erre a tájakra lovas rendőrt vezényelnének.

- Majd rajta leszek, Angyalom.

- Tudom, hogy nagyon szeretné hallani utcai ismeretségeimet, hiszen maga a legromlottabb ember, aki Pesten található. Csak éppen azért nem égették meg eddig, mert nem mert hit-térítéssel foglalkozni.

- Papot! - kiáltott Szindbád a fia felé, de az mozdulatlanul maradt helyén, mert az előkelő hölgy elbeszélése lekötötte a figyelmét.

*

- Magának arról sejtelve se lehet, hogy mily furcsák a férfiak éjszakának idején, amikor azt hiszik, hogy senki sem látja őket! A szobalányom ruhájába öltözködve vártam őket az utcasarkon, még festéket is tettem az arcomra, ami egyébként nem szokásom. A kendőt a homlokomba húztam, és egy nótát dúdolgattam magamban... Ismétlem, nagyon boldogtalan voltam ebben az időben. - Maga miatt.

- Köszönöm - felelt az illedelmes férfiú.

- Csak a szobalányom cipőjével nem voltam megelégedve, mert hiszen maga tudja a legjobban, hogy milyen kényelmes papucsokat szeretek általában hordani. Az én félcipőm felvételéhez soha sincs szükség cipőkanálra. A harisnyám is bántott, mert nem az én kézzel kötött, londoni, vastag selyemharisnyám volt, de mindenesetre elhelyeztem benne néhány bankót, mint ezt a regényekben is olvastam.

- Csak tovább, Angyalom, azért vagyok férfi, hogy elbírjak ilyen dolgokat.

- Tehát dúdolgatva sétáltam az utcasarkon. Jött egy kövér, megtermett férfi, aki legalábbis iskolaigazgatónak látszott messziről. Egyszerre csak azt látom, hogy a tekintélyes ember lépést változtat. Az eddigi presbiteri lépések helyett hirtelen kakaslépésekbe kezd, amint engem észrevesz az utcasarkon. Nyár volt, és ő mégis azt kérdezte tőlem, vajon nem fázom-e? Mire én elmondtam élettörténetemet. Árva lány vagyok, és férjhez szeretnék menni itt, a nagyvárosban. Mikor erről értesült az igazgató úr, hirtelen nagyon megmérgeződött. Azt kérdezte

tőlem, miért nem dolgozom?... Nem szeretem a céda életet, feleltem én, amire ő figyelmeztette a szőke rendőrt a kikapós nőszemélyre.

- A katonatiszt stiglicfűtörésszel közeledett. Olyan nyugodtan mondá, hogy kísérjem el lakására, mintha régi menyasszonya volnék. Azt feleltem neki, hogy egy pincért várok, aki a közeli kávéházban dolgozik. A tiszt eltávozott, a földhöz koppantotta kardját, és azt mondta, hogy nagy kár, nem jár erre az őrző, mert ellátná a bajomat.

- Félénk ember jött, aki kétszer is körüljárt, mielőtt megszólított. Elmondta, hogy ő menekült fiatalember, szeretne közös háztartásba menni egy helybeli nővel, mert ő a városban nem ismeri ki magát.

- Vak muzsikus jött, aki nagyon csodálkozott, hogy nem hívom őt meg magamhoz, holott a vak zenészeknek ez kijár éjfél után, amikor az utca hölgyei már unatkoznak. Részeg emberek mondogatták a legmulatságosabb dolgokat. Egy fiatalember bemutatkozott mint pesti lapszerkesztő, letérdepelt az utcán, és csak arra kért, hogy megsimogassam a haját. Öregúr kesergett, hogy őt már senki nem szereti a világon... Némelyik férfi kiköpött előttem, másik pedig mindenáron feleségül akart venni. Drótostót ment el mellettem, és azt várta, hogy megszólítsam. Hajnalban nevetve jöttem haza. Nos és mindezek után, kérem, tisztelt úr: szeret-e még?

- Szeretem - felelt igen egyszerűen Szindbád.

Szindbád fia a történet ezen fordulataánál sóbálvánnyá merevedett, majd magához tért, karon fogta atyját, és elvonszolta az udvarhölgy házából.

- Még képes volna egy ilyen mostohaanyát a nyakamra hozni! - dohogott a komoly fiatalember.

- Hagyjad! - felelt idősb Szindbád. - Tollfosztásban nem szakad meg az ember.

(1925)

Sok bába között elvész a gyerek

Abban az időben történt, amikor Szindbád bábaasszonyokkal tartott fenn jó ismeretségeket, mert már nem volt hajlandó senkinek sem hitelt adni ezen a világon, mint ezeknek a tudós nőknek.

*

A történet pontos megértéséhez tudni kell, hogy Szindbádnak a nyakába ugrott egy nő az első emeletről, mert, mint monda, régen vágyódott vele megismerkedni. Elszánt, kis termetű nő volt, nem több ötven kilónál sem, de mégis leginkább egy állatszélidítő mellé illett volna feleségül. Szindbád persze ezt még akkor nem tudta, amikor a Nefelejcs utcában, egy gömbös fejű akácfa tövéből, ahová az ugró lány válláról lezuhant, fölszedte a kisasszonyt. Fölemelte már csak azért is, mert a leányka egy szál ingben és mezítláb volt, az időjárás pedig a kaján öregembereknek adott igazat, akik mindig azt prédikálták, hogy nem jó a kályha mellől elmozdulni.

- Fáj valamije? - kérdezte a leányzót, akinek arcát már eltakarták a megrázott akácfa összesodródott levélkéi, melyek hasonlatosak azokhoz a levelekhez, amelyeket a lépcsőházakban szokás a fiatal emberek kezébe csúsztatni. - Fáj valamije?

A leányzó eleresztette az egyik meztelen karját, amelynek tenyere a gyomra tájékára esett.

- Itt - mondta olyan szégyenlősen, hogy Szindbád nyomban felismerte, hogy vidéki származású nővel van dolga. Szindbád tehát odakiáltott körülötte lebzselő fiához:

- Keress valahol egy orvost vagy egy bábát.

Ezzel csöngetett annak a háznak a kapuján, amely házból a kisasszony kiugrott. Éjszaka volt, a házmester álmában huszárhoamat vezényelt. (Mint később kiderült, valóban sarzsi volt egykor az önkéntes tűzoltóságnál.)

Szindbád kacsafarkhajzatú fia tehát szaladt a Nefelejcs utcában... Miután atyjától mindig azt hallotta, hogy minden körülmények között a nőket kell előnyben részesíteni, azoknál a házaknál dörömbözött, amely házakon gólya tartott csőrében leheletnyi emberkét.

- Az asszonyságnak dolga van éppen egy gyümölcsáros nejénél, itt, a szomszéd utcában, de amint hazajön, el fogom küldeni a megadott címre - mondta az első házban a házmesterné, aki nyilván érdeklődött a bábaasszonyi mesterség iránt, mert melegen, kövéren, álomtól fülledten felsóhajtott:

- Legalább fiú lenne a kicsike!

Szindbád fia nem tudta elgondolni, hogy miféle haszna lehetne abból a már érett korú asszonyságnak, ha a Nefelejcs utcában még egy fiúval több lenne? Visszahagyván tehát a címet, továbbfutamodott a legközelebbi házig, amelyen a piros lábú gólya megállította, mint egy kapuőr... Itt sem volt szerencséje, mert az asszonysághoz éppen az esti vonattal érkezett meg egy vidéki ismerőse, aki elég tennivalót ad neki egész éjszakára.

A gázlángok azonban tovább mutogatták a házakat, amelyekben azok az asszonyságok laknak, akik a világra jövő, új kis életek körül szoktak kertészkedni. Némelyik helyen, ahol a házmester valóban végigharcolta a boszniai okkupációt, és így rangján alulinak tartotta, hogy a bábák járásáról, keléséről tudomást vegyen: be is juthatott Szindbád fia a házba, és elmehetett egészen a bábaasszony lefüggönyözött lakásáig. Szindbád fia örömmel állapította meg magá-

ban, hogy láthatatlan, mezítelen lábú kis kölykök futamodnak előtte, mintha májusi esőben járna. Nyilván azok a kisgyermek tanyáznak az asszonyság lakása körül, amely gyermekek búra, bánatra, korai elmúlásra jöttek erre a világra. De a sárga függöny nem mozdult meg az asszonyság lakásának üvegajtáján, akár mint visongott a csengettyű kiskutyája. „Vajon hol lehet? - kérdezte magában Szindbád fia, amint a néma lakásba nézett. - A bábák nem szoktak meghalni.” - Megint csak tovább ment egy házzal (mert atyja megbízásának mindenáron eleget akart tenni), ahol a házmesterné invitálta magához várakozás céljából mindaddig, amíg az asszonyság „innen a szomszédból” hazaérkezik. Szindbád fia elgyötörve nézett a házmesterné éjjelimecses haloványságú arcába. „Nem - gondolta magában -, nem akarok beteg mellett virrasztani.” És ezzel továbbbandukolt az ismeretlen házak mentén, mindenütt megállva, ahol a szép fehér golya barátságosan rákelepett... Már csaknem bejárta a kerület összes bábaasszonyait, megismerkedett azokkal a nehéz gözökkal, amelyek az ilyen külvárosi házakban olyan régiek, mint azok a kakasok, amelyeknek tollazatával a párnák vannak megtömve; megtanulta, hogy őszi időben nemcsak a falusi házaknak van besavanyított káposztaszaguk, hanem a gondos pesti asszonyságok is elraknak maguknak télire való káposztát; megtapasztalta azokat a csodálatos éjjeli ruhákat, amelyekben a nők és a férfiak megmutatkoznak, amikor az éji órában rájuk csengetik az ajtót, hogy bizvást elmehetnének akár kísértetnek is a vetőkártyába; megnézegette a kitaposott papucsokat öreg házmesternek lábán, amely papucsok olyan puhák voltak, mintha akkor vették volna ki őket horkoló férjek szájából, és a konyhák alvó kövein csengetésre jöttek feléje az álmom mezőiről visszavont meztelen lábak, amelyek néhol olyan kövérek voltak, mintha álomban a bibliai hízott tehenek után járkáltak volna, máshol meg soványak ők, mint a nyűtt bölgővonó, amely éjszaka is csak dörmögni tud... Látott özvegy kapcsolatokat ajtónyitó nők keblén, amelyektől már egy tegnapi éjszakán lepattant a kapocs másik fele, és látott kezeket, amelyek mindig valamely bibit vakargattak álmukban... Csak éppen bábaasszonyt nem talált még, mert valamennyi másfelé volt elfoglalva ezen a különös éjszakán. „Mennyi gyerek születik ezen a környéken!” - mondta magában Szindbád fia, amikor egy mézeskalácsképű, vasárnap sültemény formájú házmesterné, aki nyilván megszokta a nőtlen kvártélyosokkal való katonás bánásmódot, így szólt hozzá: „Most már nem engedem továbbmenni, az asszonyságnak mindjárt itthon kell lenni, várja meg az én lakásomon.” A jószívű házmesterné tényleg „kecsketúrót” is adott volna Szindbád kacsa farkhajú fiának, ha az vonakodnék meghívását elfogadni. Az ágy fölött az asszony egy cifra, üveg alá rejtett kéményseprői diplomára mutatott. „Lássa, ilyen ember az én uram, és egész éjjel a kocsmában ül” - mondta, és sírva Szindbád fiának nyakába borult.

...Ám e helyen is hiábavaló volt a bábaasszony hazatérésére várakozni, Szindbád fia tehát megint csak elindult kereső munkájában, és babonásan nézegetett vissza a háta mögé került holdra. „Agyonüt az apám” - gondolta magában, és elhatározta, hogy ismét csak fölkeresi az asszonyságot, akiről azt a hírt hallotta, hogy vidéki ismerős szállott meg nála. Hátha elvégezte már dolgát a vidékivel? Ugyanezért nagy bátran becsengetett a világos lakásba; az ajtó nyitva volt, és az oldalszobában kék párnákon, mennybéli szelídséggel, koszorúba font hajjal, a kínszenvedések után orgonázó angyali mosollyal az ajkán egy leány feküdt, akiben Szindbád fia nyomban felismerte egyik leányismerősét: „Mária-Magdolna, hogy kerül maga ide?” - kiáltotta Szindbád fia.

„Nem kell kiabálni. Huszár lesz az istenadta!” - felelt hátra sem fordulva a bábaasszony, amint az ágy mellett az újszülöttet csomagolta.

*

Szindbád ezalatt fölvitte (a házmesterné segítségével) az ugrós kisasszonyt az első emeletre, és a leányzót az ágyra fektette, majd olyanformán kezdett föl és le járogatni a külvárosi lakásban, mint egy vidéki nagybácsi, aki unokahúgát a rossz élettől akarja visszatartani, hogy otthon falusi gazdasszonynak alkalmazhassa. Néha rá-ránézett az ájuldozó leányra... Rá-ránézett a kopott bútorokra, amelyek olyan egykedvűen állongtak, mintha már emberöltők óta megszokták volna a közönyt, részvételenséget mindazoknak az örömei és bánatai iránt, akik közöttük megfordultak. Ó, nem csüngött itt alá a mennyezetről ama függőlámpák egyike, amelyek úgy megkedvesítik a családi jeleneteket, hogy a vándorlegény alig tudja levenni a szemét az ablakhasadékról. A sovány szekrény ajtaja úgy sírt, mint egy elkergetett macska a háztetőn. Egy hajdan politúrozott szék pláne oly tolakodással állotta útját Szindbád sétálgatásainak, mint valamely hivatalos ember, valamely goromba kézbesítő, aki a fenyegető tartalmú iratokat szokta hordozni a házakhoz. (Szindbád meg nem állhatta, hogy egy jól irányzott rúgással elkergesse a szemtelen széket a kis szoba közepéről.) Az ágy fölé kirakva szobalányok álomszíneiben pirosló, aranyló képes levelezőlapok mutatkoztak nagy bajszerű vagy szakállas férfinevekkel aláírva. (Volt köztük néhány „Feri”-től, akinek Szindbád becslése szerint olyan nagy bajsza lehetett, mint egy fogházőrmesternek.) A hölgyet magát már előbb szemügyre vette Szindbád, ráismert benne a „Pástétom” című mulatóhely egyik pincérnőjére, akinek többször szerelmet vallott, ha piros bor állott előtte, és a zenészek kedvére való nótákat vontak. Sőt úgy emlékezett, hogy már ebben a lakásban is megfordult, de erről most nem beszélt. Inkább komolykodó hangon diskurált az ágy lábánál:

- Remélem, hogy megbánta tettét, többet nem akar a fejemre ugrani - szólt olyan hangon, mint az egyházatyáktól hallotta, amikor még gyónni járt.

A leányzó belemarkolt fájó testrészébe:

- Majd még a kést is magába vágom! - mondta a fogai között. - Az én apám masiniszta volt, én nem szoktam félni.

Szindbád belátta, hogy a sebesült hölgygel nem sokat ér el a vitatkozással, ezért tovább sétálgatott, és legfeljebb magamagát átkozta, mint az utasok a rossz időjárást: mert eszébe jutott neki éjszaka a Nefelejcs utcában járkálni. Gondolta, hogy legalább felnőtt fiát tiszteletben tartja ez a nő... Nem, a pincérnő senkit sem tisztelt, mert azt hitte, hogy jól ismeri a férfiakat.

- Tehát reményem van egy késszúráshoz is - mondogatta Szindbád, dédelgetve ejtegetvén a szavakat.

- Igen - felelt az ágyból a nő. - Mindaddig, amíg meg nem ismerem magát, amíg ki nem ábrándulok magából.

Ekkor csengettek a búskomor lakás ajtaján. Szindbád oly örömmel sietett ajtót nyitni, mintha karácsonyi betlehemeseket várna. Csak az első bábaasszony jött meg, akinél Szindbád fia az első jelentést tette.

*

Asszonyom - kezdte Szindbád -, a maga foglalkozása istenfélő foglalkozás, habár nincs is fölemlítve a bibliában. A természetfölötti jószág az, amely a maga tudatlan kezét vezeti az új kis életek föl kutatásában... Én olyan természetű ember vagyok, hogy már felnőtt férfikoromban is kezdet csókoltam az öreg Fitkonidesznének, aki engem a világra segített. Nincs magának férjhez adó lánya? Mert én valaha feleségül akartam venni a Fitkonidesznő lányát. Hálából azért, hogy a jó asszony annyit foglalatoskodott körülöttem. Sajnos, Fitkonidesznő elfelejtette a lányát megtanítani a maga mesterségére, így aztán füstbe ment a házasság, mert nem tudunk volna megélni. Örökké azt hiszem, hogy az a legboldogabb férfi, akinek vizsgázott bába-

asszony a felesége. A bábaasszonyok hivatásuknál fogva nyugodtak, alkalmazkodó, csendes járásúak, tiszták, értenek a beteg megnyugtatóhoz és fölvidítéséhez, márpedig erre van szüksége a legtöbb férfiembernek, nem pedig arra, hogy a felesége táncolni tudjon...

A nő most felnyögött az ágyból:

- Ne higgyen ennek a gazembernek, engem is így csábított el. De különben se nyúljon hozzám, mert megrúgom.

És már valóban emelte is a lábát a féltékeny perszóna a paplan alatt. Mire Szindbád néhány pénzdarabot adván az asszonyságnak, udvariasan ajtóhoz kísérte. Éppen jókor jött. Az ajtón a csengő helyét keresgélte az a második bábaasszony, akit Szindbád fia a balesetről értesített, aki hazaérkezése után a tett színhelyére sietett.

- Kedves asszonyom - fordult Szindbád a siető asszonysághoz -, én tudom, hogy a bábák titoktartó, hű, megbízható nők szoktak lenni. Sőt azt is merném mondani, hogy tudomásom van arról is, hogy a bábák inkább kitüntetik rokonszenvükkel a férfiakat, mint a nőket. A nők szeszélyesek, és nem becsülik meg mindig azokat a kezeket, amelyek rajtuk segítettek, de a férfiak sohasem felejtnek. Én például legény koromig szívembe zártam annak a bábának képmását, aki valamely gyermekkori betegségemben segített rajtam. Felkerestem őt nagy nyavalyámban, szerelmi betegségemben is, hogy krisztérjeivel, gyógyfüveivel, vetőkártyáival segítsen meg nagy bajomban. Mondhatom, nem csalatkoztam a gyermekkori bábámban. Csak éppen a szívhez szóló címer lett valamivel kopottabb a kapufélfáján, de ő maga olyan nyájas és szelíd volt, mint akár a galambjai, amelyek a nyitott konyhában ki- és besétálgattak. Nagyon örült, hogy eszébe jutottam: fölemlítette, hogy a bábák szempontjából nagyon helyes volna, ha sok ilyen férfi élne az ország keleti részében, akik nem felejtik el bábáikat. Mondhatom, asszonyom, hogy szerelmi nyavalyám, amelyet egy igen előkelő, nagyvilági, kesztyűben alvó és szavaiban, valamint ékszereiben egyformán válogatós nő oltott belém, bábám gyógykezelése folytán hamarosan javulni kezdett. A gyógykezelés alatt annyira megtanultam ezt a titokteljes mesterséget, hogy utóbb már magam is tanácsokat adhattam azoknak a hajadonoknak, akik mindenféle okból a bábákat fölkeresni szokták.

A sebesült nő a fogával tépte a párnát.

- Asszonyság, ha jót akar, nyomban kotródjék innen. Ez a nyomorult férfi, akiért öngyilkosságot akartam elkövetni, még itt, a szemem láttára megcsalna.

Szindbád segített az asszonyság táskáját rendbe hozni, annak különböző tartalmával, és már éppen sajnálkozni kezdett a bába távozásán („bár annak másfelé is van még dolga hajnal előtt”), mikor ismét zörgettek az ajtón, és megérkezett a harmadik bába, akit Szindbád fia atyja segítségére küldött.

*

- Csakhogy itt van, asszonyom - mondá Szindbád most a meglehetősen takaros nőnek, aki friss kis életek illatát hozta magával -, végre itt van megszabadítóm, aki a beteg nő mellett töltendő unalmas napokat megosztja velem barátságosan. Mert bevallom, hogy nem vagyok én sem más, mint gyöngé férfi, aki bizony nagyon rászorul a támogatásra, amikor az egyetlen nő betegágyán fekszik. Tudom én, hogy a jó bábák szívjósága kiterjed arra a férfira is, akinek hitvesét éppen kezelés alatt tartják. Az ilyen férfiúról tudnivaló, hogy még akkor is felébred benne a csavargóösztön, ha mind az ideig láncos kutya volt a háznál. A jó bába kezeléséhez az is hozzátartozik, hogy az elárvult férfit leszoktassák csavargó hajlamairól. Inkább mellé ülnek a díványra, ahol délutáni emésztéseit szokta elvégezni. Nem, a jó bábák nem hagyják, hogy a mezítlábas szolgáló akkor hajladozzon a szobában mindenféle ringy-rongy dolgok után,

amikor a férfi is a szobában van, mert az ilyen dolgok csak izgatják a beteget. Márpedig a betegnek elsősorban nyugalom kell, a jó bába tehát inkább maga hajlik le, ha valamit ki kell venni például az ágy alól, és ugyancsak a jó bába inkább maga mászik fel a gyümölcsfára, ha a beteg körtét óhajtana enni, mintsem a szolgálólányt vagy más nőszemélyt engedne a fára menni. Mert a gyümölcsfa már a biblia óta csábítója a férfiaknak. Tudja azt a jó bába, hogy a férfi felesége betegsége alatt olyan esendő, mint egy gyermek. Szabad prédája a vizitbe jövő szomszédasszonyoknak, akik csak azért is időzgetnek a beteg mellett, hogy a lábukkal és a kezükkel mindenféle babonás jeleket adjanak a beteg körül sürgölődő férfinak. Tudja azt a jó bába, hogy a komaasszony se mindig a vörös, kis új gyerek kedvéért látogatott el oly gyakorta a házhoz, hanem azért is, hogy vigasztalva koccintson a lábát dologtalanul lóbázó férfiúval. A jó bába még azt is észreveszi, hogy az unatkozó férfi nyújtózkodásait már olyan nőszemélyek is figyelemmel szokták kíséni, akik egyébként a lábukat sem tehetik be a házba, ellenben az utcáról kacsingatnak be. - Ezért tehát a jó bába inkább feláldozza saját magát az árva férfiú mulattatására, hogy annak ne jusson eszébe se a hajladozó szolgáló derekára nézegetni, se a szomszédasszony kötőtüinek a csörgésére figyelni, se a komaasszonnyal koccintgatni az újszülött egészségére, se pedig idegen, házhoz nem tartozó nők után, hosszadalmasan, vállropogtatással nézelődni az ablakból. A jó bába a beteg nyugalma érdekében a házhoz láncolja az unatkozó férfit.

A beteg nő az ágyban megfordult:

- Elég. Most már megismertem magát. Elmehet - mondta keserves zokogás közepette, és ezután hálás kézzel nyúlt a bábaasszony fehér köténye felé, amelyet az szokás szerint maga elé kötött.

*

Szindbád fiát a kapu előtt találta. A kacsafarktollas ifjú nem merészelt mutatkozni azon a helyen, ahová a bábák sietnek kézításkáikkal.

- Majd megtanulod azt is - mondta Szindbád legyintve. Majd némi elgondolkozás után így szólt:

- Attól tartok, hogy egy kis mostohatestvérrel lettél árvább ezen az éjszakán. Sehogy se tudom megszeretni azokat a nőket, akik az ablakból a nyakamba ugranak.

(1925)

A tetszhalott

...Szindbád akkoriban különös körülmények között meghalt.

*

Kedvesénél volt látogatóban, mert a zsebnaptárában levő ceruzajegyzetekből pontosan megállapította, hogy éppen idejében fog megérkezni Terkához, aki elvált asszony volt, mint egy falevél. (A fiatalkor szüli ama bolondságot, hogy a férfiember, mint ahogy a költők szerelmes verseiket írogatják, noteszébe jegyzi a váltott szerelmi csókok számát, hogy később, magányában e feljegyzéseken elandalogjon... A nők is feljegyzik csókjaik idejét, de a rossz nyelvek szerint ők ezt más okból teszik.)

Tehát ismét Terkánál volt Szindbád, megérkezett, mint egy várva várt karácsonyi csomag, és elhelyezkedett a sültalmaszagú kályha mellett, mint egy koros ember, aki ezentúli életcéljául azt tűzte ki, hogy mindig a kályha mellett üldögéljen. Igaz, hogy néha a kályhából kihallatszott az országutakon csavargó akácfa ropogása, sustorgása, amely hang vándordalokat szokott a hallgatóban ébreszteni. Igaz, hogy a falusi délután aluszékonyságát néha zenehang is kísérte, amely csengettyűszó alakjában érkezett el Szindbádhoz: vásárosok vagy lakodalmasok mennek valamerre szánkóikkal, és a férfiak a lelküket borral melegítik, míg az oldalaikat a kövér mesterasszonnyal. Az asszonyok a hideg elől lezárják a szájukat, és senki sem tudhatja, hogy mit gondolnak magukban, amikor hólepte feszületet vagy mezei madárijesztő férfias kalapját pillantják meg a hó lepedőjén. Szindbád, bár mindig kíváncsi volt az asszonyok gondolataira, még ha a legegyszerűbb sorból is származnak vala, most az egyszer csupán Terka papucsainak kopogására figyelmeztet. Ezek a papucsok a megérkezés első óráiban úgy kopogtak, mintha betlehemesdit járnának a faluban, felszaladtak, mint a harkály a fátetőre, például a padlásra, hogy ott kiválogassák a legszebb téli körtéket és almákat Szindbád részére, lementek a verembe karalábéért és sárgarépaért, amelyet Szindbád nem nélkülözhetett a levesből, mióta észrevette, hogy betegsége érzelmesedés; lefutamodtak a pince télmeleg lépcsőin, hogy csapra verjék a nyirkos homályban azt a hordót, amelyben a Szindbád kedvelte könnyű kerti bor volt eltéve, miközben a szomszédos hordón (az esperesén) beleegyező békességgel pislogott az odaragasztott gyertya... De csattogva mentek ezek a papucsok a dunyhás ág felvetésére is, ha netán Szindbádnak az utazás után kedve volna lefeküdni (de Szindbád egyelőre csak a kályha mellett üldögélt, amiért odakint az udvaron egy libalábú szolgáló két pofont kapott). A papucsok szorgoskodása ezután csendesedett a házban, sőt darab idő múlva megállottak a küszöbön.

- Miért nem fekszik le? Hová siet? Tán a felesége várja?

Szindbád fájdalmasan legyintett:

- Az én feleségem már régen nem vár engem.

- Ha őt szereti, miért jött hozzám?

Szindbád tréfával akarta elűtni a dolgot:

- Nem tudnék addig meghalni, amíg el nem búcsúztam tőled.

És mikor Szindbád e tréfát kieresztette száján, nem is tudta, hogy milyen igazat mondott.

Mert amint estefelé kezdett hajolni az idő, és Terka a kályha mellett rákezdett szokásos mesemondására, abból az időből, mikor még egyedül őt szerette Szindbád - regélvén mindenféle ligetekről, ahová egykor kettesben kirándultak, ahol egy hangyabolyon üldögélve, Terka

lábszárait megcsipdesték a vöröshangyák -, szinte dalolgotó szóval beszélvén arról a túllírhangos tükörről, amelyben úgy nézték egymást, mint ahogy egykor majd a városi fotográfus műtermében elhelyezkedni fognak, amikor is Szindbád „Édes Párom”-nak nevezte a falevelsorsú asszonyt - könnyes szemmel emlegetvén azt a napot, amikor Vácott a „Kúria” szállodában nyitattak maguknak szobát egy hetivásár után, és a bejelentő lapon férjnek és feleségnek tüntették fel magukat -, másvilágias hangon beszélve arról a máriabesnyői búcsúról, amikor ezernyi búcsújáró közül is felismerte őt (Terkát!) Szindbád a lába tartásáról és a járásáról. Szindbád bóbiskolni kezdett, mint valami boros ember, akinek álmában sokkal szebb képek mutatkoznak, mint amilyenről földi halandó beszélhet.

- Talán csak nem aludni jött ide? - kiáltott fel hangot változtatva Terka, aki még a mostani korában is kedvelte a férfiban a délcegséget és az udvariasságot.

- Ne papolj! - felelt Szindbád, mintha egy legyet hajtana el, vagy otthon a feleségével beszélne.

- Tudja, hogy jó szóval egeret lehet velem fogatni, miért gorombáskodik tehát? - szólt most könnyes hangon Terka, és mind a két kezével megfogta a pipaszárat, amelyet Szindbád a térdén tartott.

Szindbád ezután követte el a legnagyobb sérelmet, amelyet életében elkövetett. Így szólott álmában:

- Milyen rongyos falu! Nincs is benne egy fogadó, amelyben az ember kedvére kimulathatná magát!

Az asszony felágaskodott, mint akár fiatal korában, amikor az első férjével voltak ütközetei.

- Te kocsmahős! - mondta olyan hangon, hogy Szindbád helyében mindenkinek másnak a föld alá kellett volna sülyednie. - Már megint csárdáslányok repedt sarkán járatod az eszedet? Ha már én nem kellek neked, legalább a törvényes feleségedhez, ahhoz a vén Cézarinához menj vissza, aki úgyszólván tíz körmével vár. Legalább nem sülsz ki a szemem miattad, hogy ismét kasszióslányok kivágott cipőjéből iszol knikebájnt.

És ezzel arcul ütötte Szindbádot.

- Most pedig alómars az ágyba, aludd ki magad.

Terka (mert történetesen felindult hangulatban volt), egészen elfelejtkezett csodálkozni azon, hogy Szindbád nem térdepel a gyomrára, mint régebbi verekedéseiknél ez szokása volt... Sőt, hogy szerelmét megmutassa: átnyalabolta két kenyérdagasztó karjával a férfiút, hogy az ágyhoz cipelje, de csodálatosképpen nem bírta megmozdítani a holt embert...

*

Pedig Szindbád mindenről igen jól tudott, ami körülötte történik.

Látta az asszony arcát megmérgekedni, mintha legkedvesebb kakasát lelte volna döglötten a tyúkketrecben, aztán látta gyermeklányosan elpityeredni az eltört bábu felett, majd hörögve felzokogni és kezét összecsapdosni, mintha valamely lidércnyomásos álomból akarna kimenedni, amely álom ébredése után sem akarja elhagyni... Ez a torokból és bendőből jövő üvöltés olyanforma volt, amilyent a méhgörckor vagy szüléskor hallatnak csak a nők - valódisága nem lehetett kétséges, mert a bábák éppen olyan szívtelenek, mint a holtak. Az asszonyi üvöltésre egy kendermagos tyúk rebhent fel a konyhában, amely ijedt kotkodácsolással kérdezte, hogy mi történt a háznál. Elbódult egy tehén az istállóban, amely tehén a bibliai idők óta szeret részt venni a családi eseményekben, a havon alvó házörző eb az udvar közepére ment,

hogy jobban lássa a lelket, amely a szikrázó csillagok felé szállt, és a maga vonító gyászszertartását elvégezte.

Miután Terka háziállatai részéről is megértő részvétet tapasztalt, lassanként alábbhagyta az üvöltést, és révedezve nézte a holt embert, vajon nem indul-e meg makacs elhatározásában, nem tér-e vissza a másvilágról, hogy itt, a jól ismert, dunyhás ágyban, a disznótorszagú Terka társaságában, az éj csendjében, segítsen jó és rossz álmokat megfėjteni, valamint széndarabbal lutriszámokat felírni a falra, habár a temesvári lottót már régen eltörölték?... Vajon igaz volna-e, amit mindig ígérgetett, hogy egyszer csak elalszik, és nem tér vissza a másvilágról, ahová az ember többnyire álmában megy?... A férfiak olyan különösek, hogy akkor sem lehet nekik hinni, amikor már meghaltak... És talán éppen azért halt meg Szindbád, hogy végre megszabaduljon Terkától.

- Legalább reggelig várt volna, akkor van valami értelme - dünnyögte Terka, és most már javában arcára volt írva a gondolat, hogy nagyon szeretné odakünn, az ajtón túl a holt embert.

Vajon mit fog csinálni - kérdezte magában nagy ravaszdin Szindbád, mert szerette kitalálni az asszonyok gondolatait, mint akár a vásáron az utolsó árakat.

*

Terka kiment a házból, oly felindulással, mintha arról volna szó, hogy a reggeli nagymosáshoz szükséges pofonokat kiosztogassa; ugyanazért oldalba rúgta az udvaron vonító kutyát, benézett a tyúkketrecbe, hogy a kakas valóban becsületből gyászolja-e Szindbádot, nem pedig görény jelenléte miatt kotkodácsol?

Szindbád kocsis nélkül szokott utazni azon a kétkerekű talyigán, amelyet a kocsmárosnék messzi vidéken ismertek. Nótája volt ennek a zötyögő, rossz talyigának, legtöbbször azt énekelte: „Egye meg a fene magát, ameddig ér ez a kabát!” - Már ahogy a gazdája fülébe szokták dúdolgatni a fogadósnék.

Ott várakozott a rossz talyiga most is az udvar sarkában, mintha egy cinkostárs tartaná a zsákot - de az ostor regényesen, lakodalmasan, szinte kipederve volt az ostortartóba dugva - nyilván azt hitte a gazdája, amikor idetette, hogy még sokat lesz szükség ostorára.

Terka az istállónak tartott, és Szindbád almásszürke, rézfoltos lova okosan hátrafordította a fejét a jászol felől.

- Csak én vagyok, te! - mondta Terka a lónak, amely különben arról is nevezetes volt, hogy fiatal korában egy vándorcirkusznál szolgált, és színéről mindenfelé meg lehetne ismerni a környéken, ha netán valakinek eszébe jutna elkötni. Hej, de sokszor szerette volna, már a rokonság révén is, kivallatni Terka ezt a tízesztendős kancát azokról a helyekről, amelyeken Szindbáddal együtt megfordultak! Néha rózsaszínű vagy más frivol szalagot talált a ló sörényébe fonva, volt ilyenkor dolga az ostornak. „Éppen olyan kicsapongó vagy, mint a gazdád!” - mondta Terka a lónak.

De most bizonyos részvéttel közeledett a lóhoz, elkötötte a jászoltól, mert jól ismerte Szindbád furfangos kötését, amelyet ruházatán is szokott alkalmazni.

- Hazaviszed a gazdádát - mondta a lónak, amíg befogta a talyigába, mint máskor is szokta, sötét téli hajnalokon, amíg Szindbádnak még egyet húzni volt kedve a dunyha alatt. - Hazaviszed a vén feleségéhez.

A talyigát olyan csendesesen vezette a házajtóig, mintha saját magát szándékozna meglopni... Aztán összeszedve minden erejét, a sárga csizmájánál fogva kihurcolta Szindbádot a szobából. Igaz, hogy Szindbád haja a földön való vonszolás következtében felberzenkedett, mint a

gácsér tolla. De mégis minden nagyobb baj nélkül érkezett ki az udvarra, itt aztán elkövetkezett az a csoda, amelynek véghezvitelére egyedül a nők képesek. - Terka a talyigára emelte a holt embert, mint egy szalmazsákot. Aztán jól megtámasztotta a hátát, kezéhez kötötte a gyeplőt, és a fogai között szisszentett a lónak, ahogy már máskor is hallotta Szindbádtól. Az okos kis ló a nyitott kapu felé fordult, és vitte az ismerős úton Szindbádot a téli estében.

*

A holt Szindbád tehát utazott... Azon a rossz talyigán, amelyen már Cézárina, gazdag, de koros felesége, a tenyeres-talpas Terka és más asszonyszemélyek után is mászkált, akiknek lábikráját itt-ott megkívánta az életben.

Ha valóban holt lett volna, többször le kellett volna neki fordulnia a rossz talyigáról, de így, tetszhalott korában tán még a talyiga szokásos nótázását is hallgatta. Legalábbis bólongatott a kátyús úton, ahol a kerék akkorákat ugrott, mintha minden varjúnyomban fennakadt volna.

Most megállás nélkül haladt el a keresztutak nyavalyás bokrai, úton járó ember felakasztására várakozó egykedvű akácok mellett, pedig máskor az ilyen helyeken stációt szokott tartani Szindbád, vajon mit izengetnek a vándorcigányok a bokrok között tarka rongyaikkal. Vajon nem nyújtja ki valamely fa tövében országjárásban megbütykösödött lábát valamely vándorló, aki itt végsőt álmodott az angyalokkal, és mosolygó arccal megfagyott? Vajon nem maradt-e itt az árokparton valamely elhasznált lópasszus, amelyet elbúsult lótolvajok hajítanak el maguktól, miután nem sikerült a lólopás - vagy valamely levél, amelyből valakinek néha egész élettörténetét kiolvasni lehet, amíg a hó és eső el nem föd minden hiábavalóságot...

De nem állott meg a nyikorgó talyiga ama betyárzsíros kocsmák mellett sem, amelyeknél sohasem haladt el Szindbád anélkül, hogy a vén juhásznéktól meg ne kérdezze, hogy nem vittek-e erről a tájékról valakit Márianosztrára, kinek született leány- vagy fiúgyermek, és kit vertek agyon az elmúlt héten? A csárdavirágok a kis vasrácsos ablakok mögött hasztalan hallgatták a talyiga ismerős nyikorgását, a dudás a hamurakásból hiába meresztette ki télinap pirosságú szemét, a korcsmáros akár odapecsételhette hosszú szakállát az asztalához... Az útszéli fogadók nyoszolyái nem ropogtak a beborozott Szindbád alatt - békességük volt a vasas, vásárosládán utazgató mesterasszonyoknak, Szindbád nem faggatta többé őket arról a fontos kérdésről, hány szoknyát vettek magukra a téli útra.

Nyikorgott a talyiga a holt emberrel, s a tanyákon nem kaptak vasvillára a parasztok, akik fiatal feleségüket féltették a csavargó uraságtól... Pedig innen-onnan a tanyaházak szobácskáiból még világosság szüremlett ki, mint kandi leányszem, amely nem tud éjszaka sem becsukódni. Bizonyosan áll valahol, valamerre a tollfosztóka is, amelynek mesemondásait áhítatosan hallgatta Szindbád, hogy lappangva megközelítse a mesemondót, és azt jól megcsiklandozza. Illatokat vitt el magával, amely illatokról Cézárina nyomban megállapította, hogy parasztházból származnak...

A tanult lovacska megállott, és nagyot nyerített egy sötét udvaron. Cézárina ködmönben és istállólámpással lépett ki a házból, mint valami átkozott káromkodás... Szindbád még tetszhalott korában is megremegett ettől a nőtől, aki olyan kemény és sovány volt, mint a nagy betű, amellyel a zsoltároskönyveket nyomják.

*

- Hát ennek már, úgy látszik, kampec - mondá rövid vizsgálódás után Cézárina, egy tyúkász özvegye, aki a baromfi hullása idején még magától is pontosan ki tudta számítani, hogy mennyi kárt jelentenek az elpusztult kakasok és tyúkok. (A csirkéért nem nagy kár, mert az terem, mint a gyerek. De Szindbád hasznos, öreg kakas volt...)

Az asszony nem sokáig kesergett, sőt különösebb lármát sem csapott volt férje láttán, hanem gyorsan határozott a teendők felett. Kétszer-háromszor pofon ütötte az istálló felé igyekvő cirkuszlovat - megnézte, hogy nincs-e valami tarisznya vagy hasonló értékes dolog a talyiga saroglyájában -, lehúzta Szindbádról a rövid bundát, mert vadmacskából való volt az, amelynek még hasznát veheti valamely jóra való férfi... Sőt rövid habozás után asztrakán sapkájától is megfosztotta Szindbádot, mert ezt a sapkát még ő vette neki miskolci kereskedőtől.

- No, most mehetsz vissza a szeretődhöz, a Terkához, én bizony nem bíbelődöm a temetésseddel, miután nem itthon haltál meg - mondá az asszony, a férje holmiját lerakosgatva a pitvarban.

Mielőtt a talyiga a holt emberrel kigurult volna az udvarból, az asszony utánafutott a két-kerekűnek, és kivette tokjából a gavalléros ostor nyelet is.

*

Most már aztán ment vissza Szindbád talyigája a jól ismert úton Terka házához. Az okos lovacska megállott az udvarban, és nyeríteni kezdett. De ugyan nyeríthetett, Terkának esze ágában sem volt ajtót nyitni. Csak úgy tett, mintha aludnék, pedig bizonyosan nagyokat káromkodott magában. Ám hajnalban, mikor növekedett a hideg, Szindbád hangja hallatszott az ajtó előtt:

- Nyiss már ki, mert idekűnn megvesz az Isten hidege!

(1925)

Hogyan lehet megszabadulni a kísértetektől?

- Nem akarok madárijesztőnek a kertbe kerülni, mint ahogyan az orosz közmondás szerint az öregembereknek dukál. A kályha mellé sem akarok leülni, hogy aztán egész életemre ott maradjak - mondá Szindbád egy napon, amikor az alig háromszáz lépésnyire álló tornyot sem látta már az őszi ködtől, a park virágai olyan pirosak lettek, mint az utolsó szerelmeiket élő asszonyok, a madarak méla gondolatokként, céltalanul szállkostak. Szóval őszt volt, amikor Szindbádnak mindig mehetnékje támadt, mintha a halál elől menekülne valamely olyan tájra, amelyen őt meg nem találhatni.

Hová menjen egy olyan korabeli férfiú, aki a táncosnők varázslatától már mentesítve érezte magát, az asszonyságok hajfűrtjei mögött hazugságokat keresett, és a férfiak barátkozásaiban ravaszságokat fedezett fel? Szindbád ez idő tájt, akármint tagadta: őszi ember volt, a valóság helyett álmában keresték fel a régi szeretői, minden éjszaka másik, mégpedig olyan gyötrelmes szemrehányásokkal, hogy alig várta a hajnali harangszót... Némelyik régi hölgy az ágy szélére kuporodva: boszorkánynyomást is tudott gyakorolni a tehetetlen Szindbádra, egyenként húzogatta a férfi hajszálait, elzsibbasztotta a karjait, görcsöt kötött a lába inára, hogy ki ne ugorhasson az ágyból, tüzes patkót ütött a sarkára, megnövekedett, farkashosszú nyelvét dugta a torkába (amitől fuldokolni kell), az agyvelejébe paprikát hintett, a szemét lekötötte egy olyan vastagságú kendővel, amilyennel a ravatalokat szokás befödni, az orra felé rossz illatokat legyezett, a fülébe sustorgó vizet öntött, és amikor így végképpen tehetetlenné tette: hollókarmokkal vájkálni kezdte a szívét. Mintha azt a szívdarabot keresné, amellyel őt valaha Szindbád szerette... Hiába hallott álmában Szindbád kakaskukorékolást, nem lehetett megmenekedni addig, amíg az éjféli látogató ki nem tépett vala egy darabot a szívéből. Akkor aztán szólhatott a megváltó hajnali harangszó, amely után a csendes szendergések következtek.

Hová menekülhet az ilyen szörnyű éjszakájú férfiú megszokott otthonából, ahová az éjféli órán, az ajtót sarkáig kivágva, mintha hazajönnének: lépkednek be a múlt idők emlékei? Hová menekedhet az ilyen Szindbád formájú gonosztévő, aki azért nem mer imádkozni az éj kísértetjárásai ellen, mert attól fél, hogy imája őszinteségében kételkednének a megfelelő helyen? Hová menjen a megcsalt nők elől, akiknek, lágy ember létére, mindig igazat adott az önvád idején? - Elhatározta, hogy elmegy szüretelni. Leszüreteli azt a kis szőlőt, amely valahol, valamerre még termett az ő részére.

*

Útja természetesen vendégfogadókon át vezetett.

Remélte, hogy ezekben a vendégfogadóknak nem találják meg a szokott kísérteteket, mert lehetőleg olyan vendégfogadóknak telepedett meg, ahol az utasok egész éjszaka csapkodták az ajtókat, a közelben a vonat is hallatta bús, éji fűtjeit, néha valahonnan, valamerről, talán a kéményből női viháncolás is hallatszott, a portás mindig helyén volt, és ha le is feküdt valaki valamelyik szobában: először hosszadalmas káromkodásba kezdett valamilyen rendetlenség miatt, miközben összeszidott mindenkit, akit ismert vagy nem ismert a világon; majd saruit olyan lármával dobta az ajtó elé, mintha verekedésre készülődne... Ilyen vendégfogadó volt például a „Fehér Sas”-hoz címzett is.

Budán, egy mellékutcában állott a fogadó, legalábbis száz esztendeje, és amióta a gyorskocsijáratok beszüntek, azóta leginkább csak olyan utasok fordulnak meg benne, akiket más kvártélyon nem tűrnek vala. Olyan szaga volt az egész fogadónak, mint a szerb konyháknak szokott lenni. A lépcső egyik fordulójánál paradicsomszag, a következő lépcsőn vöröshagyi-

maszag volt észlelhető. Paprikás levek, sült húsok és kivörösödött arculatú, kigombolt mellényű vendégek jutottak az embernek eszébe, ezek a vendégek mindig éhesek, mintha tengelyen utaztak volna a fél országon át. A maguk bicskáját használják az evéshez, és sohasem szomorúak. Úgy járnak-kelnek a fogadóban, mintha az övék volna. Végigzörgetnek valamennyi ajtón, ha egy cimborájukat keresik. „Itt vagy, Lukszics?” - kérdezték Szindbádtól is, és a kulcslyukra szegezték a szemüket, amikor régente Szindbád ebbe a vendégfogadóba szöktetett egy pesti úriasszonyt.

De most, mikor újra eljött a „Fehér Sas”-ba, már nem kérdezte tőle senki, hol van Lukszics, a vörös bajuszú portás úgy unatkozott, mint az őszi pók, a hagymák és paprikák vért forraló szaga helyett valamely ódon szegényszag terjengett a lépcsőkön, amely szag az ócska ruhák piacán észlelhető. Szindbád elfoglalta szállítását a numero négyben, mert úgy emlékezett, hogy ebbe a szobába szöktette mindig a pesti úrnőt, amikor annak kedve kerekedett a kalandozáshoz. Télen, a gyorsaság kedvéért, rendszerint némi kőolajat is öntött a rosszkedvű szobalány a tüzelőre, emiatt petróleumbűz volt a szobában... Most, amikor Szindbád magányosan elterpeszkedett a hideg ágyban: szívesen vette volna a petróleumszagot is.

Az úrnőnek olyan mély zengésű hangja volt, hogy senkivel se lehetett volna összetéveszteni Pesten, ezért csak ritkán szólalt meg a szöktetés alatt. A szeretők némaságával fogadta mindazt a hódolatot, amelyet Szindbád bemutatott. Hálás volt szeretetért, gyöngédségért, szép szóért és simogatásért. „Szeretném látni újesztendő éjszakáján” - mondá Szindbádnak. „Mert hiszen babonás vagyok...” De Szindbádot más dolgok tartották vissza ezen az éjszakán a hölgy társaságától. És ezzel megszakadt a boldognak indult ismeretség.

- Vajon idetalál-e Irma a „Fehér Sas”-ba, ha erősen rágondolok? - kérdezte magában Szindbád, amikor a plafonra meresztette a szemét, és a plafonon észrevette azt a tizenöt esztendő előtti pókot, amelyet kegyeletből tartottak a szobalányok.

*

És Irma valóban megérkezett.

Éppen olyan sűrű fátyol alatt, mint valaha. Fekete ruhában, félcipőben, frissen, illatosan, ahogyan szerelmi légyottokra szokás menni. Még a lépése is olyan félénk, a kopogtatása habozó, és oly meghatottan lép be, mint a karácsonyi ünnep köszönt be. Csak hosszas kérések után teszi le kalapját, mert ezt tartják a nők a legfontosabbnak. És akkor, mint valami váratlan látomás, megmutatkozik szürkülő hajzata, fáradttá vásott, egykori szenvedélytől lüktető arca, bocsánatkérő mosoly az egykori öntudatos ajkakon, kalendáriumi emlékek a homlokon, csak fekete szeme néz még azzal az örök nyájassággal, amely őszintén, egyszerűen, probléma nélkül bevallja szerelmét.

- Kár, hogy már nincs petróleumszag a szobácskában - mondja a mély zengésű hangon, mert a hang az, amely legtovább elkíséri az embereket az életben.

Szindbád erre a hangra vidul és derül, mert eszébe jutnak a téli utcák, amelyeken át bandukolt, amikor ezt a hangot hallotta, vőlegénynek, szeretőnek, irigyelt fiatalembernek képzelte magát, mint már ilyenkor szokás. - És a drága hölgy most is a régi anyáskodással helyezi homlokára a kezét:

- Sohasem kértem magától semmit, mert szerelmem önzetlen volt. Most özvegy lettem, arra kérem, vegyen feleségül.

- Igen - felelt Szindbád. Magában pedig azt gondolta, hogy ettől a hölgytől is megszabadult örökre. Nem jön el többé kísérteni az álmaiba. Meglehetősen nyugodt éjszakát töltött a „Fehér Sas”-ban, szellemek nem zavarták.

*

A második éjszakát kis utazótáskájával Szindbád abban a vendégfogadóban töltötte, amely egy forrás közelében van. A „Régi Fejedelem”-hez van címezve, és piros, tükrös folyosóin a köszvényes öregurak elfelejtették testi fájdalmaikat, amikor itt hölgyükkel valaha megjelentek. Mert Szindbád gyöngéd, finom ember volt világeletében, a megszerelmesedett úrnőket mindig a város más negyedében fekvő vendégfogadókba szöktette. Isten tudja, miért tette ezt? Talán nem akarta magát kitenni a fogadói személyzet pletykálkodásának...

A „Régi Fejedelem”-nél nyomban felismerte a szemüveges portás, mert ez a portás számon tartotta a betegeket is, akik a fogadóból, a forrás mellől elutaztak másfelé is gyógyulást keresni, Szindbádot is betegei közé sorozta a figyelmes portás, mégpedig a szívbajosok közé.

- A tanácsos úr már jobban van! - kezdte a portás, mintha Szindbád tegnap utazott volna el a fogadóból.

- Az, aki mindig Kyralejzumot tette felelőssé a reumájáért? - kérdezte Szindbád.

- Igen, már táncolni akart, amikor egy kis összejövetel volt Anna napján az étteremben.

A „Régi Fejedelem”-nél mintha semmi sem változott volna... A csizmahúzó a helyükön voltak, és az ablakfüggöny még mindig ugyanazon a helyen volt megakadva, ahol tizenöt évvel ezelőtt, sőt talán a szobaasszony is ugyanaz, mert íme, alig helyezkedett el Szindbád a numero tízben (amelyet egykor fél esztendőig bérelt arra az időre, amikor hölgyének végre kedve kerekedik megszökni), már jött az őszi falevélhajú szobaasszony, és arra kérte Szindbádot: legyen segítségére egy szerelmes levél megfogalmazásánál... „Én már nem tudok mit írni annak a türelmetlen embernek.”

Szindbád tehát diktált:

„Egyetlen, örök szerelmem, nem tudlak elfelejteni, akárhogy múlnak az esztendők. Nem találom én meg a boldogságomat senkinél, csak nálad. Gyere el hozzám a »Régi Fejedelem«-hez, ahol éppen olyan szívdobogva várlak, mint azelőtt.”

A levél lediktálása után Szindbád körülnézett a fogadóban. Igen, az étteremben még mindig azok a vastag porcelán tányérok, hatalmas kések, villák és tálcák vannak, amelyeket még a civódó házastársak sem tudnak összetörni. A pincérek olyan tiszteletre méltóan öregek, mintha valóban a régi királyságból maradtak volna itt. A folyosókon vastag szőnyegek, amelyeken nem hallatszottak azok a szívdobogva közeledő zergeléptek, akármennyire figyelmeztetett is Szindbád. Csak éppen a mosdó tükréből nézeget egy másik arc a régi, elbizakodott arc helyett. A homlokon gondterhelt varjak szólnak: „Vajon eljön-e a drága nő?”

Rea olyan pontossággal érkezett meg, mint mindig azelőtt. Olyan könnyed, tréfás mosollyal nyitott be az ajtón, mintha tegnap lett volna itt utoljára.

- Megismert a portás. Azt mondta, kezét csókolom, Szindbádné nagyságos asszony.

- És nem fél, hogy elárulják? - kérdezte Szindbád a régi remegéssel.

Rea nevetett:

- Törődöm is én már valakivel: csak a magam élete fontos. Bolond, félénk, bujkáló, remegő asszony voltam, aki még álmában is a jó hírnevére vigyázott, mert nem mert erkölcstelenséget álmodni. Félttem egyedül járni az utcán, félttem férfival mutatkozni, egyáltalában mindig félttem. Hová lett az a régi gyermek? Engedd meg, hogy az öledbe üljek, egyetlen szerelmem.

Szindbád kissé megzavarodva nézett hölgyére. Rea nem sokat változott tizenöt esztendő alatt. Hajában csak egy-két hajszál vette föl a pókfonal színét. Arcának szív alakja volt, és ezek az arcok sokáig megtartják formájukat. Tekintete most is mellénygomb-nyitogató, mint régente,

mintha valamely állandó szenvedélytől hevülne. A kézfogása művészet. A kedve éppen úgy peng, mint az arany, amely tegnap került ki a pénzverdéből. Csalfa, csalékony, megejtő, mintha egyetlen csalódás sem érte volna az életben.

Mikor már Szindbád ölében ült, így duruzsolt:

- Tudtam, hogy vissza fogsz térni hozzám, mert engem nem pótolhat neked senki. Lehetnek fiatalabb, kedvesebb nők a világon, de én ismerlek téged legjobban a világon. No, valld be, hogy én ismerlek?

Szindbád száraz kortyokat nyelt.

- Tudom, hogy miért vesztettelek el darab időre - folytatta Rea. - Mert hencegtem, mert hercegnőnek adtam ki magamat, mert kevély és fölényes voltam, mindig azt vártam a férfiaktól, hogy előtttem térdeljenek, fejet hajtsanak, imádjanak. És én ezért néha beléjük is rúgtam... Meg aztán olyan szemérmes voltam, mint egy zárdaszűz! Dehogyan merészeltem volna veled karonfogva járni az utcán, csak erdők mélységében. Csak ritkán engedtem megcsókolni a szájamat, csak ritkán viszonoztam a kézszorításodat. De ígérem, hogy ezentúl másképpen lesz, mert nem akarlak többé elveszíteni; örülök, hogy újra megtaláltalak.

Szindbád csak hallgatott. Ezért a nőért ő valamikor komolyan öngyilkos akart lenni, álmatlan éjszakákon hentergett tartózkodása, illedelme, félénksége, szemérmessége miatt. Boldognak mondta azt a napot, amikor Rea bokájából egy vonalnyit láthatott. Megnyugodott, ha a társas életben Rea néha pillantását viszonozta. Úgy őrizte szívében Reát, mint egy titokzatos szentséget...

- Ezentúl konflison fogok idejárni, mert az út kissé messzi. Elhozom magammal egy pongyolámat, hogy kényelmesen lehessenek. Majd bepakolok egy kofferbe mindenféle apró női dolgot, amelyre szükségem lehet. Mert gyakran fogok ide eljönni, akkor is, ha nem hívsz. Én most már a halálomig nem akarlak elhagyni. A szeretőd leszek. Nem titkon, de nyíltan.

Szindbád csak meresztette a szemét, hogyan vonja le kesztyűjét az elérhetetlen hölgy, mily nyugodtan nyitja ki a fogadói szekrény ajtaját, hogy abban felsőruháit elhelyezze. Aztán meghúzta a csengettyű zsinórját, sőt türelmetlenül ki is tekintett az ajtón, aztán így szólott a belépő szobaasszonyhoz:

- Jegyezze meg, kérem, hogy én nem tűröm a rendetlenséget. Miféle rongyos törülköző ez itt a mosdón?

Szindbád az ablakon nézett ki, amíg Rea pörpatvarát a szobaasszonnyal elvégezte. Mintha pofonokat is ígért volna a drága hölgy... „No, te sem fogsz többé kísértetni éjszakáimon!” - gondolta magában a szerelmi bánatokért gyötrődő férfiú.

Így szüretelt Szindbád régi szerelmeiből.

*

Így szabadulgatott a múltból visszajáró kísérteteitől.

(1925)

Nem veszik a lovat csupán a szőriért

- Már torkig vagyok a savanyított meg kovászos uborkákkal, valami másra vágyakozom. Kis, hegyes, a belső hevülékenységtől pirosuló, mogyoró nagyságú paprikát szeretnék enni, amelyet egy harapással le lehet nyelni, és amelytől aztán úgy égni kezd az ember, hogy kínjában a falra mászik. Új programot kell szabnunk étkezéseinknek.

Szindbád fia gyanakodva hallgatott, nem tudta, hogy hová fog kilyukadni az öreg.

- Tudom, hogy oktanul babonás, mindenféle női hajtűket, szoknyagombokat, szakadt harisnyakötőket felszed az utcán. A minap még egy eltorzult, fehér kavicsot is zsebre vágott, mert ráfogta, hogy abban valami ázsiai szellem lakik, aki majd hozzásegíti ahhoz, hogy a nők elhiggyék a hazudozásait. Nem értem, hogy mit akar most egyszerre a csípős paprikával.

- Ötvenedik éve felé minden embernek változtatni kell az életmódján, ha nem akar csúnya öregemberré válni, aki terhére van felebarátainak - felelt ünnepélyesen Szindbád. - Iszonyatos dolog az, ha az ember elől azért bújnak el, mert megöregedett. Rendben kell tartani a szívet, a gyomrot, a májat és az epét... Pakolj be a második számú útításkába, amelyre azoknak a külföldi szállodáknak a cédulái vannak fölragasztva, amely fogadóknak sohasem jártam. Van itt a közelben egy nőismerősöm, aki legalább tíz esztendőre visszamenőleg tudja az összes esküvőket, amelyek a környéken történtek. Ezt kell meglátogatnom, hogy darab időre megint gusztusom legyen az élethez.

„Ugyan miféle hóbotos vénasszonynak fog megint bemutatni?” - gondolta magában Szindbád fia, aki egyébként engedelmeskedett apja parancsának: készülődéseket tett az útra.

Ez az előkészület nem bizonyult fölöslegesnek, mert az a hölgy, akit Szindbád meglátogatni indult: éppen háromnapi járóföldre lakott a fővárostól, mégpedig egy olyan kis házikóban, ahol legfeljebb a mesemondás férhetett el. Szindbád mindjárt észrevette, hogy fia legfeljebb a lószerszámos kamrában férhet el, ama régi nyergek, gyeplők, bőrfelszerelések között, amelyek szükségesek voltak a hölgy boldogult férjének ahhoz, hogy egy-egy lovon jó áron túladhasson. A csikók nagyszerűen viselték magukat a nyereg alatt... Emilfi úr isten tudná hány lovat adott volna még el életében, ha egyszer, szerencsétlenségére, valamely megjegyzésre nem nyitja a száját a „Régi Borkereskedő”-höz címzett kocsmahelyiségben. Emilfi úr csak éppen annyit mondott, hogy a konkurens lókereskedők nagyon szeretnek vak lovakat is eladni, mire azok botokat vettek elő, és Emilfi urat annyira megtámadták, hogy az nem mehetett haza a kocsmából. Emilfiné ezután, mivel megszokta az üzleti életet, házasságközvetítéssel foglalkozott.

Javakorabeli asszony volt - hogy a saját kifejezésével éljünk, amely kifejezéssel a hasonló korú asszonyokat szokta jellemezni. Arra született, hogy a férfiakkal elhitessen mindenféle kellemetes dolgokat, mint a lókupeckekkel is megpróbálta ezt, midőn vendégségbe látta őket. Mindig olyan komolyan, határozottan beszélt, mintha szerződést diktálna. És valóban szokása volt, hogy mindenről írást készíttessen azokkal az emberekkel, akikkel érintkezett: „Boldogult uram megtanított arra, hogy a szó elröpi, az írás megmarad.” A szerelmes vőlegényjelöltek akár a halálos ítéletüket is aláírták volna, ha éppen arra kerül sor.

- Még megérem, hogy maga is házasodni akar - kezdte a fekete hajú, bogarászó tekintetű, vidám természetű asszonyság, amikor Szindbádot megpillantotta.

Szindbádnak ugyan esze ágában se volt a házasság, de a régen ismert asszonyság kedvéért beleegyezett a dologba.

- Tudja, magának milyen asszonyt kellene elvenni? Olyant, aki megtanítsa enni.

- Itt lakik nem messzire egy barátnőm - folytatta Emilfiné, aki bár a múlt időkben bizonyos hajlandóságot érzett Szindbád iránt, ugyanezért nem engedte meg, hogy annak idején férje egy erkölcstelen csikót Szindbádra rásózzon, amiért aztán nagy verést is kapott a farmatringszíjjal, ám most, a sok mindent felejtető özvegységben elhatározta, hogy Szindbáddal is valamely üzletet köt. - Itt lakik nem messzire egy barátnőm - ismételte lelkesedve.

- Az a kérdés, hogy szokott-e éjszaka szöveget verni a falba, hogy a férjét vagy a szeretőjét ne hagyja aludni? - kérdezte óvatosan Szindbád.

- Nagyon rendes asszony, csak a hónap bizonyos napjaiban van pörlekedő kedvében, amit egy gyenge asszonynak meg lehet bocsátani. Higgye el, urambátyám, elég nagy baj az már maga is, ha valaki nőnek születik! Csak arra kérem, hogy adjon át írást arról, hogy Itt Jucikával maga akart megismerkedni, mert haragosom a csendőr százados: vigyázni kell magamra.

Szindbád sohasem volt ellensége a levelezésnek, bár végeredményben igen fölösleges dolognak tartotta. Egy régi lópasszus hátára tehát felírta a kért igazolványt: „Itt Jucika iránt komoly, tisztességes és józan meggyőződésből származott érzelmeket érez...” Emilfiné, miután boldogult férje idejéből ismeretsége volt mindenféle lovas emberekkel, lóháton küldött üzenetet Itt Jucikának, hogy férjnek való ember érkezett házához.

Amíg Itt Jucika megérkezett, Szindbád szemlét tartott a szerszámoskamrában, fiával együtt megfaggyúzta a különböző szíjakat, sőt, hogy az asszonynak kedvében járjon: egy fél sarkantyút is felkötött a lábára, amelyet ebéd idején néha megcsördített az asztal alatt.

- Mintha a boldogult uramat hallanám - mondta Emilfiné, hogy a rákleves mérése közben darab időre szünetet is tartott. - Az ollóját szereti maga is? - kérdezte, és furcsán megremegett a hangja.

- A ráknak az ollóját, a csirkének és a menyecskének a zúzóját - felelte vidéki hangon Szindbád, mintha többé sohasem akarna elköltözködni a bogárhátú házikóból. - Vajon mennyi ideig voltak ezek a rákok a hideg pincében csalán közé rejtve?

- Nem sokáig, csak két napig - felelt az asszony, miután egy ráknak a hátából és derekából kiszívogatta az ott található ízes részeket, és nem ijedt meg a keserű epéktől és más részekről sem. - Innen, a Tiszáról hozzák a révészek a rákot, de mindig csak estefelé, ugyancsak a szigorú csendőr százados miatt... Így aztán egy rák este kimászott a fűzfa kosárból, és megcsípte a lábamat, amikor éppen a legkellemesebb dolgot álmodtam. Magával álmodtam, urambátyám. Ezért nem is nagyon csodálkoztam, hogy meglátogatott.

- Nagy boszorkány maga - lelkesedett Szindbád. - Éreztem, hogy valahol egy alsószoknya madzagjára oly görcsöt kötnek, amelynek nem állhatok ellent, mert valahol várnak! - fordult most Szindbád fiához.

- Igen, éjfélkor költött fel megint, hogy szedjem rendbe a harisnyáit, mert azok táncolnak az ágya előtt - felelt Szindbád fia, aki idegenek előtt kénytelen volt segíteni atyja hazudozásában.

Az asszony okos szemeivel Szindbád fiára pillantott, és így szólt:

- Szerencséje, hogy nem halat főztem ebédre, mert okvetlenül a torkán akadt volna valamely halszálla. Csak hagyja az öregurat, úgy látom, még érti ő a seftet segítség nélkül is.

Szindbád e megjegyzésből tudomásul vette, hogy Emilfiné még koránt sincs abban az állapotban, amikor a legszemérmertlenebb hazugságoknak is hitelt nyithatna. Elmerengve nézegette a rákok hosszú bajsztát, természettudományi alapon megállapította róluk, hogy melyik volt a hímnemű és a nőnemű közöttük.

- Boldogult uram száz darabot is megevett válogatás nélkül - vetette föl megint az asszony is a beszélgetés folytatását.

- Igen, de nem így húslevesben és tojásos, petrezselymes rizskásával töltve - védekezett Szindbád az újabb kínálás elől. - Azt hiszem, hogy nem lesz ártalmas az a túrós csusza, amelyet gyúrni és szagatni láttam a konyhán délelőtt...

- Meg lehet győződve róla, hogy nem egérszagú lisztből gyúrtam. Ismerem kényes ízlését - felelt megint csak a régi, elmerengő hangon Emilfiné, hogy Szindbád ismét reménykedni kezdett a szigorú hölgy szívhajlandóságában.

De ekkor hirtelen föllállott Emilfiné, és így szólott Szindbád fiához:

- Mindjárt pofon ütöm, ha nem hagyja abba a lábam nyomogatását.

Az öreg Szindbád szégyenkezve bevallotta, hogy ő volt a vakmerő, és nem a fia... Az asszony elgondolkozott, merengve nézett egy fecske után, aztán megbocsátó hangon így felelt:

- Az élet eliramlik... Csaknem elfelejtkeztem, hogy magának a szokása az asztal alatt lábakat nyomogatni.

*

Délután a lovas posta híradása nyomán megérkezett Itt Jucika. Gyékényes, mézeskalácsszagú, nagy ládával fölszerelt szekéren jött, amilyen szekérről azok a szegény futóbetyárok álmodnak, akik a nádasok, erdőcskék szélén gyomruk korgása elől a kalap alatti alvásban keresnek menedéket.

Itt Jucikának gyertyaöntő üzlete volt, Szindbád szerencsésnek mondhatta magát, hogy ezen a napon sem nagyvásár, sem búcsú nem volt a környéken... A kisasszony korántsem úgy szállott le a szekérről, mint a kövér csizmadiának szoktak, akiknek a kocsiról való leszállásukhoz összegyülekeznek a haszontalan férfiak, akiknek nincs egyéb dolguk, mint nevetni egy asszony szoknyás ügyetlenkedésén a kocsiból való leereszkedésnél. Itt Jucika félig-meddig leugrott a kocsiról, miután a kocsist előbb figyelmeztette, hogy fölképeli, ha hátra merészel nézni az esemény alatt. Ama megtermett, vastag gyertyák közé tartozott, amelyeket húsvét előtt szoktak meggyújtani bizonyos templomokban. Kisasszony volt, és igen nagy súlyt helyezett arra, hogy ne úgy beszéljenek vele a férfiak, mint menyecskékkel szokás. Csokonai talán fölvette volna őt Dorottya hadába, ha véletlenül ismeri, de Szindbád gyermekkorá óta különös vonzalmat érzett ama nők iránt, akik inkább megmaradtak vénlányoknak, mintsem egy rossz házasság révén a boldogtalanság pecsétjét üttessék magukra... Szindbád tisztelte azokat a nőket, akik egymagukban indulnak el az élet rengetegében, nem a férjük kedvéért vezetik a háztartási naplójukat, csak akkor sírnak, amikor senki sem látja őket, az árgyélusát emlegetik minden bitang férfinak, aki tisztességtelen szándékkal közeledik hozzájuk, éjjel megmosakodnak, ha azt álmodták, hogy férjhez mentek valamely ringy-rongy emberhez, és mezítelen lábukra cipőt rántanak, ha tűzjárma keletkezett a környéken: hátha örökbe lehetne fogadni egy gyereket...

Itt Jucika természetesen szőke volt, miután barna barátnője volt.

Megtermett, szőke, kék szemű, aki úgy forgatta az esernyőjét szürke, szárnyas utazókabátjában, mintha mindig azt a szolgabíróági írnokot keresné, aki a hivatalos iratok kiállítása után

elkísérte őt a falusi nagyvendéglőbe, és itt sörözés közben, kipödrött bajsza alól kijelentette, hogy ezentúl minden ügyes-bajos dolgában rendelkezésére áll... „Maga csak ne féljen, Jucika, amíg engem lát” - mondta az írnok, és Jucikának emlékeztében végigfutamodtak azok az események, amelyek férfiakkal való érintkezéseiben voltak. Ujjuk van a férfiaknak, amellyel a nők állá alá nyúlnak, megtapogatják különböző testrészüket, mintha még sohase láttak volna nőt világeletükben, nagyot bámul ez az ujj a harisnyakötőn, mintha azt nem árulnák minden zsidó boltosnál...

A szolgabírószági írnok tehát korhelyszagú bajszával nem mondott valamely olyan dolgot, amelyet visszautasítani kellett volna, mint egy tolvaj veréb föllépését az ebédlőasztalon.

- Az írnokot bizonyos hibás lópasszusok miatt bezárták Nyíregyházán - mondta mesélgetve Emilfiné. - Ki tudná, hogy kinek van igaza az ilyen dologban?

Itt Jucika ezalatt megérkezett a bogárhátú házikóba, összecsókolózott a barátnőjével, mintha csak annak a látogatására érkezett volna. Szindbádra egyetlen pillantást sem vetett, ellenben megengedte, hogy Szindbád szemügre vegye szürke köpenyegét, amelyet a miskolci kereskedők árulnak a vásárokon; nevetve panaszkodott, hogy a mider mennyit kínozza utazásában... „Azt hiszem, az egyik acéldarab el is törött, mert vérzik a derekam.” És egész úton arra gondolt, hogy mily egyszerű lesz itt sóban áztatott retket vajás kenyérrel enni, a mészárosnál talán kapni egy darab húst, amelyet lacipecsenye módjára ki lehetne sütni... Jó, egészséges, emésztéses természetesség költözött a bogárhátú házikóba Itt Jucika megérkezésével, egy pillanatig sem érezte Szindbáddal azt a kötelezettséget, hogy őtet oltár elé kell vezetni.

*

- Csak csöndesen - mondta Szindbád ájúlkozó szívének, amikor szemügre vette az álmai világából való, bolondságmentes, egészséges hölgyet. - Csak csöndesen, te vén bolond, még megérem, hogy szeretője akarsz lenni a gyertyaöntőnének.

A hölgyek olyan magas hátú kanapén foglaltak helyet, amilyen kanapékon a hatvanas években üldögéltek a nők, amikor egymás kezét fogva: a temetőbe szökött férfiak gazemberségeiről beszélgettek a kézi hímzéssel bevont bútoron, és nem féltek attól, hogy egy kipödrött alak megszólal a képrámák közül. Üde, új petrezselyemillata volt a beszélgetésüknek... Szindbád nagyon sajnálta magában, hogy nem pakolt be az utazásához valamely régi bálrendezői jelvényt, amelyet most vállára tűzhetne.

- Tehát sok lópasszus maradt Emilfi után? - kérdezte kétszer is Itt Jucika, és fél szemmel szemügre vette a zsámolyon cigarettázó Szindbádot, mintha ez az úr csak ama lópasszusok végett jött volna három nap és három éjszaka.

- Az üzleti életben nem tudhatja az ember, hogy mely dolgoknak, mikor és milyen körülmények között veheti hasznát - mondá most Szindbád, nagyot pöffentve cigarettájából. Mire darab idő múlva megjegyezte Itt Jucika:

- Kár, hogy ez az úr oly mértéktelenül dohányzik. Árt vele az étvágyának.

...Szindbád erre a kijelentésre később válaszolt. Elmondta, hogy az üzleti életben feltétlenül szüksége van az embernek bizonyos pihenésekre, amilyen dolgok az ivás és a dohányzás. Mindezek a káros dolgok jótékonyra fordulnak, amikor az ember jóllakott velük. Sokkal élesebb az elméje egy olyan férfinak, aki kialudta részegségét, mint annak, aki sohase volt részeg bortól vagy szerelemtől... A szerencse, ha esedékes: pipászó mellett is megtalálja a férfit. Más, szerencsétlenségre ítélt férfi letáncolhatja a lábát, nem tud egyetlen jó vásárt sem csinálni.

- Mit mondjak? Az üzlethez csak szerencse kell. Én pedig egész életemben szerencsés embernek éreztem magamat. Rablók támadtak meg, kigyulladt a háztető a fejem fölött, a falon át szöveget akart belém verni a szomszédasszony, mert nem kedveltem: íme mégis itt vagyok, a hölgyek szolgálatára vagyok. Gyertyát még nem adtam el életemben, de ezentúl gyertyaárúsítással is fogok foglalkozni.

Szindbád szavai annyira megnyerték a hölgyek tetszését, hogy vacsora után megállapodtak abban, hogy a vendégek a bogárhátú házikó első szobájában fognak aludni, míg a háziasszony Jucika barátnőjével a lószerszámos kamrában. Kevés fekvőhely volt a háznál.

(1925)

A beteg nő

Szindbád fia egy rókavörös, galléros, régivilágbeli utazóköpenyeg alatt (amelyet tavaszkor tulajdonosa azzal az ígérettel hagyott hátra, hogy majd eljön érte, amikor leesik az első hó) lakott egy olyan rongyos kanapén, amelyet már csak Pesten tartanak szolgálatban a hónapos lakásokban - maga Szindbád egy ágy szélén feküdt, és az ágydeszkával való folytonos érintkezés folytán úgy érezte magát, mint egy kurtavasra vert katona; és a nő, aki Szindbádot és fiát egyszerre rabságban tartotta, a fal felé fordulva haldoklott. Haldoklott már egy hete, mióta állítólag Szindbád miatt leugrott az emeletről.

- Reménylem, hogy jó cselekedetünkért még valamely nagy szerencse várakozik reánk az életben - mondta suttogva fiának Szindbád a sötét előszobában, ahol néha pillanatnyilag négy-szemközt találkoztak, amikor a haldoklónak vizet, borogatást, hasmelegítőt kellett vinni.

- Már megint trafikálnak? - kiáltotta a haldokló komoly elkeseredéssel, és Szindbád a többi mondanivalóját már csak szemével közölhette fiával. (Ebben a szemtekintetben benne volt a biztatás, hogy csak Szindbád fia is tartson ki a beteg nő ápolásánál, és ezért majd elnyerendi jutalmát valahol, valamiképpen. Szindbád fia ugyan még sokkal messzibbre érezte magától a másvilági elszámolást, mint például atyja, akinek elég volt egy nem sikerült kalandot átélnie, hogy nyomban a síri sötétségbe kíváncsozzék, de azért Szindbád fia hűségesen szaladt a bába-asszonyokért; ha a beteg nőnek ez volt a kívánsága. „Ugyan megkapom-e atyámtól azt a tajték szivarszipkát, amelyen mezítelen emberek ölelkeznek, s amelyet biztos sikerrel lehet elővenni női társaságban?” - kérdezte magában Szindbád fia, mert még sokkal tapasztalatlanabb volt, mintsem a másvilági jutalmakkal megelégedett volna.)

- Tudom, hogy összeesküdtek az elpusztításomra - mondá a beteg az ágyban -, de az én eszem nem járt túl egyetlen férfi sem. Azért is jegyezzék meg maguknak, hogy hiába susognak odakint a konyhán, én minden szavukat megértem, mert például az öreg Szindbádnak mindent elmesél az orra.

Az öregnek nevezett Szindbád az orrához kapott. Ezt az orrot eddig csak dicséretben részécsítették a nők - az egyiknek az tetszett rajta, hogy fehér, érzékeny, puha, mint azok az orrok szoktak lenni, amelyek soha nem hazudnak, akármilyen figyelmesen tapogatják őket - a másik nő viszont azt hozta fel Szindbád orrának javára, hogy az hortyogni tud alvás közben, és ez a hortyogás alkalmas arra, hogy ébren tartsa a női érdeklődést - a harmadik hölgy viszont azért dicsérte meg Szindbád orrát, mert az hasonló volt ama régi királyok orrához, amelyek kopott aranytallérokra megnövekednek, amely tallérokat már csak amulettekben szokás viselni. - De még senki se mondta erre az orra azt, hogy árulkodó volna.

Szindbád elhatározta, hogy vigyázni fog az orrára, de a beteg nő rövidesen egészen új dolgot talált ki: Szindbád fülét kezdte figyelgetni:

- Már megint úgy mozgatja a fülét, mint a káposztáskertben lapuló nyúl... Mondja, maga vén kötnivaló, melyik rongy ismerőiséhez akar elszökni azon idő alatt, amíg nekem orvosságot hoz a patikából?

Szindbád hiába esküdözött, hogy neki rongy ismerőse nincs, minden ismerőseért hajlandó bedugni kezét a szenteltvízbe, de a beteg nő csak gúnyosan csóválgatta a fejét:

- Tudok én mindent... A múltkor, amikor aludt, jól szemügyre vettem. A kezén van egy harapásnak a nyoma. Miután tudom, hogy úgy szokta magát megkedveltetni a kutyás nőkkel, hogy előbb a kutyájukat hódítja meg: ez a harapás nem eredhet mástól, mint női harapástól.

Mondja meg őszintén, melyik szolgálóval vagy grófnéval ment birokra? Megbocsátom, hiszen én beteg nő vagyok.

Szindbád éppen annak elmeséléséhez akart hozzákezdeni, hogyan mentett ki az égő házból egy öregasszonyt, és ekkor kezén megsebesült, amikor a kezén érezte a beteg nő szívós, billogos tekintetét, valamint hallotta hangját, amely most olyan frissen pattogott, mint mikor a kacsák szórják le tollazatukról a vizet.

- Talán csak nem valami vén, kimustrált nő volt az, akivel erőszakoskodott?... Itt van annak a fognak a nyoma, amely csak hamis fogtól származhatik. Sokkal mélyebb, mint a rendes fog nyoma. Nagyon ízléstelen portéka lehet, ha már a szemfoga helyén is aranyfogat visel.

A beteg nő mély megvetéssel nézett Szindbád kezére.

- Nagyon csodálkozom magamon, hogy valaha is meg tudtam fogni ezt a kezet.

Természetesen rákerült a sor Szindbád hajára is, amelyről rövidesen kiderült, hogy előbb, valamikor más frizura alakjában fésültetett...

- Látom, hogy valamikor középen választotta el a haját, mint a borbélyok és egyéb szép emberek. Ugyan miféle ostoba nő lehetett az, akinek a kedvéért így fésülködött? Én még az oldalt választott frizúráknak sem hiszek, mert ezek is alattomoságot jelentenek. Én azokat a férfiakat kedvelem, akiknek úgy áll a hajuk, mint a drótszög, egyenesen felfelé, keményen. Ezek a férfiak alkalmasak arra, hogy feleségül mehessünk hozzájuk. Ó, ha egyszer megkérne egy nyugalmazott altiszt vagy egy kiszolgált csendőr!

*

Egy más alkalommal Szindbád, belépve az ajtón, éppen annak az elmondásába akart fogni, hogy a patikaszerért, amelyet a beteg nőnek hozott, éppen csak Budára, a Tabánba kellett gyalogolnia, mert ott árulják azt a furcsa orvosságot a régi rác templom tövében, amely orvosság már a régi időkben is használt a megtévedt lányoknál - amikor a beteg nő fölényesen közbevágtott:

- Én nem tévedtem magában, az első percben tudtam, hogy micsoda nőpecérrel, szoknya-hajcsárral van dolgom. Mindig tudtam, hogy nyomban megcsal, amint hátat fordítok. Tudom, hogy még azt a vörös barchent alsónadrágot is megbámulja, amelyet a kimustrált szomszédasszony a konyhája ablakában szárítgat - tudtam, hogy a kövér házimesternét simogatja a lépcsőházban, és azt ígéri neki, hogy zöldségeskertet ajándékozik neki a Zuglóban - tudom, hogy csak azért adja be az altatószert, hogy az alatt leveleket írogathasson mindenféle nőszemélyeknek a városban.

- Azért költök annyi pénzt levélbélyegre, mert a fiamat akarom megházasítani. Maga sem tudja, hogy milyen aggodalom apának lenni - mondja Szindbád, hogy végre a jobb érzéseket is felébressze a nőben.

- A fiával meg éppen tisztában vagyok. Éppen olyan gazember, mint az apja. Őt futtatja azon nők után, akiket maga reszketős lábaival már nem tud utolérni. A fiát uszítgatja mindenféle repedt sarkak, kövér vádlik, pulykamellek, spirituszba való derekak után. A fia fogja le a nőt, mint valami vadászkutya a vadat, amíg aztán a vén vadász szép csendesen beéri a zsákmányt.

Ezt a diskurzust Szindbád fia is végighallgatta a kanapéről, ahol lakott, azért kerek szemével azt várta, hogyan fog védekezni jó atyja a vádakkal szemben. De Szindbád csak áhítatosan nézett maga elé:

- Mondjál, fiam, te is egy Miatyánkot, hogy ezen szegény megzavarodott nő visszanyerje elméjének tisztaságát.

Amire a beteg nő csaknem kirúgta maga alól az ágyat:

- Énértem ne imádkozzon senki, imádkozom én magam helyett, és bizonyos vagyok arról, hogy az én jó Istenem megsegít, hogy betegségemből felépüljek. Majd találok én még olyan férfiakra, akik megbecsülnek.

Szindbád keresztet vetett, mire a beteg nő a papucsát kereste, hogy azt a férfiú fejéhez vágja:

- Engem is ezzel a régi fogásával akar bolonddá tenni, amellyel a Várban szokta behálózni a nőket?... Kiadja magát vallásos embernek, és ólálkodik a templomok körül. Áhítatot színlel, és a térdeplő nők derékhajlásait nézegeti bűnös szemeivel. És ha megismerkedik valamely templomjáró asszonysággal: szentképecskét kunyerál az imakönyvéből, hogy azt mindig szíve felett viselhesse... Ó, én tudom, nagyon jól, hogy mért nem fognak magán az én átkaim. Bolonddá tart Budán néhány öregasszonyt, akik leimádkozzák a bűneit. De majd kitalálom én azt az átkot, amelyet ezek a vénasszonyok se tudnak elsimítani a fejéről.

Szindbád jámboran fiára nézett, és így szólt hozzá:

- Valóban nem tudom megmondani, hogy valaki imádkozik értünk - hacsak te nem biztattál valakit erre?

Szindbád fia atyjával együtt csóválta a fejét, mire a beteg nő kirántotta a párnát feje alól, és Szindbád fiához vágta:

- Nekem ne hazudozzanak. Tudom bizonyosan, hogy mindketten arra kériks mostanában úgynevezett „hölgyi” ismerőseiket, hogy fokozottabb buzgalommal térdepeljenek a templomokban. Azt hazudják nekik, hogy veszélyes helyzetben vannak - pedig én megmozdulni sem tudok, azt csinálják velem, amit akarnak.

A pörpatvartól végre kimerült a beteg nő, és fejét aléltan lehajtotta:

- Istenem - rebegte -, mennyit kell nekem szenvednem egy férfi komizsága miatt!

Szindbád lehajtotta a fejét, és a csendességben így szólott fiához:

- Reményilem, hogy jó cselekedetünkért még valamely nagy szerencse várakozik reánk az életben.

És ezzel hozzálátott, hogy a beteg nő feje alatt a párnákat kellően elhelyezze... A beteg nő gúnyosan szólott kimerültségében is:

- Még nem haltam meg, hiába csinálja már a ravatalomat!

*

A beteg nő valóban nem is halt meg, ellenben, mint mondá, napról napra bizonyosabb lett arról, hogy Szindbád szemérmetlen módon megcsalja őt betegsége idején:

- Mondja, azért ugrottam le a maga kedvéért az emeletről, hogy most félrecsapott kalapban járjon, mint valami öreg nőbolond? - kérdezte hegyesen a beteg nő, amikor Szindbád a szobába lépett, és történetesen a fején felejtette vadászkalapját, amelybe zergeszakáll volt tűzve, még abból a korszakból, amikor ez a kalapdísz szükséges volt a nők meghódításához. - Tegye le rögtön azt a kalapot, engem hiába akar bolondítani, én beteg nő vagyok.

Szindbád védekezett. Elmondta, hogy a beteg nő érdekében felkereste ama óbudai asszonyt, aki kártyáiból kiveti, hogy milyen füveket kell használni a beteg nőnek, hogy az ismét egészséges legyen... „Csaknem lejártam a lábamat, amíg azt a házat megtaláltam” - fejezte be Szindbád előadását.

- Látom a cipőjén - felelt a beteg nő. - Éppen úgy kunkorodik a cipőjének az orra, mint valami kandúrmacskának a farka. Jól tudom én, hogy mikor szokott a maga cipője így meggörbülni: akkor, midőn rosszul kövezett utakon rossz hírű nőszemélyek után töri a nyakát. Csak mondja meg őszintén, hol és merre randevúzott, milyen utcákban és milyen házaknál állt meg hölgyével valamely kanálisszagú városrészben, azzal a hő óhajással, hogy itt volna jó a világtól elvonulva lakni...

Szindbád esküdözni próbált, hogy azon idő óta, mióta az 1848/49-es honvédekkel együtt rohammal bevette Budavárát, nem járt ama kacskaringós utcákban... De a beteg nő tovább folytatta szemlélődését:

- A nadrágján is látom, hogy valahol térddepelt... Csak mondja meg őszintén, hogy a Kamaraerdőben térddepelt rá egy hangyabolyra, mire a megmérgezett hangyák hölgyestül együtt jól összecsiszpikédtek, vagy pedig valami kemény padlón törte fel a bőrt a térdkalácsán... Maga már olyan öreg ember, hogy térdre kell ereszkednie, ha valamely nőt meghódítani akar. Régen volt az, amikor maga eloltotta a gázlámpát, hogy a lámpaoszlopnak szorítsa a nőt, hogy az a szerelmi vallomását meghallgassa. Különben is beteg nő létemre nem lennék féltékeny senkire.

Szindbád nadrágja gyűrődöttsége felől azt hozta fel mentségül, hogy egy régi templomban a sekrestyéstől megtudta azt az oltárt, amelynél a beteg nők felépüléséért szokás imádkozni... A beteg nő gúnyosan nevetett:

- Talán a nyakkendője is azért csúszott félre, mert ájtatos magaviselettel töltötte napjait? Talán a kabátját is azért könyökölte ki, mert nem nők után búsult a korcsmában? Talán a gallérját sem a közelgő gutaütés miatt vetette le, mert a nő olyan érdeklődést ébresztett, hogy azt hitte, megpattannak véredényei a szerelemtől?

Szindbád felemlegette védelmére, hogy nyakkendője állásával azóta nem törődik, mióta a nő megbetegedett... A gallért pedig azért szokta levetni nyakáról, mert már úgysem akar tetszeni a nőknek, mint afféle öregember.

Ámde most a beteg nő hirtelen észrevette, hogy Szindbád mellényének az alsó gombja lepattant, és cénadarab fityeg a helyén. A mellény pedig női hajtúval van összetűzve.

A beteg nő erre már nem szólt semmit, csak egyetlen ugrással talpon termett, kiment a konyhába, hogy megkeresse azt a nagy kést, amellyel a kakas nyakát szokta elvágni... Szindbád fiával együtt elmenekült, és azután ballagtában így szólt fiához:

- Ugye, megmondtam, hogy jó cselekedetünkért valamely jó szerencse várakozik ránk. A beteg nő meggyógyult, többé nem kell őt ápolnunk.

(1925)

A paradicsomfolt

Korántsem kell azt hinnünk, hogy Szindbádról darab ideig azért nem hallottunk, mert elérkezett volt ahhoz a korhoz, amikor a férfiak minden esztendőben vastagabbak lesznek egy-egy évgyűrűvel, a vaskos anekdotákat, tenyeres-talpas nőket és a zsíros koncokat kedvelik. Nem, Szindbád még olyan regényesen karcsú férfi volt, mint azokat a férfiakat képzeljük, akik a jégszürke hajjal és tapasztalt szemmel is bármikor készek meghalni a szerelemért a regényekben és a színpadon. Még mindig illik rá a régi mondás, hogy csak addig ér az ember valamit, amíg a szülője él - Szindbádnak valahol, valamerre élt öreg édesanyja.

Nyugodjunk meg tehát abban, hogy Szindbádról azért nem hallottunk volna darab ideig, mert padra tették a csizmáját. (Nem volt annak még református formája sem, mint a Tiszából kifogott holttesteken szokott lenni.) Csak éppen leült egyszer bolyongásaiban egy mesemondó, kedves, fiatal nő mellé, aki arról regélt neki, hogy nincs szebb dolog a hűségénél, becsületnél, kitartásnál. Szindbád jó darab ideig ott felejtkezett a fiatal mesemondó mellett, amíg egyszer észbe kapott, hogy itt is, amott is várnak reá a világban - őszi tájakon nézik miatta elgondolkozó szemek a lappangva szálldosó varjakat; udvarházak kerítésénél ugatja meg az unatkozó házörző a holdvilágot, mert más nem jár az ablak alá. Várják szüretkor ízes fürtök, amelyeket a legdrágább kéz szakít le számára, és várják a pohárköszöntők, amelyeket hű barátok mondanak el a mindig bánatosnak látszó cimborának. Várja a tiszavirágos folyamban a hosszú orrú kecsge, és várja egy vidéki torony, amelynek nézésétől alig bírt megválni, amikor elment a torony környékéről.

Tehát ismét visszatért, mikor már azt hittük, hogy többé sohasem hallunk róla. A Tisza mellé érkezett egy városkába, ahol macskafejű köveken sem perdül ki a nők lába, ellenben jó dolga van a cipőkereskedőknek, mert a nők versenyeznek abban, hogy kinek legyen a legszebb lába a városkában.

No, jó leszek én itt bírónak - gondolta magában Szindbád, amint jövődő állása felől törné a fejét.

A férfibarátaival hamar végzett. Azok naphosszat azon mulatnak, hogy a nyugalmazott alezredes új kalapját (a másodikat ez életben) eldugdosták vagy sétatálca végén a levegőbe forgatták, amiért a nyugalmazott katonatiszt nagyon aggodalmaskodott. Az alezredes kalapján kívül más szenzáció nem akadt a városkában, Szindbád tehát Malvin büvkörébe jutott.

Ki volt ez a Malvin?

Nem tartozott sem a felvéghez, ahol a rőzsét hordják hátukon az asszonyok, sem az alvéghez, ahol a nagy protestáns imakönyvet cipelik a hónuk alatt.

Sőt korra nézve sem volt idősebb, hogy a második ingen kívül, amelyet harmincéves korukban kapnak a nők, még más ing kellett volna neki. De bölcs volt, mert nyomban ezt kérdezte Szindbádtól:

- Talán megint azzal a mesével jön, uracskám, a városba, hogy itt boldogtalansága ellen keres gyógyulást? Nem hiszünk már szerelmi csalódásaiban.

- Pedig most már igazán nem szeret - mormogta Szindbád lesütött szemmel.

- Kicsoda? - kérdezte Malvin fürkésző tekintettel, és kifelé hajolt az ablakon, amelyben a helyi szokás szerint Szindbád első látogatását fogadta.

Az akácokról hullott a levél, sárga ló búsan állott sárga kertben, az esőcsatorna már megtelt száraz falevelekkel, amelyek most mindenféle cifra hazugságokat zizegve sugdostak a vén esőcsatornának. Szindbád felsóhajtott, mint akár a múlt időkben:

- Semmi különösebb dolog nem történt, csak kiadta az utamat. Azt mondta, hogy húsz évvel öregebb vagyok nála, és már sok színdarabot néztem végig a páholyokból, holott ő csak most szeretne páholyban ülni, és kezét, lábát onnan kilógatni, hogy az udvarlók megbecsülhessék.

Zöldpaprika és érett paradicsom feküdt a kertben, olyan nagy kosarakban, mintha Malvin a piac összes kofáinak komaasszonya volna. Az udvar háttérében hordókat mostak a közelgő szürethez. A hordók kotyogtak, pufogtak, mint az öregemberek vaskos udvarlása. De Malvin hátra sem fordult, Szindbádra szegezte a szemét, és áhítatosan ejtegette ki a szavakat:

- Pedig tiszta szerelemből lettek egymáséi... Sokat beszéltek annak idején erről a szerelemről a mi vidékünkön is. Őnagysága több szerelmes levelezést visszaküldött írójának erre a vidékre, ami azt jelentette, hogy most már vége van mindennek, komaságnak, sógorságnak e vidék-beliéssel... Szerencsére, én sohase írtam magának egyetlen levelet sem, így nem volt mit visszaküldhetni kedves nejének.

- Pedig az egri apácáknál akkoriban is jól megtanították írni a növendékeket.

A szekér, amely ebben a percben az udvarra befordult, fekete szemű napraforgókat és kisember nagyságú, sárga tököket hozott. Malvin, bár jó gazdasszony hírében állott a városkában, csak úgy odavetőleg mondta a kocsisnak:

- Oda rakjátok, az udvar sarkába.

Aztán folytatta a szót, amint szürke, kiösmérhetetlen szemeivel és szőkésbarna, álmokat és gondos reggeli fészülködést jelentő fodros fürteivel Szindbád felé fordult:

- Ami az írást illeti, arról bizonyosságot tehetnének naplóim, amelyeknek tizedik kötetét írom leánykorom óta.

- Napló? A mai világban? - kérdezte Szindbád hitetlenkedve. - Ó, ha igaz volna, hogy ezekben a naplójegyzetekben itt-ott előfordul az én nevem is!

- Előfordul - felelt Malvin, és hirtelen elpirult, mintha még mindig növendék volna az apácáknál.

De csakhamar észrevette háziasszonyos pillantása, hogy a vályoglábú szolgáló az udvar végében a szomszédos mindenessel kezd hosszadalmasabb tereferébe, mire hirtelen felkiáltott:

- Rozi, megtépem a kontyod.

Majd az ablak előtt fotográfus pózban állongó Szindbádra nézett ismét.

- Ha akarja látni egy régi naplómat, szívesen megmutatom.

Halk rebbenéssel (amely házipapucs-viseletről tanúskodott) tűnt el az ablak mellől. Valahol a szobában egy kulcs kattant, mint valami kis szobai kakas, amely kukorékolásával az alvókat felébreszti. Az asszony hamuszürkébe kötött könyvecskével tért vissza.

Felnyitotta a kellő helyet, és folyamatosan olvasni kezdte:

„Ma megismerkedtem Szindbáddal, akiről barátnőimtől már annyi mindent hallottam. Nos, az ellenállhatatlannak vajszerű kesztyűje volt és nyakában kék babos kötött nyakkendő. Kivágott lakkcipője volt, pedig se vasárnap, de majális sem volt a városban. Néhány szeplő van az orrán, de a nyakán is, ami határozottan árt megjelenésének...”

- Erre nem is emlékszem! - kiáltott fel megrökönyödve Szindbád.

„Alattomos, hízelkedő hangja van, mint valami kupecnek, aki olcsón szeret vásárolni. De én csak fél füllel hallgattam oda, mert észrevettem, hogy a fehér mellénye felső részén egy paradicsommártástól eredő folt van. Ezt a foltot néztem egész idő alatt, amíg Szindbád kedveskedő, alázatos hangon beszélt hozzám arról, hogy már hányszor csalódott a nőkben, mennyit szenvedett miattuk, hányszor akart öngyilkos lenni értük... - »Most is éppen öngyilkosságon töröm a fejem, ha nem akad egy drága kéz a városban, amely megmentse életemet« - mondta szó szerint Szindbád, és olyan merően nézett rám, mintha engem szemelt volna ki élete megmentőjének. Én erre megkérdeztem tőle, hol ebédelt. Szindbád azt felelte: - A legdrágább, a legjobb nőnél a városban. - Mire én azt feleltem neki, hogy a nő lehet a legdrágább, de úgy látszik, hogy asztalkendőket nem adott az ebédhez...”

Szindbád darab ideig szótlánul állott az ablak előtt, aztán kesernyésen nevetni kezdett:

- Lehetséges, hogy valamikor hajlandó voltam bizonyos bolondságokra, de a férfiak időjöttével rendszerint megkomolyodnak.

A napló halkán összecsapódott Malvin kezében, és a hamuszürke szem most már jóságosan nézett a Szindbád szomorú arcába.

- Az asszonyok azonban sohase komolyodnak meg. Én hálás vagyok azért, hogy valamikor udvarlására méltatott, és ezt nem felejem el halálom órájáig. Meghívom holnapra ebédre. Lesz kedvenc paradicsommártása és az esetleges foltok ellen tiszta asztalkendője...

Szindbád megcsókolta Malvin kezét, és megkönnyebbedett szívvel ment tovább.

(1924)

A ködmönös nő

Nehogy azt higgye valaki, hogy Szindbádnak őszi időben mindig csak éppen azok a nők jutottak eszébe, akiket imitt-amott elhagyogatott, mint a kertekben a lángpiros körtefákat (amelyek őszi színeikkel már előre példázzák, milyen nagyszerű zsarátnok lesz belőlük vén-ségükre), a császárnésárga almafákat, amelyek zászlóikkal szinte búcsút integetnek a padlásra költözött gyermekeiknek - nem, Szindbádnak eszébe jutottak ama nőismerősei, akik bizonyos jeladásnak veszik a stiglicék füttyét az országúton, valamint az óbarackfa bekívánczozását a ház belsejébe, mintha csak annál a tűznél akarnának felmelegedni, amelyet maguk gerjesz-tenek... Ezek a nőismerősök, régi szokásuk szerint, szeretnek papucsban járni az őszi harmat-ban, mindenféle olyan nagykendőket felkötni, amilyenekben a nagymama érte el a századik életévét - de bizonyos vidékeken nagyon kedvelik az úgynevezett ködmönviselést is, ezt a rövid bundácskát, amely olyan magyarossá, háziassá, családiassá teszi a barna asszonyokat. Őszidőben, a cinke csengetésére, a varjú papolására, a favágó fejszétének távoli hangszaporu-latára: Szindbádnak a ködmönös nők jutottak az eszébe.

Az mindnyájunk előtt ismeretes körülmény, hogy nem mindig szólítjuk a nőket gondolataink-ban is azokon a neveken, amelyekkel a szájunkkal vagy az írásunkkal illetjük őket. Sok nő van, akit konvencionális „Csillagom”-nak vagy „Orvosságom”-nak nevezünk, míg belső vilá-gunkban e hölgyek egészen más neveken szerepelnek... A legjobb esetben „Töltött Káposz-tám”-nak mondjuk őket, de bizony megesik, hogy hallgatnak ők az „Ócska Bocskor” vagy „Kutyateremtette” névre is, amint ezt már megérdemlik. - Szindbád hölgyét szemtől szemben „Virágos Ákácám”-nak szólította, míg odabévíl bizony csak „Disznótor Borcsának” mondta őt. A ködmönös nő viszont Szindbádot megadással és szerelemmel, mint egy virágzó akác-fához illik: „Nyírség fiának” mondotta; hogy az ő elfeledkezett szendergései-ben vagy belső káromkodásaiban (amelyhez igen jól ért némely menyecske) minek nevezte Szindbádot, az jó darab ideig nem derült ki.

Szindbád, mikor ismét útra kelt, hogy szemügyre vegye elmúlt világát - a nőket, akik hajdaná-ban az ő szemtükrében igazgatták meg a hajukat, ha komoly sikert akartak elérni a kontra-táncban, vagy gazdag öregembert kívántak meghódítani a batyubálban, természetesen nem hagyhatta ki régi ügyfelei közül a ködmönös nőt sem, mint ahogyan a kereskedelmi utazók évek múlva is felkeresik azokat a cégeket, amelyekkel üzleteket kötöttek.

A ködmönös nő portörő rongyot rázott ki az ablakon ujjatlan kesztyűiben - azokat a láthatat-lan porszemecskéket rázta ki, amelyek éjszakának idején leszálldosnak a plafondról, a szek-rény tetejéről, a szemöldökfáról, hogy az ember nem is tudja másnap, hogy miért álmodott olyan bolondot. A porszemecskék megint csak néma, rejtélyes, semmitmondó kis idegenek lesznek a nappal világosságában, mintha semmi közük se volna az álmok előidézéséhez.

- Még szép dolog, hogy nem önt le valamivel az emeletről, csak a port rázza a nyakamba! - kiáltott fel vidáman Szindbád, gyakorlott utazó módjára, aki minden alkalommal szem előtt tartja, hogy milyen adjonistennel kell beállítani a vendégszerető házakhoz vagy a rosszkedvű fogadókba.

- Pedig megérdemelné, mákvirág, hogy kancsó vízzel öntsem le az ablakból - felelt a ködmönös nő, hirtelen jött nekividámodással, mint ahogy az ember sohasem tudja bizonyosan a jókedvének vagy a szomorúságának az okát. (Hiszen könnyű volna akkor orvosságot írni a bánatok ellen!) - Ki után töri megint a nyakát ebben a városban?

- Mindig csak nagyságodért, Virágzó Ákácfa! - felelt Szindbád egy színlaposztogató pózával, mert tudta, hogy ez tetszeni fog a ködmönös nőnek.

Az asszony kezében valóban megállott a portörő rongy - pedig egyébként jó gazdasszony volt. Állva maradt a nyitott ablaknál, mint Kossuth képe, amelyet Lajos napjának előestéjén szoktak az ablakokba tenni e vidéken. A késő őszi napon megpirosodott a kis emeletes ház ódon vakolata, megpirosodott a falba épített gömbölyű kapu (amely csak akkora volt, hogy a legkövérebb vőlegény és holt ember is kiferjen rajta), pirosolni kezdtek az ablakok is, mint az olyan házon, ahol már várják a szívtolvaj cigányokat, és a konyhán a mezítlábas szolgáló még a lába ujjait is figyelmezteti, hogy el ne felejtse azokat a nótákat, amelyeket majd a cigányoktól hallani fognak... Piros lett odafenn az emeleten a ködmönös asszony is, mint akár a piros ász - vagy talán csak Szindbád látta ily meglepőnek a kanális- és sörházzagú, jámbor öregemberek egyszerű cselszövevényességével kanyargó utcákat ez őszi délelőttön?

Akármi volt: a ködmönös nő darab idő múlva intett az emeleti ablakból, oly meggondoltsággal, mintha hosszú alkudozás után határozná el magát valamire:

- Nem bánom, feljöhet egy kis időre, ha tisztességesen viseli magát.

Ez utóbbi megjegyzés Szindbádnak ifjúságát és elmúlt boldogságait hozta emlékezetébe, hogy örömeiben csaknem visszaköszönt annak az almafejú, veresbor képű vén toronynak, amely a kandúrhátú háztetőkön át figyelte az utcabeli eseményeket. Talán a torony is köszönt volna ez alkalomból, de kalapja régen benőtt öreg fejébe, mint a kopasz emberé, ha hűvösödik az idő. Odafent azonban a harangozó meglódított egy harangot, talán éppen azt, amelynek felavató ünnepélyén Szindbád egykor báli rendező volt.

- Isten hozta nálunk - döngicsélték a szűk diófa lépcsők, a karfák, az ajtók, amelyek miatt csendes olajszaga volt a ház belsejének. Egy rézkilincs az ajtón csaknem elnevette magát, amikor Szindbád ráhelyezte a kezét. Valahol a szomszédban felrettenve törött be egy ablak, amint az ámuló szomszéd az üvegen át akarta kitolni a fejét, hogy mit se mulasszon el az eseményekből.

Az ajtón túl a kis négylábú zsámoly, amelyre a vidéki asszonyságok a lábukat szokták helyezni, csaknem farkcsóválva jött Szindbád elé, mint egy eb, amely megismeri régen látott gazdáját.

*

- Ugyan miféle gimpliket keres megint a városban? Közeledik András és Miklós napja, amikor szellős, hideg kamrákban legkönnyebben felkötik magukat a nők a ruhaszáritó kötélre - kezdte a ködmönös asszony.

Szindbád ámultan tette össze a két kezét:

- Ne mondja! Még mindig olyannak látszom, akiért a nők sírdogálni szoktak az almaszagú kamrákban? Én azt hiszem magamról, hogy inkább egy komoly, megbízható varrógépügynöknek látszom, mint valami szeladonnak. Drága, Virágos Ákácfa, régen volt az, amikor a padláslyukból a nők bosszúságukban téli körtével hajigáltak meg.

- Kár, hogy jobban el nem találták. Ilyenkor még meglehetősen kemény a körte.

Szindbád, bár olyan formában helyezkedett el az asszony előtt, mint egy Margittay Tihamér képeiről való alak, bizonyos nagyvilágiasságot vegyített szavaiba:

- Így beszél a város legintelligensebb asszonya? Ezért volt nyaranta Vöslauban, Grácban és a Sóstó-fürdön? Erre való volt az a sok utazás, hogy végül megkérdezze tőlem, mért nem hajigáltak meg körtével a helybeli nők? Egy külföldet járt nőnek tudni kell, hogy vannak leküzd-

hetetlen szenvedélyek, a szívhullámok, amelyet a művelt embereknek meg kell bocsátani! Miről írnának regényeket az írók? Miről játszanának a színészek?

- Miről pletykálnának a vénasszonyok, ha még szerelem sem volna a világon? - vágott közbe fölényes gúnnyal a ködmönös nő. - Igaza van, sokat utaztam boldogult férjem jóvoltából, bejártuk az egész világot... Azt elfelejtette, úgy látszik, fogyókúrán a Magas Tátrában voltunk. Férjem csak alulról nézte, hogyan kapaszkodok fel a Lengyel-nyeregre, de viszont az ő névjegyét is leadtam abban a barlangban, ahová minden tátrai vendég bedobta a névkártyáját... Nem tudja véletlenül, hogy mi történt ezekkel a névjegyekkel?

- A tátrai múzeumba tették őket - felelt egy gyakorlott turista biztonságával Szindbád. És szemügyre vette az asszony lábát, amelyen hímzett piros papucs volt, amelybe olyan cífraságok voltak szöve, mint a népdalokba.

- Igazán nem vártam vendéget - mondá az asszony, lábait hátrább huzogálva. - Tulajdonképpen mit is néz a lábamon?

- Csak úgy véletlenül, régi rossz szokásból, amikor még romlott ember voltam, és néha az életemet is szívesen föláldoztam, volna azért, hogy egy női lábat megfogjak. Régi dolog ez.

A piros papucsok útközben megálltak menekülésükben, miután a vadász közömbösen elfordította tekintetét a futamodásukról. Megálltak, és kíváncsian visszanéztek, mintha legalábbis a seprőbajuszt keresték volna, amely elől megszaladtak. A seprőbajusz azonban megállott a legközelebbi utcasaroknál... Így aztán a papucsok megint csak előbátorkodtak a zsámoly közelébe, amelyen Szindbád helyet foglalt „régii hódolata jeléül”.

Pedig szokatlanul finom harisnyák voltak a lábakon, amely harisnyákat a vidéki nők leginkább hetivásáros napokon szoktak felvenni...

- Rossz szokásaimmal együtt a természetem is megváltozott - mondta Szindbád a délelőttiiesen kitakarított szobában, ahol minden olyan rendbe volt rakva, mint temetés után szokás; a virágos zöld szőnyegekben csak egyetlen lábnyom, a Szindbádé, mint valami vőlegényé, aki a nap bizonyos órájában meglátogatni szokta a menyasszonyát; a kályha hófehér, mint a dél-előtti gondolat, és benne pirosan sustorgott az akác, még őszi illatokat hozván magával, amolyan fanyarkás csokoládészagot, amilyen szaga a még ki nem száradott fának szokott lenni. A falon a különböző arcképek ragyogtak aranyrámaikban, mintha frissen borotválkoztak volna ők is. A névjegyartó ezüstdaru oly választékossággal emelkedett felfelé a szalonzsík közepén, mintha csupa prépostplébánosok hagyogatták volna benne látogatójegyeiket. Még a székek is tisztábbak voltak, mint estefelé, amikor a környéküket mindenféle sarakkal és porokkal hordják ide a látogatók. Még nem volt szükség a szobafüstölőre, maga a ház ontotta magából a reggeli takarítás utáni jó szagokat.

- Mennyiben változott meg a természete? - kérdezte a ködmönös nő, és az egyik piros papucsot úgy emelte fel, mintha taktust akarna verni valamihez.

Szindbád a legnagyobb szórakozottsággal nézte a papucs játékát, és körüljáratva szemét a szobában, így szólt:

- Például nem szeretem többé a kanárimadarat, nagyon örülök, hogy magánál csízt látok a kalitkában...

- Őszidőben mindig kismadarat veszek a házhoz, amelyet télen táplálok, hogy tavasszal elbocsássam.

- Nem szeretem többé a vinnyogó kis ebeket a szobában, mert erkölcstelenné, kutyatermesztővé teszik az embereket. Azokat a nagy, komor ebeket kedvelem, amelyek a téli fürgetegekben is odakünn alusznak a havon, a szobába csak ünnepnapokon szabad bejönniök, vagy legfeljebb olyankor, mikor a haldokló gazda el akar tőlük búcsúzni.

A ködmönös nő ábrándosan felsóhajtott, és a másik papucsának is engedélyt adott, hogy közeledjen Szindbádhoz:

- Akkor vagyok a legboldogabb, amikor álomtalan éjszakán hallom odakünn a házőrző kutyam tompa ugatását. Mintha nem volnék egyedül virrasztásomban... Mintha volna valaki, aki megvédelmez a trágár korhelyek elől, akik dalolva mennek el kapum előtt... Egy férfi van a háznál.

- És nem szeretem már a töltött káposztát sem - mondá a lehető legközőnyösebb hangon Szindbád, mire a kis papucsok szinte rohamlépésben visszavonultak, és az asszony hirtelen talpra állott:

- Még megérem, hogy engem sem szeret többé!

*

Szindbád egy borbély hevével szabadkozott, mint aki elevenbe vágott, de a ködmönös nő most már ragaszkodott a maga igazához:

- Persze hogy nem szeret... Mit is szeretne egy ilyen papucsos vénasszonyon? A fiatal, hajlítható rózsafákat így őszidőben a föld alá dugják a kertben, mert vigyáznak rájuk. A vén rózsafákat szalmába öltöztetik, nekik így is jó. Szalmába vagyok már én is téve.

- Ó, asszonyom - sóhajtotta Szindbád érzélgősen. - Mily könnyű magának, aki telve van igényekkel, szándékokkal, akaratokkal! Éppen olyan könnyű szívvel megkappanozza kiskakasait, mint ahogy elbánik a férfiakkal. Szébb, mint valaha volt... különösen mióta ezt a testhezálló kis ködmönt viseli. Olyan benne, mint egy muszka regényhősnő.

- Parasztikus viselet, de praktikus olyan asszonynál, akinek magának kell utánanézni mindennek, napjában százszor is kimegyek a fűtött szobából. Azt hiszem, maga is egészségesebb volna, ha rókaszőrben járna, mint fiatal korában. A rókaszőr ravasszá és jó étvágyúvá teszi azokat az embereket, akik viselik. Ez a ködmön csak fekete báránnyal van bélelve, azért vagyok olyan szelíd.

Szindbád megeirógatta ültéből a kis ködmön bélését. Valóban meleg és lágy volt az, hogy Szindbádnak nyomban falusi dunyhák jutottak eszébe és e dunyhák alatt való barátságos álmok, amikor odakünn elfehéredik a torony süvege. Ha pedig komolyan felébred az ember, gömböcökbe üti a fejét, amelyek a kamra léceiről lecsüngenek. A fiatal szolgálólányok arcú-latai úgy nekipirosodnak, mint a cseresznyebefőtt. S ilyenkor már megtudhatni, hogy a miskolci rőfös az őszi vásáron jóra való, alsószoknyának való barchentet adott-e el?

- Én most már csak álmomban lakom jól az ételekkel és a nőkkel! - duruzsolt Szindbád a fekete bárányt simogatva, és mindenféle prémekre gondolt, amelyeket életében tapogatott. - Felsálszeletet, két nagy darabot ettem például az éjjel is álmomban. Miután ezzel készen voltam, hajnaltájban meglátogatott egy régi hölgy, akire már esztendő óta nem gondoltam. Olyan fülledt illatot hozott magával, amilyent őszi tengerimorzsoláskor vagy téli fosztókában érezni a parasztlányok között.

- No, látom, hogy még mindig olyan romlott a természete, mint fiatal korában volt, mikor mindenféle repedszarkú nőszemélyek után bitangolt - kiáltott fel a ködmönös nő. - Ezért kellett elhagyni a tisztességes úrinőket, hogy megint csak visszatérjen a züllött életre, ahonnan

a női önfeláldozás kimentette? Bizonyosan megint korhelynótákkal mulatja magát, hisz ebben a társaságban nem tanulhat egyebet. - Így szólt a ködmönös nő, és visszavonta a fekete bárányt Szindbád kezéből, mintha az nem érdemelné meg, hogy hozzányúljon.

Szindbád bűnös emberként lehajtotta a fejét, mire a ködmönös nő hamarosan megszánta, és megszelídülve így folytatta:

- Pedig mikor megpillantottam, azt hittem, amit valamikor szegény uram is gondolt: no, végre nekem való ember jött a városba!... Szegény uram ezt úgy gondolta, hogy jött végre egy ember, akivel lehet művelt dolgokról is beszélgetni. Akinek el lehet szavalni a Goethe-verseket, amelyeket hiába tanult meg Selmecen, itt semmi hasznát sem vette, ha idegen ember nem érkezett a városba... Akivel lehet Schubertről meg más bolond muzsikusokról beszélgetni... Aki megérti az embert, ha csak annyit mond, hogy: nacsak, bicsak...

- Fel kellett emelni a poharat - szólt közbe fanyarul Szindbád.

- És az anekdotákat kinek gyűjtögettük, ha nem a nekünk való embereknek?... Lássa, én is azt gondoltam magamban, hogy egy nekem való ember érkezik, aki különb, mint ennek a rongyos kisvárosnak a férfinépsége. És íme, már az első órában a legnagyobb csalódást érzem. Vajon miért tanultam én a töltött káposztát úgy megfőzni, hogy a másik vármegyében is beszélnek róla?

Szindbád szerelmesen nézett a barna asszonyra, mint valami szent nőre, és alattomos hangon kérdezte:

- Tudja, hogy ki írta ezt a verset: Ábrándozás az élet megrontója, mely kancsalul festett egekbe néz?...

- Hogyne tudnám - felelte durcásan az asszony.

- Hát mondja meg nekem, mert én még nem találkoztam utazásaimban olyan nővel, aki ennek a versnek a szerzőjét biztosan tudta volna, pedig a verset mindenki ismeri.

A ködmönös nő összeráncolta a homlokát. Az arcán látszott, hogy úgy számlálgatja magában a magyar költőket, mint az aprópénzt. Megzavarodva, félve pillantott Szindbádra, mint a gyermek tanítójára:

- Azt hiszem, Petőfi írta, ő írt minden magyar verset.

Szindbád nevetni kezdett, olyan hangosan, hogy vele nevettek a különböző arcképek is a polcokon, mintha ők mind tudnák, hogy ki volt ama versnek a szerzője... (Pedig dehogyis tudták.) Az asszony bosszúságában a piros papucsával Szindbád felé rúgott, és kimondotta igazi nevét, amint magában nevezni szokta:

- Maga Vén Korhely!!

Kimondta, és erre megkönnyebbülni látszott. De abbahagyta Szindbád is a sértő hahotázást, és anygali mosolygás terült el arcán; úgy simult az asszony lábához, mint egy vadszőlőtőke a ház falához:

- Hát lássa, én éppen azért jöttem ebbe a városba, hogy a maga töltött káposztájából egyek. Már régen elveszítettem a jó étvágyamat az élethez, az ételhez, az álmhoz; gondoltam magamban, hogy kell valahol keresni valakit, aki megint a régi vasgyomrú, bölényegészségű emberré tesz. Aki visszaadja a hitemet a déli harangszóban; aki megtanít arra, hogy miért kell örüdeni annak, mikor az első lámpavilág feltűnik a városban... Aki megszoktatja velem, hogy megint hűséges olvasója legyek a kalendáriumnak, és el ne tévesszem se az Andrást, se a Miklóst. Akinek a kedvéért recsegőssé válik a hangunk, mint a csizmánk sarka alatt az első

jég. Aki a pincehideg boroskancsót kemencemeleg szóval teszi elibénk. Aki a besavanyított káposztafejek közül a hordóból a legnagyobbat válogatja ki a kedvünkért. Aki az igazi nevünkön nevez végre...

- Vén Korhely - mondá hízelve, turbékolva, megadással a ködmönös nő.

- No, nem bánom, tegye a fejemre a piros papucsos lábát. Régen látom, hogy ezt akarja.

(1924)

Iszkiri

Egyszer Szindbád, sok szerelmi bolondságoknak a hősét, üldözőbe vette egy nő. Ez pedig ilyenformán történt.

Pálma, bármilyen nemesen hangzik is ez a név: olyan szenvedélyes asszonyság volt, hogy ha megmérgeztették, harapott. Sok férfit megharapva életében... így a márciusi ünnepélyeken, a belvárosi korcsmákban mutogattak egy barna atillás, kék sapkás alhadnagyot, aki kezdettől végigküzdötte az 1848. és 1849-i hadjáratot, és egyszer sem sebesült meg. Mégis, egy titkolható forradás látszott az arcán: Pálma harapásának nyoma. - Ugyanebben az időben a budai bástyasétány vadgesztenyefái alatt szürke napernyővel, totyogós professzorléptekkel csónakázott egy tiszteletre méltó tudós, akinek soha életében nem volt köze másokhoz, mint a pókokhoz, akik nyilván nagyon kedvelték a tudóst, mert mindenféle könyveket írt róluk. És a pókok költőjének arcán is egy szabályos harapás nyomai látszottak, egy aranyfognak is a nyoma, mert a tudományos ember már második férje volt Pálmának, amikor a napernyő helyett még az asszonyságot hordozta karján. - De még az alhadnagy, valamint a pókpoéta idejében üldögélt Pesten, a Józsefvárosban koporsói között egy úriember, akinek az volt a híre, hogy a legudvariasabb ember a kerületben, mert hiszen többnyire gyöngédségre szoruló, gyászba borult egyénnel érintkezett. Ez a komoly, fekete ruhás, mindenkire őszinte tisztelettel és bizalommal mosolygó úriember, aki már csak azért sem lehetett kétségbeesve, mert bizonyosan tudta, hogy előbb-utóbb mindenkinek szüksége lesz az ő portékájára, a koporsóra, mondom, még ez a mézes ember is, aki a lehető legnagyobb udvariassággal tessékelt boltjába a vevőket, ő is harapást viselt az arcán, mert mielőtt a búskomor foglalkozásra szánta volna magát: harmadik férj volt Pálma mellett. - De bizonyosan akadtak még mások is a városban, akiknek nem voltak hivatalos papirosaik arról, hogy Pálma törvény adta, feleségi jogon harapta meg őket. Pálma ugyanis szerette a divatos táncokat, lehetőleg mindegyiket megtanulta már idejében, mikor is meglátogatta a tánctermeteket, és így megismerkedett különböző férfiakkal, akik rövidesen azt kezdték érezni magukon, hogy Pálma szerelme nélkül nem élhetnek tovább... Amíg aztán Pálma megharapta őket. És ez a harapás fájt, mert Pálmának évről évre több hamis foga lett. A hamis fognak pedig az a tulajdonsága, hogy nem érzi, meddig mélyed bele az eleven húsbá. Hát a leírt úrhölgy vette üldözőbe Szindbádot.

*

Lesett rá a Nagyopera árkádjai alatt, olyan ártatlan arccal, mintha csak a színlapot olvasná, és mikor Szindbád arra járt, hirtelen Szindbád mellett termett: „Maga gazember, már megint kivel csal meg, hogy hetek óta nem látom?” - kérdezte olyan hangon, hogy a sarki rendőr már jegyzőkönyvecskéjét kezdte tapogatni, hogy abba majd hivatalosan is bevezesse a szerelmesek nevét. Szindbád udvarias ember volt, nem válaszolt tehát Pálmának, mert nem akarta a hölgy érzékenységet megbántani. Csendben menekülésre fogta a dolgot. Az Andrassy út egyik oldaláról a másikra cikázott, mert komoly futamodást nem lehetett rendezni a népes útvonalon. Csodálatosképpen a kocsik nem gázolták el a mindenütt Szindbád nyomába iramodó hölgyet... Sőt annál inkább szitkozódott, örök szerelmet emlegetett, amelyet Szindbád ígért volna. A lovas rendőr már éppen sarkantyúba akarta kapni lovát, hogy utolérje a menekülő férfit, de Pálma rákiáltott: „Ne merjen a mi dolgunkba avatkozni!” A lovas ijedten szalutált, pedig ezek a rendőrlegények nemcsak a lovat, de rendszerint a nőket is összeverik. - Így történt aztán, hogy Szindbád egerutat vett, és mindaddig futott, amíg a Soroksári út végére érkezett, ahol ama bizonyos 1848-49-i Honvédmenházban Pálmának a férje, az alhadnagy lakott.

- Hadnagy úr, hoztam magának egy jó szivart - kiáltott fel megmentve és lelkesedve Szindbád. (Erre a helyre nem merészelte őt Pálma követni.)

*

Lesben állott Pálma a Lánchídnál, gróf Széchenyi szobra előtt, amikor arról értesült, hogy Szindbádnak Budán van dolga. (Gépolajat kellett vinni egy kedves kis varrónőnek.) Pálma a mozdulatlanságra ítélt grófot kérdezte: „Mit érdemel az olyan ember, aki idecsábítja a nőket, aztán faképnél hagyja őket?” Mit, mit nem felelt a gróf, azt sohasem lehetett megtudni, mert Szindbád megpillantván Pálmát a szobornál, futamodásra vette a dolgot. Persze, Pálma sem molesztálta tovább a szobrot, hanem Szindbád után vetette magát... Szindbád ilyenkor következetesen azon a híddoldalon menekült, amely oldalon a Budáról jövők szoktak dolgaik után járni. Ezek a járókelők mindig oly sebbel-lobbal igyekeznek, mintha valahol tűz volna Pesten, amelynek az oltása az ő dolguk. Nem hallgatták el tehát kevésbé hízelgő megjegyzéseiket a szemközt futamodó Szindbádról, de ezeket a megjegyzéseket már többnyire a Szindbád nyomába igyekvő Pálmának kellett lenyelni. A Lánchíd után következik a Várhegy, amelyre Szindbád könnyűszerrel menekült, részint azért, mert pontosan tudta az utat errefelé, részint pedig Budán, a szerelmesek városában mindig hétmérföldes csizmákban járt, mint Ámor futárjához illik. Pálma, aki testi terjedelme miatt már nem mászott fel a hegyre szerelemből (de annál inkább féltékenységből), kimerülten követte szerelmesét. Ha történetesen arra hajtott a miniszterelnök, ezt a jó urat hívja segítségül. De a miniszter ritkán járt errefelé, azért Szindbád rövidesen elérte a Várat és ott a bástyasétányt, ahol ama tudós ember szürke napernyője alatt sétálgatni szokott:

- Professzor úr, hoztam magának egy gyönyörű pókot - kiáltott fel Szindbád, és az egykori férj karjába kapaszkodott. (Pálma ugyancsak nem merészelte követni szerelmesét e helyre.)

*

Ám Pálma fáradhatatlan volt akkor, midőn arról volt szó, hogy Szindbádot megint üldözőbe vegye. Pálma, miután egy hordár piros sapkáját kicserélte egyik régi férje keménykalapjával, és az átöltözött hordárt Szindbád nyomába szalajtott: rövidesen megtudta, hogy a csalfa férfiú egy józsefvárosi kiskorcsmába szokott lengő léptekkel benyitni, és ezen a helyen az a különös szokása van, hogy a borospoharakat hosszadalmasan nézegeti. „És miféle vendéglősné van ott?” - kérdezte Pálma, aki türelmetlenül hallgatta végig a privátnyomozó jelentését. „Egy kövér asszonyság!” - felelt a hordár. „Ez az!” - kiáltott fel Pálma, a hordárnak csaknem a karjába kapaszkodott, midőn ama bizonyos vendéglőbe elvezettette magát.

A vendéglő az „Ecetfá”-hoz volt címezve, de a ravasz cím nem vezette félre Pálmát, nemhiába volt már bánatos, hosszú orra a sok szerelmi csalódástól: azt sejtette, hogy az „Ecetfá”-nál édességet is mérnek. Most az egyszer valóban tetten érte Szindbádot. Az a nő, akit a tudatlan hordár „egy kövér asszonynak” nevezett, úgy ült Szindbád ölében, mintha lovagolt volna. Vörösés volt. - Pálma, barna nő létére, mindig gyűlölte az alattomos szökéket; kövérkés volt, de nem a zsíros koncoktól, hanem a szerelemtől - holott Pálma gyermektelen és sovány volt... Olyan ártatlan, kék szeme volt, mint a méregkeverőknek, holott Pálma szemével is mindig azt fejezte ki, amit a szájával.

Pálma tehát radikális módját választotta a törvéncsinálásnak. Kiállott a vendéglő ajtajába, és teli torokkal elkiáltotta magát:

- Segítség! Gyilkosság!

Szindbád már tapasztalatból tudta, hogy mi szokott az ilyen kiáltozás után következni, azért hamarosan elmenekedett az oldalajtón, de a szegény „kövér asszony” helyén maradt, és kénytelen volt az idegen nő esernyőcsapásait elviselni.

Ezek az esernyőcsapások okozták, hogy Pálma Szindbádot már csak a József körúton tudta utolérni, mégpedig nem messzire a harmadik férje, a koporsókereskedő boltjától. Szindbád bemenekült a boltba, és lelkendezve így szólt a nyájas kereskedőhöz:

- Főnök úr, egy testemhez szabott, kényelmes, korrekt koporsót szeretnék vásárolni.

A kereskedő vidoran bólintott, és a legközelebbi koporsóra mutatott.

Szindbád leemelte a koporsófedelelet, elhelyezkedett a koporsóban, de mielőtt kényelmesen kinyújtózott volna, a koporsófedelelet magára húzta. Mire Pálma megérkezett volt férje kereskedésébe: Szindbád eltűnt...

- Talán egy koporsót parancsolsz? - kérdezte a nyájas kereskedő volt feleségétől, és fogait mosolyogva villogtatta. - Vagy pedig iszkiri innen kifelé!

(1925)

A balatoni sellő

- Csak még felfelé a fejjel! - mondá magában Szindbád. - Utóvégre az nem sokat számít, hogy Almásról éjszaka kellett megszökni, Almás csak egy rongyos mezőváros.

(Almásan ugyanis az a félreértés történt, hogy felháborodott férfiak azzal gyanúsították Szindbádot, hogy egy módos özvegyasszonyt akar megszöktetni. Ha már férjhez megy az özvegy, válasszon helybeli embert, maradjon itt a vágyon.)

Ugyanezért Szindbád most másfelé vette útját, hogy legalábbis a Duna folyam válassza el a kellemetlen almásiaktól! „Stuart Mária” jutott eszébe, aki egy Balaton-parti ódon vadászkastélyban éldegél, a szőlőhegy alatt, és mindig terem annyi borsó a kertjében, hogy vendégül láthatja azokat a férfiakat, akik tisztelettel és hódolattal közelednek feléje.

Stuart Mária aranyszőke volt, többnyire piros slafrokkot viselt, a papucsát kihajította az ablakon is, ha valakire megharagudott, káromkodásokat tudott, amelyeket az 1848-49-i hadjárat egyik komáromi kapitányától tanult, aki kilencvenhárom esztendősen korábban vette el feleségül, ugyanezért a katolikus lelkész nem akarta eltemetni az istentelen hadfit, Tapolcáról kellett elhozatni a kálvinista papot. De az öregúr jól kinevelte Máriát, regénykönyveket olvastatott vele, divatlapokat járatott a címére, a helybeli postahivatalban mindig nagyot nézett a kisasszony a legújabb Egyetemes Regénytár kötetein, amely piros vászonba kötve nagy szenzációt hozott Őrbe. Az egykori Esterházy-kastély bolthajtásos bejáratára bizonyos tisztelettel nézegettek a Balaton-parti országút utasai.

- Nemcsak kulacsgyűjtemény van ott - mondogatták -, hanem könyvtár is.

A honvédbajnok végre is belehalt süketségébe, amelyet Komáromban szerzett, amikor egy puskaporos hordón pipázott. (Persze, a hordó felrobbant.) Stuart Mária csalékony egérfogó szemeivel kipillantott a gledícsiakerítésen, hogy Szindbád csaknem a nyakát törte ki, amikor leugrott az alig lassító személyvonatról. (A poggyászát majd Tapolcáról hozza vissza a vasúti kalauz, akinek szabad volt szüzdohányt termelni a kastély kertjének rejtettebb részében.)

- No, nemhiába csergett a szarka! - mondá minden meglepetés nélkül Stuart Mária, amikor Szindbád benyitott a házba, és az ajtó mellett szemügyre vette az öregúr parapléi, sétapálcái, bunkósbotjai között azt a furfangos fokost, amely löni is tudott.

- Úgy látom, még senki sem viseli a fokost!

- Ritkán vetődik művelt ember erre a környékre - sóhajtotta Stuart Mária. - Itt legfeljebb a *Borászati Lapok*-at olvassák. Nem értem, hogyan élhetnek a helybeli férfiak olvasmányok nélkül. (Amint leesik az első hó: nyomban prenumerálok valamely hírlapra, azonkívül egy láda könyvet készítek az ágyam mellé. Megesik, hogy napokig sem kelek fel, ha valamely érdekes regényre találok. A *Bolygó Zsidó*-t háromszor is elolvastam.)

Szindbád észrevette a fogason az öregúr taplósapkáját. Felpróbálta:

- Nem csodálom, hogy személyesen járt a pincébe az öregúr, jó meleg ez a sapka...

- Dehogy, dehogy - felelt rezignáltan Stuart Mária. - Éppen az volt a baj, hogy lassankint minden teendő reám hárult. A pincébe kellett járnom, holott tudom, hogy ősziidőben mindenféle legyek és bogarak jönnek a borral együtt a szobába. Dohányt kellett vágnom, mégpedig finom száalakra, leányhaj vékonyságúra, mint az öregúr mondta, mert végül rákapott a cigarettára, és mindenütt eldobálta a csutkákat, hogy alig győztem takarítani utána. Még a szövetkezeti bolttal is nekem kellett számolnom, pedig testem-lelkem utálja a számokat. Alig értem rá egy-

egy regény elolvasására, arról pedig szó sem lehetett, hogy napokig ágyban maradhassak. Nem, Szindbád, nem voltam én olyan boldog, mint messziről látszottam.

Szindbád a díványt próbálgatta, amely komoly lószőrrel volt töltve, és valóban arra látszott teremtetve lenni, hogy rajta beszélgetve töltse el életét az ember.

- Hiszen a kanapéra nem volt panaszom - sóhajtott Stuart Mária -, de rosszak ebben a házban a kályhák. A grófék csak amolyan nyári lakásnak használták, ezeket a vaskályhákat szegény, boldogult uram rakatta a szobákba. A vaskályháról pedig maga is tudhatja, hogy minden percben rakni kell!... Mily unalmas felkelni a díványról, ha az ember nem akar megfagyni! Sohasem olvastam egyetlen regényben sem, hogy a hősnőnek magának kellene befűteni.

- Pedig ma holnap befagy a tó - ábrándozott Szindbád, az ablakhoz állott, és hosszadalmasan elnézegette a nádat, amely most fagyosan, hangtalanul állott. Csak egy-két cigánykacsa próbálgazott a partig, de az is inkább a víz alá merült, mert a parton semmi ennivalót nem talált.

- Még akasztott ember sem szeretnék lenni ebben a házban - mondta fogvacogva Stuart Mária.
- Egyszer majd felkapom magam, eladok Schwarznak mindent, és belemerülök a fővárosi élet zajongásába. Pesten élni - ez a vágyam.

Szindbád regényes gravűrök közepette nézegette a Badacsony felé kanyargó országutat, amelyen boroshordókat szállítottak fuvarosok. Piros téli délután volt.

- Vajon estére Tapolcára érnek-e? - kérdezte elgondolkozva.

- Az a kérdés, hol fűrik meg a hordókat - válaszolta unottan Stuart Mária. - Mind gazember az ilyen fuvarosfajta. Láthatatlan lyukat fűrnak a hordóra, hogy azt senki észre ne vehesse.

Szindbád rajongott, mint romantikus férfiúhoz illik.

- Itt szeretnék élni, mint a Himfy költője. Borházban, régi, oszlopos házban, nyáron diófa árnyékában, télen a kályha mellett, és néha egy jó kutyával sétát tenni a környéken.

- Hát csak maradjon itt, ha kedve tartja. Én az esti vonattal Pestre utazom. Legalább egy moziba is jussak már életemben - felelt keserűen Stuart Mária. - Ha még egyszer szerelmes lennék életemben, csak egy parkett-táncost választanék. Ó, milyen jó lehet az, amikor az embernek a mulatóhelyekre szabad bejárása van!

(1925)

A szerelem lexikona

Szindbád, ez a kalandos művészegeyén, mielőtt halálát érezte volna közeledni, elhatározta, hogy valamely jó és nemes cselekedettel meghálálja embertársainak mindazt, amit vele szemben elkövettek: ugyanezért tervbe vette, hogy annyi haszontalan lexikon mellett - szerkeszt egy új lexikont, amelynek az lenne célja, hogy a szerelemben járatlan fiatalokat és a szerelmet felejtő öregeket kitanítgassa azokra a dolgokra, amelyeket a szerelemmel foglalatostkodóknak tudni kell.

A lexikonszerkesztés akkor is igen komoly munka, ha mindenféle tudományos bolondságokról van szó. Elképzelhető, hogy milyen nagy feladatra vállalkozott Szindbád, amikor a világ leghatalmasabb tudományát, a szerelmet akarta lexikonba gyűjteni.

Messzibb utakra kellett neki elmenni, mint Kolumbusz Kristófnak. Mert hiszen szerelem azokon a világtájakon is van, ahol még ez a nagy utazó sem fordult meg. Így például azoknál a néptörzseknél, amelyek olyanformán adnak szerelmi jelt, hogy taposni kezdik egymás lábát az asztal alatt, ahelyett hogy nyíltan bevallanák érzelmüket.

El kellett vándorolnia ismeretlen tartományokba, álöltözetben, mint akár Vámbéry Árminnak, hogy hírt hozhasson azokról az emberekről, akik némán tartják a szájukat, amikor szeretnek; de annál inkább foglalkoztatják a kezüket, mégpedig oly mohósággal, mintha a gyűrűviselésre való ujjuktól, a kötöttü vagy a kardforgatásra való csuklóktól, a támaszkodásra való könyököktől, sőt a hőmérő szorítására való, rejtett hónaljaktól akarnák megtudni embertársuk hajlandóságát.

Bejárt városokat, ahol a szerelem járványossága ellen olyanformán védekeznek az emberek, hogy messziről nézegetik egymást még a templomokban is, ahol külön helyük van a nőknek, és külön helyük a férfiaknak. Rámereszti egymásra a szemüket még a színházban is, pedig a komédiásné és a hisztrio azért kapja a fizetését, hogy mindenki őket nézze, amikor a lámpásokat felgyújtják. De ugyancsak bámulják egymást az utcán is, pedig az utcákat azért találták fel, hogy azokon ügyes-bajos dolgaik után járjanak az emberek. A fogadóknak is nézik egymást azok, akik szeretni szeretnének, márpedig a fogadókat valóban azért építették, hogy ott vörös borban főtt vadkant egyen mindenki, aki megéhezett. Szindbád bejegyezhetette a lexikonába, hogy ezek a szemek, amelyek hosszadalmasan nézegetik egymást: előbb-utóbb kancsalítani kezdenek. Jó szerencse, hogy a legtöbb városban már akad szemorvos is, aki a kancsiságot elmulasztja. Nagy baj kerekednék abból, ha minden szembetegséget azzal az orvossággal gyógyítanának, amellyel a tudatlan beteg szeretné, tudniillik: csókkal.

Benézegetett házakba, ahol külsőleg semmiféle jel nem mutatta, hogy ott a szerelmet ismernek. Így: hiányzott a gyaluforgács, amely nappali lengedezésével megmutatná az utat, amint az éjszakai lámpás azokra a tájakra, ahol a szerelmet ismerik. Nem száradtak az udvaron női nadrágok a kifeszített kötélre, sőt még öregasszonyok barchent alsószoknyái sem. De még csak címtábla se volt a kapura szegezve, amely táblán piros lábú gólya pólyás kisbabát tartogatna csőrében, ahol minden bizonytal meg lehet találni a bábaasszonyt, akinek annyi sok mindenféle köze van a szerelemhez... Nem, egyetlen jel sem mutatja a házon, hogy ott Szindbád megfelelő anyagot talál a Szerelem Lexikonához, és ez a nagy cselszövő a legjámborabb, galambdúcos házakban is felfedez valamely tudnivalót, amelyet gyorsan feljegyez lexikona részére. Így például kiderítette, hogy az asszonyok öregségükre miért szeretnek foltozni. Semmi másért, mint azokért a mellényekért és nadrágokért, amelyekben azelőtt szép, derék férfiak voltak elbújva, akik aztán itt hagyták emlékebe a mellényüket és nadrágjukat,

miután ők maguk Soroksárra vagy még messzibb elutaztak. Ezekkel a mellényekkel és nadragokkal szerelmeskednek foltozás közben az öregasszonyok. Vajon megértik-e a foltnadrág jeladásait a messzire ment utazók?

Bepillantgatott ablakokon, pedig nem mindegyik ablakból lógott ki száradó női harisnya, amely a legbiztosabb jele annak, hogy valamely útja van a házban lakó nőnek - útja, amely esetleg halállal is végződhetik, mert hiszen a szerelem miatt meghaló nők rendszerint tiszta harisnyát húznak lábaikra. (Miért van ez így? Szindbád ezzel nem sokat törődött, de mindenestre felvette lexikonába a tüneményt.) Mondom, bepillantgatott ablakokon, pedig az ablakban nem is állott tótágast valamely hölgy, aki emígy akarja tudtul adni az egész világnak, hogy szerelembe esett. Sőt még csak varrógép pergése sem hallatszott ki az ablakon, pedig ez a pergés a legtisztább jel arra nézve is, hogy a nők mindenféle nyugtalanító álmokat akarnak elűzni magukból. Nem; csend volt az ablak mögött, de valami láthatatlan fuvalom mozgatta a csipkefüggönyt, amelynek fehér anyagába egy fekete cérnába fűzött varrótű volt betűzve... Szindbád nem sokáig habozott annak az eldöntése felett, hogy ez a fekete cérna a fehér függönyön néma jeladás akar lenni annak a részére, aki az ablakon betekint. Azt jelenti tán, hogy „ittthon vagyok és várlak”, vagy pedig azt jelenti: „ma ne gyere”. A Szerelem Lexikona könnyen megmagyarázza az ilyen dolgokat, mert hiszen a mindentudó lexikonnak azt is kell tudnia, hogy miért mennek a hirtelen, elhamarkodott kötés folytán néha görcsbe a női ruhákon alkalmazott szalagok, harisnyakötők és alsószoknyazsinórok. (A lexikon azt mondja, hogy a görcs mindig szerelmi csalódást jelent.)

De lexikonja szerkesztésénél Szindbádunk mégiscsak legjobban szeretett elmenni az álmok országába.

Kitapasztalta, hogy az álmok, amelyek a szerelemre is vonatkoznak, nem a legkülönbélebb időkben szokták meglátogatni a nőket és férfiakat, hanem azoknak megvan a maguk rendes idejük. Így például a férfiakról feljegyezte, hogy többnyire akkor álmodnak szerelemmel, amikor ebéd utáni álmukban a pipaszárat leejtik a dívány mellé. A nők pedig akkor engedik át magukat a szerelmi álmoknak, amikor nincs kenyérsütés, sem nagymosás, tehát a hajnali órákat is az ágyban tölthetik. Kitapasztalta, hogy ezen hajnali álmok után olyan révedezve szoktak másnap nézni a nők, mint valamely elröppent lepke után. És gyakran még a legjobb barátnőjüknek se merik bevallani, hogy mit álmodtak hajnalban.

Kitapasztalta ez a szorgalmas gyűjtő, hogy a szerelem sem más, mint egy hajnali álom, amely dolgot már előtte is többen felfedeztek. Amint az álomban történnek a lehetetlenségek, ugyanúgy megesnek azok a szerelemben is.

Így például az öreg nyoszolyában az emberi kor legvégső határáig perceg a szű. Az ágyban fekvő nem is gondol arra, hogy a szű beszélgetésén kívül más dolgokat is hallhat valaha álmában. (Legfeljebb egy gazdátlan egér pörget meg egy földre esett diót.) És egyszerre mégis azzal ébred fel álmából, hogy kóborló zenészek mentek el az ablakai alatt. Vagy pedig tél közepén is madarak éneklését hallja, mintha tavasz volna. Úgy érzi, hogy kinyitják a kaput, pedig ő maga verte rá a lakatot besötétedéskor. A tükör előtt valaki áll - képzeletében az álmodó... A nő rendszerint álmában idegen arcú férfit lát borotválkozni vagy szakállát fésülgetni; míg ha férfi látja az álmot, akkor ez a szakállas egyéniség a tükör előtt átváltozik nővé, aki hosszú haját fésülgeti, vagy pedig bolhát keres. Mit jelentene ez mást: mint hirtelen jött megszerelmesedést, amelyhez az ágy deszkái között őrlő szűnek semmi köze sincs, hisz ő mindig csak becsületes, tisztességes életre tanítgatta a nyoszolya lakóját?

Szindbád tehát a Szerelem Lexikonjában emígy írt:

- Szú. Láthatatlan, faörlő rovar, amely régi bútorokban szeret lakni, és a hagyomány szerint addig él az ember, amíg a szú hangját hallja. A legújabb tudomány kiderítette, hogy ez a haszontalan kis kártevő bogár is Ámor szolgálatában van, mert hangját néha úgy tudja változtatni éjszakánként, mintha fuvolázna vagy dalolna... és ezzel a huncutságával hozzájárul, hogy az álomba merült emberek akaratukon kívül is megszerelmesedjenek. Azért legjobb kipusztítani a szút a minket körülvevő bútorokból. Sajnos, elpusztításának módját még nem találták fel.

(1925)

A legjobb olyan asszonyt elvenni, akinek első urát felakasztották

- Ha az ember megöregszik: nem nagyon válogat a megélhetési módzatok között. Így tehát meg kell ismerkedned Szerenádi Szerafínnal is, aki mostanában abból él, hogy azokat a cipőket és papucsokat árusítja, amelyeket valaha a szeretőitől emlékebe kapott. Sajnos, nemigen egyeznek egymással a cipők. Szerenádi vevői tehát az egy lábúak közül kerülnek elő... Ritka az olyan bátor ember, aki kétféle cipőt, mondjuk, egy hegyes és egy tompa orrú sarut merne viselni a lábán - kezdte Szindbád egy napon, amikor felébredt benne a lelkiismeret, hogy fia nevelésével keveset törődik.

Szindbád fia mekegett, mint a bárány:

- Már megint mindenféle vénasszonyokkal akar összehozni, akik azzal gyötörnek, hogy fejtsem meg az álmaikat?

- Korántsem - felelt ünnepélyesen Szindbád. - Szerenádi Szerafin nem vénasszony, hanem férfi. Női névre azért keresztelte az apja, mert az öreg előrelátó ember volt. Nem akarta, hogy fiát besorozzák katonának.

- Nagy kötnivaló lehet - mondta Szindbád fia, és most már öklelő kosnak képzelte magát, hogy csak egy mihaszna öregembert kell meglátogatni.

*

Hol lakott Szerenádi Szerafin? Nem is lakhatott másfelé, mint a Bakonyban, ahol még manapság is akadnak bolondos vénemberek, akik azzal fenyegetik dologtalan öreg cselédjeiket vagy megunt hozzátartozóikat, hogy majd elmennek a Sobri Jóska nyomába, szégyent hoznak a családra.

Szindbád az útra összecsomagolta azokat a szivaroszkatulyákat, amelyek nagyatyja örökségéből maradtak, amely ládikók színültig meg voltak tömve szivarvégekkel. Ki pipázhatná el ezeket a szivarvégeket, ha nem Szerenádi? Arcképeket vett magához - amelyeket valaha képes- és divatlapokból vagdosott ki ugyancsak a nagyapja, amely képekkel közönségesen a vidéki emberek a hátsó kamráiknak a deszkafalát szokták beragasztani. Hadd izguljon az öreg Szerenádi, ha majd megmutatja neki a mexikói császárné vagy Renz lovarművésznő képeit. És az utazáshoz egy olyan régi borjúbőr ládát választott ki, amelyet az utazók mindig a kocsi végébe csatoltak, és a koffer kopott szőrében világosan látszott egy pisztolygolyó nyoma...

- De azt hiszem, akkor járnánk a legjobban, ha a bakra, a kocsis mellé libavirágszínű, kendős kis pesztonkát ültetnénk, és így robognánk be Várpalotára - mondá fiának Szindbád, miután a veszprémi fogadóban még egyszer szemügyre vette a málhákat.

*

Tavaszi volt; az út a Bakonyon át olyan mulatságos is lehetett volna, mint a szuplikáns diákok utazása, akik mindenütt mernek dalolni, mert egyetlen krajcárjuk sincs. A veszprémi fiákeres inkább a söröspalackok kedvelője volt, mint a borosedényeknek; amint az útszéli csárdában a fogadós kipattantotta a dugót az üvegből, a fiákeres nyomban a szájához kapta az üveg nyakát, mert véleménye szerint nagy kár volna a kifolyó habért... Szalonnafehérségű derekú nyárfák, aranyvirágos sombokrok, a tavasz friss zöldségeire emlékeztető nyírfák és betyárkalapokhoz illő sötét orgonavirágok után ritkult az erdő, és még abban is szerencsájük volt az utasoknak, hogy egyetlen nyúl sem futott keresztül az úton. De Szindbád mégis elégedetlenül dohogott:

- Úgy látszik, nincs igazi szerencsénk. Se a kocsmában, se az útszélen nem találkoztunk se betyárokkal, se betyárnőkkel. A kocsmárosnék errefelé már nem etetik meg az utazókat, hogy azok a föld másik oldaláról is visszakíváncsozzanak hozzájuk. Szó sincs arról, hogy egy csizmadiás szekérrel találkozzunk, amelyen széles derekú asszony hajtja a lovakat, akivel aztán itt az erdőben darab ideig alkudozni lehetne egy pár csizmára. Nem érdemes már vitázni Magyarországon. Vajon, hol fogok neked feleséget szerezni, hogy végre már magam is nyugalomba vonulhassak? - panaszkodott Szindbád a fiának, és ezenközben szőlődombok tűntek fel, amelyekeken félrecsapott kalappal álldogáltak itt-ott füstös présházak, mintha még mindig bevolnának csípve valamely régi mulatságtól. Majd egy helyen, ahol az árok vizében fehér háziludak próbálgatták olyan pirosra festeni a lábukat, mint a gólyáké, a veszprémi fiákerosnak eszébe jutott a palackba fojtott sör, és hátraszólott cipőpiros arculatával:

- Mindjárt Palotán vagyunk.

*

- Csak jól nézd meg itt a házakat, az ablakokat, a kerteket, a kerítéseket és kéményeket; a lugasokat és a kiskapukat; a filagóriákat és a ruháskötélen száradó fehérneműket; a muskátli-cserepek mögül egerésző leányszemeket és az özvegyasszonyok portáit, ahol már a fiatal kocsis olyan nagy nyugodalmassággal vagdalja kenyeréhez a szalonnadarabokat, amintha többé semmi gondja se volna a világon. Jól nézz körül az udvarokon, ahol ilyenkor ássák a virágágyakat, amelyekben mindig eltemetnek valakit a múlt időkből. És ügyelj arra, hogy ki jár a padlásra és a kamrába és a pincébe és a jégverembe a leánynép után. És ne menj be olyan házba, ahová sok keréknyom vezet, és a tornácon nagy úton járó csizmákat szárítanak, mert ott neked nincs semmi keresnivalód. Legjobb dolog olyan udvarokon megfordulni, ahol a gyalogutat benőtte a fű, a kisasszony a kút tükrében nézegeti az arcát, az özvegyasszony pedig olyan elgondolkozással pödörgeti kezében a ruhaszáritó kötelet, mintha azzal valamely különösebb célja is volna. Általában, ahol valami gyász vagy bánat mutatkozik a háznál: olyan helyen érvényesülhet a tapasztalatlan fiatalság is. Mert ismétlem, hogy már végre kedvemre akarok élni: megházasítlak - intette Szindbád a fiát, amikor a régi várkastély előtt elhaladt a kocsi, amely várkastély ablakában az akkori tulajdonos éppen állatbőröket szárított.

- De hát miért akarja, hogy mindenáron megházasodjak? - mekegett ismét Szindbád fia. - Talán bizony valamely régi szeretőjét akarja a nyakamba sózni?

- Ez se volna éppen a legrosszabb eset - vélekedett Szindbád. - Mert legalább előre kitaníthatnalak, hogyan lepjed meg ügyünk érdekében a kiszemelt szívecskét. De mégse ezt szándékozom tenni, mert jobban szeretem azt a festékszagot, amely festékekkel az új nyoszolyákat szokták bevonni az asztalosok, mint a régi ágyakat, amelyben nagybetegek siráncokztak, haladók kapaszkodtak az ágy deszkáiba. Engem már csak a fiatalság érdekel - fejezte be szavait Szindbád, amikor egy öregember, aki az utolsó napsugarakat lopkodta egy kapu előtti kövön, elszáradó kezének egy fáradt mozdulatával megmutatta az utazóknak azt a házat, ahol Szerenádi Szerafin lakott.

*

Az arc, amely egy ablak mellett feltűnt: olyanforma volt, mint egy Vexir-kép, amelyet a régi magyar házakban lehetett látni. Előlről tán Deák Ferencet mutatta a kép, de jobb felől nézve bizvást Kossuthot, míg bal oldalról Garibaldit vagy más titkolni való férfiút. A ház ablakában mutatkozó öreg kép jelenthetett bizvást egy megöregedett lókupecet, aki összevont, kimélyült szemöldökével egész életében azt az utat kereste, amelyen lopott lovaival tovaryargalhat. Öszülésében is veresedett ez a haj, mintha még mindig fűtenék alulról a szenvedélyes gondolatok. A szürke bajusznak az egyik hegye fölfelé állott, mintha ámulatában úgy maradt

volna, amikor valamely női kéz utoljára megpedergette. A zergeszakáll olyan egyenesre volt fésülve, mintha az imént került volna le valamely kalandozó fiatal vadász kalapja mellől. De mégis némi gonoszság mutatkozott ezen a szakállon, mintha mindig azon törné a fejét, hogyan dörzsölhetné pirosra ifjú nők arculatait... Mert az öregemberek szakállainak már nincs sok ráérő idejük, hogy szenvedélyes indulataikat eltitkolják. Sietni kell minden csókkal, amelyet hentergő álmukban még hátralevőnek gondolnak életükben.

Bizonyára megijedt volna ettől a rablólovag arcától akármilyen férfi; erőszak, erő, emberölésig menő elszántság és az önzés hörcsögpofazacskói duzzadtak ezen az arcon, még ha az a legnyugodtabbnak látszott is. A zsarolók arca ilyenforma, akik a nőknek utolsó pendelyét és csókját veszik el...

Még oldalról nézve annyi jelentősége se volt ennek az arcnak, mint egy kusza szarkafészeknek. Nem mondott ez az arc semmit annak, aki oldalról nézte. Az orr szinte igyekezett eltűnni; a fül a koponyához simult; a szem nem rakétázott. Ez az arc megszokta, hogy mindig szemtől szembe álljon, mint a hipnotizőr médiumával.

Szindbád nagy tisztelettel közeledett az öreg lóköthöz, de az le sem tette kezéből az olvasott könyvet, amint fél szemmel Szindbádra sandított:

- Miféle szél hozott ide? Én már öregember vagyok, nem foglalkozom semmiféle görbe dolgokkal, így leányrablással sem - kezdte az öregember rideg, visszautasító hangon.

- Leányrablás! - kiáltott föl Szindbád. - Engedd meg, tisztelt barátom, hogy most is, mint minden alkalommal, a legnagyobb elismeréssel szóljak azokról a dolgokról, amelyeket a te társaságodban volt szerencsém elkövetni. A te nagy kiszámító képességed okozta, hogy sohase kerültünk bajba legvakmerőbb csínytevéseinknél sem.

A rabló legyintett:

- Nem érdemes beszélni az egész dologról. Nem csináltunk semmi nagy dolgot, tiszta lelkiismerettel, nyugodtan várom halálom óráját. Ugyan mennyi van még nekem hátra az életből? Látod, éppen Shakespeare színdarabját olvasom a véres királyokról. Ezek vittek véghez emlékezetes tetteket.

Szindbád, miután hiába várta, hogy az öregember hellyel megkínálja, maga vont elő egy faszéket, és akármilyen kajánul nézett házigazdájára, sima szóval így beszélt:

- Igazad van, Szerenádi, minden második emberrel megtörténhetik, hogy üstben akarják megfőzni a felbőszült férfiak azokban a falvakban és városokban, ahol darab ideig tartózkodott. Igazad van, Szerenádi, nem olyan nagy dolog asszonyokat, lányokat lopni lakodalmakról, bálakról, templomokból...

- Hát miért engedték magukat? - fortant föl a tisztelt úr, de most már korántsem volt olyan visszautasító, mint kezdetben. Darab ideig még a könyvbe nézegetett, mintha a megkezdett mondatot akarná befejezni, aztán csendesen begyűrte a lapot.

- Hát most miben sántikálsz? - fordult Szindbádhoz.

A kérdezőt őszintén felsóhajtott:

- Elhibázott életemet akarom jóvátenni. A fiamat akarom boldoggá tenni, mert én egész életemben szenvedtem a nők miatt. Hol ezért, hol amazért voltak halálsejtelmeim, csodálatos dolog, hogy életben maradtam.

- Én úgy tudom - mondá igen gúnyosan Szerenádi úr -, hogy tisztelt barátom mindig tisztában volt a következményekkel, amikor egy és más dologgal megterhelte a lelkiismeretét. Régen

meghalt az az öregasszony, aki tisztelt barátomat tudatlan gyerekek ismerte volna. Tisztelt barátom nagyon is jól tudta világéletében, hogy bortól és nőtől lerészegedni, aztán betegen kijózanodni szokás. Miért csodálkozik tehát úgy elhibázott életén?

- Azt hittem, hogy örökké tart a mámor - védekezett Szindbád.

- Maga hitt ilyesmit? Maga, tisztelt barátom, aki még azt se szokta elhinni, amit a két szemével lát? - csúfolódott az öregember. - Remélem, nem azért jött ide, hogy engem is bolonddá tegyen, mint annyi férfit és nőt életében?

- Tekintettel arra a szövetségre, amely bizonyos körülmények között kettőnk között fennállott, így például akkor is, midőn egy megfiatalító csodaszert árultunk öreg, gazdag embereknek és asszonyságoknak, és akkor is, amikor az elmeógyógyintézetből kellett megszöktetni egy zsidó bárónőt, akit féltékeny férje ide bezáratott, amikor a dáma azt kezdte hangoztatni, hogy csak azokat a férfiakat szereti, akik olyan barnák, mint a fokhagymás lacipecsenye...

Szerenádi borúsán közbeszólott:

- Hagyjuk régi üzletkötéseinket, a kuncsaftok nagy részben már a másvilágra szökdöstek előlünk. És én remeteéletre adtam magam. Itt van a szomszédomban a mészáros, akihez csak a palánkon kell átkiáltani, ha egy kis húsrá megéheztem. Egy öreg takarítónő hordja a bolhát hozzám a község minden részéből (azért nem is ajánlom, hogy itt maradjanak éjszakára). Hál' istennek, annyi bolhám van, mint a „Vadkanfő” istállójában, amelyről Shakespeare írt.

A beszélgetés eddigi folyamán is észrevehette Szindbád fia, hogy atyja, minden tisztelete mellett, bizonyos főnöki fölényességgel beszél Szerenádival. A remete magázta Szindbádot, míg az kedélyesen tegezte az öreget. Szindbád most már nem is sokat teketóriázott:

- Ismételtem, hogy föltétlenül számítok a segítségedre. Minden törvényszéki írnok, adóhivatalnok, útmester meg tud házasodni, ha ehhez kedve van. Miért ne tudna megházasodni az én fiam is? Kettőnket is eltarthatna egy asszony, és különben is szeretnék fiam vagyonával magam spekulálni, amellettt hogy nagyon kívánczozom a csendes családi otthon után. Egy nagy fa alatt, napsütéses padon akarok üldögelni, amikor a fiam felesége a virágmagvakat tavasszal elvetegeti. És én előre elmondom neki, hogy melyik magból milyen virág lesz.

Szerenádi dörmögött:

- Megérem, hogy olyan szent ember lesz a végén, hogy felmászik valamely toronyba, hogy onnan elrepüljön, mint valamelyik középkori szerzetes.

A remete ezután megmutatta házát... Kis, falusi ház volt; a cserepek felborzolódtak a tetőn, mint a barátságtalan ebek szőrei. Az ajtónál egy gödör volt, amelyben kitörhette a lábát a látogató. A ház végében ablaktalan szoba volt.

- Itt lakik a kísértet - mondta a remete.

- Hogyan jutottál ehhez a házhoz? - nevetett Szindbád.

- Végrendelettanú voltam egy öregasszony mellett.

- Hát egyébként vannak még cipőid, amelyeket eladogatsz?

- Régen eladtam már a hercegné papucsát is, pedig erről azt hittem, hogy szívem fölé tétetem, mikor a koporsóba zárnak! - szólt a remete, és valóban könnyezni kezdett.

- Hát akkor miből tudsz megélni?

Szerenádi szipákolt:

- Zongoraleckét adok. (A házban valóban volt egy rossz zongora.)
- De hát tudtommal: sohasem értettél a zongorához!
- Most sem. De valahogy megélek belőle. Két növendékem van. Sohasem szerettem az egy-nejűséget.

*

- No, vén lókötő! - kiáltott fel Szindbád. - Hát végre eljutottunk oda, hogy régi barátodnak, aki helyetted annyi szerelmes levelet írt, mert te magad sohasem voltál barátja az irkafirkának: most vallomást teszel. Miféle növendékeid vannak?

- Mindjárt itt lesz az egyik - felelt Szerenádi, és a falu közepén álló torony órája felé nézett.
- Pontosságra szoktattad őket - szólt Szindbád elismeréssel, amikor valóban megérkezett egy falusi leány, aki nyomban nagyon izgatott lett, amikor Szindbádot és fiát megpillantotta.
- Klein Sári kisasszony, bemutatom a „főigazgató” úrnak.

Szindbád csipentett szemével fia felé.

- Vedd karodra Sárikát, és nézzétek meg a kertet, amíg én a tanár urat levizsgáztatom.

Szindbád hosszasan nézett a fiatalok után. A leányka olyan piros volt, mint az újszülött.

- A derekára tedd a kezed - kiáltotta ki az ablakból Szindbád, és a zongorához ült, hogy egy nehéz, hosszadalmas zenedarabot lejátszon, mintha azt maga a vén Szerenádi játszáná.

- Tekintélyt kell tartanod a faluban - mondá Szindbád a remetének, amikor a zenedarabbal végzett.

- Hm - felelt Szerenádi. - És ha a fiad elcsábítja a növendékemet?

- Ott, a kísértetszobában? - nevetett Szindbád.

- Akár ott, akár a káposztáskertben... Ti továbbutaztok, én itt maradok.

- Nem történik semmi... Ne bolondozz, öreg, Sárika annál hűségesebb növendéked lesz, mert gondoskodtál mulattatásáról.

Ám most megérkezett a második számú növendék is. Erre már Szindbád felállott a zongorától. Struccalapja volt... Gyűrű gazdag szeme nézett Szindbádra kezéről. A füledt selyem-szoknyából falusi unalom és vágy áradozott, hogy szinte megszedítette melegével Szindbádot. A regálebérlnőnek volt az özvegye, és iskoláit Pesten végezte. Az orra, amely eddig szomorú volt, mintha valami örök bánat miatt nyúlott volna meg, szinte pizsévé változott, amint a „főigazgató úr” ajánlkozott, hogy a mai zongoraleckét ő adja a tanár úr helyett.

- Te csak menj a kocsmába, kedves kollégám - biztatta Szindbád barátját, és olyan pillantást vetett a kezekre, mintha még sohasem látott volna ily húsos, fehér és izmos kezeket, amelyek nyilván megfojtának egy férfit. Vajon őt is megfojtják-e? Szindbád így kezdte mondókáját:

- Barátom leveleiben sokat olvastam nagyságodról... Valóban igaz volna, hogy a legszebb hangja van egész Várpalotán? A zongorában virtuóz, és lelke nemességével senki sem veheti fel a versenyt?

Fogorvosoknak vannak ilyen biztató szavaik.

*

Szerenádi nyilván fulladási rohamot kapott útközben, mert haragos köhögéssel állott meg darab ideig az ablak alatt.

A növendékek már eltávoztak, Szindbád az ajándékba kapott szivarvégeket és divatképeket rendezgette. Szindbád fiának kacsafarkához hasonlatos haja még jobban meggöndörödött; kijelentette, hogy Sárít feleségül veszi szívesen; gondoskodik atyja valamely üzletről, amelyből itt, Palotán megélhessenek.

- Legjobb volna mindjárt zongoramesternek felcsapni - vélekedett Szindbád.

Szerenádi ekkor lépett a szobába, és komoran nézett Szindbádra:

- A régi időkben, amikor még üzleteink miatt gyakrabban találkoztunk: az volt a szokás, hogy ha valahol elvégeztük a dolgunkat, onnan lehetőleg sürgősen elutaztunk... Vajon, most más szokások vannak divatban?

Szindbád fiára mutatott:

- Nem lehet utazni. A fiatalúr házasodni akar. Sárival már megegyezett a dologban.

A remete egy darabig tetőtől talpig nézegette a fiatalembert. Nem krárogott, nem káromkodott, a hangja mogorvaságán sem sokat változtatott, amikor így kezdett beszélni:

- Sajnos, nekem nem volt szerencsém ahhoz, hogy fiam szülessen. De ha fiam volna, azt úgy nevelném, hogy tartózkodjon a fiatal nőktől. A fiatal nők csak rontanak az emberen... Először azért, mert semmi hasznos tudományt nem lehet tanulni tőlük, csak érzékenységet, amire az embernek nincs szüksége az életben. Másodszor a fiatal nő szereti magát rábízni az első férfira, akivel megismerkedett. A nyakába ül, dermedti a szívét, és éjszaka rossz gondolatokat terjeszt. A fiatal nők nekünk, öregembereknek valók, akik már nem egykönnyen kaphatók bolondságokra.

Szindbád nagyon helyeselt a remete szavainak, mire az gunyorosra fordította szavait:

- Azon csodálkozom, hogy nekem kell elmondani mindezeket a fiatalembernek, amikor tisztelt úratyja, az én zenekedvelő barátom ezt jobban tudja nálam.

- Hát mit tegyek? - kérdezte Szindbád fia, és már megint a gödölye hangját utánozta.

Szerenádi Szerafin hidegen, mint egy szigorú, erkölcsös emberhez illik, a következőket mondta:

- Az embernek számolni kell azzal, hogy miből fog megélni öregségére. Zongoraleckéket akar adni vénségére Palotán, vagy pedig kocsikázni akar Veszprémben és egyéb fővárosokban? Élvezni akarja az életet, vagy pedig rabszolgája akar lenni a létnek? Harangozó akar lenni vagy pedig megrendelő, akinek a harangozó elhúzza a nótáját?

- Fiam természetesen rendelő akar lenni! - szólt közbe Szindbád, fia védelmében.

- Nos, ebben az esetben azt vélném, hogy akkor cserélni kell a növendékeim között. Sárít át kell engedni az én igen tisztelt barátomnak, a regálebérlőné pedig amúgy is özvegyasszony, tehát éppen arra való, hogy férjhez menjen.

- Azt a vén duennát? - mekegett Szindbád fia.

Szerenádi Szerafin erre már nem is tartotta méltónak a válaszadást. Szindbádhoz fordult:

- Sajnálom, tisztelt barátom, hogy fia még mindig azt hiszi szavaim után, hogy az évszámok jelentenek valamit egy házasságkötésnél.

Szindbád fia (nyilván Sárítól tanulta) felkiáltott:

- És a szerelem?

Sz. Szerafin már búcsúzóra nyújtotta a kezét. Az ajtóban mondta a vendégeinek:

- Legjobb olyan asszonyt elvenni, akinek az első urát felakasztották.

- A bérlőnéét is? - kérdezte összeborzongva Szindbád. (És ezután jó darab ideig igen kedvetlen volt.)

(1925)

Vadkörtefa

1

Abban az időben, amikor ez Szindbáddal történik: már nem szólalnak meg a kakasok este nyolc órakor a Tisza-parton, mert Szindbád a faluba vagy a városba megérkezett. A kakasszó híján tehát gazdasszonyok sem gondolkoznak el sem a piszkafa különös árnyékán, sem a fülemilék énekén, amely ének ezen a tájon akkor is felhangzik, ha szép és meleg a Vénasszonyok nyara... Szindbád nem keltett feltűnőséget megjelenésével a vidéki városban, bár régi szokása szerint minden udvarba, minden ablakba benézett, ha a kaput vagy az ablakot nyitva találta; régi természete szerint füttyszóval vagy halk dúdolgatással kísért a szobákból kihangzó női éneket vagy zongoraszót; tiszteletteljesen megemelte a kalapját azok előtt az ismeretlen nők előtt, akik az ablakdeszkára könyökölve rajta felejtették tekintetüket a városkába vetődött idegen férfin; szívfájdalmat jelezve, sóhajtozva nézett a girbe-görbe, kisvárosi utca kövezetén szép léptekkel járó kisasszonyok után, mert még messzire van az az idő, amikor a gonosz kövektől elferdülnek a gyenge talpak és a szarvasbokák; valamint megállott estefelé ama házak elé rakott vagy ásott padok környékén is, amely padokon a szomszédság fiatal hölgyei szoktak estefelé kuncogó történeteket mesélgetni, de Szindbád csak annyiban vehetett részt az ártatlan multságban, hogy néhány aranypénz az ő szürke fejére is lehullott a szeptemberi akácfáról... Úgy látszott, hogy a kalandok most már végleg elkerülik a szerelmi kalandort. Ugyanezért a Morgó-temetőbe vette útját egy szelíden melankolikus délután, hogy talán a sírhalmokban megtalálja azokat a nőket, akik valaha szerelmesek voltak belé a városkában. Szép káposztafejek és répák teremtek a temető elhagyott részében, ahol valamikor Szindbád hölgyeivel találkozásokat rendezett. De hajh, a bodzafák és a szomorúfüzek sűrűjébe hiába vetett kandi pillantásokat Szindbád, elhárítván a hervadó gallyakat, egyetlen hölgyet sem talált ott, aki látszólagosan egy sír felett merengene, miközben valakire várna.

- Úgy látszik, randevúikhoz jobb helyet fedeztek fel a helybeliek! - dörmögte Szindbád. - Tele van mindenféle újításokkal az ifjúság. Én már nem tudom a helyet, ahol a szerelmesek találkozni szoktak.

Emígy morfordírozva magában, mendegélt rozsdás rácsok, kidőlt-bedőlt sírkerítések, elmosódott nevű fejfák, még talpon álló márványok környékén: egyik-másik név ismerősen közeledett feléje, mintha üdvözölni akarná, de Szindbád lehunyta a szemét, elfordította a fejét, nem akart találkozni a szomorú ismerőssel.

- Minek keseríteném magamat? - mormogta, amikor éppen egy Hatfaludi Kamilla nevű halottnak fordított hátat, akiről némi emlékei voltak, amelyek bizonyára olyan nyomokat hagytak a lelkében, mint a vércsék körmei szoktak a kazlak tetején.

De nem ugrott meg a találkozás elől, amikor egy vadkörtefa alatt Dalondai Boriskával került szemközt. Igaz, hogy Boriska már a föld alatt volt, de sírját magas szárú virágok fedték, amilyen lába egykor a hölgynek volt. Arcképe - igaz, hogy fotográfiában - a márványoszlopba volt illesztve... Szindbád most is büszkeséget, elbizakodottságot és jobbagyi hódolatot érzett szívében a halott előkelő hölgy közelében, aki magas társadalmi állásából hozzája egykor leereszkedett, mintha fáklyásmenet, ünnepélyes katonabanda kíséretében vonult volna be Szindbád szívébe.

Nincs a világon felemelőbb érzélem, mint egy igen előkelő hölgy vonzalmát bírni... Szindbádnak most is kidagadt a melle, megroggyant az alázattól a térde, fátyolos lett a szeme, amint az arckép előtt állott, amelyhez hamarosan hozzáképzelte a vaníliabágyadt szőke hajzatot, az egykedvű, szenvedélytelen, szürkés-kék szemeket, amelyek csak kivételesen mondtak valamit, de akkor nagyon sokat beszéltek.

És amint Dalondai Boriska sírdombja felett állott, hogy az örökzöldekből, régi koszorúkból felépítse magában a hiúság, büszkeség, férfias önérzet gyönyörű légvárait, az ősz lehulló lombjai zizegésén át falevél-könnyed lépések hangzottak a temetőben, és Dalondai Boriska monumentális síremlékéhez megérkezett valaki, akit Szindbád nyomban az Utolsó Szerellemnek nevezett el magában.

Leánya vagy testvére volt a megboldogultnak?

Vadgalamszürke ruhája volt, amilyent a holt asszony is igen kedvelt. Amelyben néha olyan előkelő megjelenésű volt, mint egy régi hercegnő, aki csak azért nem vonul a kolostorba a világ unalmai elől, mert valahol egy messzi országban bolyong egy hírhedt kalandor, aki első csókját és szívét elrabolta... Ha visszatérne a lovag, esetleg jégszürkén, megrokkanna. - E ruházat szerint ifjabb, álmodozóbb nőtestvérnek kellett lennie a temetőlátogatónak, aki egykor estenden az ágy végén üldögélt, simogató hangon beszélt, együtt rajongott Dalondai Boriskával Szindbáért és az esetleges többi lovagokért (ha ugyan voltak ilyenek is!), és ugyanabból az okból elfelejtkezett férjhez menni.

De lehetett a lánya is a sírlátogató a megboldogultnak, mert éppen olyan előkelő, senkit észre nem vevő magatartással, féloldalra fordított fejjel, félíg lehunyt szemmel, zárt léptekkel jött, mint ahogy Dalondai Boriska járt-kelt egykor a világban.

Mert a lépések módjáról körülbelül megismerni a nőket; miután vannak olyan járású nők, akik még a legnagyobb magányban is úgy mennek, mintha ezer és ezer szem figyelné őket - ezek a nők a nagyvilágnak, az embereknek, a külsőségeknek élnek, szörnyethalálnak, ha az utcán elszakadna a harisnyakötőjük... De vannak nők, akik magukban járnak még akkor is, ha majáliston vannak, ha tisztelgő gavallérok kíséretük a déli korzón, ha epekedő lovagok követik őket, ütemes lépteiket ugyancsak az ütemekhez igazodó léptekkel: - ők a zárt járású nők, akik a maguk egyéni útjait járkálják be a földön, akármit mond a világ... Elmennek a legszűkebb sikátorokba is, nem félnek belépni a leggyanúsabb házakba, szívdobogás nélkül mennek végig kanyargós folyosókon, ha a Szerelem éppen ott várja őket. Ah, Boriska nem félt a Kamaraerdő vörös hangyáitól sem, ha Szindbád éppen a hangyabolynál várta őt szíve túláradozó érzelmeivel!

És a jövevénynek ugyanaz a zárt, egyéni járása volt, mint a megboldogultnak. Szindbád a szívére szorította a kezét csillapítólag, mintha hallgatást parancsolt volna ennek a régi duhajnak, aki valaha tomboló éjjeli zenélésekben, vad csörömpölésekben és áradozó éneklésekben fejezte ki érzelmeit, ha egy hölgy jelenléte meghihlette.

2

A jövevény egyáltalán nem mutatott meglepetést azon, hogy Szindbádot Dalondai Boriska sírja mellett találta.

Kesztyűs kis kezét - amelynek formája nem tudott sem a hajnali nagymosásokról, sem az esti tehénfejésekről - olyan természetesen nyújtotta Szindbád felé, mintha tegnap találkoztak volna.

- Tudtam, hogy ezen a helyen meglelem, mert az ön szíve alapján véve jó és nemes; a legderekből ember lehetne, ha lemondana néhány fertelmes szokásáról...

- Mely szokásokról? - kérde elámulva Szindbád.

- Például, ha tiszteletteljesebben bánná a nőkkel. Nem bánná úgy velük, mintha minden nő a szeretője volna...

Szindbád csendesen nevetett. Ezt a megjegyzést már hallotta valaha oly felejthetlenséggel, hogy íme, évek múltával is frissen csendülnek fel benne a szavak visszhangjai... Most már tudta a temetőlátogatóról, hogy az sem testvére, sem leánya a megboldogultnak, hanem a legjobb barátnője, aki egykor hol ellene, hogy mellette volt ama viszonylatnak, amely Dalondai Boriska és Szindbád között keletkezett. Csak még a neve nem jutott hirtelen eszébe az önfeláldozó jó barátnőnek. De ezt könnyű volt elintézni...

- Még mindig olyan gyönyörű monogramok vannak a zsebkendőjében, kedves nagyságos asszonyom?

A hölgy, aki a megboldogult előkelőségét örökölte, természetes mozdulattal nyúlt karján függő kis táskájához - amely táskát hímezéséről, finomságáról, nemes külsejéről lovagregényt lehetne írni -, a táskából leheletkönnyű, báránnyal hímözött zsebkendőcskét vont elő, és nyugodtan, félelem nélkül Szindbád kezébe adta, holott akkoriban még divat volt, hogy a férfiak elajándékozzák a nők zsebkendőit.

Szindbád a kendőre nézett. Liliomjárású betűkkel Bella név volt abba hímezve. Szindbád oly feszesen állt sarkain, mint egy táncos, aki tökéletesen biztos a francia négyes következő figuráiban is. Az ajkához szorította a zsebkendőt:

- Sohasem csókolhattam meg a kezét sem. Engedje meg, hogy legalább a kendőjét megcsókoljam, kedves Bella.

Bella nevetett, de csak oly csendes rezignációval, amint azt előkelősége és a temetői környezet megengedte.

- A kezemet akarja?... Nos, tessék!

Könnyed, de nem túl gyors mozdulattal levonta a galambszínű kesztyűt a baljáról. Valóban büszke lehetett erre a kézre a tulajdonosnője - régi királyok mentek ilyen kézzel a Szentföldre.

- Bella - mondta Szindbád, kezébe véve az ajándékba nyújtott kezét -, maga mindent tud szenvedéseimről, szívem sajgása miatt való kóborlásaimról, a felejtés útját kereső csavargásaimról... Tudja, hogy egykor halálra sebezve, lesántult szívvel, női cipő hegyes sarkától összetiport lélekkel jöttem ebbe a városba, hogy itt oltalmat, megnyugvást találjak ama drága nő közelében, aki immár sírjában pihen... Nos, a helyzet ma ugyanaz. Boldogtalanabb vagyok, mint valaha, mint jó barátnője, Boriska idejében.

Bella nem tudta, hogy nevéss-e, vagy részvétet mutasson e hévvel előadott szavakra, amelyekről nyilvánvaló volt, hogy Szindbád őket ifjúkorából idézi, amikor még alig terhelte hamis eskü a lelkiismeretét. Bella, előkelő hölgyhöz illően, csendes részvéttel ingatta a fejét:

- Nem tudok önnek hinni, Szindbád, mert kiderült legutóbbi látogatása óta, hogy csaknem minden valamirevaló nőnek ugyanezen szavakat mondta valaha e városban. Tudja, azóta sok ős múlt el, és őszi estéken a kötött kendő alatt, borzongva és félve, a nők gyónni szoktak egymásnak. Ön sokszor megcsalta nemes barátnőjét, holott ő igazán szerette kegyedet.

Szindbádot nem találta készületlenül a szemrehányás:

- Ó, asszonyom, csak nézzen a szívébe, és gondolja meg, hogy vajon mindig igazat mondanak-e a nők, amikor bizonyos életkorokban azzal dicsekednek, hogy ez vagy amaz akarta őket megszőktetni Bécsbe, Velencébe, Miskolcra, már ahová a nőket szőktetni szokás? Ugyebár, asszonyom, Miskolcra a legtöbb hölgy szívesen elszökött volna, ha erre pozitív ajánlatot tesznek neki.

Bella megzavarodott, vesztett előkelőségéből.

- Miért Miskolcra? - kérdezte bizonyos álmélkodással.

- Az egyetlen állomás, ahová éjfélkor érkezik a személyvonat. Deres bajuszú, ködszagú, helyeslő vén kocsisok várnak az állomás előtt a kis poggyással érkező szökevényekre... Az egymásba karoló szerelmesek, miután a csókok üdvét a személyvonaton nem kísérelhették meg a szomszéd fülkében hortyogó kereskedelmi utazó, valamint a folyosón mellre akasztott lámpájával csetlő-botló vasúti kalauz miatt - a miskolci kocsin először is hosszú, boldog csókot váltanak, mintha messzi távollét vagy huzamos viszálykodás után találtak volna egymásra... Ah, milyen megnyugtató az őszi köd a hosszú miskolci utcákon éjfélkor, amikor a ködön át cimborás megértéssel nézegetnek át a gázlámpák a szökevények felé... A „Korona” fogadóban még operamelódiákat játszik a zenekar az udvaron levő étteremben, bizonyosan a főispán vagy más előkelőségek tiszteletére... A fogadó lépcsőin piros bársonyszőnyeg édesdeden titkolja a szökevény hölgy zergelépteit a boldogság csúcsai felé... És, becsületszavamra mondom, még a folyosón is érzik, hogy aznap becsinált malacot főztek a fogadóban a nagy italú Krúdy úr tiszteletére.

- Becsinált malacot? - kérdezte némi megrökönyödéssel Bella, mintha nem tartaná elég nobilesnak ezt az ételt ahhoz a mérhetetlen áldozathoz, amelyet egy előkelő hölgy tesz, ha Miskolcra szökik a szerelmesével.

- Becsinált malacot, de csak a csontos részekből - ismételte Szindbád halálos komolysággal.

Bella megboldogult, legjobb barátnője sírjára függesztette váratlanul könnybe borult tekintetét.

- Engem a konyha nem nagyon érdekel, inkább a szép és jó könyveket szeretem - mondá olyan hangon, mintha darab időre elvesztett előkelősége most tartaná diadalmas bevonulását a városba, ahol tollbokréták bólongatnak a paripák fején...

Szindbád némileg megcsalódva érezte magát, mert régi időkben a nők körül meglehetősen eredményeket ért el a becsinált malac hangsúlyozásával. Nem szólt tehát darab ideig, amely idő alatt szemügyre vette azokat a csodálatos hajfodrozatokat, amelyeket a nők a képes levelezőlapokról, valamint a divatlapokról oly ügyesen sajátítottak el, hogy legalábbis romantikus érzelmű, csodálatos lelkületű, valódi és képzelt regényekkel bajlódó nőkre kell gondolni e frizurák láttára. Vajon a sütővason kívül mely drágalátos gondolatok is fodrozták e fürtöket, amelyek néha úgy tűnnek fel, mint kis kezek, amelyek a férfiakat kiemelik a mindennapiságból, a megunt közönyösségből; máskor kis kampóknak látszanak ezek a göndör hajszálok, amelyek az akasztófák sűrű sorrendjét jelképezik, amely akasztófákat senki nem kerülheti el, aki nők kezébe tette az életét... Szindbád elkényszeredve mosolygott:

- Talán a megboldogult is jobban járt volna, ha meghallgatja előterjesztésemet, miszerint szökjünk el Miskolcra...

Mielőtt e mondatot követő nagy sóhajtást befejezhette volna Szindbád, Bella hirtelen felvetette könnybe borult, fekete szemét - amelynek határozottan az volt a hivatása, hogy útjába álljon mindenféle férfiúi elhatározásnak - és dacosan így szólott:

- Igen, én tanácsoltam neki, hogy ne hallgasson a maga csábító szavaira, és maradjon meg békén otthonában, ha megszakadna is szíve.

A vadkörtefáról szálltostak a levelek. Próbálgattak ugyan szárnyra kelni azon a láthatatlan szellőn át, amely a régi temetőben olyanforma, mintha a holtak sóhajtásaitól eredne, de végül mégiscsak elérkeztek égi aranyköntösben a könnyes felejtéstől nedves földre. Szindbád olyan mozdulatot tett, mintha beretválni akarná a hölgyet.

- És mi lett Kisunyumival? - kérdezte hirtelen való nekilendüléssel, mintha csak most jutott volna eszébe az a kanászos bajszú, öblös, hajóteher mozgású férfiú, akit régebbi időkben lábatlankodni látott Bella körül.

A nő zavartan felelt:

- Itt fekszik ő is nem messzire. Ha kívánja, szívesen megmutatom a sírját. Legkedvesebb barátnőmet csakhamar követte hűségese barátom is...

Ezután meglehetősen közönyös léptekkel elindult a nő a temetői avaron, mintha csak egy öreg negyvennyolcas honvéd sírját akarná megmutatni, aki a hazáért elesett. Szindbád szívszorongó ámulattal tapasztalta, hogy mennyire hasonlítanak léptei Bellának ama nőéhez, aki még sírjából is olthatatlan szerelmet és tiszteletet ébresztett Szindbádban. Nyilván a jó barátnő nemcsak a Dalondai Boriska előkelőségét, de járását is örökölte.

Bella egy sírhalomra mutatott:

- Itt nyugszik Kisunyomi. Meghalt, mert szeretett.

Szindbád összevont szemöldökkel vizsgálta hölgyét. Vajon komolyan gondolja azt, amit mondott? A nő olyan egyszerűnek látszott, mint azok a nagyon előkelő régi hölgyek, akik megszokták, hogy gyermekkoruk óta vadászó sólymot tartsanak a kezükön.

Szindbád egyetlen pillantásra sem méltatta ellensége sírját, mert magában Kisunyomit is okozta azért, hogy egykori Dalondai Boriskát nem szöktethette meg Miskolcra.

- Gyerünk vissza a vadkörtefához - mondá némi epedéssel, mintha valami olyan helyre invitálná Bellát, ahová boldog, soha be nem vallott titkok vonzanák a szerelmeseket... Ott, ott, a vadkörtefa alatt voltak boldogok.

Figyelmes, alázatos, szinte megalázkodó hangon kezdett beszélni Bellához, mint egykor jó barátnőjéhez szólt:

- Tehát, nagyságos asszony, nem hiszi, hogy boldogtalan vagyok? Milyen kényelmes dolog is beülni a „nem hiszem” hintaszékébe! A dalnok kionthatja vérének az ablak alatt a havon, a dalnok felhurkolhatja magát a vadkörtefára, és nagyságodék csendesén hintáznak a széken, és mindvégig azt mondogatják: Nem hiszem, nem hiszem...

Bella most Szindbád kezére helyezte kesztyűtlen kezét, és oly hangon szólalt meg, mintha valamely fogadalmat tenne:

- Szindbád, maga nem hiszi, hogy barátnőmmel együtt mennyit szenvedtünk önért. De én voltam az erősebb. Addig tartottam vigasztaló szóval barátnőmet, amíg az felejtetni kezdett. Igaz, hogy nehezen ment, amíg lebeszélhettem a miskolci útról, de mondja meg igaz lelkére, mi értelme lett volna Miskolcra szökni?

- Nem sok - felelt Szindbád hirtelen manőverrel -, hiszen a csókok édessége, a karoknak az önfeláldozó ölelése, a szütyűknek az üdvös zenéje nincsen stációkhoz kötve. Csak olyan régi babonáság az, hogy Miskolcon durranósabb a csók, kiadósabb az ölelés, tartósabb a

törvénytelen szerelem. Igaza van, Bella, nem sok értelme van annak, hogy a hölgyeket Miskolcra szöktetik. Soha többé nem proponálom egyetlen úrnőnek sem, hogy üljön föl velem egy miskolci személyvonatra.

Bella nagy szemeket meresztett - mint köznyelven mondják - Szindbád váratlan szavaira. Régi időben éppen úgy szerette ő is e kalandos szójárású, nőzavaró, különös kalandort, mint akár Boriska barátnője. Nem is lehet azt, hogy jó barátnők ne ugyanazon férfiba legyenek szerelmesek.

A vadkörtefáról egy levél hullott le, éppen a Bella kesztyűtlen kezére, hűvösen, kedvesen, mint valami másvilági figyelmeztetés. De már későn volt, Bella ajkán kitódultak a szavak:

- Tehát már le akar mondani mindenről, ami az életben gyönyörű, drágalátos, amiért érdemes élni vagy meghalni?... Lemond a szerelemtől, Szindbád?

Szindbád olyan fanyarul felelt, mintha annak a fának a gyümölcse lett volna, amely alatt álldogáltak:

- Nem akarok Kisunyomi sorsára jutni.

- Ah, az egy részeges fráter volt - röppent el a szó Bella szájáról. - Kétszer ivott bort életében. Először a lábát törte, másodszor a nyakát szegte. Mondtam is, miért iszik bort az ilyen ember.

- Biztosan oka volt rá.

- Ah, Kisunyomi - röpködött tovább Bella. - Őreá valóban csak annyiban volt szükségünk, hogy eltitkolhassuk érzelmeinket, amelyekkel az ön irányában vagyunk. Elefánt volt, szegény feje. Mondja, sohasem vette észre, hogy Boriska lába helyett néha más láb is megtapogatta a térdét az asztal alatt?

- De igen. Gyanakodtam.

- Kisunyomiét - esküszöm - sohasem tapogatta meg se az én lábam, se a barátném lába. Most már bevallhatom, Szindbád, hogy maga volt a fűszer az életünkben, a pezsgő a poharunkban, a kíváncsi álom, mikor a párnára tettük szegény fejünket. A vadgesztenye nem koppan akkorát a kalapon, mint a maga megjelenése koppantott a szívünkön. De nem becsülte meg magát. Mindenféle fürdetlen nők után vetemedett, akiket szolgálóknak sem fogadtunk volna fel.

Szindbád kesernyésen nevetett:

- Hát azt hitték kegyedék, hogy el lehet felejteni ily drága hölgyeket bármely más nő oldalán? Azok a nők csak arra voltak jók, hogy kézzelfoghatólag példázzák a különbséget, amely maguk és a többi nők között van.

Bella lesütötte a szemét. Darab ideig csendesen gondolkodott, majd valamely olyan hangon szólalt meg, amely mintha nem is az övé lett volna, hanem a sírban fekvő barátnőjéé.

- Ilyen körülmények között megbocsátunk önnek, Szindbád, mert egyebet nem tehetünk. És, hogy lássa, hogy a megbocsátás valóban szívből jött, szegény megboldogult barátnőm helyett elutazom önrel Miskolcra, ha maga is úgy akarja.

- Ez volt szívem vágya - felelt a vadkörtefa nyelvén Szindbád.

(1924)

A dobogó szív simogatása

Szindbád akkoriban azon törte a fejét, hogyan dugaszolhatná ki mocskos pipáját, miután az utolsó női hajtű is elfogyott a háznál - amikor egy igen előkelő megjelenésű hölgy kopogott ajtaján:

- Már nem bánom, akármit is gondol felőlem, de felkeresem, hogy személyesen is megismerkedjek magával.

- Hercegnő! - felelt Szindbád, és csaknem térdre vetette magát a hölgy előtt, aki körülbelül olyan idegrendszerűnek és finomnak látszott, mintha abban a percben szállott volna le valamely nagy európai expresszvonatról, amely boldog napnyugati országokból indul el kelet felé. És a hölgy köpenyegének valóban olyan illata volt, mint a Havanna-szivarok füstjének, amelyet előkelő utasok szoktak a fogaik között szorongatni, amikor a határállomásokon átdöccen velük a vonat.

- Én a spanyolországi szigetekről jövök, hogy magával beszélhessek - szólt a hölgy.

Szindbád körülnézett bagolyvárában. A bútorzat itt valóban nem látszott alkalmasnak egy baleári úrnő fogadtatására, mert az sem volt egészen bizonyos, hogy melyik székek van kimenőben a lába. A szőnyeg pedig már akkor kopott el, amikor a nádorispán járkált rajta sarkantyús lépteivel... Mindössze annyiban volt kedvező ideje az előkelő hölgy látogatásának, hogy Szindbád szerencsére nemrég csukta be a faliszekrénybe azt a bolond, öreg kísértetet, amellyel éjjel és nappal társalogni szokott. (A kísértet ugyan hűmmögött néhányszor a szekrényben, de azt is rá lehetett fogni, hogy egy kutya nyugtalankodik odabent.)

Szindbád végre talált egy széket, amelyen sem egérfogó, sem ócska, szárnyas frakk nem foglalta el a helyet, a hölgyet leültette, és megkérdezte:

- Valamely álomfejtés ügyében méltóztatott a nagy utat megtenni?

A hölgy bánatosan nézett maga elé. Szindbád ezalatt szemügyre vette arcát, amelynek festéséhez a hölgy leginkább a napsugarat használta. Szinte kreolszínű volt ez az arc, amelyből a mindent kifejező szemek diósan világítottak. Az orra élénk, kíváncsi, mindentudó orr volt, amely valamivel kisebb volt, mint az okosság görög istenasszonyáé, de reményleni lehetett, hogy valamikor még nagyobb is lesz ez az orr. Amikor már mindent megismer a világon, ami érdekelné. Ugyancsak nagyobb formája volt a szájnak, mint azoknak a szájaknak, amelyeket mézeskalácsokra szoktak rajzolni. Ez nyilván azért van, mert az úrnő nem spórol a szóval, gyorsan kimondja azt, amit magában gondol. No, majd kisebb is lesz ez a száj, hogyha nem akad figyelmes hallgatósága minden szavának. - Szindbád megfigyeléseit éppen tovább akarta folytatni a fülön (amely olyan kerek volt, mint a bűgő csiga, amely azokat a másvilági hangokat is hallja, amelyeket a földi fülek általában nem hallanak), a hajon (amely olyan dús volt, hogy még az ajkak felé is jutott belőle mutatványképpen), a kézen (amelyet egyelőre szárnyas bőrkesztyű védelmezett tisztatlanságok - így a tekintetek elől is -), mikor úgy röppent fel a nő száján a sóhajtás, mint a halk fenyvesmadár:

- Azért jöttem a spanyol szigetekről, mert azt hallottam, hogy magának van egy házi kísérlete... Én pedig mindent láttam a világon, csak kísértetet nem.

Szindbád nem szeretett a maga kísértetéről beszélni, ezért inkább földrajzi tudományát vette elő:

- Mondja, nagyságos vagy felséges asszony: a spanyol szigetek melyikéről jött vala látogatásomra? A Mallorcáról vagy a Minorcáról?

- Én mind a két helyen laktam a szigeteknek ama részeiben, ahol egész nap ruha nélkül lehetett járni! Mert nem bírom elviselni testemen a ruhaneműt. Éget, zavar, boldogtalanná tesz. Legjobban szeretnék itt is ruha nélkül járni, de tudom, hogy ez lehetetlenség Európában.

- Holott, amint látom: ruhái a legutolsó európai divat szerint készültek - jegyezte meg Szindbád.

- Mit tehetek én arról? - kiáltott fel panaszosan a hölgy. - Utam Svájcra vitt keresztül, és Zürichben így varrnak a szabók.

- Mondjon még valamit magáról - szólt Szindbád rövid elgondolkodás után.

- Huszonnégy óra óta nem ettem egy falatot, mert szép akartam lenni, amikor magát felkeresem. Megfigyeltem ugyanis, hogy sokkal szebb vagyok, ha darab ideig semmiféle táplálékot nem veszek magamhoz. Ez az én legegyszerűbb szépségápolásom a mindennapi fürdőzésen kívül.

- És egyébként mit szokott enni?

- Nagyon szeretem a narancsot. Hét-nyolc darabot megeszem. Némi teasütemény mellé nehéz óbort szeretek hajtogatni mindaddig, amíg némi kis kábulat nem jelentkezik az agyamban.

- És az embereket szereti-e?

- Az Embert (nagy e-vel) szeretem, de sehol se találom. Azért többnyire egyedül vagyok, egyedül utazgatom, és helyemet nem találom. Nem mondhatnám, hogy szerencsétlennek érzem magamat. Nem mondhatnám, hogy boldog vagyok. Azt hiszem, hogy semmi sem érdekel más a világon, mint a testem tisztasága, valamint a napsugár a tengerparton.

Szindbád, mint ez rendes szokása volt: igen helyeslőleg, megértőleg bólongatott azoknak a nőknek, akik gyónás végett őt felkeresték. De most minden biztatás hiábavaló volt, a nő nem akart többet mondani. Magába merült, mintha valami kútba nézegetne, és másvilágias hangon szólott:

- Ha maga olyan mindentudó, mondja meg nekem, hogy mi történik az én gyermekemmel odaát a másvilágon?...

Szindbád sóhajtott: ez volt tehát a rejtélyes nő titka... Az idegen nő pedig így folytatta:

- Nyolcadik éve, hogy meghalt a leánykám, és nyolc év óta minden hónapban, újhholdkor meglátogat. Most már tizenhatodik évében van, és a haja alul ér a derekán, mert a holtak haja a sírban is növekedik. Eljön minden holdújuláskor, és leül az ágyam szélére: megcsókolgatja a kezemet, az arcomat, simogatja a derekamat, mert éppen az ő születése idején epebajt kaptam.

- És valamikor, amíg élt a kisleány: ő dörzsölgette a fájó testrészt az epegörcsök idején? - kérdezte Szindbád.

Az úrhölgy, amennyire előkelő magatartása megengedte, némi lelkendezéssel felelt:

- Igen, mikor már nem használtak a meleg cserepek, sem a különböző orvosságok, leánykám masszírozgatta fájó derekamat, mindaddig, amíg álom ereszkedett a szememre. És azóta is, amióta eltemettem őt ama svájci temetőben, ahol a világon a legbánatosabb fák állonganak, leánykám hűséges maradt hozzám betegségem idején. Eljött és meggyógyított, mikor már nem bírtam elviselni a szenvedéseket. Kilépett a szekrényből, az ablakfüggöny mellől, vagy elődugta fejét a paplan alól, amikor újhhold járt az égen, a szél szomorúan sóhajtozott odakint, és az úton járó kocsikerekek úgy lüktettek, mintha mind az én testemen mentek volna keresztül. És nagy fájdalmaimat többnyire nyomban elfelejtettem, amikor ő megérkezett a másvilágról... Igen gyakran kapott odaát új ruhát, amely többnyire megfelelt az én ízlésemnek is. A divatla-

pokban, kirakatokban, szabónőknél ugyanis mindig megnézegettem azokat a gyermekleányoknak való divatos ruhákat, amilyent én varratnék a leánykámnak - ha élne. És leánykám megérezte a másvilágon a gondolatomat, valóban olyan ruhában látogatott meg, amely az én ízlésemnek megfelel. Csak néha találtam egy fölösleges szalagot a ruháján vagy a hajában.

- Így múltak az évek - ismételte Szindbád.

- Leánykám évről évre növekedett... Úgy fejlődött, mint a narancs a fán. A lábai tartásán láttam, hogy végigjárta ugyanazt a tánciskolát, amelyben valaha én tanultam táncolni... Persze, csak egy vidéki kisvárosban, ahol azóta sem fordultam meg, de leánykám elment oda, ahol a francia négyest nyilván úgy tanítják most is a behavazott téli délutánokon, mint az én időmben, és a táncmestert csak akkor látják szívesen az úriházaknál, ha az lengyel nemesnek adja ki magát. - Az ujjacskáit vizsgálgatva észrevettem, hogy zongoraleckéket vesz - nyilván azon a nagy, komoly Beregszászi-zongorán, amelyen én tanultam skálázni egy elszegényedett, de jó családból való felvidéki kisasszony vezénylete mellett. Ó, hányszor csókolgattam meg ezeket a szegény, kis elgyötört ujjacskákat, mert emlékezetből tudom, hogy a kisasszony milyen szigorú tanítási elveknek hódol... Néha még tollpihét is vettem észre a hajában, mint az én hajamban is volt, amikor télen a nagy dunyhákat még megtetéztük atyám hatalmas utazóköpenyegével is. Talán ugyanaz a tollpihe volt ez, amely valamikor az én hajamban is megakadt.

- Egyszóval végigélte, asszonyom, a gyermekkorát álmaiban?

- Ha én azt tudnám, hogy mindez álom volt, akkor bizonyára nem ülnék itt, ebben az elátkozott kastélyban, hogy a maga bájos arcúlatát nézegessem. De ezek a dolgok már néha túllépték az álmok határvonalait... Mert nem mindig viselkedett irányomban egyformán az a jó kis szellem, aki megkedvesítette velem a mindenkori betegségeimet. Volt olyan idő, hogy kimondhatatlan szemrehányás és szomorúság ült az arcán, és tekintete majdnem kétségbeesetten tapadt rám mind az ideig, amíg az ablakaim világosodni kezdtek. Akkor szánt meg, mielőtt elment volna mellőlem, és kezének néhány varázslatos simogatásával eloszlatta görcseimet. Ez pedig akkor történt, amikor egy katonai attaséval utazgattam külföldi országokban. A kíséremnek fontos diplomáciai teendői voltak a különböző országokban, míg énnekem csak az volt a dolgom, hogy attasém udvarlását fogadjam. Nem, másvilági leánykám sehogy sem helyeselte ezen ismeretségemet, amelyet aztán rövidesen megszakítottam.

- Bizonyára igaza volt leányának, asszonyom.

- A leányom és köztem levő jó viszony - ez a másvilági barátság mindig felbomlott: valahányszor egy-egy férfi tolta elő a pomádés bajszát vagy beszagosított borotvált arcát. Nagyon haragudott a tenoristákra, a parkett-táncosokra, általában a színészekre. Ilyenkor még a széket is felborította az ágyam mellett, és dacosan, makacsul, elszántan ült messzire tőlem. Hiába nyújtottam ki feléje a karjaimat, nem jött a közelembe. Lehajtott fejjel hallgatta kedveskedő szavaimat. Száraz szemmel volt képes nézegetni szenvedéseimet. Amikor valamely olyan férfival kötöttem ismeretséget, aki a lámpások előtt keresi kenyerét. Hiába sírtam, hiába kértem bocsánatot tőle, hiába térdepeltem le előtte - másvilági leányom arca nem szelídült, szája meg nem nyílott, keze simogatásra nem hajolt... Így aztán beláttam, hogy a színészek nem nekem való társaság, és búcsút mondtam a festett világnak.

- Talán nagyságod is foglalkozott színészettel?

- Amennyiben színészetnek lehet nevezni azt, hogy engedtem egy céllövő artista ostromlásának, és a céltáblához én álltam ki esténként az orfeum színpadára (természetesen fekete, selyem álarcban). Az artista körülövdözte fejem, derekam, lábam körül, és nekem nem volt szívdobogásom, mert tudtam, hogy leánykám vigyáz reám.

- Tehát mégiscsak megbocsátott mindig leánya, és kibékült édesanyjával? - kérdezte Szindbád.

- Igen. Megbocsátotta ismeretségemet a lovas csendőrkapitánnyal, elfelejtette, hogy egy csempésznek voltam a pártfogója, és együtt szökdöstünk át a határon; fátyolt borított még arra is, hogy félbolond muzsikusok, jókedvű diákok dörömböltek az ablakom alatt, pedig ő éppen nálam tartózkodott, hogy kínjaimon enyhítsen... Igazán abbahagytam volna az én vándor-madár életemet, ha ő nem jön utánam idegen országokba is. Így félig-meddig ő is az okozója annak, hogy annyit bolyongtam a világban. Megjelent határszéli fogadók nehéz álmú kis szobáiban, ahol az első sötét éjszakát vártam, hogy átkelhessek a gránicon. Világhotelek szolgaszemélyzete között láthatatlanul érkezett, ha fájdalmamban hívtam. Hóživatarban jött utánam, a Kárpátok közé, a titokteljes vadászkastélyba. És karjaiba vett a bálteremben, amikor ott váratlanul rosszul lettem. De most elhagyott. Már hat hónapja nem jön felém... Istenem, mi történhetett vele a másvilágon?

- Valaminek történni kellett, asszonyom?

Az idegen nő sokáig nézett maga elé, és lassan eltakarta a két kezével az arcát, mintha valami láthatatlan leplet borítana magára, és a láthatatlanság alól felzokogott:

- Férfihez mentem, és anyának érzem magam.

Miután kimondta titkát: megkönnyebbedett. Most már nem is volt többé kíváncsi Szindbád ama fogva tartott kísértetére...

- És a simogatásokkal hogy vagyunk?

- Érzem őket - felelt a nagy lelki felindulás után nekividámodva az idegen nő. - De mintha nem is kézzel simogatnának, hanem egy dobogó szívecskével.

(1925)

Valamely szívhez szóló történet

- Amint a pulykapecsenye mellcsontjának a színe télidőben megmutatja a hideg időjárást, ugyanígy lehet olvasni a nők szájának, arcának, fejének alakjából is, anélkül hogy megnéznéd kalendáriumjaikat, amelyekbe legbizalmasabb feljegyzéseiket teszik... Óvakodj a vízcisikó fejű nőktől.

Így beszélt Szindbád egy reggel, miközben fagyos csirkepecsenyét falatozott - amelynek íze legszebb éveit juttatta eszébe, és mellé piros bort ivott, amely oly áttetsző volt a reggeli napsugárban, mint valamely kellemetes emlék egy nőről, aki sohasem csalt. Kihez beszélt Szindbád? Senki máshoz, mint törvénytelen fiához, akit bizonyos véletlen körülmények folytán feltalált, és most utazásaiban mindenfelé magával cipelt. Kacsafarkhajú, akácfa növésű, az élet bámulatában kerek szemű ifjú volt ez a törvénytelen fiú, akit Szindbád öregségére felszedett. „Már nem tudnám egyedül kimenteni a nőket az égő házból! Engedd, hogy a fiam is segítségemre legyen” - mondá Szindbád a fiatalember anyjának, aki nagy nélkülözések közepette nevelte fel gyermekét. „Félek, hogy rossz házakba cipeli el a fiamat, ahol majd a kiskakast nevezik el a fiamról, miután az öregkakast levágták” - felelt az egyetlen támasztékáért aggódó anya. „Énrólam is sok kakast neveztek el valaha az országban, mégse történt semmi bajom. Sokkal jobb, ha én ismertetem meg a madárijesztőkkel és vándorcigánylányokkal, falvak végén kapargáló tyúkokkal és leselkedő rókákkal, mintha ő egyedül indulna neki az életnek. Hagyj fel, Johanna, a sok hiábavaló női fecsegéssel, tudod, hogy ezt nem szeretem” - felelé Szindbád, és bár a jobb vállán még elbírt volna egy búzászsákot, rigó módjára ugró fiát magával vitte, hogy az segítségére legyen az égő házból a nők megmentésében.

*

Így érkeztek el P.-be, ahol a fogadósné, egy kalendáriomi képecske módjára fakuló nő: Szindbád régi ismerősei közé tartozott. „Arcán az Égi Jegyekből a Halak képe van felírva. Jól főz önagysága, mégpedig mindig libazsírral” - súgta Szindbád a fia fülébe. A fogadósné is végigmustrálta a fiatalembert.

- Nyilván olyan gazember lesz, mint maga! Már most is úgy kunkorodik a haja, mintha legalábbis valami nő pedergetné álmatlan éjszakáján - vélekedett a fogadósné.

Szindbád az utazásban elfáradva, ledőlt a fogadó pamlagjára, amelyen valaha annyit heverészett, míg sorsának jobbra fordulását várta.

- Menj a konyhába Vénusz után, és tudakozódj nála a holdjárásairól. Tudományos fiatalembernek fog tartani - adá ki utasítását fiának Szindbád; ő maga pedig csakhamar kilépett a hátsó ablakon, mert ott a csirkekaparásokon, kakassarkantyúk nyomain túl, a jégveremnél egy leányzót látott, aki nagyon hasonlított a kalendáriombeli Szűzhöz. „Legalább kikérdezem, hogy ki üt mostanában kilencet a kuglizóban!” - gondolta magában Szindbád, és úgy repült ki az ablakon, mint a vén vadlúd, amikor piros lábú társát a magasból megpillantja.

Vénusz serpenyőivel beszélgetett, zsírt sustorgatott, elgondolkozva tartott egy villát a kezében. Mérgesen felemelt meg visszacsapott egy fedelet a kis fazékra, amely olyan sokatmondólag pöfögött, mintha valami nagyon fontos közlendője volna:

- Tudom, tudom - felelt neki a fogadósné. - Tudom, hogy megjött a gazda.

Azután Szindbád fiához fordult, akit a konyha sarkában egy kőportól fehérülő székre ültetett le.

- Ez így tart reggel óta, mióta maguk megérkeztek. Megbolondultak a kutyáim; úgy szaladnak felém, mintha felborítani akarnának. A nagy kakasom, mely egyébként mindig körülöttem lábatlankodik, mint valamely féltékeny ember, most felrepült az istálló tetejére, és onnan kukorékol, mintha nem férne a bőrébe. A kerítésre ment sütkérezni az iromba kandúrom, pedig csak éjszaka szokott eljárni a háztól. Mondja, maga milyen égi jegy alatt született, hogy már az állatok is észreveszik megérkezését, akárcsak valamikor az apját?

- Október havában - felelt Szindbád fia.

- Persze, skorpióban, mint akár az apja, azért hasonlítanak úgy egymásra. Melyik asszonytól?

Szindbád fia kicsit zavartan mondá:

- Anyámat Johannának hívják.

A fogadóné megint csak kénytelen volt lecsillapítani az örömében táncoló kis fazekat:

- Ez a legrégebbi fazekam. Ez olyan régi, mint akár a poharam vagy a kávéscsészém. Még lány koromból való. Ez részt vett életem minden bújában, örömében. Nem engedett szomorkodni, mert szomorkodni csak az unatkozó emberek szoktak. - Hallottam arról a Johannáról. Ibolyaszínű szeme volt. Volt egy fécántollas kalapja, amelyet felülről fekete kendővel kötött be, amikor a téli vásárra ment. Van nekem is egy lányom, most a szövetheti boltban van bevásárlás végett... Az ilyesmit nem bízhatom a cselédre, mert a segéd azt ír be a könyvbe, amit akar. Annak is ibolyaszeme van. De ne merje ezt megmondani. Neki még nem szabad szóba állni a férfakkal.

Szindbád fia erre mit sem válaszolt, mert apjától már annyit megtanult, hogy nem kell a nők minden szavára feleletet adni. (És talán ez a pillanatnyi hallgatás volt okozója a későbbi eseményeknek...)

Most valami kiáltás hallatszott az udvarról, amelyhez segítettek a kutyák, tyúkok, kakasok. A tarka macska befutott a konyhára, mintha panaszt jött volna tenni.

- Mi az istennyila - kiáltott fel Vénusz. Kisietett az udvarra, ahonnan a zavarodottan nevetgélő Szindbáddal tért vissza.

- Hiszen már ismerhetné a természetemet! - hallatszott már kívülről Szindbád hangja. - Szeretek körülnézni a ház körül, ahol megszálok...

- Hogy tudjon tűzvész esetén merre menekülni - mondá a kis fazéknak Vénusz, és kanálával rákoppintott.

- Szeretek megismerkedni az új kis borjakkal, a piros szemű kis csikókkal, lecsalogatom a golyát a fészkeből, és barátságot kötök az eresz alatti fecskékkel. Látom, hogy már sok új-hagyma, retek, miegymás van a kertben, hogy a salátabokrokról ne beszéljek. Sok ribizkéje lesz az idén, Vénusz.

Ezeknek a bókoknak hallatára valamiképpen megnyihült a fogadóné, de a kis fazékkal azért közölte csendes elhatározását:

- Azt a sáros lábú nőszemélyt nyomban kilököm a házból, ahogy más akad helyébe.

Szindbád úgy tett, mintha nem is hallaná; így folytatta:

- Hol vannak azok a zeneszerzők, akik mindenféle bolond dolgokat kottára szednek, csak a zöldségeskert szimfóniáját nem tudják muzsikába önteni? Milyen dalt lehetne írni a sárga lepkekről, amely legelsőnek bátorkodik ki a világba, és olyan bizonytalanul repdes el a kert felett, mint első bálján a leányka! Mily muzsikát lehetne komponálni az emelkedő fagallyakról,

amelyek téli időben feketén és olyan mélyen leereszkednek, hogy megütik a kertész csodálkozó kalapját; míg tavasz felé mindig feljebb emelkednek, mintha a kipattanó rügyek, az első falevelek láthatatlan karocskáikkal az ég felé emelnék az elbúsult fagallyakat. Amint az első szerelem emeli fel az embert a földről...

- Te lator - mondá Vénusz a kis fazéknak. - Mit érdemel az az ember, aki mézeskalács szívekről való verseket mond a szolgálnak?

- És a tavasz füveiről milyen dalt lehetne írni! Bolondok a férfiak, amikor a tavasz első fűszálacskái helyett mindenféle női hajszákat hordanak szívük fölött.

- Mutassa a bugyellárisát! - kiáltott fel hirtelen Vénusz, és lecsapta a főzőkanalat.

Szindbád hamiskodva csippentett a fia felé, mire Vénusz hirtelen jövő féltékenységgel karon fogta, és a szoba felé tuszkolta.

- Ne aggódj miattam, fiam - mondá Szindbád a küszöbön megállva. - Mostohád a levéltár-cámban már nem talál női hajból való koszorúcskát. Ajánlom, dob a tűzre, ha ilyesmi volna nálad. Gyerünk, őrmester, és végezzünk a motozással.

*

A konyha tűzhelyén éppen az a nedves akácfa tuskó kezdett pattogni, amelyet Szindbád fia már előbb megfigyelt, hogy az késő téli vágás, tehát nem lesz kellő mulattatására a különböző fazekaknak és ibrikéknek. Egy nagy fazék máris csak párologott, mint heves indulat után az ember. - Odabent a szobában, ahol a birsalma és befőtt szaga volt, mint a fogadósnék leg-belsőbb szobájában szokott lenni: a falról mindenféle olyan régi fotográfiák tekingettek alá, mintha a lakó valamely tönkrement vidéki fényképész egész raktárát megvásárolta volna; a szekrények csukva voltak, de véletlenül nem azért, hogy átutazó kupeczek holttetemeit őrizges-sék, mint a legtöbb vidéki fogadóban, hanem csak azért, mert a fogadósnének kulcskarikája volt, amelyen különböző neve volt minden egyes kulcsnak.

- Miért rontja a fiát, maga hétországra való gazember? - kezdte fojtott hangon Vénusz.

- Azt akarom, hogy tanulja meg az életet - felelt ásítva Szindbád. - Én a szemléltető oktatás-nak vagyok a híve, mert tudom, hogy fiatalembernek hiába beszél az ember, nem hiszi el úgysem.

- Mit akar neki megmutatni?

- A világot, a nőket... Magukat. Akiktől én valaha olyan nehéz leckéket kaptam, hogy csak-nem ráment a fél lábam.

Vénusz elég bátor nő volt, hisz falusi fogadósné létére nem félt a betyároktól sem, ezért Szindbád szavaitól sem ijedt meg:

- Maga taníthatja azt a fiút, amire akarja, mégis azt teszi, ami majd jólesik neki. Egy atyának példát kell adni.

Szindbád felsóhajtott:

- Hisz éppen azt akarom tenni.

- A szolgálóval, a hajszákkal, a beszédeivel?...

- Nem - felelt egyszerűen Szindbád. - Azért hoztam magammal, hogy átessen az első szerelmi csalódáson. Bizonyos, beleszeret majd a maga leányába, hiába keresztelte a szegény gyermeket az Orsolya névre. Akkor azután megmondom neki, hogy Orsolyát nem szabad szeretnie, mert az ő testvére.

Vénusz oly elszántan nézett, mint egy késpenge:

- És ha a leányom is beleszeretne?

- Annál jobb. Orsolya is megismeri a csalódást.

*

De hát amíg az „öregek” beszélgetnek a fiatalok sorsáról: ezalatt a sors elintézte a maga dolgait, anélkül hogy akár a bölcs Szindbád, akár a mindentudó fogadósne tanácsaira hallgatna.

A faluból megérkezett Orsolya... Lisztesen (mert azt is vásárolt), mintegy molnárlány, és kopogósan, pirosan, tavaszosan, mint egy fogadósne lányához dukál, akinek anyját valaha a betyárok is felkeresték. Nem lépett rövidebbet, mint amilyen hosszú a szarkaláb szára meg-nől, mégis olyanformán járt, mintha mindig táncolt volna. Virágozni látszott a haja, mint tavaszkor a Tisza. Az orrcimpája mozgékony volt, mint valami remegő kancacsikóé, amely még nem ismerkedett meg lovasával. A száján még a hívő mosoly, mellyel a falusi fonók, tollfosztókák mesemondásait hallgatta. A szemét talán az imént találta egy orgonafa alatt, ahol az első ibolya helyezkedett el trónusára. - Szindbád fia, atyja tanításaira gondolva, mégis más-féle jegyet keresett ezen a leányarcon. Az Ikrek ölelkező képét látta ezen az arcon: csak hogy az egyik ikertestvérnek (a bal felőlinek) szomorú mesemondás volt az arcában, mintha egész életében mindig csak a ház előtti nagy nyárfá panaszkodását hallgatta volna; - míg a másik ikertestvér (a jobb felőli) olyan betyáros tüzrel kancsalított, mint egy mindenkinek nótázó csárdáslány, akit nőisége miatt úgyis mindenünnen szabadon bocsátanak, ahol komisszáriusok és egyéb legények törölgetik a nadrágszárukhoz a kezüket. Ez a jobb felőli arc volt az anyja, a Vénusz asszony arca... míg a bal felőli, a szomorkás, talán éppen Szindbádé.

- Maga mit árul? - kérdezte Orsolya, Szindbád fiát a kancsalító szemével tetőtől talpig végig-mustrálva.

- Lányoknak való pirosítót - felelt Szindbád fia, és elkapva a leányt, egy-egy csókot nyomott annak mindegyik arcára.

Orsolya birokra ment támadójával, ami nem járt minden székfelfordulás, topogás, dulakodás nélkül. Legurult a kis fazék a tűzhelyről, és mint egy hasznavehetetlen rokon, elbujdosott egy sarokba. A gyúródeszka és a gyúrófa ingadozni kezdett a falon. Egy földre hullott pohár vész-kiáltást hallatott, amire Vénusz félrekapott konttyal a konyhába lépett. Az ajtót még olyan heveskedve vágta ki, mintha duhajkodó vendégek közé lépne be, rendcsinálás okából. Talán már a száján is volt az ilyenkor szokásos káromkodás... De amint a két kipirult fiatalemlőt meglátta egymás mellett, amint lángolva tekintettek egymás arcába, így kezdett beszélni:

- Ejnye, nézze, fiatalúr, el is felejtettem kérdezni, hogy mi a kedvenc étele. Mit szokott otthon az anyjától kapni?

Szindbád fia mondott valamit... Vénusz elfordult, hogy ne lássák könnybe borult szemét. Csak darab idő múlva tudta rendbe hozni a hangját, hogy az szigorú legyen, mint a tormareszelő:

- Orsolya, takarodj ágyat húzni a vendégeknek!

- Én majd segítek - ajánlkozott Szindbád fia, olyan elszántsággal, mint azt bizonyos körülmények között atyjától tapasztalta.

A fiatalságra tehát a fogadósne vigyázott, hogy egymásban kárt ne tegyen: egy kis szerelem, az nem árt, hisz úgyis megtudják majd egyszer, hogy testvérek. Egy-két csókot, ölelést testvérek között nem lehet eltiltani. Meg aztán Vénusz szíve se volt más, mint a női szív: jólesett

látnia, hogy annak a férfinak (akit valaha legjobban szeretett az életben) a fia: milyen mézeskalácsarccal fordulgat az ő lánya felé... Nem is bánta már, ha úgy megszeretik egymást, hogy sohase válnak el az életben... mindegy az, hogy testvérek, csak szeressék egymást. - A nők az ilyen dolgokban engedékenyek.

Ellenben az öreg Szindbádnak szolgálati ideje letelt úgy a fogadósne, mint a szolgálója körül. Vándor cigánylány nem akadt ezen a tájon. Nyugtalankodni kezdett, mehetnékje támadt, pedig Vénusz, a megenyhült, már akkor sem tett szemrehányást neki, amikor a padlásra éppen akkor ment fel körülnézni, amikor a piros lábú szolgáló is ott időzött. A fogadósne elbágyadt a fiatalok szerelmétől...

- Mehetnénk már - mondta Szindbád egy ebédnél, amikor kevés paprikát talált a pörköltben. - Kifelé áll a szekerünk rúdja.

Vénusz sírva fakadt, pedig ez nem volt szokása:

- Maga mindenkit boldogtalanná tett eddig a világon. Most a szegény fián folytatja. Azt akarja, hogy ő is kísértetté váljon ebben a házban, mint egykor maga volt itt kísértet. Hát nem látja, hogyan szereti egymást a két gyerek?

Szindbád legyintett:

- Még sokat fognak szeretni. Senki se halt meg szerelemből. A mi életünk, férfiaké, végre akkor a legnyugodtabb, amikor kísértetekké váltunk.

A fogadósne olyan elképedve nézett Szindbádra, mint az árván maradt rózsakaró. Eltorzult az arca a dühtől.

- Hát nincs magában egy csöpp érzés sem a gyermekei iránt?

- Nincs - felelt egykedvűen Szindbád.

- Akkor légy átkozott! - tört ki a fogadósneből mind az a sok keserűség, amelyet évtizedek alatt magába fojtott. - Tudd meg, te cudar, hogy a szolgáló holdfeljövételkor felköti magát a kamrában.

Szindbád a tenyerébe nézett:

- Nem hiszem. Több nő már nem hal meg értem.

*

...Fiát maga mellé ültette a szekérbe, és egész úton úgy rázogatta a lábát, mint az őszi szél nem hagyja békében a faleveleket.

- Miért nem udvaroltál néha egy kicsit a vénasszonynak is? - kérdezte fiát, mikor már messzire voltak a fogadótól.

(1925)

A szakácskönyv és a játékosbolt

- Az ember jobban szereti otthonát, bármilyen szerény is, ha azt darab időre elhagyta - kezdte idősb Szindbád. - És ugyanúgy vagyunk nagy otthonunkkal: a hazával is. Menjünk egy darab időre külföldre, hogy ráésszéljünk arra, hogy mégiscsak a legjobb itthon lógnak a lábunkat, sehol sem árulnak olyan bajuszpedrőt, mint a Roykó patikában, Tiszafüreden.

Az ifjabb Szindbád eleinte nem értette, hogy miért ragaszkodik atyja a bajuszpedrőhöz, amelyet nem is használt, de engedelmeskedett atyja parancsának, amely szerint pakoljon be az első számú utazóládába, amelyet valaha egy tönkrement miskolci csizmadiától vett, amelyre a magyar címer volt kivésve és kifaragva. „Legalább hivatalos embernek gondolnak, amikor átkelünk a gránicon” - mondá az idősb utazó a címet simogatva.

Szindbád saját vallomása szerint harminc esztendő előtt vásárolta a ládát, mikor először kezdett utazni, ám a ládának még most is csizmaszaga volt azoktól a lábtűktől, amelyeket a miskolci csiszlik a vásáron nem tudott eladni.

- Mindegy: magyar szag - mondá Szindbád. - Már láttam olyan embert is, aki szülőföldjéről való mindenféle füveket hordozott magával utazásaiban, hogy azokat szagolgassa, midőn esténként elborongott a gondolata.

- Talán vinnénk egy kis fokhagymás kolbászt is az útra! - indítványozta Szindbád fia, miután evés dolgában eléggé praktikus volt.

- Igaz, hogy magyar ember otthon sült kenyér és elemózsia nélkül nem szokott útnak ereszkedni; de már csak bízzuk magunkat a sorsra.

És éppen ezen a helyen tévesztette el Szindbád a dolgot.

Valahol a lengyel határszélen volt az a fürdőhely, ahol Szindbád azt a nőt akarta megtalálni, akivel egy negyed század előtt polkát táncolt... Festett arcú nők voltak most is bőségesen a fürdőn, akik vékony selyemszoknyáikat a szél pártfogására bízták, de Szindbád nőjére már nem emlékezett más, mint a fürdőzenekar karmestere, az is csak akkor, midőn a második söröscsizmát állíttatta Szindbád a karmester széke alá.

- Verembe estünk - mondogatta az utazó a promenádon, ahol idegen nyelven beszélgettek körülötte öregasszonyok. „Talán még mindig Bem apót emlegetik” - gondolta magában Szindbád. És hogy némileg megsegítse magát letargiájában, elhatározta, hogy új kalapot vásárol, mert az új kalap rendszerint változást idéz elő a férfiak életében is. Újonnan be lehet gyűrni a kalapot, nem a régi egykedvűséggel állja a kalap karimája az esőt, sőt új tollat is lehet mellé tűzni.

*

Fenyőfaszagú bazár volt a fürdőhelyen. A női házakra emlékeztető, nagyon szagos szappanok alig tudtak érvényre jutni a gyanta szaga mellett. A gyermekbabák tágra nyitották a szemüket skatulyáikban, és egy szőrevesztett hintaló ringatózni kezdett, mintha erre volna betanítva, ha vevő jön a bazárba. Tizenkilencedik századbeli bazár volt, a portékákat bizonyára már látta Szindbád nagyapja is, ha erre járt.

Szindbád mindjárt kiszemelt magának egy kalapot, amelyhez darab ideig nem mert nyúlni. Zöld, zergeszakállas, hatalmas vadászkalap volt, amelyet feltétlenül észre kell venni minden nőnek, akár lesüti a szemét a férfiak előtt, akár nem. Ferenc József fotográfáltatta le magát

ilyen kalapban, amikor tiroli vadásznak öltözött. Mikor Szindbád megpróbálta a kalapot, érezte, hogy még csak újsággal se kell kitömnöni annak bélését. Nagyon jól érezte magát a kalapban.

- Miskájerkalap - mondá most Szindbád fia. Ilyen kalapban szoktak faluról falura járni azok az emberek, akiket a kutyák veszettül ugatnak, mert megérik kezükön az állatvért. A nemüktől fosztják meg a szegény állatokat.

- Csak hagyjad - felelt idősb Szindbád a kalapot begyűrve. - Talán még rám gondol valamely asszonyság, aki kikapós férjét akarja féltékennyé tenni.

A bazárban egy fekete kötényes, barna, életkomoly arculatú nő volt az elárusító, aki most magyar nyelven megszólalt:

- Magam is azt hiszem, hogy kissé feltűnő kalap volna ez a tekintetes úr számára.

Szindbád nyomban letette fejről a kalapot, és kijelentette, hogy ebbe a bazárba többé nem teszi be a lábát.

*

De másnap már újra ott volt, mert mérhetetlenül unatkozott. Kivallatta az igen komoly nőt származása felől; kitűnt, hogy az Debrecenben született, Violának hívják, egyébként nagyon szeretné foglalkozását, de a hölgyvilág errefelé még szappant sem vásárol. Az arcfesték pótol mindent. Szindbád, hogy fölvidítsa a hölgyet: vásárolt egy inges babát, amelyről kijelentette, hogy emlékül mindig a zsebében fogja viselni.

Harmadnap Szindbád már panaszkodott is Violának. Elpanaszolta, hogy az itteni nők leheletének kámforszaga van, egész éjszaka nem tudott aludni a kámfortól, mert egy nővel szóba elegyedett. Egész éjjel koporsóba képzelte magát...

- Igen - mondá a komoly Viola -, mert a helybeli gyógyszerész a festéken kívül valamely saját találmányú cukorkát is árul, amelynek szopogatása elveszi a száj és a gyomor rossz szagát. Az itteni nők már csak ezért sem szoktak csókolózni.

- No, akkor szedem a sátorfámat - felelt Szindbád.

Viola nem mosolygott, nem mérgeskedett Szindbád szavain, portékáira nézett, és most már nagy fahuszárt ajánlott Szindbádnak megvételre, amely igen illeni fog az ilyen csókos férfi birtokába.

Szindbád megvette a huszárt.

Ezentúl délelőtti, amikor úgsincs vevő, jóformán a játékosboltban töltötte. Megszokta azt még Magyarországon, ahol huzamosabb időig ácsorgott trafikosnék pultjai előtt, kalaposnak boltjaiban helyet foglalt, mintha ott randevúja volna egy hölgygel, virágkereskedésekben nézegette, hogyan kötik a menyasszonyi csokrokat. Sőt volt olyan időpont az életében, mikor női hímezéseket és más haszontalanságokat is segített eladni, ha a tulajdonosnő erre megkérte.

Viola komolyságán azonban ez mit sem változtatott. Végzetesen komoly volt ez a nő hahotázó, bukfencező, tótágast álló játékszerei között. A kis négykerekű csacsikat olyan határozottsággal állította a maguk helyére, mintha azok felnőtt lények lettek volna. És a játékszerek láthatólag bántódtak a szigorú nő felügyelete alatt, mint akárcsak megkötött ebcskék, amelyek nem mehetnek el játszadozni a gyermekekkel.

Szindbád már mindenfélét bevásárolt, amire szüksége lehet egy utazónak. Vett havasi gyopárt, amelyet majd Pesten tűz fel, és vett kis kézitükröt, fésűt, fogkefét, cipőgombolót. A nő még egykedvűbb volt, mint valaha, holott Szindbád bizonyos vonatkozásokat fedezett föl a testtartása, kontya, tekintete között ama régi nővel, akivel itt hajdan polkát táncolt... „Mikor a táncterem még a fürdőhely másik oldalán volt.” - Arra itt már nem emlékszik senki - felelt az elárusítóné.

*

Egy nap aztán lelkendezve jött Szindbád a bazárba, és meglehetősen hevülékenységgel közölte Violával, hogy a promenád déli sarkában fölfedezett egy nagy fát, amely már „az ő idejében” is itt volt.

„Magyarok fája”-nak nevezték e platánt, mert a magyarok gyülekeztek alatta, hogy naponta halálosan összevesszenek.

- Ismerem azt a nagy fát! - felelt Viola. - Magányosan áll, ugyanezért az idevalósiak nem szeretnek alatta leülni, mert magányos fába könnyebben bevág a mennykő.

- No, hát mi majd ezentúl minden este ott fogunk ülni, föltámasztjuk a „Magyarok fája”-t. A fiam elég mulatságos fickó. Eljöhethetne a társaságunkba.

Viola mit sem felelt, de estére, midőn boltját bezárta, útja véletlenül a „Magyarok fája” mellett vitt el, és letelepedett Szindbádhoz és fiához. Minden zavarodottság nélkül hallgatta a két férfi udvarlásait, magáról lehetőleg keveset beszélt, nem panaszkodott, és nem dicsekedett, csak egyszer jegyezte meg, hogy már öt esztendeje nem beszélt annyit magyarul, mint ma este.

- Szívem - mondá idősb Szindbád nekimelegedve -, csak legyen minél többet a mi társaságunkban, hogy el ne felejtse teljesen a gyönyörű magyar nyelvet. Azt a világot se tegye. Én azok közé a férfiak közé tartozom, akik nyáron szürke napernyőt hordanak, hiába mondják, hogy ez már nem divat. Szóval én régi ember vagyok, szeretem hazámat és fajtámat.

Viola kicsinyt elgondolkozott:

- Milyen messzire van Magyarország! - mondá, de sóhajtását visszafojtotta.

- Itt van a zsebemben - felelt hirtelen az idősebb Szindbád. - Miután az itteni kosztot nem tudom enni, egy magyar szakácskönyvet hordok magamnál, amelynek olvasgatásánál minden nap jóllakom. Igaz, hogy csak Rézi néni írta a szakácskönyvet, nem pedig valamely nevezetesség, de én igen kedvemre valóan ebédelek meg vacsorázom ebből a könyvből. Ma estére elolvasom azt a fejezetet, amelyben a paszulylevesek különböző elkészítéseiről van szó. Mert nagy különbség van a zöldbab és a tavalyi paszuly elkészítésében. Mikor olvasok: mindig hallok a hazai szelet, amely a padláson bogarászik, ahová a paszuly száradás végett van kiöntve. Egy ilyen szakácskönyv a legjobb barát külföldön.

Viola most mintha elmosolyodott volna.

- Tehát nem állják az idevaló kosztot?

- A pisztrángot még csak megeszem... De hát mi az a pisztráng a mi kecsegenkhez mérten! Valóban sorsüldözöttnek hiszi magát az ember, ha elgondolja, hogy milyen másképpen muzsikálnak otthon a cigányok, milyen szenvedélyesen, vért forralóan szólnak a hegedűk - milyen Duna-mélyisége van a női szemeknek, és milyen illata van a konyhának, ha az embernek éppen arra van dolga - mondá elkeseredve Szindbád. - Nem látok semerre egy asszonyt, aki hosszú szárú lábbelieket meg tarka alsószoknyákat teregetne a kötélre... Idegen nyelven ugatnak a kutyák. Erre tán még a felhők sem jönnek Magyarország felől.

Viola fölállott, mert az előadást arra használta föl Szindbád, hogy a hölgy kezeivel ismeretséget kezdjen.

- Holnap várjanak itt rám. Elviszem magukat magamhoz, ha éppen vacsorázni akarnak.

*

Viola, mint afféle magányos, elhagyott nő, a fürdőhelyen túl lakott egy kis házikóban...

- Ez is hozzátartozik a meséhez - mondá Szindbád, amikor a szemöldökfában megütötte a homlokát.

Csak egy kis marhapörkölt került az asztalra, de amúgy magyarosan elkészítve, zöldpaprikával, paradicsommal. Viola egyszerű, csöndes kis otthonában most már bőbeszédűbb volt:

- Ne csodálkozzanak azon, hogy így élek. Öt vagy hat esztendő előtt - mert az évfordulókat szeretem elfelejteni - bizonyos szerelmi csalódás ért hazámban, a férfi, akit szerettem, méltatlannak bizonyult szerelmemre. Igen jó családból származtam, és a szégyenérzet világgá hajtott. Ne kérdezzék: hogy és miként: erre a lengyel fürdőhelyre kerültem, ahol a bazárt berendeztem. Találhattam volna jövedelmezőbb foglalkozást is, de nem áldoztam föl függetlenségemet, szabadságomat. Most már tudnak mindent, ami reám vonatkozik.

Viola igyekezett egyszerűen és mindenféle színészkedés nélkül elmondani azokat a szavakat, amelyek láthatólag a szívéből jöttek, de éppen ez a körülmény volt az, amely savát-borsát megadta a marhapörköltnek, amelyet a két Szindbád meglehetősen jó étvágygal elfogyasztott.

- Ha megengedi - mondta most Szindbád -, én szeretem bicskahegygel kipiszkálni a fogamat.

- Az apám is úgy szokta.

- Ha megengedi, én szeretem a mellényemet kinyitni evés után.

- Mind így teszik nálunk a férfiak.

- És szeretek bort inni... - tette hozzá félénken Szindbád.

- Van borom - mondá most a bazárosnő, és egy palack magyar bort helyezett az asztalra.

Darab ideig csönd volt a társaságban. A magyar hegyek nedve szótlanságot okozott. Mindenféle hazai képek tünedeztek föl. Mintha valahol egy búskomoly magyar dalt énekelnének...

- Mondok én magának, Viola, valamit, kettő lesz belőle. Nekünk úgy sincs semmi dolgunk ezen a fürdőhelyen, egész nap unatkozunk meg éhezünk. Már csaknem egymást esszük meg a dologtalanságtól... Mi átvesszük a maga bazárját, mi árulunk benne, maga pedig ebédrel és vacsorával vár bennünket. Ez lesz a dolga. Két segédje is lesz a boltban egyszerre. A jövedelem természetesen a magáé - mondá Szindbád elmenőben.

- És meddig tart a szerződés? - kérdezte Viola, kezét nyújtva.

- Két hétig, három hétig, amíg itt vagyunk.

*

Ilyenformán történt, hogy az idősb Szindbád és fia darab ideig boltossegédek voltak egy lengyel fürdőhelyen. Igen jól érezték magukat, a vevők is meggyarapodtak, amikor két jól öltözött úriember árulta a boltban a különböző portékákat. Az öregebb Szindbád az ölébe ültette a fürdőhely összes gyermekeit, míg az ifjabb elszántan udvarolt a legkülönbözőbb korabeli hölgyeknek. A kis bolt láthatólag nekilendült.

- Mit ne tenne meg az ember külföldön egy magyar nő kedvéért - vélekedett Szindbád, amint reggelenként leporolta a játékszereket. - Csak még a trafikot kellene bevezetnünk, hogy kényelmesen élhessünk. Vittel haza már a piacról ebédrevalót? - kérdezte most fiát, mire az a kosárral karján vásárolni sietett.

- Egyetlen nő, aki önzetlenül szeretett - mondá Szindbád, amint ősz felé búcsút mondott a kis fürdőhelynek.

(1925)

A vendéglátás

Élt egy özvegyasszony M.-ben, akihez Szindbád bizonyos régebbi ismeretség fűzte, úgy-hogy mikor a végzet kiszámíthatatlanságából az asszony özvegy lett, Szindbád megjelent a városkában, hogy a megboldogult hátrahagyott ruháit felpróbálja. Talált is egy sárga felöltőt, amely kedvére látszott lenni.

- Ebben járt a megboldogult a vásárokra, és mindig sok bankót hozott haza a zsebében - mondta az özvegy, hogy kedvet csináljon Szindbádnak a kabáthoz.

Szindbád a kabátban előről-hátulról nézegette magát, kipróbálta a szarvasagancsból való gombokat, a zsebekbe mélyesztette kezét, pár lépést tett a tükör előtt.

- Mintha csak a szegény uramat látnám! - kiáltott fel Ibolyka. - Hátha még a bajuszát is kipederné, mint ő szokta.

Ibolyka a sárga felöltőben a javában álló szüretre is meginvitálta Szindbádot.

- Helyes. Úgyis bánatot szüreteltem pár esztendőn át, nem árt egy kis édes must a sok fanyarság után - sóhajtott fel Szindbád.

A kocsikerekei úgy pörögtek a szőlőshegy lábánál, mintha azokat a rakétákat utánoznák, amelyek majd estére kavarognak a magosban. A zöld kapu a szüret tiszteletére újonnan volt festve, hogy a vendég örömmel nyisson be. Kerek kő mélyedésében, barackfa tuskói alatt a venyige keserű füstje, életvidámító lángja repkedett, mintha ezzel örökre el volna felejtve minden bánat, amely a földön volt idáig. A szőlőszedő lányok kövéren guggoltak a levéllombok alatt, mintha azokat a nőket példáznák, akiktől ezentúl csak jót és kellemeset várhatunk.

Ibolyka, bár romantikus nő volt, nyomban észrevette Szindbád érdeklődését a szedőlányok iránt.

- Tolvajok ezek mind, lelkem. Kicsipegetnék a legszebb szemeket a fürtből, ha ki nem fognék rajtuk. Reggelenként egy félóra hosszáig szabad nekik szőlőt enni. Addig úgy telerakják magukat, hogy elmegy az étvágyuk.

Szindbád búcsúpillantásokat vetett a szőlőillatú menyecskék felé, vége van annak, hogy velük együtt szedhesse a fürtöket. Egy karót vett tehát a kezébe, és a tüzet piszkálta, mintha ez volna a legfőbb gondja a világon. De egyszerre feleszmélt, mert lacipecsenye finom illata szálldosott feléje a szomszédos szőlőből. Csakhamar fel is fedezte azt a formás asszonyságot, aki a szomszédban a pecsenyét forgatta, és közben úgy hajolt a tűz felé, mintha szerelmes volna belé.

Ibolyka figyelemmel kísérvén Szindbád kalandozó pillantását, így szólott a lovaghoz:

- Az idén nagyon döglik a disznó, azért sütnék mindenütt lacipecsenyét a szőlőkben. Mi majd roston csírkét sütünk.

Szindbád nem vetett többé epedő pillantásokat a pecsenyés asszonyság felé, mert most új látnivaló kötötte le a figyelmét. F fiatal kisasszonyok hemperegtek, bukfenceztek, pajkoskodtak egy közeli szénaboglyában. Mielőtt Ibolyka bármilyen megjegyzést tehetett volna, Szindbád talpra állott, és a kisasszonyok közé keveredett. Már javában hányta a bukfencet a boglyában, miközben valami alattomos módszerrel jól megkacagtatta, megvisongatta a hancúrozó leányokat, amikor Ibolyka a helyszínére érkezett, és méltóságteljesen körülnézett:

- Valóban nem hittem volna, Szindbád, hogy arra tanítja húgaimat, hogyan rongálják ruháikat, elveszítgessék hajfésűiket, elszagassák kötényeiket. Azt hittem, hogy már benőtt a feje lágya vénember létére.

- A bácsi meghúzta a hajamat - jelentkezett egy kisasszony, aki kedvében szokott járni Ibolykának.

Szindbád védekezően mormogta:

- Szüret van, vagy mi a szösz.

De szégyenkezve lecsúszott a szénaboglyáról, és elkullogott abba az irányba, amelyet Ibolyka felemelt keze jelölt ki neki. Az irány pedig a prэшáz felé vezetett, ahol már megterítve, felvirágozva, edényesen, mint valami kicsípelt lakodalmi vendég várakozott az asztal. A poharakba szakértő kéz vegyítette a mustot az óborral. Az eresz alatt feltűnő apró legyek azt jósolták, hogy nemsokára beköszönt az esős időjárás, sietni kell tehát az élet örömeivel. Az evőkések fényesre súrolt lapjain utoljára csillant meg a hunyó napsugár. A közeli Bükk-hegység őszi gyászruhában, elnémulva merengett a szüreti táj felett, mintha őt már ilyen csekélység nem érdekelné.

Ibolyka fehér kötényt kötött, és úgy sürgött-forgott a tűzrakás és a prэшáz körül, mintha azt akarná elhíttetni Szindbáddal, hogy most már így fog történni mindig az egész életen keresztül. Szindbádnak eszébe ötlött, hogy Ibolyka nagyapja fogadós volt a városkában, nyilván itt tanulta gyermekkorában az asszony a szíves vendéglátás különböző fogásait. Az olvadó zsírokat, szalonnákat olyan lágy cipóra csurgatta, amilyen cipót Szindbád még életében nem evett. A kasokból a legépebb fűtöket válogatta ki, mintha egy herceget várna vendégségbe. Szabó nénit, egy öreg asszonyságot úgy megfuttatta a prэшáz körül, mintha nem is egy egyszerű szüretre, hanem legalábbis eljegyzésre lenne szó.

Szindbád csak nézte, nézte ezt a repkedő fehér kötényt a tűz körül, amelynek környékén most mindenféle régi ízek, zamatok, szagok jutnak eszébe... Régi fogadók, amelyek előtt alkonyattal állott meg a postakocsi az utazókkal, és a konyhában már nagy, piros láng emelkedett, mint a beteg ember előtt a jó egészség képe. Kövér asszony siet elő kövér konccal, amelynek fűszerein, ízén át újra virulni kezd a koplalásban hervadó gyomor. Piros bort tesznek piros abroszra, és piros ablakon keresztül néz be az ebédlőbe a piros napsugár. Szentkép van a falon, amely áldólag tekint le a falatozó utazó felé, úgyhogy az utasnak kedve szottyán néma, de annál bensőségebb felköszöntőt rebegni a fogadó patrónusa felé. Majd papucsával jókedvű ütemeket verő szolgálóleány viszi előre a gyertyát a kanyargós grádicson, ahol kellemetes ágy várja a fáradt utazót, hogy abban szülőföldjéről álmodjon.

- Mily jó volna elutazni! - mormogta Szindbád félhangon, hogy Ibolyka darab időre abba hagyta a pecsenyeforgatást.

Elámulva nézett Szindbádra: - Hová az ördögbe menne? Nem jó tán itt a szüret, nem eresztett elég bőven a hegy, nem kísért el idáig étvágya vagy szomjúsága?

Szindbád egykori utazásaira gondolt, száncsörgést hallott képzeletében, mikor is piros derekú tornyok felé nyargalt a Kárpátok között.

- Mit ér, ha nem enged megismerkedni idegen nőkkel, akiknek újra meg újra elmondhatnám azokat a bevált, szép szavakat, amelyeket a nők állítólag életük végéig nem tudnak elfelejteni?... Ibolyka villájára tűzött egy csirkecombot, és figyelmesen vizsgálta, hogy mennyi sütés szükséges még a jóízűségéhez. A villa két ága között fürkésző pillantást vetett Szindbádra, és minden harag nélkül azt kérdezte:

- Hazudni szeretne nőknek?

Szindbád szótlanul bólintott.

Ibolyka felelet helyett elővette a kávédarálót, és két térde közé szorítva, letelepedett Szindbád szomszédságába:

- Ne mondja, hogy nem látom szívesen. Az én vendégszeretetem híres messzi vidéken. Nem akarom, hogy elégedetlen legyen nálam. Hazudjon tehát, Szindbád. Hazudjon, amíg a csirke megsül, és ezt a kávé megdarálom.

- Szerelem - kezdte Szindbád azon a régi, szélhámos hangon, amelynek hallatára nyeregben száguldó svindlerek, feldühödött apák és férjek pisztolyai elől menekülő nőcsábítók jutnak az emberek eszébe, de nem a nőkébe, akik ezeket a hangokat meghallgatják.

- Szerelem - ismételte lágyan tremolázva, hogy a hallgató azt hitte volna, hogy az előadó öngyilkossági tervének végrehajtása végett jött éppen ebbe a városba, ahol majd egy sírkeresztre ráborulva megtalálják holttestét.

- Szerelem - bűgött fel még egyszer Szindbád, miközben a kávédaráló halkán pörgött, duruzsolt, döngicsélt, mint a szép, nyugodalmas, hosszú élet hangja, amely a csendesen parázsló baracktuskók puffanásai mellett hangzik. „Mindig, mindig csendben élünk” - mondogatta a kávédaráló, amíg hirtelen elhallgatott, mintha Szindbád szavai állították volna meg.

Az asszony a tűzhöz lépett, és villájára tűzött egy csirkecombot.

- Majdnem odaégett a huncut! - mondá, és vidáman nyújtotta Szindbád felé az ízletes falatot. - Maga is útonálló, mint az én szegény uram volt.

(1924)

Az eljegyzés

Az utazóbricska az országúton pörgött, a szarkamadár a sövényen csörgött, a kakasok az udvaron kukorékolnak, Szindbád a kocsin egy dalt dúdolgatott magában, amely dalnál az éjszakát töltötte:

*Csak az fog fájni majd -
Ójuhhé,
Hogy a sírban nincsen kanapé.*

Közben elmaradoztak a Tisza menti falvak, a sárga tökös mezők, sőt messzire elmaradt Szindbád útítársa, Szolid Madár tiszaháti szolgabíró is, aki száznolcvankét kilós ember léteére éppen ama bécsi professzorhoz vette az útját, aki tavaly már tizenkét kiló haját kivett a testéből, de a külön faragott karosszéket még mindig magával kellett hordania a kocsin, amelyen utazásait tette.

Szép, októberi nap volt, utazáshoz való idő, a környékbeli harangok mondogatták már a déli verset. „Nincsen kenyér Rádon” - panaszkodott a messziben egy kis harang. „Itt sincs, itt sincs!” - sietett a felelettel a kemetyei harang. Az aranylábú kéki harang tűnődve kérdegeti a távolból: „Én istenem, miből élnek a komék?” „Mibelőlünk élnek!” - kiált a nagykalászi harang. Feltűnedezett ezenközben a „Lufercsi” csárda.

Éppen agarászat volt a környéken. Macskabajszú, rövid pipaszáras, lóhátas, öregedő urak és hintókban üldögélő asszonyságok tanyáztak a pusztai csárda küszöbén, az agarászat végére várakozva. Az asszonyságok végigmustrálták Szindbádot, mint a lovat vagy a bikát szokták, tetőtől talpig egyetlen pillantással; egy köpcös, vállba nőtt nyakú férfiú, aki a szabálytalan testtartása miatt jóformán egész életét nyeregben töltötte, rákiáltott Szindbádra:

- Hát a kövér embert hol hagytad?

Recski volt, ama nevezetes Recskiek maradványa, akik tréfáikkal, duhajságaikkal annyi víg percet szereztek Magyarországnak.

- Nem bírják a lovak a szolgabíró! - felelt Szindbád, mire Recski unottan megjegyezte:

- Nem is értem, miért utazgat az ilyen ember.

Az ismerkedés hamarosan megtörtént a csárda környékén, mert hiszen a „Lufercsi”-nél nem sokat szoktak teketóriázni. Az agarások még messze jártak, Szindbád hamarosan egy természetes asszonyság hintójában találta magát; az asszonyság szeme úgy vonzotta hősünket, mint a pusztai pásztortűz vonzza a vándorlókat. Recski csak annyi magyarázatot tartott érdemesnek az asszonyságról, mielőtt Szindbádot bemutatta volna:

- Az övé a Kisisten-földje meg az Öregisten-földje ebben a határban.

- Miféle földek azok?

- A Tisza hozza, és a Tisza viszi őket. Néha száz holdja is van Etelkának, máskor meg egy szál fűzfavesszőt sem tud eladni a kosárfonóknak, mert a szeszélyes Tisza elviszi a földjét. Az idén jó esztendeje van, bőven hozott a Tisza-vetés.

Etelka agarakról, lovakról, rossz szolgálókról diskurált Szindbáddal, rövidesen kiderült, hogy megveti Pestet és a pesti életet.

- Nem terem ott egy szál árvalányhaj sem. Mit keresne ott egy piricsei asszony?

A hintó bakjáról csakhamar lekerült egy elemózsiás kosár, Etelka szíves szóval kínálgatta Szindbádot:

- Addig egyen, jó uram, amíg a szolgabíró ide nem érkezik. Mert akkor aztán nem marad egy falat étel, egy gyűszű bor sem a csárdában és a kocsikon.

Sült, hideg kacsacomb került a Szindbád kezébe, amelyről eszébe jutottak neki mindenféle vidéki udvarok, ahol életében megfordult. Eperfák és bodzafák, amelyek alatt kacsák rázogatták a farktollaikat. Kopott, hosszú, kerti kerítések, amelyekre mindenféle olyan fehérneműeket teregettek ki, amely fehérneműekről könnyen meg lehetett ítélni a házban lakó nők életkorát. Szénapadlások, amelyekre kövér szolgálóleányok jártak fel titkosan szundítani. Vermek, amelyből piros répákat ásnak ki. A zsindeyes tetőn düledező kémények, amelyek felett elrepül a gólyamadár tavaszkor, míg őszi éjszakákon besóhajtozik az eső és a kísértet.

Etelka jó szívvel nézte Szindbád falatozását, majd hirtelen megkérdezte tőle:

- Maga talán házasodás céljából jár ezen a tájon? Ha igen, tudnék valakit kommandálni. Mondja, van felesége?

- Sajnos, nincs feleségem - felelt Szindbád áhítatos hangon. - Mindig elkéstem az eljegyzésről, könnyelmű barátok, könnyelmű nők miatt elvesztegettem az időmet, néha meg minden különösebb ok nélkül elüldögéltem mindenféle csárdákban, mint valami időmilliomos, vagy pedig mint olyan ember, aki örökké szándékozik élni. Így aztán eltelt az idő, nem gondolhattam a nősülésre.

- Pedig, ugye, szeretett volna? - vágott közbe hirtelen hevességgel Etelka. - Hiszen végeredményében minden férfinak az a célja, hogy megházasodjon. Mit csinálnának a szegény nők, ha csupa korcsmatöltelek járna a világon? Javuljon meg, uram, én mondom magának, még nem késő.

Szindbád a szavak ócska lomtárában keresgélt valamely megfelelő frázis után, amellyel lecsillapíthatná a házasítani vágyó asszonyt, de hirtelenében nem jutott eszébe semmi okos dolog. Etelka pedig nem adott sok időt a gondolkozásra, újabb attackot rendezett:

- Nézze, van egy barátnőm, ugyanott van a birtoka, ahol az enyém. Van pénze, kelengyéje, három szoba berendezése. Mondhatom, hogy nem megvetendő parti. Az szívesen hozzámenne az ilyen maga formájú emberhez, pedig most is kérők ostromolják odabent a „Lufercsi” csárdában.

...Valóban ott ült a két kérő a csárdaszoba hosszú, X-lábú asztalánál. Revolvert tartottak a kezükben, és egymás lábát lövöldözgették az asztal alatt. Az egyik lábuk ugyanis fából volt, ott maradt az alig elmúlt háborúban az igazi lábuk. Dörrent a pisztoly, és darab forgács leszakadt az egyik kérő lábáról. Most majd ő veszi célra a barátja lábát.

A jövődöbeli menyasszony az ablaknál állott, és az ablakfalra akasztott pókhálós tükörben sorban felpróbálgatta azokat a kalapokat, amelyeket az agarászó-lovagló hölgyek a csárdában hagytak hátra. Éppen a bágyi jegyzőné kalapját próbálgatta, amely felett nyáron tulajdonosnője széles, kerti szalmakalapot szokott lekötve viselni.

- Nem áll jól neked ez a kalap - mondá mindjárt az ajtóból Etelka. Mire a menyasszonyjelölt mérgesen letette a jegyzőné kalapját.

- Bemutatom neked Szindbád urat, aki feleséget keres ezen a tájon, de nem hiszem, hogy találna, mert kissé idejét múlta már ökelme - folytatta Etelka, és bizalmasan hátba vágta Szindbádot, mintha Isten tudja, milyen régen ismernék egymást.

Hogy hívták a menyasszonyjelöltet? Margitnak vagy Mariskának? Szindbád elfelejtette megjegyezni a nevét, csak azt vette tudomásul, hogy a csillagszemű Etelka őt oly anyáskodó szeretettel hátba vágta. Fél szemmel tehát a jókedvű Etelkát figyelte, míg a másik szemét alighogy rászánta, hogy a menyasszonyjelöltet is szemügyre vegye. Halkan hervadozó, kissé megecetesedett kisasszony volt a jelölt, akinek a tekintetéből révült csodálkozás könyökölt ki afelett, hogy az utazókocsik megállás nélkül mennek az ablaka előtt. „Hát már sohasem áll meg egyetlen fogat sem?” - kérdezte ez a szem. Pedig milyen baracklekvárokat tudna csinálni!

Az új férfiú megjelenésére az asztalnál ülő kérők megint elkezdték szokásos lövöldözéseiket, mintha ilyenformán szeretnék felkölteni a kellő érdeklődést a menyasszonyjelöltben. Szindbád a lövöldözés elől jobbnak látta a szabadba való kivonulást.

- Azt hiszem, hogy mégsem házasodom meg - mondta csendes rezignációval. - Eljárt az idő, és meg kell nyugodnom árvaságomban. Majd én csak magam főzöm meg reggelenként a teámat, nem lesz senkim, aki ágyamhoz hozza a reggelimet.

- Bolondság! - felelt elsóhajtva magát Etelka. - Kár magáért.

Szindbád lehajtotta a fejét, mint a támadásra induló bika, és mély torokhangon, amint már ilyenkor szoktak, megszólalt:

- Ha megházasodnék is, akkor sem kedves barátnőjét venném el, hanem valaki mást, aki sokkal közelebb áll magához, Etelka...

Az asszonyság hevesen védekezett:

- Ó, nekem nincs senkim a barátnémon kívül... ő a testvérem, húgom, az anyám. Nem tudom, ki állna közelebb hozzám...

- Hát, saját maga - felelt vidékies egyszerűséggel Szindbád, és olyan határozottan nézett Etelka szemébe, mint a vetőkártya sorrendjéből az a kártya, amelyet Szerelemnek, Szeretőknek szokás nevezni.

Az asszonyság megint csak fölemelte kövérkés tenyerét, és jóízűen Szindbád hátára ütött.

- Ezt az ütést tekintem az eljegyzésünknek - mondá bizonyos boldogsággal a lovaggá ütött férfiú.

(1924)

Jobb lábbal megbotlani, mint nyelvvel

- Ha egyszer meghalok, reád hagyom ezt az egész gyönyörű szép világot - mondta Szindbád a fiának, amikor valamely korhelykedésbe keveredett, és emiatt rosszul érezte magát.

- Tudom - felelte félvállról a reális ifjú. - Az összes régi és megunt szeretőit nekem akarja hagyományozni. De én köszönettel lemondok az örökségről.

- Ó, te borjú! - kiáltott fel Szindbád. - Mit tudod te még, hogy melyik asszony értékes és értéktelen? Megnézed az arcukat, a kezüket, esetleg a lábukat, és már akkor azt hiszed, hogy valamit tudsz felőlük. Megnézed a szoknyájuk vasalását, a hajuknak göndörödését, a derekuknak a mozgását, midőn valamiért lehajolnak... talán még azt is észreveheted, hogy milyen érdeklődéssel hajolnak le a lábasok megkavargatásához, vagy milyen érzelemmel vesznek a kezükbe egy tűt, hogy a véletlenül leszakadt gombokat felvarrják (amivel mindig magukhoz akarnak varrni)... de mit tudod te, hogy milyenek voltaképpen ezek a nők, akik mindig meglepetést mutatnak, amikor egy férfi kézfogás közben a mutatóujjával megtapintja az ütőereket, vagy amikor azt a dombocskát csókolja meg a kezükön, amelyet a kesztyű szára szabadon hagy?... Mondhatom neked, hogy azok a régi gavallérok nem voltak a legostobább emberek, akik azzal kezdték a nőkkel való ismeretséget, hogy leborultak lábaik elé. Rendesen kiismerhették a nők lábait, amikor még a hosszú szoknya is divatban volt.

- Vajon melyik régi szeretőjének akar már megint elsózni? - kérdezte tünődve Szindbád fia.

- Egyiknek se, egyetlen fiúmagzatom, mert azoknak a nőknek sokkal jobb ízlésük van, mint hogy figyelemre méltassanak egy tudatlan, faragatlan, tapasztalatlan frátert. A nők a férfiaktól éppen úgy megkövetelik az életismeretet, mint ahogy egy valóban művész férfi is elsősorban aranyműves módjára választóvíz próbájának veti alá a kezébe kerülő gyűrűket, karpereceket: - asszonyholmikat, csak azután kezd azok értéke felől magában tanácskozni. Az én régi hölgyismerőseim nagyon elkényeztetett portékák. Hozzá voltak szokva a vakmerőséghez, férfiasághoz és a csendes lemondáshoz egyaránt. És ha néhanapján egy-egy bókot kaptak ajándékba: azt egész életükre eltették maguknak emlékebe. Nem, uracskám, sohasem voltam addig elragadtatva a női kéz formájától, amíg pontosan meg nem tudtam, hogy voltaképpen miféle tudományok is rejtőznek az elragadó kézben...

- Vajon tudják-e hátát kellő helyeken megdörzsölni? - felelt gúnyosan a reális fiatalember.

Szindbád méltatlankodva nézett fiára.

- De a lábaktól se ájultam mindig el, ha azokon szép harisnya volt. A lábaknak tán több dolguk van, mint a kezeknek az életben. Ajánlanám nevelésed szempontjából, hogy nézzük meg egy asszony lábát, aki itt lakik mindjárt, nem messzire egy kertes házban, mert azt akarja, hogy lábai mindig a virágágyakban természetett violaszárokhoz hasonlítsanak... Nézzük meg Ripnét, hogy újra feltámasszuk.

Ripné olyan előkelő nő volt, mint egy Ferenc József-rendjel, amelyet a módosabb kereskedők is megérdemeltek néhanapján.

Mondják, hogy Ripné valóban a lábával ért volna el mindent, ami eredményt eddig fel tudott mutatni az életben: lovagkeresztet a férjének és az asztalánál új barátokat és nyugalmazott, régi szeretőket. (A barátnőket nem kedvelte, mert azok többnyire csak szégyent hoznak a gyanútlan nőre, aki barátnője miatt is kénytelen gúnyos mosolyokat zsebre vágni a Váci utcában.)

Szindbád olyan titokzatosan csengetett a kertes ház kapuján, mint akár abban az időben, amikor valóban dobogott a szíve a csengetés alatt. A csengetés hangja, mint egy vidám kiskutya csaholása, futamodott be a házba, amelynek emeleti erkélyén felemelkedett Ripné, és tenyerét a szeme elé tartva, így szólott a kert zizegő útjára lépő Szindbádhoz:

- Nyomban megismertem. Még mindig nyakába vetve viseli a felöltőjét, mint Rózsa Sándor a subáját.

- Egy fiatalembert is hoztam magammal, akit nyomban ki lehet verni a házból, ha megfelelkezne az illemszabályokról - ajánlotta Szindbád a fiát.

- No, majd meglátjuk - felelt bizonyos tartózkodással Ripné az erkélyről.

Szindbád fia a hölgyön, akinek bemutatni szerencséje volt, bizonyára nem vett észre egyebet, mint annak kondor, fekete haját, amely még ebben a sötét világban is meglepő volt sűrűségével, fénytelenségével, tisztaságával. Ellenben idősb Szindbád annál inkább tágra nyitotta a szemét, amikor régi hölgységét hollóhajzatával megpillantotta, amikor az ő haja már ugyancsak közeledett ama ágypárna színéhez, amelyre fejét boldogtalan gondolatai közepette lehajtani szokta...

Hogy a reális fiatalember meg ne érthessen minden egyes szót, amelyet a hölgy az erkélyen vált Szindbád, cseles beszédhez folyamodott:

- Mostanában már alig kell megtalpaltatni a cipőimet - mondta némi melankóliával. (A hölgy, ha akarta, megértette a rejtélyes kijelentésből, hogy Szindbádnak azért nincs gondja a cipője talpával, mert keveset koptatja azt a nők után.)

- Én pedig elbocsátottam a Mari nénit... Tudja, azt a tenyeres-talpas, mezítlás szakácsnét, aki magának mindig olyan nagyon tetszett, mert nem ijedt meg, akárhány vendég részére is kellett ebédet vagy vacsorát főznie - felelt az asszony, és ha szavaiból nem is, de kézlegyintéséből, valamint szemének elbomlásából megérthette Szindbád, hogy azt akarja neki mondani: „mióta te a háztól elkerültél, nem fogadunk vendéget.”

- Igen, a Mari néni - ismételte szórakozottan Szindbád. - Volt egy kedvence, bizonyos törvényszéki-bíró, akinek mindig töltött karalábét akart főzni... Pedig én a borjúhúst akkor sem szerettem - mondá most Szindbád némi féltékenységgel, amelyet nyomban megértett a művelt nő, mert szórakozottan nézett át a nyitott ujjain, amint kezét a levegőbe emelte.

- Az ilyen fiatal bírót jobbra-balra szokták elhelyezni. Azt hiszem, ezt is valahová vidékre tették. - De hát miért beszélünk mi itt idegen emberekről? Örülök, hogy megint látom, kedves Szindbád, mert eszembe jut, hogy a Császár fürdőnél csak a véletlenül múltott, hogy egyszer el nem gázolt a villamos. Életem egyik legkülönlegesebb emléke.

(Szindbádnak az asszony e nyugodtan, szinte közömbös hangon elmondott szavaira úgy felágaskodott minden emléke, mintha öreg kost kergetne fel heveréséből a juhász kampósbotjával... Igen, a Császár fürdő környékén volt az a találkozás, amely a pokolba jutott Szindbádot megint arra ösztökölte, hogy a női nem kedvéért megint látogassa a borbélyok műhelyeit, valamint mindenféle új módi kalapok viseletére hagyja magát rábeszélteni a kalapkereskedők részéről.)

Szindbád nyugalmit látszólag megtartotta, amint így felelt:

- Épp csak annyiban emlékszem a Császár fürdőre, hogy innen vezet az út ama óbudai kártyavetőnő lakására, aki hiszékeny koromban annyiszor vetette ki kártyáiból, hogy ez vagy amaz szerelmes belém. Nagyon szerettem az efféle asszonyokat elhívni a félhomályos, füledt szobákba, ahol már az előszobában való várakozás idején olyan csókszaguk volt a nőknek,

mintha már előre éreznék azt a szerelmi gyönyörűséget, amelyet odabent majd a vetőkártya ígér. A vetőasszony rám emelte pesztonkaijesztgető szemét, és síri hangon így szólott hozzám: „Uraságodért majd megvesz egy szőke nő!” - Csaknem összeestem a meglepetéstől.

- Pedig annak a kártyavetőnőnek igaza volt - szólott most a kondor hajú asszonyság, csalfán, cigányosan, boszorkányosan, mosolygósan, mintha valamely titkot akarna most, annyi esztendő múltán is Szindbádból kihúzni, amely titok bevallása után majd a konyhakés végzi el a maga teendőjét. - Csak vallja be nyugodtan, hogy az a veres hajú, kék szemű nő üldözte magát szerelmével! Talán maga is emlékszik úratyja különös kalandjaira? - fordult most Ripné első ízben Szindbád fiához.

A reális ifjú még nem felelhetett, amikor Szindbád felkapta a szót.

- Miért tagadnám életem alkonyán, hogy lehettek volna sikereim a nőknél, ha visszaéltem volna gyöngeségükkel, hiszékenységükkel?... Valóban volt egy szőke nő a játékban, bizonyos telefonoskisasszony, aki forró beszélgetéseimet, amelyeket hölgyekkel folytattam, önkéntelenül kihallgatta... Ugyancsak ennek a tizenhat esztendő, ártatlan leánykának kellett végighallgatnia azokat a beszélgetéseket, amelyeket a szerelmükben fékevesztett nők velem folytattak, amikor reggeli ébredésük alkalmával zűrzavaros álmok után felemelték az ágyuk mellett levő telefonkagylót, hogy túlradó érzelmeiket legalább egy férfihang hallgatásával kielégíthessék... És miközben izgalmas álmaikat velem közölték, tudója lett annak a telefonos-kisasszony is.

- Csak folytassa - mondá most egérfogó, fulladt hangon Ripné, és ezt úgy is lehetett érteni: csak folytasd! - Ugyanakkor Szindbád fia észrevette, hogy az asszonyság egyik lába tapogatózva megindul a kerti asztal alatt. Nem mindennapi láb volt. Ez a láb már iskolás kora óta tudta, hogy nemességénél fogva jogai vannak az életben. Úgy is nevelkedett, hogy akárhová léphetett: akár szívre, akár férfiak fejére. Bizonyosan orron rúgná a nagydobost, ha a színpadra lépne, és a nagydobos nem haragudhatna meg. Piros szattyánpapucs volt a mezítelen lábra húzva, és a lábszáron gyengéd madárpíhek mutatkoztak... Nyár volt, bizonyára nagyon meleg lett volna a harisnya.

Szindbád fia oldalról, olyan alattomosan, mint egy iskolás fiú, figyelte a láb közeledését jó atyja felé, míg az öreg Szindbád gyanútlanul folytatta:

- Mondom, akkoriban telefon volt felszerelve a lakásomban, mert még bolond fiatalember voltam. Azt hittem, hogy mindig fel kell emelni a kagylót, amikor az emberre rácsöndítenek. Numero tíz volt a telefonom száma, és ezt a számot valóban akármilyen csirkeagyvelejű nő megtarthatta emlékezetében. Ott volt a számom a miniszterek, zászlósúruk és más notabilitások számai között, amely számok kezeléséhez a legügyesebb és legintelligensebb kezelőnőket szokták kirendelni. Hogyan jutottam eme előkelő telefonnumerushoz? - kérdezné ön. Megmondhatom azt is. Egy hölgyismerősöm révén: hatalmasabb volt egy miniszternél is. Ő szerezte a telefonomat, hogy a nap bármely órájában ellenőrizhessen, ilyenformán csillapíthassa féltékenységet...

- Tudok erről a nőről, ha ugyan nőnek lehet nevezni az ilyen elszánt bestiát.

- Szent nő volt - röppent ki hirtelen a szó Szindbád száján, mikor is Szindbád fia leshelyéről észrevette, hogy a piros papucsok már megközelítették szegény atyja bokáit, és kígyóöleléssel átkarolták azt, hogy Szindbád a különös öleléstől darab ideig szóhoz sem juthatott.

Ripné olyan hamiskodva nevetett, mint valamely cifra fülönfüggő egy vándor cigánynő fülében.

- Folytassa, no, úgy tetszik. Ábrándozzon hölgyeiről.

Az öreg Szindbád azonban nem olyan fából volt faragva, aki egykönnyen beadja a derekát, ugyan azért tovább beszélt, az igaz, hogy hangfogóval.

- A szegény, ártatlan telefonos-kisasszony az erőszakos hölgy beszélgetéseit is kihallgatta, mert kénytelen volt vele. Kihallgatta, amint parancsolva, fenyegetőzve vagy könyörögve kérte azokat a találkozásokat, amelyekre a báva férfiak rendszerint ráfizetni szoktak. Szinte hallottam a szegény, ismeretlen telefonos-kisasszony izgatott lélegzetvételét, amint a tárgyalások végét várja indulatos hölgyemmel!... Szinte hallottam, amikor megkönnyebbülten felsóhajtott, amikor az asszonyság kérését különböző kifogásokkal megtagadtam. De hallottam keserű csuklását is, amikor néhanapján kénytelen voltam elfogadni a szenvedélyes nő óhajtását arra nézve, hogy itt vagy amott találkozzunk. Meg kellett nyugtatni a hölgyet változatlan szerelmemről, és emiatt a szegény telefonos-kisasszony nagyon szenvedett.

- Azt hiszi? - kérdezte Ripné az asztal felett kancsalító, téveteg, két szemével, míg az asztal alatt a két piros papucs térden alul kulcsolta át Szindbád lábát.

(Szindbád fia nagyon csodálkozott, hogy tiszteletre méltó atyja tűri ezeket a dolgokat, végre is azzal nyugtatta meg magát: „az öreg egész életében bolond volt.”)

Szindbád pedig most már alig hallható hangon folytatta:

- Igen, hát a „numero tízhez” beosztott telefonos-kisasszony addig-addig hallgatta az én akkori céltalan beszélgetéseimet hölgyeimmel, amíg megszerelmesedett... Így szokott az lenni a jó barátnőknél, akik együtt hallgatják egy férfi vallomását; így történik a nőtestvéreknél, akik végül közösnek tekintik az egy szál vőlegényt, így történik a serdülő leányoknál, akik előbb-utóbb beleszeretnek anyjuk udvarlójába... Szegénykének sok csalfa, hazug, csábító beszélgetést kellett kihallgatnia ott, a telefontábla előtt. Bizonyára nagyon csodálkoztak a zászlósurak, amikor az én beszélgetésem idején nem kaptak nyomban összeköttetést.

- Mások is voltak, akik nem kaptak magával összeköttetést! - mondá most egy felemelt kés alattomoságával a szívarcú nő, amely arcnak gyöngédségében, önfeláldozásában valóban aligha lehetett volna kételkedni bárkinek, amint a legnagyobb odaadással hallgatta Szindbád történetét.

Szindbád fia azonban oldalról csak az asztal alatti láb manővírozására figyel, és valóban a láb már oly magasan kúszott fel Szindbád térde felé, hogy nagyon valószínűnek látszott: darab idő múltával ő is részt vesz az asztal fölötti beszélgetésben: kidugja fejét az asztal szélén... Míg az öreg Szindbád gyanútlanul folytatta:

- Telefon útján csakhamar megismerkedtem az elég kellemes hangú telefonos-kisasszonnyal, és rövidesen megértettem vele, hogy mindazok a szenvedélyes szavak, szerelmi beszélgetések, esküdözések és őrvölgések, amelyeket már telefon útján az ember elkövetni szokott, ha hölgyekkel diskurál: voltaképpen egytől egyig hozzá, a telefonos-kisasszonyhoz vannak intézve...

- Elhitte? - kérdezte Ripné a tör villanásával, míg lábaival Szindbád mellényén megszámlálhatta volna a gombokat.

Szindbád egy ideig nem is felelt, csak legyintett. Borúsan, mint ahogy bölcs férfiak szoktak a múlt emlékein.

- A nők többnyire mindazt elhiszik, amit kellemes nekik elhinni. - Ilyenformán aztán megszokott hölgyeim, akikkel naponta telefon útján szoktam érintkezni, hogy meg nem szűnő tiszteletemről és nagybecsülesemről biztosítsam őket, talán még máig sem értik, hogy miért lettem egyszerre oly szenvedélyesen szerelmes a telefonon át. Miért használtam olyan vérforraló, kiszámított, cseles szavakat, mondásokat, tréfákat beszélgetéseimben, amelyeket

odáig sohase hallhattak tőlem, mert hiszen voltaképpen én akkor nem is nekik tettem már a szépet, hanem a telefonos-kisasszonynak, és a beszélgetések végén nemegyszer elhangzott egy halk „köszönöm”, mintha csak egy telefondrót pattant volna.

- No, ezt jól csinálta - mondá Ripné, miközben papucsai Szindbád mellénygombjaival cicáztak. - Képzelem azokat a szegény nőket, akik azt hitték, hogy az ő részükre találta ki a bódító, konty alá való hazugságokat...

- Sohasem tudta meg egyik se.

- No, és mi lett azzal a távbeszélő frajlával?

- Egy délután - mondá most Szindbád gyónó, alázatos, bocsánatkérő hangon - egy kopott, szegény verébke tévedt a szobámba. Hasonlatosan egy káposztalepkéhez, amely a kert napfényes életéből egy nyitott ablakon valamely komor szobába téved... A szegény leányka nem várt érzelmeivel, és meglátogatott, amidőn egy szabad délutánja akadt. Elmondá, hogy elszegényedett úricsaládból származik, atyja nyugalmazott államhivatalnok, anyja rokonságban van a nevezetes peleskei nótáriussal, fivére - igen, így mondta -, fivére ellenőr... Sohase tudtam meg, hol ellenőr a jó fiú, mert a kisasszony az életben sokkal unalmasabbnak bizonyult, mint a láthatatlan telefonon át... Én nem voltam szerelmes belé!

- Ó, maga gazember! Engem akar most bolonddá tenni? - kiáltott fel vércsevisítással Ripné, és régen szerzett jogok alapján hirtelen visszavonta lábát, hogy aztán piros papucsával alaposan megrúgja Szindbádot.

- No lássa - mondá Szindbád fia, mikor atyját hazavezette -, ilyenek a nők, akiknek violaszár lábuk van.

Szindbád felsóhajtott:

- Először mondtam igazat egy nőnek... Tovább kellett volna hazudni. Jobb lábbal megbotlani, mint nyelvvel.

(1925)

Az üveglopó

Szindbád fiához intézett tanításait most már szorgalmasan folytatja, mert minden éjszaka egyik-másik régi szeretőjével álmodik, amely álom a közfelfogás szerint ha nem is minden esetben halált, de mindig hosszabb-rövidebb ideig tartó betegséget jelent... A régi szeretők eljöttek új ruhákban, sőt egyszer vőlegényt is hoztak magukkal, akit Szindbádnak bemutatnak.

- Azok a nők, akik bizonyos mértékben megcsalva érzik magukat valamely régi szerelem elmúlásakor, tüntetni szoktak új szerelmükkel. De, kérlek, ne vedd komolyan ezeket a dolgokat - mondá fiának Szindbád -, ezek a nők többnyire féltékenységet akarnak gerjeszteni abban a férfiúban, aki miatt valóban szenvednek. Ne légy féltékeny, még akkor sem, ha látnád, hogy régi hölgyed egy kopasz ember feje búbjáról nyomkodná ki a pattanásokat.

Vajon megfogadta Szindbád fia atyja tanítását?... Nem félt-e, hogy atyja ilyen bevezetés után majd valamelyik régi szeretője elvételére akarja rábírní?

Nézzük magát a bölcs Szindbádot, hogyan viselkedett régi szeretőjével szemközt, akinek „Hortobágyi” név alatt valaha annyi posztresztant levelet küldött.

A Hortobágyinak nevezett hölgy a badacsonyi hegy közelében lakott, ahol már annyi asszonyosság tette magát nevezetessé...

Nyilván azért, mert a férfiak nem tudják elfelejteni az idevaló borokat, valamint a kémények füstjeit, amelyek kövér halaktól zsírosak. A halzsír sokkal táplálódabb eledel, mint a sertészsír, mondják itt, a Balaton környékén. (Persze legjobbnak a liba zsírja mondatik.) Ez a bizonyos Hortobágyi nem nagy fontosságot látszik tulajdonítani a szerelemnek, ezért csak éppen annyi szalonnát tétet félre, amennyi szalonna a mindennapi, egyszerű koszthoz szükségeltetik. Híres volt még arról is, hogy a böjtnapokat megtartja, kedden és pénteken sohase nyúlt volna húsételhez, amit könnyen megtehetett, mert magányos hölgy volt, aki húszholdas szőlőjében egyedül gazdálkodott: mégpedig nem is éppen eredménytelenül. Hortobágyi kisasszonyról tehát nem lehet föltenni, hogy valaha is helyet foglalhasson abban a gyűjteményben, amelyet Szindbádunk készített női ismeretségeiről. És íme, mégis úgy fordult az élet sora, hogy Hortobágyi kisasszony csaknem a legfontosabb szerepet vitte Szindbád életében: fontosabbat, mint az ápolónő, akinek bizony már külön karosszéket kell készíteni az ágy mellé, abban a korban, amelyhez Szindbád közeledett; jelentékenyebbet, mint a pletykahordó szomszédasszony, akinek révén Szindbád az egész városnegyed ügyeiről értesült, szinte előre vélte tudni, hol lesz darab idő múlva leányszöktetés: és még komolyabbat, mint Szindbád sánta gazdasszonya, akit ez a jeles férfiú abból a célból tartogatott, hogy az ne mehessen el sehová. Hortobágyi kisasszony ábránd lett Szindbádunk életében. Eljött minden hajnalban, abban az időben, amikor a verebek csiripelni kezdenek, és amikor Hortobágyi kisasszony valószínűleg felébredt badacsonyi szőlőjében, hogy a kapások között megfelelő rendet tartson.

Valóban úgy osztogatja a pofonokat, mint ahogyan a hír mondja? - kérdezte magában egy reggelen Szindbád, amint megint csak elgondolkozott Hortobágyi felett. Elhatározta, hogy meglepi a kisasszonyt, akivel darab idő óta állandó levelezést tartott fenn. És egy olyan kis állomásra érkezett, ahol a személyvonat sem állott meg hosszabb ideig, mint egy másodpercig.

Hortobágyi kisasszony, mint ezt Szindbád már a levelekből tudta, egy régi Esterházy-kastélyban lakott, aminthogy ezen a tájon az Esterházyakról sok mindent elneveznek. A legfontosabbnak látszott az egész építkezésen a pincaajtó, amely széles volt, mint egy várkapu. Az ablakok inkább kicsinyre voltak szabva, hogy azokon még egy kövérebb fajta kísértet sem

tudott volna utat találni. Az alacsony szobák felett a nagy padlás rogyásig meg volt rakva rozssal, mert abban az időben éppen háború volt az országban, és így igen keresett portéka lett a rozs. A kastély kertjében is inkább több volt a hasznos vetemény, így a káposzta, karalábé, a bokrok alatt meghúzódó dohány is, mint például a sok haszontalan virág. Szindbád komoly érzelmességgel bólintott egy ágakra akasztott vörös alsószoknya felé: igen, az ilyen barchentszoknyát szerette látni mindig azokon a nőkön, akiket valaha feleségül akart venni.

De még az alsószoknyánál is nagyobb örömet érzett, amikor a kastély mögött méhest pillantott meg. Ez a napkeletről való kupoláival azt jelenti, hogy ezen a darabka földön az emberek sokáig élnek. Mert milyen betegségekből szoktak meghalni a rendes férfiak Magyarországon? Rendszerint reumában vagy köszvényben, amely betegségeknek okozói a névnapokra való utazások téli időben, valamint a mértéktelen táplálkozások... És a falusi emberek már régen tudják, hogy úgy a fájdalmas reumanyavalya, valamint az átkozott köszvény ellen: egyetlen segítség van a világon. Ez pedig nem más, mint a méhcsípés. Ugyanezért mézzel szokták bedörzsölni a kezüket vagy a lábukat, ha az ördögös betegség odaköltözött. A méhek rászállnak a mézre, most már csak a beteg ügyességétől függ: hogyan csípesse meg magát az orvossal.

Viszont az ilyen méhes arra is alkalmas, hogy az ember benne pipázzgasson, emlékiratokat, naplókát írjon, amely dolgokba nem szívesen egyezik bele a legtöbb asszony.

- Igen, itt írom meg mindazon szenvedéseim történetét, amelyek miatt öreg és beteg ember lettem... Majd vakaródzik némely asszonyság, ha megtudja irataimból, hogy mennyi fájdalmat okozott nekem! - ezt mormogta Szindbád magában, amidőn Hortobágyi kisasszony a házból kilépett, és így szólt:

- Jó, hogy jött. Nekem ugyanis egész nap dolgom van odakünn a hegyen a szőlőmunkásaimnál. Van legalább valaki, aki vigyáz a házra. Itt van a pince és kamra kulcsa. Égő pipával ne járjon a padláson. Az üvegeimet össze ne törje, mert az mostanában drága portéka.

Hortobágyi kisasszony - olyan hatalmas, mint egy vadkörtefa - kezét fogott Szindbáddal, és a kapások után sietett.

Szindbád körülnézett a kamrában. Igen jól felszerelt helynek ítélte ezt a kamrát, amelyre nyugodtan lehet gondolni olyankor is, amikor a balatoni szél hófúvást idéz elő télidőben, és se kocsival, se vonattal nem lehet járni, legfeljebb szánnal. De az veszedelmes, mert általában lecsúszhatik róla az utazó... Mint ahogy már nagyon sok lábzsák csúszott le a szánkóról.

A kamrában igen sok száraz kolbászt, oldalas szalonnát, befőttet fedezett fel, amelyeket végigkóstolgatott. „Vajon mikor volt itt az utolsó disznóölés, hogy ennyi minden maradt még nyárára is?” - kérdezte magában. Gondolatai közben nem ügyelt eléggé a zöldpaprikákra, amelyeket falatozott, és ugyanezért a zöldpaprikák közé betévedt egy mérges, hegyes tekinetű, boszorkánykedvben ültetett kis paprika is, amely úgy megmarta Szindbádnak torkát, hogy káromkodni kezdett, pedig ez nem volt már szokása a kegyes életű zarándoknak.

Szaladni kezdett a fájdalomtól, és meg se állott a pincéig, amelyet olyan hevesseggel nyitott fel, mintha legalábbis tűz volna a háznál, és itt állának a tűzoltószerek. Valóban meg is találta az üveglopót, amely Szindbád kedvére valóan szivárványos volt a régiségtől. Mármost nem volt egyéb tennivalója Szindbádnak, mint megkeresni azt a hordót, amelyen legrégibbnek látszott a dugóra alkalmazott rongydarab. Az ilyen sárgás rongydarab a hordódugón azt jelenti, hogy a bor, amely a hordóban van: legalábbis tavalyi eredetű. Szindbádunknak e várakozását is siker koronázta: talált egy olyan dugóra, amely Hortobágyinak egy régi harisnyájába volt bebugyolálva. A harisnya valaha fehér volt, de a dugó azóta nagyon sokszor táncolt benne.

Szindbád nem tartotta magát valamely nagy borszakértőnek, de a pókhálók állásáról, a hordók fekvéséről, a pincelyuk helyzetéről megállapította, hogy a borok meglehetősen régiek... Napközben unalmában többször is visszatéretegetett a pincébe, mert felfedezett az udvaron egy ágast, amelyre különböző cserépfazekak, lábasok, ibrikek voltak akasztva, hogy ott a napon kellően kiszáradjanak. Kíváncsi volt, hogy nem lyukasak-e ezek a fazekak, azért többször is megtöltötte őket borral.

Hortobágyi kisasszony estefelé tért haza, amikor Szindbád éppen az eltörött üveglopó nyomait akarta eltávolítani, mert a lopót véletlenül a hordóhoz ütötte. A kisasszony bosszankodott, és bosszúságában így szólott:

- A tudomány legújabb állása szerint tudjuk, hogy a méhcsípés részegeskedés ellen is igen hasznos orvosság. Most már alusznak a méhek, tehát az orvossággal reggelig kell várni. Amint feljött a nap, majd megkenem mézzel a fejének a kopasz búbját, és a méhesbe ültetem. Csak olyan férfihoz mehetek feleségül, akire nyugodtan rábízhatom az üveglopót.

...Szindbád még ezen az éjszakán megszökött a kastélyból, amelyet első pillanatban oly barátságosnak ítélt.

(1925)